

જલસો ( અ. ) જલ્સા. મંડળી, બેઠક, મુલાકાત. જલસ=તે બેઠો ઉપરથી.

જવાંમર્દ ( ફા. ) બહાદુર માણસ, -

જવાબ ( અ. ) જવબ=તે લાવ્યો ઉપરથી. જવાબ=ઉત્તર.

જવાહિર ( અ. ) જવહરનું બહુવચન. કીમતી પથ્થર, મોતી વગેરે.

જશન ( ફા. ) જશન. ખુશીની સભા. ઈદનો દિવસ, ખુશીનો દિવસ.

જહાં ( ફા. ) જહાં=ફદનાર, ચલાયમાન. દુનિયા અનિત્ય છે માટે એ નામ પડ્યું: અથવા ગીદાન=સમયની સાથે સંબંધ રાખનાર ઉપરથી જગત્, દુનિયા.

જહાંમીર ( ફા. ) ગિરિક્ષતન=લેવું, પકડવું ઉપરથી. દુનિયા છૂતનાર.

જહાનમ ( અ. ) જહનમ. નરક, ઊંડો કૂવો. ઇસ્લામી બાધામાં “ગેહનૂમ” શબ્દ છે, તે ઉપરથી અરબીમાં જહનમ શબ્દ થયો છે. ગેહનૂમ=હનૂમની ખો. એ ખો યરૂશલમની દક્ષિણ દિશાએ હતી. યૂસુફાહ પાદશાહના સમયની પહેલાં અહીં “માલિક” નામે એક મૂર્તિની લેકો પૂજા કરતા હતા. એ મૂર્તિ પિત્તળની હતી, ને તેના હાથ પહોળા કરેલા હતા. જાણે તે પોતાના પૂઝરીઓને ખોળામાં લેવા ઇચ્છતી ન હોય ! એ મૂર્તિને અગ્નિથી ગરમ કરીને તેના ખોળામાં પોતાનાં બચ્ચાં નાખતા, અને તેમની કીકીયારી ને રડવાનો સાદ ન સંભળાય માટે દોલ વગાડતા. એ દોલને “તૂફ” કહેતા હતા, તેથી એ જગાનું નામ “તૂફત” કે “તૂફ”નું જંગલ પડ્યું. બાબિલનના નાશ પછી આચીન મૂર્તિપૂજાથી ડરીને યહૂદી લોકો એ જગાને નાપસંદ કરવા લાગ્યા, અને યૂસુફાહ પાદશાહની સલાહથી તે જગાની ખરાબી કરી, ત્યાં આખા શહેરનો કચરો નાખી, તેને બાળવા માટે આખી રાત આગ સળગાવવા લાગ્યા. તેથી એ જગા બપાનક ને ગંધાતી (નરક સાથે સંબંધ રાખે એવી) થઈ ગઈ, ને એ ઉપરથી અરબીમાં “જહનમ” શબ્દ થયો (હુગાતે ફીરેહ).

જહાંપનાહ ( ફા. ) પનાહીદન=ખચાવવું ઉપરથી. દુનિયાને ખચાવનાર.

જલસો ( અ. ) જલસા. મંડળી, બેઠક, મુલાકાત. જલસ=તે બેઠો, ઉપરથી.

જવાંમર્દ ( ફા. ) બહાદુર. માણસ.

જવાબ ( અ. ) જવબ=તે લાવ્યો ઉપરથી. જવાબ=ઉત્તર.

જવાહર ( અ. ) જવહરનું બહુવચન. કીમતી પથ્થર, મોતી વગેરે.

જશન ( ફા. ) જશન. ખુશીની સમા. ઈદનો દિવસ, ખુશીનો દિવસ.

જહાં ( ફા. ) જહાં=ફદનાર, સલાયમાન. દુનિયા અનિત્ય છે માટે એ નામ પડ્યું: અથવા ગીહાન=સમયની સાથે સંબંધ રાખનાર ઉપરથી જગત, દુનિયા.

જહાંગીર ( ફા. ) ગિરિક્ષતન=લેવું, પકડવું ઉપરથી. દુનિયા છતનાર.

જહાનમ ( અ. ) જહાનમ. નરક, ઊંડો કૂવો. ઇસ્લામી ભાષામાં “ગેહનૂમ” શબ્દ છે, તે ઉપરથી અરબીમાં જહાનમ શબ્દ થયો છે. ગેહનૂમ=હનૂમની ખો. એ ખો ચરશલમની દક્ષિણ દિશાએ હતી. યૂસુફ પાદશાહના સમયની પહેલાં અહીં “માલિક” નામે એક મૂર્તિની લોકો પૂજા કરતા હતા. એ મૂર્તિ પિત્તળની હતી, ને તેના હાથ પહોળા કરેલા હતા. જાણે તે પોતાના પૂજારીઓને ખોળામાં લેવા ઇચ્છતી ન હોય ! એ મૂર્તિને અગ્નિથી ગરમ કરીને તેના ખોળામાં પોતાનાં બચ્ચાં નાખતા, અને તેમની કીકીયા-રી ને રડવાનો સાદ ન સંભળાય માટે ઢોલ વગાડતા. એ ઢોલને “તૂફ” કહેતા હતા, તેથી એ જગાનું નામ “તૂફત” કે “તૂફ”નું બંગલ પડ્યું. બાબિલનના નાશ પછી આવીન મૂર્તિપૂજથી ડરીને યહૂદી લોકો એ જગાને નાપસંદ કરવા લાગ્યા, અને યૂસુફ પાદશાહની સલાહથી તે જગાની ખરાબી કરી, ત્યાં આખા શહેરનો કચરો નાખી, તેને બાળવા માટે આખી રાત આગ સળગાવવા લાગ્યા. તેથી એ જગા બયાનક ને ગંધાતી (નરક સાથે સંબંધ રાખે એવી) થઈ ગઈ, ને એ ઉપરથી અરબીમાં “જહાનમ” શબ્દ થયો (લુગાતે ફરીદી).

જહાંપનાહ ( ફા. ) ખનાદીદન=બચાવવું ઉપરથી. દુનિયાને બચાવનાર.

૩૪૮ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-લાગ ચોથો.

જે કો દોહ કરે કવિયાંશુ, દૂપણુ આળ સદાવેળ  
ખાનું તે નરને મહા માયા, વાંકાં બોલ કદાવેળ  
\*                      જે કો નિંદે, ફાકટું ભુંડાં બોલેળ  
મહા માયા પટરાણી હરની, ચાંચડની પેરે ચોળેળ

‘દ્રુવાખ્યાન’નો કર્તા તુલસીદાસ, અને આ તુલસીદાસ તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે ‘દ્રુવાખ્યાન’વાળો તુલસીદાસ પોતાના કાવ્યની રચ્યા સાલ વિ. સં. ૧૬૧૪ જણાવે છે, સારે આ કાવ્યનો કર્તા પોતાના કાવ્યની રચ્યા સાલ વિ. સં. ૧૭૩૨ આપે છે. પહેલા કવિનું વતન કુંદનપુર, જાતે સાર-વ્યત બ્રાહ્મણ, ને પિતાનું નામ માધવદાસ આપે છે, સારે આ કવિ પોતાને લીલાપુરનો રામકવાડ બ્રાહ્મણ, ને ગણપતરામનો પુત્ર લખે છે.

પરચુરણ પદ લખનારો ત્રીજે એક તુલસીદાસ યર્ષ ગયો છે તે આ બે કવિઓથી જુદો હોય, એમ એનાં રચેલાં પદની ભાષા ઉપરથી માલમ પડે છે.

આ કાવ્યની કથા કહેનાર વ્યાસને, કથા કહેવાના બદલામાં બે વીધાં જમીન મળ્યાનું, મળેલી પ્રત ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ઉપરથી તે વખતે કવિના રચનારની, તેમ કહેનારની સારી કદર થતી હશે એમ જણાય છે.

કવિ હરિદાસ—આ કવિએ ‘દ્રુવાખ્યાન’ નામનું કડવાંબદ્ધ કાવ્ય રચેલું તે અઘાપિપર્યન્ત જાણાયા પિતાનું છે. તેનાં એકન્દર ૨૨ કડવાં છે. કાવ્યને છેડે નીચે પ્રમાણે હકીકત જોવામાં આવે છે.

“સંવત્ ૧૬૨૭ વર્ષે, ધ્રુજનું આખ્યાન કીધું,  
એકદશી રવિવાર                      +                      +                      +  
સ્તંભતીર્થ પુર વૈકુંઠ તોણે, કવિતાનો તાંડાં વાસ,  
સાંભળતાં વૈકુંઠ પદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.”

આ ઉપરથી જણાય છે, કે વિ. સં. ૧૬૨૭ માં આ કાવ્ય રચ્યું છે, તેમ કવિ ખંભાતના વતની છે.

મહાકવિ પ્રેમાનન્દલાઈના શિષ્યમંડળમાં હરિદાસ નામના કવિ યર્ષ ગયા છે, તે અને આ હરિદાસ કવિ, તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે, પ્રેમાનન્દ શિષ્ય હરિદાસ કવિ બ્યારે વિ. સં. અઢારમા સૈદ્ધમાં થયા સારે આ કવિ વિ. સં. ૧૬૨૭ માં હયાત હતા.

૩૪૮ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-લાભ ચોથો.

જે દો, દોહ કરે કવિયાંશું, દૂપણુ આળ સદાલેછું.  
ખાતે તે નરને મહા માયા, વાંકાં બોલ કઠાવેછું  
\* \* \* \* \* જે દો નિદે, ફાકટ લુંડાં બોલેછું  
મહા માયા પટરાણી હરની, ચાંચડની પેરે ચોળેછું

‘ધ્રુવાખ્યાન’નો કર્તા તુલસીદાસ, અને આ તુલસીદાસ તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે ‘ધ્રુવાખ્યાન’વાળો તુલસીદાસ પોતાના કાવ્યની રચના સાલ વિ. સં. ૧૬૧૪ જણાવે છે, સારે આ કાવ્યનો કર્તા પોતાના કાવ્યની રચના સાલ વિ. સં. ૧૭૩૨ આપે છે. પહેલા કવિનું પતન કુંદનપુર, જાતે સાર-સ્વત બ્રાહ્મણ, ને પિતાનું નામ માધવદાસ આપે છે, સારે આ કવિ પોતાને લીલાપુરનો રાયકવાડ બ્રાહ્મણ, ને ગણપતરામનો પુત્ર લખે છે.

પરમુરણુ પદ લખનારે ત્રીજે એક તુલસીદાસ ચર્ચા ગયો છે તે આ બે કવિઓથી જુદો હોય, એમ એનાં રચેલાં પદની ભાષા ઉપરથી માલમ પડે છે.

આ કાવ્યની કથા કહેનાર વ્યાસને, કથા કહેવાના બદલામાં બે વીધાં જમીન મળ્યાનું, મળેલી પ્રત ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ઉપરથી તે વખતે કવિના રચનારની, તેમ કહેનારની સારી કદર થતી હશે એમ જણાય છે.

કવિ હરિદાસ—આ કવિએ ‘ધ્રુવાખ્યાન’ નામનું કડવાંબદ્ધ કાવ્ય રચેલું તે અઘાપિપર્યન્ત જાપાયા પિતાનું છે. તેનાં એક-દર ૨૨ કડવાં છે. કાવ્યને છેડે નીચે પ્રમાણે હકીકત જ્ઞેવામાં આવે છે.

“સંવત ૧૬૨૭ વર્ષે, ધ્રુજનું આખ્યાન કીધું,  
એકાદશી રવિવાર + + +  
સ્તંભતીર્થ પુર વૈકુંઠ તોલે, કવિતાનો તાંત્રાં વાસ,  
સાંભળનાં વૈકુંઠ પદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.”

આ ઉપરથી જણાય છે, કે વિ. સં. ૧૬૨૭ માં આ કાવ્ય રચ્યું છે, તેમ કવિ ખંજાતના પતની છે.

મહાકવિ પ્રેમાનન્દભાઈના શિષ્યમંડળમાં હરિદાસ નામના કવિ ચર્ચા ગયા છે, તે અને આ હરિદાસ કવિ, તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે, પ્રેમાનન્દ શિષ્ય હરિદાસ કવિ જ્યારે વિ. સં. અઢારમા સદ્કામાં યપા સારે આ કવિ વિ. સં. ૧૬૨૭ માં હયાત હતા.



૪૫૦ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-લાગ ચોથો.

તેમાં મુખસાગર, ચરણદાસ, લક્ષ્મણદાસ, અને બાળકદાસની રચેલી કવિતા વધારે અને કંઈક સારી છે.

કવિ નાકર—વિદુરની વિનતિ નામનું એકજ રાગનું ૨૭ તુકાનું એક નાનું કાવ્ય રચ્યું છે. “વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા” વાળું.

રણછોડભક્ત—રાસ પંચાધ્યાયી નામનું આઠ કડવાનું એક નાનું કાવ્ય એમણે બનાવ્યું છે. તેમજ રામાયણના સારનું એક નવ કડવાનું બીજું કાવ્ય પણ તેમનુંજ બનાવેલું છે. આમાં બીજા કાવ્ય કરતાં પહેલું કાવ્ય ઘણું રસિક હોવાથી તેની ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે તે વિના ‘કૃષ્ણ-જીવણ’ ના દ્વાદશ મહિના પણ આજ કવિના રચેલા છે.

અખોભક્ત—આ પ્રખ્યાત વેદાંતી કવિએ ગુજરાતી ભાષા ઉપરાન્ત હિન્દી ભાષામાં પણ કેટલીક વેદાંત વિષયની કવિતા રચી છે. તેમાંના ૨૩ કુંડળિયા હજી સુધી જપાયા વિનાના હાય આવ્યા છે.

કવિ ભીમ—સિદ્ધપુરના આ પ્રખ્યાત જૂના કવિની ‘હરિલીલા પોડસ કળા’ નામનું કાવ્ય, બુ. કા. ના ચોથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, તે વિના તેમણે પોતાના નામ ઉપરથી ભીમગીતા નામનું એકજ રાગનું એક કાવ્ય રચ્યું છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે, ઓધવજી સાથે, ગોપીઓને કહાવેલો સંદેશો છે. તેને છેડે લખે છે, કે

“ભવોભવ ભક્તિ દેજો, બીમને ભાંભણે,”

માધવદાસ—સિદ્ધપુર પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જાનીએ જેમ ‘નરસિંહ મહેતાના જીવન ચરિત્ર’ નો વિષય લઈ તેમના દરેક પ્રસંગનાં જુદાં જુદાં મોટાં કાવ્ય રચ્યાં છે, તેમ આ કાંધરથ કવિએ દશમ ભાગવતનો વિષય લઈ, તેમાંના જુદા જુદા વિષયોનાં મોટાં મોટાં કાવ્યો રચ્યાં છે. મુખ્ય કાવ્યના પેટામાં આવાં જુદાં જુદાં કાવ્યો રચનારામાં આ બેજ કવિઓ હાલ માત્રમ પડે છે. આ પેટા કાવ્યોની હકીકત આ નીચે આપવામાં આવી છે.

૧ ભ્રમરગીતા—આ ૪૧ કડવાના મોટા કાવ્યમાં કવિએ પોતાની કલમ ખરેખરી અજમાવી છે, ને જેમ બને તેમ તેને રસિક કરવા માટે બાકી રાખ્યું નથી. કડવાને પ્રારંભે, બીજાં કાવ્યોમાં જેમ ‘વલ્લજ’ ઉઘડે કે સાખીઓ જોવામાં આવે છે, તેમ આ કાવ્યમાં ‘રાદ’ નામનો ચમ મધી કડવું ચર કરેલું છે.

૪૫૦ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-લાગ ચોથો.

તેમાં સુખસાગર, ચરણદાસ, લક્ષ્મણદાસ, અને બાળકદાસની રચેલી કવિતા વધારે અને કંઈક સારી છે.

**કવિ નાકર**—વિદુરની વિનતિ નામનું એકજ રાગનું ૨૭ તુકાનું એક નાનું કાવ્ય રચ્યું છે. “વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા” વાળું.

**રણછોડભક્ત**—રાસ પંચાધ્યાયી નામનું આઠ કડવાનું એક નાનું કાવ્ય એમણે બનાવ્યું છે. તેમજ રામાયણના સારનું એક નવ કડવાનું બીજું કાવ્ય પણ તેમનુંજ બનાવેલું છે. આમાં બીજા કાવ્ય કરતાં પહેલું કાવ્ય ઘણું રસિક હોવાથી તેની ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે તે વિના ‘કૃષ્ણ-જીવણ’ ના દ્વાદશ મહિના પણ આજ કવિના રચેલા છે.

**અખોભક્ત**—આ પ્રખ્યાત વેદાંતી કવિએ ગુજરાતી ભાષા ઉપરાંત હિન્દી ભાષામાં પણ કેટલીક વેદાંત વિષયની કવિતા રચી છે. તેમાંના ૨૩ કુંડળિયા હજી સુધી છપાયા વિનાના હાય આવ્યા છે.

**કવિ ભીમ**—સિદ્ધપુરના આ પ્રખ્યાત જૂના કવિની ‘હરિસીલા પોડશ કળા’ નામનું કાવ્ય, બૃ. કા. ના ચોથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, તે વિના તેમણે પોતાના નામ ઉપરથી ભીમગીતા નામનું એકજ રાગનું એક કાવ્ય રચ્યું છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે, ઓધવજી સાથે, ગોપીઓને કહાવેલો સંદેશો છે. તેને છેડે લખે છે, કે

“લવોલવ ભક્તિ દેજો, બીમને ભાંભણે,”

**માધવદાસ**—સિદ્ધપુર પાટણના કવિ વિશ્વનાથ બનીએ જેમ ‘નરસિંહ મહેતાના જીવન ચરિત્ર’ નો વિષય લઈ તેમના દરેક પ્રસંગનાં જુદાં જુદાં મોટાં કાવ્ય રચ્યાં છે, તેમ આ કાંચરથ કવિએ દશમ ભાગવતનો વિષય લઈ, તેમાંના જુદા જુદા વિષયોનાં મોટાં મોટાં કાવ્યો રચ્યાં છે. મુખ્ય કાવ્યના પેટામાં આવાં જુદાં જુદાં કાવ્યો રચનારામાં આ જેમ કવિઓ હાલ માત્રમ પડે છે. આ પેટા કાવ્યોની હકીકત આ નીચે આપવામાં આવી છે.

**૧ ભ્રમરગીતા**—આ ૪૧ કડવાના મોટા કાવ્યમાં કવિએ પોતાની કલમ ખરેખરી અજમાવી છે, ને જેમ બને તેમ તેને રસિક કરવા મટે બાકી રાખ્યું નથી. કડવાને પ્રારંભે, બીજાં કાવ્યોમાં જેમ ‘વલ્લજી’ ઉપરો કે સાખીઓ જોવામાં આવે છે, તેમ આ કાવ્યમાં ‘શિવ’ નામનો ચમ મજી કડવું ચર કરેલું છે.

શા કામમાં આવે? જેનામાં જ્ઞાન છે ને કામ કરવાની દાનત છે તે એક રીત નિષ્ક્રમ જશે તો બીજી, તે નહિ કાવે તો ત્રીજી એમ પ્રયત્ને પ્રયત્ને સમીચીન પદ્ધતિ શોધી કાઢશે. ઉત્તમ શિક્ષણપદ્ધતિઓ પણ એમજ શોધી કઢાઈ છે કેની? આથી પદ્ધતિ લેશ પણ અનુપયોગી છે એમ સમજવાનું નથી. તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે જેમાં જ્ઞાનની પદ્ધતિ ઘણી ઊંચી છે.

**પદ્ધતિનું રહસ્ય**—વળી પદ્ધતિ પ્રમાણે અક્ષરશઃ વર્તનારા કેટલાક શિક્ષકો રહસ્ય સમજતા ન હોય એમ જણાય છે કે દેખાય સાચવી તૃપ્ત થતા જણાય છે. શિષ્યવ્રતની બાબત અને ત્યાંસુધી છાતરાઓ પાસેજ કઢાવવી અને શિક્ષકે માત્ર મદદગાર રહેવું એ એક ઉત્તમ શિક્ષણની રીત છે. ઘણાજ થોડા શિક્ષકો એ પ્રમાણે કરી શકે છે. પ્રથમ પૂછવાની ચાતુરી એ એ રીતનું મુખ્ય સાધન છે ને તે ચાતુરી બહુધા સ્વાભાવિક બુદ્ધિ ને કેટલેક અંશે અનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે. ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં જેમણે પદ્ધતિનું જ્ઞાન મેળવ્યું નહોતું એવા કેટલાક ઉત્તમ શિક્ષકો એજ રીતે શિક્ષણ આપતા. સૂચક પ્રશ્નદ્વારા શિષ્યવ્રતની બાબત ક્રમે ક્રમે શિષ્ય પાસેજ કઢાવતા. ઓ. કાયવટે બહુધા એ પદ્ધતિજ અનુસરતા. યુનિવર્સિટીની મોંની પરીક્ષામાં મેં એમની સાથે પાંચેક વર્ષ કામ કીધું હતું તેમાં હમેશા એજ સૂચક પ્રશ્નપદ્ધતિથી પરીક્ષાના ઉમેદવારના જ્ઞાનની કસોટી કઢાતી. આ પદ્ધતિ પ્રમાણે શિષ્યવ્રતો એકના એક શિષ્ય પર ઘણો વખત કાઢવો પડે છે; તેથી બીજા શિષ્યોનું પણ ધ્યાન સાથે સાથે આકર્ષવામાં ને વર્ગના તમામ શિષ્યના મનમાં એ બાબત ઊતરી છે કે નહિ તે તરફ લક્ષ આપવામાં શિક્ષકે ગફલત કરવી નહિ. પદ્ધતિ એમ નથી કહેતી કે નિયમે સાચવવાનો કેટલોક દેખાઈ કરી તૃપ્ત થવું. સ્મરણશક્તિની હાલના જમાનામાં ગમે તેટલી અવગણના કરવામાં આવે તોપણ તે ઘણીજ ઉપયોગી છે એની તો કોઈથી ના કહેવાશેજ નહિ. વિચારશક્તિ, કલ્પનાશક્તિ, અનુમાન કરવાની શક્તિ વગેરે શક્તિઓની ખિલવટ એજ શક્તિ પર આધાર રાખે છે. માત્ર શાબ્દિક સ્મરણશક્તિ કે અભુદ્ધિપૂર્વક એ શક્તિની કેળવણી નિષ્ફળ છે. આ ઉપયોગી શક્તિ કેળવવી એ શિક્ષકનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. એ શક્તિ સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થાય છે ને સંસ્કાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એટલે ઇન્દ્રિયગ્રંથ્ય જ્ઞાન. એ જ્ઞાન જેમ અનેક

શા કામમાં આવે? જેનામાં જ્ઞાન છે તે કામ કરવાની દાનત છે તે એક રીત નિષ્ફળ જશે તો બીજી, તે નહિ કાવે તો ત્રીજી એમ પ્રયત્ને પ્રયત્ને સમીચીન પદ્ધતિ શોધી કાઢશે. ઉત્તમ શિક્ષણપદ્ધતિઓ પણ એમજ શોધી કઢાઈ છે કેની? આથી પદ્ધતિ લેશ પણ અનુપયોગી છે એમ સમજવાનું નથી. તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે જેમાં જ્ઞાનની પદ્ધતિ ઘણી ઊંચી છે.

**પદ્ધતિનું રહસ્ય**—વળી પદ્ધતિ પ્રમાણે અક્ષરશઃ વર્તનારા કેટલાક શિક્ષકો રહસ્ય સમજતા ન હોય એમ જણાય છે કે દેખાવ સાચવી તૃપ્ત થતા જણાય છે. શિષ્યવત્તાની બાબત બને ત્યાંસુધી છોકરાઓ પાસેજ કદાવવી અને શિક્ષકે માત્ર મદદગાર રહેવું એ એક ઉત્તમ શિક્ષણની રીત છે. ઘણાજ થોડા શિક્ષકો એ પ્રમાણે કરી શકે છે. પ્રથમ પૂછવાની ચાતુરી એ એ રીતનું મુખ્ય સાધન છે ને તે ચાતુરી બહુધા સ્વાભાવિક બુદ્ધિ ને કેટલેક અંશે અનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે. ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં જેમણે પદ્ધતિનું જ્ઞાન મેળવ્યું નહોતું એવા કેટલાક ઉત્તમ શિક્ષકો એજ રીતે શિક્ષણ આપતા. સૂચક પ્રશ્નદ્વારા શિષ્યવત્તાની બાબત ક્રમે ક્રમે શિષ્ય પાસેજ કદાવતા. ઓ. કાયવટે બહુધા એ પદ્ધતિજ અનુસરતા. યુનિવર્સિટીની મોંની પરીક્ષામાં મેં એમની સાથે પાંચેક વર્ષ કામ કીધું હતું તેમાં હમેશા એજ સૂચક પ્રશ્નપદ્ધતિથી પરીક્ષાના ઉમેદવારના જ્ઞાનની કસોટી કરાતી. આ પદ્ધતિ પ્રમાણે શિષ્યવત્તા એકના એક શિષ્ય પર ઘણો વખત કાઢવો પડે છે; તેથી બીજા શિષ્યોનું પણ ધ્યાન સાથે સાથે આકર્ષવામાં ને વર્ગના તમામ શિષ્યના મનમાં એ બાબત ઊતરી છે કે નહિ તે તરફ લક્ષ આપવામાં શિક્ષક ગફલત કરવી નહિ. પદ્ધતિ એમ નથી કહેતી કે નિયમે સાચવવાનો કેટલોક દેખાઈ કરી તૃપ્ત થવું. સ્મરણશક્તિની હાલના જમાનામાં ગમે તેટલી અવગણના કરવામાં આવે તોપણ તે ઘણીજ ઉપયોગી છે એની તો કોઈથી ના કહેવાશેજ નહિ. વિચારશક્તિ, કલ્પનાશક્તિ, અનુમાન કરવાની શક્તિ વગેરે શક્તિઓની ખિલવટ એજ શક્તિ પર આધાર રાખે છે. માત્ર શાબ્દિક સ્મરણશક્તિ કે અભુદ્ધિપૂર્વક એ શક્તિની કેળવણી નિન્દ્ય છે. આ ઉપયોગી શક્તિ કેળવવી એ શિક્ષકનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. એ શક્તિ સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થાય છે ને સંસ્કાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એટલે ઇન્દ્રિયગ્રંથ જ્ઞાન. એ જ્ઞાન જેમ અનેક

**પ્રશ્નપત્ર**—અત્ર પ્રશ્નપત્ર વિષે પણ થોડુંક કહેવું અનુચિત નથી. પ્રશ્નપત્રથી પરીક્ષક ઉમેદવારની પરીક્ષા કરે છે એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે; પણ એ પણ ભૂલવાનું નથી કે એથી પરીક્ષકની પણ પરીક્ષા થાય છે કેટલાંક પ્રશ્નપત્ર ઘણા લાંબા હોય છે તો કેટલાંક ટૂંકાં હોય છે, કેટલાંક ઘણા સહેલાં હોય છે તો કેટલાંક ઘણા કઠણ હોય છે. લલકારેર પ્રશ્ન કાઢવા ને પોતે ઘણા વિદ્વાન છે એવા ભાસ પ્રશ્નપત્ર પરથી આપવો એમજ કેટલાંક પરીક્ષકો માનતા જણાય છે. યુનિવર્સિટિના કૅબેનેટરો વાંચનાં કેટલીક વખત એમ લાગે છે કે આવા પ્રશ્નપત્રના ઉત્તર આપી ઊંચી પરીક્ષાઓમાં પાસ થયલા કેવા વિદ્વાન હશે ! પણ વસ્તુરિતિ એની હોય છે ને પરીક્ષકો જાતેજ તે પ્રમાણે કહે પણ છે કે પ્રશ્નપત્ર તપાસવામા ગૃહમનજ્જર ગળી છે પરંતુ એ તો પરીક્ષા નહિ, પણ કારસ છે. પ્રશ્નપત્ર અનિશ્ચય કઠણ કાઢી તેને તપાસનામા દયા રાખવી ને જુમાટો ન થાય એમ કામ કરવું એ જોગ્ય પરીક્ષા કહેવાયજ નહિ. પ્રશ્નપત્ર અંદર હોય તો ઘણા શિષ્યોની શક્તિની બહાર હોવાથી તેમના લખાણમાં ઈ બેદ કરવા જેવું કે પરીક્ષા કરના જેવું ગેરુજ નથી. પણ તો ગમે તેમ માર્કો માડી જુમાટો ન થાય તેની તજવીજ કરના તરફજ પરીક્ષકનું લલ રહે છે. વળી વધારે નવાઈની વાત તો એ છે કે એમ. એ જેવી પરીક્ષામા કેટલાંક પરીક્ષકો એમ પણ કહેતા શરમાતા નથી કે ઉમેદવાર પામેથી અમુક બાબતનું જ્ઞાન મેળવવા માટે અમે એવા પ્રશ્નો કાઢ્યા છે. આ તો ઘૃષ્ટતા ને નિર્જનજ્ઞતાની પગિમીમાજ છે.

**નમુનાદાર પ્રશ્નપત્ર**—ઉત્તમ પ્રશ્નપત્રમાં નીચેનાં લલણો સચવાવાં જોઈએ.—

૧. ઉત્તમ, મધ્યમ, ને કનિ'ક ત્રણે વર્ગના ઉમેદવારોની પરીક્ષા થાય એવા પ્રશ્ન જોઈએ. અર્થાત્, કેટલાક સાધારણ બુદ્ધિવાળા ને તૈયારીવાળા જવામ ઈ શકે એવા, કેટલાક તેથી ચદતા, ને કેટલાક ઉત્તમ વર્ગના ઉમેદવારનું જ્ઞાન ને બુદ્ધિની કમોટી કરે એવા પ્રશ્નો જોઈએ.

૨. સાગી તૈયારીવાળા ઉમેદવારને દરેક પ્રશ્ન લખતાં કેટલો વખત જશે એ વિચારતાં પ્રશ્નપત્ર નિર્મિત સમયમાં લખી શકાય એવુંજ જોઈએ. તેથી ટુંકું પણ નહિ, તેમજ લાંબું પણ નહિ કેટલાંક પ્રશ્નપત્રો એટલા બધા લાંબાં હોય છે કે સારી તૈયારીવાળા ઉમેદવારો

**પ્રશ્નપત્ર**—અત્ર પ્રશ્નપત્ર વિષે પણ થોડુંક કહેવું અનુચિત નથી. પ્રશ્નપત્રથી પરીક્ષક ઉમેદવારની પરીક્ષા કરે છે એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે; પણ એ પણ ભૂલવાનું નથી કે એથી પરીક્ષકની પણ પરીક્ષા થાય છે. કેટલાંક પ્રશ્નપત્ર ઘણા લાંબા હોય છે તો કેટલાંક ટુંકા હોય છે; કેટલાંક ઘણા સહેલાં હોય છે તો કેટલાંક ઘણા કઠણ હોય છે. લલકોબેર પ્રશ્ન કાદવા ને પોતે ઘણા વિદ્વાન છે એવા લાસ પ્રશ્નપત્ર પરથી આપણે એમજ કેટલાંક પરીક્ષકો માનતા જણાય છે. યુનિવર્સિટીના કોલેજરો વાંચનાં કેટલીક વખત એમ લાગે છે કે આવાં પ્રશ્નપત્રના ઉત્તર આપી ઊંચી પરીક્ષાઓમાં પાસ થયલા કેવા વિદ્વાન હશે ! પણ વસ્તુરિતિ એવી હોય છે ને પરીક્ષકો જાતેજ તે પ્રમાણે કહે પણ છે કે પ્રશ્નપત્ર તપાસવામાં રહેમનજર રાખી છે. પરંતુ એ તો પરીક્ષા નહિ, પણ કારસ છે. પ્રશ્નપત્ર અનિશય કંઈક કાઢી તેને તપાસવામાં દયા રાખવી ને છુમાટો ન થાય એમ કામ કરવું એ યોગ્ય પરીક્ષા કહેવાયજ નહિ. પ્રશ્નપત્ર અથડે હોય તો ઘણા શિષ્યોની શક્તિની ખદાર હોવાથી તેમના લખાણમાં કંઈ ભેદ કરવા જેવું કે પરીક્ષા કરવા જેવું રહેતુંજ નથી. પછી તો ગમે તેમ માઠો માંડી છુમાટો ન થાય તેની તજવીજ કરવા તરફજ પરીક્ષકનું લક્ષ રહે છે. વળી વધારે નવાઈની વાત તો એ છે કે એમ. એ. જેવી પરીક્ષામાં કેટલાક પરીક્ષકો એમ પણ કહેતાં શરમાતા નથી કે ઉમેદવાર પાસેથી અમુક બાબતનું જ્ઞાન મેળવવા માટે અમે એવા પ્રશ્નો કાઢ્યા છે. આ તો ધૃષ્ટતા ને નિર્લજ્જતાની પરિસીમાજ છે.

**નમુનાદાર પ્રશ્નપત્ર**—ઉત્તમ પ્રશ્નપત્રમાં નીચેનાં લક્ષણો સચવાવાં જોઈએ:—

૧. ઉત્તમ, મધ્યમ, ને કનિષ્ઠ ત્રણે વર્ગના ઉમેદવારોની પરીક્ષા થાય એવા પ્રશ્ન જોઈએ. અર્થાત્, કેટલાક સાધારણ શુદ્ધિવાળા ને તૈયારીવાળા જવાબ દઈ શકે એવા, કેટલાક તેથી ચઢતા, ને કેટલાક ઉત્તમ વર્ગના ઉમેદવારનું જ્ઞાન ને શુદ્ધિની કસોટી કરે એવા પ્રશ્નો જોઈએ.

૨. સારી તૈયારીવાળા ઉમેદવારને દરેક પ્રશ્ન લખતાં કેટલો વખત જશે એ વિચારતાં પ્રશ્નપત્ર નિર્મિત સમયમાં લખી શકાય એવુંજ જોઈએ. તેથી ટુંકું પણ નહિ, તેમજ લાંબું પણ નહિ. કેટલાંક પ્રશ્નપત્રો એટલા બધા લાંબાં હોય છે કે સારી તૈયારીવાળા ઉમેદવારો

વિષે શિષ્યમાં અભિરચિ ઉત્પન્ન કરનાર શિક્ષકો સર્વત્ર વિરલજ છે. પ્રાથમિક શાળાથી તે કોલેજપર્યન્તના શિક્ષણમાં દરેક શિષ્યને એવા થોડાક શિક્ષકો મળ્યા હોય છે ને તેમને તે જન્મપર્યન્ત સંભારે છેજ. સામાન્ય શિક્ષકવર્ગ પરીક્ષાને ઉદ્દેશીનેજ પોતાનું શિક્ષણ આપે છે. આજ કારણથી પરીક્ષકની જવાબદારી ઘણી વધે છે ને તે તેણે સમજવીજ જોઈએ.

અપૂર્ણ.

## કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(આગુ પુ ૪૬ પ ૪૫૫ થી)

૫. અન્યોક્તિ કે અપ્રસ્તુતપ્રશંસાનાં મુંદર ઉદાહરણ.

કેટલીક અન્યોક્તિ એટલે અપ્રસ્તુત પ્રશંસા (અપ્રસ્તુતના વર્ણનથી જેમાં પ્રસ્તુત ગમ્યમાન થાય એવા) અલકારના દાખલા, જેમાંથી સારો ઉપદેશ મળે એવા નીચે આપ્યા છે:—

રે રે ચાતક સાવધાનમનસા મિત્ર ક્ષણં શ્રૂયતઃ-

મમ્મોદ્ગા વહવો હિ સન્તિ ગગને સર્વેઽપિ નૈકાદૃશાઃ ।

કેચિદ્ વૃષ્ટિભિરાર્દ્રયન્તિ ધરણીં ગર્જન્તિ કેચિદ્ વૃથા

યં યં પદ્યસિ તસ્ય તસ્ય પુરતો મા વ્રૂહિ દીનં વચઃ ॥

હે ચાતક, હે મિત્ર, સાવધાન મનથી ટાણવાર સાંભળ; ખરેખર, આ-કાશમાં ઘણા વાદળો છે; પણ તે સર્વ એક સરખાં નથી કેટલાંક વૃષ્ટિથી પૃથ્વીને આર્દ્ર-ભીની કરી નાંખે છે, ને કેટલાંક વૃથા ગર્જના કરે છે; માટે તું જેને જેને જુએ છે તેની તેની આગળ દીન વાણી મા વદ.

આભિમાન છોડી જેની તેની ખુશામત કરનારાઓની દુનીયામાં ખેડ નથી, તેઓને કવિ ભર્તૃહરિ ચાતકની અન્યોક્તિથી ઉત્તમ ઉપદેશ આપે છે.

અસ્યાં સલ્લે વધિરલોકનિવાસભૂમૌ

કિં ક્ષજિતેન કિલ કોકિલ કોમલેન ।

વિષે શિષ્યમાં અભિરુચિ ઉત્પન્ન કરનાર શિક્ષકો સર્વેન વિરલજ છે. પ્રાથમિક શાળાથી તે કાલેજપર્યન્તના શિક્ષણમાં દરેક શિષ્યને એવા એકાક શિક્ષકો મળ્યા હોય છે ને તેમને તે જન્મપર્યન્ત સંભારે છેજ. સામાન્ય શિક્ષકવર્ગ પરીક્ષાને ઉદ્દેશીનેજ પોતાનું શિક્ષણ આપે છે. આજ કારણથી પરીક્ષકની જવાબદારી ઘણી વધે છે ને તે તેણે સમજવીજ જોઈએ.

અપૂર્ણ.

## કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

( ચાતુ પુ. ૪૯ પ. ૪૫૫ થી ).

૫. અન્યોક્તિ કે અપ્રસ્તુતપ્રશંસાનાં મુંદર ઉદાહરણ.

કેટલીક અન્યોક્તિ એટલે અપ્રસ્તુત પ્રશંસા ( અપ્રસ્તુતના વર્ણનથી જેમાં પ્રસ્તુત ગમ્યમાન થાય એવા ) અલંકારના દાખલા, જેમાંથી સારો ઉપદેશ મળે એવા નીચે આપ્યા છે:—

રે રે ચાતક સાવધાનમનસા મિત્ર ક્ષણં શ્રૂયતઃ-

મમ્મોદા વહવો હિ સન્તિ ગગને સર્વેઽપિ નૈકાદૃશાઃ ।

કેચિદ્ વૃષ્ટિભિરાદ્રયન્તિ ધરણીં ગર્જન્તિ કેચિદ્ વૃથા

યં યં પश्यસિ તસ્ય તસ્ય પુરતો મા વૃહિ દીનં વચઃ ॥

હે ચાતક, હે મિત્ર, સાવધાન મનથી ધણુવાર સાંભળ; ખરેખર, આકાશમાં ઘણાં વાદળો છે; પણ તે સર્વ એક સરખાં નથી. કેટલાંક વૃષ્ટિથી પૃથ્વીને આદ-ભીની કરી નાંખે છે; ને કેટલાંક વૃથા ગર્જના કરે છે; માટે તું જોતે જોતે જાણે છે તેની તેની આગંજ. દીન વાણી માં વહ.

સ્વાભિમાન છોડી જેની તેની ખુશામત કરનારાઓની દુનીઆમાં ખોટ નથી, તેઓને કવિ ભર્તૃહરિ ચાતકની અન્યોક્તિથી ઉત્તમ ઉપદેશ આપે છે.

અસ્યાં સખે વધિરલોકનિવાસભૂમૌ

કિં કૂજિતેન કિલ કોકિલ કોમલેન ।



દંડી પ્રમાણે આ અપ્રસ્તુતપ્રશંસા છે. અપ્રપચ્છદીક્ષિત એને વ્યાજ-સ્તુતિ (જેમાં નિન્દાથી સ્તુતિ ને સ્તુતિથી નિન્દા ગમ્યમાન થાય એવો અ-સંકાર) ગણે છે. હરિણની સ્તુતિથી રાજ સેવાથી કંટાળેલા પુરુષની નિન્દા અભિવ્યક્ત થાય છે.

યાતે મદ્યચિરાન્નિદાઘમિહિરજ્વાલાશતૈઃ શુષ્કતાં

ગન્તા કં પ્રતિ પાન્થસન્તતિરસૌ સંતાપમાલાકુલા ।

एवं यस्य निरन्तराधिपटलैर्नित्यं वपुः क्षीयते

धन्यं जीवनमस्य मार्गसरसो धिग्वारिधीनां जनुः ॥

હું જ્યારે થોડા વખતમાં ગ્રીષ્મકાળના સૂર્યની સેંકડો ત્યાગથી સુ-કાર્ધ જઈશ ત્યારે અતિશય સંતાપથી આકુળ થયેલો આ પાન્થસમૂહ કોની પાસે (સંતાપ સમાવવા) જશે એમ નિરન્તર આધિસમૂહથી જેનું શરીર ફિલે ક્ષીણ થાય છે તે પાન્થના માર્ગમાં આવેલા સરોવરનું જીવન (પાણી ને હંદગી)ને ધન્ય છે; સમુદ્રના જન્મને ધિક્કાર છે, કેમકે એનું પાણી કંઈ કામનું નથી.

અર્થાત્, પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ-સત્પુરુષોનો વૈભવ આત્મસુખ માટે નથી; પરંતુ પરાપકારને અર્થેજ છે.

परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो

यदीयः सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।

न संमाप्नो वृद्धिः स यदि भृशमक्षेत्रपतितः

किमिक्षોर्दોषोऽयं न पुनरगुणाया मरुभुवः ॥

જે ઇન્દુ-શેરડી અન્યને માટે પીડા અનુભવે છે, ભાંગીએ છીએ તો પણ મધુર છે, જેનો વિકાર પણ (ગોળા, ખાંડ વગેરે) સર્વને અભિમત છે, તે જે વારંવાર અયોગ્ય ક્ષેત્રમાં પડ્યાથી વૃદ્ધિ પામે નહિ તો તેમાં શું ઇન્દુનો દોષ છે ને શુભરુદિન મરુભૂમિનો-મારવાડની જરહિત ભૂમિનો દોષ નથી!

શુભવાન્ પણ અધ્યાને હોય તો તેના શુભની કદર નજ થાય.

અપૂર્વ.

દંડી પ્રમાણે આ અપ્રસ્તુતપ્રશંસા છે. અપ્રધ્વદીક્ષિત એને વ્યાજ-સ્તુતિ (જેમાં નિન્દાથી સ્તુતિ ને સ્તુતિથી નિન્દા ગમ્યમાન થાય એવો અ-સંકાર) ગણે છે. હરિશ્ચન્દ્રી સ્તુતિથી રાજ સેવાથી કંટાળેલા પુરુષની નિન્દા અભિવ્યક્ત થાય છે.

યાતે મધ્યચિરાન્નિદાઘમિહિરજ્વાલાશતૈઃ શુષ્કતાં

ગન્તા કં પ્રતિ પાન્થસન્તતિરસૌ સંતાપમાલાકુલા ।

एवं यस्य निरन्तराधिपटलैर्नित्यं वपुः क्षीयते

धन्यं जीवनमस्य मार्गसरसो धिग्वारिणीनां जनुः ॥

હું જ્યારે થોડા વખતમાં ગ્રીષ્મકાળના સૂર્યની સેંકડો ત્યાગાથી સ્પ-  
ર્શાઈ જઈશ ત્યારે અતિશય સંતાપથી આકુળ થયેલો આ પાન્થસમૂહ કેવી  
પાસે (સંતાપ સમાવવા) જશે એમ નિરન્તર આધિસમૂહથી જેનું શરીર  
નિત્ય ક્ષીણ થાય છે તે પાન્થના માર્ગમાં આવેલા સરોવરનું જીવન (પાણી  
ને જંદગી)ને ધન્ય છે; સમુદ્રના જન્મને ધિકાર છે, કેમકે એનું પાણી કંઈ  
કામનું નથી.

અર્થાત્, પરોપકારાય સતાં વિમૂતયાઃ—અત્પુરુષોનો વૈભવ આત્મસુખ  
માટે નથી; પરંતુ પરાપકારને અર્થેજ છે.

परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो

यदीयः सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।

न संप्राप्तो वृद्धिः स यदि भृशमक्षेत्रપતિતઃ

કિમિક્ષોર્દોપોઽયં ન પુનરગુણાયા મંરુશ્રુવઃ ॥

જે ધનુ-શેરડી અન્યને માટે પીડા અનુભવે છે, ભાંગીએ છીએ તો  
પણ મધુર છે, જેનો વિકાર પણ (ગોળ, ખાંડ વગેરે) સર્વને અભિમત  
છે, તે જે વાદ્યાર અથોગ્ય ક્ષેત્રમાં પડ્યાથી વૃદ્ધિ પામે નહિ તો તેમાં શું  
ધનુનો દોષ છે ને શુભરુદિન મરુભૂમિનો—મારવાડીની જલરહિત ભૂમિનો  
દોષ નથી!

શુભવાન્ પણ અન્યાને હોય તો તેના શુભની કદર નગ થાય.

અપૂર્વ.

પતિ વટે હસ્ત ગ્રહી સતીના,  
 ઓષ્ઠો ચુમી જે નિધિ છે રતિના;  
 “ ભલે કરે તેમ ” નથી વિશેષ,  
 નાવો ગ્રહાં દંપતીએ અકેક.  
 પત્ની પતિ એ જણુ સાથ ચાલે,  
 ને નાવને યોગ્ય હલેશું મારે;  
 જરાક છોળો થકી લિન્ન થાય,  
 પાછાં થતાં શાન્ત સમાન થાય.

૬

૭

### રયોદ્ધતા.

દૂર જાય દરિયા મહી તહીં,  
 હર્ષ પામી મનમાં જરી તરી;  
 બેઠી સાથ જળ બાર નીસરે,  
 થોડી વાર સહ દુઃખ વીસરે.  
 એમ નિત્ય નવલા ક્રીડા કરે,  
 નાવ નજ લઈ અગ્નિમાં ફરે;  
 જેમ જોડું વળી દેવનું ખરે,  
 હૈં વિમાન ગગને શું સંચરે !  
 એક દિન સમી સાંજની સમે,  
 અગ્નિનીર અતિશામળું દોસે;  
 મરુછ હર્ષ ધરી ઠેક મારતા,  
 કુદ્ર પ્રાણીઓહને નસાડતા.  
 વારિધી કર પછાડી કારમા,  
 તીર સાથ ભળતો વિકારમાં;  
 ગંન માંહીં ધનિ તે તણો થતો,  
 સિંહ શબ્દ મહિ તે ભળી જતો.  
 તે સમે સતી પતિસમીપમાં,  
 આવી બેઠી લઈ હસ્ત હેતમાં;  
 જોઈ શે લીન પતિ મુખેન્દુમાં,  
 ભાવ જાણી પતિ કે' મળકમાં.

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

પતિ વઢે હસ્ત ઝઢી સતીના,  
 ઓઘા સુમી જે નિધિ છે રતિના;  
 “ ભલે કરે તેમ ” નથી વિશેષ,  
 નાચે અણાં દંપતીએ અકેક.  
 પત્ની પતિ એ જણુ સાથ ચાલે,  
 ને નાવને યોગ્ય હલેશું મારે;  
 જરાક છોળો ચકી લિન થાય,  
 પાછાં ચનાં શન્ન સમાન થાય.

૬

૭

### રયોદ્ધતા.

દૂર જાય દરિયા મહી તહીં,  
 હર્ષ પામી મનમાં જરી તરી;  
 જેઠી સાથ જળ ખાંર નીસરે,  
 ચોડી વાર સહ દુઃખ પીસરે.  
 એમ નિત્ય નવણા ફીડા કરે,  
 નાવ નજ લઈ અબ્ધિમાં ફરે;  
 જેમ જોડું વળી દેવનું ખરે,  
 હાં વિમાન ગગને શું સંચરે !  
 એક દિન સમી સાંજની સમે,  
 અબ્ધિનીર અતિશામળું દીસે;  
 મચ્છ હર્ષ ધરી ઠેક મારતા,  
 કુદ્ર પ્રાણીઓહને નસાડતા.  
 વારિધી કર પછાડી કારમા,  
 તીર સાથ લગતો વિકારમાં;  
 ગેન માંહી ખનિ તે તણા થતો,  
 સિંહ શબ્દ મહિ તે લળી જતો.  
 તે સમે સતી પતિસમીપમાં,  
 આવી એડી લઈ હસ્ત હેતમાં;  
 જોઈ ચૈ હોંન પતિ મુખેન્દુમાં,  
 લાવ જાણી પતિ કે' મજાકમાં.

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

મુખાંશુ નિસ્તેજ બન્ધો અરેરે !  
ભાઈ સહુનો ઉદયારત છે રે:—

૧૯

ન સુખમાં હર્ષ જરાક માનો,  
ન દુઃખ આવ્યે દિલમાં દુખાઓ;  
ન રોજ ને રોજ સુખો દુખોરે,  
આવે પ્રસંગે વળિ ને ટળે છે.

૨૦

### અનુષ્ટુપ્.

ગઈ રાત્રી થયું વા'ણું પક્ષી કોલાહલે કરે,  
ના રાત્રી વાત થી પૂછે તેવે સ્ત્રી વાણિ હથરે.

૨૧

### રયોદ્ધતા.

“નાથ નાથ ફરવું મહને ગમે,  
સિન્ધુમાં શુભ નિશાન્તને સમે;  
વાત ચિત્તહર શાન્ત વાય છે,  
કેક લોકગણથી ન'વાય છે.

૨૨

\*

~

~

\*

\*

\*

### અનુષ્ટુપ્.

રોજનાથી બુદ્ધો દીસે આગનો દિનતો મહને  
અખિંધમાં ફરવું તે તો નથી કે ગમવું મહને,”

૨૩

### ઉપજાતિ.

“જતાં રડાં વાક્ય થકી ત્હમારા,  
સ્થિતિ. શા કમ તાણા અમારા,”  
લીધું વદી નાવ સુવર્ણવર્ણ,  
ને છે પટેલુ રવિ કિર્ણું શર્ણ.

૨૪

નાવો પ્રભાં ને કટિ ચ્વસ બાંધ્યાં,  
સમુદ્ર-તીરે ઝડ અગ્ર વાંધ્યાં;

સુધાંશુ નિસ્તેજ અન્ધો અરેરે !

ભાઈ સહુનો ઉદયારત છે રે:—

૧૯

ન સુખમાં હર્ષ જરાક માનો,

ન દુઃખ આવ્યે દિલમાં દુખાઓ;

ન રોજ ને રોજ સુખો દુખોરે,

આવે પ્રસંગે વળિ ને ટળે છે.

૨૦

### અનુષ્ટુપ્.

ગઈ રાત્રી થયું વા'ણું પક્ષી કોલાહલે કરે,

ના રાત્રી વાત થૈ પૂર્ણ તેવે સ્ત્રી વાણિ હૃદયે.

૨૧

### રયોદ્ધતો.

“નાથ નાથ ફરવું મ્હને ગમે,

સિન્ધુમાં શુભ નિશાન્તને સમે;

વાત ચિત્તહર શાન્ત વાય છે,

કેક લોકગણથી ન'વાય છે.

૨૨

\* \* \* \* \*

### અનુષ્ટુપ્.

રોજનાથી ભુદો દીસે આજનો દિનતો મ્હને

અખિંધમાં ફરવું તે તો નથી કે ગમતું મ્હને,”

૨૩

### ઉપજાતિ.

“જતાં રડાં વાક્ય થકી તહમારા,

વિચારે શા કામ તણા અમારા;”

લીધું વદી નાવ સુવર્ણવર્ણ,

જે છે પડેકુ રવિ કિર્ણ શર્ણ.

૨૪

નાવો પ્રલ્યાં ને કટિ ચ્વસ્ત્ર બાંધ્યાં,

સમુદ્ર-તીરે ઝડ અગ્ર વાધ્યાં;

### અનુષ્ટુપ્.

પતિના મુખના શબ્દો છેલ્લા તે સર્વ સાંભળી;  
દુઃખ વજ્રથી છેદાતી લતાવત નાવમાં ઢળી. ૩૩

પૂરપાટીથી આવન્તાં મોખ્ખંનાં પારિને ગ્રહી,  
સિંચી સિંચી તહીં તેણે નારીને શાન્ત ત્યાં કરી. ૩૪

### इन्द्रवज्रा.

ત્યાં બોલવા નારી પ્રયાસ થાતાં,  
છોગો થકી નાવ ગયાં તણાતાં;  
તુ વાત તેવી સુણ મુજ મિત્રા,  
“ મતિર્વિધાતુઃ કથિતા વિચિત્રા. ૩૫

નથી સખધી નથી કે વિરોધી,  
ના છોડ લાઈ બ્રમકેરી પોથી;  
સહુ સખંધી સહુ છે વિરોધી,  
મળ્યુ બધુ અત્ર ત્રણાનુબંધી. ” ૩૬

### અનુષ્ટુપ્.

ધૂટાં બેઠે થયા એ તો લિત્ત લિત્ત દિશા ગયાં;  
મજો કે ના મજો લાઈ, અત્યારે તો છૂટાં થયાં. ૩૭

### द्रुतविलम्बित.

જગનમાં જન સર્વની આ ગતિ,  
બનાત એમ કહે મુજની મતિ;  
સુણી અનુભવી આપ બનો સુખી,  
મમનવાન કુતૂહલથી લખે. ૩૮

મનુષ્યકૃતિ ને અગાધ ઈશ્વરગતિ.

### અનુષ્ટુપ્.

પતિના મુખના શબ્દે છેલ્લા તે સર્વ સાંભળી;  
દુઃખ વજ્રથા છેદાતી લતાવત નાવમાં ઢળી. ૩૩

પૂરપાટીથી આવતાં મોઝાંનાં વારિને ગ્રહી,  
સિંચી સિંચી તહીં તેણે નારીને શાન્ત ત્યાં કઠી. ૩૪

### ઇન્દ્રવજ્રા.

ત્યાં બોલવા નારી પ્રયાસ થાતાં,  
છોગો થકી નવ ગયાં તણાતાં;  
તુ વાત તેવી સુણ મુંજ મિત્રા,  
“ મતિવિધાતુઃ કાર્થિતા વિચિત્રા. ૩૫

નથી સબધી નથી કે વિરોધી,  
ના છોડ લાઈ ભ્રમકેરી પોથી;  
સહુ સબંધી સહુ છે વિરોધી,  
મળ્યુ બધુ અત્ર ઝણાનુબંધી. ” ૩૬

### અનુષ્ટુપ્.

હૂટાં બેઠે થયા એ તો લિન્ન લિન્ન દિશા ગયાં;  
મગો કે ના મગો લાઈ, અત્યારે તો હૂટાં થયાં. ૩૭

### દ્રુતવિલમ્બિત.

જગતમાં જન સર્વની આ ગતિ,  
બનતિ એમ કહે મુજની મતિ;  
સુણી અનુભવી આપ બનો સુખી,  
મમનવાન કુતૂહલથી લખે. ૩૮



૪. માનવી રાજ્યકારભારમાં દરેક જમાનામાં અને દરેક ઠેકાણે જે મુશ્કેલીઓ નડે છે તે મુશ્કેલીઓ હિંદુસ્તાનમાં પણ દિવસે દિવસે ઉભી થતી ગઈ છે. તે મુશ્કેલીઓ સામે બ્રિટિશ રાજ્યના નોકરોએ મહેનતથી, હિંમતથી, તથા ધીરજથી તથા ઊંડા વિચારથી, અને કદી પણ શિથિલ પડ્યો ન હોય અથવા ડગમગ્યો ન હોય એવા નિશ્ચયથી બાથ લીડી છે. જુલો થઈ હોય તો અમારા પ્રતિનિધિઓએ તે સુધારવા માટે મહેનત લેવામાં અથવા આત્મભોગ આપવામાં કંઈ પણ કસાસ રાખી નથી. અધિકારનો દુરુપયોગ થવાનું પુરવાર કરવામાં આવ્યું હોય તો તે વખતે યોગ્ય ઉપાય કરવાને મંજુર હોયે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

૫. દુકાળ અને મરકીની આફત દૂર કરવાની ગુપ્ત કુનેહ કોઈ પણ સામ્રાજ્યના હાથમાં નથી, પણ કુદરતી ભયંકર આફતોનું સંકટ ઓછું કરવા માટે અનુભવી અધિકારીઓએ પોતાની કુશળતા તથા એકનિષ્ઠાથી ખની શકે તેટલું કર્યું છે.

૬. તમારા દેશમાં આગળ કદી પણ નહિ જણાવલી તેવી લાંબી મુદત સુધી તમે તમારી સરહદની લડાઈઓની ભયંકર આફતોમાંથી બચી જવા પામ્યા છો. તમારા દેશમાં શાંતિ અખંડ જળવાઈ રહી છે.

૭. સન ૧૮૫૮ ના મહાન ઢંઢેરામાં મહારાણી વિક્ટોરીઆએ હિંદુસ્તાનના મુલેહભરેલા ઉદ્યોગને ઉત્તેજન આપવાની, સાર્વજનિક ઉપયોગ તથા સુધારણાનાં કામો ખિલવવાની, અને તે દેશના સઘળા લોકોના હિત સારૂ રાજ્યકારભાર ચલાવવાની પોતાની ઉત્કંઠા સંબંધી ઉદાર અભયવચન આપ્યું છે.

૮. તમારી ઐહિક સુખશાંતિ તથા વૃદ્ધિ કરવા માટે જે યોજનાઓ ખંતથી તૈયાર કરીને અમલમાં મૂકવામાં આવી છે અને જે યોજનાઓ મહત્વ અને સાહસના સંબંધમાં અપૂર્વ છે, તે યોજનાઓ આ અભયવચન કેટલા ઉત્સાહથી પાળવામાં આવ્યું છે તેનો પ્રસક્ષ પુરાવો પૂરો પાડે છે.

૯. ખંડિયા રાજ તથા ખીજા રાજકર્તાઓના હક તથા માનમરેતબાનું આદરપૂર્વક રક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે, તથા તે જાળવી રાખવામાં આવ્યા છે; અને તેમની રાજનિષ્ઠા તથા વફાદારી જેવી ને તેવી અચળ રહી છે.

૪. માનવી રાજ્યકારભારમાં દરેક જમાનામાં અને દરેક ઠેકાણે જે મુશ્કેલીઓ નડે છે તે મુશ્કેલીઓ હિંદુસ્તાનમાં પણ દિવસે દિવસે ઉભી થતી ગઈ છે. તે મુશ્કેલીઓ સામે બ્રિટિશ રાજ્યના નોકરાએ મહેનતથી, હિંમતથી, તથા ધીરજથી તથા જોડા વિચારથી, અને કદી પણ શિથિલ પડ્યો ન હોય અથવા ડગમગ્યો ન હોય એવા નિશ્ચયથી બાથ લીડી છે. જુલો થઈ હોય તો અમારા પ્રતિનિધિઓએ તે સુધારવા માટે મહેનત લેવામાં અથવા આત્મભોગ આપવામાં કાંઈ પણ ક્યાસ રાખી નથી. અધિકારનો દુરુપયોગ થવાનું પુરવાર કરવામાં આવ્યું હોય તો તે વખતે યોગ્ય ઉપાય કરવાને મંજુર હાથે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

૫. દુકાળ અને મરકીની આફત દૂર કરવાની શુભ કુનેહ કાંઈ પણ સામાન્યના હાથમાં નથી, પણ કુદરતી લયંકર આફતોનું સંકટ ઓછું કરવા માટે અનુભવી અધિકારીઓએ પોતાની કુશળતા તથા એકનિષ્ઠાથી ખની શકે તેટલું કર્યું છે.

૬. તમારા દેશમાં આગળ કદી પણ નહિ જણાયલી તેવી લાંબી સુદત સુધી તમે તમારી સરહદની લડાઈઓની લયંકર આફતોમાંથી બચી જવા પામ્યા છો. તમારા દેશમાં શાંતિ અખંડ જળવાઈ રહી છે.

૭. સન ૧૮૫૮ ના મહાન ટંદોરામાં મહારાણી વિક્ટોરીઆએ હિંદુસ્તાનના સુલેહભરેલા ઉદ્યોગને ઉત્તેજન આપવાની, સાર્વજનિક ઉપયોગ તથા સુધારણાનાં કામો ખિલવવાની, અને તે દેશના સઘળા લોકોના હિત સારૂ રાજ્યકારભાર ચલાવવાની પોતાની ઉત્કંઠા સંબંધી ઉદાર અભયવચન આપ્યું છે.

૮. તમારી ઐહિક સુખશાંતિ તથા વૃદ્ધિ કરવા માટે જે યોજનાઓ ખંતથી તૈયાર કરીને અમલમાં મૂકવામાં આવી છે અને જે યોજનાઓ મહત્ત્વ અને સાહસના સંબંધમાં અપૂર્વ છે, તે યોજનાઓ આ અભયવચન કેટલા ઉત્સાહથી પાળવામાં આવ્યું છે તેનો પ્રસક્ત પુરાવો પૂરો પાડે છે.

૯. ખંડિયા રાજ તથા ખીજ રાજકર્તાઓના હક તથા માનમરતબાનું આદરપૂર્વક રક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે, તથા તે જાળવી રાખવામાં આવ્યા છે; અને તેમની રાજનિષ્ઠા તથા વફાદારી જેવી ને તેવી અચળ રહી છે.

થતો જાય, અને હિંદુસ્તાનના ત્રીજા સુદ્ધિવાળા તથા યોગ્ય લાયકાતવાળા લોકો જોખમદારીની કીંમત અચ્છી રીતે સમજતા જાય તેમ તેમ સદરહુ બાબતમાં હિંદુસ્તાનની ચઢતી મક્કમરીતે અને ખાત્રીપૂર્વક થશે એવો અમને સંપૂર્ણ લાગેસો છે અને તેજ હેતુ છે.

૧૪ પ્રથમથીજ પ્રજાકીય બંધારણનું ધોરણ ધીમે ધીમે દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, અને હવે એવો વખત આવ્યો છે કે ન્યારે અમારા વાઇસરોય તથા ગવર્નર જનરલ અને બીજા સલાહકારોના મત પ્રમાણે એ ધોરણમાં વધારો કરવો એ ડહાપણભરેલું ધર્મ પડશે.

૧૫. તમારામાંના મોલાવાળા વર્ગના લોકો બ્રિટિશ અમલને લીધે ઉત્પન્ન થયેલા અને ઉત્તેજન પામેલા વિચારો ધગવે છે, તેથી તેઓ શેહેરીઓ તરીકે સરખા હોકાની તથા કાયદા બાંધવામાં તથા રાજ્યકારભાર ચલાવવામાં વધારે હિસ્સો મેળવવાની માગણી કરે છે. એવી માગણી યોગ્ય તજવીજ કરીને કમળ કરવામાં આવે તો તેથી હાલની સરકારના અધિકાર તથા અમલને નુકસાન થવાને બદલે સામી મજાજીતી મળશે. રાજ્યકારભાર ચલાવનાર અમલદારોને, જે લોકો ઉપર તેઓ રાજ્યકારભાર ચલાવતા હોય તેઓની સાથે અને જે લોકો તે રાજ્યકારભાર વિષે પ્રજામતને ચોકસ વલાણુ આપે છે અને તે પ્રસિદ્ધ કરે છે તેમની સાથે જે નિયમિત પરિચયમાં આવવાની વધારે તક મળે તો તેથી દેશનો રાજ્યકારભાર ઉલટો વધારે સારી રીતે ચાલશે.

૧૬. આ હેતુ પાગ પાડવા માટે જે યોજનાઓ હાલ સંભાળપૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવે છે તે વિષે હાલ તુરત અમે કાંઈપણ બોલવા માંગતા નથી. તે તમને થોડાજ વખતમાં 'જણાવવામાં આવશે અને અમને પુરતી ખાતરી છે કે તે તમારા દેશના રાજ્યકારભારની હિતકાંક્ષ વૃદ્ધિમાં નોંધી લેવા જોગ નીવડશે.

૧૭. અમે અમારા હિંદી લશ્કરની બહાદુરી તથા વફાદારીની કદર પિછાનીએ છીએ, અને અમે હુકમ કર્યો છે કે તેની લગાયક વૃત્તિ તથા વખાણવા લાયક ક્વાયત તથા નિમક્રહલાલી સેવા બજાવવાની આતુરતા માટે અમારા તરફથી કરવામાં આવતી ભારે પિછાન કાંઈકે સંગીન રૂપમાં આવતે નવે વર્ષે બતાવવી.

૧૮. મરહુમ મહારાણી વિક્ટોરિઆના દિલમાં વહાલી નેમ હિંદુનું કલ્યાણ કરવાની હતી. સન ૧૮૭૫ માં અમે હિંદુસ્તાનની મુલાકાત લીધી

થતો જાય, અને હિંદુસ્તાનના ત્રીજા બુદ્ધિવાળા તથા યોગ્ય લાયકાતવાળા લોકો જોખમદારીની કીંમત અચ્છી રીતે સમજતા જાય તેમ તેમ સદરહુ બોલતમાં હિંદુસ્તાનની ચઢતી મક્કમરીતે અને 'ખાત્રીપૂર્વક' થશે એવો અમને સંપૂર્ણ ભરોસો છે અને તેજ હેતુ છે.

૧૪. પ્રથમથીજ પ્રજાકીય બંધારણનું ધોરણ ધીમે ધીમે દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, અને હવે એવો વખત આવ્યો છે કે ન્યારે અમારા વાઈસરૉય તથા ગવર્નર જનરલ અને બીજા સલાહકારોના મત પ્રમાણે એ ધોરણમાં વધારો કરવો એ ડહાપણભરેલું થઈ પડશે.

૧૫. તમારામાંના મોલાવાળા વર્ગના લોકો બ્રિટિશ અમલને લીધે ઉત્પન્ન થયેલા અને ઉત્તેજન પામેલા વિચારો ધરાવે છે, તેથી તેઓ શહેરીઓ તરીકે સરખા હુકોની તથા કાયદા બાંધવામાં તથા રાજ્યકારભાર ચલાવવામાં વધારે હિસ્સો મેળવવાની માગણી કરે છે. એવી માગણી યોગ્ય તજવીજ કરીને કબૂલ કરવામાં આવે તો તેથી હાલની સરકારના અધિકાર તથા અમલને નુકસાન થવાને બદલે સામી મજબુતી મળશે. રાજ્યકારભાર ચલાવનાર અમલદારોને, જે લોકો ઉપર તેઓ રાજ્યકારભાર ચલાવતા હોય તેઓની સાથે અને જે લોકો તે રાજ્યકારભાર વિષે પ્રજામતને ચોકસ વહાણુ આપે છે અને તે પ્રસિદ્ધ કરે છે તેમની સાથે જે નિયમિત પરિચયમાં આવવાની વધારે તક મળે તો તેથી દેશનો રાજ્યકારભાર ઉલટો વધારે સારી રીતે ચાલશે.

૧૬. આ હેતુ પાર પાડવા માટે જે યોજનાઓ હાલ સંભાળપૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવે છે તે વિષે હાલ તુરત અમે કાંઈ પણ બોલવા માંગતા નથી, તે તમને થોડાજ વખતમાં જણાવવામાં આવશે અને અમને પુરતી ખાતરી છે કે તે તમારા દેશના રાજ્યકારભારની હિતકારક વૃદ્ધિમાં નોંધી લેવા જોગ નીવડશે.

૧૭. અમે અમારા હિંદી લશ્કરની બહાદુરી તથા વફાદારીની કદર પિંજીનીએ છીએ, અને અમે હુકમ કર્યો છે કે તેની લગાયક વૃત્તિ તથા વખાણવા લાયક ક્વાયત તથા નિમકહલાલી સેવા બજાવવાની આતુરતા માટે અમારા તરફથી કરવામાં આવતી ભારે પિંજાન કાંઈક સંગીન રૂપમાં આવતે નવે વર્ષે બતાવવી.

૧૮. મરહુમ મહારાણી વિક્ટોરિઆના દિલમાં વહાલી નેમ હિંદનું કલ્યાણ કરવાની હતી. સન ૧૮૭૫ માં અમે હિંદુસ્તાનની મુલાકાત લીધી

સ્તાનમાં કોઈ પણ પ્રકારની મોટી આફત આવી પડતી, સારે સારે તેઓ નામદાર હંમેશાં હિન્દ તરફ પૂરેપૂરી દિલસોજી દર્શાવતા. તેઓશ્રીએ ૧૯૦૭ના ઑગસ્ટ મહિનામાં હિન્દુસ્તાનના વાઈસરૉયને નીચે મુજબ એક પત્ર લખી જણાવ્યો હતો:—

મારા વ્હાલા વાઈસરૉય—

છેલ્લાં અગિયાર વરસ થયાં જે પ્લેગનો રોગ હિન્દુસ્તાનમાં ફાટી નીકળ્યો છે અને જેથી હિન્દુસ્તાનને ઘણુંજ દુઃખ ખમવું પડ્યું છે તે રોગનો છેલ્લો પ્રચાર મેં ચિનાતુર મનથી ધ્યાનપૂર્વક નિહાળ્યો છે. મારી હિન્દુસ્તાનની પ્રજાનાં લક્ષા માટે મને હંમેશાં ઘણીજ ચિન્તા હોવીજ નોંધ એ અને પ્લેગમાં સપડાયલાં કુટુંબોએ જે દુઃખ મુંગે મોઢે અને ધૈર્યથી સહન કર્યું છે તેનો હું ત્યારે વિચાર કરું છું ત્યારે મને ઘણું દુઃખ થાય છે. પ્લેગનાં કારણો શોધી કાઢવા માટે અને તેની અસર ઓછી કરવા માટે તમારા અને તમારા પહેલાંના વાઈસરૉયના સતત પ્રયાસો સારી રીતે મારા ધ્યાનમાં છે. તમે તમારા ઉત્સાહી અને બાહોશ અમલદારો સાથે મળી જે પગલાં આગળ લેવા માગો છો તે ઈશ્વરકૃપાથી કૃતેહમંદ નીવરો એવી મારી અંતઃકરણની આશા અને પ્રાર્થના છે. મારી હિન્દુસ્તાનની પ્રજા તરફ મારી અંતઃકરણપૂર્વક દિલસોજી છે એવું તમે જણાવશો એમ મારી ઇચ્છા છે.

૧૯૧૦ ની શરૂઆતમાં નામદાર શહેનશાહની તખ્તીઅત ધણી સારી હતી; પરંતુ ફેફસાંની વેદના વધી પડવાથી તેમની તખ્તીઅત બગડતી ચાલી, અને ધણીજ થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી ૧૯૧૦ ના મે માસની ૪૬મી તારીખે રાતના પોણાખાર વાગે તેઓનો સ્વર્ગમાં પાસ થયો અને આ અતિ-ખેદકારક બનાવથી એમના અતિવિશાળ સામ્રાજ્યમાં શોકાંધકાર વ્યાપી રહ્યો. પરમાત્મા એમના અમર આત્માને પરમ શાન્તિ આપો. અસ્તુ.

ઉપરનું હુંકું વર્ણન, આપણા મહારાજાધિરાજ સાતમા એર્વડના ઉમદા જીવનનો, પોતાની સમગ્ર પ્રજા તરફ તેઓશ્રીની દિલસોજીનો, તેઓશ્રીની રાજનીતિમાંની નિપુણતાનો, એક સરળ, નિખાલસ, અને સંસ્કારી હૃદયવાળા મહાન, બુદ્ધિશાળી, તેમજ કર્તવ્યનિષ્ઠ ‘સંધિપ્રિય’ રાજા, શહેનશાહ અને હિન્દના દયાળુ પિતાનો, કંઈક અંશે ખ્યાલ આપે છે.

ગંગાશંકર મજિશંકર વૈષ્ણવ.

સ્તાનમાં કોઈ પણ પ્રકારની મોટી આફત આવી પડતી, સારે સારે તેઓ નામદાર હંમેશાં હિન્દ તરફ પૂરેપૂરી દિલસોજી દર્શાવતા. તેઓશ્રીએ ૧૯૦૭ના ઑગસ્ટ મહિનામાં હિન્દુસ્તાનના વાઇસરૉયને નીચે મુજબ એક પત્ર લખી જણાવ્યો હતો:—

મારા વ્હાલા વાઇસરૉય—

છેલ્લાં અગિઆર વરસ થયાં જે પ્લેગનો રોગ હિન્દુસ્તાનમાં ફાટી નીકળ્યો છે અને જેથી હિન્દુસ્તાનને ઘણુંજ દુઃખ ખમવું પડ્યું છે તે રોગનો છેલ્લો પ્રચાર મેં ચિંતાતુર મનથી ધ્યાનપૂર્વક નિહાળ્યો છે. મારી હિન્દુસ્તાનની પ્રજાનાં લલા માટે મને હંમેશાં ઘણીજ ચિન્તા હોવીજ જોઈએ અને પ્લેગમાં સપડાયલાં કુટુંબોએ જે દુઃખ મુંગે મોટે અને ધૈર્યથી સહન કર્યું છે તેનો હું ત્યારે વિચાર કરું છું ત્યારે મને ઘણું દુઃખ થાય છે. પ્લેગનાં કારણો શોધી કાઢવા માટે અને તેની અસર ઓછી કરવા માટે તમારા અને તમારા પહેલાંના વાઇસરૉયના સતત પ્રયાસો સારી રીતે મારા ધ્યાનમાં છે. તમે તમારા ઉત્સાહી અને બાહોશ અમલદારો સાથે મળી જે પગલાં આગળ લેવા માગો છો તે ઈશ્વરકૃપાથી ફત્તેહમંદ નીવડે એવી મારી અંતઃકરણની આશા અને પ્રાર્થના છે. મારી હિન્દુસ્તાનની પ્રજા તરફ મારી અંતઃકરણપૂર્વક દિલસોજી છે એવું તમે જણાવશો એમ મારી ઇચ્છા છે.

૧૯૧૦ ની શરૂઆતમાં નામદાર શહેનશાહની તખ્તીઅત ઘણી સારી હતી; પરંતુ ફેફસાંની વેદના વધી પડવાથી તેમની તખ્તીઅત બગડતી ચાલી, અને ઘણુંજ થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી ૧૯૧૦ના મે માસની છઠ્ઠી તારીખે રાતના પોણાઆર વાગે તેઓનો સ્વર્ગમાં વાસ થયો અને આ અતિ-ખેદકારક બનાવથી એમના અતિવિશાળ સામ્રાજ્યમાં શોકાંધકાર વ્યાપી રહ્યો. પરમાત્મા એમના અમર આત્માને પરમ શાન્તિ આપે. અસ્તુ.

ઉપરનું હુંકું વર્ણન, આપણા મહારાજાધિરાજ સાતમા એડ્વર્ડના હિમ્મત જીવનનો, પોતાની અમર પ્રજા તરફ તેઓશ્રીની દિલસોજીનો, તેઓશ્રીની રાજનીતિમાંની નિપુણતાનો, એક સરળ, નિષ્પાલસ, અને સંસ્કારી હૃદયવાળા મહાન, બુદ્ધિશાળી, તેમજ કર્તવ્યનિષ્ઠ ‘સંધિપ્રિય’ રાજા, શહેનશાહ અને હિન્દના દયાળુ પિતાનો, કંઈક અંશે ખ્યાલ આપે છે.

ગંગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ.

કસુકુ ( સ્વાહીલી ભાષામાં ).

આફ્રિકાનો જંગલી પોપટ.

વિક્ટોરિઆ ન્યાંઝના આસપાસના ભાગોમાં એક સુંદર પોપટની જાત થાય છે, અને તેને “ કસુકુ ” નામ અપાયેલું છે. પૃથ્વીની અન્ય પોપટની જાતોના કરતાં તે વધારે સારું ખોલી શકે છે અને વિશેષતઃ અનુકરણ કરવામાં એકો છે. એક વખત પોલીસ અમલદારની સીટીનું અનુકરણ મારા એક મિત્રના કસુકુએ એવું તો સરસ કર્યું હતું કે, ૧૦ પોલીસો ત્યાં હાજર થઈ ગયા હતા. તેનું શરીર સુઝકિતુના જેવડું લગલગ થાય છે, અને તે આખા શરીરે લીલો ભૂરો હોય છે. માત્ર પુછડીના પીછા સાતા સુંદર રંગના હોય છે. આફ્રિકામાં વસતા અંગ્રેજોને અમીરકુટુંબના અને ગવર્નર જેવા પણ એ પીછાને અતિશોખથી ટોપીમાં ખોસે છે. અંગ્રેજની સ્ત્રીઓ એની સારી કીમત આપે છે. આફ્રિકામાં ફરતા ધણુ હિન્દીઓ આ જાતના પોપટને આ દેશમાં લાવેલા છે. અહિં પહોચ્યાકતા એક પોપટ રૂ. ૮૦ ની કીમતનો બની શકે છે. એનો મહિા સ્વર તો સાલખીતે જ સમજી શકાય. ટંકડે ઝોરજ મીઠાશ છે. ઈશ્વરની સૃષ્ટિમાં કેવા સુંદર પ્રાણીઓ છે!

હુકુ ( સ્વાહીલી ભાષાનો શબ્દ ).

“ હુકુ ” ને અંગ્રેજમાં જીગર કહે છે આ જન્તુ સૃષ્ટિમાં અતિવિચિત્ર છે. ઈન્ટ આફ્રિકાના લગલગ સથળા ભાગો એનું વતન છે. આ જન્તુની સારી ઉત્પત્તિ લાલ માટીમાજ થાય છે. ઈ. આફ્રિકામાં લાલ માટીના ભાગો બહુજ છે. દુનિયાના બીજા કોઈ ભાગમાં એ જન્તુના અસ્તિત્વ વિષે અઘાપિ સંભળાયું નથી.

હુકુ જ્યારે ધૂળમાં હોય છે ત્યારે નરી આંખે દેખી શકાતું નથી તે ઊડી શકે છે એમ મનાય છે. કાર્ધવાર આપણે ખુલા પગ મૂકી બેઠા હોઈએ ત્યારે હુકુ અગુદા કે આગળીના અગ્ર ભાગ ઉપર ખેસે છે, પડે છે, અને તત્કાલેજ તેની પગલાની જગાથી બેએક ઈંચ દૂર ઉપરના ભાગમાં એળ ખંજોડ આવે છે. તુર્તજ આપણે હાથમાં પગ લઈ જેમ પગમાં લાગેલ કાંટાને કાઢવા બેમીએ છીએ તેમ હુકુને કાઢવા બેસીએ છીએ. ટેવાઈ ગયલા હોવાથી તુર્તજ તે ક્યાં બેઠું છે તેહાથ લાગ્યા પછી સોય કે ટાકણી પડે કાઢી નાખીએ છીએ. પડે કે તુર્તજ દેખી શકાય તેવડું મોટું થઈ જાય

કસુકુ (સ્વાહીલી ભાષામાં).

આફ્રિકાનો 'જંગલી' પોપટ.

વિક્ટોરિયા ત્યાંજાના આસપાસના ભાગોમાં એક સુંદર પોપટની જાત થાય છે, અને તેને “ કસુકુ ” નામ અપાએલું છે. પૃથ્વીની અન્ય પોપટની જાતોના કરતાં તે વધારે સાફ ખેલી શકે છે અને વિશેષતઃ અનુકરણ કરવામાં એકો છે. એક વખત પોલીસ અમલદારની સીટીનું અનુકરણ મારા એક મિત્રના કસુકુએ એવું તો સરસ કર્યું હતું કે, ૧૦ પોલીસો ત્યાં હાજર થઈ ગયા હતા. તેનું શરીર સુઝકેતુના જેવડું લગભગ થાય છે, અને તે આખા શરીરે લીલો ભરેલો હોય છે. માત્ર પુંછડીના પીંછા રાતા સુંદર રંગનાં હોય છે. આફ્રિકામાં વસતા અંગ્રેજો અમીરકુટુંબના અને ગવર્નર જેવા પણ એ પીંછાને અતિશયથી ટોપીમાં ખોસે છે. અંગ્રેજોની સ્ત્રીઓ એની સારી કીમત આપે છે. આફ્રિકામાં ફરતા ધણા હિન્દીઓ આ જાતના પોપટને આ દેશમાં લાવેલા છે. અહિં પહોંચ્યાડતાં એક પોપટ રૂ. ૮૦ ની કીમતનો બની શકે છે. એનો મદિા સ્વર તો સાંભળીને જ સમજી શકાય. કંઈકે આરજ મીઠાશ છે. ઈશ્વરની સૃષ્ટિમાં કેવાં સુંદર પ્રાણીઓ છે !

હુકુ (સ્વાહીલી ભાષાનો શબ્દ).

“ હુકુ ” ને અંગ્રેજોમાં હુગર કહે છે આ જન્તુ સૃષ્ટિમાં અતિવિચિત્ર છે. ઈસ્ટ આફ્રિકાના લગભગ સધળા ભાગો એનું વતન છે. આ જન્તુની સારી ઉત્પત્તિ લાલ માટીમાંજ થાય છે. ઈ. આફ્રિકામાં લાલ માટીના ભાગો બહુજ છે. દુનિયાના બીજા કોઈ ભાગમાં એ જન્તુની અસ્તિત્વ વિશે અઘાપિ સંભળાયુ નથી.

હુકુ જ્યારે ધૂળમાં હોય છે ત્યારે નરી આંખો દેખી શકાતું નથી. તે ઊડી શકે છે એમ મનાય છે. કોઈવાર આપણે ખુદ્લા પગ મૂકી બેઠા હોઈએ ત્યારે હુકુ અંગુઠા કે આગળીના અગ્ર ભાગ ઉપર બેસે છે, પડે છે, અને તત્કાલેજ તેની પગવાની જગાથી બેએક ઈંચ દૂર ઉર્પરના ભાગમાં એળ ખંજોડ આવે છે. તુર્તજ આપણે હાથમાં પગ લઈ જેમ પગમાં લાગેલ કાંટાને કાઢવા બેસીએ છીએ તેમ હુકુને કાઢવા બેસીએ છીએ. ટેવાઈ ગયલા હોવાથી તુર્તજ તે ક્યાં બેઠું છે તેહાથ લાગ્યા પછી સોય કે ટાંકણી વડે કાઢી નાખીએ છીએ. પડે કે તુર્તજ દેખી શકાય તેવું મોટું થઈ જાય



અલ જંગલીને જોડા પહેરવાનું પસંદ શાનુંજ હોય એટલે કુકુ પડે અને કાઢવા એજ એનો ધર્મ.

કહો, ધૈર્ય આપણા જ્ઞાન માટે કેવી કેવી અદ્ભુત વસ્તુઓ બનાવી છે !

એક જાતના રૂપેરી દરિયાઈ જન્તુઓ.

“ દરિયાઈ આગીઆઓ.”

સોડાટ્રાના બેટા પાસે અને લગલગ આખા હિન્દી મહાસાગરમાં દરિયાઈ આગીઆઓની વસ્તી બહુજ મોટા પ્રમાણમાં છે. દરિયાની પાણીની સપાટી પર બહુજ ઓછે દૂર રહે છે. સ્ટીમર કે વહાણ ત્યારે નીકળે છે ત્યારે તેઓ ખખડાટથી ઉપર તરી આવે છે. સ્ટીમરની સન્નિકર્ષમાં એના જથ્થાને જથ્થા પથરાઈ રહે છે, બહુ આકાશગંગા અને આ દરિયાઈગંગા એક બીજાને ટકારે મારતાં હોયની ! જન્તુઓ બારીક છે અને તેથી પકડાઈ શકતા નથી. પ્રથમ એમ મનાતું કે એ કોઈ દરિયાઈ વનસ્પતિ છે, અને અનેક કલ્પનાઓ એ દરિયાઈ રજતચાદર વિશે થતી. એ જન્તુઓની ખાસિયતો સમજી શકાઈ નથી, પરંતુ પ્રયત્ન ચાલુ છે. ઉપર ચાલ અને નીચે ખાણી એવે સમયે સચિત્રા આ આગીઆને રૂપેરી ચાદર ગુંથતા જોવા એ શું ઓછી વાત છે ? ધૈર્યની લીલાનું આવે વખતે સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે.

પીંશી—સ્વાહીલી ભાષામાં.

Hyena—અંગ્રેજીમાં હાએના.

આ પ્રાણી આફ્રિકાની સૃષ્ટિનું છે. આપણી દૃષ્ટિએ નવું છે. લોંકડીનું પ્રગું હોય તેવું લાગે છે. બહુજ અદ્ય ફેરફાર સહિત શરીરે લગલગ લોંકડીને મળતુ આવે છે. પીંશી આફ્રિકાના જંગલોમાં સંખ્યાબંધ વસે છે. ત્યાંત્યાં સિંહનો વાસ ત્યાંત્યાં સમીપમાંજ પીંશીનો ધરવાસ હોય છે. શિઆળ જેવી અત્યંત લુચ્ચી તો નથી, પણ કૂર અને હિંસક તો છેજ. જંગલી કુકડાંમરઘાં વગેરે ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે. રાતના શિઆળ જેવી પણ જરાનરા લુદી બૂમો મારે છે, અને જંગલમાં ફરતા મુસાફરોને ચેતાવે છે કે આટલામાંજ સિંહો રહે છે. છેડ ક્યાં વિના માણસને એ હેરાત કરતી નથી, અને એચાર માણસ સાથે હોય તો તો દૂરથીજ પોચાર ગણી જાય છે. પીંશીના આકારની સહિસભામતીથી કહી શકાય. પીંશીની એક બીજી જાત Spotted Hyena યથાધવાવાળા પીંશી Lynx છે. આર્તુ ચાંમડું સુંદર હોય છે. અંગ્રેજ શિકારીઓ એના ચામડાને ટેબલ પર પાથરતું પસંદ કરે છે.

થેલ જંગલીને જોડા પહેરવાનું પસંદ શાતુંજ હોય એટલે હુકુ પડે અને કાઢવા એજ એનો ધર્મ.

કહો, ઇશ્વરે આપણા જ્ઞાન માટે કેવી કેવી અદ્ભુત વસ્તુઓ બનાવી છે !

એક જાતના રૂપેરી દરિયાઈ જન્તુઓ.

“ દરિયાઈ આગીઆઓ. ”

સોક્રાટાના ખેટા પાસે અને લગભગ આખા હિન્દી મહાસાગરમાં દરિયાઈ આગીઆઓની વસ્તી બહુજ મોટા પ્રમાણમાં છે. દરિયાની પાણીની સપાટી પર બહુજ ઓછે દૂર રહે છે. સ્ટીમર કે વહાણુ ન્યારે નીકળે છે ત્યારે તેઓ ખખખટથી ઉપર તરી આવે છે. સ્ટીમરની સન્નિકર્ષમાં એના જગ્યાને જગ્યા પથરાઈ રહે છે, જાણે આકાશગંગા અને આ દરિયાઈગંગા એક બીજાને ટકારે મારનાં હોયની ! જન્તુઓ ખારીક છે અને તેથી પક-ગાઈ શકાતા નથી. પ્રથમ એમ મનાતું કે એ કોઈ દરિયાઈ વનસ્પતિ છે, અને અનેક કલ્પનાઓ એ દરિયાઈ રજતચાદર વિશે થતી. એ જન્તુઓની ખાસિયતો સમગ્ર શકાઈ નથી, પરન્તુ પ્રયત્ન ચાલુ છે. ઉપર આલ અને નીચે પાણી એવે સમયે રાત્રિના આ આગીઆને રૂપેરી ચાદર ગુંથતા જોવા એ શું ઓછી વાત છે ? ઇશ્વરની લીલાનું આવે વખતે સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે.

પીશી—સ્વાહીલી લાપામાં.

Hyena—અંગ્રેજીમાં હાએના.

આ પ્રાણી આફ્રિકાની સૃષ્ટિનું છે. આપણી દૃષ્ટિએ નવું છે. લોંકડીનું સગું હોય તેવું લાગે છે. બહુજ અદ્ય ફેરફાર સહિત શરીરે લગભગ લોંકડીને મળતુ આવે છે. પીશી આફ્રિકાના જંગલોમાં સંખ્યાબંધ વસે છે. જ્યાંજ્યાં સિંહનો વાસ ત્યાંજ્યાં સમીપમાંજ પીશીનો ધરવાસ હોય છે. શિઆળ જેવી અત્યન્ત લુચ્ચી તો નથી, પણ કૂર અને હિંસક તો છેજ. જંગલી કુકડાંમરઘાં વગેરે ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે. રાતના શિઆળ જેવી પણ જરાનરા જુદી જુદો મારે છે, અને જંગલમાં ફરતા મુસા-ફરોને ચેતાવે છે કે આટલામાંજ સિંહો રહે છે. છેડ ક્યાં વિના માણસને એ હેરાન કરતી નથી, અને ખેચાર માણસ સાથે હોય તો તો દૂરથીજ પોચાર ગણી જાય છે. પીશીના આકારની સહિસલામતીથી કહી શકાય. પીશીની એક બીજી જાત Spotted Hyena યાદાદુધાવાળા પીશી Lynx છે. આનું ચામડું સુંદર હોય છે. અંગ્રેજ શિકારીઓ એના ચામડાને ટેબલ પર ખાયરતું પસંદ કરે છે.

## કેળવણીખાતાની ખબરો.

### જાહેર ખબર.

( મે. ઊ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦ તા. ૨૪ નવેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૧૦૬ ઉપરથી ).

કેળવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે 'છોકરીઓ માટેની શુભચિંતી બીજી ચોપડી' ની સુધાગ સાથેની ૧૯૦૯ ની ચાલુ આવૃત્તિ પસંદ કરી છે, અને મેસર્સ મેકમિલન અને કંપનિને નિશાળો તેમજ જાહેરમાં તે પુસ્તકની નકલો બહાર પાડવાની મંજૂરી આપી છે.

( સહી ) F. W. MARRS,  
Ag. Educational Inspector,  
N. D.

### જાહેર ખબર.

( મે. ઊ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦ તા. ૨૫ નવેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૧૭૨ ઉપરથી ).

૩. ૪૦ થી ૩. ૨૨ સુધીની લોકલ બોર્ડ સર્વિસની જગ્યાઓ હવે પછી દરેક પેટા વિભાગમાં બીજા અને ત્રીજા વર્ષના માણસોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં તેઓને વહેંચી આપવામાં આવશે; બ્યારે ત્રીજા વર્ષના માણસની જગ્યા ખાલી પડશે ત્યારે ફક્ત ત્રીજા વર્ષના માણસને ચઢાવવામાં આવશે, અને બ્યારે બીજા વર્ષના માણસની જગ્યા ખાલી પડશે ત્યારે માત્ર બીજા વર્ષના માણસને ચઢાવવામાં આવશે. ઉપર ચઢાવવા માટેની નોકરીની મુદત, ટ્રેનિંગ કોલેજના દરેક વર્ષના જિયામાં જિયા ( તે તે ) પ્રમાણપત્ર મેળવ્યાની તારીખથી ગણવામાં આવશે. ઉપર ચઢાવવાનો આધાર હંમેશાં સારા કામ ઉપર રહેશે. કોઈ પણ માણસ વધુ મુદતની નોકરીને લીધે ચઢાવવા માટે લાયક થશે, પરંતુ તેનું કામ ખરાબ હશે તો તેના કરતાં સાફ કામ કરનાર ઓછી મુદતની નોકરીવાળો માણસ તેના ઉપર ચઢી જશે, અને જે માણસનું કામ બે કે ત્રણ વરસ સુધી ખરાબ માલૂમ પડશે તે માણસને તેના ગ્રેમાંથી ઉતારી મૂકવાની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને તેથી કરી પગારમાં પાંચ કે તેથી વધારે રૂપિયાનું નુકસાન થશે.

# કેળવણીખાતાની ખબરો.

## જાહેર ખબર.

( મે. ઇ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦ તા. ૨૪ નવેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૧૦૬ ઉપરથી ).

કેળવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે 'હોટરીઓ માટેની ગુજરાતી બીજી ગ્રેડ'ની સુધાગ સાથેની ૧૯૦૯ ની ચાલુ આવૃત્તિ પસંદ કરી છે; અને મેસર્સ મેકમિલન અને કંપનિને નિશાળો તેમજ જાહેરમાં તે પુસ્તકની નકલો બહાર પાડવાની મંજૂરી આપી છે.

( સહી ) F. W. MARRS,  
Ag. Educational Inspector,  
N. D.

## જાહેર ખબર.

( મે. ઇ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦ તા. ૨૫ નવેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૧૭૨ ઉપરથી ).

૩. ૪૦ થી ૩. ૨૨ સુધીની લોકલ બોર્ડ સર્વિસની જગ્યાઓ હવે પછી દરેક પેટા વિભાગમાં બીજા અને ત્રીજા વર્ષના માણસોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં તેઓને વહેંચી આપવામાં આવશે; જ્યારે ત્રીજા વર્ષના માણસની જગ્યા ખાલી પડશે ત્યારે ફક્ત ત્રીજા વર્ષના માણસને ચઢાવવામાં આવશે, અને જ્યારે બીજા વર્ષના માણસની જગ્યા ખાલી પડશે ત્યારે માત્ર બીજા વર્ષના માણસને ચઢાવવામાં આવશે. ઉપર ચઢાવવા માટેની નોકરીની મુદત, ટ્રેનિંગ કોલેજના દરેક વર્ષના ઊંચામાં ઊંચા ( તે તે ) પ્રમાણપત્ર મેળવ્યાની તારીખથી ગણવામાં આવશે. ઉપર ચઢાવવાનો આધાર હંમેશાં સારા કામ ઉપર રહેશે. કોઈ પણ માણસ વધુ મુદતની નોકરીને લીધે ચઢાવવા માટે લાયક થશે, પરંતુ તેનું કામ ખરાબ હશે તો તેના કરતાં સાફ કામ કરનાર ઓછી મુદતની નોકરીવાળો માણસ તેના ઉપર ચઢી જશે, અને જે માણસનું કામ બે કે ત્રણ વરસ સુધી ખરાબ માલૂમ પડશે તે માણસને તેના ગ્રેડમાંથી ઉતારી મૂકવાની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને તેથી કરી પગારમાં પાંચ કે તેથી વધારે રૂપિયાનું નુકસાન થશે.

વૈષ્ણવ છ. એમ.

૩. બાળવાર્તા. „ ઇનામ અને લાઇબ્રેરી. ૦-૩-૦.  
 ૪. નાયક છ. આર. ઇનામ, લાઇબ્રેરી ૦-૧૪-૦.  
 પુસ્તક ૧. ભાગ ૧ લો. ગુજરાતી તેમજ પ્રાચીનિકશાળા (કપાળનું પૂઠું).  
 ગુજરાતી નિશાળો માટે અને ટ્રેનિંગ કૉલેજોમાં ૦-૧૨-૦.  
 શ્રુતિ. ઉપયોગ માટે. ( કાગળનું પૂઠું ).  
 ૫. પટેલ એમ. ટી.  
 રસિકવાર્તા માળા ભાગ ૧ લો. „ ઇનામ માટે. ૦-૨-૬.  
 ૬. મહેતા વી. પી.  
 શિશુસદ્બોધમાલા „ ઇનામ અને લાઇબ્રેરી માટે. ૧-૦-૦.  
 ૭. દવિ બી. એન.  
 કમલાકુમારી „ „ ૧-૦-૦.

પુના, ૨૮ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦. } ( સહી ) P. Wren,  
 For Director of Public  
 Instruction.

### જાહેર ખબર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦  
 તા. ૬ ટી ડીસેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૫૯૬ ઉપરથી ).

### વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા.

સને ૧૯૦૭ ના નવેમ્બર માસની તા. ૨૧ મીના મુંબઈ સરકારી  
 ગેઝીટના પહેલા ભાગમાં જાપાયલા નિયમાનુસાર સને ૧૯૧૧ માં લેવા-  
 વાની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં નીચેનાં પુસ્તકો પસંદ કરવામાં આવ્યાં છે.  
 ગુજરાતી.

ખાતા તરફની ગુજરાતી વાચનમાળાની સાતમી ચોપડી; ૩૨,૩૬,૪૦,  
 ૪૪,૪૮,૫૧,૫૩, અને ૫૫ મા પાટમાં આવતી ૩૦૦ લીટીના મુખપાઠ  
 અને રપટીકરણ સાથે.

### આરોગ્યવિદ્યા.

અથવા

સાતમી ચોપડીના ત્રીજા ભાગમાં ( સ્વદિગ્જ્ઞાન સંબંધી ) આપેલાં  
 વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો.

વૈષ્ણવ છ. એમ.

૩. બાળવાર્તા. „ ઇનામ અને લાઇબ્રેરી. ૦-૩-૦.  
 ૪. નાયક છ. ચાર. ઇનામ, લાઇબ્રેરી ૦-૧૪-૦.  
 પુસ્તક ૧. ભાગ ૧ લો. ગુજરાતી તેમજ ગ્રામ્યમિકશાળા (કપડાનું પૂરું).  
 ગુજરાતી નિશાળો માટે અને ટ્રેનિંગ કૉલેજોમાં ૦-૧૨-૦.  
 ભૂમિતિ. ઉપયોગ માટે. ( કાગળનું પૂરું ).  
 ૫. પટેલ એમ. ટી.  
 રસિકવાર્તા માળા ભાગ ૧ લો. „ ઇનામ માટે. ૦-૨-૬.  
 ૬. મહેતા વી. પી.  
 શિશુસહજોધમાલા „ ઇનામ અને લાઇબ્રેરી માટે. ૧-૦-૦.  
 ૭. દવિ બી. એન.  
 કમલાકુમારી „ „ ૧-૦-૦.

પુના, ૨૮ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦. } ( સહી ) P. Wren,  
 For Director of Public  
 Instruction.

### જાહેર ખબર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦  
 તા. ૬ ટી ડીસેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૫૯૬ ઉપરથી ).

### વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા.

સને ૧૯૦૭ ના નવેમ્બર માસની તા. ૨૧ મીના મુખ્ય સરકારી  
 ગેઝીટના પહેલા ભાગમાં જાહેર નિયમાનુસાર સને ૧૯૧૧ માં લેવા-  
 વાની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં નીચેનાં પુસ્તકો પસંદ કરવામાં આવ્યાં છે.  
 ગુજરાતી.

ખાતા તરફની ગુજરાતી વાચનમાળાની સાતમી ચોપડી; ૩૨,૩૬,૪૦,  
 ૪૪,૪૮,૫૧,૫૩, અને ૫૫ મા પાઠમાં આવતી ૩૦૦ લીટીના મુખપાઠ  
 અને રપટીકરણ સાથે.

### આરોગ્યવિદ્યા.

અથવા

સાતમી ચોપડીના ત્રીજા ભાગમાં ( સ્વૈચ્છિક સંબંધી ) આપેલાં  
 વિધાનાં મૂળતરવો.

## જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કલમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલે નામદાર શહેનશાહ તરફથી નીચેનાં ચોપાનીઆં જમ થયલાં જાહેર કર્યા છે, કારણ કે સદરહુ ચોપાનીઆમાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્કેરવાનો સંભવ રહે છે:—

૧. “ધિ વન્દેમાતરમ્.”
  ૨. “ધિ વન્દેમાતરમ્ યૌદ્યુમ રજું”
  ૩. “ધિ વન્દેમાતરમ્ ” ૩ જી
- પુના શહેરના વન્દેમાતરમ્ છાપખાનામાં અગ્રેજીમાં છપાયલાં અને હરિ રઘુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
૪. “અરવિન્દ ધોપનાં લાપણો” પુના શહેરના વન્દેમાતરમ્ છાપખાનામાં અગ્રેજીમાં છપાયલાં અને હરિ રઘુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
  ૫. “મહારાષ્ટ્રમાં અરવિન્દ ધોપનાં લાપણો” મુમ્બઈના જગદીશ્વર છાપખાનામાં મરાઠીમાં છપાયલાં અને હરિ રઘુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
  ૬. ‘શ્રીયુત અરવિન્દ ધોપનાં બે લાપણો’ બોમ્બે નેશનલ યુનિયનની ૧ લી સીરીઝ મુમ્બઈના જગદીશ્વર છાપખાનામાં અગ્રેજીમાં છપાયલાં અને જી. પી. મુરદેશ્વર બી. એ. એ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

‘એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન ટોલરેંસનો કાગળ’ એ નામના ગુજરાતી ચોપાનીઆનુ ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કલમની રૂએ રદખાતલ થયું.

નં. ૫૭૦૫

ન્યુડિસ્ચલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુબઈ, તા. ૭ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૦.

## જાહેર ખબર.

નાતાલ, ફ્રીનીક્સના ઇન્ટરનેશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં ગુજરાતીમાં છપાયેલું “એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન ટોલરેંસનો કાગળ” (એટ ટોલરેંસ લેટર

## જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ ઍક્ટની ખારમી કલમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલે નામદાર શહેનશાહ તરફથી નીચેનાં ચોપાનીયાં જમ થયલાં જાહેર કર્યા છે, કારણ કે સદરહુ ચોપાનીયામાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ રહે છે:—

૧. “ધિ વન્દેમાતરમ્.”
  ૨. “ધિ વન્દેમાતરમ્ વૌદ્યુમ રમ્”
  ૩. “ધિ વન્દેમાતરમ્ ” ૩ જી.”
- પુના શહેરના વન્દેમાતરમ્ જાપખાનામાં અંગ્રેજીમાં જાપાયલાં અને હરિ રઘુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
૪. “અરવિન્દ ધોપનાં લાપણો” પુના શહેરના વન્દેમાતરમ્ જાપખાનામાં અંગ્રેજીમાં જાપાયલાં અને હરિ રઘુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
  ૫. “મહારાષ્ટ્રમાં અરવિન્દ ધોપનાં લાપણો” મુંબઈના જગદીશ્વર જાપખાનામાં મરાઠીમાં જાપાયલાં અને હરિ રઘુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
  ૬. “શ્રીયુત અરવિન્દ ધોપનાં બે લાપણો” બૉમ્બે નૅશનલ યુનિયનની ૧ લી સીરીઝ મુંબઈના જગદીશ્વર જાપખાનામાં અંગ્રેજીમાં જાપાયલાં અને ઇ. પી. મુરદેશ્વર બી. એ. એ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન ટૉલ્સ્ટૉયનો કાગળ” એ નામના ગુજરાતી ચોપાનીયાનું ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ ઍક્ટની ખારમી કલમની રૂએ રદખાતલ થયું.

નં. ૫૭૦૫.

ન્યુડિસ્ચલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૭ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૦.

## જાહેર ખબર.

નાતાલ, ફ્રીનીકસના ઇન્ટરનેશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં ગુજરાતીમાં જાપાયલું “એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન ટૉલ્સ્ટૉયનો કાગળ” (ગ્રેટ ટૉલ્સ્ટૉય લેટર



૧૯૧૦ ની ૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખાસી કલમથી મળેલી સંસાની રૂએ નીચેનાં ચોપાનીઆં તામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલ નામદાર શહેનશાહ તરફથી. જેમ થયેલાં જાહેર કર્યા છે, કારણ કે ઉક્ત ચોપાનીઆમાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર રચાયેલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્પન્નવાનો સંભવ રહે છે:—

૧. “સ્વદેશી ચળવળ” (સ્વદેશી એક્ઝેશન) રામચંદ હરિ તામહણકરે લખેલું અને નાગપુરના ગોરક્ષણ છાપખાનામાં છપાયેલું.
૨. “કાલાંતિલ નિવડક નિબંધ” (સિલેક્શન્સ ફ્રોમ ધિ કાલ) વાંચ્યુમ છું, શિવરામ મહાદેવ પરાંજપેએ પુનાનો મનોહર છાપખાનામાં મરાઠીમાં છાપેલું.
૩. “તિલકાંચે અદ્ય ચરિત્ર” (એ શોર્ટ લાઈફ ઓફ મિ. તિલક) લક્ષ્મણ રામચંદ પંગરકર બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું અને મુંબઈનાં નાગેરી છાપખાનામાં છાપેલું.

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“શ્રીયુત વિપિનચંદ પાલનાં લાપણો” એ નામના પુસ્તકનું ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખાસી કલમની રૂએ રદયાતલ થવું.

નં. ૬૦૩૫.

ન્યુડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ.  
ફિલ્ડે મુંબઈ, તા. ૨૧ મી. ઑક્ટોબર ૧૯૧૦.

ને ૫૮૮૧

ન્યુડિસ્મલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિને મુગઈ તા ૧૫ મી ઑક્ટોબર ૧૮૧૦

## જાહેર ખબર.

૧૮૧૦ (૧૮૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ ઍક્ટની ખાસી કલમથી મળેની સત્તાની રૂએ નીચેના ચોપાનીઆ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલ નામદાર શહેનશાહ તરફથી જાણ થયા જાહેર કર્યા છે, કારણ કે જાણ ચોપાનીઆમા એમ શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમા કાયદેસર સ્થપાનની સગર તરફ અસતોપની લાગણી ઉત્કેન્નવાનો સબન ગહે છે —

- ૧ “સ્વદેશી ચળવળ” (સ્વદેશી એક્સપેન્ડિચર) ગમચદ હિંદી તામહલુકા લખેલું અને નાગપુરના ગોરલુણુ જાપખાનામા જાપાયલું
- ૨ “કાનાતિલ નિનકક નિબંધ” (સિલેકશન્સ ક્લોમ ધિ મન) પૌંયુમ છુટું, શિવગમ મહાદેવ પરાજપેએ પુનાના મનોહર જાપખાનામા મરાઠીમા જાપાયલું
- ૩ તિનજાને અપ ચગિન (એ શૉર્ટ લાઈફ ઍન્ડ મિ તિલક) લક્ષ્મણ રામચં, પગર ૨ બી એ એ મરાઠીમા લખેલું અને મુગઈના નાગરી જાપખાનામા જાપાયલું

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના  
હુકમથી

( સહી ) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government

“શ્રીકૃત વિપિતચત પાનના લાપણો” એ નામના પુસ્તકનું ૧૮૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ ઍક્ટની ખાસી કલમની રૂએ રદનાતલ થવું

ન ૬૦૩૫.

ન્યુડિસ્મલ ડિપાર્ટમેન્ટ

કિને મુગઈ, તા ૨૧ મી ઑક્ટોબર ૧૮૧૦

- છાપખાનામાં અને વડોદરાના લક્ષ્મીવિલાસ છાપખાનામાં છપાયેલું.  
૩. “સ્વદેશી અને બહિષ્કાર” ( “સ્વદેશી અને બાઇકોટ” ) વડોદરાના એલ. વી. છાપખાનામાં છપાયેલું.

વડોદરાના ન્યુવિજય છાપખાનામાં છપાયેલું.

૪. પ્રતાપસિંહ.  
૫. “જાઈ જુઈ” અથવા “ધિ આરબર ઓવ ઇન્ટ્રેટ્યુએશન.”  
૬. “રાજનિષ્ઠા આશિ રાજદ્રોહ.” ( “લોયલ્ટી એન્ડ ડિસ્ લોયલ્ટી.” )  
૭. “શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર” અથવા “ધિ લાઇફ ઓફ શ્રીકૃષ્ણ” ભાગ ૧ લો  
“આત્મોદ્ધાર” અને ભાગ ૨ જે “જગત-ઉદ્ધાર.”  
૮. “તેવીસમી રાષ્ટ્રીય સભા”  
૯. “સોન્યા બાપુ” અથવા “ધિ એગ ઓફ રેલેવરી.”  
૧૦. અશ્વત્થામાયા છાપા અથવા “ધિ કુપ ડી મેન ઓફ અશ્વત્થામા.”  
૧૧. “અશ્વત્થામાયે પરિપત્ય” અથવા “ચેરટાઇઝમેન્ટ ઓફ અશ્વત્થામા.”  
૧૨. “રામકૃષ્ણા ઓબામા”  
૧૩. “લોહલીમ” અથવા “લીમ મેઇડ ઓફ આયર્ન.”

આલીગઢ નામદાર ગવર્નરે ઇન્ કાઉન્સિલના  
હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“ત્રિપિનચંદ્ર પાલનાં લાપણોના પિંદો અને મરાઠી તરજુમાઓનું  
૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી કલમની રૂએ રદખાતલ થયું.”

તા. ૬.૦૭.૮. ન્યુસ્પ્રિથલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુબઈ તા. ૨૨ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૦.

છાપખાનામાં અને વડોદરાના લક્ષ્મીવિલાસ છાપખાનામાં છપાયેલું.

૩. “ સ્વદેશી અને બહિષ્કાર ” ( “ સ્વદેશી અને બાયકોટ ” ) વડોદરાના એલ. વી. છાપખાનામાં છપાયેલું.

વડોદરાના નવચિંત્ય છાપખાનામાં છપાયેલું.

૪. પ્રનાયસિદ્ધ.

૫. “ બાઈ બુઈ ” અથવા “ ધિ આરગર ઓવ ઇન્ટેલ્યુએશન. ”

૬. “ રાજનિષ્ઠ આશિ રાજદોહ. ” ( “ લોયલ્ટી એન્ડ ડિસ્ લોયલ્ટી. ” )

૭. “ શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર ” અથવા “ ધિ લાઇફ ઓફ શ્રીકૃષ્ણ ” ભાગ ૧ લો “ આત્મોદ્ધાર ” અને ભાગ ૨ નો “ નગત-ઉદ્ધાર. ”

૮. “ તેવીસમી રાષ્ટ્રીય સભા ”

૯. “ સોન્યા બાપુ ” અથવા “ ધિ એગ ઓફ રેલેવરી. ”

૧૦. અશ્વત્થામાયા છાપા અથવા “ ધિ કુપ ડી મૈન ઓફ અશ્વત્થામા. ”

૧૧. “ અશ્વત્થામાયે પરિપત્ય ” અથવા “ ચેરટાઇઝમેન્ટ ઓફ અશ્વત્થામા. ”

૧૨. “ રામકૃષ્ણા આજ્ઞામા ”

૧૩. “ લોહલીમ ” અથવા “ લીમ મેઇડ ઓફ આયર્ન. ”

આલીખદ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના  
હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“ બિપિનચંદ્ર પાલનાં ભાષણોના પિંદો અને મરાઠી તરજુમાઓનું ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી કલમની રૂએ રદબાતલ થયું. ”

તા. ૬/૭/૮.

ન્યુઝિયલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુબઈ તા. ૨૨ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૦.

તેથી કરી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉદ્ધેરાવાનો સંભવ રહે છે :—

“ દેશલક્ત મહાત્મા તિલક ” શાહ અમીચંદ નથુભાઈએ ગુજરાતીમાં લખેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદના સત્યચિંત્ય છાપખાનામાં છાપેલું.

“ ગણપતિઆ મેલાચિ પાંડે ” લાલુ રામજી ગોવલ્લકરે મરાઠીમાં લખેલું. મુંબઈના શારદા કૃદન છાપખાનામાં બારકર મહાદેવ સિધાયેએ છાપેલું અને ખડેરાવ દારકાજી પાટિલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.

“ વર્ણ ધર્મ મિમાંસા ” ભટ્ટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરાઠીમાં લખેલું મુંબઈના ગણપત કૃષ્ણજી છાપખાનામાં સખારામ સીનારામ વર્તકે છાપેલું અને રામજી કૃષ્ણજીરાવ રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.

“ રાષ્ટ્ર પુરુષ ” નુ દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હાથમાં “ સ્વદેશી બહિષ્કાર. ” એ પ્રમાણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “ રાષ્ટ્રદીપક ” એ નામવાળા ચાંદના આકારમાં છબીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર જોડેલો એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હાથના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂણામાં બીજી કેટલીએક છબીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં “ જનની ” અને “ પરવલંબી ” એ મુજબનાં અલકારયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

આલીબાદ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલનો  
દુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“ યોગમાયા ” નામની ગુજરાતી ચોપડીનું સંવે ૧૯૧૦ ( ૧૯૧૦ ને લો ) ના દરિયન પ્રેસ ઍક્ટની ખારમી કસમની રૂએ રદખાતલ થયું.

નં. ૬૩૧૪.

લુઈસ્વિલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.

તેથી કરી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉદ્દેશવાનો સંભવ રહે છે :—

“ દેશલક્ષ્મી મહાત્મા તિલક ” શાહ અમીચંદ નયુભાઈએ ગુજરાતીમાં લખેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદના સંસ્કૃતિજ્ઞ ડા. પં. નામાં છાપેલું.

“ ગણપતિઆ મેલાચિ પાંડે ” લાલુ રામજી ગોવંદકરે મરાઠીમાં લખેલું. મુંબઈના શારદા કૃદન ડા. પં. નામાં બાસ્કર મહાદેવ સિધાગેએ છાપેલું અને ખડેરાવ દ્વારાજી પાટિલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.

“ વર્ણ ધર્મ મિમાંસા ” લટ વિદ્યાભૂપલુ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરાઠીમાં લખેલું મુંબઈના ગણપત કૃષ્ણજી ડા. પં. નામાં સખારામ સીનારામ વર્તકે છાપેલું અને રામજી કૃષ્ણજીરાવ રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.

“ રાષ્ટ્ર પુરુષ ” નું દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હાથમાં “ સ્વદેશી બહિષ્કાર ” એ પ્રમાણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “ રાષ્ટ્રદીપક ” એ નામવાળા ચાંદના આકારમાં છબીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર બેઠેલો એક પુરુષ ચિત્રવામાં આવ્યો છે. વળી આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હાથના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂણામાં બીજી કેટલીએક છબીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં “ જનની ” અને “ પરાવલંબી ” એ મુજબનાં અલંકારયુક્ત ચિત્રો ચિત્રેલાં છે.

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કોન્સિલનો  
દુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“ યોગમાયા ” નામની ગુજરાતી ચોપડીનું સેને ૧૯૧૦ ( ૧૯૧૦ ) ના ના દિનપત્ર પ્રેસ ઍક્ટની બારમી કલમની રૂએ રદબાતલ થયું.

નં. ૬૩૧૪.

અધિકૃતિયલ ડિપાર્ટમેન્ટ

દિલ્લે મુંબઈ, તા. ૭મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.

કરી છે, કારણ કે ઉક્ત નાટકોમાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહે-  
નશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતો-  
ષની લાગણી ઉત્કેશવાનો સંભવ રહે છે.

આશીર્વાદ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના  
હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Secretary to Government.

“ મરાઠ્યાંચે ઇતિહાસાંત નાનાંચે મહત્વ ” નામના મરાઠી પુસ્તકનું  
સને ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી કલમની રૂએ રદખાતલ થવું.  
નં ૬૫૪૨.

જ્યુડિશિયલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુખર્જી, તા ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.

## જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી ક-  
લમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલે નામદાર શહે-  
નશાહ તરફથી મુખર્જીના વિજય હાપખાનામાં હાપાયલુ અને ગણેશ નારા-  
યણુ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું “ મરાઠ્યાંચે ઇતિહાસાંત નાનાંચે મહત્વ ”  
[ ધિ ઇમ્પોર્ટન્સ ઓફ નાના (ફૂડનવીસ) ઇન્ ધિ હિસ્ટ્રી ઓફ મરાઠાઝ ]  
એ નામનું પુસ્તક જપ્ત કરેલું જાહેર કર્યું છે, કારણ કે ઉક્ત પુસ્તકમાં એવા  
શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર  
સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્કેશવાનો સંભવ રહે છે.

આશીર્વાદ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના  
હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Secretary to Government.

કરી છે, કારણ કે ઉક્ત નાટકોમાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહે-  
નશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતો-  
પની લાગણી ઉત્કેરાવાનો સંભવ રહે છે.

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના  
હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Secretary to Government.

“ મરાઠાંચે ઇતિહાસાંત નાનાંચે મહત્વ ” નામના મરાઠી પુસ્તકનું  
સને ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી કલમની રૂએ રદખાતલ થવું.

નં. ૬૫૪૨.

ન્યુડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.

## જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી ક-  
લમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલે નામદાર શહે-  
નશાહ તરફથી મુંબઈના વિજય છાપખાનામાં છપાયેલું અને ગણેશ નારા-  
યણુ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું. “ મરાઠાંચે ઇતિહાસાંત નાનાંચે મહત્વ ”  
[ ધિ ઇમ્પોર્ટન્સ ઓફ નાના (ફૂડનવીસ) ઇન ધિ હિન્દી ઓફ ધિ મરાઠાં ]  
એ નામનું પુસ્તક જપ્ત કરેલું જાહેર કર્યું છે, કારણ કે ઉક્ત પુસ્તકમાં એવા  
શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર  
સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્કેરાવાનો સંભવ રહે છે.

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના  
હુકમથી.

( સહી ) C. A. Kincaid.

Secretary to Government.



આત્માગમ અને દલાલાઈની કમ્પનીની

## લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોલોનાં નમૂનાઓ.

કેળવણી ખાતાના ને ડિરેક્ટર સાહેબે સુખ્ય ઇલાકાને  
ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

કેળવણીખાતાના ધણા અનુભવી અમલદારોના મત લઈ ગુજરાતી  
ફોનના શુદ્ધ વચ્ચે ગોઠી કાઢી, તથા ધોરણોને અનુકૂળ અક્ષરોના કદ  
લખાણુ નમની ગોઠવણુ કરીને, હાલ ચાલતી મેર્સે કોપીબુકો કરતા  
ચઢીઆતા થયાની ખાત્રી થયા પછી છપાવી બહાર પાડી છે.

કોપીબુકોની સફાઈ અને સુન્દરતા જાળવવા માટે ત્રાખાના પના,  
પરપેટ) ટાનરોવેલા છે, જે ઉપરથી માત્ર દરેક પેજ એકજ  
સુન્દર રંગની શાલીલી છપાય છે કાગળ અને કવર ઉંચા ટકાઉ  
પડેલા છે, જે એક નખત નેવાથી-ખાત્રી થયે

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી (અંગ્રેજીનારને સેંકડે ૩૩  
કુમીગન આપવામાં આવશે; પેઈંગ અને ડેકોરેશન  
આપવામાં આવશે પણ પોસ્ટ માગતલુ કે રેટનાથી આગળ  
આપવામાં આવશે નહિ

કોપીઓ માથે બીજા પુસ્તકો મગાવનારને મેંડ અધે દોઢ દહા  
લખ મો ના આપવા ગોઠવણુ નહી છે મળવાનુ ટૂંકાઈ—આત્મા  
દલાલાઈની કમ્પની. લેખનકળા કોપીબુકની ઓફીસ, -કાળકાદે  
ગેડ પોસ્ટ એડ્રીસ સામુ નંબર-૨૧૭ મુંબઈ.

જગન્નાથ જેઠાભાઈ.

આત્મારામ અને દલાલાઈની કંપનીની

## લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોનું છ નમ્બરમાં.

કેળવણી ખાતાના ગે. ડિરેક્ટર સાહેબે સુખ્યર્થ ઇલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

કેળવણીખાતાના ધણા અનુભવી અમલદારોના મત લઈ ગુજરાતી અક્ષરોના શુદ્ધ વ્યવહાર ગોઠી કાઢી, તથા ધોરણોને અનુકૂળ અક્ષરોના કદ તથા લખાણની જોડવગુ કરીને, હાલ ચાલતી મેર્સે કોપીબુકો કરતાં ચઢીઆતા થયાની ખાત્રી થયા પછી છપાવી બહાર પાડી છે.

કોપીબુકોની સફાઈ અને સુન્દરતા જાળવવા માટે ત્રાખાના પત્રા (ટ્રા પરચેસર) કોનરાવેલા છે, જે ઉપરથી માત્ર દરેક પેન્ડ એક્ટર્ બાજુએ સુન્દર રંગની શાહીવી છપાય છે કાગળ અને કવર ઉગા દકાઉ વાપરેલા છે, જે એક વખત નેવાયી-આત્રી થયે

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી બિબીદનારને સેક્ટરે ૩૩ દકા કમીશન આપવામાં આવશે; પેટ્રીંગ અને ગ્રેસે ખરચ પણ આપવામાં આવશે પણ પોસ્ટ માગતનું કે રોકેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ માથે બીજા પુસ્તકો મગાવનારને એક્ટે અર્થે ટ્રેસ દુકાનમાં લઈ મોકલવા આપવા ગોઠવણ નાખી છે મળવાનું ટુકડાણું—આત્મારામ દલાલાઈની કંપની. લેખનકળા કોપીબુકની ઓફીસ, -કાળકાદેની ગે. પોસ્ટ એડ્રીસ સામુ નંબર-૨૧૭ સુખ્યર્થ.

જગન્નાથ જેઠાભાઈ.

## સુચના.

આ પત્રમંજરી સર્વે લખાણુ એડિટર તન્હ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામા નહિ આવે. સહી વગરનાં, લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપના મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતો નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચ મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળબંધનસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અક્ષરે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓર્ડર મોકલનારે કૃપા ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતની પૈમા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂથ થયાનો સમય છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિતારની બીજી ટિકિટો લેવામા આરશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે. પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ માથે અઢી આનો; પદરના ખર્ચ લેનાર દેશ રૂપીઆ સુધીના પગારનાળા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈમા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલા પાને રૂ. ૧ સુધી આપવામાં આવશે અર્યાપત્રનો એમાં સુગ્રામ થશે નહિ.

### જાહેર જાણરો છાપવાના ભાવ.

લીટી તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી ૩ ના અગીઆર માસ લગી દર માસે દુગ્રંથી પ્રધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧) - જે ગણો ચાર્જ પડશે. પણ માસ માટે પહેલે મહીને પુરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી હાગવાનું હશે દરેક માસે જે ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની આદે કોઈ પણ હુડબિહ વહુવવામાં આવશે નહિ.

## સુચના.

આ પત્રમંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તન્હ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામા નહિ આવે. સહી વગરનાં, લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપના મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતો નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળગચ્છરસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખા અક્ષરે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓર મોકલનારે કૃપા ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતની પૈમા જે ને ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂવ થયાનો સમય છે. મોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઘો આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિનાવની બીજી ટિકેટો લેવામા આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાકીની વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે. પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ માથે આદી આનો; પદરના ખર્ચે સેનાર હંમ રૂપીઆ સુધીના પગારનાળા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ટપાલ ખર્ચે સાંચે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈમા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેને પોતે રૂ. ૧ સુધી આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો એમાં સુગ્રામ થશે નહિ.

જાહેર ખબરો છાપવાના ભાવ.

લીટી તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછીના અગીઆર માસ સગી દર માસે દુગથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧) ના ગણો ચાર્જ પડશે. પણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે પહેલે મહીને પુરો ચાર્જ અને પછી બાર માસ સગી લાગવાને હશે દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની આદે કોઈ પ્રશ્ન હોય તો પહેલે વર્ણવવામાં આવશે નહિ.

માસ્તર સાહેબોને ખાસ પ્રાર્થના કે આ બાળક લોકોમાં લાવતા રહી આ પરોપકારના કાર્યમાં બનતી મદાય આપવી.

**નજીવી કિંમતે અપાતાં ઉત્તમ પુસ્તકો.**

હુઃખહારિ-ધવરા ભારતદેશ અને ધર્મની ઉત્તતિના ખાસ સાધ-  
નરૂપ ઉત્તમપ્રકારનું વાચન ગરીબોને યોગ્યતી નજીવી કિંમતે પુરૂં  
પાડવાનો નિઃસ્વાર્થ સેવાધર્મ આરંભીને આ મંડળે ગયાં બે વર્ષમાં  
સાત પુસ્તકોની યોગ્ય હજાર પ્રતો કહાડી છે.

આ વર્ષમાં ચરિત્રો, વિદ્યુદ્ધનાનંદી ગીતા ઇં મોટાં પુસ્તકો નીકળશે

**શ્રીચોગવાસિષ્ઠ** { વૈરાગ્ય મુમુક્ષુ પ્રકરણો ૨૨૦૬ અર્થ સાથે  
પાન ૩૫૦ પાકું પૂઠું કી.મોત્ર ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

**એકાદશસ્કંધ** { ભાગવતના સારરૂપ ૨૨૦૬ અર્થ સાથે  
પાન ૪૫૦ પાકું પૂઠું ક્રંત ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

**ભગવદ્ ગીતા** { ૨૨૦૬ અર્થ માહાત્મ્ય ઇં સાથે પાન ૨૭૦  
ગુરુકો કાચુ પૂઠું ૦૮૫૦ પાકું ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

**દશમ સ્કંધ** { ગુજરાતી ભાષાંતર આધ્યાત્મિક રહસ્ય  
સાથે પાનાં ૫૦૦ પૂઠું પાકું ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

**સદ્ગુણી બાળકો** { બાળકો માટે અસરકારક ૮૧ ખરા  
બનાવે ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

**નરીબની કુંચી** { વિચારશક્તિ અને પુરુષાર્થ  
ની મહત્તા કી. ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

**બાળકોની વાતો** { પ્રતિયારકત રમીલીભાષામાં  
ઉત્તમ બોધ ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

**ભગવાનની છબી** { ૨૨૦૬ ઈંકાર સાથે ઇંચ ૬x૭ ની  
જાડી ૦૮૫૦ પાતળી ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

જીવન પ્રભાત, (મહારાજ શિવાજી વિષે ઉત્તમ નોવેલ) ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

જીવન સંધ્યા, (મહારાજા પ્રતાપ વિષે ઉત્તમ નોવેલ ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮)

પ્રસીદ્ધ મહાધીર ગારફીલ્ડનું જીવનચરિત્ર ૦૮૫૦ પૌ. ૦૮

સંગીતનીતિ ૦૮૫૦ મરણ પછી હાલિત ૦૮૫૦ ક્ષાત્ર પાળ ૦૮૫૦

પી. પી. ખર્ચ જૂદું થયે, છ આનાથી ઓછું પી. પી. મંભાવનું નહીં  
ધર્માદા કે વેચવા માટે સામર્થ્ય લેનારે રીક્ષાધી પૂજનું.

ચરતું સાહિત્ય વર્ષેક મિત્રમંડળ, કાલબોટ્ટેવી અંબઈ.

આસ્તર સાહેબોને ખાસ પ્રાર્થના કે આ બાબત લોકોમાં  
લાવતા રહી આ પરોપકારના કાર્યમાં બનતી સહાય આપવી,  
નજીવી કિંમતે અપાતાં ઉત્તમ પુસ્તકો.

દુઃખહરિ-ધવરા ભારતદેશ અને ધર્મની ઉત્થાપના ખાસ સાધ-  
નરૂપ ઉત્તમપ્રકારનું વાચન ગરીબોને થવાતી નજીવી કિંમતે પુરું  
પાડવાનો નિઃસ્વાર્થ સેવાધર્મ આરંભીને આ મંડળે ગયાં બે વર્ષમાં  
સાત પુસ્તકોની ચોપન હવે પ્રતો કહાડી છે.

આ વર્ષમાં ચરિત્રો, સિદ્ધિનામંદી ગીતા ઇ. ભાગ પુસ્તકો નીકળશે  
શ્રીયોગવાસિષ્ઠ { વૈરાગ્ય મુમુક્ષુ પ્રકરણો સ્લોક અર્થ સાથે  
પાન ૩૫૦ પાકું પૂઠું કી. માત્ર ૦૮૨ પૌ. ૦ )

એકાદશસ્કંધ { ભોગવતના સારરૂપ સ્લોક અર્થ સાથે  
પાન ૪૫૦ પાકું પૂઠું ફક્ત ૦૮૧ પૌ. ૦ )

ભગવદ્ ગીતા { સ્લોક અર્થ માહાત્મ્ય ઇ. સાથે પાન ૨૯૦  
શુદ્ધ કાચુ પૂઠું ૦ ) પાકું ૦ ) સા. ૦ પૌ. ૦ )

દશમ સ્કંધ { શુબરાતી ભાષાંતર આધ્યાત્મિક રહસ્ય  
સાથે પાનાં ૫૦૦ પૂઠું પાકું ૦ ) સા. ૦ પૌ. ૦ )

સદ્ગુણી બાળકો { બાળકો માટે અસરકારક ૮૧ અક્ષર  
બનાવે ૦ ) સા. ૦ )

નશીબની કુંચી { વિચારશક્તિ અને પુરુષાર્થ  
ની મહત્તા કી. ૦ ) સા. ૦ ) પૌ. ૦ )

બાળકોની વાતો { પઠિયારક્ત રસીલી ભાષામાં  
ઉત્તમ બોધ ૦ ) સા. ૦ )

ભગવાનની છબી { સ્લોક ઉચ્ચાર સાથે ઇ. ૬૪૭ ની  
બા. ૦ ) પાતળી ૦ ) સા. ૦ ) પૌ. ૦ )

જીવન પ્રણાલિ, ( મહારાજ શિવાજી વિષે ઉત્તમ નોવેલ ) ૦ ) સા. ૦ )

જીવન સંઘર્ષ, ( મહારાજા પ્રતાપ વિષે ઉત્તમ નોવેલ ) ૦ ) સા. ૦ )

પ્રસીદ્ધ મહાવીર ગારહીદાતું જીવનચારત્ર ૦ ) સા. ૦ )

સંગીતનીતિ ૦ ) મરણ પછી હાલત ૦ ) સા. ૦ ) પા. ૦ )

વી. પી. ખર્ચ ભૂંડું થશે, છ આનાથી ઓછું વી. પી. મંભાવનું ન  
ધર્મદા કે વેચના સાંચ સામગ્રી લેનારે રીક્ષાધી પૂજનું.

સર્વ સાધિયવધેક મિત્રમંડળ, કોલબાદેવી મુ. બઈ.

થયોજ જોઈએ. એક પ્રૌઢ્યએટ શિક્ષક એવા જોવામાં આવ્યા છે કે આખા ક્ષણક સુધી એકજ ધારીએ. એકજ તરફ નજર રાખીને વ્યાખ્યા કર્યાજ નય. તેનું જ્ઞાન સાદું છે, પણ આવી શૈલીથી તે કોના પર કરે? ધણા બાપણુકર્તાનાં લખી લાવેલાં કે મોંએ અપાતાં બાપણો આજ કારણથી જોઈએ તેવી અસર કરી શકતાં નથી. યોગ્ય અનુભવ ધાટામાં ફેરફાર વિનાનું એક ધારીએ બોલેલું કદી પણ ઓતાજનનાં મન, સંસ્કાર પાડતું નથી.

**નરમાશ ને સખ્તાર્થ**—શિક્ષક અતિશય નરમ તેમજ અતિશય ... પણ થતું નહિ. અન્ય વિષયમાં છે તેમ આમાં પણ વ્યસો માર્ગજ ઉત્તમ છે. સર્વજ્ઞ વાચ્યતે એ આપે નરમ થવાથી શિક્ષકને અનેક પ્રકારની અગચ્છ પોષે તેને કોઈ ગાંઠતું નથી, તેનાથી વ્યવસ્થા જળવાતી નથી, ને પોતાની પીની પ્રતિષ્ઠા ટકાવી રખાતી નથી. તેમજ અતિશય સખત થવાથી શિષ્યવર્ગનાં મનમાં તે અણુગમે ઉત્પન્ન કરે છે. પ્રેમને બદલે લપથી તાત્કાલિક થાય છે; પણ તેનું પરિણામ લાંબો વખત પહોંચતું નથી. શિક્ષકનું કામ સોનીના જેવું છે. સોની જેમ કોઈક વખત દોરો જોરથી છે ને કોઈક વખત ધણોજ ધામો ધીમો, તેજ પ્રમાણે શિક્ષક પ્રસંગે બેનેને અનુસરીને વર્તવું જોઈએ. જેવું પાત્ર તેવું વર્તન. શરમાળ ને લાચર યાજા શિષ્ય તરફ નરમાશની જરૂર છે; ને નોદર ને બેરડા શિષ્ય તરફ ધની જરૂર છે. કોઈક પ્રસંગે નમતી દોરી મૂકવી જોઈએ ને કોઈક સંગે સખત ખેંચી પકડવી જોઈએ. જેને અંગ્રેજીમાં Tact (પેર કહે છે તે તેનામાં હોયીજ જોઈએ. આપણા પ્રાચીન ઉપદેશકોએ કેસકાલાનુસારી વર્તનનોજ ઉપદેશ કર્યો છે.

**ધૈર્ય**—શિક્ષક આકળા ન થવું. ‘ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે’ એ કહેમ દમેસ યાદ રાખવી. સર્વ શિષ્યની જુદી સરખી નથી. કેટલાકની પ્રકૃતિ ધણી તીવ્ર તો કેટલાકની ધણી મન્દ હોય છે. કેટલાક એકમે વાર વપાથી ગ્રહણ કરે છે ને કેટલાક, અનેક વાર દર્શાવ્યા છતાં પ્રકૃતિ મક્કતા નથી. આવી સ્થિતિમાં શિક્ષકે ધૈર્ય રાખવું. સારિયક વૃત્તિથીજ તેવું, તામસી થવું નહિ. એક વાર સમન્વયવાથી કોઈના મનમાં અસુખ થત ન લેતરે તો તેનું જુદી જુદી રીતે નવા નવા સ્વરૂપમાં વિનિરૂપીકરણ કરવું. મિલમ જોવો નહિ, ધીરજ ને સદૃશીલતાથીજ કા.

થવોજ જોઈએ. એક ટ્રેડયુએટ શિક્ષક એવા જોવામાં આવ્યા છે કે આખા ક્ષણ સુધી એકજ ધારીએ. એકજ તરફ નજર રાખીને વાળ્યા કર્યાજ નય. તેનું જ્ઞાન સાદું છે, પણ આવી શૈલીથી તે કોના પર કરે? ધણા ભાષણકર્તાનાં લખી લાવેલાં કે મોંએ અપાતાં ભાષણો આજ કારણથી જોઈએ તેવી અસર કરી શકતાં નથી. યોગ્ય અનુભવ ધાટામાં ફેરફાર વિનાનું એક ધાટીએ બોલેલું કહી પણ શ્રોતાજનનાં મન સંસ્કાર પાડતું નથી.

**નરમાશને સખતાઈ**—શિક્ષકે અતિશય નરમ તેમજ અતિશય પણ થવું નહિ. અન્ય વિષયમાં છે તેમ આમાં પણ વચ્ચે ભોળાઈ ઉત્તમ છે. સર્વત્ર વાચ્યતે એ ન્યાયે નરમ થવાથી, શિક્ષકને અનેક પ્રકારની અડચણ પડે તેને કોઈ ગાંઠતું નથી, તેનાથી વ્યવસ્થા જળવાતી નથી, ને પોતાની પીની પ્રતિષ્ઠા ટકાવી રખાતી નથી. તેમજ અતિશય સખત થવાથી શિષ્યવર્ગનાં મનમાં તે અણુઅણુ ઉત્પન્ન કરે છે. એમને બદલે લખથી તાત્કાલિક થાય છે; પણ તેનું પરિણામ લાંબો વખત પહોંચતું નથી. શિક્ષકનું કામ સોનીના જેવું છે. સોની જેમ કોઈક વખત હોડો જોરથી છે ને કોઈક વખત ધણુજ ધામો ધીમો, તેજ પ્રમાણે શિક્ષકે પ્રસંગે બંનેને અનુસરીને વર્તવું જોઈએ. જેવું પાત્ર તેવું વર્તન. શરમાળ ને લાજવાળા શિષ્ય તરફ નરમાશની જરૂર છે; ને નરમ ને ખેર શિષ્ય તરફ ધર્મની જરૂર છે. કોઈક પ્રસંગે નમતી દોરી મૂકવી જોઈએ ને કોઈક સંગે સખત ખેંચી પકડવી જોઈએ. જેને અંગ્રેજીમાં Tact (પહેલ) કહે છે તે તેનામાં હોવીજ જોઈએ. આપણા પ્રાચીન ઉપદેશકોએ દેશકાલાનુસારી વર્તનનોજ ઉપદેશ કર્યો છે.

**ધૈર્ય**—શિક્ષકે આકળા ન થવું. ‘ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે’ એ કહેવા દમેસ યાદ રાખવી. સર્વ શિષ્યની જુદી સરખી નથી. કેટલાકની અદઃકર ધણી તીવ્ર તો કેટલાકની ધણી મન્દ હોય છે. કેટલાક એકજે વાર વધારી અહણુ કરે છે ને કેટલાક, અનેક વાર દર્શાવ્યા છતાં અહણુ મક્કતા નથી. આવી સ્થિતિમાં શિક્ષકે ધૈર્ય રાખવું. સારિવક વૃત્તિથી તેવું, તામસી થવું નહિ. એક વાર સમજાવવાથી કેઈના મનમાં અમુક ખત ન બીતરે તો તેનું જુદી જુદી રીતે નવા નવા સ્વરૂપમાં વિદે...

... ને એ નિ ધીરજ ને સદનશીલતાથીજ કા.



હેડમાસ્તરે શિષ્ય ને શિક્ષકને એકઠા કરી બંનેની સાક્ષી લેતા હોય એમ કરી શિષ્ય પર લરાસો રાખે છે ને શિક્ષકને શરમિદા ને અંખવાણો પાડી નાખે છે.

શિક્ષક પ્રતિ હેડમાસ્તરનું વર્તન—વળા કેટલાક હેડમાસ્તર શિક્ષકના શિક્ષણમાં શિષ્યવર્ગમાં તેની ફજેતી થાય એવી રીતે ભૂલ કાઢે છે. એક હેડમાસ્તર જાતે શિષ્યવવાની પદ્ધતિમાં ઉત્તમ હતા તેમને પણ એવીજ ટેવ હતી. એક સમયે પાંચમા ધોરણમાં એક કલાસમાં તેઓ નિરીક્ષણ કરવા ગયા. ત્યાં તે વખતે ‘લેમ્બસ ટેઇલ્સ’ ના પુસ્તકમાંથી ‘ટેમ્પેસ્ટ’ ની વાત ચાલતી હતી. તેમાં ‘That’s my delicate Ariel’ એ વાક્યનો અર્થ ચાલતો હતો. શિક્ષકે છોકરાઓને એનો અર્થ પૂછ્યો. કાઈએ કંઈ જવાબ દીધો ને કાઈએ કંઈ શિક્ષકને ‘still better?’ (એથી વધારે સારું?) એમ પૂછવાની ટેવ હતી તે પ્રમાણે તેણે વર્ગના છોકરા સુધી પૂછ્યા કીધું. તેના પોતાના મનમાં પણ કંઈક શંકા જેવું હતું. છેવટે તે શિક્ષકને હેડમાસ્તરે કહ્યું કે હવે એ વાક્ય તમે સમજાવો. શિક્ષકે સમજાવ્યું કે ‘That is my delicate Ariel’. હેડમાસ્તરે કહ્યું, ‘No, boys take down this—‘Well done, my delicate Ariel.’ આવે પ્રસંગે હેડમાસ્તરે યુક્તિથી કામ કરવાની જરૂર હતી, તેમ તેમણે કરવાને બદલે શિક્ષકનું અજ્ઞાન ઉઘાડું પાડ્યું ને તેની પ્રતિષ્ઠાને સખત ધા કર્યો. નાની ઉંમરના શિષ્યના મોં આગળ આ પ્રમાણે શિક્ષકની ફજેતી થવાથી તેનો વફર ઘટી જાય છે.

અનધિકારીને ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવા તે—અયોગ્ય રીતે ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવાથી શિષ્યના હિતને નુકસાન પહોંચે છે ને શિક્ષકની મુશીબતમાં વધારો થાય છે. વર્ગમાં કેટલાક શિષ્ય તે ધોરણને માટે નાલાયક હોય તેવાને લીધે તેમના તેમજ અન્ય શિષ્યના અભ્યાસમાં અન્તરાય આવે છે. વર્ગમાં જે શિષ્યવાય છે તે નળળા શિષ્યો સમજી શકતા નથી ને સારો શિક્ષક તેમને બરોબર શિષ્યવવાની કાળજી રાખે તો તેને તેમની પાછળ ઘણો વખત કાઢવો પડે છે. આથી ઉપલા નંબરના છોકરાઓનો અભ્યાસક્રમ ઘણો ઓછો થાય છે. ગ્રામીન સમયમાં માળની ઘીતરે તો તેનું જીવન પર ઘણુંજ લક્ષ અપાતું. યોગ્ય અધિકાર થયા સ્પષ્ટીકરણ કરવું. મિનસ ખોવા નહિ. આ બાબત પર દુર્લક્ષ રહેવાનાં થ

હેડમાસ્તરો શિષ્ય 'ને શિક્ષકને એકઠા કરી બંનેની સાક્ષી લેતા હોય એમ કરી શિષ્ય પર ભરોસો રાખે છે ને શિક્ષકને શરમિદા ને અંખવાણા પાડી નાખે છે.

શિક્ષક પ્રતિ હેડમાસ્તરનું વર્તન—વળા કેટલાક હેડમાસ્તર શિક્ષકના શિક્ષણમાં શિષ્યવર્ગમાં તેની ફજેતી થાય એવી રીતે ભૂલ કાઢે છે. એક હેડમાસ્તર જાતે શિષ્યવવાની પદ્ધતિમાં ઉત્તમ હતો તેમને પણ એવીજ ટેવ હતી. એક સમયે પાંચમા ધોરણમાં એક કલાસમાં તેઓ નિરીક્ષણ કરવા ગયા. ત્યાં તે વખતે 'લેમ્બ્સ ટેઇલ્સ' ના પુસ્તકમાંથી 'ટેમ્પેસ્ટ' ની વાત ચાલતી હતી. તેમાં 'That's my delicate Ariel' એ વાક્યનો અર્થ ચાલતો હતો. શિક્ષકે છાત્ર-રાઓને એનો અર્થ પૂછ્યો. કાઈએ કંઈ જવાબ દીધો ને કાઈએ કંઈ. શિક્ષકને 'still better?' (એથી વધારે સારું?) એમ પૂછવાની ટેવ હતી તે પ્રમાણે તેણે વર્ગના છોડા સુધી પૂછ્યા કીધું. તેના પોતાના મનમાં પણ કંઈક શંકા જેવું હતું. છેવટે તે શિક્ષકને હેડમાસ્તરે કહ્યું કે હવે એ વાક્ય તમે સમજાવો. શિક્ષકે સમજાવ્યું કે 'That is my delicate Ariel'. હેડમાસ્તરે કહ્યું, 'No, boys take down this—'Well done, my delicate Ariel.' આવે પ્રસંગે હેડમાસ્તરે શુક્તિથી કામ કરવાની જરૂર હતી, તેમ તેમણે કરવાને બદલે શિક્ષકનું અજ્ઞાન ઉઘાડું પાડ્યું ને તેની પ્રતિષ્ઠાને સખત ધા કર્યો. નાની ઉમ્મરના શિષ્યના મોં આગળ આ પ્રમાણે શિક્ષકની ફજેતી થવાથી તેનો વફર ઘટી જાય છે.

અનધિકારીને ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવા તે—અયોગ્ય રીતે ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવાથી શિષ્યના હિતને નુકસાન પહોંચે છે ને શિક્ષકની મુશીબતમાં વધારો થાય છે. વર્ગમાં કેટલાક શિષ્ય તે ધોરણને માટે નાલાયક હોય તેવાને લીધે તેમના તેમજ અન્ય શિષ્યના અભ્યાસમાં અન્તરાય આવે છે. વર્ગમાં જે શિષ્યવાય છે તે નબળા શિષ્યો સમજી શકતા નથી ને સારો શિક્ષક તેમને બરાબર શિષ્યવવાની કાળજી રાખે તો તેને તેમની પાછળ ઘણો વખત કાઢવો પડે છે. આથી ઉપક્રાંતિ નબરના છોકરાઓનો અભ્યાસક્રમ ઘણો ઓછો થાય છે. પ્રાચીન સમયમાં પાઠન બિતરે તો તેનું જી.પર ઘણુંજ લક્ષ અપાતું. યોગ્ય અધિકાર યથા સ્પષ્ટીકરણ કરવું. મિનસ ખોવા નહિ. આ બાબત પર દુર્લક્ષ રહેવાનાં ધ.

સ્વર્ગાદ્ ગોપાલ કુત્ર વ્રજસિ સુરમુને ભૂતલે કામધેનો-

વત્સસ્યાનેતુકામસ્તૃણચયમધુના મુગ્ધદુગ્ધં ન તસ્યાઃ ।

શ્રુત્વા શ્રીભોજરાજમચુરવિતરણં વ્રીહશુક્લસ્તની સા

મિથ્યા હિ સ્યાત્મયાસસ્તદપિ તદરિભિશ્ચર્વિતં સર્વમુર્વ્યામ્ ॥

આ અશ્રુપ્રતિવચનના રૂપમાં આટું ઉક્તિ છે. હે ગોપાલ, સ્વર્ગથી ક્યાં જાઓ છો ? હે સુરમુને, કામધેનુના વત્સને માટે ધાસનો ભારો લાવવાની ઇચ્છાથી ભૂતળમાં જાઉં છું; કેમકે કામધેનુના હવાગમાં વાહરણ માટે દૂધ નથી. (કારણ આપે છે)—શ્રી ભોજરાજનું પુષ્કળ દાન સાંભળી વ્રીહાથી તેનાં સ્તન શુષ્ક થઈ ગયાં છે. સુરમુનિ કહે છે કે તમારો પ્રયાસ—ભૂતલ-માં જઈ ધાસ લાવવાનો પ્રયાસ—ખરેખર મિથ્યા થશે; કારણ કે તે પશુ—ધાસ પશુ—પૃથ્વી પરનું સર્વ તેના શત્રુઓ ચર્વણ કરી ગયા છે.

નમસિ નિવરલમ્બે સીદતા દીર્ઘકાલં

ત્વદમિમુખવિસ્ટ્રોત્તાનચઞ્ચુપુટેન ।

જલધર જલધારા દૂરતસ્તાવદાસ્તાં

ધ્વનિરપિ મધુરસ્તે ન શ્રુતશ્વાતકેન ॥

આધાર વગરના આકાશમાં દીર્ઘકાલ સુધી વિપણુ થઈ ફરતા, તારી તરફ અભિમુખ રાખી છે, ઊભી કરેલી ચાંચ જેણે એવા ચાતકે, હે જળ-ધર, તારો ધ્વનિ પણ સાંભળ્યો નથી, તો જળધારાની તો વાત ક્યાંથી ?

આ આદ્રક્ષિતામાં અન્યોક્તિથી યાચક રાજાને કહે છે કે ચિરકાળ યાચના કરી, પણ તારી આશ્વાસન આપનારી વાણી પણ સાંભળી નથી તો દ્રવ્યની તો વાતજ શી ?

૭. હૃદયદ્રાવક કરુણરસ કાવ્યો.

ભવભૂતિનાં કેટલાંક કરુણ રસનાં ઉત્તમ પદો નીચે આપ્યા છે:—

દલતિ હૃદયં ગાઢોદ્વેગં દ્વિધા તુ ન મિચતે

વહતિ વિકલઃ કોયા મોહં ન મુચ્ચતિ ચેતનામ્ ।

સ્વર્ગાદ્ ગોપાલ કુવ્ર વ્રજસિ સુરમુને ભૂતલે કામધેનો-

ર્વત્સસ્યાનેતુકામસ્તૃણચયમધુના મુગ્ધદુગ્ધં ન તસ્યાઃ ।

શ્રુત્વા શ્રીભોજરાજમચુરવિતરણં વ્રીહશુષ્કસ્તની સા . .

મિથ્યા હિ સ્યાત્પ્રયાસસ્તદપિ તદરિભિશ્ચર્વિતં સર્વમુર્વ્યામ્ ॥

આ અશ્રપ્રતિવચનના રૂપમાં આટલું ઉક્તિ છે. હે ગોપાલ, સ્વર્ગથી ક્યાં જાઓ છો ? હે સુરમુને, કામધેનુના વત્સને માટે ધાસનો ભારો લાવવાની ઇચ્છાથી ભૂતળમાં જાઉં છું; કેમકે કામધેનુના હવાગમાં વાહરજ માટે દૂધ નથી. (કારણ આપે છે)—શ્રી ભોજરાજનું પુષ્કળ દાન સાંભળી વ્રીહાથી તેનાં સ્તન શુષ્ક થઈ ગયાં છે. સુરમુનિ કહે છે કે તમારો પ્રયાસ—ભૂતલ-માં જઈ ધાસ લાવવાનો પ્રયાસ—ખરેખર મિથ્યા થશે; કારણ કે તે પણ—ધાસ પણ—પૃથ્વી પરનું સર્વ તેના શત્રુઓ ચર્વણ કરી ગયા છે.

નખસિ નિવરલમ્બે સીદતા દીર્ઘકાલં

ત્વદભિમુખવિસ્પ્રોત્તાનચઞ્ચપ્પુટેન ।

જલધર જલધારા દૂરતસ્તાવદાસ્તાં

ધ્વનિરપિ મધુરસ્તે ન શ્રુતશ્ચાતકેન ॥

આધાર વગરના આકાશમાં દીર્ઘકાલ સુધી વિપ્રણય થઈ રહતા, તારી તરફ અભિમુખ રાખી છે, ઊભી કરેલી આંચ જેણે એવા ચાતકે, હે જળ-ધર, તારો ધ્વનિ પણ સાંભળ્યો નથી, તો જળધારાની તો વાત ક્યાંથી ?

આ આરૂઢિમાં અન્યોક્તિથી યાચક રાજાને કહે છે કે ચિરકાળ યાચના કરી, પણ તારી આશ્વાસન આપનારી વાણી પણ સાંભળી નથી તો રૂઝની તો વાતજ શી ?

૭. દૃઢયદ્રાવકં કરુણુરસ કાવ્યો.

ભવભૂતિનાં કેટલાંક કરુણ રસનાં ઉત્તમ પદો નીચે આપ્યા છે:—

દલતિ હૃદયં ગાઢોદ્વેગં દ્વિધા તુ ન મિચ્ચતે

વહતિ વિકલઃ કોયા મોહં ન મુચ્ચતિ ચેતનામ્ ।

૧૯૦૪. રશિયા અને જપાન વચ્ચે લડાઈ ચાલી. પૂર્વ તરફ કુચ કરતા આસ્ટિક કાફલાએ કેટલીક માછલાં પકડનારી અંગ્રેજ હોડીઓ જપાનની 'ટારપીડો-બોટ' છે એમ ધારી તેના ઉપર તોપના ગોળા છોડ્યા. આ બાબતનો નીવેડો સલાહશાંતિ જળવાય એવી રીતે 'ઇન્ટર નેશનલ કમિટિ ઓફ એન્કવાયરિ' (તપાસ કરવા માટે જુદી જુદી પ્રજાઓના પ્રતિનિધિઓનું બનેલું એક મંડળ) એ આપ્યો છે. નામદાર શહેનશાહે જર્મનિના શહેનશાહની કીલ બંદરે મુલાકાત લીધી. આથી જર્મનિ અને ઈંગ્લેન્ડ વચ્ચે એખલાસ વધ્યો. ના. શહેનશાહે આયર્લેન્ડની મુલાકાત લીધી, અને ડબ્લિનના કીલ્લામાં એક દરબાર ભર્યો. આયર્લેન્ડમાં કેટલાંક અગત્યનાં શહેરોની પણ મુલાકાત લીધી. આ મુલાકાતથી અંગ્રેજ અને આયર્લેન્ડની પ્રજા વચ્ચે એખલાસ વધ્યો.

૧૯૦૫. અંગ્રેજ કાફલાએ બ્રેસ્ટ બંદરની મુલાકાત લીધી, અને ફ્રેન્ચ કાફલાએ પોર્ટસ માઉથ બંદરે વળતી મુલાકાત આપી. આથી બંને પ્રજા વચ્ચે મિત્રાચારીનો ભાવ દૃઢ થયો.

'પ્રિન્સેસ એના ઓફ બેટનબર્ગ'નો રખેનના રાજા આલ્ફ્રેડો સાથે વિવાહ કર્યો. મિ. એ. જી. બાલ્ફોર પોતાનો હોદ્દો છોડ્યો. નામદાર શહેનશાહે સર હેન્રી કંમ્પબેલ બેનરમેને બોલાવ્યો. સર હેન્રી કંમ્પબેલ બેનરમેને સિબરલ પ્રધાનમંડળ ગોઠવ્યું.

૧૯૦૬. પાર્લમેન્ટ બરખાસ્ત થઇ. સામાન્ય ચુંટણી થઈ. આ વેળા 'ઈરિશ રિફોર્મ' અને 'ફ્રી ટ્રેડ' (આવકગવકના માલનો બિનજકાતી વેપાર) એ બે મુખ્ય મુદ્દાને અંગે ચુંટણીની રસાકસી હતી. સિબરલ પક્ષની મોટી જીત થઈ.

'વર્કમેન્સ કોપેન્સેશન એક્ટ' (કામદારોના પગારને લગતો કાયદો) પસાર થયો. ઉમરાવની સભાએ 'એડ્યુકેશન બિલ' પાસ કર્યું.

આથેન્સની જૂના કાગથી જાણીતી થયેલી 'ઓલિમ્પિક ગ્રેમ્સ' ના રમતગમતના મેળાવડામાં ભાગ લઈ નામદાર શહેનશાહે જાણામુખી વીજીવીઅસથી નાશ પામેલા પ્રદેશની મુલાકાત લીધી.

૧૯૦૪. રશિયા અને જપાન વચ્ચે લડાઈ ચાલી. પૂર્વ તરફ કુચ કરતા બ્રિટિશ કાફલાએ કેટલીક માછલાં પકડનારી અંગ્રેજ હોડીઓ જપાનની 'ટોરપીડો-બોટ' છે એમ ધારી તેના ઉપર તોપના ગોળા છોડ્યા. આ બાબતનો નીવેડો સલાહશાંતિ જળવાય એવી રીતે 'ઇન્ટર નેશનલ કમિટિ ઓફ એન્કવાયરિ' (તપાસ કરવા માટે જુદી જુદી પ્રજાઓના પ્રતિનિધિઓનું બનેલું એક મંડળ) એ આપ્યો છે. નામદાર શહેનશાહે જર્મનિના શહેનશાહની કીલ બંદરે મુલાકાત લીધી. આથી જર્મનિ અને ઈંગ્લંડ વચ્ચે એખલાસ વધ્યો.

ના. શહેનશાહે આયર્લેન્ડની મુલાકાત લીધી, અને ડબ્લિનના કીલ્લામાં એક દરબાર ભર્યો. આયર્લેન્ડમાં કેટલાંક અગતનાં શહેરોની પણ મુલાકાત લીધી. આ મુલાકાતથી અંગ્રેજ અને આયર્લેન્ડની પ્રજા વચ્ચે એખલાસ વધ્યો.

૧૯૦૫. અંગ્રેજ કાફલાએ ટ્રેસ્ટ બંદરની મુલાકાત લીધી, અને ફ્રેન્ચ કાફલાએ પોર્ટસ માઉથ બંદરે વળતી મુલાકાત આપી. આથી બંને પ્રજા વચ્ચે મિત્રાચારીનો ભાવ દઢ થયો.

'પ્રિન્સેસ એના ઓફ બેટનબર્ગ'નો સ્પેનના રાજા આલ્ફ્રેડો સાથે વિવાહ કર્યો. મિ. એ. જી. બાલ્ફોર પોતાનો હોદ્દો છોડ્યો. નામદાર શહેનશાહે સર હેન્રી કેમ્પબેલ બેનરમેને બોલાવ્યો. સર હેન્રી કેમ્પબેલ બેનરમેને લિબરલ પ્રધાનમંડળ ગોઠવ્યું.

૧૯૦૬. પાર્લમેન્ટ બરખાસ્ત થઈ. સામાન્ય ચુંટણી થઈ. આ વેળા 'ઈરિશ રિફોર્મ' અને 'ફ્રી ટ્રેડ' (આવકગ્રવકના માલનો બિનજકાતી વેપાર) એ બે મુખ્ય મુદ્દાને અંગે ચુંટણીની રસાકસી હતી. લિબરલ પક્ષની મોટી જીત થઈ.

'વર્કમેન્સ કોપેન્સેશન એક્ટ' (કામદારોના પગારને લગતો કાયદો) પસાર થયો. ઉમરાવતી સલાએ 'એડ્યુકેશન બિલ' પાસ કર્યું.

આયર્લેન્ડની જૂના કાજથી જાણીતી થયેલી 'ઓલિમ્પિક ગેમ્સ' ના રમતગમતના મેળાવડામાં ભાગ લઈ નામદાર શહેનશાહે બ્લાન્કામુખી વીઝુવીઅસથી નાશ પામેલા પ્રદેશની મુલાકાત લીધી.

## જાહેર ખબર.

( મે. પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના ડિરેક્ટર સાહેબના તા. ૧૨ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦ ના હુકમ નં. ૧૮૦૪૯ નીચે મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૬-૧૨-૧૯૧૦ ના હુકમ નં. ૧૧૦૭૯ ઉપરથી ).

પૂતા, ચિત્રશાળા સ્ત્રીમ ગ્રેસનાં નીચે જણાવેલાં ચિત્રો, નકશા, વગેરે, આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાના ઉપયોગ માટે મંજૂર કરેલી પુસ્તક, ચિત્રો, નકશા, વગેરેની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવેલાં છે.

## મરાઠી.

બાળબોધ મૂળાક્ષરો નકશો.	ફૂકડાનું ચિત્ર.
રંગનો નકશો.	હાથીનું „
આકૃતિનો નકશો.	સસલાનું „
આકારોનો નકશો.	ઉંદરનું „
અપૂર્ણાકનો નકશો; અપૂર્ણાકની પેટી સાથે.	પોપટનું „
મોડી મૂળાક્ષરો નકશો.	સિંહનું „
રૂનું ચિત્ર.	કાગડા અને
બીનનું „	ચકલીનું „
	બાળવર્ગ માટે સાદા દ્રાવ્યગતી આ- કૃતિનો નકશો.
મેઘધનુષ્યનું ચિત્ર.	માનવજાતિનો નકશો.
પાંદડાંનું „	મોડી બારાખડીનો નકશો.
બિલાડીનું „	છોડનાં પાંદડાં દર્શાવનારા બે નકશા.
વાઘનું „	હાડપિંજરનો નકશો.
	બ્રિટિશ રાજ્યના વાવટા દર્શાવ- નારો નકશો.

## ગુજરાતી.

સિંહનું ચિત્ર.	હાથીનું ચિત્ર.
સસલાનું „	વરનું „
ખીસકોલીનું „	ફૂકડો અને ફૂકડીઓનું ચિત્ર.
લેસનું „	મોરનું „

## જાહેર ખબર.

( મે. પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના ડિરેક્ટર સાહેબના તા. ૧૨ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦ ના હુકમ નં. ૧૮૦૪૯ નીચે મે. ઉ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર સાહેબના તા. ૧૬-૧૨-૧૯૧૦ ના હુકમ નં. ૧૧૦૭૯ ઉપરથી ).

પૂના, ચિત્રશાળા સ્ટ્રીમ ગ્રેસનાં નીચે જણાવેલાં ચિત્રો, નકશા, વગેરે, આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાના ઉપયોગ માટે મંજૂર કરેલી પુસ્તક, ચિત્રો, નકશા, વગેરેની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવેલાં છે.

## મરાઠી.

બાળબોધ મૂળાક્ષરનો નકશો.	કૂકડાનું ચિત્ર.
રંગનો નકશો.	હાથીનું „
આકૃતિનો નકશો.	સસલાનું „
આકારોનો નકશો.	ઉદરનું „
અપૂર્ણાકનો નકશો; અપૂર્ણાકની પેટી સાથે.	પોપટનું „
મોડી મૂળાક્ષરનો નકશો.	સિંહનું „
રતું ચિત્ર.	કાગડા અને
ઊનનું „	ચકલીનું „
	બાળવર્ગ માટે સાદા દ્રાવ્યની આકૃતિનો નકશો.
મેઘધનુષ્યનું ચિત્ર.	માનવજાતિનો નકશો.
પાંદડાંનું „	મોડી બારાખડીનો નકશો.
ખિલાડીનું „	છોડનાં પાંદડાં દર્શાવનારા બે નકશા.
વાઘનું „	હાડપિંજરનો નકશો.
	બ્રિટિશ રાજ્યના વાવટા દર્શાવનારો નકશો.

## ગુજરાતી.

સિંહનું ચિત્ર.	હાથીનું ચિત્ર.
સસલાનું „	વરનું „
ખીસકોલીનું „	કૂકડા અને કૂકડીઓનું ચિત્ર
ભેંસનું „	મોરનું „



મદાર સરકાર તરફથી મના કરવામાં આવી હતી તેવાં વર્તમાનપત્રો રજીસ્ટર થયેલી કે આશ્રિત લાઇબ્રેરીમાંથી ખાતલ કરવાં. પુસ્તકો વગેરેના સંબંધમાં નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સઘળાં પુસ્તકો—

(અ) જે નામદાર હિંદી સરકારે આ દેશમાં લાવવા મનાઈ હુકમ કાઢેલો છે, અથવા

(બ) જે નામદાર મુંબઈ અગર બીજા કોઈ સ્થાનિક સરકારે (૧૯૧૦નો પહેલો) ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની રૂએ જમ થયેલાં જાહેર કર્યા છે

તે બધાંને રજીસ્ટર થયેલી કે આશ્રિત લાઇબ્રેરિઓમાંથી ખાતલ કરવાં.

લાગતા વળગતા અમલદારોએ વખતોવખત આ યાદીઓમાં જે બીજાં પુસ્તકો હવે પછી, રદખાતલ કરવામાં આવે તેનાં નામ ઉમેરતા જવું.

૨. નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલને વિશ્વાસ છે કે મ્યુનિસિપેલિટિઝ અને લોકલ બોર્ડઝ, જે શરતો સરકારી મદદ મેળવનારી લાઇબ્રેરિઓને લાગુ પડે છે તે શરતો તેમની મદદ મેળવનારી લાઇબ્રેરિઓને લાગુ પાડવા ચૂકશે નહિ. આટલા માટે લાઇબ્રેરિને મદદ આપનારી કોઈ મ્યુનિસિપેલિટિ અથવા લોકલ બોર્ડને પહેલા પારિઆદમાં જણાવેલાં પુસ્તકો અને ચોપાનીઆનાં નામ પૂરાં પાડવાની અને તે બાબતમાં ચોખ્ખ પગલાં ભરવા વિનંતિ કરવા માટે કલેક્ટરોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

( સહી ) L. Robertson.

Secretary to Government.

૧.	જાહેર ખબર. નં. ૧૨૦૭. તા. ૨	છ માર્ચ ૧૯૧૦.
૨.	„ „ ૧૫૩૮. તા. ૧૭	મી માર્ચ „
૩.	„ „ ૧૭૧૬. તા. ૨૪	મી માર્ચ „
૪.	„ „ ૨૦૦૨. તા. ૬	ટી એપ્રિલ „
૫.	„ „ ૩૦૦૬. તા. ૩૦	મી મે „
૬.	„ „ ૩૦૫૬. તા. ૧	લી જુન „
૭.	„ „ ૩૧૧૧. તા. ૩	છ જુન „
૮.	„ „ ૩૧૨૫. તા. ૩	છ જુન „

મદાર સરકાર તરફથી મના કરવામાં આવી હતી તેવાં વર્તમાનપત્રો રજીસ્ટર થયેલી કે આશ્રિત લાઇબ્રેરીમાંથી ખાતલ કરવાં. પુસ્તકો વગેરેના સંબંધમાં નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સઘળાં પુસ્તકો—

(અ) જે નામદાર હિંદી સરકારે આ દેશમાં લાવવા મનાઈ હુકમ કાઢેલો છે, અથવા

(બ) જે નામદાર મુંબઈ અગર બીજા કોઈ સ્થાનિક સરકારે (૧૯૧૦નો પહેલો) ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની રૂએ જમ થયેલાં જાહેર કર્યા છે તે બધાં રજીસ્ટર થયેલી કે આશ્રિત લાઇબ્રેરિઓમાંથી ખાતલ કરવાં.

લાગતા વળગતા અમલદારોએ વખતોવખત આ યાદીઓમાં જે બીજાં પુસ્તકો હવે પછી, રદખાતલ કરવામાં આવે તેનાં નામ ઉમેરતા જવું.

૨. નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલને વિશ્વાસ છે કે મ્યુનિસિપેલિટિઝ અને લોકલ બોર્ડઝ, જે શરતો સરકારી મદદ મેળવનારી લાઇબ્રેરિઓને લાગુ પડે છે તે શરતો તેમની મદદ મેળવનારી લાઇબ્રેરિઓને લાગુ પાડવા ચૂકશે નહિ. આટલા માટે લાઇબ્રેરિને મદદ આપનારી કોઈ મ્યુનિસિપેલિટિ અથવા લોકલ બોર્ડને પહેલા પારિત્રાફમાં જણાવેલાં પુસ્તકો અને ચોપાનીઆનાં નામ પૂરાં પાડવાની અને તે બાબતમાં યોગ્ય પગલાં ભરવા વિનંતિ કરવા માટે કલેક્ટરોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

( સહી ) L. Robertson.

Secretary to Government.

૧.	જાહેર ખબર.	નં.	૧૨૦૭.	તા.	૨	છ	માર્ચ	૧૯૧૦.
૨.	"	"	૧૫૩૮.	તા.	૧૭	મી	માર્ચ	"
૩.	"	"	૧૭૧૬.	તા.	૨૪	મી	માર્ચ	"
૪.	"	"	૨૦૦૨.	તા.	૬	ટી	એપ્રિલ	"
૫.	"	"	૩૦૦૬.	તા.	૩૦	મી	મે	"
૬.	"	"	૩૦૫૬.	તા.	૧	લી	જુન	"
૭.	"	"	૩૧૧૧.	તાં.	૩	છ	જુન	"
૮.	"	"	૩૧૨૫.	તા.	૩	છ	જુન	"

૧૮. ધિ ઇન્દ્રીય ઓવ લિખ- લંડન, ઇ. સી. કલકત્તનવેલ મીન, ૩૭,  
રલ રલ ઇન્દ્રીય. એ, ધિ ટેલેન્ટએથ સેન્યરી પ્રેસ લી-  
મીટેડમાં હાલ છપાતું અને ઇંગ્લંડમાં  
ધિ સોશીઅલ ડેમોક્રેટિક પાર્ટીની  
કાર્યભારી મંડળી તરફથી બહાર પડતું  
એક નાનું ચોપાનીઈ.

## II

ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કલમની રૂએ નામદાર મુંબઈ સર-  
કારે રદખાતલ કરેલાં પુસ્તકોની યાદી.  
અનુક્રમ નં. પુસ્તકનું નામ.

હકીકત.

પારિસના એડવર્ડ હોલ્ટ જૈન્સે ૧૯૧૦  
ના જાન્યુઆરી માસમાં છાપેલું કે : લ-  
ખેલું નાનું ચોપાનીઈ.

૨. હિંદ સ્વરાજ્ય.
૩. યુનિવર્સલ ડોન.
૪. મુસ્તફા કામીલ પાશા-  
નાં બાપણો.
૫. ધિ ડિક્ટન્સ ઓવ સો-  
ક્રેટસ; રટોરિ ઓવ  
એ ટુ વૉરિઅર.

એમ. કે. ગાંધીએ લખેલાં અને  
નાતાલ, ફ્રીનીક્સ, ઇન્ટર નેશનલ  
પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છપાયેલાં જાણા-  
તાં પુસ્તકો.

૬. “વન્દે માતરમ્” શબ્દો ઉપર  
ગોઠવેલી નાના ફૂડનવીસ અને  
ખીન્નઓની છબીઓનું ચિત્ર.
૭. આલંકારિક ચિત્રની આગ્ર-  
પાસ ગોઠવેલી શ્યામજી કૃષ્ણ-  
વર્મા અને ખીન્નઓની છ-  
બીઓનું “આર્યમાતા” નામ-  
નું ચિત્ર.
૮. જોસેફ મેન્ડીનીનું આત્મ-  
વૃતાન્ત.

વી. ડી. ચાવરકરે લખેલું, ‘લક્ષ્મ-  
જી રામચંદ્ર પંચરકરે પ્રિન્ટિંગ કરેલું  
અને પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્ર પ્રેસના રા-  
ઓજી શ્રીધર મોખેસેકરે છાપેલું પુસ્તક.

૧૮. ધિ ઇન્ફ્રીમીઝ ઓફ લિબ- લંડન, ઇ. સી. કલકત્તનવેલ ગ્રીન; ૩૭,  
રેલ રેલ ઇન્ ઇન્ડિયા. એ, ધિ ટેવેન્ટિએથ સેન્ટરી પ્રેસ લી-  
મીટિંગમાં હાલ જપાતું અને ઇંગ્લંડમાં  
ધિ સોશીઅલ ડેમોક્રેટિક પાર્ટીની  
કાર્યભારી મંડળી તરફથી બહાર પડતું  
એક નાનું ચોપાનીઉ.

## II

ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની બારમી કલમની રૂએ નામદાર મુંબઈ સર-  
કારે રદખાતલ કરેલાં પુસ્તકોની યાદી.  
અનુક્રમ નં. પુસ્તકનું નામ.

હકીકત.

૧. સા ઇરા.

પારિસના એડવર્ડ હોલ્ટ જૂનિયરે ૧૯૧૦  
ના જાન્યુઆરી માસમાં જાપેલું કે : લ-  
ખેલું નાનું ચોપાનીઉ.

૨. હિંદુ સ્વરાજ્ય.

૩. યુનિવર્સલ ડોન.

૪. મુસ્તફા કામીલ પાશા-  
નાં ભાષણો.૫. ધિ ડિફેન્સ ઓફ સૉ-  
ક્રેટસ; રોટારિ ઓફ  
એ ટુ વૉરિઅર.

એમ. કે. ગાંધીએ લખેલાં અને  
નાતાલ, ફ્રીનીક્સ, ઇન્ટર નેશનલ  
પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં જપાયલાં જાણ-  
તાં પુસ્તકો.

૬. “વન્દે માતરમ્” શબ્દો ઉપર  
ગોઠવેલી નાના ફડનવીસ અને  
ખીનખોની જખીઓનું ચિત્ર.

૭. આલંકારિક ચિત્રની આજ-  
પાસ ગોઠવેલી શ્યામજી કૃષ્ણ-  
વર્મા અને ખીનખોની જ-  
ખીઓનું “આર્યમાતા” નામ-  
નું ચિત્ર.

૮. જોસેફ મેક્ઝીનીનું આત્મ-  
વૃત્તાન્ત.

વી. ડી. સાવરકરે લખેલું, ‘લક્ષ-  
ણ રામચંદ્ર પંચરકરે પ્રિન્ટિંગ કરેલું  
અને પૂતા, જગદ્ દિતેન્દ્ર પ્રેસના, રા-  
જાજી શ્રીધર ગોંધલેકરે જાપેલું પુસ્તક.

૧૯. ચિપલુનકર નિબંધમાળાનું  
ટ્રાઈ પથુ પુસ્તક જેમાં  
“ધિ સ્ટેટ ઑફ અવર્  
કન્ટ્રી” નામનો નિબંધ  
હોય તે.
૨૦. સ્ટોરિ ઑફ માઇ ડિપ્પો- લક્ષમણ બળવંત ભોપટકરે લખેલું  
ટેશન. એક ચોપાનીડ.
૨૧. નાસિકના શાપકર દીવી-  
સીંગ મોહનસીંગ પ્રસિદ્ધ  
કરેલાં નેશનલિસ્ટોનાં  
ચિત્રો.
૨૨. હયુમેનિટિ લવ ફ્રંડ. યુ. એસ. એ. કોલો; ૪૪૮ ઇન્ડિ  
સ્ટ્રીટ ડેનવર, ધિ લિન્કન લિબર્ટી લ-  
વિંગ લોયલ લીજઅન અથવા ફાઇવ  
એલ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું જણાતું એક  
ચોપાનીડ.
૨૩. પિક્ટોરિઅલ ઇન્ડિયા  
ઑફ ટુ ડે. હરિ રઘુનાથ ભાગવતે લખી પ્રસિદ્ધ  
કરેલું, અને પૂના, વન્દે માતરમ્ છાપ-  
ખાનામાં છાપેલું એક પુસ્તક.
૨૪. તિલકનાં ભાષણો. હરિ રઘુનાથ. ભાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલું  
ચોપાનીડ.
૨૫. કુમારસીંધ મે ૧૦,  
૧૯૧૦. ઇન્ મેમો- ઇંગ્રિજ, મરાઠી અથવા ટ્રાઈ પથુ બી-  
જ ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરેલું નાનું ચો-  
પાનીડ.
૨૬. એડ, સ્ટોરી ચીતા. કેશવ નારાયણ, હમ્પ્ડેએ, મરાઠીમાં  
લખેલું અને ધુલીઆના આત્મારામ  
છાપખાનામાં શંકર શ્રીકૃષ્ણ દેવે છાપેલું  
એક પુસ્તક.
૨૭. ધિ સોશીઅલ કૉન્વેસ્ટ  
ઑવ ધિ હિન્દુ રેસ હરદયાળે ઇંગ્રેજમાં લખેલું કે છાપેલું  
ચોપાનીડ.

૧૯. ચિપ્લુનકર નિબંધમાળાનું  
ટ્રાઈ પથુ પુસ્તક જેમાં  
“ધિ સ્ટેટ ઓફ અવર્  
કન્ટ્રી” નામનો નિબંધ  
હોય તે.
૨૦. સ્ટોરિ ઓફ માઇ ડિપો- લક્ષમણ બળવંત મોપટકરે લખેલું  
ટેશન. એક ચોપાનીડ.
૨૧. નાસિકના શૉપકર દીવી-  
સીંગ મોહનસીંગ પ્રસિદ્ધ  
કરેલાં નેશનલિસ્ટોનાં  
ચિત્રો.
૨૨. હયુમેનિટિ લવ ફૂડ. યુ. એસ. એ. કોલો; ૪૪૮ ઇન્ડા  
સ્ટ્રીટ ડેનવર, ધિ લિન્કન લિબર્ટી લ-  
વિંગ લૉયલ લીજઅન અથવા ફાઇવ  
એલ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું જણાતું એક  
ચોપાનીડ.
૨૩. પિકટોરિઅલ ઇન્ડિયા  
ઓફ ડુ ડે. હરિ રઘુનાથ ભાગવતે લખી પ્રસિદ્ધ  
કરેલું, અને પૂના, વન્દે માતરમ્ છાપ-  
ખાનામાં છાપેલું એક પુસ્તક.
૨૪. તિલકનાં ભાષણો. હરિ રઘુનાથ. ભાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલું  
ચોપાનીડ.
૨૫. કુમારસીંધ મે ૧૦,  
૧૯૧૦. ઇન્ મેમો-  
રિઅમ. ઇંગ્રિજ, મરાઠી અથવા ટ્રાઈ પથુ બી-  
જી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરેલું નાનું ચો-  
પાનીડ.
૨૬. એક શ્લોકી ગીતા. કેશવ નારાયણ દામલેએ મરાઠીમાં  
લખેલું અને ધુલીઆના આત્મારામ  
છાપખાનામાં શંકર શ્રીકૃષ્ણ દેવે છાપેલું  
એક પુસ્તક.
૨૭. ધિ સોશીઅલ કૉન્વેસ્ટ  
ઓવ ધિ હિન્દુ રેસ. હરદયાજી ઇંગ્રેજમાં લખેલું કે છાપેલું  
ચોપાનીડ.

૩૮. દેશકી ખાત. ( ધિ સ્ટોરી ઓફ ધિ કન્દ્રી ). ઇન્ટર નેશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપેલું પુસ્તક.
૩૯. બિપિનચંદ્ર પાલનાં ભાષણોનો મરાઠી તરજુમો. “ દેશીર કથા ” નામના બંગાળી પુસ્તક ઉપરથી માધવ પ્રસાદ મિશ્ર અને બાબુ અમૃતલાલ ચક્રવર્તીએ કરેલો અને મુંબઈ, વેંકટેશ્વર છાપખાનામાં છાપેલો અને ખેમરાજ શ્રી કૃષ્ણદાસે પ્રસિદ્ધ કરેલો દિંદી તરજુમો.
૪૦. બિપિનચંદ્ર પાલનાં ભાષણોનો મરાઠી તરજુમો. લક્ષ્મણ બળવંત બોપટકરે તૈયાર કરેલો, મુંબઈ, ગીરગામ, ગોગટે ઍન્ડ કં. પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપેલો અને યશવંત રઘુનાથ પુરંધરે પ્રસિદ્ધ કરેલો.
૪૧. મહિય રાક્ષસનો વધ કરતી દુર્ગાદેવીનું પૈરાણિક ચિત્ર જેની આસપાસ રાજદ્રોહને માટે જાણીતા થયેલા કેટલાક માણસોની છબીઓની ફ્રેમ કરી લેવામાં આવી છે તે ચિત્ર. નાસિકના શ્રીધર વામન નગરકરે ચિત્રેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૪૨. ધિ બન્દેમાતરમ્ I. પૂના શહેર, વન્દેમાતરમ્ છાપખાનામાં છાપેલું અને હરિ રઘુનાથ ભાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૪૩. વૈદિક રાષ્ટ્રગીત. ( એ વેદિક નેશનલ સોંગ. ) એસ. ડી. સતવજેકરે લખેલું, મુંબઈ, તત્ત્વવિવેચક છાપખાનામાં છાપેલું અને હૈદરાબાદ ( દક્ષિણ ), ચંદ્રનાથમાં વિનય બંધુએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક મરાઠી પુસ્તક.
૪૪. સ્વદેશી ચળવળ ( ધિ સ્વદેશી મુવમેન્ટ ). અનંત વામન બર્વેએ લખેલું અને નાસિકના વિદ્યાભૂપણ છાપખાનામાં

૩૮. દેશકી ખાત. ( ધિ સ્ટોરી ઓફ ધિ કન્દ્રી ). “ દેશીર કથા ” નામના બંગાળી પુસ્તક ઉપરથી માધવ પ્રસાદ મિશ્ર અને બાબુ અત્રતલાલ ચક્રવર્તીએ કરેલો અને મુંબઈ, વેંકટેશ્વર છાપખાનામાં છાપેલો અને ખેમરાજ શ્રી કૃષ્ણદાસે પ્રસિદ્ધ કરેલો હિંદી તરજુમો.
૩૯. બિપિનચંદ્ર પાલનાં ભાષણોનો મરાઠી તરજુમો. લક્ષ્મણ બળવંત ભોપટકરે તૈયાર કરેલો, મુંબઈ, ગીરગામ, ગોગટે એન્ડ કં. પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપેલો અને યશવંત રઘુનાથ પુરંધરે પ્રસિદ્ધ કરેલો.
૪૦. મહિષ રાક્ષસનો વધ કરતી દુર્ગાદેવીનું પૌરાણિક ચિત્ર જેની આસપાસ રાજદ્રોહને માટે બાણીતા થયેલા કેટલાક માણસોની છબીઓની ફ્રેમ કરી લેવામાં આવી છે તે ચિત્ર. નાસિકના શ્રીધર વામન નગરકરે ચિતરેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૪૧. ધિ બન્દેમાતરમ્ I. પૂના શહેર, વન્દેમાતરમ્ છાપખાનામાં છાપેલું અને હરિ રઘુનાથ ભાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૪૨. વૈદિક રાષ્ટ્રગીત. (એ વૈદિક નૅશનલ સૅંગ. ) એસ. ડી. સતવજેકરે લખેલું, મુંબઈ, તત્ત્વવિવેચક છાપખાનામાં છાપેલું અને હૈદરાબાદ ( દક્ષિણ ), ચંદ્રમંદામાં વિનય બંધુએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક મરાઠી પુસ્તક.
૪૩. સ્વદેશી ચળવળ ( ધિ સ્વદેશી મુવમેન્ટ ). અનંત વામન બર્વેએ લખેલું અને નાસિકના વિદ્યાશ્રૂપણ છાપખાનામાં



- ૭૩ બિપિનચંદ્ર પાલે મદ્રાસમાં પૂના, જગદ્દ હિતેચ્છુ છાપખાનામાં  
આપેલાં ભાષણો. મરાઠીમાં છાપેલાં, અને મોરેશ્વર વિ-  
ઠ્ઠલ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
- ૭૪ દેશભક્ત મદ્દાત્મા તિલક. શાહ અમીચંદ નથુભાઈએ ગુજરાતીમાં  
લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદ,  
સત્યવિજય છાપખાનામાં છાપેલું.
૭૫. ગણપતિચ્યા મેદ્યાચિ પાડે. લાડુ રામજી ગોલેટકરે મરાઠીમાં લ-  
ખેલું, ભારતર મહાદેવ સીધાચેએ મું-  
બઈ, શારદા કીદન પ્રેસમાં છાપેલું, અને  
ખડેરાવ દ્વારકાંજી પાટીલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૬. વર્ણધર્મ મિમાંસા. સદૃ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરા-  
ઠીમાં લખેલું, મુમ્બઈ, ગણપત કીજ્જાજી  
છાપખાનામાં સખારામ સીતારામ વ-  
ર્તકે છાપેલું અને રામજી કીજ્જાજીરાવ  
રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૭. રાટ્રપુરુષ. દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું  
એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હા-  
થમાં “સ્વદેશી બહિષ્કાર” એ પ્રમા-  
ણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને  
ડાબા હાથમાં “રાષ્ટ્રદીપક” એ ના-  
મવાળા ચાંદના આકારમાં છબીઓના  
સમૂહને પકડી કમળ હપર ઊભેલો  
એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી  
આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હા-  
થના તેમજ ડાબા હાથના હિપરના ખૂ-  
ણામાં બીજી કેટલીએક છબીઓ અને  
ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં ‘જન્મ-  
ની’ અને ‘પરાવલંબી’ એ મુજબના  
અલંકારયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

- ૭૩ બિપિનચંદ્ર પાલે મદ્રાસમાં આપેલાં ભાષણો. પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્રુ છાપખાનામાં મરાઠીમાં છાપેલાં, અને મોરેશ્વર વિદુલ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
- ૭૪ દેશભક્ત મદ્દાત્મા તિલક. શાહ અમીચંદ નયુભાઈએ ગુજરાતીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદ, સત્યવિજય છાપખાનામાં છાપેલું.
૭૫. ગણપતિન્યા મેલ્યાચિ પાડે. લાહુ રામજી ગોલેટકરે મરાઠીમાં લખેલું, ભાસ્કર મહાદેવ સીધાચેએ મુંબઈ, શારદા કીદન પ્રેસમાં છાપેલું, અને ખંડેરાવ દ્વારકાંજી પાટીલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૬. વર્ણધર્મ મિમાંસા. લટ્ટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરાઠીમાં લખેલું, મુંબઈ, ગણપત કીષ્ણજી છાપખાનામાં સખારામ સીતારામ વર્તકે છાપેલું અને રામજી કીષ્ણજીરાવ રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૭. રાષ્ટ્રપુરુષ. દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હાથમાં “સ્વદેશી બહિષ્કાર” એ પ્રમાણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “રાષ્ટ્રદીપક” એ નામવાળા ચાંદના આકારમાં છબીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર ઊભેલો એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હાથના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂણામાં બીજી કેટલીએક છબીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં ‘જનની’ અને ‘પરાવલંબી’ એ મુજબના અલંકારયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

- ૭૩ બિપિનચંદ્ર પાલે મદ્રાસમાં આપેલાં ભાષણો. પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્રુ છાપખાનામાં મરાઠીમાં છાપેલાં, અને મોરેશ્વર વિ-દ્યલ નેશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
- ૭૪ દેશભક્ત મહાત્મા તિલક. શાહ અમીચંદ નથુભાઈએ ગુજરાતીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદ, સલવિજય છાપખાનામાં છાપેલું.
૭૫. ગણુપતિઆ મેલ્યાચિ પાડે. લાહુ રામજી ગોલેટકરે મરાઠીમાં લખેલું, ભારતર મહાદેવ સીધાચેએ મુ-બઈ, શારદા કીદન પ્રેસમાં છાપેલું, અને ખડેરાવ દ્વારકાંજી પાટીલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૬. વર્ણધર્મ મિમાંસા. ભટ્ટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરા-ઠીમાં લખેલું, મુબઈ, ગણુપત કીષ્ણજી છાપખાનામાં સખારામ સીતારામ વ-ર્તકે છાપેલું અને રામજી કીષ્ણજીરાવ રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૭. રાષ્ટ્રપુરુષ. દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હા-થમાં “સ્વદેશી બહિષ્કાર” એ પ્રમા-ણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “રાષ્ટ્રદીપક” એ ના-મવાળા ચાંદના આકારમાં છબીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર ઊભેલો એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી આ છિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હા-થના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂ-ણામાં બીજી કેટલીએક છબીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં ‘જન-ની’ અને ‘પરાવલખી’ એ મુજબના અક્ષરક્રમયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

- ૭૩ બિપિનચંદ્ર પાલે મદ્રાસમાં પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્રુ છાપખાનામાં મરાઠીમાં છાપેલાં, અને મોરેશ્વર વિ-  
આપેલાં લાપણો. કૃષ્ણ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
- ૭૪ દેશભક્ત મહાત્મા તિલક. શાહ અમીચંદ નયુભાઈએ ગુજરાતીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદ, સસવિજય છાપખાનામાં છાપેલું.
૭૫. ગણુપતિઆ મેલ્યાચિ પાડે. લાડુ રામજી ગોલેટકરે મરાઠીમાં લખેલું, લાસ્કર મહાદેવ સીધાચેએ મું-  
બઈ, શારદા કીદન પ્રેસમાં છાપેલું, અને ખંડેરાવ દ્વારકાંજી પાટીલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૬. વર્ણુધર્મ મિમાંસા. ભટ્ટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરા-  
ઠીમાં લખેલું, મુંબઈ, ગણુપત કીષ્ણજી છાપખાનામાં સખારામ સીતારામ વ-  
ર્તકે છાપેલું અને રામજી કીષ્ણજીરાવ રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૭. રાષ્ટ્રપુરુષ. દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હા-  
થમાં “સ્વદેશી બહિષ્કાર” એ પ્રમા-  
ણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “રાષ્ટ્રદીપક” એ ના-  
મવાળા ચાંદના આકારમાં છબીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર ઊભેલો એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હા-  
થના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂ-  
ણામાં બીજી કેટલીએક છબીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં ‘જન-  
ની’ અને ‘પરાવલંબી’ એ મુજબના અલંકારયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

- વિકિટમ્સ ઍ વ્ બ્રિટિશ મજિસ્ટ્રેશન કમિટિએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક બુટલિટિ. પોસ્ટકાર્ડ.
૨૭. ૨ખી કંકણ. ગંગા ચરણ નાગે લખેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા, બેનોમલી સીર-કાર સ્ટ્રીટ, ૩૬, ધિ કમલા પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં ટી. ૩૭૬૫. કાલકરે છાપેલું બંગાળી પુસ્તક.
૨૮. વતનીયાતિ. ( પેટ્રિઓ-દિઝમ. ઇજિપ્ત, કેરો, અબદુલ હક સંખાતી સ્ટ્રીટ, કોસ્ટાલી બુલા પ્રેસમાં, અલ આલમ વર્તમાન પત્રના અલીઅલ ધા-યાતીએ અરેબિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલું જણાવું.
૨૯. દેશર કોઠા. શ્રી સખારામ ગણેશ દેઓશકરે બંગા-ળીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું એક પુસ્તક.
૩૦. તિલકર મુકુમા-ઓ-સ-ક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર. સખારામ ગણેશ દેઓશકરે લખેલું અને કલકત્તા, સુકીઆ સ્ટ્રીટ, ૭૧-૧ માંથી તેણે પોતે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા, બાલારામ ડીઝ સ્ટ્રીટ, ૭૬, મેટકાફ પ્રેસમાં મેસર્સ મુખરજી અને છતરજીએ છાપેલું એક બંગાળી પુસ્તક.
૩૧. ઇમાનતમે ખીયાત અ-થવા ઇલ્લાહી પગલ અને મહારાજ દુલિપસિંહ. અજીતસિંહના લાઈ સૌવર્ણસિંહે લખેલું ઉર્દુ પુસ્તક. આ પુસ્તક “ અંનેકસેશન ઍ વ્ પગલ ” એ નામના મેજર ઇ-વાન્સ બેલે લખેલા ઇંગ્રેજી પુસ્તકનો તરજુમો છે. લાહોરના હિતકારી મ-શીન પ્રેસમાં છાપેલું.
૩૨. બધી મસિદ (ધિ રેબલ કાઇરટ. ) સુફી અંયા પ્રસાદે લખેલું અને લાહોર હિન્દુસ્તાન સ્ટીમ પ્રેસમાં છાપેલું એક ઉર્દુ ચોપાનીઢ.

- વિકિટમ્સ ઍવ્ બ્રિટિશ મબ્લિકેશન કમિટિએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક બુટલિટિ. પોસ્ટકાર્ડ.
૨૭. રખી કંકણ. ગંગા ચરણ નાગે લખેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા, બેનોમલી સીર-કાર સ્ટ્રીટ, ૩૬, ધિ કમલા પ્રિન્ટિંગ વર્કસમાં ટી. ડબ્લ્યુ. કાલડરે છાપેલું બંગાળી પુસ્તક.
૨૮. વતનીયાતિ. ( પેટ્રિઓ-ટિઝમ. ઇજિપ્ત, કેરો, અબ્દુલ હુક સંખાતી સ્ટ્રીટ, કોસ્ટાલી યુલા પ્રેસમાં, અલ આલમ વર્તમાન પત્રના અલીઅલ ધા-યાતીએ અરેબિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલું જાણતું.
૨૯. દેશર કાઠા. શ્રી સખારામ ગણેશ દેઓશકરે બંગાળીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું એક પુસ્તક.
૩૦. તિલકર મુકદ્દમા-ઓ-સં-ક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર. સખારામ ગણેશ દેઓશકરે લખેલું અને કલકત્તા, સુકીઆ સ્ટ્રીટ, ૭૧-૧ માંથી તેણે પોતે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા, બાલારામ ડીઝ સ્ટ્રીટ, ૭૬, મેટકલ્ક પ્રેસમાં મેસર્સ મુખરજી અને છતરજીએ છાપેલું એક બંગાળી પુસ્તક.
૩૧. ધમાનતર્મે ખીયાનત અ-થવા ઇન્દ્રાકી પંજબ અને મહારાજા દુલિપસિંહ. અજીતસિંહના લાઈ સૌવર્ણસિંહે લખેલું ઉર્દુ પુસ્તક. આ પુસ્તક “ ઍનેકસેશન ઍવ્ પંજબ ” એ નામના મેજર ઇ-વાન્સ બેલે લખેલા ઇંગ્લેજ પુસ્તકનો તરજુમો છે. લાહોરના હિતકારી મ-શીન પ્રેસમાં છાપેલું.
૩૨. બધી મસિહ (ધિ રેબલ કાઇરટ. ) સુફી અંબા પ્રસાદે લખેલું અને લાહોર હિન્દુસ્તાન સ્ટીમ પ્રેસમાં છાપેલું એક ઉર્દુ ચોપાનીલ.

વિકિટમ્સ ઍ વ્ બ્રિટિશ  
બ્રુટલિટિ.

મળિકેશન કમિટિએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક  
ચોસ્ટકાર્ડ.

૨૭. રખી કકણુ.

ગંગા ચરણ નાગે લખેલું અને પ્રસિદ્ધ  
કરેલું અને કલકત્તા, બેનોમથી સીર-  
કાર સ્ટ્રીટ, ૩૬, ધિ કમલા પ્રિન્ટિંગ  
વર્ક્સમાં ટી. ૩૫૮૫ કાલડરે છાપેલું  
બંગાળી પુસ્તક.

૨૮. વતનીયાતિ. ( પેટ્રિઓ-  
ટિકમ.

ઈજીપ્ત, કેરો, અબદુલ હક સખાતી  
સ્ટ્રીટ, કોસ્ટાલી યુલા પ્રેસમાં, અલ  
આલમ વર્તમાન પત્રના અવીઅલ ધા-  
યાતીએ અરેબિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલું  
બંગાળી

૨૯. દેશર કોઠા.

શ્રી સખારામ ગણેશ દેઓશકરે બંગા-  
ળીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું એક પુસ્તક.

૩૦. તિલકર મુકદ્દમા-ઓ-સ-  
ક્ષિત જીબન ચરિત્ર

સખારામ ગણેશ દેઓશકરે લખેલું અને  
કલકત્તા, સુકીઆ સ્ટ્રીટ, ૭૧-૧ માંથી  
તેણે પોતે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા,  
બાલારામ ડીઝ સ્ટ્રીટ, ૭૬, મેટકાફ  
પ્રેસમાં મેસર્સ મુખરજી અને જીતરજીએ  
છાપેલું એક બંગાળી પુસ્તક.

૩૧. ધમાનતમે ખીયાનત અ-  
થવા ઇલાકી પગ્ગલ અને  
મહારાજ દુલિપસિંહ.

અજીતસિંહના લાઈ સૌવર્ણસિંહે લખેલું  
ઉર્દુ પુસ્તક. આ પુસ્તક “ ઍનેકડેશન  
ઍવ્ પગ્ગલ ” એ નામના મેજર ઇ-  
વાન્સ બેલે લખેલા ઇંગ્લેજ પુસ્તકનો  
તરજુમો છે. લાહોરના હિતકારી મ-  
શીન પ્રેસમાં છાપેલું.

૩૨. બધી મસિહ (ધિ રેબલ  
કાઇરટ )

સુફી અંગા પ્રસાદે લખેલું અને લાહોર  
હિન્દુસ્તાન સ્ટીમ પ્રેસમાં છાપેલું એક  
ઉર્દુ ચોપાનીલ.

વિકિટમ્સ ઍ'વ્ બિટિશ મજિસ્ટ્રેશન કમિટિએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક  
બુટલિટિ. પોસ્ટકાર્ડ.

રખી કંકણ. ગંગા ચરણ નાગે લખેલું અને પ્રસિદ્ધ  
કરેલું અને કલકત્તા, બેનોમલી સીર-  
કાર સ્ટ્રીટ, ૭૬, ધિ કમલા પ્રિન્ટિંગ  
વર્ક્સમાં ટી. ૩૭૬૫. કાલકરે છાપેલું  
બંગાળી પુસ્તક.

વતનીયાતિ. ( પેટ્રિઝ-  
ટિઝમ. ઇલિપ્ત, કેરો, અબદુલ હક સંખાતી  
સ્ટ્રીટ, કોસ્ટાલી યુલા પ્રેસમાં, અલ  
આલમ વર્તમાન પત્રના અલીઅલ ધા-  
યાતીએ અરેબિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલું  
જાણીતું.

દેશર કોઠા. શ્રી સખારામ ગણેશ દેઓશ્કરે બંગા-  
ળીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું એક પુસ્તક.

તિલકર મુકદ્દમા-ઓ-સં- સખારામ ગણેશ દેઓશ્કરે લખેલું અને  
ક્ષિત જીવન ચરિત્ર. કલકત્તા, સુકીઆ સ્ટ્રીટ, ૭૧-૧ માંથી  
તેણે પોતે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા,  
ખાલાશમ ડીઝ સ્ટ્રીટ, ૭૬, મેટકાફ  
પ્રેસમાં મેસર્સ મુખરજી અને જતરજીએ  
છાપેલું એક બંગાળી પુસ્તક.

ધમાનતમે ખીયાનત અ- અજતસિંહના લાઈ સૌવર્ણસિંહે લખેલું  
થના ઇલાહી પંચાળ અને ઉર્દુ પુસ્તક. આ પુસ્તક “ ઍનેકસેશન  
મહારાજા દુલિપસિંહ. ઍ'વ્ પંચાળ ” એ નામના મેજર ઇ-  
વાન્સ બેલે લખેલા ઇંગ્રેજ પુસ્તકનો  
તરજુમો છે. લાહોરના હિતકારી મ-  
શીન પ્રેસમાં છાપેલું.

બધી મસિહ (ધિ રેખલ સુધી અંખા પ્રસાદે લખેલું અને લાહોર  
કાંધરટ. ) હિન્દુસ્તાન સ્ટીમ પ્રેસમાં છાપેલું એક  
ઉર્દુ ચોપાનીઘ.



૩૮. બંદર બન્ટ. ( ધિ મન્ડીઝ સૌવર્ણસિદ્ધે લખેલું એક ઉર્દુ પુસ્તક. ડિવિઝન ). મિ. હોવીટસના “ ક્રીકયાનિટિ ઍન્ડ સીવીલીઝેશન ’ ( ડિવાઇડ ઍન્ડ ક્રાન્કર નામના પુસ્તક ઉપરથી ઉર્દુમાં ) નામના પુસ્તકમાંનાં કેટલાંક પ્રકરણોનો તેમાં તરજુમો છે. લાહોર કવામી પ્રેસમાં છાપેલું.
૩૯. કવામી ઇસ્લાહ, ભા. ૧ અને ૨ જો. ( નૅશનલ રિફાર્મ ). નંદ ગોપાળે લખેલાં ઉર્દુ પુસ્તકો. ૧૯૦૮ માં, લાહોર, કવામી પ્રેસમાં છાપેલાં.
૪૦. તકરીર-ઇ-અજીત. ( રૂપી લાલચંદ કલકે સંગ્રહ કરેલું એક ઉર્દુ ચોપાનીઉ. ૧૯૦૯ માં લાહોર, “સેવક” મશીન પ્રેસમાં છાપેલું.

## નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

તુણા સ્કુલ—તુણા બંદરના સેફર્ડ કંપનીનાએ ૪૬-૦-૦ જંટશા મોતીચંદ રજુછોડાસ તરફથી. મુંદ્રા નાઈટ—શ્રીદરબાર તરફથી ૨-૫-૦ વસ્તી તરફથી ૧-૪-૦ નડીઆ કન્યાશાળા—રા. મણીશંકર ગોકળજી તરફથી ૮-૦-૦ રા. ભવાનીશંકર મોરારજી તરફથી ૪-૪-૦ શા. પાશવીર અમરજી તરફથી ૨-૮-૦ જુજ નં. ૨ જો—શેઠ બરજેરજી પેસ્તનજી તરફથી ૭-૮-૭ નારાણ સરોવર સ્કુલ—રા. કારભારી માસ્તર બાલા ૬-૦-૦ શંકર કાશીરામ તરફથી.

કન્હ વિલાગ.

નાગ્રેયા—શેઠ હરિકૃષ્ણ મેઘજી તથા નખત્રાણાના શેઠ વેલજી તરફથી રા. ૩-૦-૦ શેઠ ભવાનજી મેઘજી ઇનામ રા. ૩-૦-૦ મનકેરા—શ્રાયાહિ ન્યાયાધીશ, ફોજદાર તથા બુગીર અને રૈયત તરફથી વિઝીટ લઈ ઇનામ કરેલ રા. ૯-૧૫-૪ શા. વેરસિદ્ધે વિઝીટ લઈ ઇનામ કરેલ રા. ૧-૯-૬ વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી રા. ૭-૬-૦ પીર શ્રી તથા ઠા. મતજી દામોદર તરફથી રા. ૧-૧૪-૦ માંડવી નં. ૨ જો—

૩૮. બંદર બન્ટ. ( ધિ મન્ડીઝ ડિવિઝન ).

સૌવર્ણસિંહે લખેલું એક ઉર્દુ પુસ્તક. મિ. હોવીટસના “ ક્રીશ્ચાનિટિ ઍન્ડ સીવીલીઝેશન ’ ( ડિવાઇડ ઍન્ડ કોન્કર નામના પુસ્તક ઉપરથી ઉર્દુમાં ) નામના પુસ્તકમાંનાં કેટલાંક પ્રકરણોનો તેમાં તરજુમો છે. લાહોર કવામી પ્રેસમાં છાપેલું.
૩૯. કવામી ઇસ્લાહ, ભા. ૧ અને ૨ જો. ( નેશનલ રિફોર્મ ).

નંદ ગોપાળે લખેલાં ઉર્દુ પુસ્તકો. ૧૯૦૮ માં, લાહોર, કવામી પ્રેસમાં છાપેલાં.
૪૦. તકરીર-ઇ-અજીત. ( સ્પી ચીઝ બાઇ અજીતસિંહ ).

લાલચંદ ફલકે સંગ્રહ કરેલું એક ઉર્દુ ચોપાનીઉ. ૧૯૦૯ માં લાહોર, “સેવક” મશીન પ્રેસમાં છાપેલું.

નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

તુણા સ્કુલ—તુણા બંદરના સેફર્ડ કંપનીનાએ ૪૬-૦-૦ બંટશા મોતીચંદ રણજોડદાસ તરફથી. મુંદ્રા નાઈટ—શ્રીદરબાર તરફથી ૨-૫-૦ પસ્તી તરફથી ૧-૪-૦ નડીઆ કન્યાશાળા—રા. મણીશંકર ગોકળજી તરફથી ૮-૦-૦ રા. ભવાનીશંકર મોરારજી તરફથી ૪-૪-૦ શા. પાશવીર ખરજણ તરફથી ૨-૮-૦ ભુજ નં. ૨ જો—શેઠ ખરજોરજી પેરતનજી તરફથી ૭-૮-૭ નારાણ સરોવર સ્કુલ—રા. કારભારી માસ્તર બાલા ૬-૦-૦ શંકર કારીરામ તરફથી.

કચ્છ વિભાગ.

નાગેચ—શેઠ હરિકૃષ્ણ મેધજી તથા નખત્રાણાના શેઠ વેલજી તરફથી રા. ૩-૦-૦ શેઠ ભવાનજી મેધજી ઇનામ રા. ૩-૦-૦ મનફરા—ભગાઉ ન્યાયાધીશ, ફોજદાર તથા જુગીર અને રૈયત તરફથી વિઝીટ લઈ ઇનામ કરેલ રા. ૯-૧૫-૪ શા. વેરસિંહે વિઝીટ લઈ ઇનામ કરેલ રા. ૧-૯-૬ વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી રા. ૭-૬-૦ પીર શ્રી તથા ઠા. મનજી દામોદર તરફથી રા. ૧-૧૪-૦ માંડવી નં. ૨ જો—

તરફથી પાણી માટે રા. ૩-૧૨-૦ આસંખીયા—જડેજળ ચાંદણ મેરજ  
 ઇનામ રા. ૩-૦-૦ રોહા—જડેજળ વૈરીસાલજી તરફથી ઇનામ રા. ૧૧-૪-૦  
 બળદીઆ—મહેતાજી દયારામ તુલસી તરફથી આંખા રા. ૧-૨-૦ જુજ  
 નં. ૧ લાની સ્કુલ—રા. હાથીરામભાઈ સોમજી ઇનામ રા. ૭-૮-૦  
 મજલ—શેઠ મયુરાંદાસ ડોસા તરફથી રા. ૬-૦-૦ ઠા. વીરજી લોખ  
 તરફથી પાણી માટે રા. ૯-૦-૦ શિકારપુર—માણાખાના સરહદી ટપેદાર  
 કુલચંદ વલ્લભજીને ઇનામ રા. ૧૫-૦-૦ નારાયણસર—સારસ્વત ગોપા-  
 લજી ભારાએ ખુશીથી પુસ્તકો આપ્યાં તે રા. ૬-૪-૦ પુષ્કરજી પપન  
 રામદાસે ઇનામ રા. ૧-૪-૦.

### ભરૂચ વિભાગ.

દેહેજ—કન્યાશાળા ઠાકોર સાહેબ અમીરસંગ શીવસંગ રા. ૩-૪-૦  
 પોળીઆં રજા રામસંગ દુલા બાવા રા. ૧ ) રોકડો, દેશાઈ અચરતલાલ  
 કકુભાઈ રા. ૨-૪-૦ કટોરી રા. હરીચંદ માણેકચંદ રા. ગા. સાકર દોરા—  
 પા. પરગભાઈ જીજીભાઈ રા. ૬-૧૩-૦ ઇનામ કવીઠા—ગામ લોકો  
 રા. ૧૯-૮-૦ મીઠાઈ તથા ઘડીઆળ હાંસોઠ—શેઠ જગનલાલ લાલુભાઈ  
 રા. ૭ ) મીઠાઈ શાહાપુરા—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૨૩-૯-૦ કાપડ  
 તથા મીઠાઈ કહાનવા—પટેલ નારણજીભાઈ જીવરામભાઈ રા. ૧૫ ) મી-  
 ઠાઈ કાપડ આમોદ—દેડ સ્કુલ દેડા ભાઈજી બહેચર રા. ૧ ) પતાસાં  
 ખામોલ—પા. વેણીલાલ નારણભાઈ રા. ૧૫ ) સ્કુલ જમાડી પગથણ—  
 જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૪ ) રલેટો તથા ચોપડીઓ કેરવાડા—જુદા જુદા  
 ગૃહસ્થો રા. ૪ ) પરબ તથા ખાલાં હાંસોઠ—જગનલાલ લલજીભાઈ શેઠ  
 રા. ૫ ) મીઠાઈ મોરાર ખુસાલ રા. ૩ ) મીઠાઈ બાલમુકુન્દદાસ ગ્રાણજી-  
 વનદાસ રા. ૩-૨-૦ મીઠાઈ ભગુભાઈ ગ્રાણવલ્લદાસ રા. ૫ ).

### શુદ્ધિપત્ર.

અશુદ્ધ.

શુદ્ધ.

પુ. ૫૦. અંક ૧. મુખપૃષ્ઠ. પુનરવલોકન.

પુનરવલોકન.

" " રાતું પૃષ્ઠ ૩. પદીક્ષા.

પરીક્ષા.

તરફથી પાણી માટે રા. ૩-૧૨-૦ આસંખીયા—જડેજા ચાંદણ મેરુજી  
ઇનામ રા. ૩-૦-૦ રોહા—જડેજા વૈરીસાલજી તરફથી ઇનામ રા. ૧૧-૪-૦  
બળદીઆ—મહેતાજી દયારામ તુલસી તરફથી આંખા રા. ૧-૨-૦ ભુજ  
નં. ૧ લાની સ્કુલ—રા. હાથીરામભાઈ સોમજી ઇનામ રા. ૭-૮-૦  
મજલ—શેઠ મથુરાંદાસ ડોસા તરફથી રા. ૬-૦-૦ ઠા. વીરજી ભોજ  
તરફથી પાણી માટે રા. ૯-૦-૦ શિકારપુર—માણાખાના સરહદી ટપેદાર  
કુલચંદ વલભજીને ઇનામ રા. ૧૫-૦-૦ નારાયણસર—સારસ્વત ગોપા-  
લજી ભારાએ ખુશીથી પુસ્તકો આપ્યાં તે રા. ૬-૪-૦ પુષ્કરજી પપત  
રામદાસે ઇનામ રા. ૧-૪-૦.

### ભરૂચ વિભાગ.

દેહેજ—કન્યાશાળા ઠાકોર સાહેબ અમીરસંગ શીવસંગ રા. ૩-૪-૦  
પોળીઆં રજુ રામસંગ દુલા બાવા રા. ૧ ) રોકડો, દેશાઈ અચરતલાલ  
કકુભાઈ રા. ૨-૪-૦ કટોરી રા. હરીચંદ માણેકચંદ રા. ૦ાા સાકર દોરા—  
પા. પરાગભાઈ જીજીભાઈ રા. ૬-૧૩-૦ ઇનામ કવીઠા—ગામ લોકો  
રા. ૧૯-૮-૦ મીઠાઈ તથા ઘડીઆળ હાંસોઠ—શેઠ જગનલાલ લાલુભાઈ  
રા. ૭ ) મીઠાઈ શાહાપુરા—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૨૩-૯-૦ કાપડ  
તથા મીઠાઈ કહાનવા—પટેલ નારણજીભાઈ જીવરામભાઈ રા. ૧૫ ) મી-  
ઠાઈ કાપડ આમોદ—ટેક સ્કુલ ટેકા ભાઈજી બહેચર રા. ૧ ) પતાસાં  
પામોલ—પા. વેણીલાલ નારણભાઈ રા. ૧૫ ) સ્કુલ જમાડી પગથણ—  
જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૪ ) સ્લેટો તથા ચોપડીઓ કેરવાડા—જુદા જુદા  
ગૃહસ્થો રા. ૪ ) પરબ તથા ખાલાં હાંસોઠ—જગનલાલ લલ્લુભાઈ શેઠ  
રા. ૫ ) મીઠાઈ મોરાર ખુસાલ રા. ૩ ) મીઠાઈ બાલમુકુન્દદાસ પ્રાણજી-  
વનદાસ રા. ૩-૨-૦ મીઠાઈ ભગુભાઈ પ્રાણવલભદાસ રા. ૫ ).

### શુદ્ધિપત્ર.

અશુદ્ધ.

શુદ્ધ.

મુ. ૫૦. અંક ૧. મુખપૃષ્ઠ. પુનરવલોકન.

પુનરવલોકન.

" " રાતું પૃષ્ઠ ૩. પદીક્ષા.

પરીક્ષા.

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

## કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઇંડીઅન પીનયંગ્સ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવિલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઍન્ડ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુસો મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર ઓપરટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેતીનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વાગવાનો વિગેરે તમામ કાયદા આની જાય છે જુદા જુદા ખરી દવાથી રૂ ૧૦૦ ઉપગત કીમત બેસે છે છતાં માત્ર રૂ ૫-૫૦-૦-૦-૦ માંજ મળશે બધી નકલો ખપીજના આવી છે માટે તાત્કાલે મગાવી લેવો, બેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હજારો સગટીફિકેટો મળ્યા છે તલાલી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઠાકિરોએ પાસે ગખનીજ જોઈએ દરેક તવાઈ તથા પટેનને વ્યાનગો કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ તો કીદે મગાનીલો થોડી કોપી શીલક છે

જેઠાલાલ દેવશાકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. બોરસદ, જી. ખેડા.—ગુજરાત.

## ઈ. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

ત્રણ ભાગમા દરેકના જ આના \* ત્રણે ભાગનુ આખુ પુસ્તક રૂ ૧ )

દરેક ભાગ અંગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપવા વર્ગો મળે અનુક્રમે લાયક કરેનો છે ખાનગી અને દેશી ગત્યોની ઘણી શાળાઓમા નીતિને કેળવણી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે ચાલે છે વપરાતુ પાત્ર પુસ્તક કાગળ તથા છાપ ઉંચા ૫૪ ૩૨૫, મોડર્નરીબ્બ કનસ્ટા સપ્ટેમર ૧૯૧૦, ૫૫૮ ૩૦૪ મા ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુમર્દ રમોલદોજ કોર્ટના જડજ નામદાર રૂ ૦ ગો ૦ ઝવેગે, એમ એ એવ એન બી લખે છે કે — મનુષ્યગતિના સહુલો ઉપર સમાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાથી સુદી ગદેલી વાર્તાઓનો આ એક સમૂહ છે પોતાના મહાન સ્ત્રી પુરોનાના ચરિત્રોમા આલેખેલી જન નસાનની ઉજ્જવળ ખાતુનુ આપણા બાળકને શિક્ષણ આપવા સાર તેમના હાથમા ચકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિર્દેશ છે, ટ્રજલાલ પુ ૦ મહેતા ૦. હેડ મા ૦ તા ૦ રૂ ૦, વકવાણ શહેર.

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

## કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઇડીઅન પીનયોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવિલ પ્રોસીજર કોડ, મામલતદારમૈટ ઍન્ટ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુ લાં મુસલમાનીશરેફ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, સુદતનો, ટ્રાન્સક્ર પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેતોનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વાગ્યાનો વિગેરે તમામ કાયદા આની જાય છે જુદા જુદા ખરી દવાથી રૂ ૧૦૦ ઉપગત કીમત જેસે છે છતા માત્ર રૂ ૫-૫૦ ૦-૭-૦ માંજ મળજે બધી નકલો ખપીજના આવી છે માટે તાકાદે મગાવી લ્યો, જેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હજારો સગટીફીકેટો મળ્યા છે તલાટી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઠાકિરોએ પાસે ગખનીજ જોઈએ દરેક તવાટી તથા પટેનને વચાનગો કે પાઞ્જથી પસ્તાવો થાય નરિ તા કીદે મગાનીલો થોડી કોપી શીલક છે

જેઠાલાલ દેવશકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

સુ. બોરસદ, જી. બેડા.—ગુજરાત.

## ઈ. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સગકારે મંજુર કરેલું

ત્રણ ભાગમા દરેકના છ આના \* ત્રણે ભાગનુ આખુ પુસ્તક રૂ ૧ )

દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપવા વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાનગી અને દેશી ગલ્લોની ઘણી શાળાઓમા નીતિને કેગવણી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે ચાલે છે ડપનનુ પાડુ પુડુ કાગળ તથા છાપ ઉંચા ૫૪ ૩૨૫, મોડર્નરીવ્યુ કનસ્ટા મર્ચેન્ટ ૧૯૧૦, ૫૪ ૩૦૪ મા ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુર્મુ રમોલડોજ કોર્ટના જડજ નામદાર ફ્રં ગો. અવેર્ગ, એમ એ એવ એન બી લખે છે કે — મનુષ્યજાતિના સહયુષો ઉપર સમાયણુ, મહાલાગત અને પુરાણોમાથી સુટી જાદેલી વાર્તાઓનો આ એક સચક છે પોતાના મહાન સ્ત્રી પુરોના અરિત્રામા આલેખેલી જન નલાનની ઉજ્જલ બાત્રુનુ આપણા બાળકોને શિક્ષણ આપવા સાર તેમના હાયમા મુકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિર્દેશ છે, ત્રજલાલ પુ. મહેતા. હેડ માં તા ૨૬, વકવાણ શહેર.

આ પત્રમંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરના લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલુ લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમા છાપવા અથવા નાપસદ પડેલુ લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિરાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશુ.

મનીઓંડર મોકલનારે કૃપા ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂધ થવાનો મંબવ છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિંવાયની બીજી ટિકેટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકતો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારનાળા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૧ સુધી આપવામા આવશે ચર્ચાપત્રનો એમા સમાસ થશે નહિ.

જાહેર ખબરો છાપવાના ભાવ.

૧. ... .. ૩	લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછીના અગીઆર માસ લગી દર માસે રૂ. ૧ માટે
૨. ... .. ૩	હસથી વધારે લીટીએ માટે રૂ. ૧ માટે
૩. ... .. ૩	ની લીટીએ ચાર પ્રમાણે. પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછીનાર માસ લગી લાગલાગટ હશે દરેક માસે રૂ. ૧ ચાર્જ લેવાશે

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ પ્રકારના વહુચવામાં

આવશે નહિ.

## સૂચના.

આ પત્રમંબંધી સર્વે લખાણ એડિટર તરફ મોકલવું નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરના લખાણ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમા છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણ પાછું મોકલવા બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મંનીઓંડર મોકલનારે કૃપા ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂન થવાનો મંબવ છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિંવાયની બીજી ટિકેટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારરાખા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૧ સુધી આપવામા આવશે ચર્ચાપત્રનો એમા સમાસ થશે નહિ.

## જાહેર ખખરો છાપવાના ભાવ.

૨. ... .. ૩	લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછીના અગીઆર માસ લગી દર માસે રૂ. ગણો ચાર્જ પડશે; તથા માસ મોટે પહેલે મહીને પુરો ચાર્જ, અને પછી દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે
૧. ... .. ૩	હસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧)ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે.
આર માસ લગી લાગલાગટ હશે	

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ મુદ્દાવિષય વહુચવામાં

આવશે નહિ.



## જખરો ઉઠાવ ' ઈનામી ઘડીઆળ ' જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧  
 મુખબલ જડેલી પેટી ૧  
 કમાન ૧  
 કાચ ૧  
 ફેન્સી છોડો ૧  
 રેશમી રમાલ ૧  
 પગના મોળની જોડ ૧  
 ફેન્સી કંગવો ૧  
 રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫  
 ચામડાનો પટો ૧  
 કોલર ૧  
 રેશમી રમાલ ૧  
 અત્તરની શીશી ૧  
 ફેન્સી માળની જોડ ૧  
 કપડા ઉપર નામ લખવાની  
 પાકી સહી ૧  
 કારખોલીક સોપ ૧  
 રેશમી દોરી ૧  
 ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫૫  
 કાચ ૧  
 કમાન ૧  
 ફેન્સી પેટી ૧  
 ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧  
 રેશમી દોરી ૧  
 હોઠાપત્ર ૧  
 ચપ્પુ ૧  
 ફેન્સી બર્ટનનો સટ ૧  
 કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫  
 ચામડાનો પટો ૧  
 કોલર ૧  
 નેકટાઈ ૧  
 રેશમી રમાલ ૧  
 ફેન્સી માળની જોડ ૧  
 ચપ્પુ ૧  
 કપડા ઉપર નામ લખવાની  
 પાકી સહી ૧  
 ફેન્સી કંગવો ૧  
 રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વેચાતથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશયન બાબે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેટીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવામો નીચેના સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની દીકરીટ મોકલવી.

મળવાનું દેકાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

બડોદરા—અમદાવાદી પોષ્ટ સાથે.

## જામરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જામરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

મુખબલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી છેડા ૧

રેશમી રમાલ ૧

પગના મોજાની જોડ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અત્તરની શીશી ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

હોકાપત્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી અર્ટનનો સંટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

૧. ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોઝ તથા સોના ચાંદીના દરેક જનનાં વેચાત તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશાયન બાવે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેટીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુશાસો નીચેના સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આંનાની ટી-કોટ મોકલવી.

મળવાનું દેખાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સાથે.

## નવું ને જૂનું.

( આશુ ૪. ૪૬ થી. )

શારીરિક કસરત—શારીરિક કસરત સંબંધી કંઈક વિચાર દર્શાવવા ને તેમાં જૂનું ને નવું શું છે તે જોવું હવે પ્રાપ્ત થાય છે. શારીરિક કસરત ધણીજ જરૂરની છે એ સર્વ સમજે છે, તે છતાં અન્ય પ્રજા જેટલું આપણા લોકો તે તરફ લક્ષ આપના નથી. અન્ય જાગતોની જેમ આ વિષયમાં પણ આપણે જૂનું જોયું છે ને નવું બધું બંધ બેસતું ન હોવાથી તેમજ અન્ય કારણોને લીધે બરાબર ગ્રહણ કર્યું નથી. પ્રાચીન સમયમાં અહમર્ય આશ્રમ પળાતો તથા કસરત પર ઘણું લક્ષ અપાતું. સ્ત્રીપુરુષનાં દૈનિક વ્યવહારમાં પણ તેમનું શરીર ઘણું કસાતું. પ્રાતઃકાળમાં ઊઠીને પોતાના નિવાસસ્થાનમાં નદી હોય તો તેમાં નહિ તો ઘેર સ્નાનાદિ નિત્યકર્મ કરવામાં શરીરને ધણી કસરત મળતી. પ્રાણાયામ, સૂર્યને દ્રવ્યત વગેરે આદ્યિક કર્મો પણ આરોગ્યનાં વર્ધક ને પોષક હતાં. સ્ત્રીઓને પણ પાણી કાઢતું વગેરે અનેક ધરક્રમમાં કસરત મળતી. દેવને મંદિરે સવારસાંજ જવામાં પણ શરીર કસાતું. આમ વ્યવહારમાં ને ધાર્મિક કર્મોમાં શરીરને યોગ્ય કસરત મળતી. હાલ રિયનિ બદલાઈ ગઈ છે ને તે રિયનિને અનુસરતો દેરદાર આપણે કર્યો નથી. ધાર્મિક કર્મો પ્રતિ લોકોની શ્રદ્ધા શિથિલ ને નષ્ટપ્રાય થઈ છે. જૂના અખ્યા-ગઓ ને કસરતશાળાઓ લુપ્ત થઈ છે તેથી પુરુષવર્ગને પણ કસરતનાં સાધન નથી. પાણીના નજાથી ઘણે સ્થળે પાણીની પણ અનુકૂળતા મળવાથી તેમજ સાદા છવનને બદલે વૈભવી છવન થવાથી ધરક્રમમાં સેવકો રાખવાનો પ્રચાર વધવાથી સ્ત્રીઓને મળતી તો તમામ કસરત બંધ થઈ ગઈ છે. મહેનતુ સ્ત્રીપુરુષોને પોતાના ધંધામાં કસરત મળે છે; પણ ઊંચી જ્ઞાતિના સ્ત્રીપુરુષોને એવી કસરત મળતી નથી ને અન્ય કસરત રહી નથી તેથી તેમની શારીરિક અવસ્થા ધણી શોચનીય છે. ખીછ પ્રજામાં મોટી ઉમ્મરે પણ અનેક જાનની રમતો રમે છે ને શરીર કસે છે. આપણા લોકોમાં એ આચારવિરુદ્ધ છે તેથી એનો પ્રચાર નહિ જેવો થયો છે. વળી જાગસગ જોવાં સામાજિક બંધન પણ શરીરને અનિયત હાનિકારક

## નવું ને જૂનું.

( આશુ ૪. ૪૬ થી. )

શારીરિક કસરત—શારીરિક કસરત સંબંધી કંઈક વિચાર દર્શાવવા ને તેમાં જૂનું ને નવું શું છે તે જોવું હવે પ્રાપ્ત થાય છે. શારીરિક કસરત ઘણીજ જરૂરની છે એ સર્વ સમજે છે, તે છતાં અન્ય પ્રગ્ન જોડકું આપણા લોકો તે તરફ લક્ષ આપતા નથી. અન્ય જાગૃતોની જેમ આ વિષયમાં પણ આપણે જૂનું જોયું છે ને નવું બધું બંધ બેસતું ન હોવાથી તેમજ અન્ય કારણોને લીધે બરાબર ગ્રહણ કર્યું નથી. પ્રાચીન સમયમાં અલગ્ય આશ્રમ પળાતો તથા કસરત પર ઘણું લક્ષ અપાતું. સ્ત્રીપુરુષનાં દૈનિક વ્યવહારમાં પણ તેમનું શરીર ઘણું કસાતું. પ્રાતઃકાળમાં જીડીને પોતાના નિવાસસ્થાનમાં નદી હોય તો તેમાં નહિ તો ઘેર સ્નાનાદિ નિત્યકર્મ કરવામાં શરીરને ઘણી કસરત મળતી. પ્રાણાયામ, સૂર્યને દંડવત્ વગેરે આદ્યિક કર્મો પણ આરોગ્યનાં વર્ધક ને પોષક હતાં. સ્ત્રીઓને પણ પાણી કાઢતું વગેરે અનેક ધરકામમાં કસરત મળતી. દેવને મંદિરે સવારસાંજ જવામાં પણ શરીર કસાતું. આમ વ્યવહારમાં ને ધાર્મિક કર્મોમાં શરીરને યોગ્ય કસરત મળતી. હાલ સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ છે ને તે સ્થિતિને અનુસરતો ફેરફાર આપણે કર્યો નથી. ધાર્મિક કર્મો પ્રતિ લોકોની શ્રદ્ધા શિથિલ ને નષ્ટપ્રાય થઈ છે. જૂના અખાંડો ને કસરતશાળાઓ લુપ્ત થઈ છે તેથી પુરુષવર્ગને પણ કસરતનાં સાધન નથી. પાણીના નજોથી ઘણે સ્થળે પાણીની પણ અતુક જતા મળવાથી તેમજ સાદા છવનને બદલે વૈભવી છવન થવાથી ધરકામમાં સેવકો રાખવાનો પ્રચાર વધવાથી સ્ત્રીઓને મળતી તો તમામ કસરત બંધ થઈ ગઈ છે. મહેનતુ સ્ત્રીપુરુષોને પોતાના ધંધામાં કસરત મળે છે; પણ ઉગ્મી જ્ઞાતિના સ્ત્રીપુરુષોને એવી કસરત મળતી નથી ને અન્ય કસરત રહી નથી તેથી તેમની શારીરિક અવસ્થા ઘણી શોચનીય છે. ખીછ પ્રગ્નમાં મોટી ઉમ્મરે પણ અનેક જ્ઞાનની રમતો રમે છે ને શરીર કસે છે. આપણા લોકોમાં એ આચારવિરુદ્ધ છે તેથી એનો પ્રચાર નહિ જેવો થયો છે. વળી જાગૃતગ્ન જેવાં સામાજિક બંધન પણ શરીરને અનિશ્ચય હાનિકારક

# કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

( ચાલુ પૃ. ૫૦ થી ).

૮. બાલવર્ણનઃ સ્વભાવોક્તિ.

હવે નીચેનાં બાળવર્ણનનાં કાવ્ય લુઓઃ—

આલક્ષ્યદન્તમુકુલાનનિમિત્તહાસૈ-

રવ્યક્તવર્ણરમણીયવચઃપ્રવૃત્તીન્ ।

અઢ્ઢાશ્રયપ્રણયિનસ્તનયાન્ વહન્તો

ધન્યાસ્તદ્ગ્ધરજસા મન્દિનીભવન્તિ ॥

અકારણુ હાસ્યથી જેના કળી જેવા દાન્ત સહેજ જણાય છે, જેમાં વર્ણો અવ્યક્ત-અસ્પષ્ટ છે એવી રમણીય જેની વાણીની પ્રવૃત્તિ છે એવ, બોળામાં આશ્રય ઇચ્છનારા પુત્રોને ધારણુ કરનારા ધન્ય પુરુષો તેના શરીરની રજથી મલિન થાય છે.

આ વર્ણનમાં કેવી મુંદર સ્વભાવોક્તિ છે ? ચારુ યથાવદ્ વસ્તુવર્ણન જેમાં હોય તે સ્વભાવોક્તિ અલંકાર છે.

અનિયતરુદિતસ્મિતં વિરાજત્-

કતિપયકોમલદન્તકુહ્મલાગ્રમ્ ।

વદનકમલકં શિશોઃ સ્મરામિ

સ્વલદસમજ્ઞસમજ્ઞુ જલ્પિતં તે ॥

જનક રાજ સીતાના બાળપણનું સ્મરણુ કરે છે કે તું બાળક હતી ત્યારે તારું મુંદર મુખકમળ, જેમાં રદન ને રિમ્ત નિયમ વગરનાં-અકારણુ હતાં, જેમાં કેટલાક ક્રોમળ કળી જેવા દાંત શોભતા હતા, ને જેમાં ભાંચતુટું, અસ્પષ્ટ, મધુર ( કાણું કાણું) બોલતું થતું હતું તે તારું મુખકમળ હું સ્મરું છું.

અમૃતસ્પર્શપદા મધુરાનના

નયનયોર્હરિણીય વિહારિણી ।

# કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

( ચાલુ પ. ૫૦ થી ).

૮. બોલવર્ણનઃ સ્વભાવોક્તિ.

હવે નીચેનાં બાળવર્ણનનાં કાવ્ય લુઓઃ—

આલસ્યદન્તમુકુલાનનિમિત્તદાસૈ-

રવ્યક્તવર્ણરમણીયવચઃપ્રવૃત્તીન્ ।

અઢ્ઢાશ્રયપ્રણયિનસ્તનયાન્ વહન્તો

ધન્યાસ્તદઙ્ગરજસા મલ્લિનીભવન્તિ ॥

અકારણુ દાસ્યથી જેના કળી જેવા દાન્ત સહેજ જણાય છે, જેમાં વર્ણો અન્યકત-અસ્પષ્ટ છે એવી રમણીય જેની વાણીની પ્રવૃત્તિ છે એવા, ખોળામાં આશ્રય ઇચ્છનારા પુત્રોને ધારણુ કરનારા ધન્ય પુરુષો તેના શરીરની રજથી મલિન થાય છે.

આ વર્ણનમાં કેવી સુંદર સ્વભાવોક્તિ છે ? ચારુ યથાવદ્ વસ્તુવર્ણન જેમાં હોય તે સ્વભાવોક્તિ અસંકાર છે.

અનિયતરુદિતસ્મિતં વિરાજત્-

કતિપયકોમલદન્તકુહમલાગ્રમ્ ।

વદનકમલકં શિશોઃ સ્મરામિ

સ્વલદસમજ્ઞસમજ્ઞુ જલ્પિતં તે ॥

જનક રાજ સીતાના બાળપણનું સ્મરણ કરે છે કે તું બાળક હતી ત્યારે તારું સુંદર મુખકમળ, જેમાં રુદન ને સ્મિત નિયમ વગરનાં-અકારણુ હતાં, જેમાં કેટલાક કોમળ કળી જેવા દાંત શોભતા હતા, ને જેમાં ભાંચતુટું, અસ્પષ્ટ, મધુર ( કાઠું કાઠું) બોલવું થતું હતું તે તારું મુખકમળ હું સ્મરું છું.

અમૃતસ્પર્શપદા મધુરાનના

નયનયોર્દરિણીવ ત્રિહારિણી ।

કમળ જેનું વિકસિત જેનું વદન છે, એવી મુગ્ધ બાળા અકારણુ હસે છે, ધરમાં વારંવાર પોતાની પુતળી શોધતી ભટકે છે, અને જે અમે જોલીએ છીએ તે તે લપ લપ બોલવા પ્રયાસ કરે છે, એ બાળા પોતાની મનોહર હીલચાલથી કોનું હૃદય હરતી નથી ?

આ સ્વભાવોક્તિના દૃષ્ટાન્ત છે. છેલ્લા ચાર મારા પોતાનાં બાળકો માટે વિનોદાર્થે મેં રચ્યા છે. એ સખધી ભવભૂતિનું નીચેનું વર્ણન આશુતમ છે.

અજ્ઞાદજ્ઞાચ્યુત इव निजो देहजः स्नेहसारः

પ્રાદુર્ભૂય સ્થિત इव वहिश्चेतनाधातुरेव ।

સાન્દ્રાનન્દશુભિતહૃદયમસ્તવેનેવ સૃષ્ટો

ગાત્રં શ્લેષે યદમૃતરસસ્રોતસા સિञ्ચતીવ ॥

રામ કુશને ભેટી, શું આ બાળક માફે છોકરું છે એમ વિચાર કરી કહે છે—મળે દરેક અગમાંથી નીકળેલો મારા દેહમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો મારો પોતાનો સ્નેહનો સારરૂપ ન હોય અથવા એના ધાતુ બહાર નીકળી પ્રાદુર્ભૂત થયેલો ન હોય, અતિશય આનન્દથી હ્રુલિત થયેલા હૃદયના આર્દ્ર-ભાવ—ઝરી જવાથીજ મળે ઉત્પન્ન ન થયે હોય એવો આ બાળ છે, કેમકે આલિંગન થયે માફે ગાત્ર અમૃત રસના ઝરાથી જળે સિંચે છે.

આ ઉપસાર ઉદાહરણો ધણાં મુન્નર લાગે છે એનું કારણ શું છે ? એ બધાંમાં પ્રસાદ ગુણ છે, કલ્પના ગમે તેવી બની ઉડે છે તોપણ પ્રસાદ ગુણને લીધે તે વાચકનું મન હરણુ કરે છે. પડિત જગન્નાથ પ્રસાદ ગુણને વિશે કહે છે કે ચાતુર્દર્થકપદત્વરૂપમર્થવૈમલ્ય પ્રસાદઃ અર્થને માટે જરૂર જેટલાજ પદનો પ્રયોગ જેમાં છે એનું અર્થનું વૈશલ્ય—સ્પષ્ટતા. વળી અન્ય આલકારિક કહે છે કે—

यस्मादन्तःस्थितः सर्वः स्पष्टमर्थोऽवभासते ।

सलिलस्येव सूक्तस्य स प्रसाद इति स्मृतः ॥

જેથી સારી રીતે બોલાયલી વાણીની અંદર આવેલો સર્વ અર્થ સલિલની અંદર આવેલા સર્વ અર્થ—વસ્તુના જેવો સ્પષ્ટ ભ સે છે તેને વિદ્વાનો પ્રસાદ ગુણ કહે છે. જેમ યોગીઓને અખિલ ભુવન કરુણદ્રશદૃશ દેખાય છે, તેમ પ્રસાદ ગુણને લીધે અખિલ કાવ્ય હૃદયંગમ થાય છે. અમ્મટનું લક્ષણ સર્વથી ઉત્તમ છે.

કમળ જેવું વિકસિત જેવું વદન છે, એવી મુઝ્ય બાળા અકારણ હસે છે, ધરમાં વારંવાર પોતાની પુતળી શોધતી લટકે છે, અને જે અમે જોણીએ છીએ તે તે લપ લપ જોલવા પ્રયાસ કરે છે, એ બાળા પોતાની મનોહર હીલચાલથી કોનું હૃદય હરતી નથી ?

આ સ્વભાવોક્તિના દૃષ્ટાન્ત છે. જેણા આર મારા પોતાનાં બાળકો માટે વિનોદાર્થે મેં રચ્યા છે. એ સંબંધી લખણતિનું નીચેનું વર્ણન આપ્યું છે.

અજ્ઞાદજ્ઞાચ્યુત ઇવ નિજો દેહજઃ સ્નેહસારઃ

પ્રાદુર્ભૂય સ્થિત ઇવ વહિશ્ચેતનાધાતુરેવ ।

સાન્દ્રાનન્દશુભિતહૃદયમસ્નવેનેવ સૃષ્ટો

ગાત્રં શ્લેષે યદમૃતરસસ્રોતસા સિન્ચતીવ ॥

રામ કુશને ભેટી, શું આ બાળક માફ હોકફ છે એમ વિચાર કરી કહે છે—જાણે દરેક અંગમાંથી નીકળેલો મારા દેહમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો મારો પોતાનો સ્નેહનો સારરૂપ ન હોય અથવા એના ધાતુ બહાર નીકળી પ્રાદુર્ભૂત થયેલો ન હોય, અતિશય આનન્દથી ક્ષુભિત થયેલા હૃદયના આર્દ્ર-ભાવ—ઝરી જવાથીજ જાણે ઉત્પન્ન ન થયો હોય એવો આ બાળ છે; કેમકે આલિંગન થયે માફ ગાત્ર અમૃત રસના ઝરાથી જાણે સિંચે છે.

આ ઉપસાં ઉદાહરણો ધણાં સુંદર લાગે છે એનું કારણ શું છે ? એ બધાંમાં પ્રસાદ ગુણ છે, કદરના ગમે તેવી બાંધી ઉઠે છે તોપણ પ્રસાદ ગુણને લીધે તે વાચકનું મન હરાણુ કરે છે. પાંડિત જગન્નાથ પ્રસાદ ગુણને વિશે કહે છે કે ચાવદર્યકપદત્વરૂપમર્થવૈમલ્યં . પ્રસાદઃ અર્થને માટે જરૂર જેટલાંજ પદનો પ્રયોગ જેમાં છે એનું અર્થનું વૈશવ-સ્પષ્ટતા. વળી અન્ય આલોકારિક કહે છે કે—

યસ્માદન્તઃસ્થિતઃ સર્વઃ સ્પષ્ટમર્થોઽવભાસતે ।

સલિલસ્યેવ સૂક્તસ્ય સ પ્રસાદ ઇતિ સ્મૃતઃ ॥

જેથી સારી રીતે જોલાયલી વાણીની અંદર આવેલો સર્વ અર્થ સલિલની અંદર આવેલા સર્વ અર્થ—વસ્તુના જેવો સ્પષ્ટ ભ સે છે તેને વિદ્વાનો પ્રસાદ ગુણ કહે છે. જેમ ચોગીઓને અખિત્ર લુપન કરજદરસદૃશ દેખાય છે, તેમ પ્રસાદ ગુણને લીધે અખિલ કાવ્ય હૃદયગમ થાય છે. અમ્મતનું લક્ષણ સર્વથી ઉત્તમ છે.



દર ગુજરાતી ભા. ૧૦ અને બીજા કેટલાક અરખીકારસી શબ્દો.

ખોગીર ( કા. ). ખૂગીર. આદત પડી ગયેલો. ઘોડા ઉપર મૂકવાનું ગા-  
દહું. ગીર ( કા. ). ગિરિકતન=પકડવું ઉપરથી.

ખોર ( કા. ). ખુર્દન=ખાવું ઉપરથી, ખાનાર, પ્રત્યય છે.

ખોરાક ( કા. ). ખુરાક. ખુર્દન=ખાવું ઉપરથી.

ખંજર ( કા. ). હથિયાર છે.

ખંદો ( કા. ). ખંદા. ખંદોદન=હસવું ઉપરથી. દાંત કાઢવા.

ગ.

ગજ ( કા. ). લૂગડાં વગેરે ભરવાનો ગજ.

ગજનવી ( કા. ). ગન્તવી. ગજનીનો રહેનાર.

ગજલ ( અ. ). સ્ત્રીઓના પ્રેમની, મિત્રતાની, અને જવાનીની હકીકતની  
કવિતા. ગજલ=પ્રિય સાથે રમ્યો ઉપરથી.

ગપ ( કા. ). નકામી વાતો, વડાઈ કરવી, શેખી મારવી.

ગફલત ( અ. ). ગફલત. આળસ. ગફલતે આળસુ હતો ઉપરથી.

ગકુર ( અ. ). ગકુર નરમ, દયાળુ. ગફર=દયા કરી ઉપરથી.

ગલક ( કા. ). ગલ્લ=પારસી ઉપરથી. જુવાન, રૂપાળો.

ગમ ( અ. ). દિલગીરી, શોક.

ગમગીન ( અ. કા. ). ગમગીન. ગીન કારસી પ્રત્યય છે. શોકાતુર, દિલગીર.

ગરક. ( અ. ). ગૂખી જવું. વ્યવહારમાં “ ગર્ક ” વપરાય છે.

ગરકાવ ( અ. કા. ). ગર્કાવ. ગાવ ( કા. ) પાણી. પાણીમાં ડુબેલો,  
ઉડું પાણી.

ગરજ ( અ. ). ઇચ્છા, જરૂર, ખપ. ગરજ=ઇચ્છામાં લુપ્ત થયો ઉપરથી.

ગરદ ( કા. ). ગર્દ. ધૂળ.

ગરદન ( કા. ). ગર્દન. ડોક.

ગરમ ( કા. ). ગર્મ.

ગરીબ ( અ. ). પરદેશી, વતનથી છૂટો પડેલો ગરબ=દૂર હતું ઉપરથી.

ગરીબ ગરબાં ( અ. ). ગરીબગુરબા. ગરીબનું બહુ વચન ગુરબા. ગરીબ

નવાજ ( અ. કા. ). ગરીબનવાજ નવાખતન

( કા. ) કૃપા કરવી ઉપરથી ગરીબો ઉપર દયા

કરનાર.

હર ગુજરાતી ભા. ૧૦ અને ખીજા કેટલાક અરખીદારસી શબ્દો.

ખાગીર ( કા. ). ખૂગીર. આદત પડી ગયેલો. ઘેઝા ઉપર મૂકવાનું ગા-  
દહું. ગીર ( કા. ). ગિરિક્તન=પકડવું ઉપરથી.

ખોર ( કા. ). ખુર્દન=ખાતું ઉપરથી, ખાનાર, પ્રત્યય છે.

ખોરાક ( કા. ). ખુરાક. ખુર્દન=ખાતું ઉપરથી.

ખંજર ( કા. ). હથિયાર છે.

ખંદો ( કા. ). ખંદા. ખંદોદન=હસવું ઉપરથી. દાંત કાઢવા.

## ગ.

ગજ ( કા. ). લૂગડાં વગેરે ભરવાનો ગજ.

ગજની ( કા. ). ગજની. ગજનીનો રહેનાર.

ગજલ ( અ. ). સ્ત્રીઓના પ્રેમની, મિત્રતાની, અને જવાનીની હકીકતની  
કવિતા. ગજલ=પ્રિય સાથે રમ્યો ઉપરથી.

ગપ ( કા. ). નકામી વાતો, વડાઈ કરવી, શેખી મારવી.

ગફલત ( અ. ). ગફલત. આળસ. ગફલ=તે આળસુ હતો ઉપરથી.

ગકુર ( અ. ). ગકુર નરમ, દયાળુ. ગફર=દયા કરી ઉપરથી.

ગલર ( કા. ). ગલ્લ=પારસી ઉપરથી. જુવાન, રૂપાળો.

ગમ ( અ. ). દિલગીરી, શોક.

ગમગીન ( અ. કા. ). ગમગીન. ગીન દારસી પ્રત્યય છે. શોકાતુર, દિલગીર.

ગરક. ( અ. ). કૃપી જવું. વ્યવહારમાં “ ગર્ક ” વપરાય છે.

ગરકાન ( અ. કા. ). ગર્કાન. આળ ( કા. ) પાણી. પાણીમાં કુબેલો,  
ઉંડું પાણી.

ગરજ ( અ. ). ઇચ્છા, જરૂર, ખપ. ગરજ=ઇચ્છામાં લુપ્ત થયો ઉપરથી.

ગરદ ( કા. ). ગર્દ. ધૂળ.

ગરદન ( કા. ). ગર્દન. ડોક.

ગરમ ( કા. ). ગમે.

ગરીબ ( અ. ). પરદેશી, વતનથી છૂટો પડેલો ગરબ=દૂર હતું ઉપરથી.

ગરીબ ગરબાં ( અ. ). ગરીબગરબા. ગરીબનું બહુ વચન ગરબા. ગરીબ

નવાજ ( અ. કા. ). ગરીબનવાજ નવાખતન

( કા. ) કૃપા કરવી ઉપરથી ગરીબો ઉપર દયા

કરનાર.

કારણ એજ કે, તેઓ બધા નવી પદ્ધતિ પ્રમાણે શીખી નિશાળો ચલાવવારા છે.

અમને જે જે સ્વરચિહ્નો મળી આવ્યાં છે તેનાં ૩૫ નીચે આપી ,  
સમજાવી ઘટતી હકીકત આપવામાં આવશે.

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૫૦।	૧૦, ન,	મઃ,	ભ,	દૃ,	૧૧, ૧૨,	૧૩, ૧૪,	૧૫, ૧૬
૬	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
૬૬,	બ,	ગ,	દૃદ,	ધ,	ધો,	૧૦૧૦,	૧૧૧, ૧૨૧,

આમાં પ્રથમના પાંચ અક્ષરો તો સ્વર નથી, એટલે બાકીના બાર અક્ષરોજ રહે છે ને તેજ બહુ વપરાય છે. જે ઉપરથી બારાક્ષરી ઉત્પન્ન થઈ છે-તેનોજ માત્ર ઉપયોગ જણાય છે.

ઉપરનાં ચિહ્નો જોતાં તે સ્વરચિહ્નો છે એ સ્પષ્ટ સમજાય છે. પણ તે સ્વર ચિહ્નોને કેવા મોપાઠથી શીખવાતાં એ વિષે કેટલીક હકીકત નીચે મુજબ છે.

૩૫	મોપાઠ	બંદે હાલનું ૩૫.
૫	— લખ્યે	} ૧૦૧. ૭
૦	— મીઠું	
૧૧૦	— ઓગણપણો	
૨	ન — નજો વિદાળો	ન મીઠું વાળીને કરવો પડે છે માટે તેને નજો વિદાળો કહ્યો હશે.
૩	મ — મમ્મા મોળ	} મઃ મોળના જેવો આકાર માટે. જે મીઠાં તે બે લાગ્યા.
૦	— મમ્માના લાય- માં બે લાગ્યા	
૪	ભ — સૈરાણી ચોટડી ને પાછીવાળી કુંડળી	સિ. સ,તે ચોટડી જેવો ને પાછી દરેક છતી કુંડળી કરવી.
૫	દ — હાણું દોડનું માથે છોટકું	સ. પ્રથમ દોડનની માફક લખવું. માથે મીઠું.

કારણ એજ કે, તેઓ બધા નવી પદ્ધતિ પ્રમાણે શીખી નિશાળો સલામનાર છે.

અમને જે જે સ્વરચિહ્નો મળી આવ્યાં છે તેનાં ૩૫ નીચે આપી સમજાવી ઘટતી દર્શાવત આપવામાં આવશે.

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૫૦૧	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૬૬	૭૭	૮૮	૯૯	૧૦૦	૧૦૧	૧૦૨	૧૦૩

આમાં પ્રથમના પાંચ અક્ષરો તો સ્વર નથી, એટલે બાકીના બાર અક્ષરોજ રહે છે ને તેજ બહુ વપરાય છે. જે ઉપરથી બારાક્ષરી ઉત્પન્ન થઈ છે—તેનોજ માત્ર ઉપયોગ જણાય છે.

ઉપરનાં ચિહ્નો જોતાં તે સ્વરચિહ્નો છે એ સ્પષ્ટ સમજાય છે. પણ તે સ્વર ચિહ્નોને કેવા મોપાકથી શીખવાતાં એ વિશે કેટલીક દર્શાવત નીચે મુજબ છે.

૧	૩૫	મોપાક	અરે હાલનું ૩૫.
૫	—	લાણે	≡ પોં. ૭
૦	—	મીંડું	
≡ ૦	—	ઓગણપ્રથમો	
૨	૧	નત્રો વિદાળો	ન મીંડું વાળીને કરવો પડે છે માટે તેને નત્રો વિદાળો કહ્યો હશે
૩	મ	મમ્મા મોળ	
૦	—	સમ્માના લાથ માં એ લાગ્યા	મ ૦ મોળના જેવો આકાર માં જે મીંડાં તે જે લાગ્યા
૪	(મ	સંભળી ચોકડી ને પાછીવાળી ફુંડાળી	સિ. સને ચોકડી જેવો ને પા દરવ ધની ફુંડાળી કરવી
૫	૬	દાણું દોડળું માથે છોકરું	જ. પ્રથમ દોડળી માથે લખ માથે મીંડું

મળ્યા માર્હિ હુ તો પચ્ચૂત ગણુ, વાળુ મીંડુ તે માયા તણુ,  
 અવર લણુતા લય લાગે ધણુ, બીજે નહિ લગ્નુ વૈકુંઠનાથ વિના ૮  
 કહુ ઓગળપડાયાનુ કર્મ કથી, જેને થાક્યા મુનીવર મોટા મથી,  
 જેનો અમરને કુળ અધિકાર નથી, બીજે નહિ લગ્નુ વૈકુંઠનાથ વિના ૯  
 જે કાઈ નજે વિંદાલે વિંદાઈ રહ્યા, મમ્મા મોલના મોલિક તેણે સહ્યા,  
 તેના વેદ પુગણુમા અર્થ કહ્યા, બીજે નહિ લગ્નુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૦  
 હુ તો સૈરાણિ મેહ રાખુ કદ, પાછી વાઢી કુંડાઢી ન લોપુ તદ,  
 ઢાળે ઢોકલે નહિ રહ્યા છુ મદ, બીજે નહિ લગ્નુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૧  
 મેંતો ઇન મેન માયા અનેક લણ્યા, બીજા ભાઈના ગુણુ ન જાય કહ્યા  
 થાય શત્રુ ને મિત્ર જે માય જણ્યા, બીજે નહિ લગ્નુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૨  
 મેંતો જે મૈ ડે ડે વાર લખ્યા, મેંતો આણુ વગડ ને દરે ઓળખ્યા,  
 એમ હરિ ગહ્યા મારી કહે ગ્યા, બીજે નહિ લગ્નુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૩  
 લલિતર વિષ કાટેલુ જેદર લુ, લલિ સૂતાં સાપલાંથી દૂર ગુ,  
 શાને અગ સદા શાં ભાગ વડુ, બીજે નહિ લગ્નુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૪

ઉપરની લીટીઓમા બાળમોઘ અક્ષરે લખેલ સત્તા જૂના વખતના  
 સ્વરનો મોપાડ છે અમે લખેલા મોપાડમા લલિતર વિષ કાટેલું, લલિ  
 સૂતાં સાંપલાં એ વાત નથી આવી પણ એ લુ, વૃ; ઋ ઋ ને લગના

નીચે પ્રમાણે પૂછે છે જે નિમે અપૂર્ણ હકીકત ડ'પસ્ટ્રમા આપેની છે

૧ નજો વિંદાગો—હે જીવ ! તુ સસાગના કામભોગમા વિંદાઈ રહ્યો  
 છુ, એટલે અધોગતિને પામીશ

૨ સૈગણી ચોટ્ટી—તે સિદ્ધિરૂપ રાણીને મદિર ચડના ચાર કપાય-  
 રૂપ ચોટ્ટીની ચોટ્ટી ગળ્યા છે તે ચોટ્ટીને ઓ-  
 ગળા કાઈ જિવો ચઢે તો ચઢવા દેતી નથી.

વગેરે આ ઉપરથી એટલું તો ચોટ્ટસ થાય છે કે, તે સમયે પણ  
 આ જૂનું સ્વરશિક્ષણ “નજો વિંદાગો, સૈગણી ચોટ્ટી, ” એ મોપાડથીજ  
 ઓ નમઃ સિદ્ધમ્ એ શરઆત કરીતેજ શિખવાતુ.

મળ્યા માર્હિ હું તો પ્રંયભૂત ગણું, વાળું મીંડું તે માયા તણું,  
 અવર ભણતાં ભય લાગે ધણું, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના.  
 કહું ઔગળપડાયાનું કર્મ કથી, જેને ચાક્યા મુનીવર મોટા મથી,  
 જેનો અસુરને કુળ અધિકાર નથી, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૯  
 જે કાઈ નજી વિંટાળે વિંટાઈ રહ્યા, મમ્મા મોઢના મોઢિક તેણે સહ્યા,  
 તેના વેદ પુરાણમાં અર્થ કહ્યા, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૦  
 હું તો સૈરાણિ સ્નેહ રાખુ કદા, પાછી વાઢી કુંડાઢી ન લોપું તદા,  
 ઢાળે ઢોકળે નહિ રહ્યા છું સદા, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૧  
 મેંતો ણન મેન માયા અનેક ભણ્યા, બીજા ભાઈના ગુણ ન જાણ્યો કહ્યા.  
 થાય શત્રુ ને મિત્ર જે માય જણ્યા, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૨  
 મેંતો યે મૈ કૈ કૈ વાર લખ્યા, મેંતો! આણુ વગડ ને હવે ઝાળખ્યા,  
 એમ હરિ રહ્યા મારી કરે રક્ષા, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૩  
 લલિતર વિષ કાટેલું જેહેર લહું, લલિ સૂતાં સાપલાંથી દૂર રહું,  
 શાને અંગ સદા શીર ભાર વહું, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૪

ઉપરની લીટીઓમાં બાળબોધ અક્ષરે લખેલ સંતા જૂના વખતના સ્વરનો મોપાઠ છે. અમે લખેલા મોપાઠમાં લલિતર વિષ કાટેલું, લલિ સૂતાં સાંપલાં એ વાત નથી આવી પણ એ લૂ, લૂ; ઋ ઋ ને લગતાં

નીચે પ્રમાણે પૂછે છે. જે વિષે સંપૂર્ણ હકીકત કદમ્પત્રમાં આપેલી છે.

૧ નનો વિંટાળો—હે જીવ ! તું સંસારના કામભોગમાં વિંટાઈ રહ્યો છું, એટલે અધોગતિને પામીશ.

૨ સૈરાણી ચોકડી—તે સિદ્ધિરૂપ રાણીને મંદિર ચડતાં ચાર કપાય-રૂપ ચોકડીની ચોકડી રાખી છે. તે ચોકડીને ઝાળંગી કાઈ જિઓ ચઢે તો ચઢવા દેતી નથી.

વગેરે. આ ઉપરથી એટલું તો ચોક્કસ થાય છે કે, તે સમયે પણ આ જૂનું સ્વરશિક્ષણ “નનો વિંટાળો, સૈરાણી ચોકડી, ” એ મોપાઠીનું જ નમઃ સિદ્ધમ્ એ શરૂઆત કરીનેજ શિખવાતું.

એકા પાકા આવડ્યા પહેલાં મૂળાક્ષર નજ શીખવવા જોઈએ એમ અમારી લલામણુ છે. બીજું આપણામાં મંગલાચરણુ ને ઈં નું શિક્ષણુ હવે બંધ પડ્યું છે, એ વાત પણ વિચારવાની છે. અત્યારે પાંચ ચોપડી લણેલા બાળકને ઈંકાર વાંચતાં નહિ આવડે, કેમકે તે વિષે ક્યાંહિ સાતે ચોપડી-માં નામ કે નિશાની નથી ! ત્યારે જૂની પદ્ધતિમાં એ પ્રથમ શીખવાતું એ આ લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે.

અલગન એનો આકાર છોકરાંની લાપામાં ખેત્રણુ કકડાથી બતાવી, એક અક્ષર સમજાવતો; પણ એજ શબ્દ બ્રહ્મનું મૂળ રૂપ છે. અર્થાત બધા અક્ષરોનું બીજ પણ એજ છે. અને જે જે અક્ષરો આપણે લખીએ છીએ, તે બધાના અવયવ તેમાં આવી જાય છે; એવું શિક્ષકવર્ગે જાણવું જોઈએ. એટલા માટે ઈંકાર શીખવવાનું પહેલી ચોપડીવાળાને કોઈ પણ રીતે થાય તો સારું. ત્રીજું “નમઃ સિદ્ધં” સિદ્ધને નમસ્કાર એ પણ મંગલાચરણુમાંની નમસ્કારાત્મક શૈલી છે. આ વાત પણ લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. માટે સર્વને અનુકૂળ પડે તેવું નમસ્કારાત્મક રૂપ શ્રીગણેશાય નમઃ અથવા નમઃ શ્રી ગુરો ઇલાદિ વાત પણ આગળ શીખનારને લખતાં નહિ તો બેલતાં તો શીખવવીજ જોઈએ.

આ વિષે વિદ્વદ્ગનું અમે ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. નમ્રતા, એ ભાવ બાળકમાં રહે થવા અને કાયમ પૂજ્યભાવ પેદા કરવાનું એ મૂળ સૂત્ર છે એમ અમારું માનવું છે. ચોથું કણુતરનો ક, ગણુપતિનો ગ; એવી રચના ઠીક છે પણ સ્વર વ્યંજનની એક જૂની રીત “કકારે કોઈ તણી નિંદા નવ કરવી એ ચતુરાઈની રીત.” “બખખારે ખૂણે બેસી ખત નવ લખીએ એ ચતુરાઈની રીત” ઇત્યાદિ મોપાઠ અવશ્ય દાખલ થવો જોઈએ છીએ. માત્ર અર્ધરહિત મોપાઠ રસ આપતો નથી. પણ આવી રીતે નીતિશિક્ષણુસહ સ્મરણુશક્તિ કેળવાય એવી પદ્ધતિ ઇચ્છવા ચોખ્ખ છે. પાંચમું વાસ્તવિક રીતે બાળકોને આંક મૂળાક્ષરનો બોધ કરે રસ્તે આપવો સુલભ છે, અને સંગીત જ્ઞાન કેમ મળી શકે એ વિષે શિક્ષકવર્ગે વિચાર કરવો જરૂરનો છે. હાલના ધોત્તમમાં આંક કહો કે, એકાગ્ર અર્થ સાથે શીખવવાનું દાખલ કરેલું

એકાં પાકા આવડ્યા પહેલાં મૂળાક્ષર નજ શીખવવા જોઈએ એમ અમારી લક્ષ્યમણ છે. બીજું આપણામાં મંગલાચરણ ને ઈં નું શિક્ષણ હવે બંધ પડ્યું છે, એ વાત પણ વિચારવાની છે. અત્યારે પાંચ ચોપડી લખેલા બાળકને ઈંકાર વાંચતાં નહિ આવડે, કેમકે તે વિષે ક્યાંદિ સાતે ચોપડી-માં નામ કે નિશાની નથી ! ત્યારે જૂની પદ્ધતિમાં એ પ્રથમ શીખવાતું એ આ લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે.

અક્ષરન એનો આકાર છોકરાંની લાપામાં ખેત્રણ કકડાથી બતાવી, એક અક્ષર સમજાવતો; પણ એજ શબ્દ બ્રહ્મનું મૂળ રૂપ છે. અર્થાત્ બધા અક્ષરોનું બીજ પણ એજ છે. અને જે જે અક્ષરો આપણે લખીએ છીએ, તે બધાના અવયવ તેમાં આવી જાય છે; એવું શિક્ષકવર્ગે જાણવું જોઈએ. એટલા માટે ઈંકાર શીખવવાનું પહેલી ચોપડીવાળાને કોઈ પણ રીતે થાય તો સાફ. ત્રીજું “નમઃ સિદ્ધં” સિદ્ધને નમસ્કાર એ પણ મંગલાચરણમાંની નમસ્કારાત્મક શૈલી છે. આ વાત પણ લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. માટે સર્વને અતુકૂળ પડે તેવું નમસ્કારાત્મક રૂપ શ્રીગણેશાય નમઃ અથવા નમઃ શ્રી ગુરવે ઇલાદિ વાત પણ આગળ શીખનારને લખતાં નહિ તો બોલતાં તો શીખવવીજ જોઈએ.

આ વિષે વિદ્વદ્વર્ગનું અમે ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. નમ્રતા, એ ભાવ બાળકોમાં રૂઢ થવા અને કાયમ પૂજ્યભાવ પેદા કરવાનું એ મૂળ સૂત્ર છે એમ અમારું માનવું છે. ચોથું કણ્ઠતરનો ક, ગણપતિનો ગ; એવી રચના ઠીક છે પણ સ્વર બ્યંજનની એક જૂની રીત “કકારે કોઈ તણી નિંદા નવ કરવી એ ચતુરાઈની રીત.” “ખખખારે ખૂણે ખેસી ખત નવ લખીએ એ ચતુરાઈની રીત” ઇત્યાદિ મોપાઠ અવશ્ય દાખલ થવો જોઈએ છીએ. માત્ર અર્ધરહિત મોપાઠ રસ આપતો નથી. પણ આવી રીતે નીતિશિક્ષણસદ્ સ્મરણશક્તિ કેળવાય એવી પદ્ધતિ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. પાંચમું વાસ્તવિક રીતે બાળકોને આંક મૂળાક્ષરનો બોધ કયે રસતે આપવો મુલલ છે, અને સંગીત જ્ઞાન કેમ મળી શકે એ વિષે શિક્ષકવર્ગે વિચાર કરવો જરૂરનો છે. હાલના ધોરણમાં આંક કહો કે, એકડાજ અર્થ સાથે શીખવવાનું દાખલ કરેલું



લઈ ગયા અને તેના પગના સ્પર્શથી લોહીનું પાણું પાણી થઈ ગયું. આથી શખરીના માહાત્મ્યની તેઓને પ્રતીતિ થઈ. પછી શખરી મનંગ ઋષિની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વર્ગમાં સીધાવી.

**પુરી**—આ બાઈ ખેડા જિલ્લામાં આવેલા ઉમરેઠમાં થઈ ગઈ છે. તે પણુ મીરાંબાઈ જેવી ભક્તકવિ હતી. તેણે ‘સીતામંગળ’નાં કાવ્યો તેમજ બીજાં ભક્તિનાં પદો રચ્યાં છે.

**ગોપીચંદ**—તે ગૌડચંદ્રગાળના કાંચનપુરનો રાજા હતો. ગોપીચંદને રાજ્ય મળ્યા પછી તેની વિધવા માતા ગુરુ જ્ઞાનંધરની સેવા કરી દિવસો ગાળતી હતી. માતાનું નામ મેનાવતી હતું. જ્ઞાનંધરની સેવા કરવા માટે ગોપીચંદની રાણીઓએ તેના કન લંબેયા અને તેથી ગોપીચંદે ત્યારે જ્ઞાનંધર સમાધિમાં બેઠા હતા ત્યારે તેને દટાવી દીધા. માતાને આ વાતની ખબર થતાં તે શોકગ્રસ્ત થઈ બાધાપીધા વિના દિવસ ગાળવા લાગી. જ્ઞાનંધરનો શિષ્ય ગુરુની શોધખોળ કરતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ગુરુને જોવાએ ઘણે વર્ષો છવતા બહાર કાઢ્યા અને મેનાવતીની વિનંતિને લીધે ગોપીચંદનો અપરાધ માફ કર્યો; પરંતુ તે દિવસથી ગોપીચંદને પોતાની રાણીઓ અને આ અસાર સંસાર ઉપર કટાક્ષ આવ્યો અને પોતાની રાણીઓનો ત્યાગ કરી તપ કરવા વનમાં ચાલ્યો ગયો.

**ભરત**—(૧) ચંદ્રવંશી દુષ્યંતરાજનો શકુંતલાથી થયેલો પુત્ર. તે ચક્રવર્તી રાજા હતો. તેના ઉપરથી ‘ભરતખંડ’ નામ પડ્યું છે. તેણે એકસો તેત્રીસ અશ્વમેધ કર્યા હતા. એની ત્રણ રાણીઓને કુરૂપ સંતાન થવાથી પોતાના ઉપર વહેમ આવશે એમ ધારી તેઓએ તે સંતાનોને ગંગામાં ફેંકી દેવાવ્યાં હતાં. ત્યારપછી ભરતે એક યજ્ઞ કર્યો. તેથી તેને ભારદ્વાજ નામનો પુત્ર થયો. આ પુત્રને રાજપાટ સોંપી ભરત તપ કરવા જતો રહ્યો.

(૨) કુંડેલીનો પુત્ર—શ્રીરામચંદ્રજીનો સાવકો ભાઈ. એની શ્રીરામચંદ્રજી ઉપર એટલી બધી પ્રીતિ હતી કે ત્યારે તે વનવાસ ગયા ત્યારે પોને રાજ્ય ન સ્વીકારતાં જોગ ધારણ કરી નંદીગ્રામમાં રવા. તે દુમેશ રામજીની પાદુકાની પૂજા કરતા. ત્યારે શ્રીરામચંદ્રજી વનવાસ બોલવાથી ચૈદ વરને પાછા આવ્યા ત્યારેજ તે પણ અયોધ્યામાં આવ્યા.

લઈ ગયા અને તેના પગના સ્પર્શથી લોહીનું પાણું પાણી થઈ ગયું. આથી શખરીના માહાત્મ્યની તેઓને પ્રતીતિ થઈ. પછી શખરી મતંગ ઋષિની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વર્ગમાં સીધાવી.

**પુરી—**આ બાઈ ખેડ જિલ્લામાં આવેલા ઉમરેકમાં થઈ ગઈ છે. તે પણ મીરાંબાઈ જેવી ભક્તકવિ હતી. તેણે ‘સીતામંગળ’નાં કડવાં તેમજ બીજાં ભક્તિનાં પદો રચ્યાં છે.

**ગોપીચંદ—**તે ગૌડખંડાળના કાંચનપુરનો રાજા હતો. ગોપીચંદને રાજ્ય મળ્યા પછી તેની વિધવા માતા ગુરુ જલંધરની સેવા કરી દિવસો ગાળતી હતી. માતાનું નામ મેનાવતી હતું. જલંધરની સેવા કરવા માટે ગોપીચંદની રાણીઓએ તેના કન લંબેયા અને તેથી ગોપીચંદે ત્યારે જલંધર સમાધિમાં બેઠા હતા ત્યારે તેને દટાવી દીધા. માતાને આ વાતની ખબર થતાં તે શોકગ્રસ્ત થઈ ખાધાપીધા વિના દિવસ ગાળવા લાગી. જલંધરનો શિષ્ય ગુરુની શોધખોળ કરતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ગુરુને એલાએ ધણે વર્ષે છવતા બહાર કાઢ્યા અને મેનાવતીની વિનંતિને લીધે ગોપીચંદનો અપરાધ માફ કર્યો; પરંતુ તે દિવસથી ગોપીચંદને પોતાની રાણીઓ અને આ અસાર સંસાર ઉપર કંટાળો આવ્યો અને પોતાની રાણીઓનો ત્યાગ કરી તપ કરવા વનમાં ચાલ્યો ગયો.

**ભરત—**(૧) ચંદ્રવંશી દુષ્યંતરાજનો શકુંતલાથી ચપલો પુત્ર. તે ચક્રવર્તી રાજા હતો. તેના ઉપરથી ‘ભરતખંડ’ નામ પડ્યું છે. તેણે એકસો તેત્રીસ અશ્વમેધ કર્યા હતા. એની ત્રણ રાણીઓને કુરૂપ સંતાન થવાથી પોતાના ઉપર વહેમ આવશે એમ ધારી તેઓએ તે સંતાનોને ગંગામાં ફેંકી દેવાડાવ્યાં હતાં. ત્યારપછી ભરતે એક યજ્ઞ કર્યો. તેથી તેને ભારદ્વાજ નામનો પુત્ર થયો. આ પુત્રને રાજપાટ સોંપી ભરત તપ કરવા જતો રહ્યો.

(૨) કૃષ્ણીનો પુત્ર—શ્રીરામચંદ્રજીનો સાવકો ભાઈ. એની ધીરામચંદ્રજી ઉપર એટલી બધી પ્રીતિ હતી કે ત્યારે તે વનવાસ ગયા ત્યારે પોતે રાજ્ય ન સ્વીકારતાં જોગ ધારણ કરી નંદીગ્રામમાં રહ્યા. તે હમેશા રામજીની પાદુકાની પૂજન કરતા. ત્યારે શ્રીરામચંદ્રજી વનવાસ ભોગવી ચૈત્ર વરસે પાછા આવ્યા ત્યારેજ તે પણ અયોધ્યામાં આવ્યા.

૨૫ માનતા અને તેવોજ ઉપદેશ લોકોને પણ કરતા. તે એકજ ઈશ્વરને માનતા. તેમણે જે જે પદ રચ્યાં છે તેને અંતે સાધારણ રીતે 'કહત કબીરા' એ મુજબના શબ્દો આવે છે. પરમાત્માએ ચમત્કાર કરી ઘણી વખત તેના કુટુંબને મદદ આપી કહેવાય છે. તે આશરે ઇ. સ. ૧૪૫૫ અને ૧૫૭૫ ની સાલ વચ્ચે થઈ ગયા એવું ધારવામાં આવે છે.

**કુબો કુંભાર**—કેવળ કરીને એક લાકતરાજ થઈ ગયો. તેનું નામ 'કુબો' પડવાનું કારણ એટલું કે એક વાણીઆનો કુબો ખોદતાં ખોદતાં તેના ઉપર ભેખેડ તટી પડી અને તેમાં તે દટાઈ ગયો. ઘણા દિવસ પછી ત્યાં રામ નામના ઉચ્ચાર થવાથી તેને ખોદી કાઢવામાં આવ્યો અને તે મહાન્ લોકત હોવાથી પરમાત્માએ તેને જીવનો રાખ્યો એવી લોકોને ખાતરી થઈ. આ વખતથી તે 'કવળ કુબા'ના નામથી પ્રખ્યાત થયો. તે સાધુસંતની સેવા કરતો અને પોતાના શિષ્યોને સાધુસંતની સેવા કરવાનોજ ઉપદેશ આપતો. તેની સ્ત્રી ઘણી કજીઆખોર હતી. તે તેને છોડી ચાલી ગઈ હતી. કુબા કુંભારનું મોટું ધામ હાલ મારવાડમાં આવેલા જીથડા ગામમાં છે. ખીજાં સ્થળોએ પણ તેમના ધર્મનો પ્રચાર સારો થયેલો છે. વડોદરામાં પણ તેનાં ધામ છે.

**સદનો કસાર્ધ**—મતનો કસાર્ધ હતો, પણ હિંસા કરતો નહિ અને બીજાને ત્યાંથી તૈયાર માંસ લાવી વેચતો હતો. તેના લકિનલાવથી પ્રસન્ન થઈ પ્રભુ તેના તાજવામાં તોલા તરીકે વિરાજતા. + અંતે સદના-સધનાને જ્ઞાન થવાથી તેણે પોતાનો ધધો છોડી દીધો અને ધરનો ત્યાગ કરી જગન્નાથજીની યાત્રાએ નીકળ્યો. જગન્નાથજીએ પ્રસન્ન થઈ તેને દર્શન દીધાં અને સધનો કસાર્ધ કૃતકૃત્ય થયો.

**ધનોજી ભટ્ટ**—આ ભરતપુરમાં રાજકવિ હતો. તેણે ઈશ્વરભક્તિની કવિનાઓ જનાવી છે. તે મોટો ભક્ત હતો.

**નાલો હાઠી**—નાલાજી ભક્ત ગરીબ અને હલકી વર્ણમાં જન્મ્યો હતો.

+ સરખાવો—

“સદન કસાર્ધ ધેર હરિ રહ્યા, માંસ તોળવા તોલું થયા”

(દયારામ).

૨૫ માનતા અને તેવોજ ઉપદેશ લોકોને પણ કરતા. તે એકજ રતે માનતા. તેમણે જે જે પદ રચ્યાં છે તેને અંતે સાધારણ 'કહત કપીરા' એ મુજબના શબ્દો આવે છે. પરમાત્માએ ચમત્ક કરી ઘણી વખત તેના કુટુંબને મદદ આપી કહેવાય છે. તે આશ. સ. ૧૪૫૫ અને ૧૫૭૫ ની સાલ વચ્ચે થઈ ગયા એવું વામાં આવે છે.

**કુખો કુંભાર**—કેવળ કરીને એક ભક્તરાજ થઈ ગયો. તેનું નામ 'કુખો' પડવાનું કારણ એટલું કે એક વાણીઆનો કૂવો ખોદતાં ખોદતાં તેના ઉપર ભેખેડ તૂટી પડી અને તેમાં તે દટાઈ ગયો. ઘણા દિવસ પછી ત્યાં રામ નામના ઉચ્ચાર થવાથી તેને ખોદી કાઢવામાં આવ્યો અને તે મહાન્ ભક્ત હોવાથી પરમાત્માએ તેને જીવતો રાખ્યો એવી લોકોને ખાતરી થઈ. આ વખતથી તે 'કેવળ કુખા'ના નામથી પ્રખ્યાત થયો. તે સાધુસંતની સેવા કરતો અને પોતાના શિષ્યોને સાધુસંતની સેવા કરવાનોજ ઉપદેશ આપતો. તેની સ્ત્રી ઘણી કજીઆખોર હતી. તે તેને છોડી ચાલી ગઈ હતી. કુખા કુંભારનું મોટું ધામ હાલ મારવાડમાં આવેલા જીથડા ગામમાં છે. ખીજાં સ્થળોએ પણ તેમના ધર્મનો પ્રચાર સારો થયેલો છે. વડોદરામાં પણ તેનાં ધામ છે.

**સદનો કસાઈ**—મતનો કસાઈ હતો, પણ હિંસા કરતો નહિ અને બીજાને ત્યાંથી તૈયાર માંસ લાવી વેચતો હતો. તેના ભક્તિભાવથી પ્રસન્ન થઈ પ્રભુ તેના તાજવામાં તોલા તરીકે વિરાજતા. + અંતે સદના—સધનાને જ્ઞાન થવાથી તેણે પોતાનો ધંધો છોડી દીધો અને ધરનો ત્યાગ કરી જગન્નાથજીની યાત્રાએ નીકળ્યો. જગન્નાથજીએ પ્રસન્ન થઈ તેને દર્શન દીધાં અને સધનો કસાઈ કૃતકૃત્ય થયો.

**ધનોજી ભટ્ટ**—આ ભરતપુરમાં રાજકવિ હતો. તેણે ઈશ્વરભક્તિની કવિતાઓ બનાવી છે. તે મોટો ભક્ત હતો.

**નાલો હાઠી**—નાલાજી ભક્ત ગરીબ અને હલકી વર્ણમાં જન્મ્યો હતો.

+ સરખાવો—

“સદન કસાઈ ઘેર હરિ રહ્યા, માંસ તોળવા તોલું થયા”

(દયારામ).

બાવ્યું. તે પોપટે સાંભળ્યું. એ શિવને જણાવ્યું ત્યારે તે તેની પૂછેદોડ્યા ને શુકે ગભરાટમાં પોતાનું બોળીઈ પાડી વ્યાસની સ્ત્રીના ઉદરમાં પ્રવેશ કર્યો. શિવ પણ ખાર વરસ લગી ત્યાંજ બેસી રહ્યા. પછી વિષ્ણુએ શિવનું સમાધાન કર્યું ને શુક અવતર્યા. એ જન્મ્યા તેવાજ નાળ સહિત વનમાં નાસી ગયા. તેની પછવાડે તેના પિતા વ્યાસ દોડ્યા. શુકને ઘણું સમજાવ્યા તોપણ તે પાછા આવ્યા નહિ. એક વખતે નારદમુનિ વનમાં આવી પહોંચ્યા તેને શુકે વિનંતિ કરી કે મહારાજ, મને મુક્તિ મળે, તેને કાઈ ઉપાય બનાવો. નારદે કહ્યું તે તમારા પિતાના જાણ્યામાં છે. શુક પોતાના પિતા પાસે આવી ભાગવત ભણ્યા. શુકે પરીક્ષિત રાજાને સાત દિવસ શ્રીમદ્ ભાગવત સંભળાવ્યું હતું.

શાહ બલખ બોખારાનો બાદશાહ—બલખ અને બોખારા એ તાતારનાં શહેરો છે. આ બાદશાહને પુત્રમરણથી વેરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો અને દુનીયાની જંગળ છોડી તેણે પોતાનું જીવન ભક્તિમાં ગાળ્યું.

અપૂર્ણ.

## કેળવણીખાતાની ખબરો.

### જાહેર ખબર.

( મે. ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના સને ૧૯૧૧ ના તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૧૧૦૩ નીચે મે. ઉ. ભા. એડ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરીના

હુકમ નં. ૧૨૦૭૭ ઉપરથી ).

કે. એસ. ચીપ્લુનકરે મરાઠીમાં બનાવેલું “ લાઇફ ઑફ સૉક્રેટિસ ” ‘સાક્રેટીસાચે ચરિત્ર’ નામનું પુસ્તક આ ઇલાકામાંની મરાઠી પ્રાથમિક અને એંગ્લો વર્નાક્યુલર શાળાઓ ઇનામ માટે મંજુર કરેલાં પુસ્તકોની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યું છે.

ઓફિસ ઑફ ધિ ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન પૂના, તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરી સને ૧૯૧૧.

( સહી ) P. WREN.  
For Director of Public Instruction.

જાવ્યું. તે પોપટે સાંભળ્યું. એ શિવને જણાવ્યું ત્યારે તે તેની પૂછેદોડ્યા ને શુકે ગભરાટમાં પોતાનું ખોળીઉં પાડી વ્યાસની સ્ત્રીના ઉદરમાં પ્રવેશ કર્યો. શિવ પણ ખાર વરસ લગી ત્યાંજ બેસી રહ્યા. પછી વિષ્ણુએ શિવનું સમાધાન કર્યું ને શુક અવતર્યા. એ જન્મ્યા તેવાજ નાળ સહિત વનમાં નાસી ગયા. તેની પછવાડે તેના પિતા વ્યાસ દોડ્યા. શુકને ઘણું સમજાવ્યા તોપણ તે પાછા આવ્યા નહિ. એક વખતે નારદમુનિ વનમાં આવી પહોંચ્યા તેને શુકે વિનંતિ કરી કે મહારાજ, મને મુક્તિ મળે તેવો કોઈ ઉપાય બતાવો. નારદે કહ્યું તે તમારા પિતાના જણ્યામાં છે. શુક પોતાના પિતા પાસે આવી ભાગવત લખ્યા. શુકે પરીક્ષિત રાજાને સાત દિવસ શ્રીમદ્ ભાગવત સંભળાવ્યું હતું.

**શાહ બલખ બેરખારનો બાદશાહ**—બલખ અને બેરખાર એ તારનાં શહેરો છે. આ બાદશાહને પુત્રમરણથી વેરાય ઉત્પન્ન થયો અને દુનીઆની જંગળ છોડી તેણે પોતાનું જીવન ભક્તિમાં ગાળ્યું.

અપૂર્ણ.

## કેળવણીખાતાની ખબરો.

### જાહેર ખબર.

( મે. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના સને ૧૯૧૧ ના તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૧૧૦૩ નીચે મે. ઉ. ભા. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરીના

હુકમ નં. ૧૨૦૭૭ ઉપરથી ).

કે. એસ. ચીપ્લુનકરે મરાઠીમાં બનાવેલું “ લાઇફ ઓફ સાંકેટિસ ” “સાંકેટીસાચે ચરિત્ર” નામનું પુસ્તક આ ઇલાકામાંની મરાઠી પ્રાથમિક અને એંગ્લો વર્નાક્યુલર શાળાઓ ઇનામ માટે મંજુર કરેલાં પુસ્તકોની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યું છે.

ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન પૂના, તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરી સને ૧૯૧૧.

( સહી ) P. WREN.  
For Director of Public Instruction.

## જાહેર ખબર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૨૦૭૬ ઉપરથી ).

નં. ૨૬૦૯—નીચે બતાવેલી સરકારી જાહેર ખબરોમાં છપાયેલી આ-  
-લાકામાંની પ્રાથમિક શાળાઓમાં ચલાવવા માટે મંજૂર કરેલાં પુસ્તકોની  
સુધારેલી યાદીઓ જાહેરની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે:—

પુસ્તકનું નામ.	સરકારી જાહેર ખબરોનો નંબર અને તારીખ	રિમાર્ક.
મરાઠી. ફોન્ટિક. કે. વી.— હિન્દુસ્તાનના ઐતિહાસિક નકશા ( હિસ્ટોરિકલ મૅપ ઓફ ઇન્ડિયા ). મૅનેજર ચિત્રશાળા સ્ટી- મ પ્રેસ, પૂના— શિક્ષણોપયોગી માનસ- શાસ્ત્ર.	નં. ૧૫૯૪ સને ૧૯૦૮ તા. ૧ લી જુન.  નં. ૫૫૪, સને ૧૯૦૯ તા. ૯ મી માર્ચ.	૨૬ કરવામાં આવે છે.  ”

આલીખક નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના હુકમથી.

L. Robertson,

Secretary to Government.

## જાહેર ખબર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા.  
તા. ૩ જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૨૮૪૪ ઉપરથી ).

આ ઓફિસના તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૯૧૩ ના અ-  
નુસંધાનમાં જણાવવાનું કે “ નં. ૨૩૨૨ વાળા ૩૦-૧૧-૧૦ ની સરકારી  
જાહેર ખબર ઉપરથી નામદાર સરકાર ઇચ્છે છે કે ચિત્રશાળાનાં પ્રાણીઓ-  
નાં ચિત્રો અને નકશાને હવે વધારે ઉત્તેજન આપવું નહિ, અને નામદાર  
સરકારે તે તે ચિત્રો તે નકશાની મંજૂરી પાછી ખેંચી લીધી છે; પણ જે

## જાહેર ખબર.

( મે. ડિ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૨૦૭૬ ઉપરથી ).

નં. ૨૬૦૯—નીચે બતાવેલી સરકારી જાહેર ખબરોમાં છપાયેલી આ જાણકારીમાંની પ્રાથમિક શાળાઓમાં ચલાવવા માટે મંજૂર કરેલાં પુસ્તકોની સુધારેલી યાદીઓ જાહેરની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે:—

પુસ્તકનું નામ.	સરકારી જાહેર ખબરનો નંબર અને તારીખ.	રિમાર્ક.
મરાઠી. ફાટક. કે. વી.— હિન્દુસ્તાનના ઐતિહાસિક નકશા ( હિસ્ટોરિકલ મૅપ ઓફ ઇન્ડિયા ). મેનેજર ચિત્રશાળા સ્ટી- મ પ્રેસ, પૂના— શિક્ષણોપયોગી માનસ- શાસ્ત્ર.	નં. ૧૫૯૪ સને ૧૯૦૮ તા. ૧ લી જુન.  નં. ૫૫૪, સને ૧૯૦૯ તા. ૯ મી માર્ચ.	૨૬ કરવામાં આવે છે. ”

આલીખક નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના હુકમથી.

L. Robertson,

Secretary to Government.

## જાહેર ખબર.

( મે. ડિ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૩ જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૨૮૪૪ ઉપરથી ).

આ ઓફિસના તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૯૧૩ ના અનુસંધાનમાં જણાવવાનું કે “ નં. ૨૩૨૨ વાળા ૩૦-૧૧-૧૦ ની સરકારી જાહેર ખબર ઉપરથી નામદાર સરકાર ઇચ્છે છે કે ચિત્રશાળાનાં પ્રાણીઓનાં ચિત્રો અને નકશાને હવે વધારે ઉત્તેજન આપવું નહિ, અને નામદાર સરકારે તે તે ચિત્રોને નકશાની જાન્યુરીમાંથી ખેંચી લીધી છે; પણ જે



પુસ્તક વગેરેનું નામ	પુસ્તક, ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ દૃષ્ટીકન.	મરકારી દરેક નં. બર તથા તારીખ.
સ્વદેશ ગાથા.	કામિની કુમાર લગ્નચાંદ્રએ બગાળી લાપામા લખેલુ ૧૯૦૭ મા ચીનાગેળના સનાતન ધર્મખાનામાં છાપેલું.	લયુડિશ્યવ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૬૫૩૯ કિંગ્સ મુર્ચ તા. ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.
સુક્તિમત.	બગાળી લાપામા લખેલું ચોપાનીડ. કર્તાનું નામ નથી.	"
અદેશી આદિવન ઔર બાયટ્ટ ( ધિ સ્વદેશી ઔન્ટિરેશન ઔન્ડ ઔયર્ડ )	કર્તા નાગપુરના માધવગવ સગ્રે ખી. એ નાગપુરના દેશતેવકે છાપખાનામાં હિંદી લાપામા છાપેલું અને નાગપુરના મોદી લાઇન્સ ચીતાચંદીમા ટેનાર ઈ. વાનુવે રાએ લીસાયેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.	લયુડિશ્યવ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૬૬૨૧, કિંગ્સ મુર્ચ તા. ૨૨ મી નવેમ્બર સને ૧૯૧૦.
લોકમાન્ય નિલકનાં બોધવચનો ( ઔકસ્ટ્રેટ્ડ સ્ક્રીમ ધિ અપ્રિન્ટ ઔવ તિલક ) સન્મિત્રસમાજ મેલ્બા ૧૯૦૯ સાલ ચિ પાઠે	ગમચ્છ બાલકિંદ પિત્રએ નાગપુરના તરુમો કરી પ્રસિદ્ધ કરેલા અને મુબદના લાગન છવન છાપખાનામાં છાપેલાં. નીચકે વાન બીડેએ મરાઠીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં અને પૂનાના લાગનચૂપુ છાપખાનામાં છાપેલાં ગીતો.	લયુડિશ્યવ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૬૬૩૬ કિંગ્સ મુર્ચ તા. ૨૩ મી નવેમ્બર સને ૧૯૧૦.
શ્રી કૃષ્ણ પંચમાત્મા આણિ હિંદી ચ શ્રીન પદ્ય લોક માન્યા ચા નિરોપ.	હરિ સ્થુનાય લાગવતે લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને વન્દેમાતરમ્ છાપખાનામાં છાપેલું ગણેશ બાલાઇ મોદે મરાઠીમાં લખેલું નાગચણ બગવન ચાલાણે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને પૂ.	"

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક, ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી દસ્તાવેજ નં. બર તથા તારીખ.
સ્વદેશ ગાથા.	કામિની કુમાર ભટ્ટાચાર્યએ બંગાળી ભાષામાં લખેલું ૧૯૦૭ માં ચીતારંગિના સનાતન ઇ-પખાનામાં છાપેલું.	લયુડિસ્થિયલ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં. ૬૫૩૬. દિલ્લે મુંબઈ, તા. ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.
મુક્તિમંત્ર.	બંગાળી ભાષામાં લખેલું ચોપાનીકે. કર્તાનું નામ નથી.	"
સ્વદેશી આદ્યોચન ઓર બાયકટ. ( પિ સ્વદેશી એન્જિનિયરિંગ એન્ડ બાયકટ ).	કર્તા નાગપુરના માધવરાવ સગ્રે ખી. એ. નાગપુરના દેસાસેવક ઇપખાનામાં હિંદી ભાષામાં છાપેલું અને નાગપુરના મોદી લાઈન્સ સીતામઢીમાં રહેનાર ઈ. વાસુદેવ રાઓ લીમાયેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.	લયુડિસ્થિયલ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં. ૬૬૨૧, દિલ્લે મુંબઈ તા. ૨૨ મી નવેમ્બર સને ૧૯૧૦.
લોકમાન્ય તિલકનાં બોધવચનો. ( એક્સટ્રેક્ટસ ફ્રોમ પિ સ્પીચિઝ ઓફ તિલક ). સન્મિત્રસમાજ મેલ્યા ૧૯૦૯ સાલ ચિ પાડે	રામચંદ્ર બાલકૃષ્ણ પિત્રએ મુંબઈમાં તરુભો કરી પ્રસિદ્ધ કરેલાં અને મુંબઈના ભારત છવન ઇપખાનામાં છાપેલાં. નીલકંઠે વાન ભીડેએ મરાઠીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં અને પૂનાના ભારતમૂલ્ય ઇપખાનામાં છાપેલાં ગીતો. દરિ રઘુનાથ ભાગવતે લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું. અને વન્દેમાતરમ્ ઇપખાનામાં છાપેલું. ગણેશ બાલાજી મોઢે મરાઠીમાં લખેલું નારાયણ બગવંત ચાહણે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને પૂ.	લયુડિસ્થિયલ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં. ૬૬૩૬ દિલ્લે મુંબઈ તા. ૨૩ મી નવેમ્બર સને ૧૯૧૦.
શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા આશિ હિંદી ચ શ્રીય પદ્ય લોક માન્યા ચા નિ-રોપ		

ગો ભક્ત ગણેશ મે  
લ્યા ૧૨ પાઠે

નાગપુરના ગમચદ હરિ તામ  
હનરે લખી પ્રમિદ્ધ કરના  
મગી ચોપાનીઆ ભાગ ૧  
નાગપુર, પ્રમોદ છાપખાનામા  
૧૯૦૮ મા છાપેલી બીજી આ  
જૂતી, અને નાગપુર, ગોવિંદજી  
છાપખાનામા ૧૯૦૪ મા છા-  
પેલો ભાગ ૨ ને

ન્યુડિસ્ચન ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ ન ૭૨૧૬,  
ડિને મુખ્ય, તા  
૨૦ મો ડિસેમ્બર  
૧૯૧૦.

## જાહેર ખખર.

( મે ઉ ભા ના એડ્યુકેશન ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા ૧૯ મી  
નવેમ્બરની સને ૧૯૧૧ ના હુકમ ન ૧૨૦૭૮ ઉપરથી )

“ ખેડા મોહમેડન એજ્યુકેશન ફંડ ” માટે અપીલ.

મહેરખાન માહેળ,

આ આદેશ જાણો છો કે ખેડા જિલ્લાના મુસલમાન કેળવણીમા ધણા  
પજાત છે અને એમની સામાજિક તથા આર્થિક સ્થિતિની મદદના મેટે  
ભાગે એજ ડાહ્યુને આભારી છે પ્રાથમિક કેળવણીમા તેઓ દિન પ્રતિ-  
દિન કાર્દિ આગળ વધતા જાય છે પરંતુ અગ્રેજ તથા ઉદ્યાગલુત્તરની કે-  
ળવણી કે જેની દ્વારા ધણી જરૂર છે અને જેના સિવાય તેમની ઉત્તિ  
ચવી અશક્ય છે તેમા તેઓ હજી સારો દેખાવ આપી શકતા નથી આ  
ખેદયુક્ત પજાતપણાના ધણા કારણ છે તેમા સામાન્ય અજ્ઞાનતા, ગરીબાઈ  
તથા ચોખ્ખા ઉત્તેજન અને શહબરીની ખામી એ મુખ્ય છે

ચોડા વરસ ઉપર નડીરાદ હાઇસ્કૂલના માજી હેડ માસ્ટર મીં. હમ્મદ-  
દીન મોહમદ સયાણી આદેમે ખેડા જિલ્લાના મુસલમાનોમા અગ્રેજ કેળવ-  
ણીનો પ્રચાર કરવાના હેતુથી એક ફંડ સ્થાપ્યું હતું જેનો લાભ લઈ ધણા  
મુસલમાન જુનાનીયાઓ વ્યવહાર અગ્રેજ કેળવણી લેવા ભાગ્યશાળી ની-  
વડ્યા હતા અને તે વડે તેઓ દ્વાવ જુદે જુદે ધર્મ ચેતનારે તથા નોકરી-  
આકરીએ વળગેલા જોવામા આવે છે પરંતુ દિવગીરીની વાત છે કે મગ-  
કુર ફંડ ફટલાક વરસથી બંધ થયું છે અને તેની સાથે લાયક ગરીબ મુ-  
સલમાન વિદ્યાર્થીઓને મળતા ઉત્તેજન તથા મદદનો અરો પણ બંધ પડ્યો છે.

ગો ભક્ત ગણેશ મે-  
લ્યાં ૧૫ પાઠે.

નાગપુરના રામચંદ હરિ તામ-  
હનકરે લખી પ્રસિદ્ધ કરેલાં  
મરાઠી ચોપાનીયાં. ભાગ. ૧.  
નાગપુર, પ્રમોદ છાપખાનામાં  
૧૯૦૮ માં છાપેલી બીજી આ-  
વૃત્તી, અને નાગપુર, ગોરક્ષણ  
છાપખાનામાં ૧૯૦૪ માં છા-  
પેલો ભાગ ૨ નો.

ન્યુડિસ્થલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ. નં. ૭૨૧૬,  
કિલ્લે મુંબઈ, તા.  
૨૦ મી ડિસેમ્બર  
૧૯૧૦.

## નહેર ખબર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૯ મી  
નવ્યુઆરી સને ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૧૨૦૭૮ ઉપરથી ).

“ ખેડા મોહમેડન એજ્યુકેશન ફંડ ” માટે અપીલ.

મહેરખાન સાહેબ,

આ સાહેબ જાણો છો કે ખેડા જિલ્લાના મુસલમાન કેળવણીમાં ધણા  
પછાત છે અને એમની સાંસારિક તથા આર્થિક સ્થિતિની મંદના મોટે  
ભાગે એજ કારણને આભારી છે. પ્રાથમિક કેળવણીમાં તેઓ દિન પ્રતિ-  
દિન કાંઈકે આગળ વધતા જાય છે પરંતુ અંગ્રેજી તથા ઉદ્યોગદુત્તરની કે-  
ળવણી કે જેની દ્વારામાં ધણી જરૂર છે અને જેના સિવાય તેમની ઉત્તરિ  
યતી અશક્ય છે તેમાં તેઓ હજી સારો દેખાવ આપી શકતા નથી. આ  
ખેદયુક્ત પછાતપણાનાં ધણાં કારણ છે તેમાં સામાન્ય અજ્ઞાનતા, ગરીબાઈ  
તથા યોગ્ય ઉત્તેજન અને રાહબરીની ખામી એ મુખ્ય છે.

થોડા વરસ ઉપર નડીવાદ હાઈસ્કુલના માજી હેડ માસ્ટર મી. ઇ. ઇ. ઇ.  
હીમ મોહમદ સયાણી સાહેબે ખેડા જિલ્લા મુસલમાનોમાં અંગ્રેજી કેળવ-  
ણીનો પ્રચાર કરવાના હેતુથી એક ફંડ સ્થાપ્યું હતું જેનો લાભ લઈ ધણા  
મુસલમાન જુવાનીયાઓ વ્યવહાર અંગ્રેજી કેળવણી લેવા ભાગ્યશાળી ની-  
વડ્યા હતા અને તે વડે તેઓ દ્વારા જુદે જુદે ધંધે રોજગારે તથા નોકરી-  
આકરીએ વળગેલા જોવામાં આવે છે. પરંતુ દિલ્લીગીરીની વાત છે કે મગ-  
કુર ફંડ કેટલાક વરસથી બંધ થયું છે અને તેની સાથે લાપક ગરીબ મુ-  
સલમાન વિદ્યાર્થીઓને મળતા ઉત્તેજન તથા મદદનો ઝરો પણ બંધ પડ્યો છે.

## મદદગાર કમીટી.

- (૧) મીં નસરમીયાં બનામીયાં કાઝી આ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટર—ખેડા.
- (૨) મીં અમીરખાં ઉસમાનખાં પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર—નડીયાદ.
- (૩) ખાં સાં સેદુમીયાં ફેલુમીયાં રિસાલદાર—ખેડા.
- (૪) ઇનામદાર મોહમમદમીયાં જમાલમીયાં—કપડવણજ.
- (૫) મીં બહુલાઈ સાહેબલાઈ પોલીસ ચ. ઇ.—ગોરસદ.
- (૬) મીં બંદેઅલી જમાલમીયાં—નડીયાદ.
- (૭) મીં સદ્દમીયાં બહાઉદ્દીનમીયાં—મુંબઈ.
- (૮) કાજી સૈયદમીયાં અમીરમીયાં—ઠાસરા.
- (૯) તલાટી એહમદખાં બલોલખાં—ગોરસદ.
- (૧૦) મીં દીલગાઝખાં શમશેરખાં કલ્યાણી પરિશયન ટીચર હાઈસ્કુલ—સુરત.
- (૧૧) મીં નુરમીયાં જમાલમીયાં (નડીયાદ) હાલ તારમારતર—રાંદેર.
- (૧૨) મુનશી દાદામીયાં નાથુમીયાં—સુરત.
- (૧૩) મલેક રમુલમીયાં ફજલમીયાં—મહેમદાવાદ.

આ ફંડ રથાપિત કરવામાં મીં હયાલીમ મોહમદ સયાણી, મીં મેહસુખમીયાં હમામઅલ્લ કાદરી, મીં કરમઅલી રહીમ નાનજયાણી, ખાં ખાં બમનજી એદલજી મોદી વગેરે પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોએ કીમતી સલાહ આપી તેના હેતુ તથા નેમ પ્રત્યે પોતાની સંપૂર્ણ દીલસોઝી બતાવી છે અને તેઓ આશા રાખે છે કે આ ફંડથી ખેડા જિલ્લાના પછાત પડેલા મુસલમાનોને ઘણા સંગીન લાભ થશે.

આ ફંડને માટે યોજવામાં આવેલા અજમાયશી નિયમો આ સાથે સામેલ રાખવામાં આવ્યા છે. ફંડના સંબંધમાં જે દંઈ પૂજવાનું હોય તેમ એમાંથી કાંઈ મદદ મેળવવાની હોય તો તે સંબંધી લખાણ નીચેના સરનામે લખવા વિનંતિ છે.

તાં ૧૩-૧૨-૧૯૧૦

સૈયદ જલાલુદ્દીન સૈયદમીયાં કાદરી.

ઓનરરી સેક્રેટરી.

## મદદગાર કમીટી.

- (૧) મીં નસરૂમીયાં બનામીયાં કાઝી આ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટર—ખેડા.
- (૨) મીં અમીરખાં ઉસમાનખાં પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર—નડીયાદ.
- (૩) ખાં સાં સેદુમીયાં ફેલુમીયાં રિસાલદાર—ખેડા.
- (૪) ઇનામદાર મોહમદમીયાં જમાલમીયાં—કપડવણજ.
- (૫) મીં બકુલાઈ સાહેબલાઈ પોલીસ સ. ઇ.—ગોરસદ.
- (૬) મીં બંદેઅલી જમાલમીયાં—નડીયાદ.
- (૭) મીં સદરૂમીયાં બહાઉદ્દીનમીયાં—મુંબઈ.
- (૮) કાજી સૈયદમીયાં અમીરમીયાં—ઠાસરા.
- (૯) તલાટી એહમદખાં બલોલખાં—ગોરસદ.
- (૧૦) મીં દીલગાઝખાં શમશેરખાં કલ્યાણી પરિશયન ટીચર હાઈસ્કુલ—સુરત.

- (૧૧) મીં નુરમીયાં જમાલમીયાં (નડીયાદ) હાલ તારમારતર—રાંદેર.
- (૧૨) મુનશી દાદામીયાં નાથુમીયાં—સુરત.
- (૧૩) મલેક રમુલમીયાં ફજલમીયાં—મહેમદાવાદ.

આ ફંડ સ્થાપિત કરવામાં મીં ઇબ્રાહીમ મોહમદ સયાણી, મીં મેહબુબમીયાં હમામઅલ કાદરી, મીં કરમઅલી રહીમ નાનજયાણી, ખાં ખાં બમનજી એદલજી મોદી વગેરે પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોએ કીમતી સલાહ આપી તેના હેતુ તથા નેમ પ્રત્યે પોતાની સંપૂર્ણ દીલસોઝી બતાવી છે અને તેઓ આશા રાખે છે કે આ ફંડથી ખેડા જિલ્લાના પછાત પડેલા મુસલમાનોને ઘણા સંગીન લાભ થશે.

આ ફંડને માટે યોગ્યતામાં આવેલા અગ્રભાવદારી નિયમે આ સાથે સામેલ રાખવામાં આવ્યા છે. ફંડના સંબંધમાં જે કંઈ પૂછવાનું હોય તેમ એમાંથી કાંઈ મદદ મેળવવાની હોય તો તે સંબંધી લખાણ નીચેને સરનામે લખવા વિનંતિ છે.

તાં ૧૩-૧૨-૧૯૧૦

સૈયદ જલાલુદ્દીન સૈયદમીયાં કાદરી.

આનરરી સેક્રેટરી.

- ૩ ફંડનો હિસાબ દર વર્ષે-પ્રગટ કરવામાં આવશે અને તેની અંદક નકલ દરેક મેમ્બરને પહોંચાડવામાં આવશે.
- ૪ આ ફંડની વ્યવસ્થા ઠરાવેલા નિયમો પ્રમાણે ઓનરરી સેક્રેટરી કરશે.
- ૫ આ ફંડનું કામ જેમ જેમ વધતું જશે તેમ તેમ જરૂર પ્રમાણે જુદી જુદી કમીટીઓ મુકરર કરવામાં આવશે.
- ૬ આ ફંડનો ઉપયોગ ખાસ ખેડા જિલ્લાના મુસલમાનોની કેળવણી માટે કરવામાં આવશે.
- ૭ આ ફંડમાંથી (૧) ઊંચી પ્રાથમિક, (૨) અંગ્રેજી અને (૩) ટેકનીકલ એટલે ઉદ્યોગહુન્નરની કેળવણીને માટે નાણાની સગવડ મુજબ મદદ આપવામાં આવશે.
- ૮ ઊંચી પ્રાથમિક કેળવણી માટે આપવાની મદદના નિયમો:—
  - (અ) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી લોકલબોર્ડ યા મ્યુનિસિપલ નિશાળમાં ગુજરાતી અથવા ઉર્દૂ પાંચમું ધોરણ પાસ કરી છટ્ટા ધોરણનો અભ્યાસ કરવા ચાલુ રહેશે તેને રૂ. ૨ની ચૅકડ મદદ પુસ્તક માટે આપવામાં આવશે. અગર આવો વિદ્યાર્થી વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષાને માટે તૈયાર થવા ઇચ્છા રાખતો હશે તો તેને અભ્યાસ, હાજરી તથા ચાલચલકત સંતોષકારક બતાવવાની રાતે માસિક એક રૂપિયાની સ્ટૅન્ડરશિપ ઉત્તેજન દાખલ આપવામાં આવશે.
  - (ચ) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી છટ્ટા ધોરણમાંથી પાસ થઈને યા પ્રમોશન મેળવીને સાતમા ધોરણમાં ચડશે અને વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા માટે અભ્યાસ કરશે તો તેને રૂ. ૩ની ચૅકડ મદદ પુસ્તક માટે આપવામાં આવશે. અગર આવો વિદ્યાર્થી લાણુવામાં ચાક્કા તથા ખંતીલો, હાજરીમાં નિયમિત તથા ચાલચલકતમાં સારો હશે તો તેને માસિક દોઢ રૂપિયાની સ્ટૅન્ડરશિપ ખાસ ઉત્તેજન દાખલ આપવામાં આવશે.
  - (ક) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા પાસ કરી કોલેજના પહેલા વર્ષમાં દાખલ થશે તેને

- ૩ ફંડનો હિસાબ દર વર્ષે પ્રગટ કરવામાં આવશે અને તેની અંકેક નકલ દરેક મેમ્બરને પહોંચાડવામાં આવશે.
- ૪ આ ફંડની વ્યવસ્થા ઠરાવેલા નિયમો પ્રમાણે ઓનરરી સેક્રેટરી કરશે.
- ૫ આ ફંડનું કામ જેમ જેમ વધતું જશે તેમ તેમ જરૂર પ્રમાણે જુદી જુદી કમીટીઓ મુકરર કરવામાં આવશે.
- ૬ આ ફંડનો ઉપયોગ ખાસ ખેડા જિલ્લાના મુસલમાનોની કેળવણી માટે કરવામાં આવશે.
- ૭ આ ફંડમાંથી (૧) જિંચી પ્રાથમિક, (૨) અંગ્રેજી અને (૩) ટેકનીકલ એટલે ઉદ્યોગહુન્નરની કેળવણીને માટે નાણાની સગવડ મુજબ મદદ આપવામાં આવશે.
- ૮ જિંચી પ્રાથમિક કેળવણી માટે આપવાની મદદના નિયમો:—
  - (અ) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી લોકલબોર્ડ યા મ્યુનિસિપલ નિશાળમાં ગુજરાતી અથવા ઉર્દુ પાંચમું ધોરણ પાસ કરી છટ્ટા ધોરણનો અભ્યાસ કરવા ચાલુ રહેશે તેને રૂ. ૨ની ચેક મદદ પુસ્તક માટે આપવામાં આવશે. અગર આવો વિદ્યાર્થી વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષાને માટે તૈયાર થવા ઇચ્છે રાખતો હશે તો તેને અભ્યાસ, હાજરી તથા ચાલચલકત સંતોષકારક બતાવવાની રીતે માસિક એક રૂપિયાની સ્ટેન્ડરશિપ ઉત્તેજન દાખલ આપવામાં આવશે.
  - (બ) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી છટ્ટા ધોરણમાંથી પાસ થઈને યા પ્રમોશન મેળવીને સાતમા ધોરણમાં ચડશે અને વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા માટે અભ્યાસ કરશે તો તેને રૂ. ૩ની ચેક મદદ પુસ્તક માટે આપવામાં આવશે. અગર આવો વિદ્યાર્થી ભણવામાં ચાક્કા તથા ખંતીલો, હાજરીમાં નિયમિત તથા ચાલચલકતમાં સારો હશે તો તેને માસિક દોઢ રૂપિયાની સ્ટેન્ડરશિપ ખાસ ઉત્તેજન દાખલ આપવામાં આવશે.
  - (ક) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા પાસ કરી કોલેજના પહેલા વર્ષમાં દાખલ થશે તેને



તથા શિક્ષણના બીજા જરૂરી સાહિત્ય ખરીદવા માટે આપવામાં આવશે.

(૩) જે વિદ્યાર્થીને મિડલ, હાઇ યા કાજી સહાયુદ્ધીન સ્કોલરશિપ મળતી હશે તેને આ ફંડમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની મદદ આપી શકાશે નહિ પરંતુ તે વિદ્યાર્થી ઘણા ગરીબ તથા અસાધારણ આણક અને મહેનતુ હશે તો તેને ખાસ સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ ઘટિત મદદ આપવામાં આવશે.

૧૦ ખેડા જિલ્લાની કોઈ પણ સ્કુલના હેડમાસ્તર પોતાની શાળાના મુસલમાન વિદ્યાર્થીને મિડલ સ્કુલ સ્કોલરશિપમાં ખાસ કરાવી અગ્રેજી સ્કુલમાં દાખલ કરાવશે તો તેને ખાનાની મંજુરી લઈ છોકરા દીકરા ૧૦ નું ઇનામ આપવામાં આવશે.

૧૧ ઉદ્યોગ, હુન્નર તથા વેપારી લાઇનને લગતી કેળવણીને માટે આપવાના નિયમો:—

જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી ગુજરાતી છટું અથવા ૪ યું ધોરણ ખાસ કરીને કોઈ પણ ટેકનીકલ, ઇન્ડસ્ટ્રીયલ યા કોમર્શિયલ શાળામાં દાખલ થશે તેને નાણાની સગવડ પ્રમાણે સ્કુલ ફી વગેરે બાબત ધ્યાનમાં લઈ ઘટિત રકમની માસિક સ્કોલરશિપ આપવામાં આવશે. વળી શિક્ષણના જરૂરી સાહિત્ય ખરીદવા સારૂ રૂ. ૧૦ સુધીની રોકડ મદદ પણ આપવામાં આવશે.

૧૨ કન્યા કેળવણીના ઉત્તેજન માટે મુસલમાન છોકરીઓને ઉર્દૂ યા ગુજરાતી શાળામાં એન્ટ્રી યોપડીઓની મદદ ઉપરાંત ખાસ સ્કોલરશિપો ઉપલા યોગ્યતામાં આપવામાં આવશે.

૧૩ આ ફંડમાંથી મદદ મેળવવાની અરજી ગુજરાતી યા અંગ્રેજીમાં શાળાના હેડમાસ્તરની મારફત આવવી જોઈએ. અરજીના છાપેલા ફારમ અર્ધા આનાની દિમન લઈ મોકલવામાં આવશે.

૪ મદદની અરજીઓ છેવટમાં છેવટ ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીમાં આવી જવી જોઈએ.

૫ આ નિયમોમાં જરૂર પડે યોગ્ય ફેરફાર કરવામાં આવશે.

તથા શિક્ષણના બીજા જરૂરી સાહિત્ય ખરીદવા માટે આપવામાં આવશે.

(૬) જે વિદ્યાર્થીને મિડલ, હાઇ યા કાજ શહાજુદીન સ્કોલરશિપ મળતી હશે તેને આ ફંડમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની મદદ આપી શકાશે નહિ પરંતુ તે વિદ્યાર્થી ઘણો ગરીબ તથા અસાધારણ ચાલાક અને મહેનતુ હશે તો તેને ખાસ સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ ઘટિત મદદ આપવામાં આવશે.

૧૦ ખેડા જિલ્લાની કોઈ પણ સ્કુલના હેડમાસ્તર પોતાની શાળાના મુસલમાન વિદ્યાર્થીને મિડલ સ્કુલ સ્કોલરશિપમાં પાસ કરાવી અંગ્રેજી સ્કુલમાં દાખલ કરાવશે તો તેને ખાતાની મંજુરી લઈ છોકરા દીકરા રૂ. ૧૦ નું ઇનામ આપવામાં આવશે.

૧૧ ઉલોગ, હુન્નર તથા વેપારી લાઇનને લગતી કેળવણીને માટે આપવાના નિયમો:—

જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી ગુજરાતી હટું અથવા ૪ થું ધોરણ પાસ કરીને કોઈ પણ ટેકનીકલ, ઇન્ડસ્ટ્રીયલ યા કોમર્શિયલ શાળામાં દાખલ થશે તેને નાણાની સગવડ પ્રમાણે સ્કુલ ફી વગેરે બાબત ધ્યાનમાં લઈ ઘટિત રકમની માસિક સ્કોલરશિપ આપવામાં આવશે. વળી શિક્ષણના જરૂરી સાહિત્ય ખરીદવા સારૂ રૂ. ૧૦ સુધીની રોકડ મદદ પણ આપવામાં આવશે.

૧૨ કન્યા કેળવણીના ઉત્તેજન માટે મુસલમાન છોટીઓને ઉર્દુ યા ગુજરાતી શાળામાં રહેતી મોપડીઓની મદદ ઉપરાંત ખાસ સ્કોલરશિપો ઉપલા ધોરણમાં આપવામાં આવશે.

૧૩ આ ફંડમાંથી મદદ મેળવવાની અરજી ગુજરાતી યા અંગ્રેજીમાં શાળાના હેડમાસ્તરની મારફત આવવી જોઈએ. અરજીના છાપેલા ફારમ અર્ધા આનાની કિંમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૧૪ મદદની અરજીઓ ઉપરમાં ઉપર ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીમાં આવી જવી જોઈએ.

૧૫ આ નિયમોમાં જરૂર પડે થોડા ફેરફાર કરવામાં આવશે.

## નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

મંછારામ દ્વારકાદાસ રા. ૬ ) સુરજરામ માણેકલાલ રા. ૫ )  
 ઘેલાભાઈ જગનલાલ રા. ૩ ) અમી જળપાર રા. ૪ ) જગીઅતરામ  
 પટેલ રા. ૪ ) એદલજી શેઠ રા. ૫ ) ઇનામ વેડચ—પટેલજીના લા-  
 વસંગ વગેરે રા. ૯ ) મીઠાઈ તથા ઇનામ સળેત—પા. કાશી-  
 રામ રાલરામ રા. ૯-૫-૦ ઇનામ કેલોદ—બાઈ સુરજ રા. ૯ ) સ્કુલ  
 જમાડી તવરા—ગામ લોકિ રા. ૧૫-૪-૦ ઇનામ સીમલીઆ—જુદા  
 જુદા ગૃહસ્થો રા. ૨૮ ) રલેટ, ચોપડી વગેરે ઉળેર—પટેલ નરોત્તમભાઈ  
 ત્રિભોવનભાઈ રા. ૭ ) પુસ્તક તથા મીઠાઈ સારોદ—ઉર્દુશાળા મી. બા-  
 જીભાઈ મહમદ કારભારી રા. ૨૦ ) ઇનામ વગેરે વેડચ—દહેવાણુના ઠા-  
 કોર સાહેબ રા. ૪ ) મીઠાઈ વગેરે સીમલીઆ—સ્કુલ કમીટીના મેમ્બરો  
 રા. ૧૪-૧૨-૦ ઇનામ કપડાં વગેરે અમનપુર—પા. મયુર રાઈજીભાઈ  
 તથા પા. કાળીદાસ ત્રીકમદાસ રા. ૧૦-૮-૦ સ્કુલ જમાડી તથા મનસુ-  
 ખરામ હરજીવનદાસ રા. ૧ ) પતાસાં શીગામ—ઠાકોર શ્રી નરસીંગજી  
 મહેરામણસીંહ રા. ૨ ) સાકર આરોદના ઠાકોર શ્રી ઉદયસિંહજી રા. ૨ )  
 સાકર સરભાણુ—પા. ભાઈલાલ લક્ષ્મીભાઈ રા. ૬-૦-૬ ઇનામ શુક-  
 લતીર્થ—કન્યાશાળા સ્કુલ કમીટીના મેમ્બરો વગેરે રા. ૬-૮-૦ છીંટ  
 તથા રા. ૫ ) ગામાત રૂઢગાંધી છીંટ.  
 અમદાવાદ વિભાગ.

ભડીયાદ—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૭ ) ઇનામ અમદાવાદ—  
 મ્યુ. સ્કુલ નં. ૧૧ મી. મોરારજી ધનજી પડીઆ રા. ૪ ) પતાસાં.  
 સુરત વિભાગ.

સુરત—મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૬ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ રા. ૬ )  
 પતાસાં મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૭ શેઠ પ્રાણજીવનદાસ દુર્લભરામ રા. ૫-૧૨-૦  
 મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૧૨ શેઠ સુનીલાલ માણેકલાલ ગાંધી રા. ૩ ) કપડાં  
 શેઠ રંગીસદાસ નગીનદાસ નાણાવટી રા. ૫-૪-૦ અમરોલી—જુદા જુદા  
 ગૃહસ્થો રા. ૧૫ ) ધડીયાલ તથા રા. ૩ ) મીઠાઈ.

## નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

મંછારામ દ્વારકાદાસ રા. ૬ ) સુરજરામ માણેકલાલ રા. ૫ )  
 ઘેલાભાઈ ઇગનલાલ રા. ૩ ) અમી જળખાર રા. ૪ ) જમીઅતરામ  
 પટેલ રા. ૪ ) એલજી શેઠ રા. ૫ ) ઇનામ વેડચ—પટેલજીભા ભા-  
 વસંગ વગેરે રા. ૯ ) મીઠાઈ તથા ઇનામ સળેત—પા. કાશી-  
 રામ રાલરામ રા. ૯-૫-૦ ઇનામ કેલોદ—બાઈ સુરજ રા. ૯ ) સ્કુલ  
 જમાડી તવરા—ગામ લેકિા રા. ૧૫-૪-૦ ઇનામ સીમલીઆ—જુદા  
 જુદા ગૃહસ્થો રા. ૨૮ ) સ્લેટ, ચોપડી વગેરે ઉળેર—પટેલ નરોત્તમભાઈ  
 ત્રિભોવનભાઈ રા. ૭ ) ખુસ્તક તથા મીઠાઈ સારોદ—ઉર્દુશાળા મી. બા-  
 જભાઈ મહમદ કારભારી રા. ૨૦ ) ઇનામ વગેરે વેડચ—દહેવાણુના ઠા-  
 કોર સાહેબ રા. ૪ ) મીઠાઈ વગેરે સીમલીઆ—સ્કુલ કમીટીના મેમ્બરો  
 .ા. ૧૪-૧૨-૦ ઇનામ કપડાં વગેરે અમનપુર—પા. મયુર રાઈજભાઈ  
 તથા પા. કાળીદાસ ત્રીકમદાસ રા. ૧૦-૮-૦ સ્કુલ જમાડી તથા મનમુ-  
 ખરામ હરજીવનદાસ રા. ૧ ) પતાસાં શીગામ—ઠાકોર શ્રી નહારસીંગજી  
 મહેરામણસીંહ રા. ૨ ) સાકર આરોદના ઠાકોર શ્રી ઉદયસિંહજી રા. ૨ )  
 સાકર સરભાણુ—પા. ભાઈલાલ લક્ષુભાઈ રા. ૬-૦-૬ ઇનામ શુક-  
 લતીર્થ—કન્યાશાળા સ્કુલ કમીટીના મેમ્બરો વગેરે રા. ૬-૮-૦ છોટ  
 તંથા રા. ૫ ) ગામાત ફંડમાંથી છોટ.  
 અમદાવાદ વિભાગ.

ભડીયાદ—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૭ ) ઇનામ અમદાવાદ—  
 મ્યુ. સ્કુલ નં. ૧૧ મી. મોરારજી ધનજી પડીઆ રા. ૪ ) પતાસાં.  
 સુરત વિભાગ.

સુરત—મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૬ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ રા. ૬ )  
 પતાસાં મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૭ શેઠ પ્રાણજીવનદાસ દુર્લભરામ રા. ૫-૧૨-૦  
 મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૧૨ શેઠ સુનીલાલ માણેકલાલ ગાંધી રા. ૩ ) કપડાં  
 શેઠ રંગીલદાસ નગીનદાસ નાણાવટી રા. ૫-૪-૦. અમરોલી—જુદા જુદા  
 ગૃહસ્થો રા. ૧૫ ) ઘડીયાલ તથા રા. ૩ ) મીઠાઈ.

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકિ ઈંડીઅન પીનલકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઍક્ટ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુલો મુસ્લમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો રિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાત કીમત એસે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૫૦. ૦-૦-૦ માજ મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે આટે તાકોદે મગાડી શ્યો, ખેરીસ્ટરો, દિનાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હાથરો સરદીફકિટા મળ્યા છે. તલાટી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને હકીકારોએ પાસે રાખવીજ જોઈએ. દરેક તલાટી તેથી પટેલને વચાવરો કે પાઠજથી પંસ્તાવો થાય નહિ તાકોદે મગાવીલો થોડી કોપી શીલક છે

જેઠાલાલ દેવશકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ

મુ. ખોરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અનોલા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

જાણકના 'ખોરસદ એજ્યુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી હશે  
ત્રણ ભાગમાં દરેકનો જ આના \* ત્રણ ભાગનુ આપુ પુસ્તક રૂ. ૧ )  
દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપલા વર્ગો માટે  
અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાનગી અને દેશી સંસ્થાઓની ઘણી શાળાઓમાં  
નીતિને કેળવણી માટે દેકરેટ છુક તરીકે આપે છે. કપડાનુ પાડુ પુક.  
કાગળ તથા જાપ હંચા. ૫૪ ૩૨૫, મોડર્નરીબુ, કચકતા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦.  
૫૪ ૩૦૪ મા ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુમર્ષ, સ્કોલકોઝ કોર્ટના  
જડજ નામદાર કું મોડર્નરી, એમ એ. એચ એસ બી. લખે છે કે —  
મનુષ્યજાતિના સહસ્રોણ ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાથી ચુંટી  
કાઢેલી વાત્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે પોતાના મહાન બી પુરોના ચ-  
રિત્રોમાં આપેલો જન સ્વભાવની ઉત્તમ બાબત આપણા બાળકોને શિ-  
ક્ષણ આપવા આ તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિ-  
ર્દે છે. ત્રજલાલ પુ. મહેતા, હેડ મા. તા. સ્કૂ. વઢવાણ શહેર  
મંગદ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની મુંબઈ

દરેક માણસે કાયદો જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઈંડીઅન પીનવકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુલો મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સક્ટર પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આમકારો, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાબુકદારોનો, નર્વાનો, વારસાનો રિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત એસે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૫૦. ૦-૭-૦ માત્ર મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે આટે તાકોદે મગારી દ્યો, ખેરીસ્ટરો, દિનાનો, કલેક્ટરો વીજેરેના હુમરો સરટીફિકેટો મળ્યા છે. તલાલી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઇંકીરોએ પાસે રાખવી જ જોઈએ. દરેક તલાલી તથા પટેનને વ્યાખ્યાનો કે પાઠ્યથી પંસ્તાવો થાય નહિ તો કોદે મગારીલો થોડો કોપી શીલક છે.

જેહાલાલ દેવશકર દવે. C/O મામલતદાર કોર્ટ

મુ. બોરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

જાહેરના 'બોરસદ એજ્યુ. લીગ' ના ધોરણને અનુસરતી જો  
ત્રણ ભાગમાં કરેલો જ આના \* ત્રણ ભાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧ )  
દરેક ભાગ અંગ્રેજી નીમલા અને ગુજરાતી ઉપલા વર્ગો માટે  
અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાનગી અને દેશી શૈક્ષણિકી ધણી શાળાઓમાં  
નીતિને કેળવણી માટે દેકરેટ છુક તરીકે ચાલે છે. કપડાનું પાકું પુકું,  
કાગળ તથા જાપ ઉચાં. ૫૯ ૩૨૫, મોડર્નરીન્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦.  
પૃષ્ઠ ૩૦૪ મા ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુમર્ષ, સ્મૈલકોડ કોર્ટના  
જડજ નામેદાર રૂં ૦ મો. ૭૦૦૦, એમ. એ એવ એસ બી. લખે છે કે —  
મનુષ્યજાતિના સહયુક્તો ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાથી ચુંટી  
કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે પોતાનો મહાન આ પુરોના ચ-  
રિત્રોમાં આપેલો જર્ન સ્વભાવની ઉત્તમ બાલુનું આપણાં બાળકોને શિ-  
ક્ષણ આપવા ચાર તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિ-  
ર્દે છે. ત્રજલાલ પુ. મહેતા, હેડ મા. તા. ૨૬૦, વડવાણ શહેર.  
પ્રગટ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની મુંબઈ.

## સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામા નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમા છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિરાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશુ.

મનીઓર્ડર મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના શૂન્ય થાતો, મનવ છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકેટો લેવામા આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે હોનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ટપાલ ખર્ચે સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૫ આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો જોમાં સમાચર થશે નહિ.

બહુર ખખરો છાપવાના ભાવ.

રૂ. ૬.	લીટી	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી
૧...	...	ના અગીઆર માસ લગી દર માસે
૨...	...	રૂ. ૧૦ ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે
૩...	...	પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી
૪...	...	દરેક માસે રૂ. ૫ ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ દૈનિક વહેંચવામાં આવશે નહિ.

## સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામા નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમા છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશુ.

મનીઓર્ડર મોકલનારે રૂપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના ખૂબ ચસતો મનુષ્ય છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકેટો લેવામા આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે હોનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૧ આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

**બહુર ખખરો છાપવાના ભાવ.**

૩. ૬.	લીટી	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી
૧... .. ૩		ના અગીઆર માસ લગી દર માસે
દસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧)-		રૂ. ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે
ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે		પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી
બાર માસ લગી લાગલાગટ હશે		દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે

શાળાપત્રની સાથે કેઈ પણ દૈનિકીય વહેંચવામાં આવશે નહિ.



## નવા મોટા અંકગણિતના

તૈયાર થાય છે.

ખુલાસા.

તૈયાર થાય છે.

વી. પી. પોસ્ટેજ મંગાવનારને માથે

એપ્રિલ તા. ૧૫ મી પહેલાં નામ નોંધાવનારને પોણી કિંમતે સામગ્રી  
દસ કરતાં વધારે નકલ મંગાવનારને એક નકલ વધુ. પાછળથી કીંમત રૂ.  
૦-૮-૦ એપ્રિલ માસના છેલ્લા અઠવાડિયામાં બહાર પડશે. એક અનુલવી યર્ડિંગ  
અર ટ્રેન્ડ ચપડા શિક્ષકને હાથે લખાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર. મેસર્સ. એન. એમ.  
રાવળ એન્ડ કુ. ઠેંગ ખાડીયા અમૃતલાલની પોળ-અમદાવાદ.

જોઈએ છે.

૬૨૭-માડવી સાર પહેલા વર્ષનો ટ્રેન્ડશિક્ષક તથા કરાંચી સાર બીજા  
તથા ત્રીજા વર્ષની બીજીશિક્ષક. લખો—ઓ. સેક્રેટરી, મદ્રાસ હસની-ક-  
રાંચી-સિંધ.

જાહેર ખબર.

આશાભાઈ એન્ડ બ્રધર્સ કુ. તારાપુર (ખંભાત)માં નિશાળોમાં  
ચાલતી ઇંગ્રેજી તથા અનુલતી ચોપડીઓ તથા સ્ટેશનરી માલ વગેરે સાથે  
કમિશનથી આપે છે તે તરફ દરેક મહેતાજી ધ્યાન આપશે.

## નવા મોટા અંકગણિતના

તૈયાર થાય છે.

**ખુલાસા.**

તૈયાર થાય છે.

વી. પી. પોસ્ટેજ મંગાવનારને માથે.

એપ્રિલ તા. ૧૫ મી પહેલાં નામ નોંધાવનારને પોણી કિંમતે સામગ્રી દસ કરતાં વધારે નકલ મંગાવનારને એક નકલ વધુ. પાછળથી કીંમત રૂ. ૦-૮-૦ એપ્રિલ માસના છેલ્લા અઠવાડીયામાં બહાર પડશે. એક અનુભવી યર્ષી અર ટ્રેન્ડ ચયક્ષા શિક્ષકને હાથે લખાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર મેસર્સ. એન. એમ. રાવળ એન્ડ કું. ૪૦ ખાડીયા અમૃતલાલની પોળ-અમદાવાદ.

**નોંધ એ છે.**

૬૨૭-માંડવી સાર પહેલા વર્ષનો ટ્રેન્ડશિક્ષક તથા કરાંચી સાર બીજા તથા ત્રીજા વર્ષની સ્ત્રીશિક્ષક. લખો—ઓ. સેક્રેટરી, મદ્રેસા દસ્તની-ક-રાંચી-સિંધ.

**જાહેર ખબર.**

આશાભાઈ એન્ડ બ્રધર્સ કું. તારાપુર (ખંભાત)માં નિશાબાઈ ચાલતી ઇંગ્રેજી તથા ગુજરાતી ચોપડીઓ તથા રટેશનરી માલ વગેરેના ચક્રમિશનથી આપે છે તે તરફ દરેક મહેતાજી ધ્યાન આપશે.

# જખરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

સુખખલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી ઊંડા ૧

રેશમી રમાલ ૧

પગના મોજાની જોડ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૧

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અત્તરની શીશી ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

હોકાયત્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૧

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે આ મિલાપ અમારે ત્યાંથી ફેન્સી ક્લોથ તથા સોના ચાંદીના દરેક જાતનાં વોચ તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશાયત બાબે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—અદારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નજર તથા પોતાનું સરનામું ચોક્કસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. અદાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવામો નીચેના સરનામે પણ લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની ટી-કીટ મોકલવી.

મળવાનું રેશમું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સાથે.

# જખરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત ર. ૪

સુંખખલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી ઊડા ૧

રેશમી રમાલ ૧

પગના મોજની જોડ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત ર. ૫

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અતરની શીશી ૧

ફેન્સી મોજની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત ર. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

હોકાપત્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત ર. ૬

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોજની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ધડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે આ મિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલેક્ટ તથા સોના ચાંદીના દરેક જાતનાં વોચ તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશપત બાવે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—અદારગામવાળાઓએ ધડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોક્કસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. અદાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ધડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવામો નીચેને સરનામે પણ લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની ટીકીટ મોકલવી.

મળવાનું ઠેકાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ધડીઆળી

બડોદરા—અમલવાદી પોળ સામે.

શિક્ષકોને શિક્ષા અને ખીજો નિશાળનો વહીવટ, જેમ રાજ્યતંત્રમાં પક્ષથી કામ ચાલે છે, તેમ પક્ષથી ચાલે છે અને તેનાં પરિણામમાં નિશાળોને ઘણીજ હાનિ થાય છે. વિદ્યાર્થીઓને માટે શાળામાં જગાનો ઘણો સંક્રાંત છે; હવા વગરના ને તન્દુરસ્તીને હાનિકારક મકાનોમાં છોકરાંને થે-ટાનાં ટોળાંની માફક એકઠાં કરવામાં આવે છે; અને બાળવર્ગને અશિક્ષિત, કાચા શિક્ષકોના હાથમાં મૂકેલા છે; તેઓ તે વર્ગના શિષ્ય તરફ ખરાબ વર્તણૂક ચલાવે છે એમ સંભળાય છે અને તેમને કેળવવા માટે ત-દન નાલાયક છે.

સુરતની મ્યુનિસિપાલિટિ કેળવણીના કામમાં ઘણો રસ લે છે ને ચપલતા દર્શાવે છે. તે કામની પાછળ નફી કરેલી રકમ કરતાં તેઓ ૭,૭૦૦ રા. વધારે ખર્ચે છે. ચાણામાં જ્યાં ધોરણોની ખીલકુલ દરકાર રાખવામાં આવતી નથી.

ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં સરકારે મ્યુનિસિપાલિટિને મદદ કરવાની રકમ ખર્ચનો ૬ હતી તે વધારીને ૬ કરી, પણ તે એવી શરતે કે એ વધારાની રકમ મ્યુનિસિપાલિટિના ચાલુ ખર્ચમાં ઉમેરવી. ઇ. સ. ૧૯૦૬ માં તપાસ કરતાં એમ માલમ પડ્યું છે કે એક મ્યુનિસિપાલિટિ ખર્ચેખર્ચ ખર્ચવા જેટલીજ રકમ ખર્ચતી હતી, ૧૧ એથી ઓછું ખર્ચતી હતી, અને ૧૩૮ વધારે ખર્ચતી હતી. વળી એ રીતે મદદની રકમ ખર્ચના ૬ ને બદલે ૬ કરવાથી સરકારને એકંદરે ખર્ચ સવા લાખ રૂપીઆ થશે.

દેશી રાજ્યોની નિશાળો ૨,૨૩૭ થી વધીને ૨,૩૬૨ થઈ. ઉત્તર વિભાગમાં રાજ્યપીપળા સ્ટેટ કેળવણીનો વહીવટ બહુ ફતેહમંદ રીતે ચલાવે છે ને શિક્ષકોને સારો પગાર આપે છે. ખીજો રથજો, પગાર બહુ ટુંકા છે, આસિસ્ટન્ટોને રા. ૬, ૫, ને કોઈકે રથજો રા. ૪ પણ આપે છે એ મોટો દ્રાવ છે. ઘણાં રાજ્યોએ થોડો વખત ચર્ચા કરી કાઢી નાખી કેળવણી માફી કરી છે. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મિ. લોરિ કહે છે કે એ એવી નિશાળોમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાની બારીક તપાસ કરી છે અને મને માલમ પડ્યું છે કે એથી સંખ્યામાં જુજ વધારો થયો છે; પણ તે વધારો સામાન્ય કારણોને લીધે પણ હોય; કેટલેક ટેકાણે નો સંખ્યામાં ઘટાટો થયો છે. આવી રીતે રાજ્યોએ જે પૈસા ફેંકી દીધા છે તેના શિક્ષકોના પગાર વધારવામાં

૧૨૨ ઇ. સ. ૧૯૦૯-૧૦ ના વાર્ષિક રિપોર્ટમાંની હકીકત.

શિક્ષકોને શિક્ષા અને ખીજી નિશાળનો વહીવટ, જેમ રાજ્યતંત્રમાં પક્ષથી કામ ચાલે છે, તેમ પક્ષથી ચાલે છે અને તેનાં પરિણામમાં નિશાળોને ઘણીજ હાનિ થાય છે. વિદ્યાર્થીઓને માટે શાળામાં જગાનો ઘણો સંક્રાંત્ય છે; હવા વગરના ને તન્દુરસ્તીને હાનિકારક મકાનોમાં છોકરાંને થે-ટાનાં ટોળાંની માફક એકઠાં કરવામાં આવે છે; અને બાળવર્ગને અશિક્ષિત, કાચા શિક્ષકોના હાથમાં મૂકેલા છે; તેઓ તે વર્ગના શિષ્ય તરફ ખરાબ વર્તણૂક ચલાવે છે એમ સંભળાય છે અને તેમને કેળવવા માટે ત-દન નાલાયક છે.

સુરતની મ્યુનિસિપાલિટિ કેળવણીના કામમાં ઘણો રસ લે છે ને ચપળતા દર્શાવે છે. તે કામની પાછળ નફી કરેલી રકમ કરતાં તેઓ ૭,૭૦૦ રા. વધારે ખર્ચે છે. ચાણામાં ઊંચાં ધોરણોની ખીલકુલ દરકાર રાખવામાં આવતી નથી.

ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં સરકારે મ્યુનિસિપાલિટિને મદદ કરવાની રકમ ખર્ચ્યો હતી તે વધારીને રૂ. કરી, પણ તે એવી શરતે કે એ વધારાની રકમ મ્યુનિસિપાલિટિના ચાલુ ખર્ચમાં ઉમેરવી. ઇ. સ. ૧૯૦૬ માં તપાસ કરતાં એમ માલમ પડ્યું છે કે એક મ્યુનિસિપાલિટિ બેરોબર ખર્ચવા જેટલીજ રકમ ખર્ચતી હતી, ૧૧ એથી ઓછું ખર્ચતી હતી, અને ૧૩૮ વધારે ખર્ચતી હતી. વળી એ રીતે મદદની રકમ ખર્ચના રૂ. ને બદલે રૂ. કરવાથી સરકારને એકંદર ખર્ચ સવા લાખ રૂપીઆ થશે.

દેશી રાજ્યોની નિશાળો ૨,૨૩૭ થી વધીને ૨,૩૬૨ થઈ. ઉત્તર વિભાગમાં રાજ્યપીપળા સ્ટેટ કેળવણીનો વહીવટ બહુ ફત્તેહમંદ રીતે ચલાવે છે ને શિક્ષકોને સારો પગાર આપે છે. ખીજે રથજે, પગાર બહુ ટુંકા છે, આસિસ્ટન્ટોને રા. ૬, ૫, ને કોઈકે રથજે રા. ૪ પણ આપે છે એ મોટા દોષ છે. ઘણાં રાજ્યોએ થોડાં વખત ચર્ચા કરી કાઢી નાખી કેળવણી માફી કરી છે. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મિ. લોરિ કહે છે કે એ એવી નિશાળોમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાની બારીક તપાસ કરી છે અને મને માલમ પડ્યું છે કે એવી સંખ્યામાં લુજ વધારો થયો છે; પણ તે વધારો સામાન્ય કારણોને લીધે પણ હોય; કેટલેક ટેકાણે તો સંખ્યામાં ઘટાટો થયો છે. આવી રીતે રાજ્યોએ જે પૈસા ફેંટી દીધા છે તેની શિક્ષકોના પગાર વધારવામાં

૧૨૪ નામદાર ગવર્નર સાહેબના ચેન્સેલર તરીકેના વ્યાખ્યાનમાંથી ઉતારો.

શિક્ષકોનો પગાર ઊંચી પાવરીનો ને પેન્શનને લાપક થયો. આ સુધારાથી શિક્ષકવર્ગે ધણો આનન્દ પ્રદર્શાવ્યો છે; પણ એથી પણ વધારે સુધારો કરવાને થોડા વખતમાં સાધન મળી આવશે એવી આશા છે. ૪ વરસની નોકરીવાળા શિક્ષકને તેના પ્રમાણુપત્ર પ્રમાણે પગાર મળવાથી તે ૧૦ કે વધારે વરસની નોકરીવાળા શિક્ષકનો બરોબરીઓ થયો છે, અને તેથી વધારે નોકરીવાળા શિક્ષકો સ્વાભાવિક રીતેજ દરિયાદ કરે છે કે અમને ધારાસંપ્રદ પ્રમાણે પગારનો વધારો મળવો જોઈએ તે ક્યારે મળશે. દરેક શિક્ષકને એ પ્રમાણે તેને મળવો જોઈએ એટલો વધારે આપીએ તો કેટલી રકમ જોઈએ તેની ગણે વરસે ગણતરી કરાવી હતી તેથી જાણાય છે કે લગભગ પડે લાખ રૂપીઆની જરૂર છે. ધણુંકરીને એથી અર્ધો રકમથી બધી યોગ્ય દરિયાદનાં કારણો દૂર થશે. પણ એ શિક્ષકો આશા રાખી શકે એવી એકંદર કેટલી મોટી રકમ તેમને મળી નથી તેનો એ ભારે રકમથી ખ્યાલ આવે છે.

મિ. પ્રાયર ધારે છે કે પ્રાથમિક શાળાના ધણાખરા શિક્ષકોની રિયલિટી શોચનીય છે. કેટલાક ભાગ્યશાળી શિક્ષકો સિવાય ધણાને નાનાં ગામડાંમાં જીવન નિર્ગમન કરવું પડે છે, ત્યાં તેમને કંઈ અનુકૂળ સોજતીઓ મળતા નથી અને કેટલીક વખત હવાપાણી પણ ધણાં ખરાબ હોય છે. ધણાં ગામડાંમાં પણ હોય છે, તેમાંથી મુક્ત રહેવું શિક્ષકને ધણું અઘરું થઈ પડે છે.

ગામડાંમાં શિક્ષકને મદદ કરવાને સ્કૂલ-કમિટીઓ હોય છે. શિક્ષક ગમતો ન હોય તો તેની સામા લખાણ કરવું અને જો ગમતો હોય ને તેની બદલી થાય તો તેની સામા અરજી કરવી એજ આ કમિટીનું ઉત્તર વિભાગમાં મુખ્ય કામ છે.



નામદાર ગવર્નર સાહેબના ચેન્સેલર તરીકેના વ્યાખ્યાનમાંથી ઉતારો—મુંબઈના વિશ્વવિદ્યાલયના પારિયવરણી (ડિપ્રી) આપણ માટેના છેલ્લા સમારંભમાં મુંબઈના નામદાર ગવર્નર સાહેબે ચેન્સેલર તરીકે જે ભાષણ કર્યું તેનો છેલ્લો ભાગ ઉત્તમ હોવાથી નીચે આપ્યો છે:—

આગળના પારિયવરણી પ્રાપ્ત કરનારાઓને જે કહેવાનું મને મન છે

૧૨૪ નામદાર ગવર્નર સાહેબના ચેન્સેલર તરીકેના વ્યાખ્યાનમાંથી ઉતારો.

શિક્ષકોનો પગાર ઊંચી પાયરીનો ને પેન્શનને લાપક થયો. આ સુધા શિક્ષકવર્ગે ઘણો આનન્દ પ્રદર્શાવ્યો છે; પણ એથી પણ વધારે સુધારો વાને થોડા વખતમાં સાધન મળી આવશે એવી આશા છે. ૪ વરઃ નોકરીવાળા શિક્ષકને તેના પ્રમાણુપત્ર પ્રમાણુ પગાર મળવાથી તે વધારે વરસની નોકરીવાળા શિક્ષકનો બરોબરીઓ થયો છે, અને વધારે નોકરીવાળા શિક્ષકો સ્વાભાવિક રીતેજ દરિયાદ કરે છે કે ધારાસંપ્રદ પ્રમાણુ પગારનો વધારો મળવો જોઈએ તે દ્યારે મળશે. શિક્ષકને એ પ્રમાણુ તેને મળવો જોઈએ એટલો વધારે આપીએ તો રકમ જોઈએ તેની ગયે વરસે ગણતરી કરાવી હતી તેથી જણાય લગભગ પૂરું લાખ રૂપીઆની જરૂર છે. ધણુંકરીને એથી અર્ધો અર્ધો થોડ્ય દરિયાદનાં કારણો દૂર થશે. પણ એ શિક્ષકો આશા શકે એવી એકંદર કેટલી મોટી રકમ તેમને મળી નથી તેનો એ ભાર મૂકી ખ્યાલ આવે છે.

મિ. પ્રાયર ધારે છે કે પ્રાયમિક શાળાના ઘણાખરા શિક્ષકોની સિ સોચનીય છે. કેટલાક લાગ્યશાળી શિક્ષકો સિવાય ઘણાને નાનાં ગામડાં જવન નિર્ગમન કરવું પડે છે, ત્યાં તેમને કંઈ અનુકૂળ સોજતીઓ મળી નથી અને કેટલીક વખત હવાપાણી પણ ઘણાં ખરાબ હોય છે. ઘણાં મોમાં પક્ષ હોય છે, તેમાંથી મુક્ત રહેવું શિક્ષકને ઘણું અઘરું થઈ પડે

ગામડાંમાં શિક્ષકને મદદ કરવાને સ્કૂલ-કમિટિઓ હોય છે. ગમતો ન હોય તો તેની સામા લખાણુ કરવું અને જો ગમતો હોય તેની જદલી થાય તો તેની સામા અરજી કરવી એજ આ કમિટિનું વિભાગમાં મુખ્ય કામ છે.

નામદાર ગવર્નર સાહેબના ચેન્સેલર તરીકેના વ્યાખ્યાનમાંથી ઉતારો—મુજબના વિશ્વવિદ્યાલયના પારિવર્ણવદી (ડિગ્રી) આપ માટેના છેલ્લા સમારંભમાં મુજબના નામદાર ગવર્નર સાહેબે ચેન્સેલર તરીકેના લાગણુ કર્યું તેનો છેલ્લો લાગ ઉત્તમ હોવાથી નીચે આપ્યો છે:—  
આજના પારિવર્ણવદી પ્રાપ્ત કરનારાઓને જે કહેવાનું મને મન



થી ઉદ્દેશ્ય કહ્યો તેમ અન્તે પણ એજ અન્યકારના કેટલાક શબ્દો કહું છું, એથી આપણા સર્વમાં ઉત્સાહ ને પ્રેરણા ઉત્પન્ન થયો—‘દરેરોજના પ્રાતઃકાળને તમારા જીવનનો આરંભ સમજો અને દરેરોજના મૂર્યાસ્તને જીવનનો અન્ત સમજો; પછી એ સ્વરૂપ જીવનમાંના દરેકમાં અન્ય પ્રતિ કંઈક ઉપકારનું ને તમારે પોતાને માટે કંઈક સારા બળ કે જ્ઞાનનું નિશ્ચિત સમજી રહે એમ વર્તો.’ જે તમણે સ્ત્રીપુરુષો નિવાર્યાજીવન પરિસમાપ્ત કરી જીવનયાત્રામાં જુદે જુદે માર્ગે વળવાને સજ્જ થયા છે તેને આ ઉમદા શબ્દો કરતાં વધારે સારા શબ્દોમાં હું ઉપદેશ આપી શકતો નથી.

## કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

( ચાલુ પૃ. ૮૯ થી ).

આખ્યાયિકાવિનોદ.

ગુરુશિષ્યસંબંધ.

આ પ્રમાણે કાવ્યનો થોડોક વિનોદ કર્યો. હવે આપણે આખ્યાયિકાથી સહજ વિનોદ કરીએ ને વિનોદની સાથે જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત કરીએ. તેમજ પૂર્વ સમયના ચિત્રને આધુનિક સમય બેડે સરખાવી ઉપદેશ મદણ કરીએ. પ્રથમ તો એ આખ્યાયિકા કહેનાગ ગુરુઓ ને શિષ્ય વચ્ચે કેવો સંબંધ હતો, શિષ્ય કેવો નમ્ર હતો, તે અધિકારી છે કે નહિ તે વિશે કેવો વિચાર થતો તે માટે નીચેનાં શ્રુતિવાક્યો વિચારો:—

વિદ્યા હ વૈ બ્રાહ્મણમૌજગામ્ ગોપાય મા શેર્વધિષ્ઠેઽહમસ્મિ ।  
 અમૃતયાનાનૃજંવેઽયુતાય ન માં દ્રુયા વીર્યવંતી તથા સ્યામ્ ॥  
 ય આ તૃણતૃયવિતયેન કર્ણવિદુઃસ્વં કુર્વન્નમૃતં સંપર્યચ્છન્ ।  
 તં મંચેત પિતરં માતરં ચ તસ્મૈ ન દ્રુહેત્ કૃતમંચનાહં ॥  
 અધ્યાપિતા યે ગુરુ નાંદ્રિયન્તે વિપ્રા વ્રાત્તા મનેસા કર્મણા વા ।  
 યૈથૈવ તે ન ગુરોર્ભોજનીયાસ્તથૈવ તાન્ન ભુનંક્તિ શ્રુતં તત્ ॥  
 યમેવ વિદ્યાઃ શુચિમંમમત્તં મેધાવિન્નં વ્રત્તચર્યોપપન્નન્ ।  
 યસ્તે ન દ્રુહેત્ કૃતમંચનાહ તસ્મૈ મા દ્રુયા નિધિપાય વ્રત્તન્ ॥

થી ઉલ્લેખ કર્યો તેમ અન્તે પણ એજ અન્યકારના કેટલાક શબ્દો કહું છું, એથી આપણા સર્વમાં ઉત્સાહ ને પ્રેરણા ઉત્પન્ન થશે—‘દરરોજના પ્રાતઃકાળને તમારા જીવનનો આરંભ સમજો અને દરરોજના સૂર્યાસ્તને જીવનનો અન્ત સમજો; પછી એ સ્વરૂપ જીવનમાંના દરેકમાં અન્ય પ્રતિ કંઈક ઉપકારનું ને તમારે પોતાને માટે કંઈક સારા બળ કે જ્ઞાનનું નિશ્ચિત સ્મરણ રહે એમ વર્તો.’ જે તરુણ સ્ત્રીપુરુષો વિદ્યાર્થીજીવન પરિસમાપ્ત કરી જીવનયાત્રામાં જુદે જુદે માર્ગે વળવાને સજ્જ થયા છે તેને આ ઉમદા શબ્દો કરતાં વધારે સારા શબ્દોમાં હું ઉપદેશ આપી શકતો નથી.

## કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

( ચાલુ પૃ. ૮૯ થી ).

આખ્યાયિકાવિનોદ.

ગુરુશિષ્યસંબંધ.

આ પ્રમાણે કાવ્યનો ચોરોક વિનોદ કર્યો. હવે આપણે આખ્યાયિકાથી સહજ વિનોદ કરીએ ને વિનોદની સાથે જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત કરીએ. તેમજ પૂર્વ સમયના ચિત્રને આધુનિક સમય જોડે સરખાવી ઉપદેશ મહાજ કરીએ. પ્રથમ તો એ આખ્યાયિકા કહેનારા ગુરુઓ ને શિષ્ય વચ્ચે કેવો સંબંધ હતો, શિષ્ય કેવો નમ્ર હતો, તે અધિકારી છે કે નહિ તે વિશે કેવો વિચાર થતો તે માટે નીચેનાં શ્રુતિવાક્યો વિચારો:—

વિદ્યા હ વૈ બ્રાહ્મણમાજ્ઞામ્ ગોપાય મા શેવંધિષ્ટેઽહમસ્મિ ।

અમૂંચક્રાયાનૃજંવેઽયતાય ન માં દ્રુયા વીર્યવંતી તથા સ્યામ્ ॥

ય આ તૃણત્યંવિત્યેન કર્ણાવિદુંઃસ્વં કુર્વન્નમૃતં સંપર્યચ્છન્ ।

તં મંચેત પિતરં માતરં ચ તસ્મૈ ન દ્રુયેત્ કૃતમંચનાહં ॥

અધ્યાપિતા યે ગુરું નાંદ્રિયન્તે ચિંતાં વાચા મનસા કર્મણા વા ।

યૈથૈવ તે ન ગુરોર્ભોજનીયાસ્તયૈવ તાન્ન મુનંક્તિ શ્રુતં તત્ ॥

યમેવ વિદ્યાઃ શુચિમંમત્તં મેધાંચિન્નં વ્રહ્મચર્યોપપન્નમ્ ।

યસ્તે ન દ્રુયેત્ કૃતમંચનાહ તસ્મૈ મા દ્રુયા નિધિપાય વ્રત્તન્ ॥

પંચાંગ. ઇસવી સન ૧૮૧૧, સંવત્ ૧૮૬૭ કદ.

तारीख.	अ-धुआरी		र-हयारी		गयं		अ-हिल		मे		बन.	
	पौष-मास		भाद्र-पौषमा		शु-अत्र		अ-वैशाख		अ-ज्येष्ठ		अ-श्रावण	
	तिथि	वार	तिथि	वार	तिथि	वार	तिथि	वार	तिथि	वार	तिथि	वार
१	१	मो.	१	बु.	१	बु.	१	बु.	१	म.	१	बु.
२	२	म.	२	बु.	२	बु.	२	मो.	२	म.	२	बु.
३	३	बु.	३	शु.	३	शु.	३	म.	३	बु.	३	शु.
४	४	शु.	४	मो.	४	मो.	४	बु.	४	म.	४	मो.
५	५	मो.	५	बु.	५	बु.	५	म.	५	बु.	५	म.
६	६	बु.	६	शु.	६	शु.	६	मो.	६	म.	६	शु.
७	७	शु.	७	मो.	७	मो.	७	बु.	७	म.	७	मो.
८	८	मो.	८	बु.	८	बु.	८	म.	८	बु.	८	म.
९	९	बु.	९	शु.	९	शु.	९	मो.	९	म.	९	शु.
१०	१०	शु.	१०	मो.	१०	मो.	१०	बु.	१०	म.	१०	मो.
११	११	मो.	११	बु.	११	बु.	११	म.	११	बु.	११	म.
१२	१२	बु.	१२	शु.	१२	शु.	१२	मो.	१२	म.	१२	शु.
१३	१३	शु.	१३	मो.	१३	मो.	१३	बु.	१३	म.	१३	मो.
१४	१४	मो.	१४	बु.	१४	बु.	१४	म.	१४	बु.	१४	म.
१५	१५	बु.	१५	शु.	१५	शु.	१५	मो.	१५	म.	१५	शु.
१६	१६	शु.	१६	मो.	१६	मो.	१६	बु.	१६	म.	१६	मो.
१७	१७	मो.	१७	बु.	१७	बु.	१७	म.	१७	बु.	१७	म.
१८	१८	बु.	१८	शु.	१८	शु.	१८	मो.	१८	म.	१८	शु.
१९	१९	शु.	१९	मो.	१९	मो.	१९	बु.	१९	म.	१९	मो.
२०	२०	मो.	२०	बु.	२०	बु.	२०	म.	२०	बु.	२०	म.
२१	२१	बु.	२१	शु.	२१	शु.	२१	मो.	२१	म.	२१	शु.
२२	२२	शु.	२२	मो.	२२	मो.	२२	बु.	२२	म.	२२	मो.
२३	२३	मो.	२३	बु.	२३	बु.	२३	म.	२३	बु.	२३	म.
२४	२४	बु.	२४	शु.	२४	शु.	२४	मो.	२४	म.	२४	शु.
२५	२५	शु.	२५	मो.	२५	मो.	२५	बु.	२५	म.	२५	मो.
२६	२६	मो.	२६	बु.	२६	बु.	२६	म.	२६	बु.	२६	म.
२७	२७	बु.	२७	शु.	२७	शु.	२७	मो.	२७	म.	२७	शु.
२८	२८	शु.	२८	मो.	२८	मो.	२८	बु.	२८	म.	२८	मो.
२९	२९	मो.	२९	बु.	२९	बु.	२९	म.	२९	बु.	२९	म.
३०	३०	बु.	३०	शु.	३०	शु.	३०	मो.	३०	म.	३०	शु.
३१	३१	शु.	३१	मो.	३१	मो.	३१	बु.	३१	म.	३१	मो.

પંચાંગ. ઇસ્વી સન ૧૯૧૧, સંવત્ ૧૯૬૭-૬૮.

તારીખ.	જાન્યુઆરી.		ફેબ્રુઆરી.		માર્ચ.		એપ્રિલ.		મે.		જૂન.	
	પોષ- માહ.		માહ- શગળા.		દાસ- ચત્ર.		સુત- વૈશાખ.		વૈશાખ- જેઠ.		જેઠ- આષાઢ.	
	તિથિ.	ચંદ્ર.	તિથિ.	ચંદ્ર.	તિથિ.	ચંદ્ર.	તિથિ.	ચંદ્ર.	તિથિ.	ચંદ્ર.	તિથિ.	ચંદ્ર.
૧	૧	ર. સો.	૨	જી.	૧	જી.	૨	રા.	૩	સ.	૫	જી.
૨	૨	સો.	૩	જી.	૨	જી.	૩	સ.	૪	મં.	૬	જી.
૩	૩	મં.	૪	જી.	૩	જી.	૪	સો.	૫	જી.	૭	જી.
૪	૪	જી.	૫	જી.	૪	જી.	૫	મં.	૬	જી.	૮	જી.
૫	૫	જી.	૬	જી.	૫	જી.	૬	જી.	૭	જી.	૯	સો.
૬	૬	જી.	૭	સો.	૬	સો.	૭	જી.	૮	જી.	૧૦	મં.
૭	૭	જી.	૮	મં.	૭	મં.	૮	જી.	૯	ર.	૧૧	જી.
૮	૮	ર. સો.	૧૦	જી.	૮	જી.	૧૦	જી.	૧૦	સો.	૧૨	જી.
૯	૯	સો.	૧૧	જી.	૯	જી.	૧૧	ર.	૧૧	મં.	૧૩	જી.
૧૦	૧૦	મં.	૧૨	જી.	૧૦	જી.	૧૨	સો.	૧૨	જી.	૧૪	જી.
૧૧	૧૧	જી.	૧૩	જી.	૧૧	જી.	૧૩	મં.	૧૩	જી.	૧૫	ર.
૧૨	૧૨	જી.	૧૪	ર.	૧૨	ર.	૧૪	જી.	૧૪	જી.	૧	સો.
૧૩	૧૩	જી.	૧૫	સો.	૧૩	સો.	૧૫	જી.	૧૫	જી.	૨	મં.
૧૪	૧૫	જી.	૧	મં.	૧૫	મં.	૧	જી.	૧	ર.	૨	જી.
૧૫	૧	ર. સો.	૨	જી.	૧	જી.	૨	જી.	૨	સો.	૩	જી.
૧૬	૨	સો.	૩	જી.	૨	જી.	૩	ર.	૩	મં.	૪	જી.
૧૭	૩	મં.	૪	જી.	૩	જી.	૪	સો.	૪	જી.	૫	જી.
૧૮	૪	જી.	૫	જી.	૪	જી.	૫	મં.	૫	જી.	૬	ર. સો.
૧૯	૫	જી.	૬	ર. સો.	૫	સો.	૬	જી.	૬	જી.	૭	મં.
૨૦	૬	જી.	૭	જી.	૬	જી.	૭	જી.	૭	જી.	૮	જી.
૨૧	૭	જી.	૮	મં.	૭	મં.	૮	જી.	૮	ર.	૯	જી.
૨૨	૮	ર. સો.	૯	જી.	૮	જી.	૯	જી.	૯	સો.	૧૦	જી.
૨૩	૯	સો.	૧૦	જી.	૯	જી.	૧૦	ર.	૧૦	મં.	૧૨	જી.
૨૪	૧૦	મં.	૧૧	જી.	૧૦	જી.	૧૧	સો.	૧૧	જી.	૧૩	જી.
૨૫	૧૦	જી.	૧૨	જી.	૧૦	જી.	૧૨	મં.	૧૨	જી.	૧૪	ર.
૨૬	૧૧	જી.	૧૩	ર.	૧૧	ર.	૧૩	જી.	૧૩	જી.	૧૫	સો.
૨૭	૧૨	જી.	૧૪	સો.	૧૨	સો.	૧૩	જી.	૧૪	જી.	૧	મં.
૨૮	૧૩	જી.	૧૫	મં.	૧૩	મં.	૧૪	જી.	૧૫	જી.	૨	જી.
૨૯	૧૪	ર. સો.			૧૪	જી.	૧	જી.	૧	સો.	૩	જી.
૩૦	૩૦	સો.			૩૦	જી.	૨	ર.	૨	મં.	૪	જી.
૩૧	૧	મં.			૧	જી.			૪	જી.		

## ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા અને બીજા કેટલાક અર્થબદ્ધ શબ્દો.

( લખનાર, અમીરગયાં હુમ્મિયાં ).

( પૃષ્ઠ ૮૩ થી ચાલુ ).

ખાલેક ( અ. ). ખાલિક. પેદા કરનાર, ઇશ્વર. ખલક=તેણે પેદા કર્યું ઉપરથી.

ખાસ ( અ. ). વિશેષ.

ખિલ્લત ( અ. ). ખિલ્લત. આખરનો પોશાક આપવો. જ્યારે બાદશાહ ઢાઈની પદવી વધારવા ઇચ્છે છે, ત્યારે તેને ખિલ્લત આપે છે. ઘરેણાં, હીરા, હથિયાર અને સીવેલાં કપડાં વગેરે અપાય છે. હથિયાર, ઘોડો ને હાથી હોય તો સંપૂર્ણ ખિલ્લત કહેવાય છે. સાત લૂગડાં આપે તો ખિલ અને હક્ત પાર્યા કહેવાય છે. ખલઅ=પોતાનું લુગડુ સામાવાળાને આપ્યું ઉપરથી.

ખુદબો ( અ. ). ખુદબા. જેમાં ઇશ્વરની સ્તુતિ, પેગંબર સાહેબનાં વખાણ અને શિખામણ વગેરે હોય એવું ભાષણ. દર શુક્રવાર અને બને ઈદને દિવસે મસ્જિદમાં મુઘા વાંચી સંભળાવે છે.

ખુલફાએ રાશિદીન ( અ. ). ખલીફાનું બહુ વચન ખુલફા, અને રાશિપનું બહુ વચન રાશિ દીન. રશદ=તે સીધે રસ્તે ગયો ઉપરથી રાશિદીન=સીધે રસ્તે જનારા. પેગંબર સાહેબ ( સ. અ. ) ની પાછળ ગાદીએ બેસનાર ચાર ખલીફાઓ ( ર. અ. ).

ખુશર ( કા. ). ખુશર. દરબનમાં કયાની વશમાં એક બાદશાહ અધિગયો છે.

ખોફ ( અ. ). ખવફ. ધારતી, બીક.

## ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા અને બીજા કેટલાક અરબીકારસી શબ્દો.

( લખનાર. અમીરગિયાં હુસૈનિયાં ).

( પૃષ્ઠ ૯૩ થી આગળ ).

ખાલેક ( અ. ). ખાલિક. પેદા કરનાર, ઈશ્વર. ખલક=તેણે પેદા કર્યું ઉપરથી.

ખાસ ( અ. ). વિશેષ.

ખિલ્લત ( અ. ). ખિલ્લત. આગરનો પોશાક આપવો. જ્યારે બાદશાહ કોઈની પદવી વધારવા ઇચ્છે છે, ત્યારે તેને ખિલ્લત આપે છે. ઘરેણાં, હીરા, હથિયાર અને સીવેલાં કપડાં વગેરે અપાય છે. હથિયાર, ઘોડો ને હાથી હોય તો સંપૂર્ણ ખિલ્લત કહેવાય છે. સાત લૂગડાં આપે તો ખિલ અને હક્ક પાર્યા કહેવાય છે. ખલઅ=પોતાનું લુગડું સામાવાળાને આપું ઉપરથી.

ખુદબો ( અ. ). ખુદબા. જેમાં ઈશ્વરની સ્તુતિ, પેગંબર સાહેબનાં વખાણ અને શિખામણ વગેરે હોય એવું લખણ. દર શુક્રવાર અને બંને ઈદોને દિવસે મસ્જિદમાં મુલા વાંચી સંભળાવે છે.

ખુલફાએ રાશિદીન ( અ. ). ખલીફાનું બહુ વચન ખુલફા, અને રાશિદનું બહુ વચન રાશિ દીન. રશદ=તે સીધે રસ્તે ગયો ઉપરથી રાશિદીન=સીધે રસ્તે જનારા. પેગંબર સાહેબ ( સ. અ. ) ની પાછળ ગાદીએ બેસનાર ચાર ખલીફાઓ ( ર. અ. ).

ખુદાર ( કા. ). ખુસ્ત. ઇરાનમાં કયાની વંશમાં એક બાદશાહ અર્ધગયો છે.

ખોદ ( અ. ). ખવ્દ. ધારતી, ખીક.

૧૩૬ ગુજરાતી ભા. ૦ વ. ૦ અને બીજા કેટલાક અરબીશરદ્દી શબ્દો.

ગુરદો ( કા. ). ગુદાં. મૂત્રાશય.

ગુલ ( કા. ). ફૂલ.

ગુલકંદ ( કા. ). ગુલકંદ. ગુલ=ફૂલ. કંદ ( અ )=ખાંડ. ફૂલ ને ખાંડની ખનાવેલી એક દવા.

ગુલગર ( કા. ). ગુલગર. ગર=સ્થળ. બગીચો.

ગુલતાન ( કા. ). ગલ્તાં. આગોટતો. ગુજરાતીમાં “ લીન થએલો. ”

ગુલયાન ( કા. ). ગુલ્યાંગ, ગુલ્યામ. વધામણી, સારો અવાજ.

ગુલ્યાસ ( કા. અ. ). ગુલિયાખ્યાસ.

ગુલસ્તાન ( કા. ). ગુલિસ્તાન, ગુલિસ્તાન. રતાન, સિતાન=સ્થાન. બગીચો.  
શીતજનતા પ્રખ્યાત કવિ સઅદી સાહેબના એક પ્રખ્યાત પુસ્તકનું પણ એ નામ છે.

ગુલામ ( કા. ). ગુલ=ફૂલ, આમ=પાણી. ફૂલનું પાણી. એક પ્રકારનું ફૂલ પણ છે.

ગુલામદની ( કા. ); ગુલામદાન. ગુલામ રાખવાનું વાસણ.

ગુલામ ( અ. ). શબ્દાર્થ “છોકરો.” નોકર, પૈસાથી વેચાતો લીધેલો માણસ.

ગુસ્સો. ( અ. ). ગુસ્સા. ગરસ = ગુંગળાયું ઉપરથી.

ગેબ ( અ. ). ગેબ. ગુમ.

ગેર ( અ. ). ગેર. ઉપસર્ગ હોયતો “ નહિ, વગર ” અર્થ થાય છે, અને એકલો આવે તો “ અન્ય ” અર્થ થાય છે.

ગોથું ( અ. ). ગૂતા ઉપરથી.

ગોલંદાજ ( કા. ). ગલ્લાનઅંદાજ ઉપરથી. ગલ્લા=ગોળી, અંદાજ=નાખનાર ( અંદાખતન=નાખનું ઉપરથી ).

ગોશ ( કા. ). ગોશ્ત. માંસ.

ગોદર ( કા. ). ગોદર. ઝવેર.

ગેજ ( કા. ). દગગો.

ગેજો ( કા. ). ગેજદા.

૧૩૬ ગુજરાતી ભાષા વાંચનારે બીજા કેટલાક અરખીકારસી શબ્દો.

ગુરદો ( કા. ). ગુદા. મૂત્રાશય.

ગુલ ( કા. ). ફૂલ.

ગુલકંદ ( કા. ). ગુલકંદ. ગુલ=ફૂલ. કંદ ( અ )=ખાંડ. ફૂલ ને ખાંડની ખનાવેલી એક દવા.

ગુલમર ( કા. ). ગુલમર. બર=સ્થળ. બગીચો.

ગુલતાન ( કા. ). ગદતા. આગોટતો. ગુજરાતીમાં “ લીન થએલો. ”

ગુલ્યાન ( કા. ). ગુલ્યાંગ, ગુલ્યામ. વધામણી, સારો અવાજ.

ગુલ્યાસ ( કા. અ. ). ગુલિઅબ્યાસ.

ગુલસ્તાન ( કા. ). ગુલિસ્તાન, ગુલિસ્તાન. રતાન, સિતાન=સ્થાન. બગીચો.  
શીનાગના પ્રખ્યાત કવિ સઅદી સાહેબના એક પ્ર-  
ખ્યાત પુસ્તકનું પણ એ નામ છે.

ગુલામ ( કા. ). ગુલ=ફૂલ, આમ=પાણી. ફૂલનું પાણી. એક પ્રકારનું ફૂલ પણ છે.

ગુલામદાની ( કા. ); ગુલામદાન. ગુલામ રાખવાનું વાસણ.

ગુલામ ( અ. ). શબ્દાર્થ “છોકરો.” નોકર, પૈસાથી વેચાતો લીધેલો માણસ.

ગુરસો. ( અ. ). ગુરસા. ગરસ = ગુંગળાયું ઉપરથી.

ગેખ ( અ. ). ગયખ. ગુમ.

ગેર ( અ. ). ગયર. ઉપસર્ગ હોયતો “ નહિ, વગર ” અર્થ થાય છે, અને  
એકલો આવે તો “ અન્ય ” અર્થ થાય છે.

ગોયું ( અ. ). ગૂના ઉપરથી.

ગોલંદાજ ( કા. ). ગલ્લતા+અંદાજ ઉપરથી. ગલ્લતા=ગોળી, અંદાજ=નાખ-  
નાર ( અંદાખતન=નાખનું ઉપરથી ).

ગેશ ( કા. ). ગોસ્ત. માંસ.

ગોદર ( કા. ). ગબ્દર. ઝવેર.

ગેજ ( કા. ). દગજો.

ગેઝકો ( કા. ). ગંજકો.

અપૂર્ણ.



૧૩૮ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

તેટલી પહેલા વર્ષના વર્ગની ખાલી પડેલી શિષ્યવૃત્તિ માટે હરીફાઈ કરવાને ઉમેદવારોને તે પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવશે. ઉમેદવારોની ઉંમર તા. ૧ લી ડીસેમ્બરે ૧૭ વરસની ઉપર અને ૨૨ વરસની અંદર હોવી જોઈશે; તેઓ વર્નાક્યુલર શાળાના પરીક્ષામાં પસાર થએલા હોવા જોઈશે; અને તેઓ સરકારી નોકરીને લાયક છે એમ વૈદ્યક્રખાતાના યોગ્ય અધિકારીથી પસાર થવા જોઈશે.

ધારો ૪ થો.

સૌથી ઊંચા ગુજરાતીભાષાના ધોરણના વિષયોમાં એ પરીક્ષા થશે અને તે ટ્રેનિંગ કૉલેજના અધિકારીઓ કૉલેજમાં લેશે. સાધારણ રીતે જેમને ઘણામાં ઘણા દોકડા મળશે તેમને શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવશે; તથાપિ દરેક જિલ્લાને સાર તેની જરૂરીઆત પ્રમાણે અમુક શિષ્યવૃત્તિ નીમી આપવાની, અથવા મુસલમાન, બીલ, કાળી, ઇસાદિ વર્ગના લોકો જેમને ખાસ ઉત્તેજન આપવાની જરૂર જણાય તેમને માટે અથવા જેઓની ઓછા શિક્ષક તરીકે કામ કરતી હોય અગર શિક્ષણ લેતી હોય તેઓને માટે શિષ્યવૃત્તિઓ અસાધ્ય રાખવાની ઇન્સ્પેક્ટરને છૂટ છે. વળી ઇન્સ્પેક્ટરની મરજી પ્રમાણે શિષ્યવૃત્તિ વિનાના અગર બહારથી શિષ્યવૃત્તિ મેળવનારા પણ વિદ્યાર્થીઓની થોડી સંખ્યા કૉલેજમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

ધારો ૫ મો.

શિષ્યવૃત્તિ લેનારા વિદ્યાર્થીઓએ દાખલ થતી વખતે સામેલ રાખેલા નમુના પ્રમાણે કરારનામું લખી આપવું પડશે. ( પરિશિષ્ટ જ જુઓ. )

અભ્યાસક્રમ.

ધારો ૬ ઠો.

કૉલેજના આખા અભ્યાસક્રમના ત્રણ જુદા જુદા ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે; તે દરેકમાં છ માસિક અને છેવટની પરીક્ષાઓ થશે. (પરિશિષ્ટ જ જુઓ.)

પરીક્ષાઓ.

ધારો ૭ મો.

વર્ષના એ 'ટર્મ' (ભાગ) કરવામાં આવ્યા છે; પહેલો ટર્મ તા. ૧ જાન્યુઆરીથી શરૂ થઈ તા. ૩૦ મી એપ્રિલને રોજ પૂરો થશે, અને બીજો ટર્મ તા. ૧૫ મી જુનને રોજ શરૂ થઈ તા. ૧૫ મી નવેમ્બરને રોજ પૂરો

૧૩૮ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

તેટલી પહેલાં વર્ષના વર્ગની ખાલી પડેલી. શિષ્યવૃત્તિ માટે દરીદ્રાર્થ કરવાને ઉમેદવારોને તે પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવશે. ઉમેદવારોની ઉંમર તા. ૧ લી ડીસેમ્બર ૧૭ વરસની ઉપર અને ૨૨ વરસની અંદર હોવી જોઈશે; તેઓ વર્નાક્યુલર ક્ષાધનલ પરીક્ષામાં પસાર થએલા હોવા જોઈશે; અને તેઓ સરકારી નોકરીને લાયક છે એમ વૈદ્યક્રખાતાના યોગ્ય અધિકારીથી પસાર થવા જોઈશે.

ધારો ૪ થો.

સૌથી ઊંચા ગુજરાતીભાષાના ધોરણના વિષયોમાં એ પરીક્ષા થશે અને તે ટ્રેનિંગ કૉલેજના અધિકારીઓ કૉલેજમાં લેશે. સાધારણ રીતે જેમને ધણામાં ધણા દોકડા મંગશે તેમને શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવશે; તથાપિ દરેક જિલ્લાને સાર તેની જરૂરીઆત પ્રમાણે અમુક શિષ્યવૃત્તિ નીમી આપવાની, અથવા મુસલમાન, ભીલ, કોળી, ઇસાદિ વર્ગના લોકો જેમને ખાસ ઉત્તેજન આપવાની જરૂર જણાય તેમને માટે અથવા જેઓની સ્ત્રીઓ શિક્ષક તરીકે કામ કરતી હોય અગર શિક્ષણ લેતી હોય તેઓને માટે શિષ્યવૃત્તિઓ અસાધ્યદી રાખવાની ઇન્સ્પેક્ટરને છૂટ છે. વળી ઇન્સ્પેક્ટરની મરજી પ્રમાણે શિષ્યવૃત્તિ વિનાના અગર બહારથી શિષ્યવૃત્તિ મેળવનારા પણ વિદ્યાર્થીઓની થોડી સંખ્યા કૉલેજમાં દાખલ કરવામાં આવશે. ધારો ૫ મો.

શિષ્યવૃત્તિ લેનારા વિદ્યાર્થીઓએ દાખલ થતી વખતે સામેલ રાખેલા નમુના પ્રમાણે કરારનામું લખી આપવું પડશે. ( પરિશિષ્ટ અ જુઓ. )  
અભ્યાસક્રમ.

ધારો ૬ ઠો.

કૉલેજના આખા અભ્યાસક્રમના ત્રણ જુદા જુદા ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે; તે દરેકમાં જમાસિક અને છેવટની પરીક્ષાઓ થશે. (પરિશિષ્ટ ચ જુઓ.)

પરીક્ષાઓ.

ધારો ૭ મો.

વર્ષના એ 'ટર્મ' (ભાગ) કરવામાં આવ્યા છે; પહેલો ટર્મ તા. ૧ જાન્યુઆરીથી શરૂ થઈ તા. ૩૦ મી એપ્રિલને રોજ પૂરો થશે, અને બીજો ટર્મ તા. ૧૫ મી જુનને રોજ શરૂ થઈ તા. ૧૫ મી નવેમ્બરને રોજ પૂરો

૧૪૦ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

મંજુરીથી, જે વર્ષના અભ્યાસક્રમમાં નાપાસ થયા હશે, તે અભ્યાસક્રમની ફરી પરીક્ષા આપી શકશે.

ધારો ૧૧ મો.

પહેલા અને બીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓને ઇન્સપેક્ટર પાસ પસંદ કરશે તોજ બીજા અને ત્રીજા વર્ષનો અભ્યાસ કરવા દેવામાં આવશે.

ધારો ૧૨ મો.

પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓને સામેલ રાખેલા નમુના ( પરિશિષ્ટ ક જુઓ ) મુજબ ઇન્સપેક્ટર અને ટ્રેનિંગ કૉલેજના પ્રિન્સિપાલની સહી સાથેનાં સર્ટિફિકેટો આપવામાં આવશે, અને પછી ચોખ્ખતાના ક્રમ પ્રમાણે ખાલી જગાઓમાંથી તેમને પસંદગી કરવા દેવામાં આવશે.

ધારો ૧૩ મો.

પાસ થએલા ઉમેદવારો નીચે લખેલા દરવાજા કાયમ પગારની જગાઓ માટે લાયક ગણાશે:—

- |     |                       |   |                           |
|-----|-----------------------|---|---------------------------|
| (૧) | ૧ લા વર્ષના માણસો ... | { | .....દર મહિને રૂ ૧૨.      |
| (૨) | ૨ ના વર્ષના માણસો ... |   | ... .. દર મહિને રૂ ૧૫.    |
| (૩) | ૩ ના વર્ષના માણસો...  | { | ૨ જો વર્ગ—દર મહિને રૂ ૨૦. |
|     |                       |   | ૧ લો વર્ગ—દર મહિને રૂ ૨૫. |

ધારો ૧૪ મો.

કોઈ પણ વર્ગનું પ્રમાણપત્ર (સર્ટિફિકેટ) મેળવનારને તે પ્રમાણપત્ર ઉપરથી પોતાના વર્ગનો પગાર તરત માગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ ફક્ત તેની જગા ખાલી પડેથી તેને માટે તે લાયક ગણાશે; તથાપિ પહેલા, બીજા, અને ત્રીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓનો અનુક્રમે ઓછામાં ઓછો રૂ ૧૧, ૧૨ અને ૧૫ નો પગાર તરત મેળવવાનો હક થશે. મેળવેલા વર્ગના પગાર કરતાં ઓછા પગારવાળી જગાએ નીમેલા શિક્ષિત (ટ્રેન્ડ) શિક્ષકોને તેમના વર્ગના પગાર ઉપર બનના લગી પહેલી તક અદાવવામાં આવશે.

૧૪૦ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

મંચુરીથી, જે વર્ષના અભ્યાસક્રમમાં નાપાસ થયા હશે, તે અભ્યાસક્રમની ફરી પરીક્ષા આપી શકશે.

ધારો ૧૧ મો.

પહેલા અને બીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓને ઇન્સપેક્ટર ખાસ પસંદ કરશે તોજ બીજા અને ત્રીજા વર્ષનો અભ્યાસ કરવા દેવામાં આવશે.

ધારો ૧૨ મો.

પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓને સામેલ રાખેલા નમુના ( પરિશિષ્ટ ક જુઓ ) મુજબ ઇન્સપેક્ટર અને ટ્રેનિંગ કૉલેજના પ્રિન્સિપાલની સહી સાથેનાં સર્ટિફિકેટો આપવામાં આવશે, અને પછી યોગ્યતાના ક્રમ પ્રમાણે ખાલી જગાઓમાંથી તેમને પસંદગી કરવા દેવામાં આવશે.

ધારો ૧૩ મો.

પાસ થએલા ઉમેદવારો નીચે લખેલા દરવાળા કાયમ પગારની જગાઓ માટે લાયક ગણાશે:—

- |                           |   |                           |
|---------------------------|---|---------------------------|
| (૧) ૧ લા વર્ષના માણસો ... | { | .....દર મહિને રૂ ૧૨.      |
| (૨) ૨ જા વર્ષના માણસો ... |   | ... .. દર મહિને રૂ ૧૫.    |
| (૩) ૩ જા વર્ષના માણસો...  | { | ૨ જો વર્ગ—દર મહિને રૂ ૨૦. |
|                           |   | ૧ લો વર્ગ—દર મહિને રૂ ૨૫. |

ધારો ૧૪ મો.

કોઈ પણ વર્ગનું પ્રમાણપત્ર (સર્ટિફિકેટ) મેળવનારને તે પ્રમાણપત્ર ઉપરથી પોતાના વર્ગનો પગાર તરત માગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ ફક્ત તેની જગા ખાલી પડેથી તેને માટે તે લાયક ગણાશે; તથાપિ પહેલા, બીજા, અને ત્રીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓનો અનુક્રમે ઓછામાં ઓછો રૂ ૧૧, ૧૨ અને ૧૫ નો પગાર તરત મેળવવાનો હક થશે. મેળવેલા વર્ગના પગાર કરતાં ઓછા પગારવાળા જગાએ નીમેલા શિક્ષિત (ટ્રેન્ડ) શિક્ષકોને તેમના વર્ગના પગાર ઉપર બનના લગી પહેલી તક અદાવવામાં આવશે.

૧૪૨ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ત્રીસ વર્ષ ઉપરાંતની ઉંમરના હશે તેઓને કસરતની માફી મળશે, પણ તેઓએ 'ફિલ્ડ' શિખવવાનું કામ સારી રીતે જાણવું જોઈશે.

ધારો ૧૮ મો.

પેનશન લાયક પગારવાળા જે શિક્ષકોને શિષ્યવૃત્તિ સાથે કે વગર ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં રહેવાની પરવાનગી મળશે તેઓએ એ પ્રમાણે ગાળેવો જાય છે, સરકારી ઠરાવ નંબર ૧૦૪૯ તા. ૨૮ મી મે ૧૮૯૧ મુજબ, પેનશન લાયક નોકરી તરીકે ગણાશે.

પરિશિષ્ટ એ—( ધારો ૫ મો ).

૩. ૧—૮—૦

નો રટામ્પ.

એક તરફ

અને બીજી તરફ

ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ બેની વચ્ચે આજ તારીખ

ને દિવસે

ચએલો કરાર.

હું

આથી કરાર કરું છું કે પુરુષો માટેની પ્રેમચંદ રાયચંદ ટ્રેનિંગ કૉલેજ માટે ઠરાવેલા ધારા અને શિષ્યવૃત્તિના ક્રમ પ્રમાણે મને શિષ્યવૃત્તિ આપી, તેને પેટે એ ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારા પાળીશ, અને ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મને એ કૉલેજમાં રહેવા દેશે ભાંસુધી, અથવા જરૂરજોગ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં પાસ થઈશ ભાંસુધી ભાંસુધી; અને જોટલી મુદત હું તે ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં રહ્યો હોશ તોથી બમણી મુદતથી ઓછી નહિ એટલી મુદત સુધી કેળવણીખાતામાં શિક્ષક તરીકે નોકરી કરીશ, અને સદર્જુ એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મને જે કામ તે દર્મિયાન સોંપશે તે સંતોષકારક રીતે બજાવીશ. વળી આ કરાર હું કાઈ રીતે તોડું તો સરકારને એકંદરે જોટલી શિષ્યવૃત્તિ મેં લીધી હશે તેટલી રકમ આપવાને કબુલ થાઉં છું. એ રૂપિયા દંડ તરીકે નહિ, પણ તુકસાન અને યએલા ખર્ચના વળતર તરીકે ગણવા.

૧૪૨ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ત્રીસ વર્ષ ઉપરાંતની ઉંમરના હશે તેઓને કસરતની માફી મળશે, પણ તેઓએ 'ડ્રિલ' શિખવવાનું કામ સારી રીતે બાબુનું બોધશે.

ધારો ૧૮ મો.

પેનશન લાયક પગારવાળા જે શિક્ષકોને શિષ્યવૃત્તિ સાથે કે વગર ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં રહેવાની પરવાનગી મળશે તેઓએ એ પ્રમાણે ગાયેલો વખત, સરકારી ઠરાવ નંબર ૧૦૪૯ તા. ૨૮ મી મે ૧૮૯૧ મુજબ, પેનશન લાયક નોકરી તરીકે ગણાશે.

પરિશિષ્ટ અ—( ધારો ૫ મો ).

૩. ૧—૮—૦

નો સ્ટામ્પ.

એક તરફ

અને બીજી તરફ

ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ બેની વચ્ચે આજ તારીખ

ને દિવસે

થએલો કરાર.

હું

આથી કરાર કરું છું કે પુરુષો માટેની

પ્રેમચંદ રાયચંદ ટ્રેનિંગ કૉલેજ માટે ઠરાવેલા ધારા અને શિષ્યવૃત્તિના ક્રમ પ્રમાણે મને શિષ્યવૃત્તિ આપી, તેને પેટે એ ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારા પાળાયા, અને ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મને એ કૉલેજમાં રહેવા દેશે લાંસુધી, અથવા જરૂરનોગ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં પાસ થઈશ લાંસુધી લાં રહીશ; અને જેટલી મુદત હું તે ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં રહ્યો હઈશ તેથી બમણી મુદતથી ઓછી નહિ એટલી મુદત સુધી કેળવણીખાતામાં શિક્ષક તરીકે નોકરી કરીશ, અને સદર્દુ એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મને જે કામ તે દરમિયાન સોંપશે તે સંતોષકારક રીતે બજાવીશ. વળી આ કરાર હું ઢાઈ રીતે તોડું તો સરકારને એકંદરે જેટલી શિષ્યવૃત્તિ મેં લીધી હશે તેટલી રકમ આપવાને કબુલ થાઉં છું. એ રીખીઆ દંડ તરીકે નહિ, પણ નુકસાન અને થએલા

તરીકે

## પરિશિષ્ટ વ—( ધારો ૬ ફો ).

અભ્યાસક્રમ.

ફરજિયાત વિષયો.

પહેલું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળવ્યવસ્થા {
  - અ. નિશાળવ્યવસ્થા અને કૃતિપાઠના મૂળ-તત્ત્વો ડિન્ડર્ગાર્ટન સાથે.
  - વ. વર્નાકુલર માસ્તરકેડ અને દફતરી પત્રકો.
  - ફ. ગુજરાતી સ્કૂલોના મહેતાઈઓ માટે ખાતા તરફથી છપાએલી સૂચનાઓ.
૨. ગુજરાતી ભાષા\* {
  - અ. ગુજરાતી વાચનમાળાનું વાચન અને કવિતા; ૨૦૦ લીટીઓનો મુખપાઠ; વ્યાકરણ અને સાદાં વાક્યોનું પૃથકકરણ; વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળ.
  - વ. નિબંધ ( અક્ષર ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવશે ).
૩. ખીછ ભાષા ... {
  - સંસ્કૃત—પહેલી શુકના ૧ થી ૨૭ પાઠ સુધી, અથવા ઉર્દુ—ફારસી—
  - અ. ઉર્દુ: ઉર્દુ ધોરણોનું વ્યાકરણ અને ઉર્દુ વાચનમાળાનું પુનરાવર્તન.

\* જેમાં સંસ્કૃત ભાષાના જ્ઞાનની જરૂર પડે એવા ગુજરાતી વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળના પ્રશ્નો ખીછ ભાષા તરીકે ફારસી લેનાર ( ત્રણ વર્ષના ) મુસલમાનોને પૂછવા નહિ.

૧૪૪ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર પ્રેનિંગ કોલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

પરિશિષ્ટ વ—( ધારો ૬ થી ).

અભ્યાસક્રમ.

ફરજિયાત વિષયો.

પહેલું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળવ્યવસ્થા { અ. નિશાળવ્યવસ્થા અને કૃતિપાઠનાં મૂળ-તત્ત્વો કિન્ડર્ગાર્ટન સાથે.

વ. વર્નાક્યુલર માસ્તરકોઠા અને દક્તરી પત્રકો.

ક. ગુજરાતી સ્કૂલોના મહેતાઈઓ માટે ખાતા તરફથી જપાએલી સૂચનાઓ.

૨. ગુજરાતી ભાષા\* { અ. ગુજરાતી વાચનમાળાનું વાચન અને કવિતા;

૨૦૦ લીટીઓનો મુખપાઠ; વ્યાકરણ અને સાદાં વાક્યોનું પૃથકકરણ; વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળ.

વ. નિબંધ ( અક્ષર ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવશે ).

૩. બીજી ભાષા ... { સંસ્કૃત—પહેલી છુકના ૧ થી ૨૭ પાઠ સુધી, અથવા

ઉર્દુ—ફારસી—

અ. ઉર્દુ: ઉર્દુ ધોરણોનું વ્યાકરણ અને ઉર્દુ વાચનમાળાનું પુનરાવર્તન.

\* જ્યાં સંસ્કૃત ભાષાના જ્ઞાનની જરૂર પડે એવા ગુજરાતી વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળના પ્રશ્નો બીજી ભાષા તરફ ફારસી લેનાર ( ત્રણ વર્ષના ) મુસલમાનોને પૂછવા નહિ.



૭ બેતી { નાઇટમ રીડર્સ—૧ લો ભાગ પૂરો, અને બીજો ભાગ અર્ધો.

૮. ડ્રૉઇંગ ... { (૧) કુદરતી અને બીજા સાધારણ પદાર્થ-પદાર્થપાઠની મૂચનાઓમાં બતાવ્યા છે તેવા-કાળા પાટોઆ ઉપર ચીતરવા

(૨) સીસાપેન અને કલમથી ચિત્ર પાડુ ઉપરના જેવાજ પદાર્થોના ચિત્રો સીસાપેન અને કલમથી કાગળ ઉપર પાડવા

મૂચના—પ્રથમ સીસાપેનથી અને પછી કલમથી અભ્યાસ કરવો

(૩) ભૂગોળ અને ઇતિહાસના પાઠોનો ખુલાસો આપવાને નકશા દોરવા.

(૪) આકાશી, સેટસ્કવેર, કુટપટીની આકાશી, કપાસ, વગેરે સાદા ડ્રૉઇંગના સાહિત્યો વપરવામાં, તથા પદાર્થોના માપના પ્રમાણોની નજરથી અટકળ કરવામાં તથા બારણા, પેટી, બારી, ટેમ્પ, વગેરે સાદા પદાર્થોનું ખરેખર માપ લેવામાં ડ્રૉઇંગની

મૂચના—(૧) (૨) અને (૩) વિષયોમાં આ પેલા પદાર્થો સ્મૃતિથી પાડવા વારંવાર મહાવરો પાડવો

૯. કસરત ... { મજાદગ અને મજાખમ સાથેની સારી કસરત તેમજ દડ, ફૂદલુ, દોડલુ, અને રફલડિંગ.

બીજી વર્ષ

૧ શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળ-અવસ્થા { અ પહેલા વપના અભ્યાસક્રમના વિષયોનું વિગેષ જ્ઞાન.  
વ માનસશાસ્ત્ર

૭. ખેતી

...

નાઇટસ રીડર્સ—૧ લેઈલાગ પૂરો, અને  
ખીજો લાગ અર્ધો.

૮. ડ્રૉઈંગ

...

(૧) કુદરતી અને ખીજ સાધારણ પદાર્થ-પદાર્થપાઠની સૂચનાઓમાં બતાવ્યા છે તેવા-કાળા પાટીઆ ઉપર ચીતરવા.

(૨) સીસાપેન અને કલમથી ચિત્ર પાડવું. ઉપરના જેવાજ પદાર્થોનાં ચિત્રો સીસાપેન અને કલમથી કાગળ ઉપર પાડવાં.

સૂચના—પ્રથમ સીસાપેનથી અને પછી કલમથી અભ્યાસ કરવો.

(૩) ભૂગોળ અને ઇતિહાસના પાઠોનો ખુલાસો આપવાને નકશા દોરવા.

(૪) આંકણી, સેટસ્કેવર, કુટપટીની આંકણી, કંપાસ, વગેરે સાદાં ડ્રૉઈંગનાં સાહિત્યો વાપરવામાં, તથા પદાર્થોનાં માપનાં પ્રમાણોની નજરથી અટકળ કરવામાં, તથા બારણાં, પેટી, બારી, ટેબલ, વગેરે સાદા પદાર્થોનું ખરેખર માપ લેવામાં કેળવણી.

સૂચના—(૧) (૨) અને (૩) વિષયોમાં આપેલા પદાર્થો સ્મૃતિથી પાડવા વારંવાર મહાવરો પાડવો.

૯. કસરત

...

મગદળ અને મલખમ સાથેની સાદી કસરત; તેમજ દંડ, દૂદડું, દોડવું, અને સ્કૂલડ્રિલ.

ખીજું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળવ્યવસ્થા.

}

અ. પહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમના વિષયોનું વિશેષ જ્ઞાન.  
ઘ. માનસશાસ્ત્ર.

(બ) ગુજરાતનો ઇતિહાસ—મુસલમાની રાજ્યની પહેલાંના વખતનો.

વ. ભૂગોળ.

(અ) દુરોપ અને આક્રિષ્ટ.

(બ) નકશો ચીનરવાનું પુનરાવર્તન.

(ક) જમીન અને પાણી.

૬. વિદ્યા ... { અ. રસાયણ—રેરકોની પ્રાકૃતિક પ્રમાણે.  
 ઇ. વાચનમાળાની પાંચમી અને છઠ્ઠી ચોપડીમાં આવતા વિદ્યાના પાટો.

૭. ખેતી. ... { નાક્રિસની વાચનમાળાનો બીજો સ્કેચ  
 અર્ધો લાગ અને ત્રીજો લાગ.

૮. ફોર્મ ... { (૧) પહેલા વર્ષના વિષયો વધારે અધરા દૃષ્ટિ  
 લઈ જારી રાખવા.

(૨) પહેલા વર્ષને માટે બતાવેલા કુદરતી અને  
 ખીજ પદાર્થોનું ચોક્કસ અથવા પીછી વડે  
 રંગથી ચિત્ર પાડવું.

(૩) મિ. સી. ઝેલ. બર્નના ફોર્મ આર્ટસ-  
 માંની મજતરવોલાણી ફોર્મમાળામાં આ-  
 પ્યાં છે તેવાં સાદાં ( મનોમલ વગર )  
 જુમિનિના આકારનાં ચિત્રો પાડવાં, તથા  
 સ્કેલ (માપ) પ્રમાણે ચીનરવું.

મૂલના—પહેલા વર્ષના અભ્યાસ પ્રમાણે સમ-  
 તિથી ચિત્ર પાડવું.

૯. કસરત ... { પહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત પેરે-  
 લેસ અને હોરિઝન્ટલ બાર ઉપર કસરત,  
 અને ડિલ.

(બ) ગુજરાતનો ઇતિહાસ—મુસલમાની રાજ્ય-  
ની પહેલાંના વખતનો.

વ. ભૂગોળ.

(અ) દુરોપ અને આફ્રિકા.

(બ) નકશો ચીતરવાનું પુનરાવર્તન.

(ક) જમીન અને પાણી.

૬. વિદ્યા ... { ડા. રસાયણ-રેસોની ગ્રાધમર પ્રમાણે.  
વ. વાયનમાળાની પાંચમી અને છઠ્ઠી ચોપ-  
ડીમાં આવતા વિદ્યાના પાઠો.

૭. ખેતી. ... { નાદરિસની વાયનમાળાનો બીજો રહેલો  
અર્ધો ભાગ અને ત્રીજો ભાગ.

૮. ફોર્મ ... { (૧) પહેલા વર્ષના વિષયો વધારે અધરા દૃષ્ટિ  
લઈ જારી રાખવા.

(૨) પહેલા વર્ષને માટે જતાવેલા કુદરતી અને  
ખીજ પદાર્થોનું ચોક્કસ અથવા પીછી વડે  
રંગથી ચિત્ર પાડવું.

(૩) મિ. સી. એલ. બર્ડના ફોર્મ ચાર્ટસ-  
માંની મજાતરોવાણી ફોર્મમાળામાં આ-  
ખ્યાં છે તેવાં સારાં ( મનોમલ વગર )  
જમિનના આકારનાં ચિત્રો પાડવાં, તથા  
રહેલ ( માપ ) પ્રમાણે ચીતરવું.

મુશ્કેલી—પહેલા વર્ષના અભ્યાસ પ્રમાણે રમ-  
તિથી ચિત્ર પાડવું.

૯. કસરત ... { પહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત પેરે-  
લેસ અને હોરિઝન્ટલ બાર ઉપર કસરત,  
અને ડિલ.

૧૫૦ પુરથો માટેની પર્નાકયુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ગુજરાતના ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન.

હિન્દુસ્તાન અને ઇંગ્લંડની વચ્ચે સંબંધમાં આવતો ઇંગ્લંડનો ઇતિહાસ.

ચ. ભૂગોળ—

જગતની ભૂગોળ—ઈંગ્રેજ સામ્રાજ્યનું વિશેષતાન—ઈંગ્લંડનો નકશો ચીતરવા સાથે.

વાતાવરણ.

ખગોળ—

૧. વિદ્યા

...

અ. લૉકચરની પ્રવેશપોથી.

ચ. સાતમી ચોપડીના વિદ્યાના પાઠ.

૭. ખેતી

...

નાઇટ્સ રીડર્સમાં આવેલું ખેતીનાં મૂળ-તત્ત્વોનું જ્ઞાન.

૨. ડ્રૉઇંગ.

{

(૧) પહેલા અને બીજા વર્ષ કરતાં વધારે મુશ્કેલ નમુનાઓ લઈને કાળા પાટીઆ પર ચોક્કથી, અને કાગળ પર પેન્સિલથી, દલમથી અને રંગથી ચિત્ર પાડવાનો અભ્યાસ જારી રાખવો.

(૨) ભૂમિતિનાં કૃત્યો અને તેમનો ડિઝાઇનમાં ઉપયોગ—મિ. સી. એલ. બર્ન્સની મધ્યમ ડ્રૉઇંગમાળાના ચાર્ટ્સ પ્રમાણે.

(૩) નિશાળોના પાઠમાં આવતા સાદા દેખાવો તથા બનાવો ખુલાસાવાર સમજાવવાને ચિત્ર પાડવું. આ ત્રીજા વિષય ડ્રૉઇંગમાં જે સારી શક્તિ ધરાવતા હશે તેમને માટે ખાસ કરીને સૂચનો છે. બધા વિદ્યાર્થીઓને ધાર્યું કરીને ફરજિયાત થશે નહિ.

સૂચના—આગળ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર પાડવું.

૯. કસરત.

{

ફિલ સાથે સંપૂર્ણ અભ્યાસક્રમ.

શુભરાતના ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન.

હિન્દુસ્તાન અને ઇંગ્લંડની વચ્ચે સંબંધમાં આવતો ઇંગ્લંડનો ઇતિહાસ.

ઘ. ભૂગોળ—

જગતની ભૂગોળ—ઈંગ્લેન્ડ સામ્રાજ્યનું વિશેષજ્ઞાન—ઈંગ્લંડનો નકશો ચીતરવા સાથે. વાનાવરણ.

ખગોળ—

ક. વિદ્યા

...

ઘ. લૅન્ડકપરની પ્રવેશપોથી.

ઘ. સાતમી ચોપડીના વિદ્યાના પાઠ.

ઘ. ખેતી

...

નાઇટ્સ રીડર્સમાં આવેલું ખેતીનાં મૂળતત્ત્વોનું જ્ઞાન.

૬. ડ્રૉઇંગ.

{

(૧) પહેલા અને બીજા વર્ષ કરતાં વધારે મુશ્કેલ નમુનાઓ લઈને કાળા પાટીઆ પર ચોક્કસ, અને કાગળ પર પેન્સિલથી, કલમથી અને રંગથી ચિત્ર પાડવાનો અભ્યાસ જારી રાખવો.

(૨) ભૂમિતિનાં કૃત્યો અને તેમનો ડિઝાઇનમાં ઉપયોગ—મિ. સી. એલ. બર્ન્સની મધ્યમ ડ્રૉઇંગમાળાના ચાર્ટ્સ પ્રમાણે.

(૩) નિશાળોના પાઠમાં આવતા સાદા દેખાવો તથા બનાવો ખુલાસાવાર સમજાવવાને ચિત્ર પાડવું. આ ત્રીજો વિષય ડ્રૉઇંગમાં જે સારી શક્તિ ધરાવતા હશે તેમને માટે ખાસ કરીને સૂચન્યો છે. બધા વિદ્યાર્થીઓને ધણું કરીને ફરજિયાત ધરે નહિ.

સૂચના—આગળ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર પાડવું.

પરીક્ષાના વિષયો.	વધારેમાં વધારે દોષ્ય.		
	૧ હું વર્ષ.	૨ હું વર્ષ.	૩ હું વર્ષ.
૧. ખીજી ભાષા—			
( વાચન અને મુખપાઠ સહિત ) ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૪. ગણિત—			
અ. અંકગણિત—લેખી ...	૧૦૦	૭૫	૭૫
( પહેલા વર્ષમાં દેશીનામા સાથે. )			
ક. અક્ષરગણિત—લેખી ...	૫૦	૫૦	૫૦
ક. ભૂમિતિ અને માપકરણ—લેખી ...	...	૭૫	૭૫
દ. ભૂમિતિ— ...	૫૦	...	...
કુલ ...	૨૦૦	૨૦૦	૨૦૦
૫. ઇતિહાસ અને ભૂગોળ—			
અ. ઇતિહાસ—લેખી... ...	૫૦	૫૦	૫૦
ક. ભૂગોળ અને નકશો ચીતરવો—લેખી... ...	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦

પરીક્ષાના વિષયો.	વધારેમાં વધારે દોહન.		
	૧ લું વર્ષ.	૨ લું વર્ષ.	૩ લું વર્ષ.
૩. ખીજી ભાષા—			
( વાચન અને મુખપાઠ સહિત ) ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૪. ગણિત—			
અ. અંકગણિત—લેખી ...	૧૦૦	૭૫	૭૫
( પહેલા વર્ષમાં દેશીનામા સાથે. )			
બ. અક્ષરગણિત—લેખી ...	૫૦	૫૦	૫૦
ક. ભૂમિતિ અને માપકરણ—લેખી ...	...	૭૫	૭૫
દ. ભૂમિતિ— ...	૫૦	...	...
કુલ ...	૨૦૦	૨૦૦	૨૦૦
૫. ઇતિહાસ અને ભૂગોળ—			
અ. ઇતિહાસ—લેખી... ...	૫૦	૫૦	૫૦
બ. ભૂગોળ અને નદીઓ ચીતરવો—લેખી... ...	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦



૧૫૬ પુરુષો માટેની વનકપુર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ત્રિકોણ કે ચોરસની અંદર કે બહાર સ્પર્શ કરતો ગોળ દોરવાનું;  
આપેલા ખુણાના જેવડો ખુણો રહે તેવો આપેલી  
સીધી લીટી ઉપર ગોળનો ખંડ દોરવાનું;

ટીપ ૨.

એક મિન્ડુએ થતા ખુણાઓ.

એક સીધી લીટી ખીણ સીધી લીટી ઉપર ઉભી રહે તો તેથી થ-  
એલા પાસપાસેના બે ખુણાઓનો સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર છે; અને  
તેથી ઉત્પન્ન.

બે લીટીઓ એક બીજાને છેદે તો સામસામેના ખુણા બરાબર છે.

સમાન્તર લીટીઓ.

એક લીટી ખીણ બે લીટીઓને છેદે સારે, બે

(૧) વ્યુત્ક્રમ ખુણાઓનું બેડકું બરાબર હોય, અથવા

(૨) બહારનો એક ખુણો તેજ દિશા તરફના માહેના સામેના  
ખુણાની બરાબર હોય,

(૩) છેદનારી લીટીની એકજ બાજુ તરફના બે ખુણાઓનો  
સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર હોય તો, તે બે લીટીઓ સમાન્તર છે,  
અને તેથી ઉલટો પ્રમેય સિદ્ધાંત.

જે સીધી લીટીઓ એકજ સીધી લીટીને સમાન્તર છે તે પરસ્પર  
સમાન્તર છે.

ત્રિકોણ અને સીધી લીટી આકૃતિઓ.

ત્રિકોણના ત્રણે ખુણાઓનો સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર છે.

કોઈ પણ બહુકોણ આકૃતિ એવી હોય કે તેનો એક પણ ખુણો અંત-  
ર્ગામી ન હોય, તો તેની બધી બાજુઓને અનુક્રમે વધારીએ તો એ રીતે  
ચએલા ખુણાઓનો સરવાળો ચાર કાટખુણા બરાબર છે.

બે કોઈએક ત્રિકોણની બે બાજુઓ અને તેની વચ્ચેનો ખુણો ખીજા  
ત્રિકોણની બે બાજુઓ તથા તેની વચ્ચેના ખુણાની બરાબર હોય તો ત્રિ-  
કોણો બધી રીતે સરખા થશે.

બે કોઈએક ત્રિકોણના બે ખુણા અને એક બાજુ બીજા ત્રિકોણના

૧૫૬ પુરુષો માટેની વર્નક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ત્રિકોણ કે ચોરસની અંદર કે બહાર સ્પર્શ કરતો ગોળ દોરવાનું;  
આપેલા ખુણાના જેવડો ખુણો રહે તેવો આપેલી  
સીધી લીટી ઉપર ગોળનો ખંડ દોરવાનું;

## ટીપ ૨.

એક મિન્ડુએ થતા ખુણાઓ.

એક સીધી લીટી બીજી સીધી લીટી ઉપર ઉભી રહે તો તેથી થ-  
એલા પાસપાસેના બે ખુણાઓનો સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર છે; અને  
તેથી ઉત્કટું.

બે લીટીઓ એક બીજાને છેદે તો સામસામેના ખુણા બરાબર છે.

## સમાન્તર લીટીઓ.

એક લીટી બીજી બે લીટીઓને છેદે સારે, બે

(૧) વ્યુત્ક્રમ ખુણાઓનું જોડકું બરાબર હોય, અથવા

(૨) બહારનો એક ખુણો તેજ દિશા તરફના માહેના સામેના  
ખુણાની બરાબર હોય,

(૩) છેદનારી લીટીની એકજ બાજુ તરફના બે ખુણાઓનો  
સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર હોય તો, તે બે લીટીઓ સમાન્તર છે,  
અને તેથી ઉલટો પ્રમેય સિદ્ધાંત.

જે સીધી લીટીઓ એકજ સીધી લીટીને સમાન્તર છે તે પરસ્પર  
સમાન્તર છે.

## ત્રિકોણ અને સીધી લીટી આકૃતિઓ.

ત્રિકોણના ત્રણે ખુણાઓનો સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર છે.

કોઈ પણ બહુકોણ આકૃતિ એવી હોય કે તેનો એક પણ ખુણો અંત-  
ગામી ન હોય, તો તેની બધી બાજુઓને અનુક્રમે વધારીએ તો એ રીતે  
ચએલા ખુણાઓનો સરવાળો ચાર કાટખુણા બરાબર છે.

બે કોઈએક ત્રિકોણની બે બાજુઓ અને તેની વચ્ચેનો ખુણો બીજા  
ત્રિકોણની બે બાજુઓ તથા તેની વચ્ચેના ખુણાની બરાબર હોય તો ત્રિ-  
કોણો બધી રીતે સરખા થશે.

બે કોઈ એક ત્રિકોણના બે ખુણા અને એક બાજુ બીજા ત્રિકોણના

૧૫૮ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

$$(અ-બ)^2 = અ^2 - ૨ અ બ + બ^2.$$

$$(અ^2 - બ^2) = (અ + બ) (અ-બ).$$

ત્રિકાણની એક બાજુ પરનો ચોરસ, બીજી બે બાજુથી ચએલો ખુણો પહોળો, કાટખુણો, અથવા સાંકડો હોય તે પ્રમાણમાં, તે બાજુઓ ઉપરના ચોરસોના સરવાળા કરતાં મોટો, સરખો, કે નાનો હોય છે. ન્યારે અસમાનતા હોય છે, સારે તકાવત બેમાંની એક બાજુ, અને તે બાજુ ઉપર બીજી બાજુનું ગ્રેન્જેશન (પ્રલંબન) એ બેથી ચએલા કાટખુણ ચોખુણના બમણાઈ જેટલો હોય છે.

કોઈ પણ ત્રિકાણમાં બે બાજુ પરના ચોરસોનો સરવાળો, પાયાના અર્ધ પરના ચોરસની બમણાઈમાં પાયાને દુભાગનારી મધ્યગા (median) ઉપરના ચોરસની બમણાઈ ઉમેરીએ તેની બરાબર હોય છે.

### નિધાન. (Loci)

બે સ્થિર બિન્દુથી સરખે અંતરે રહેતા બિન્દુનું નિધાન તે બે સ્થિર બિન્દુઓને જોડનારી સીધી લીટીને દુભાગનાર લંબ હોય છે.

એક બિંબને છેદતી બે સીધી લીટીઓથી સરખે અંતરે રહેતા બિન્દુનું નિધાન બે આપેલી લીટીની વચ્ચેના ખુણાઓને દુભાગનાર સીધી લીટીઓની જોડ હોય છે.

### ગોળ.

વ્યાસ ન હોય તેવી ન્યાના દુભાગ બિન્દુ ઉપર મધ્ય બિન્દુથી દોરેલી લીટી તે ન્યાના ઉપર લખ્ય છે, અને તેથી ઉત્પન્ન ન્યા ઉપર મધ્ય બિન્દુમાંથી દોરેલો લખ્ય ન્યાને દુભાગે છે.

સીધી લીટીમાં નહિ એવાં ત્રણ બિન્દુઓમાં ચર્ચને જનારું એક ગોળ હોય, અને તેનું એકજ ગોળ હોઈ શકે.

એકજ કે સરખા ગોળમાં (૧) જો બે કોંસના સામા મધ્યબિન્દુ આગળના ખુણા સરખા હોય, તો તે કોંસ સરખા હોય છે; અને એથી ઉત્પન્ન (૨) જો બે કોંસ સરખા હોય તો તેમની સામેના મધ્યબિન્દુ આગળના ખુણાઓ સરખા હોય છે.

એકજ કે સરખા ગોળમાં જો બે ન્યા સરખા હોય, તો તેનાથી છેદાએવા બે કોંસો સરખા હોય છે; અને એથી ઉત્પન્ન જો કોંસ સરખા હોય તો તેમની ન્યા સરખા હોય છે.

૧૫૮ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

$$(અ-બ)^2 = અ^2 - ૨ અ બ + બ^2.$$

$$(અ^2 - બ^2) = (અ + બ) (અ-બ).$$

ત્રિકોણની એક બાજુ પરનો ચોરસ, બીજી બે બાજુથી ચએલો ખુણો પહોળો, કાટખુણો, અથવા સાંકડો હોય તે પ્રમાણમાં, તે બાજુઓ ઉપરના ચોરસોના સરવાળા કરતાં મોટો, સરખો, કે નાનો હોય છે. ન્યારે અસમાનતા હોય છે, સારે તફાવત બેમાંની એક બાજુ, અને તે બાજુ ઉપર બીજી બાજુનું ગ્રેજેક્શન (પ્રલંબન) એ બેથી ચએલા કાટખુણ ચોખુણના બમણાઈ જેટલો હોય છે.

કાર્ધ પણ ત્રિકોણમાં બે બાજુ પરના ચોરસોના સરવાળો, પાયાના અર્ધ પરના ચોરસની બમણાઈમાં પાયાને દુભાગનારી મધ્યગા (median) ઉપરના ચોરસની બમણાઈ ઉમેરીએ તેની બરાબર હોય છે.

### નિધાન. (Loci)

બે સ્થિર બિન્દુથી સરખે અંતરે રહેતા બિન્દુનું નિધાન તે બે સ્થિર બિન્દુઓને જોડનારી સીધી લીટીને દુભાગનાર લંબ હોય છે.

એક બીજાને છેદતી બે સીધી લીટીઓથી સરખે અંતરે રહેતા બિન્દુનું નિધાન બે આપેલી લીટીની વચ્ચેના ખુણાઓને દુભાગનાર સીધી લીટીઓની જોડ હોય છે.

### ગોળ.

વ્યાસ ન હોય તેવી ન્યાના દુભાગ બિન્દુ ઉપર મધ્ય બિન્દુથી દોરેલી લીટી તે ન્યાના ઉપર લખ છે, અને તેથી ઉત્પન્ન ન્યા ઉપર મધ્ય બિન્દુમાંથી દોરેલો લખ ન્યાને દુભાગે છે.

સીધી લીટીમાં નહિ એવાં ત્રણ બિન્દુઓમાં ચર્મને જનારું એક ગોળ હોય, અને તેવું એકજ ગોળ હોઈ શકે.

એકજ કે સરખા ગોળમાં (૧) જો બે કોંસના સામા મધ્યબિન્દુ આગળના ખુણા સરખા હોય, તો તે કોંસ સરખા હોય છે; અને એથી ઉત્પન્ન (૨) જો બે કોંસ સરખા હોય તો તેમની સામેના મધ્યબિન્દુ આગળના ખુણાઓ સરખા હોય છે.

એકજ કે સરખા ગોળમાં જો બે ન્યા સરખા હોય, તો તેનાથી છેદાએલા બે કોંસો સરખા હોય છે; અને એથી ઉત્પન્ન જો કોંસ સરખા હોય તો તેમની ન્યા સરખા હોય છે.

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફાજદારો, દેવનુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવકિ ઇંડીઅન પીનલકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ ડેન્ડરેવનુકોડ, હિંદુ હાં મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર ઓફરટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આજકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાબુકદરિનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત બેમે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૫૦ ૦-૭-૦ માત્ર મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મંગાવી લેો, બેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેનાં હજારો સરટીફિકેટો મળ્યાં છે. તલાટી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઠાકરોએ પાસે રાખવીજ જોઈએ દરેક તલાટી તથા પટેલને વંચાવશો. કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ. તાકીદે મંગાવીલો. થોડી કોપી શીલક છે.

જેઠાલાલ દેવશકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. જોરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

લંડનના 'મોરલ એન્ડુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી રહે.

ત્રણ ભાગમાં. દરેકના ૭ આના. \* ત્રણે ભાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧ )

દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપલા વર્ગો માટે

અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી શાળાઓની ધણી શાળાઓમાં નીતિને કેળવણી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે ચાલે છે. કપડાનું પાકું પુંકું, કાગળ તથા છાપ ઉચાં ૫૯-૩૨૫, મોર્નરીબુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. ૫૭૮ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુગર્ષ રમોલકોઝ કોર્ટના જડજનામદાર રૂં ૦ મો ૦ ગ્રેરી, એમ. એ. એચ એલ. પી. લખે છે કે:—

મનુષ્યજાતિના સદ્ગુણો, ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી ચુંટી કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં, મદાન સ્ત્રી પુરુષોનાં, ગરિબોમાં, આલેખેલી જાત સ્વભાવની ઉન્નત વાત્સલ્ય આપણાં જાગૃકાને શિક્ષણ આપવા સાર્વત્રિકતા હાયમાં મુકવાની આ પુસ્તકની, મોખતા નિષ્ઠ છે. ત્રણલાલ પું મહેતા, હેડ મા ૦ તા ૦ રૂ ૦, વડવાણ રાહુર.

મગર કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની મુંબઈ.

દરેક માણસે કાયદો જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફાળદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવકિ ઇંડીઅન પીનલકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ ઓર્ડર લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુ લી મુસલમાનીશરેફ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સક્ટર પ્રોપર્ટી પોર્સ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આખકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત ખેમે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૫૦-૦૦-૦૦ માત્ર મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદ મંગાવી દેઓ, ખેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેનાં હજારો સરટીફિકેટો મળ્યાં છે. તલાટી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઠાકારોએ પાસે રાખવીજ જોઈએ દરેક તલાટી તથા પટેલને વંચાવશે. કે પાછળથી પસ્તાવો ચાલ નહિ. તાકીદ મંગાવીલો. થોડી કાપી શીલક છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. ખોરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અને લા. માટે શિશુસહજોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

લંડનના 'મોરલ એન્ડ્યુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી છે.

ત્રણ ભાગમાં. દરેકના છ આના. \* ત્રણ ભાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧ )

દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપલા વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાતરી અને દેશી રાજ્યોની ધણી શાળાઓમાં નીતિને કેળવણી માટે રેકરેટ બુક તરીકે ચાલે છે. કપડાનું પાકું પુંકું, કાગળ તથા હાપ ઉચાં ૫૯-૩૨૫, મોર્ડેરીવ્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. ૫૦૮ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુખર્ષી રમૅલકોઝ કોર્ટના જડજ્જ નામદાર રૂં ૦ મોં ૦ ઝવેરી, એમ. એ. એવ એલ-ખી. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સદ્ગુણો, ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી સુંદી કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં, મદાન આ પુસ્તોનાં ચિરિત્રામાં, આલેખેલી જાત સ્વભાવની ઉન્નત બાલુનું આપણાં બાળકોને શિક્ષણ આપવા સાર્વત્રિકતા હાયમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની મોખતા નિર્દ છે. ત્રજલાલ પું મહેતા, હેડ માં તાં રૂં ૦, વડવાજી રાહેર.

મગદ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની મુંબઈ.

સૂચના—જૂન તથા જુલાઈનાં શાળાપત્ર બેમાં ૭૫૨

## શુદ્ધિપત્ર.

આજુ સાલના માર્ચ માસના શાળાપત્રમાં પાને ૧૦૯ માં 'શુદ્ધિપત્ર સર્વસંગ્રહ' નામની ચોપડી ઈનામ તથા લાઇબ્રેરી માટે મંજૂર થયેલી છે એમ જણાવ્યું છે તે સુધારી ફક્ત લાઇબ્રેરી માટે મંજૂર થઈ છે એમ વાંચવું. એડિટર.

## શુદ્ધિપત્રક.

સને ૧૯૧૦

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ.	— શુદ્ધ
૧૫૦	૧	કમ્પરમ (અ).	કમ્પરમ, કમ્પરિમ
૧૫૨	૨૬	કમ્પીરા=	કમ્પસ=

સને ૧૯૧૧.

૯૦	૧૧	ખાત્રિદ	ખાવદ.
	૧૫	ખાસીઆ (અ).	ખાસીયત (અ).
	૧૯	(આ).	(અ).
૯૧	૧૪	(ફા). અં.	(ફા અં).
૯૨	૭	ખદોદન	ખદીદન
	૧૫	ગકુર	ગકૂર
	૨૮	ગગરીખીવાજ	ગરીખતવાજ,
૯૩	૧	ગરીખપર્વર	ગરીખપર્વર,
	૫	ટાપીના	હોળીના
૧૩૪	૧૪	ખિલ્અને	ખિલ્અને ..
	૨૦	રાશિપ	રાશિદ
	૨૧	રોશિ દોન	રાશિદોન
૧૩૫	૧	ગર છી	ગરછી
	૪	દુશ્મન	દુશ્મન
	૫	ગનીમતા	ગનીમત
	૭	વગર	વગેરે
	૧૨	(ફા). ગાફિલ	ગાફિલ
	૧૬	ગુળનીદન	ગુળનીદન
	૨૦	ગૂના	ગૂતા

સૂચના—નૂન તથા જુલાઈનાં શાળાપત્ર બેમાં છપાશે

## શુદ્ધિપત્ર.

ચાલુ સાલના માર્ચ માસના શાળાપત્રમાં પાને ૧૦૯ મા 'શુદ્ધિપત્ર' નામની ચોપડી ઈનામ તથા લાઇબ્રેરી માટે મંજુર થએલી છે એમ જાણાવ્યું છે તે સુધારી ફક્ત લાઇબ્રેરી માટે મંજુર થઈ છે એમ વાંચવું.

એડિટર,

## શુદ્ધિપત્રક.

સને ૧૯૧૦

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ.	— શુદ્ધ
૧૫૦	૧	કમ્પરમ (અ).	કમ્પરમ, કમ્પરિમ
૧૫૨	૨૬	કમીરા =	કબસ =

સને ૧૯૧૧.

૯૦	૧૧	ખાવિદ	ખાવદ.
	૧૫	ખાસીઆ (અ).	ખાસીયત (અ).
	૧૯	(આ).	(અ).
૯૧	૧૪	(દા). એ.	(દા અ.).
૯૨	૭	ખદોદન	ખદોદન
	૧૫	ગકુર	ગકુર
	૨૮	ગગરીખીવાજ	ગરીખનવાજ,
૯૩	૧	ગરીખપર્વર	ગરીખપર્વર, —
	૫	ટોપીના	ટોપીના
૧૩૪	૧૪	ખિલ્ખને	ખિલ્ખને ..
	૨૦	ગશિપ	રાશિદ
	૨૧	રોશિ દોન	રાશિદોન
૧૩૫	૧	ગર છી	ગચ્છી
	૪	દુ રમન	દુરમન
	૫	ગનીમતા	ગનીમત
	૭	વગર	વગેરે
	૧૨	(દા). ગાફિલ	ગાફિલ
	૧૬	ગુજાનીદન	ગુજાનીદન
	૨૦	ગૂના	ગૂના



## જાહેર ઉઠાવ ઈનાંમી ઘડીઆળ જાહેર ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

મુખ્યબલ જુડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી હેડા ૧

રેશમી રમાલ ૧

પગના મોજાની જોડ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરા ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૧

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અતરની શાશી ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરા ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરા ૧

હોશાયત ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૧

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડાં ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરા ૧

ઉપર જાહેરજા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે પત્રીસ આપવામાં આવશે આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કસોડ નથા એના ચાંદીના દરેક જાનનાં વોચ તથા તેને લગતો દુરસ્તાનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તાનું કામ કીશાયત ભાવે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—જહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. જહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવાસો નીચેને સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અડધા આનાની ટી-ટીટ-મોકલવી.

મળવાનું ઠેકાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સાથે.

## જખરો ઉઠાવ ઈનાંમી ઘડીઆળ જખરા ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

સુખાખલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી હેડા ૧

રેશમી રમાલ ૧

પંગના મોઝની જોડ ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૧

આમગનો પટો ૧

કાલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અત્તરની શીશી ૧

ફેન્સી મોઝની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

હોઝાખંત ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૧

આમગનો પટો ૧

કાલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોઝની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે ગણીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય મારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સેના ચાંદીના દરેક જાનનાં વોચ તથા તે લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીધાવત ભાખતી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—જહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. જહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુદાસો નીચેના સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અડધા આનાની ટી-દીટ મોકલવી.

મળવાનું ઠેકાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સાથે.

પૂરા કરી એઓ પટેલા વર્ગનું પ્રમાણપત્ર ગેળવનામા ફત્તેહમદ થયા હ્યાર  
 આ એમ ઠર્યું કે વધુ પ્રગતી આપના એમને લાગી મુસાફરીએ લઈ  
 જના, કેમકે પત્રિમના સુધરેલા દેશોમા મુસાફરી, ગેળવપીનું અગત્યનું અગ  
 ગણાય છે. ૪ સ ૧૬૭૯ ના, ઑગસ્ટ માસમા એ પ્રમાણે તેમની મુસા  
 ફરી માટે ઘટતી ગોઠવણ કરનામા આની પ્રથમની મુસાફરીમા જિઓ  
 ટટર, મિનોર્ડો, ચેલ્મર્સ, ગેસિના, તથા આફ્રિકાને કિનારે માર્સ, કેનેરિ  
 એટ, વગેરે અને ચેમ્ટ ફીડીઝ ટાપુઓમા ત્રિનિદાદ, જેમેકા વગેરેમા થઈને  
 બર્મ્યુડાઝથી પોર્ટસમથ પાછા ફર્યા એએક માસ કિનારે ગાળ્યા પછી ફરી  
 લાગી મુસાફરીએ જનાની તૈયારી થઈ આ મુસાફરી દર્મિયાન લગભગ  
 આખી પૃથ્વીની પ્રવક્ષિણા કળામા આની આફ્રિકામા કેપ ડી વર્ડ ટાપુને રસ્તે  
 થઈને દક્ષિણ અમેરિકામા મૉન્ટિ નિડિઓ ફ્રાંકોઝ એટ વગેરે સ્થળે તેમણે  
 મુકામ કર્યો હતો, અને લાથી ફરી કેપ ઑન ગુડ હોપને રસ્તે ઑસ્ટ્રેલિ  
 આના બદરો તરફ વળ્યા હતા ત્યાંથી શાંગહાઈ, હોંગકોંગ સિંગાપોર, કોલ  
 મોમા ગયા અને સ્વેડની નહેરને માગ જેસનમ, ઑથેન્સ ને જિબ્રાલ્ટર  
 થઈને ૪ સ ૧૮૮૧ ના ઑગસ્ટમા તેઓ સ્વેડેન પાછા ફર્યા આ મ  
 સાફરીમા તેમને ઘણું જોવાનું ને જાણવાનું મળ્યું, અને તેમના જ્ઞાનમાં  
 ઘણો વધારો થયો રાજકુમારને માથે એમના મોટા ભાઈ હોનાથી પોતે  
 ઇંગ્લાન્ડની ગન્યગાદીના પ્રથમ વારસ નહોતા, એ બીના દૈવેન્ઝાથી ફરી  
 આઈ લશ્કરખાતાનો અભ્યાસ ચાલુ રાખનામા તેમને બહુ મદદગાર થઈ  
 પડી એ ખાતામા જુદા જુદા અમલદાર તનોક ચાર વરસ નોકરી કર્યા  
 બાદ તેમણે રૉયલ નેવ્ય કોનેનમા (રાજ્યની નૌકામન્યની પાંદશાખામા)  
 અને અન્ય સ્થળે અભ્યાસ કર્યો હતો. ૪ સ ૧૮૯૦ મા તેમણે મહા  
 રાણી વિક્ટોરિઆના પ્રતિનિધિ તરીકે જેમેકામા આઘાગિઝ પ્રદર્શન ખુલ્લું  
 મળ્યું હતું.

૪ સ ૧૮૯૧ મા વર્ષ રાજકુટુંબને ઘણું હારે નીચડ્યું હીસેબ  
 માસમા પ્રિન્સ જ્યૉર્જ તાનથી સપડાયા, અને તેમને આગમ થયો એટ  
 લામા રાજકુટુંબને કારી ઘા લાગ્યો તેમના મોટા ભાઈ આલ્બર્ટ વિન્ટર  
 ઠંચૂક ઑવ ક્લેન્સ સખત બીમારીથી કાગને વશ થયા આ ખેદમરક

પૂરો કરી એઓ પટેલા વર્ગનું પ્રમાણુપત્ર ગેળવનામા ફતેહમદ થયા હ્યાર  
 બાદ એમ ઠર્યું કે વધુ ડગરણી આપના એમને લાગી મુસાફરીએ લઈ  
 જના, કેમકે પત્રિમના સુધરેલા દેશોમા મુસાફરી, ગેળવણીનું અગત્યનું અગ  
 ગણાય છે ઇ સ ૧૮૭૯ ના, ઑગસ્ટ માસમા એ પ્રમાણે તેમની મુસા  
 ફરી માટે ઘટતી ગોઠવણ કરનામા આની પ્રથમની મુસાફરીમા જિઓ  
 ટટર, મિનોર્કા, ચેલર્મો, ગેસિના, તથા આફ્રિકાને કિનારે માર્દરા, કેનેરિ  
 બેટ, વગેરે અને વેમ્ટ હંડીઝ ટાપુઓમા ત્રિનિદાદ, જેમેકા વગેરેમા યઈને  
 ઇમ્પ્રુડાઈથી પોર્ટસમથ પાછા ફર્યા એએક માસ કિનારે ગાળ્યા પછી ફરી  
 લાગી મુસાફરીએ જનાની તૈયારી થઈ આ મુસાફરી દર્મિયાન લગભગ  
 આખી પૃથ્વીની પ્રતક્ષિણા કરવામા આની આફ્રિકામા કેપ ડી વર્ડ ટાપુને રસ્તે  
 થઈને દક્ષિણ અમેરિકામા મૉન્ટિ નિડિઓ ફ્રાંકોંડ બેટ વગેરે સ્થળે તેમણે  
 મુકામ કર્યો હતો, અને લાથી ફરી કેપ ઑન ગુડ હુપને રસ્તે આંગ્લોસેરિ  
 આના બદરો તરફ વળ્યા હતા ત્યાથી શાંગહાઈ, હુગેકોંગ સિંગાપોર, કોલ  
 મોમા ગયા અને સ્વેડની નહેરને માગ જેરસનમ, ઑથેન્સ ને બ્રિસ્ટોલ  
 થઈને ઇ સ ૧૮૮૨ ના ઑગસ્ટમા તેઓ સ્વદેશ પાછા ફર્યા આ મ  
 સાફરીમા તેમને ઘણું જોવાનું ને જાણવાનું મળ્યું, અને તેમના જ્ઞાનમાં  
 ઘણો વધારો થયો રાજકુમારને માથે એમના મોટા ભાઈ હોનાથી પોતે  
 ઇંગ્લાંડની ગન્યગાદીના પ્રથમ વારસ નહોતા, એ ખીના દૈવેન્જાથી દરી  
 આઈ લરકરમાતાનો અભ્યાસ આનું રાખનામા તેમને બહુ મદદગાર થઈ  
 પડી એ ખાતામા જુદા જુદા અમલદાર તરીકે ચાર વરસ નોકરી કર્યા  
 બાદ તેમણે રૉયલ નેમ્પ ફોનેન્મા (રાજ્યની નૌકામન્યની પાઠશાળામા)  
 અને અન્ય સ્થળે અભ્યાસ કર્યો હતો ઇ સ ૧૮૯૦ મા તેમણે મહા  
 રાણી વિક્ટોરિઆના પ્રતિનિધિ તરીકે જેમેકામા આઘાગિત પ્રદર્શન પ્રવૃત્તિ  
 મચ્યું હતું

ઇ સ ૧૮૯૧ મા વર્ષ રાજકુટુંબને ઘણું હારે નીવડ્યું ડીસેમ્બર  
 માસમા પ્રિન્સ જ્યૉર્જ તાનથી સપડાયા, અને તેમને આગમ થયો એટ  
 લામા રાજકુટુંબને ઠારી ઘા લાગ્યો તેમના મોટાભાઈ આલ્ફર્ડ વિન્ડર  
 ડચુક ઑવ ક્લેન્સ સખન ખીમારીથી કાઢીને વશ થયા આ બેદખરક

હિંદુસ્તાનનો દિનારો ઝોડીએ છીએ. અમે હિંદુસ્તાન જોયું છે તે જાણ્યું છે....., જેટલું જોયું છે તેટલાથી અમારા મનમાં વધુ જોવાની ઉત્કંઠા થશે, અને જાણે તે ધર્મના બેઠ વગર અમારી સમસ્ત પ્રજાના હિત તરફ અમે અમારું દીલ લગાડીશું.’

**રાજભક્તિ.**—વળી એ પ્રસંગે એ નામદાર રાજ્ય તરફ વફાદારી અને સારા ભાવ માટે આપણાં વખાણુ કર્યા હતાં. એવી રાજભક્તિ આપણા હૃદયમાં નિરંતર વાસ કરે અને મધિર આપણને એ સન્માર્ગે ચાલવાની શુદ્ધિ આપે એને માટે આપણે તેની હમેશ પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. રાજ અને પ્રજા વચ્ચેનો સંબંધ પિતા ને પુત્રના સંબંધ જેવો છે. આર્ય પ્રજા પરાપૂર્વથી રાજામાં દેવનો અંશ છે એમ ગણતી આવી છે. મનુએ રાજામાં સર્વ દેવનો અંશ છે એમ કહ્યું છે: માટે આપણા મહારાજગીતા પાંચમા જ્યોર્જ જેમ આપણા પર પિતા જેવો પ્રેમ રાખે છે તે આપણું દરેક રીતે ક’વાણુ કરવા તરફ તેમની નજર છે, તેમ આપણે પણ હમેશ રાજસેવા ને રાજભક્તિમાં તત્પર રહેવું અને એમાં કોઈ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા આવવા ન દેવી એ આપણો ધર્મ છે. આપણી વફાદારીમાં આપણી કોઈ પણ રીતે ખામી આવે તો તેમા આપણે મધિરના ગુનેગાર છીએ અને આપણે માથે કૃતવ્રતાનું કલંક બેસશે એ આપણે હમેશ લક્ષમાં રાખવું.

**બ્રિટિશ રાજ્યથી થતા લાભ:**—બ્રિટિશ રાજ્યને પ્રભાવે આપણે કેટલા બધા લાભ મેળવવા શક્તિમાન થયા છીએ ! આજે આપણા જનમાલ દરેક રીતે સહીસલામત છે. આજે મહારાજગીતાની સેનાનું બળ વિગ્રહ ને ખુનરેજ, પરરાજ્યના હુમલા, ને અંદરના બખેડા ને મારામારીથી આપણા દેશનું સંરક્ષણ કરે છે. અગાઉ હિંદુસ્તાનમાં વારંવાર વિગ્રહો ને લડાઈએને લીધે સર્વત્ર અવ્યવસ્થા હતી ને જનમાલ જોખમમાં હતાં, તેને બદલે આજે ચારે તરફ શાન્તિ ને સલામતી પ્રસરી રહ્યાં છે તેથી દરેકાઈ પોતાનું કામ નિશ્ચિન્ત રહી કરી શકે છે. આજે સ્ત્રીઓ નિર્ભય રીતે બહાર ફરી ફરી શકે છે, આજે ન્યાયની અદાલતમાં, એક દિનારે વાધ ને બકરી પાણી પીવાં હોય, તેમ રાય ને રંકને સમાન ન્યાય મળે છે. આજે કચેરાયી કુન્યાકુમારી સુધી ને કરાંચીથી કલકત્તા સુધી ઘોડા વખતમાં નિર્ભય મુ-

હિંદુસ્તાનનો કિનારો છોડીએ છીએ. અમે હિંદુસ્તાન જોયું છે તે જાણ્યું છે....., જેટલું જોયું છે તેટલાથી અમારા મનમાં વધુ જોવાની ઉત્કંઠા થશે, અને જાણે ને ધર્મના બેઢ વગર અમારી સમસ્ત પ્રજાના હિત તરફ અમે અમારું દીલ લગાડીશું.’

**રાજલક્ષ્મિ.**—વળી એ પ્રસંગે એ નામદારે રાજ્ય તરફ વફાદારી અને સારા ભાવ માટે આપણું વખાણ કર્યું હતું. એવી રાજલક્ષ્મિ આપણા હૃદયમાં નિરંતર વાસ કરે અને ધ્વજ આપણને એ સન્માર્ગે ચાલવાની સુદ્ધિ આપે એને માટે આપણે તેની હમેશ પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. રાજ અને પ્રજા વચ્ચેનો સંબંધ પિતા ને પુત્રના સંબંધ જેવો છે. આર્થ પ્રજા પરાપૂર્વથી રાજમાં દેવનો અંશ છે એમ ગણતી આવી છે. મનુએ રાજમાં સર્વ દેવનો અંશ છે એમ કહ્યું છે: માટે આપણા મહારાજગીરી પાંચમા જ્યોર્જ જેમ આપણા પર પિતા જેવો પ્રેમ રાખે છે ને આપણું દરેક રીતે ક’વાણુ કરવા તરફ તેમની નજર છે, તેમ આપણે પણ હમેશ રાજસેવા ને રાજલક્ષ્મિમાં તત્પર રહેવું અને એમાં કોઈ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા આવવા ન દેવી એ આપણો ધર્મ છે. આપણી વફાદારીમાં આપણી કોઈ પણ રીતે ખામી આવે તો તેમા આપણે ધ્વજરના ગુનેગાર છીએ અને આપણે માથે કૃતવ્રતાનું કલંક ખેસશે એ આપણે હમેશ લક્ષમાં રાખવું.

**બ્રિટિશ રાજ્યથી થતા લાભ:**—બ્રિટિશ રાજ્યને પ્રભાવે આપણે કેટલા બધા લાભ મેળવવા શક્તિમાન થયા છીએ ! આજે આપણા જનમાલ દરેક રીતે સગીસલામત છે. આજે મહારાજગીરીની સેનાનું બળ વિગ્રહ ને ખુનરેણુ, પરરાજ્યના હુમલા, ને અંદરના બખેડા ને મારામારીથી આપણા દેશનું સંરક્ષણ કરે છે. અગાઉ હિંદુસ્તાનમાં વારંવાર વિમહો ને લડાઈઓને લીધે સર્વત્ર અવ્યવસ્થા હતી ને જનમાલ જોખમમાં હતાં, તેને બદલે આજે ચારે તરફ શાન્તિ ને સલામતી પ્રસરી રહ્યાં છે તેથી હરકોઈ પોતાનું કામ નિશ્ચિન્ત રહી કરી શકે છે. આજે ઝીઝો નિર્ભય રીતે બહાર ફરી ફરી શકે છે. આજે ન્યાયની અદાલતમાં, એક કિનારે વાઘ ને બકરી પાણી પીતાં હોય, તેમ રાય ને રંકને સમાન ન્યાય મળે છે. આજે કચેરાયી કન્યાકુમારી સુધી ને કરાંચીથી કલકત્તા સુધી ઘોડા વખતમાં નિર્ભય મુ-

## કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

( ચાલુ પૃ. ૧૩૧ થી. )

અગાઉના ગુરુઓ નીતિ વિષે કેટલું લક્ષ રાખતા તે ઉપનિષદની કે-  
ટલીક આખ્યાયિકા વાંચવાથી જણાશે.

### ૧૧. સત્ય પર પ્રેમ.

સત્ય પર પ્રેમ—સત્યકામનો પિતા મરણ પામ્યો હતો. તેણે પોતાની માતા જાળાવેને પૂછ્યું કે મારૂં ગોત્ર શું છે ? માતાએ જવાબ દીધો કે સ્વામીની સેવામાં વ્યગ્ર ગ્રહેવાથી તારા પિતાના ગોત્રની મને ખબર નથી. મારૂં નામ તો જાણ્યા છે ને તારૂં નામ સત્યકામ છે એટલું હું જાણું છું. પછી તે જાણ્યા સત્યકામ ગૌતમ પાસે ગયો; ને ગૌતમે તારૂં શું ગોત્ર છે એમ પૂછ્યું એટલે કહ્યું, હું ગોત્ર જાણતો નથી, માતા પણ જાણતી નથી, પણ માતાએ કહ્યું છે કે ઉપનયન માટે આચાર્ય પાસે જઈ 'હું સત્યકામ જાણ્યા છું.' એમ કહે. આ સત્ય વચનથી તે શરૂ નથી એમ આચાર્ય નફો કયું. અગ્રાહણ સત્યને અસત્યથી વિવિક્ત કરી બેલવા યોગ્ય નથી એમ નિર્ધારણ કરી આચાર્ય કહ્યું, હે જાળાવ, તું સત્યથી દૂર ગયો નથી, તે સત્યનો સાગ કર્યો નથી. અગ્રાહણ આવું ઝગલુ—સરળ વચન બોલ એ યુક્ત નથી તેથી તું આત્મજીવ હોયો જોઈએ. હું તને ઉપનયન કરાવ તેટલા માટે સમિધ લાવ એમ કહી તેને ઉપનયન કરવા ગૌતમ પ્રવૃત્ત થયો.

( ત હોવાચ કિંગોત્રો નુ સોમ્યાસીતિ । સ હોવાચ નાહમેત-  
દ્વેદ મો યદ્ગોત્રોઽહમસ્મ્યપૃચ્છં માતરં સા મા પ્રત્યક્ષવીદ્ વહ્નં  
ચરન્તો પરિચારિણી યૌવને ત્વામલમે સાહમેતન્ન વેદ યદ્ગો-  
ત્રસ્ત્વમભિ જવાલા તુ નામાહમસ્મિ સત્યકામો નામ ત્વમસીતિ  
સોઽહં સત્યકામો જાગલોઽસ્મિ મો ઇતિ ॥ તં હોવાચ નૈતદગ્રાહણો  
વિવક્તુમર્હતિ સમિધં સોમ્યાહરોપ ત્વા નેપ્યે ન સત્યાદગા ઇતિ ॥

[ ઇન્દો. ૪ । ૪ । ૪-૫ ] ).

સ્ત્રીઓ સ્વામિસેવામાં કેવી તત્પર હતી, સત્ય પર તેમનો કેવો પ્રેમ હતો, એ સત્યપ્રેમજ શરૂ નથી એવી કસોટીનું કેવી રીતે કારણરૂપ હતો,

## કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

( ચાલુ પૃ. ૧૩૧ થી. )

અગાઉના ગુરુઓ નીતિ વિષે કેટલું લક્ષ રાખતા તે ઉપનિષદની કે-  
ટલીક આખ્યાયિકા વાંચવાથી જણાશે.

### ૧૧. સત્ય પર પ્રેમ.

સત્ય પર પ્રેમ—સત્યકામનો પિતા મરણ પામ્યો હતો. તેણે પોતાની માતા જાળાને પૂછ્યું કે મારૂં ગોત્ર શું છે ? માતાએ જવાબ દીધો કે સ્વામીની સેવામાં વ્યગ્ર ગ્રહેવાથી તારા પિતાના ગોત્રની મને ખબર નથી. મારૂં નામ તો જાણ્યા છે ને તારૂં નામ સત્યકામ છે એટલું હું જાણું છું. પછી તે જાણ્યા સત્યકામ ગૌતમ પાસે ગયો; ને ગૌતમે તારૂં શું ગોત્ર છે એમ પૂછ્યું એટલે કહ્યું, હું ગોત્ર જાણતો નથી, માતા પણ જાણતી નથી, પણ માતાએ કહ્યું છે કે ઉપનયન માટે આચાર્ય પાસે જઈ 'હું સત્યકામ જાણ્યા છું.' એમ કહે. આ સત્ય વચનથી તે શદ્ર નથી એમ આચાર્ય નફો કયું. અગ્રાહ્ય સત્યને અસત્યથી વિવિક્ત કરી બેલવા યોગ્ય નથી એમ નિર્ધારણ કરી આચાર્ય કહ્યું, હે જાણ્યા, તું સત્યથી દૂર ગયો નથી, તે સત્યનો ત્યાગ કર્યો નથી. અગ્રાહ્ય આતું ઋણુ-સરળ વચન બોલ એ યુક્ત નથી તેથી તું ગ્રાહ્યજન હોયો જોઈએ. હું તને ઉપનયન કરાશે તેટલા માટે સમિધ્ લાવ એમ કહી તેને ઉપનયન કરવા ગૌતમ પ્રવૃત્ત થયો.

( ત હોવાચ કિંગોત્રો નુ સોમ્યાસીતિ । સ હોવાચ નાહમેત-  
દ્વેદ મો યદ્રોત્રોઽહમસ્મ્યપૃચ્છં માતરં સા મા પ્રત્યઘવીદ્ યહહં  
ચરન્તો પરિચારિણી યૌવને ત્વામલમે સાહમેતન્ન વેદ યદ્રો-  
ત્તસ્ત્યમસ્મિન્ ચત્પતા. નુ નામાહમસ્મિન્. સત્યકામો. નામ. ન્યમસીતિ.  
સોઽહં સત્યકામો જાગલોઽસ્મિ મો ઇતિ ॥ તં હોવાચ નૈતદગ્રાહ્યણો  
વિવક્તુમર્હતિ સમિધં સોમ્યાહુરોપ ત્વા નેત્યે ન સત્યાદગાઇતિ ॥

[ જાન્દો. ૪ । ૪ । ૪-૫ ] ).

સૌંઓ રવામિસેવામાં કેવી તત્પર હતી, સત્ય પર તેમનો કેવો પ્રેમ હતો, એ સસપ્રેમજ શદ્ર નથી એવી કસોટીનું કેવી રીતે કારણરૂપ હતો,



વાળો રથ ઉપદાર તરફે લઈ તેની પામે ગયો. પામે બળિ રાગએ કહ્યું, 'આ ઉપદારનો સ્વીકાર કરી તમે જે દેવની ઉપાસના કરો છો તે દેવનો મને ઉપદેશ કરો.' રૂંકે કહ્યું, 'અહ હરિત્વા શૂદ્ર તવૈવ સહ ગોભિરસ્તુ'—નિઃક્રયુક્ત હારથી યુક્ત રથ, ગાયન્નહિન તારોજ થાઓ, અર્થાત્, ગૃહસ્થાશ્રમ માટે ઉપયોગી ન થાય એટલા અપ દ્રવ્યનુ મારે કર્મ પ્રયોજન નથી. એ વચન સાંભળી જાનશ્રુતિ કરી હજાર ગાય, નિઃક્રયુક્ત હાર, અવ્યવસ્થા રથ, ને પોતાની પુત્રીને ઉપદાર તરફે લઈ તેની પામે ગયો, ને કહ્યું, 'આ અર્વનો સ્વીકાર કરો, જે ગામમાં તમે છો તે ગામનો પણ સ્વીકાર કરો તે દેવનાનો મને ઉપદેશ કરો.' એનો સ્વીકાર કરી રૂંકે કહ્યું, 'જા-જહોરમાઃ શૂદ્રાન્તેનૈવ મુર્ખેનાલાપયિષ્યથાઃ'—હે શૂદ્ર, એ સર્વ તે આપ્યું છે, એજ વિદ્યાથદણ કરવાના ઉપાયથી મને તુ આજીવ કરાવીશ—મારી પામેથી તુ વિદ્યાથદણ કરીશ. મદારજ દેગમાં જે ગામમાં એ રૂંકવ મડેનો હતો ને એ રૂંકવપણુ નામે પ્રખ્યાત થયું. તે ગામ ગળએ એ રૂંકવને આપ્યું ને તે ગળને રૂંકવે વિદ્યાદાન દીધું.

શ્રદ્ધા, અન્ન, દાન, અનુદાન આદિ વિદ્યાપ્રાપ્તિનાં સાધન છે એ આ આગ્યાધિકા દર્શાવે છે. આ આપણ વિદ્યાહીન મોહાનું નેજ તુ વખાણે છે. અભિજ્ઞાની રૂંકવનું નેજ દુર્લભ છે, અભિજ્ઞાનર્હિત જાનશ્રુતિનું નથી. આ હમનું વચન રાગને બાન કરાવવા માટે છે કે અહિક અપતિ અભિજ્ઞાન આગળ નિમ્નેજ છે આપણા વચનથી ખિન્ન થયેલો ગળ સકટીયિ-ગથી રૂંકવને આગળથી અભિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી એવો હમનો અભિપ્રાય છે. હમોનું અનાદ્યવચન સાંભળી ગળને શોક ઉત્પન્ન થયો. શૂદ્ર ગળનો આ દેહાને મદાર્ય લેવાનો નથી; પણ યોગિક અથ લેવાનો છે. તે શોક પ્રતિ ગળનું અભિવ્યક્ત થયું અથવા તેકે ગળનું અભિવ્યક્ત કર્યું, શોકે ગળને સપદાઓ અથવા શોધથી મળ રૂંકવ પામે ગયો તેથી શૂદ્ર ગળ કતો છે એમ અન્નમુત્રમાં 'તદાદ્રવણાત્' પર વાપરી શૂદ્ર ગળનો અર્થ દર્શાવેલો છે.

ગળને પણ અભિજ્ઞાન જોઈતું હતું તેથી શ્રદ્ધા, દાન, વિનય આદિ સાધિ બળિને શૂદ્ર પામે ગયો તારેજ મુન્ને તેને વિદ્યાદાન દીધું એમ અમળવાનું છે.

અપૂર્ણ.

વાળો રથ ઉપદાર તરફે લઈ તેની પાસે ગયો. પાસે યત્નિ રાગએ કહ્યું, 'આ ઉપદારનો સ્વીકાર કરી તમે જે દેવની ઉપાસના કરો છો તે દેવનો મને ઉપદેશ કરો.' રૈકવે કહ્યું, 'અહ હારેત્વા શૂદ્ર તથૈવ સહ ગોભિરસ્તુ'— નિષ્ક્રયુક્તા દારથી યુક્ત રથ, ગાયસહિત તારોજ યાએ, અર્થાત્, ગૃહસ્થા-શ્રમ માટે ઉપયોગી ન થાય એટલા અસ્પ દ્રવ્યનું મારે કંઈ પ્રયોજન નથી. એ વચન સાંભળી જનશ્રુતિ કરી હમ્મર ગાય, નિષ્ક્રયુક્ત દાર, ખચ્ચવાળો રથ, ને પોતાની પુત્રીને ઉપદાર તરફે લઈ તેની પાસે ગયો, ને કહ્યું, 'આ સર્વનો સ્વીકાર કરો, જે ગામમાં તમે છો તે ગામનો પણ સ્વીકાર કરો તે દેવનાનો મને ઉપદેશ કરો.' એનો સ્વીકાર કરી રૈકવે કહ્યું, 'આ-જહોરેમાઃ શૂદ્રાન્તૈર્નૈવ મુલ્કેનાલાપયિષ્યથાઃ'—હે શૂદ્ર, એ સર્વ તે આપ્યું છે; એજ વિદ્યાપ્રદાય કરવાના ઉપાયથી મને તું આલાપ કરાવીશ—મારી પાસેથી તું વિદ્યાપ્રદાય કરીશ. મહાશ્વ દેશમાં જે ગામમાં એ રૈકવ રહેતો હતો તે એ રૈકવપર્ણ નામે પ્રખ્યાત થયું. તે ગામ રાગએ એ રૈકવને આપ્યું ને તે રાગને રૈકવે વિદ્યાદાન દીધું.

શ્રદ્ધા, યત્ન, દાન, અનુદાન્ય આદિ વિદ્યાપ્રાપ્તિનાં સાધન છે એ આ આગ્રહાપિક્ષા દર્શાવે છે. આ આપણ વિદ્યાહીન રહેલાનું નેજા તું વખાણે છે. અભિજ્ઞાતી રૈકવનું તેજ દુર્લભ છે, અભિજ્ઞાનસહિત જનશ્રુતિનું નથી. આ હંસનું વચન રાગને ભાન કરાવવા માટે છે કે અંહિક સંપત્તિ અભિજ્ઞાન આગળ નિમ્નેજ છે. આપણા વચનથી ખિન્ન થયેલો રાગ શકડીસિંગથી રૈકવને ઓળખી અભિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે એવો હંસનો અભિપ્રાય છે. હંસેનું અનાદરવચન સાંભળી રાગને શોક ઉત્પન્ન થયો. શૂદ્ર શબ્દનો આ દેહાણે અર્થ લેવાનો નથી; પણ યોગિક અર્થ લેવાનો છે. તે શોક પ્રતિ રાગનું અભિવ્યક્ત થયું અથવા શોકે રાગનું અભિવ્યક્ત કર્યું, શોકે રાગને સપડાયો અથવા શોકથી રાગ રૈકવ પાસે ગયો તેથી શૂદ્ર શબ્દ કરો છે એમ અભિપ્રાયમાં 'નવાદ્રવણાત્' પદ વાપરી શૂદ્ર શબ્દનો અર્થ દર્શાવ્યો છે.

રાગને પણ અભિજ્ઞાન જોઈતું હતું તેથી શ્રદ્ધા, દાન, દિનય આદિ સંગતિ યત્નિને શુર પાસે ગયો ત્યારેજ શુરએ તેને વિદ્યાદાન દીધું એમ સમજવાનું છે.

અપૂર્ણ.

૧૯૨ અ. જીઓ માટેની મહાસફારી ટ્રે. કૉ થાનએનો સં ૬.

ધારો ૧૩ મો.

વર્ષના બે 'ટર્મ' ( ભાગ ) કંવામાં આયા છે; પહેલો ટર્મ તા. ૬ ટી નવન્યુઆરીથી શરૂ થઈ તા. ૨૦ મી એપ્રિલને મેજ પૂરો થશે, અને બીજો ટર્મ તા. ૪ થી જુલાઈને રોજ શરૂ થઈ તા. ૧૦ મી ડીસેમ્બરને મેજ પૂરો થશે આ તારીખો આશય પડતી છે. દરેક વર્ગના પહેલા ટર્મની આખરે કોલેજના અધિકારીઓ ઇમાસિક પરીક્ષા લેશે અને તેમાં પૂરા થએલા ટર્મમાં ચાલેલા બધા અભ્યાસની કમોટી કાદવામાં આવશે. ગિયપ્ટિસ લેનારા જે વિદ્યાર્થીઓ આ પરીક્ષામાં નાપાસ થશે તેઓની ગિયપ્ટિસ એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની મંજૂરી તો બધા કંવામાં કે યોગી કરવામાં આવશે.

ધારો ૧૪ મો.

ઉત્તર વિજાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, કન્યાગાળાઓનાં ઇન્સ્પેક્ટર, લેડી મુપરન્ટેન્ડન્ટ અને ખાનાના બીજા જે અધિકારીઓને ઇન્સ્પેક્ટર નીમશે, તેઓ મળીને ૬૦ વર્ષ, બાંબ ટર્મની આખરે, સર્ટિફિકેટ માટેની પરલાઓ લેશે.

ધારો ૧૫ મો.

સર્ટિફિકેટ પરીક્ષાઓના પરિણામની તબુ જુદી જુદી યાદીઓ બનાવવામાં આવશે દરેક યાદીમાં દોકડના ક્રમ પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓનાં નામ જોડવામાં આવશે, અને વળી ત્રીજા વર્ષના માળખેની યાદીઓ પૈકી દરેકના બે પેટા વર્ગ પાડવામાં આવશે.

ધારો ૧૬ મો.

પરીક્ષામાં પાસ થયા માટે દરેક વિદ્યાર્થીએ એકદર દોકડમાથી ઓછામાં ઓછા સંકેટ ૪૦, દરેક વિષયને માટે કુલેવા દોકડમાથી ઓછામાં ઓછા ૩, અને દરેક પેટા વિષય માટે કુલેવા દોકડમાથી કમીમાં કમી ૩ દોકડ મેળવવા જોઈશે.

આ શરતને અનુસરીને ત્રીજા વર્ષના જે વિદ્યાર્થીઓને—

અ. કુલેવા એકદર દોકડ પૈકી ઓછામાં ઓછા ૩ નેટલા

### ધારો ૧૩ મો.

વર્ષના બે ' ટર્મ ' ( લાગ ) કરવામાં આવ્યા છે; પહેલો ટર્મ તા. ૬ ફેબ્રુઆરીથી શરૂ થઈ તા. ૩૦ મી એપ્રિલને રોજ પૂરો થશે, અને બીજો ટર્મ તા. ૪ થી જુલાઈને રોજ શરૂ થઈ તા. ૧૦ મી ડિસેમ્બરને રોજ પૂરો થશે. આ તારીખો આશરે પડતી છે, દરેક વર્ગના પહેલા ટર્મની આખરે કૉલેજના અધિકારીઓ છમાસિક પરીક્ષા લેશે અને તેમાં પૂરા થએલા ટર્મમાં ચાલેલા બધા અભ્યાસની કસોટી કાટવામાં આવશે. શિષ્યવૃત્તિ લેનારા ને વિદ્યાર્થીઓ આ પરીક્ષામાં નાપાસ થશે તેઓની શિષ્યવૃત્તિ એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની મરજી હશે તો બધા કરવામાં કે ઓછી કરવામાં આવશે.

### ધારો ૧૪ મો.

ઉત્તર વિજ્ઞાનના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, કન્યાશાળાઓનાં ઇન્સ્પેક્ટર, લેડી સુપરટેન્ડેન્ટ અને ખાનાના બીજા ને અધિકારીઓને ઇન્સ્પેક્ટરનીમશે, તેઓ મળીને દર વર્ષે, બીજા ટર્મની આખરે, સર્ટિફિકેટ મારેની પરોક્ષાઓ લેશે.

### ધારો ૧૫ મો.

સર્ટિફિકેટ પરીક્ષાઓના પરિણામની ત્રણ જુદી જુદી યાદીઓ બનાવવામાં આવશે. દરેક યાદીમાં દોઢગના ક્રમ પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓનાં નામ ગોઠવવામાં આવશે, અને વળી ત્રીજા વર્ષના માણસોની યાદીઓ પૈકી દરેકના બે પેટા વર્ગ પાડવામાં આવશે.

### ધારો ૧૬ મો.

પરીક્ષામાં પાસ થયા માટે દરેક વિદ્યાર્થીએ એકંદરે દોઢગમાંથી ઓછામાં ઓછા સંકેતે ૪૦, દરેક વિષયને માટે કરાવેલા દોઢગમાંથી ઓછામાં ઓછા ૩, અને દરેક પેટા વિષય માટે કરાવેલા દોઢગમાંથી કમીમાં કમી ૩ દોઢગ મેળવવા જોઈશે.

આ રીતેને અનુસરીને ત્રીજા વર્ષના ને વિદ્યાર્થીઓને—

અ. કરાવેલા એકંદરે દોઢગ પૈકી ઓછામાં ઓછા ૩ જોડ્યા

### ધારો ૨૧ મા.

કોઈ પણ વર્ગનું પ્રમાણપત્ર ( સર્ટિફિકેટ ) મેળવનારને તે પ્રમાણપત્ર ઉપરથી પોતાના વર્ગનો પગાર તરત માગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ ફક્ત તેવી જગા ખાલી પડેથી તેને માટે તે લાયક ગણાશે; તથાપિ પહેલા, બીજા, અને ત્રીજા વર્ગના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓનો અનુક્રમે ઓછામાં ઓછો રૂ. ૧૧, ૧૨ અને ૧૫ નો પગાર તરત મેળવવાનો હક થશે. મેળવેલા વર્ગના પગાર કરતાં ઓછા પગારવાળી જગાએ નીમેલા શિક્ષિત ( ટ્રેન્ડ ) શિક્ષકોને તેમના વર્ગના પગાર ઉપર ખનના લગી પહેલી તકે ચકાવવામાં આવશે.

### ધારો ૨૨ મા.

જે શિક્ષકો ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહીને પહેલા અથવા બીજા વર્ગના અભ્યાસમાં પાસ થયા હશે, પણ જેમને ( ૧૮ મા ધારા મુજબ ) કોલેજમાં રહી વિશેષ અભ્યાસ કરવા સારૂ ખાસ પસંદ કરવામાં નહિ આવ્યા હોય, તે ઓછામાં ઓછી બે વર્ષની સારી નોકરી કર્યા પછી ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરીથી અનુક્રમે બીજા અને ત્રીજા વર્ગના અભ્યાસની પરીક્ષા આપી શકશે.

### ધારો ૨૩ મા.

લોકલ અથવા મ્યુનિસિપલ બોર્ડની અથવા સરકારની હેખરેખ હોતી કોઈ પણ નિશાળના અશિક્ષિત ( અન્ટ્રેન્ડ ) શિક્ષકો વર્નાક્યુલર ધોરણ પાંચમાની પરીક્ષામાં પાસ થયા હશે, અને જે વર્ગથી ઓછાં નહિ એટલી સંતોષકારક નોકરી કરી હશે, તો તેઓ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થયા વગર પહેલા વર્ષની પરીક્ષા આપી શકશે આ સંધ્યાને ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરી મેળવવી પડશે.

### ધારો ૨૪ મા.

આવા અશિક્ષિત ( અન્ટ્રેન્ડ ) શિક્ષકો પહેલા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયા પછી બીજા વર્ષમાં દાખલ ન કરવામાં આવ્યા હોય તો, બીજાં બે વર્ષ સારી રીતે નોકરી કર્યા પછી અને ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરીથી, બીજા

૧૭૪ અ. સ્ત્રીઓ માટેની મહાવલ્લભી ટ્રે કો. ધારાઓનો સંમત.

### ધારો ૨૧ મો.

કોઈ પણ વર્ગનું પ્રમાણપત્ર ( સર્ટિફિકેટ ) મેળવનારને તે પ્રમાણપત્ર ઉપરથી પોતાના વર્ગનો પગાર તરત માગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ ફક્ત તેવી જગ્યા ખાલી પડેથી તેને માટે તે લાયક ગણાશે; તથાપિ પહેલા, બીજા, અને ત્રીજા વર્ગના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓનો અનુક્રમે ઓછામાં ઓછો રૂ. ૧૧, ૧૨ અને ૧૫ નો પગાર તરત મેળવવાનો હક થશે. મેળવેલા વર્ગના પગાર કરતાં ઓછા પગારવાળી જગ્યાએ નીમેલા શિક્ષિત ( ટ્રેન્ડ ) શિક્ષકોને તેમના વર્ગના પગાર ઉપર બનતા લગી પહેલી તકે ચઢાવવામાં આવશે.

### ધારો ૨૨ મો.

જે શિક્ષકો ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહીને પહેલા અથવા બીજા વર્ગના અભ્યાસમાં પાસ થયા હશે, પણ જેમને ( ૧૮ મા ધારા મુજબ ) કોલેજમાં રહી વિશેષ અભ્યાસ કરવા સારૂ ખાસ પસંદ કરવામાં નહિ આવ્યા હોય, તે ઓછામાં ઓછી બે વર્ષની સારી નોકરી કર્યા પછી ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરીથી અનુક્રમે બીજા અને ત્રીજા વર્ગના અભ્યાસની પરીક્ષા આપી શકશે.

### ધારો ૨૩ મો.

લોકલ અથવા મ્યુનિસિપલ બોર્ડની અથવા સરકારની હેમરેખ હોટની કોઈ પણ નિશાળના અશિક્ષિત ( અન્ટ્રેન્ડ ) શિક્ષકો વર્નાક્યુલર ધોરણ પાંચમાની પરીક્ષામાં પાસ થયા હશે, અને જે વર્ષથી ઓછાં નહિ એટલી સંતોષકારક નોકરી કરી હશે, તો તેઓ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થયા વગર પહેલા વર્ષની પરીક્ષા આપી શકશે આ સંઘળાને ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરી મેળવવી પડશે.

### ધારો ૨૪ મો.

આવા અશિક્ષિત ( અન્ટ્રેન્ડ ) શિક્ષકો પહેલા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયા પછી બીજા વર્ષમાં દાખલ ન કરવામાં આવ્યા હોય તો, બીજાં બે વર્ષ સારી રીતે નોકરી કર્યા પછી અને ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરીથી, બીજા

૧૭૬ અ. સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રે. ડૉ. ધારાઓનો સંગ્રહ.

- ( ૫ ) સ્થિતિ ( પરણેલી, કુંવારી, કે વિધવા ).
- ( ૬ ) વાલીનું નામ, ધંધો, ને સરનામું.
- ( ૭ ) આશ્રિતનું વાલી સાથેનું સગપણ.
- ( ૮ ) જામીનનાં નામ ને સરનામાં.
- ( ૯ ) કરારનામું કરવાને રાજી છે કે નહિ.

કાયદેસર વાલીની સહી

પરિશિષ્ટ વ.

કરારનામું ( ધારો ૮ મો. )

૩. ૧—૮—૦

નો રજાંપ.

એક તરફ

નો

કાયદેસર પુરપ વાલી

અને બીજી તરફ

ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ બેની

વચ્ચે આજ તારીખ

ને દિવસે થયેલો કરાર.

હું

, તે

નો કાયદેસર

વાલી આધી કરાર કરે છે કે સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજ માટે  
કાર્યવાહી ધારા અને શિષ્યવૃત્તિના ક્રમ પ્રમાણે ને શિ-

ષ્યવૃત્તિ આપી તેને પેટે એ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારા

પાળશે, અને ઉત્તર વિભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર એને એ કોલેજમાં

રહેવા દેશે સાંમુધી, અથવા જરૂર જોગ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં પાસ

થશે સાંમુધી રહેશે; અને જોટલી મુદત ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહી દરો,

આજમાં આપી તેટલી મુદત મુધી કેળવણી ખાતામાં શિક્ષક તરીકે નો-

૧૭૬ અ. સ્ત્રીઓ માટેની મહાસક્તી ટ્રે. ડૉ. ધારાઓનો સંગ્રહ.

- ( ૫ ) સ્થિતિ ( પરણેલી, કુંવારી, કે વિધવા ).
- ( ૬ ) વાલીનું નામ, ધંધો, ને સરનામું.
- ( ૭ ) આશ્રિતનું વાલી સાથેનું સગપણ.
- ( ૮ ) વળમીનનાં નામ ને સરનામાં.
- ( ૯ ) કરારનામું કરવાને રાજી છે કે નહિ.

કાયદેસર વાલીની સહી

પરિશિષ્ટ વ.

કરારનામું ( ધારો ૮ મો. )

ર. ૧—૮—૦

નો સ્ટાંપ.

એક તરફ

નો

કાયદેસર પુરુષ વાલી

અને બીજી તરફ

ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ બેની

વચ્ચે આજ તારીખ

ને દિવસે થએલો કરાર.

હું

, તે

નો કાયદેસર

વાલી આથી કરાર કરું છું કે સ્ત્રીઓ માટેની મહાસક્તી ટ્રેનિંગ કોલેજ માટે

કરાવેલા ધારા અને શિષ્યવૃત્તિના કૃમ પ્રમાણે ને શિ-

ષ્યવૃત્તિ આપી તેને પેટ એ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારા

પાળશે, અને ઉત્તર વિભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર એને એ કોલેજમાં

રહેવા દેશે સાંમુધી, અથવા જરૂર ભેગ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં પાસ

થશે સાંમુધી રહેશે; અને જેટલી મુદત ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહી દસ,

આખમાં આથી તેટલી મુદત મુધી દેખવણી ખાનામાં શિક્ષક તરીકે નો-



**પરિશિષ્ટ ક.**  
**પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષાની યોજના.**  
અભ્યાસક્રમ.  
( પાછળ જુઓ ).

**પરિશિષ્ટ ડ.**

**પ્રમાણપત્ર.**

ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન, મુંબઈ.

અમે પ્રમાણપત્ર આપીએ છીએ કે સને ૧૯૧૧ ના

માસમાં લેવાએલી વર્ષની પરીક્ષામાં

પાસ થયા છે, અને કુલ દોકડઝમાંથી ૮૩ મેળવ્યાથી

તેમને ના વર્ગમાં મૂકવામાં આવ્યા છે, અને એ રીતે

કાયમ પગારને લાયક થયા છે.

લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કૉલેજ.

તારીખ

એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર હિતર વિભાગ.

**પરિશિષ્ટ ક.**

અભ્યાસક્રમ.

પહેલું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને  
શાળાની વ્યવસ્થા

અ. શિક્ષણના સામાન્ય નિયમો અને અનુ-  
ભવનું જ્ઞાન તથા શાળાની વ્યવસ્થા  
કિંગ્ડોમ સાથે.

બ. પ્રાથમિક શાળાના નીચલા વર્ગો માટેનું  
સામાન્ય રીતનું જરૂર જેટલું જ્ઞાન, એ-  
ટલે, ધોરણોનું જ્ઞાન, તથા બાળવર્ગ, પ-  
હેલા, ને બીજા ધોરણને શિખવવાના  
વિધોનું જ્ઞાન, તેમજ શિક્ષકોને આપેલી

**પરિશિષ્ટ ક.**  
**પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષાની યાજના.**  
અભ્યાસક્રમ.  
( પાછળ જુઓ ).

**પરિશિષ્ટ ડ.**  
**પ્રમાણપત્ર.**

ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન, મુંબઈ.  
અમે પ્રમાણપત્ર આપીએ છીએ કે સને ૧૯૧૧ ના  
માસમાં લેવાએલી વર્ષની પરીક્ષામાં  
પાસ થયા છે, અને કુલ દોકડગમાંથી ૮૩ મેળવ્યાથી  
તેમને વર્ગમાં મૂકવામાં આવ્યા છે, અને એ રીતે  
કાયમ પગારને લાયક થયા છે.

લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજ.

તારીખ \_\_\_\_\_

એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર ઉત્તર વિભાગ.

**પરિશિષ્ટ ક.**  
અભ્યાસક્રમ.

પહેલું વર્ષ.

- |                                     |   |   |
|-------------------------------------|---|---|
| ૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને શાળાની વ્યવસ્થા | { | <p>અ. શિક્ષણના સામાન્ય નિયમો અને અનુ-લવંનું જ્ઞાન તથા શાળાની વ્યવસ્થા કિંગ્ડોમ સાથે.</p> <p>બ. પ્રાથમિક શાળાના નીચલા વર્ગો માટેનું સામાન્ય રીતનું જરૂર જેટલું જ્ઞાન, એટલે, ધોરણોનું જ્ઞાન, તથા બાળવર્ગ, પહેલા, ને બીજા ધોરણને શિખવવાના વિષયોનું જ્ઞાન, તેમજ શિક્ષકોને આગેલી</p> |
|-------------------------------------|---|---|

૩. ગણિત.

{

૩૫૩ કોઈ જાણીતા વિષય પર સાદો કા-  
ગળ લખવો; તેમાં જોડણી, વિરામચિહ્ન,  
અને અક્ષર પર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

અ. પાંચમા ધોરણ સુધીમાં શિખવાયું હોય  
તેટલા ગણિતનું પુનરાવર્તન; તથા કેવળ  
બુદ્ધિના નહિ પણ વ્યવહારમાં જેનો  
ઉપયોગ થતો હોય એવા સહેલા દાખલા.

વ. મહેનું ગણિત-કન્યાશાળાઓના ચોથા  
તથા પાંચમા ધોરણમાં થયેલા કામનું  
પુનરાવર્તન.

૪. ઇતિહાસ અને  
ભૂગોળ. ...

{

અ. જમીન અને પાણીના મોટા ભાગોનું  
અને ભૂગોળ સંબંધી તેમની રચનાનું  
છેક સામાન્ય જ્ઞાન, તથા હિંદુસ્તાનના  
રાજ્યની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક, ઔદ્યોગિક,  
અને રાજકીય ભૂગોળ; તથા બ્રિટિશ  
સામ્રાજ્યના જુદા જુદા ભાગો સાથે તેનો  
વ્યાપાર સંબંધ. યાદદારત પરથી ગુજરાત,  
મુંબઈ ઇલાકા, અને હિંદુસ્તાનના રા-  
જ્યનો નકશો દોરવો.

વ. ગુજરાતનો આજ સુધીનો અને હિંદુસ્તા-  
નનો મુગલ રાજ્યના અત સુધીનો સા-  
માન્ય ઇતિહાસ.

૫. વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો.

{

અ. વાચન માળાની પાંચમી ચોપડી સુધીના  
વિદ્યાના પાઠોનું પ્રયોગ સાથે શિક્ષણ.

વ. ગૃહવ્યવસ્થા, એટલે, શારીરિક વિદ્યાનાં  
મૂળતત્ત્વો, આરોગ્યવિદ્યા, અને ધરતી  
સંભાળ.

૧. અ. મનુષ્યનું હાડપિંજર

વ. માંસપેશીઓ.

ક. જ્ઞાનતંત્રો.

૩૫૩ કોઈ જાણીતા વિષય પર સાદો કા-  
ગળ લખવો; તેમાં જોડણી, વિરામચિહ્ન,  
અને અક્ષર પર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૩. ગણિત.

{ અ. પાંચમા ધોરણ સુધીમાં શિખવાયું હોય  
તેટલા ગણિતનું પુનરાવર્તન; તથા કેવળ  
બુદ્ધિના નહિ પણ વ્યવહારમાં જેનો  
ઉપયોગ થતો હોય એવા સહેલા દાખલા.

વ. મહોનું ગણિત-કન્યાશાળાઓના ચોથા  
તથા પાંચમા ધોરણમાં થયેલા કામનું  
પુનરાવર્તન.

૪. ઇતિહાસ અને  
ભૂગોળ. ...

{ અ. જમીન અને પાણીના ભોટા ભાગોનું  
અને ભૂગોળ સંબંધી તેમની રચનાનું  
છેક સામાન્ય જ્ઞાન, તથા હિંદુસ્તાનના  
રાજ્યની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક, ઔદ્યોગિક,  
અને રાજકીય ભૂગોળ; તથા બ્રિટિશ  
સામ્રાજ્યના જુદા જુદા ભાગો સાથે તેનો  
વ્યાપાર સંબંધ. યાદદાસ્ત પરથી ગુજરાત,  
મુંબઈ ઇલાકા, અને હિંદુસ્તાનના રા-  
જ્યનો નકશો દોરવો.

વ. ગુજરાતનો આજ સુધીનો અને હિંદુસ્તા-  
નનો મુગલ રાજ્યના અંત સુધીનો સા-  
માન્ય ઇતિહાસ.

૫. વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો.

{ અ. વાચન માળાની પાંચમી ચોપડી સુધીના  
વિદ્યાના પાઠોનું પ્રયોગ સાથે શિક્ષણ.

ક. ગૃહવ્યવસ્થા, એકમે, સારીતરિકા લિખ્યાનું  
મૂળતત્ત્વો, આરોગ્યવિદ્યા, અને ધરની  
સંભાળ.

૧. અ. મનુષ્યનું હાડપિંજર.

વ. માંસપેશીઓ.

ક. જ્ઞાનતંતુઓ.

ખીઆ દેવાથી પૂરું ( તૈયાર ) થઈ શકે  
એવું સાદું કપડું ( તૈયાર કરી ) બતાવવું.  
પરીક્ષકની રજૂ એવું કંઈ સાદું કપડું  
વેતરનું અને દોરવનું. સમારકામ, જેવું  
કે તુણનું, દીગડુ દેવું, બટન લગાડવાં,  
કડી આંકડા લગાડવા, અને કસો ટાંકવી.  
( ઉપલા કામનો એક નાનો નમુનો  
દેખાડવો. )

વ. નકશી—ગુંથીને અને બે સોધાવતી બ-  
રીને તૈયાર કરેલો નમુનો બતાવવો, ઘ-  
ખલા તરીકે બિનનો ગળપટો, કબજો, કે  
કબજી, ( બધાએ નમુના એવા સાધ  
હોવા ન્નેઈએ કે વિદ્યાર્થી ઘેર ફરી ફરી  
શકે. ) અથવા છોકરાંઓના કપડાંને દી-  
ધેલા સુતરના દેશી બરત કામનો ન-  
મુનો બતાવવો.

### ૭. ડ્રૉઈંગ

૧. પદાર્થપાઠની સચનાઓમાં બતાવ્યા છે  
તેવા કુદરતી અને બીજા સાધારણ પદ-  
ાર્થોનું કાળા પાટીઆ પર ચિત્ર પાડવું.
૨. સીસાપેન અને કલમથી ચિત્ર પાડવું—  
સીસાપેન અને કલમ વડે કાગળ પર તે-  
વાજ પ્રકારનાં ચિત્રો પાડવાં.  
સચના—કલમથી ચીતરનાં પહેલાં સીસા-  
પેનથી મહાવરો પાડવો.
૩. ભૂગોળ અને ઇતિહાસના પદોનો ખ-  
લાસો કરવા માટે નકશો ચીતરવો,
૪. આંકડા, સેટ સ્કેચ, કુટપટીની આંક-  
ડા, કંપાસ વગેરે સાદાં ડ્રૉઈંગનાં સા-  
દિયો વાપરવામાં તથા પદાર્થોનાં માપ

ખીઆ દેવાથી પૂરું ( તૈયાર ) થઈ શકે  
એવું સાદું કપડું ( તૈયાર કરી ) ખતાવવું.  
પરીક્ષકની રૂબરૂ એવું કંઈ સાદું કપડું  
વેતરનું અને દોરવવું. સમારકામ, જેવું  
કે લુલુવું, હીંગડું દેવું, બટન લગાડવા,  
કડી આંકડા લગાડવા, અને કસો ટાંકવી.  
( ઉપલા કામનો એક નાનો નમુનો  
દેખાડવો. )

૬. નકશી—ગુંથીને અને બે સોયાવતી બ-  
રીને તૈયાર કરેલો નમુનો ખતાવવો, ઘ-  
ખલા તરીકે બિનનો ગળાપટો, કબજો, કે  
કલકું, ( બધાએ નમુના એવા સાદા  
હોવા વ્તેઈએ કે વિદ્યાર્થી ઘેર ફરી કરી  
શકે. ) અથવા છોકરાંઓના કપડાંને દી-  
વેલાં સુતરના દેશી ભરત કામનો ન-  
મુનો ખતાવવો.

૭. ડ્રૉઈંગ.

૧. પદાર્થપાઠની સૂચનાઓમાં ખતાવ્યા છે  
તેવા કુદરતી અને બીજા સાધારણ પદાર્થોનું કાગા પાટીઆ પર ચિત્ર પાડવું.
૨. સીસાપેન અને કલમથી ચિત્ર પાડવું—  
સીસાપેન અને કલમ વડે કાગળ પર તે-  
વાજ પ્રકારનાં ચિત્રો પાડ્યાં.  
સૂચના—કલમથી ચીતરતાં પહેલાં સીસા-  
પેનથી મહાવરો પાડવો.
૩. ભૂગોળ અને ઇતિહાસના પાઠોનો ખુ-  
લાસો કરવા માટે નકશો ચીતરવો,
૪. આંકણી, સેટ રુલર, કુટપટ્ટીની આંક-  
ણી, કંપાસ વગેરે સાદાં ડ્રૉઈંગનાં સા-  
ધનો વાપરવામાં તથા પદાર્થોનાં માપ

વહીમાંથી ૧૫૦ લીટીનો રૂપૃ અને  
બાવદર્શક મુખપાઠ.

ક. છટ્ટી ચોપડીના ગદ્ય તથા પદ્યના પાઠો  
અને મુખપાઠ માટેની નવલગરબાવહીમાંની  
૧૫૦ લીટીની બરાબર સમજાતી.

દ. વ્યાકરણ—મિશ્ર અને સંયુક્ત વાક્યોનું  
સહેલું પૃથક્કરણ, અને નામ, સર્વનામ,  
વિશેષણ, ક્રિયાપદ વગેરેનું સાદું વર્ગીકરણ.

ઈ. નિબંધ—પરીક્ષકની રૂબરૂ કોઈ જાણીતા  
વિષય પર એક ટુંકો વર્ણનાત્મક નિબંધ  
લખવો; તેમાં જોડણી, વિરામચિહ્ન, અને  
અક્ષરપર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૨. ગણિત.—

અ. પાઠલા વર્ષના અભ્યાસ ઉપરાંત બહુ-  
રાશી, સાદું વ્યાજ, અને સાદાં દશાંશ  
અપૂર્ણાંક ( પુનરાવૃત્ત દશાંશ વગર ).

વ. ધરનો હિસાબ.

૪. ઇતિહાસ અને  
જૂગોળ.

અ. એશિયા અને યુરોપની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક,  
ઔદ્યોગિક, અને રાજકીય જૂગોળ—પ્રાકૃ-  
તિક રચનાઓ કુદરતમાં થતા ફેરફારોને  
આધારે સમજાવતી. ગુજરાત, મુંબઈ ઇ-  
લાકો, હિંદુસ્તાનનું રાજ્ય, અને બ્રિટિશ  
સામ્રાજ્યના યાદગરત પરથી નકશા  
ચીતરવું.

વ. બળવા મુઘીનો હિંદુસ્તાનનો સામાન્ય  
ઇતિહાસ. ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની પ્રથમ  
સ્થાપનાથી લઈને ૧૮૫૭ મુઘીના બંને  
દેશો વચ્ચેના સબંધનો ઇંગ્લાંડનો ઇતિહાસ,  
અને પ્રસ્તાવના રૂપે, આથી અસલના

વહીમાંથી ૧૫૦ લીટીનો ૨૫૪ અને  
ભાવદર્શક મુખપાઠ.

ક. છટ્ટી ચાપડીના ગદ્ય તથા પદ્યના પાંદો  
અને મુખપાઠ માટેની નવલગરબાવહીમાંની  
૧૫૦ લીટીની બરાબર સમજાવતી.

ઢ. વ્યાકરણ—મિશ્ર અને સંયુક્ત વાક્યોનું  
સહેલું પૃથક્કરણ, અને નામ, સર્વનામ,  
વિશેષણ, ક્રિયાપદ વગેરેનું સાદું વર્ગીકરણ.

ઙ. નિબંધ—પરીક્ષકની રજા કે ડોઈ જાણીતા  
વિષય પર એક ટુંકો વર્ણનાત્મક નિબંધ  
લખવો; તેમાં જોડણી, વિરામચિહ્ન, અને  
અક્ષરપર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૨. ગણિત.—

અ. પાઠલા વર્ષના અભ્યાસ ઉપરાંત બહુ-  
રાશી, સાદું વ્યાજ, અને સાદાં દરારાં  
અપૂર્ણાંક (પુનરાવૃત્ત દરારાં વગર).

બ. ઘરનો હિસાબ.

૪. ઇતિહાસ અને  
ભૂગોળ.

અ. એશિયા અને યુરોપની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક,  
ઔદ્યોગિક, અને રાજકીય ભૂગોળ—પ્રાકૃ-  
તિક રચનાઓ કુદરતમાં થતા ફેરફારોને  
આધારે સમજાવવી. ગુજરાત, મુંબઈ ઇ-  
લાકો. હિંદુસ્તાનનું રાજ્ય, અને બ્રિટિશ  
સામ્રાજ્યના યાદદારત પરથી નકશા  
ચીતરવા.

બ. બંગલા સુધીનો હિંદુસ્તાનનો સામાન્ય  
ઇતિહાસ. ૧૮૨૮ ઇસિયા કંપનીની પ્રથમ  
સ્થાપનાથી લઈને ૧૮૫૭ સુધીના બંને  
દેશો વચ્ચેના સંબંધનો ઇંગ્લાંડનો ઇતિહાસ,  
અને પ્રસ્તાવના રૂપે આથી અસલના



વ. હૃદય—લોહીની નમો લોહીનું ફરતું અને તેની ચ્યના. હૃદયનો માટીનો નમુનો વિદ્યાર્થીઓએ બનાવવો.

ક. મૂત્રાશયો અને તેનાં કાયોં.

૨. કાન, નાક, આંખ, અને ગળામાં બહારના પદાર્થોનું જરૂં. વીંછી, સાપ, કુતરો, ખિચાડી, અને ઉદર કચડેલાં શા ઉપાય કરવા.

૬. સોય કામ.

અ. સાદુ—પાછલા વર્ષના કામમાં વિશેષ નિપુણતા.

ઘ. નકશી—પાછલા વર્ષના કામમાં વિશેષ નિપુણતા. વધાગમાં, ટોપીઓને તથા સાડીઓને અથવા મોગીઆં તર્ગકે ચોડી શકાય એવા રેશમના દેરી ભરતકામનો નમુનો બનાવવો. જેને ખપનું થઈ પડે એવા વિદ્યાર્થીને ખેંચેલા તાગુ કામ શિખવવું.

૭. ડ્રોઇંગ.

૧. પાછલા વિષયો વધારે અદ્યગ દૃષ્ટિએ લઈ જરી રાખવા.

૨. પહેલા વર્ષ માટે બતાવ્યા છે તેવા કુદરતી અને ખીજ પદાર્થોનું ચાક અથવા પીંછી વડે રંગથી ચિત્ર પાડવું.

૩. મિ. સી. એલ. બન્સના ડ્રોઇંગ ચાર્ટમાંની મૂળતત્ત્વો વળી ડ્રોઇંગમાળામાં આપ્યાં છે તેવાં સાદાં ( મનોપલ્ન વગર ) ભૂમિતિના આકારોના ચિત્રો પાડવાં, તથા સ્કેલ ( માપ ) પ્રમાણે ચીતવવું.

વ. હૃદય—લોહીની નસો લોહીનું ફરવું અને તેની રચના. હૃદયનો માટીનો નમુનો વિદ્યાર્થીઓએ બનાવવો.

ક. મૂત્રાશયો અને તેનાં કાર્યો.

૨. કાન, નાક, આંખ, અને ગળામાં બહારના પદાર્થોનું જરૂં. વીંછી, સાપ, કુતરા, ખિચાડી, અને ઉંદર કરડે સારે શા ઉપાય કરવા.

૬. સોય કામ.

અ. સાદું—પાછલા વર્ષના કામમાં વિશેષ નિપુણતા.

ઘ. નક્કશી—પાછલા વર્ષના કામમાં વિશેષ નિપુણતા. વધારામાં, ટોપીઓને તથા સાડીઓને અથવા મોઝીઆં તરફ ચોડી શકાય એવા રેશમના દેરી ભસ્ત્રકામનો નમુનો બનાવવો. જેને ખપનું થઈ પડે એવા વિદ્યાર્થીને ખેંચેલા તારનું કામ શિખવવું.

૭. ડ્રૉઇંગ.

૧. પાછલા વિષયો વધારે અગ્રણ દૃષ્ટાંતો લઈ જરૂરી રાખવા.

૨. પહેલા વર્ષ માટે બતાવ્યા છે તેવા કુદરતી અને બીજા પદાર્થોનું ચાકે અથવા ખીંછી વડે રંગથી ચિત્ર પાડવું.

૩. મિ. સી. એલ. બર્ન્સના ડ્રૉઇંગ ચાર્ટ્સ-માંની મૂળતત્ત્વોવળી ડ્રૉઇંગમાળામાં આપ્યાં છે તેવાં સાદાં ( મનોપત્ન વગર ) ભૂમિતિના આકારોના ચિત્રો પાડવાં, તથા સ્કેલ ( માપ ) પ્રમાણે ચીતરવું.

ધન્દામાં આવે તો એકલી ગરખાવલી-  
માંથી બધીએ ૪૦૦ લીટીનો રૂપૃ તથા  
ભાવદર્શક મુખપાઠ.

ક. વાચનની ચોપડીના ગદ્ય તથા પદ્યના  
પોટાની અને મુખપાઠ માટેની ૪૦૦ લી-  
ટીની ખરાબર સમજૂતી.

ઢ. વ્યાકરણ—વાક્યોનું પૃથક્કરણ અને સં-  
યોગીકરણ, સાદા પણ સંપૂર્ણ પદ-  
ચ્છેદ સાથે.

ઈ. નિબંધ—સ્ત્રીઓને સાધારણ રીતે ઉપ-  
યોગમાં આવે એવા વિષય પર પરીક્ષ-  
કની રૂબરૂ એક નિબંધ લખવો; તેમાં  
જોડણી, વિરામચિહ્ન, અને અક્ષર પર  
યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૨. ગણિત—

{

અ. પાછલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત ચ-  
ક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ અને સાદા નફા ટોટાના  
દાખલાઓ. ( દરેક પ્રશ્ન પૂછવામાં વ્યા-  
વહારિક ઉપયોગ ધ્યાનમાં રાખવો ).

બ. ધરનો હિસાબ.

૪. ઇતિહાસ અને  
ભૂગોળ.

{

અ. દુનીયાની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક, ઔદ્યો-  
ગિક, અને રાજકીય ભૂગોળ—બ્રિટિશ  
સામ્રાજ્ય સાથેના તેના સંબંધસહિત—  
પ્રાકૃતિક રચનાઓ કુદરતમાં થતા ફેરફારો-  
રેના મોટા નિયમોને આધારે સમજાવ-  
વી, તથા પાછલાં વર્ષોની માફક યાદ-  
દાત્ત ઉપરથી નકશા દોરવા.

બ. આજસુધીનો હિંદુસ્તાનનો સામાન્ય ઇ-  
તિહાસ, અને દેશો વચ્ચેના સંબંધના  
ઈતિહાસના ઇતિહાસ સાથે. |

ઇન્દ્રામાં આવે તો એકલી ગરખાવલી-  
માંથી બધીએ ૪૦૦ લીટીનો સ્પષ્ટ તથા  
ભાવદર્શક મુખપાઠ.

ક. વાચનની ચોપડીના ગદ્ય તથા પદ્યના  
પાઠોની અને મુખપાઠ માટેની ૪૦૦ લી-  
ટીની બરાબર સમજૂતી.

ઢ. વ્યાકરણ—વાક્યોનું પૃથક્કરણ અને સં-  
યોગીકરણ, સાદા પણ સંપૂર્ણ પદ-  
ચ્છેદ સાથે.

ઙ. નિબંધ—સ્ત્રીઓને સાધારણ રીતે ઉપ-  
યોગમાં આવે એવા વિષય પર પરીક્ષ-  
કની રૂબરૂ એક નિબંધ લખવો; તેમાં  
જોડણી, વિરામચિહ્ન, અને અક્ષર પર  
યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૩. ગણિત—

અ. પાંચલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત ચ-  
ક્રટદ્વિ વ્યાજ અને સાદા નફા ટોટાના  
દાખલાઓ. ( દરેક પ્રશ્ન પૂછવામાં વ્યા-  
વહારિક ઉપયોગ ધ્યાનમાં રાખવો ).

બ. ધરતો હિસાબ.

૪. ઇતિહાસ અને  
ભૂગોળ.

અ. દુનીઆની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક, ઔદ્યો-  
ગિક, અને રાજકીય ભૂગોળ—બ્રિટિશ  
સામ્રાજ્ય સાથેના તેના સંબંધસહિત—  
પ્રાકૃતિક રચનાઓ કુદરતમાં થતા ફેરફારો-  
રોના મોટા નિયમોને આધારે સમજા-  
વવી, તથા પાંચલાં વર્ષોની માફક યાદ-  
દાસ્ત ઉપરથી નકશા દોરવા.

બ. આજસુધીનો હિંદુસ્તાનનો સામાન્ય ઇ-  
તિહાસ, અને દેશો વચ્ચેના સંબંધના  
ઈંગ્લાંડના ઇતિહાસ સાથે.

તોઈએ. ઘરમાં પ્રવેશવાનું સાધારણ ઉ-  
પયોગનું બાળકનું ઝલકું અથવા સ્ત્રીની  
ચોળી જેવું કોઈ પણ સાદું કપડું મા-  
પસર વેતરનું તથા દોરવનું.

૪. નકરી—દેશી ભરતકામમાં વિશેષ નિ-  
પુણતા—ટોપી અથવા સાડીને દેવાના  
અથવા મોળાવા માટેના સોનેરી ઝીકના  
અથવા બીજી દેશી કારીગરીના ભરતકા-  
મનો નમુનો. જેને ખપનું ચર્ધ પટે  
એવા વિદ્યાર્થીને ખેંચેલા તારનું કામ  
શિખવનું.

૭. ડોઈંગ.

૧. કાળા પાટીઆ ઉપરનું, સીસાપેનનું, ક-  
લમનું, અને રંગનું ચિત્રકામ વધારે અ-  
ધરા દૃષ્ટાંતો લઈ જારી રાખવું.

૨. ભૂમિતિનાં કૃત્યો અને તેનો ડીઝાઈનમાં  
ઉપયોગ—મિ. સી. એલ. બર્ન્સની મ-  
ધ્યમ ડોઈંગ માળાના ચાર્ટ્સ પ્રમાણે.

૩. નિદાળોના પાઠમાં આવતા સાદા દેખાવો  
અને બનાવોને ખુલાસાવાર સમજાવ-  
વાને ચિત્ર પાડવું. આ ત્રીજો વિષય  
જેઓ ચિત્રકામ સરસ કરી શકતાં હોય  
તેમને માટે ખાસ કરીને સૂચવ્યો છે,  
અને બધા વિદ્યાર્થીઓને પાડું કરીને  
ફરજીઆન થશે નહિ.

મુચ્ચતા—આગળ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર  
પાડવું.

નેઈએ. ઘરમાં પ્રવેશવાનું સાધારણ ઉપયોગનું બાળકનું ઝલકું અથવા સ્ત્રીની યોગી જેવું કોઈ પણ સાદું કપડું માપસર વેતરનું તથા દોરવનું.

વ. નક્શી—દેશી ભરતકામમાં વિશેષ નિપુણતા—ટોપી અથવા સાડીને દેવાના અથવા મોગીઆ માટેના સોનેરી ઝીકના અથવા બીજી દેશી કારીગરીના ભરતકામનો નમુનો. જેને ખપનું ચર્ધ પડે એવા વિદ્યાર્થીની ખંચેલા તારનું કામ શિખવનું.

૭. ડ્રૉઈંગ.

૧. કાળા પાટીઆ ઉપરનું, સીસાપેનનું, કલમનું, અને રંગનું ચિત્રકામ વધારે અધરા દૃષ્ટાંતો લઈ જારી રાખવું.

૨. ભૂમિતિનાં કૃત્યો અને તેનો રીઝાર્દનમાં ઉપયોગ—મિ. સી. એસ. બર્ન્સની મધ્યમ ડ્રૉઈંગ માળાના ચાર્ટ્સ પ્રમાણે.

૩. નિશાળોના પાઠમાં આવતા સાદા દેખાવો અને બનાવોને ખુલાસાવાર સમજાવવાને ચિત્ર પાડવું. આ ત્રીજો વિષય જેઓ ચિત્રકામ સરસ કરી શકતાં હોય તેમને માટે ખાસ કરીને સુચવ્યો છે, અને બધા વિદ્યાર્થીઓને ધણું કરીને ફરજિયાત થશે નહિ.

સુચના—આગળ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર પાડવું.

પરીક્ષાના વિષયો.	વધારેમાં વધારે દોષકા.		
	૧ હું વર્ષ.	૨ હું વર્ષ.	૩ હું વર્ષ.
૩. ગણિત—			
અ. અંકગણિત—લેખી ... ..	૭૫	૧૦૦	૧૦૦
વ. મોટાનું ગણિત ... ..	૨૫	૦	૦
ક. જમાખર્ચ સાથેનો ઘરનો હિસાબ, નિ- શાળનો હિસાબ, સરકારી પત્રવ્યવહાર વગેરે (લેખી) ... ..	...	૧૦૦	૧૦૦
કુલ ...	૧૦૦	૨૦૦	૨૦૦
૪. ભૂગોળ ને ઇતિહાસ.			
અ. ભૂગોળ અને નકશો ચીતરવો ...	૫૦	૫૦	૫૦
વ. ઇતિહાસ (લેખી) ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૫. વિધાનાં મૂળતત્ત્વો.			
અ. વિધાનાં મૂળતત્ત્વો (લેખી) ...	૫૦	૫૦	૫૦
વ. ગૃહવ્યવસ્થા ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૬. સોય કામ.			
અ. સાદું ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
વ. નકશી ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૭. હાઈગ.			
ફરી ઘડેલી યોજના પ્રમાણે ... ..	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
એકંદરે સરવાળો...	૮૫૦	૮૫૦	૮૫૦

પરીક્ષાના વિષયો.	વધારેમાં વધારે દોષક.		
	૧ હું વર્ષ.	૨ હું વર્ષ.	૩ હું વર્ષ.
૩. ગણિત—			
અ. અંગગણિત—લેખી ... ..	૭૫	૧૦૦	૧૦૦
વ. મોટાનું ગણિત ... ..	૨૫	૦	૦
ક. જમાખર્ચ સાથેનો ઘરનો હિસાબ, નિ- શાળનો હિસાબ, સરકારી પત્રવ્યવહાર વગેરે (લેખી) ... ..	...	૧૦૦	૧૦૦
કુલ ...	૧૦૦	૨૦૦	૨૦૦
૪. ભૂગોળ ને ઇતિહાસ.			
અ. ભૂગોળ અને નકશો ચીતરવો ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
વ. ઇતિહાસ (લેખી) ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૫. વિધાનાં મૂળતરવો.			
અ. વિધાનાં મૂળતરવો (લેખી) ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
વ. ગૃહવ્યવસ્થા ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૬. સોપ કામ.			
અ. સાદું ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
વ. નકશી ... ..	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૭. ડૉઈંગ.			
ફરી ઘડેલી યોજના પ્રમાણે ... ..	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
એકંદર સરવાળો...	૮૫૦	૯૫૦	૯૫૦



લાગ પહિતા.  
(ગાર્લન્ડ ઓવ્ સૉ-  
ગ-ફલાવર્સક્રૉર ધી  
મેસા ઓવ્ શ્રી મ-  
ણુપતિ. પાર્ટ-૧.)

સંગીત શ્રી શિવાજી  
નાટક અથવા રા-  
ષ્ટ્રોદ્ધાર

આખાજી મોનદેવ  
યાંયા પોત્રાજી, અ-  
થવા (શિવાજીના  
વખતના મરાઠા આ-  
ક્ષણુ લડવૈયા) આ-  
ખાજી મોનદેવના પ-  
રાકમો ગણાવનાર  
પ્રશંસા દર્શક કાવ્ય

લોકમાન્ય રાજશ્રી  
તિલક યાંચી વ્યા-  
ખ્યાને (સ્પીચીઝ  
ઓવ્ મી. તિલક)

લોકમાન્ય રાજશ્રી  
તિલક યાંચી વ્યા-  
ખ્યાને લાગ દૂસરા  
(મી. તિલકસ રૂપી  
ચીઝ પાર્ટ સેકન્ડ)

લોકમાન્ય આજી-  
ગંગાધર તિલક વ  
પ્રોફેસર શિવરામ  
મહાદેવ પરાંજપે

ધુનાથ લાગવતે છાપેલું.

પ્રભાકરે મરાઠીમાં લખેલું પુ-  
નાના ભારત લખણુ પ્રેસમાં  
ગંગાધર ગોવિંદ ગોંધજીકરે છા-  
પેલું, અને મુબઇની હિંદ એ-  
જન્સીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું

ચાપદાર (અંન આચર) નું ના-  
મ ધારણુ કરનાર પુરુષથી લ-  
ખાયલું, અને ૧૯૦૭ માં મું-  
બઇના ગણેશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં  
અનન વિનાયક ગુર્જરે છાપેલું  
અને પ્રસિદ્ધ કરેલું.

સદાશિવ હરિ ભાવેએ લખેલું  
પનાના મનોહર પ્રેસમાં છાપે-  
લું, અને નારાયણ બલવત  
ચત્રાણે પ્રસિદ્ધ કરેલું.

સદાશિવ હરિ ભાવેએ લખેલું  
તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું.

હરિ રધુનાથ લાગવત, શંકર  
ગજનન પુરોહિત, લક્ષ્મણ  
ગમચંદ પાંગારકર, ગણેશ સ-  
દાશિવ મરાઠે, અને કૃષ્ણાજી

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ, નં. ૭૩૫૬,  
કિલ્લે મુંબઈ,  
તા. ૨૪ મી ડીસેમ્-  
બર ૧૯૧૦

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ, નં. ૭૩૬૭  
કિલ્લે મુંબઈ, તા.  
૨૪ મી ડીસેમ્બર  
૧૯૧૦.

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ, નં. ૭૪૦૦,  
કિલ્લે મુંબઈ,  
તા. ૩૧ મી ડીસેમ્-  
બર ૧૯૧૦

”

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ, નં. ૭૭, કિ-  
લ્લે મુંબઈ, તા.  
૧૭ મી જાન્યુઆરી

ભાગ પહિલા.  
(ગાર્લન્ડ ઓવ સોંગ-ફલાવર્સ ફોર ધી મેલા ઓવ શ્રી ગણપતિ. પાર્ટ-૧.)

સંગીત શ્રી શિવાજી નાટક અથવા રાષ્ટ્રોદ્ધાર.

આખાજી સોનદેવ યાંચા પોંવાડ, અથવા (શિવાજીના વખતના મરાઠા આજ્ઞા લડવૈયા) આખાજી સોનદેવના પરાક્રમો ગણાવનાર પ્રશંસા દર્શક કાવ્ય

લોકમાન્ય રાજશ્રી તિલક યાંચી બ્યાખ્યાને (સ્પીચીઝ ઓવ મી. તિલક)

લોકમાન્ય રાજશ્રી તિલક યાંચી બ્યાખ્યાને ભાગ દ્વિતીય (મી. ભગવંત રૂપી ચીઝ પાર્ટ સેકન્ડ)

લોકમાન્ય બાળ. ગંગાધર તિલક વ પ્રેમીસર શિવરામ મહાદેવ પરાંજપે

ધુનાથ ભાગવતે જાપેલું.

પ્રભાકરે મરાઠીમાં લખેલું પુનાના ભારત ભૂયણ પ્રેસમાં ગંગાધર ગોવિંદ ગોંધલેકરે જાપેલું, અને મુંબઈની હિંદ એન્સીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું

ચાપદાર (અન આર્થર) નું નામ ધારણ કરનાર પુરુષથી લખાયેલું, અને ૧૯૦૭ માં મુંબઈના ગણેશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં અનન વિનાયક ગુર્જરે જાપેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું.

સદાશિવ હરિ ભાવેએ લખેલું પુનાના મનોહર પ્રેસમાં જાપેલું, અને નારાયણ બલવંત ચવાણે પ્રસિદ્ધ કરેલું.

સદાશિવ હરિ ભાવેએ લખેલું તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું.

હરિ રઘુનાથ ભાગવત, શંકર ગજનન પુરોહિત, લક્ષ્મણ રામચંદ્ર પાંગારકર, ગણેશ સદાશિવ મરાઠે, અને કૃષ્ણાજી

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ, નં. ૭૩૫૬, કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૨૪ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ, નં. ૭૩૬૭ કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૨૪ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦.

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ, નં. ૭૪૦૦, કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦

”

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ, નં. ૭૭, કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૭ મી જાન્યુઆરી

tho, jagrat  
hao matribhu-  
mir janya ja-  
thasadhya che-  
sta kariya at-  
mabali dao.  
Jananir saka-  
run abhan to-  
mar Karne Ki  
jay na ) અ-  
ગ્રેષ્ઠ બંગાળી કે  
બીજી કોઈપણ ભા-  
ષામાં પ્રસિદ્ધ કરેલું.

મુમુક્ષુએ ઉદ્ધાર  
( સીલેકશન્સ ક્રોમ  
ધી મુમુક્ષુ ) ભાગ ૧.

લક્ષ્મણ રામચંદ્ર પાંગારકર  
બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું  
અને પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને પુ-  
નાના સ્નાત્રય ગણેશ ખાંડેકર  
દ્વારા પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપેલું.

ન્યુડિસ્કલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ, નં. ૪૬૨,  
કિલ્લે મુંબઈ, તા.  
૨૫ મી જાન્યુઆરી  
૧૯૧૧.

મુમુક્ષુએ ઉદ્ધાર  
દપ્તા દુસરા (સી-  
લેકશન્સ ક્રોમ ધી  
મુમુક્ષુ. પાટ ૨).

લક્ષ્મણ રામચંદ્ર પાંગારકર  
બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું  
તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું અને દરિ-  
રધુનાથ ભાગવને પુનાના વડે  
માનરમ પ્રેસમાં છાપેલું.

ભારતોદ્ધાર લગના-  
મૃત ( ધી નેકટર  
આવ હિમ્સ આવ  
ધી રીજનરેશન આવ  
ઈડિઆ ).

મહાગણીશકર શર્માએ બ-  
નાવેલાં ગુજરાતી ગીતાની એ-  
કડી.

સ્વદેશ ગીત.

વનેચદ વી. ઉદ્ધાનીનું ગુ-  
જરાતી દાન્ય, મુંબઈના આર્થ  
બોર્ડ પ્રેસમાં છાપેલું.

tho, jagrat  
hao matribhu-  
mir janya ja-  
thasadhya che-  
sta kariya at-  
mabali dao.  
Jananir saka-  
run ahban to-  
mar Karne Ki  
jay na ) અ-  
ચેછ બંગાળી કે  
બીછ કોઈપણ ભા-  
ષામાં પ્રસિદ્ધ કરેલું.

મુમુક્ષુએ ઉદ્ધાર  
( સીલેક્શન્સ ક્રોમ  
ધી મુમુક્ષુ ) ભાગ ૧.

લક્ષ્મણ રામચંદ્ર પાંગારકર  
બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું  
અને પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને પુ-  
નાના દત્તાત્રય ગણેશ પ્લાટફોર્મ  
લો પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપેલું.

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ, નં. ૪૬૨,  
કિશ્લે મુંબઈ, તા.  
૨૫ મી જાન્યુઆરી  
૧૯૧૧.

મુમુક્ષુએ ઉદ્ધાર  
દપ્તા દુસરા (સી-  
લેક્શન્સ ક્રોમ ધી  
મુમુક્ષુ. પાટ ૨).

લક્ષ્મણ રામચંદ્ર પાંગારકર  
બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું  
તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું અને દરિ  
રધુનાથ ભાગવતે પુનાના વદે  
માનરમ પ્રેસમાં છાપેલું.

"

ભારતોદ્ધાર ભજના-  
મૃત ( ધી નેક્ટર  
આવ હિન્સ આવ  
ધી રીજનરેશન આવ  
ઈડિશ્ય ).

મહાગણીશંકર શર્માએ બ-  
નાવેલાં ગુજરાતી ગીતોની ચો-  
પડી.

સ્વદેશ ગીત.

વનેચંદ વી. ઉદાનીનું ગુ-  
જરાતી ટાઉપ, મુંબઈના આર્થ  
બાંધવ પ્રેસમાં છાપેલું.

ક્રી હિંદુસ્તાન.	તારકનાથદાસ તરફથી અંગ્રેજીમાં પખવાડીએ નીકળતું અને ક્રી હિંદુસ્તાન પબ્લિકેશન ઇમિટ તરફથી ન્યુ યૉર્કમાં છપાતું વર્તમાનપત્ર.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૬૧૬ કિલ્લે મુંબઈ તા. ૨૧ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૧.
ખાલસા અથવા ખાલસા.	અંગ્રેજીભાષામાં લંડનમાં છપાએલું અને લંડનમાંથી ફેલાવામાં આવેલું એક કાગળીકું.	"
ધી લિખરેટર.	એડવર્ડ હૉલ્ટન જેમ્સ તરફથી અંગ્રેજી ભાષામાં નીકળતું અને પેરિસમાં છપાતું માસિક પત્ર.	"
કા ઈરા	એડવર્ડ હૉલ્ટન જેમ્સ તરફથી અંગ્રેજી ભાષામાં નીકળતું અને પેરિસમાં છપાતું પત્ર.	"
હિંદ સ્વરાજ્ય.	એમ. કે. ગાંધીએ ગુજરાતીમાં લખેલું અને નાતાલમાં ઇટરનેશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ તરફથી છાપેલું.	"
સોશયલ કોન્ડ્રેમેન્ટ ઓફ ધી હિંદુ રેઈસ.	હર દયાલ એમ. એ. એ અંગ્રેજીમાં લખેલું.	"
ધી એલંગ રટેરમેન્ટ.	અંગ્રેજીમાં લખેલું પેરિસમાં છપાએલું મદનલાલ ધિઆને પદ્યો તે વખતે તેની પાસેથી મળી આવેલા લખાણની નકલ વાળું.	"
ઓહ, માર્ટિસ.	૧૮૫૭ના આત્મભોગી પુસ્તકોની પ્રશંસાનું અંગ્રેજીમાં લખેલું.	"

ક્રો હિંદુસ્તાન	તાન્નાથદાસ તરફથી અગ્રે જીમાં પખનાડીએ નીજળતુ અ ને ક્રો હિંદુસ્તાન પબ્લિકેશન કમિટી તરફથી ન્યુ યૉર્કમાં જ પાતુ વર્તમાનપત્ર	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં ૬૧૬ કિલ્લે મુખર્જી તા ૨૧ મો જાન્યુઆરી ૧૯૧૧.
ખાનસા અથવા ખાલસા	અગ્રેજીલાપામાં લડનમાં જ પાએતુ અને લડનમાંથી ફેલા વામાં આવેતુ એડ ડાનગીર્ડ	"
ધી વિખરેટર	એડવર્ડ હૉલ્ટન જેમ્સ ત રફથી અગ્રેજીલાપામાં ની જતુ અને પેરિસમાં જપાતુ માસિક પત્ર.	"
હા ઈરા	એડવર્ડ હૉલ્ટન જેમ્સ તરફથી અગ્રેજીલાપામાં ની જતુ અને પેરિસમાં જપાતુ પત્ર.	"
હિંદ રાજાજી.	એમ કે ગાધીએ ગુજરાત તીમાં લખેતુ અને નાતાલમાં ઇસ્ટનેશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ તર ફથી જાપેતુ	"
સોશયલ કૉન્વેન્ટ એવ ધી હિંદુ રેઈસ	હર દયાલ એમ એ.એ અ ગ્રેજીમાં લખેતુ	"
ધી એલજ નેટવેર્ક	અગ્રેજીમાં લખેતુ પેરિસમાં જપાએલું મદનલાલ ધિઆને પ ડડશે તે લખતે તેની જાએથી મળી આવેલા લખાણની નકલ વાળુ	"
ઓહ, માર્ટિસ	૧૮૫૭ના આત્મભોગી પુર ણની પ્રશંસાનુ અગ્રેજીમાં લખેલું	"

## જાહેર ખબર.

## રાજકોટ બાર્ટન ટ્રિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની સને ૧૯૧૧ ની સાલની પ્રવેશક પરીક્ષા.

કાકીયાવાડ વિભાગની તમામ નિશાગોના મારતરો, આસિસ્ટન્ટ અને સીનિયરકોને ખબર આપવામા આવે છે કે, આ કોલેજમાં દાખલ થવાને જે બાઈઓ ઉમદ રાખતી હોય તેમની ઉંમર, અભ્યાસ વગેરે હકીકતનું પત્રક સને ૧૮૯૩ ની સાલના ગુજરાત શાળાપત્રના પૃષ્ઠ ૨૬૪ મે જાપેલા નમુના પ્રમાણે બનાવી તેમાં માગેલી હકીકત બરાબર પૂરી આ જાહેર ખબર પહોંચે કે જેમ બને તેમ તાકીદથી અમારી તરફ મોકલવું. તા. ૧ માહે ઓગસ્ટ સને ૧૯૧૧ પછી આવા પત્રકો લેવામા નહિ આવે.

૨. સને ૧૯૦૩ ના ગુજરાત શાળાપત્રના પૃષ્ઠ ૨૨૨ મે તે સાલની પ્રવેશક પરીક્ષાની જાહેર ખબર જાપેલી છે તેની કલમ પહેલી અને છઠી સિવાયની બાકીની પાંચ કલમોમાં લખેલી શરતો આ સાલને માટે પણ લાગુ છે એમ સમજવું.

૩. આ સાલની પ્રવેશક પરીક્ષા તા. ૧૧ મી માહે સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ સોમવારના રોજ સવારના ૧૧ અગીઆર વાગે આ કોલેજના મહાનમાં શરૂ થશે તા. ૨૬-૪-૧૧.

S. F. PEGGE,

લેડિ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ.

બાર્ટન ટ્રિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ—રાજકોટ.

## જાહેર ખબર.

રાજકોટ ખાર્ટન ટ્રિબેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજની સને ૧૯૧૧ ની  
સાલની પ્રવેશક પરીક્ષા.

કાઠિયાવાડ વિભાગની તમામ નિશાનોના મારતરો, આસિસ્ટન્ટ અને સીશિક્ષકોને ખબર આપવામા આવે છે કે, આ કૉલેજમાં દાખલ થવાને જે બાઈઓ ઉમદ રાખતી હોય તેમની ઉમર, અભ્યાસ વગેરે હકીકતનું પત્રક સને ૧૮૯૩ ની સાલના ગુજરાત શાળાપત્રના પૃષ્ઠ ૨૬૪ મે છાપેલા નમુના પ્રમાણે બનાવી તેમાં માગેલી હકીકત બરાબર પૂરી આ જાહેર ખબર પહેલે કે જોમ બને તેમ તાકીદથી અમારી તરફ મોકલવું. તા. ૧ માહે ઓગસ્ટ સને ૧૯૧૧ પછી આવા પત્રકો લેવામા નહિ આવે.

૨. સને ૧૯૦૩ ના ગુજરાત શાળાપત્રના પૃષ્ઠ ૨૨૨ મે તે સાલની પ્રવેશક પરીક્ષાની જાહેર ખબર છાપેલી છે તેની કલમ પહેલી અને છઠી સિવાયની બાકીની પાંચ કલમોમાં લખેલી શરતો આ સાલને માટે પણ લાય છે એમ સમજવું.

૩. આ સાલની પ્રવેશક પરીક્ષા તા. ૧૧ મી માહે સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ સોમવારના રોજ સવારના ૧૧ અગીઆર વાગે આ કૉલેજના મકાનમાં શરૂ થશે.  
તા. ૨૬-૪-૧૧.

S. F. PEGGE,

લેડિ મુપરિન્ટેન્ડેન્ટ.

ખાર્ટન ટ્રિબેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજ—રાજકોટ.



# જાહેરખબર.

દેગીનામુ, કોં ૦૪, પો ૦) - વ્યાયામકળાશાસ્ત્ર, ૧૨૨  
 ૪૩૫, કોં ૩૨) પો ૦) - કાલિયું ધારણ તપ્તાપ, લાકડી ભગવળ  
 ને દેશી કસરત, ૮ ની કોં ૩ ૧૧, પો ૦) - કપડાવાળો ૬૩ ૩ ૦ કમિ  
 ૨૫) અમદાવાદ ચીંગન ચુ ક, ભરવ ભાઈલાલ હમન દેમાઈ, સુરત  
 કચ્છનદાસ નારજદાસ, મુંબાઈ એન એમ, ત્રિપાઠી, જાનાગઢે નાથા જરાન  
 ગાનવાન લલ્લુભાઈ શાહ વડોદરા

શિક્ષણસુનાવલી એ નામનું શિષ્યો માતાઓ તથા ઉપદેશકોને  
 અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અદ્ય શિષ્ય પદ્ધતિનાં ઓક પુત્રોનો  
 પદ્ધતિ તથા ગતિમા સમજાવે મા આજો છે રાવશેને ને ખમ ઉ  
 પયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોટેજ બુ છે કમીગન સ ૩ ૨૫ ૮૫ છે  
 જોઈએ તો નીચેને કુમણે લેઈ આ પાની નીની મો ની મગાની લેવુ તથા  
 નીચેના મુક્તકોના આદક થવુ હોય તો આદકોના લીધેમા તાની નામ નોધાવો  
 બિમ્લસાનો ખર ૦-૪-૦ દુનયાદારીનું હકાપગ ૦-૪-૦ બાગ  
 વર્ગ શિક્ષણુષુ ૦-૪-૦

૧૬ કાવ ગોવરધનરામ ગિરધરદાસ.

હેડ માગતર મ્યુ શુ નાયગામ સ્કુલ મુખ્ય

૧૭ દાક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

## શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.

૧૮ આંખની બિગતર અગતર, માજની ગરગી નજજો ખીવ ખાખ ખાગી,  
 જાયા કુહુ પડળ આખ સાધી પાણીનું અરડ ચીરડા પરજાળા વીગેરેને મદારે  
 છે આ સુરમો વિધાર્યાને તથા નજજી આ પરાવાને થોજા ઉપયોગી તથા  
 આંશીવાંચ છે

૧. કીમત ૧-૩ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦  
 તો ૦ ની શીશીનો ૩ ૧

૨. ૨ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦  
 તો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦

૩. ૪ નો પાજો સુરમો નો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦  
 તો ૦ ની શીશીનો ૩ ૧

૪. ૫ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦  
 ૬ નો લાલ સુરમો શીશી ૧ નો ૩ ૦

૫. આંખની સજી ગીગી સાથે અંગરેજી

૬. જનાવતા તથા વેચના

૭. લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તવાળા  
 ૮. કપડાં અમદાવાદ

# જાહેરખબર.

દેગીનામુ, કો ૦૨, પો ૦) - વ્યાયામકળાશાસ્ત્ર,  
૩૩૫, કો ૩૨) પો ૦) - કાલિનું ધારણ તખ્તાપ, લાકડી ભગા  
ને દેશી કસરત, ૮ ની કો ૩ વા, પો ૦) - કપડાવાળો દર ૩ ૦  
૨૫) અમદાવાદ ચીંગન ચુ ક, ભરૂચ ભાઈલાલ હગન દેમાઈ,  
કચ્છનદાસ નારમદાસ, મુંબાઈ એન એમ, ત્રિપાઠી, જાનાગઢે નાથા બચા  
ગાનવાન લગ્નભાઈ શાહ વડોદરા

શિદ્ધિજીજીનાજી એ નામનું શિષ્યો માતાઓ તથા ઉપદેશકો  
અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અંદર શિષ્યો પદ્ધતિનાં ઓકેશ્ચેત્રો  
પદ્ધતિ તથા ગવમા સચક પ્રમા આગો જે રાવરેને ને અમ  
પયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોટેન્સ જુ છે કમીગન સ ૩ ૨૫ ૮૫  
જોએ તે નીચેને કેમણે લેદ અ પાની મીડી મો ની મગાની લેવુ તર  
નીચેના પુસ્તકના આકક થનુ હોય તે આકકના લીધમા તાની નામ નોધાવે  
મિત્તનજીનો ખરાર ૦-૪-૦ દુનયાદારીનુ હદાપગ ૦-૪-૦ આ  
વર્ગ શિષ્યોજી ૦-૪-૦

કાવ ગોનરધનનામ ગિન્ધગ્રાસ.  
હેડ માતર મ્યુ ગુ નાયગામ સ્કુલ મુખ્ય

દાક્ષીનાજી લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

## શુદ્ધ સાચાં સોતીનો સુરમે.

આપની ભગતર મતર, માજની ગરમી નજલો ખીવ જાખ/છાગી,  
છાયા કુહુ પડળ આખ સાચી પાણીનુ બરડ ચીડા પરનાજી વીગેરેને મદારે  
છે આ સુરમે વિદ્યાર્થીને તથા નજી આ પનાવાને લોજ ઉપયોગી તથા  
આર્થિકાર્થ છે

૧. કીમત ન. ૧-૩ નો કાજો સુરમે નો ના ની શીશીનો ૩; ના

તો ના ની શીશીનો ૩ ૧

૨ નો કાજો સુરમે નો ના ની શીશીનો ૩ ના

તો ના ની શીશીનો ૩ ના

૪ નો પાજો સુરમે નો ના ની શીશીનો ૩ ના

તો ના ની શીશીનો ૩ ૧

૫ નો કાજો સુરમે નો ના ની શીશીનો ૩ ના

૬ નો લાલ સુરમે શીશી ૧ નો ૩ ના

આજવાની સજી ઝીઝી સાથે મંગલે

જનાવતા તથા વેચના

લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તવાળા

દરેક માણસે કાયદો જાણવો જોઈએ.

### કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે છીડીઅન પીનકોડ, કીમીનક પ્રોસીજર કોડ, સીવોલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિદુલો સુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સક્ટ પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તામુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત જેસે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-પૌ. ૦-૭-૦ માંજ મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મંગારી લ્યો, ખેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હમરો સરટીફિકેટ મળ્યાં છે. તલાટી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને કલેક્ટરોએ પાસે રાખીજી જોઈએ દરેક તકાદી તથા પટેલને વચાવશે. કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ. તાકીદે મંગારીલો. થોડી કાપી શીલક છે.

જેઠાલાલ દેવશકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. બોરસા. જી. ખે. —ગુજરાત.

## ૧. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સંકાર મંજુર કરેલું

લંડનના 'બોરલ એન્ડ પુ. લીગ' ના ધોરણને અનુસરી દે.

વળુ લાગમાં. દરેકના જ આના \* ત્રણે લાગનુ આખુ પુસ્તક રૂ. ૧ )

દરેક લાગ અથેજ નીચલા અને ગુજરાતી કપતા વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી રાજ્યોની ઘણી સાળાઓમાં નીતિને કેળવણી મટે રેકર્ડ છુક તરફે ચાલે છે. કપડાનું પાકુ પુકુ કાગળ તથા છાપ ઉચા. પૃષ્ઠ ૩૨૫, મોડર્નનીચુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૦. પૃષ્ઠ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર. મુંબઈ સ્પેશીલ કોર્ટના જડજ નામદાર રૂ. ૦ મો. ૦ ઝરેરો, એમ. એ એન એન. બા. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સહયુજો ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી સુંદી કાદેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાના મહાન સ્ત્રી પુરોનાં ચરિત્રોમાં આલેખેલી જન સ્વમાયની ઉજવણ આશુનું આપણાં આજકાલે શિક્ષણ આપવા સારૂ તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિ-

હ છે. પ્રજાલાલ પુ. મહેતા, હેડ મા. તા. રેકુ, વડવાજી રાહર.

મગદ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી ડંપની. મુબઈ.

દરેક માણસે કાયદો જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઇંદીઅન પીનકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવિલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુઓ મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સક્ટ ઓપરટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આમકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત ખેસે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-પૌ. ૦-૭-૦ માંજ મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદ મંગારી લેવા, ખેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હાજરો સરટીફિકેટો મળ્યાં છે. તલાટી, માસ્ટર, મુખી, જમીનદાર અને ઠાકોરાએ પાસે રાખીજા જોઈએ દરેક તલાટી તથા પટેલને વ્યાવશી. કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ. તાકીદ મંગારીલો. થોડી કોપી શીલક છે.

જેઠાલાલ દેવશકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. બોરસદ. જી. ખેડ. —ગુજરાત.

ઈ. અને લા. માટે શિશુસહખોધ માળા. રા. કાર. મંજુર કરેલું

લંડનના 'મોરલ એલ્યુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરી ઢમે.

ત્રણ લાગમાં. દરેકના ૭ આના. \* ત્રણે લાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧ )

દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચના અને ગુજરાતી કપના વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી શાળાની ઘણી શાળાઓમાં નીતિને કેળવણી મટે દેકરુ છુક તરફિ આવે છે. કપડાનું પાકું પુંકું, કાગળ તથા છાપ ઉચા. પૃષ્ઠ ૩૨૫, મોડર્નનીચુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. પૃષ્ઠ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ સ્કૉલકૉલ કૉર્સના જડજ નામદાર ફૂં મોં ઝરેરો, એમ. એ એન એન. બી. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સહયુજો ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી ચુંટી કરેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મહાત્મી પુરુષોનાં ચરિત્રોમાં આલેખેલી જન સ્વમાવની ઉત્તમ બાજુનું આપણાં બાળકોને શિક્ષણ આપવા સાર તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિ-

હ છે. પ્રજાલાલ પું મહેતા, હેડ માં તાં રફૂ, વડવાજી રાહુર.

પ્રગટ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી ડંપની. મુબઈ.

## સુચના.

આ પત્રમંબરી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું મોટપેડ લેવામાં નહિ આવે. સંદ્ધી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન આપશે છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કોગળની એમ્બ લખવું તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપમદ પડેલું લખાણુ પાછું કલવા બંધાતા નથી જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચ મગાવી શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કે જવણી તથા જાગ્યેરેયાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચે. અવકાશે ખુશીથી અસિદ્ધ કરીશુ.

મનીઓંડર મોકલનારે કૂપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બ. પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂવ થાનો સંબંધ છે સ્ટંની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અર્ધો આને વધારે મોકલવો, સિવાંયની જીજ ટિકેટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૮-૦ રાખી પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના. પદરના લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા રકોલરોને ૮૫. અર્ધ સાથે, રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલતાગે પૈસા લેવ ની ખુશી હોય તો તેમ રૂપક લખવું વિષય પ્રસદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેદ પાને રૂ. ૦૦ આપવામાં આવશે ચર્યાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

જાહેર અગરે છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી ૧.૦૦ ... ૩ ના અગીઆર માસ લગી દર માસે દસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧- જે ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી લાગલાગટ હશે દરેક માસે રૂ. ૦૦ ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે ફોર્મ પણ હાંડવિલે વહેંચવામાં

આવશે નહિ.

## સુચના.

આ પત્રમાંથી સર્વે લખાણ એકિટર તરફ મોકલવું મોટપેડ લેવામાં નહિ આવે. સદ્વી વગરનાં લખાણ ઉપર ધ્યાન આપો છાપવા મોકલેલું લખાણ ચોખ્ખે અક્ષરે કોગળની ચોખ્ખ લખવું તે અસુક માસમાં છાપવા અથવા ના પમદ પડેલું લખાણ પાછું કલવા બંધાતા નથી જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને અર્થ મગાવી શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કે જાવણી તથા જીવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ થે. અવકાશે ખુશીથી અસિદ્ધ કરીશુ.

મનીઓડર મોકલનારે રૂપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બ. પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂન થયેલો સંબંધ રદની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઘો આને વધારે મોકલવો, સિવાંબુની જીજી ટિકેટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૮-૦ રાખી પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આઠા. પદરના લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્ટેલરોને ૮૫. અર્થ સાથે, રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ રૂપન લખવું વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપે પાને રૂ. ૦૮ આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

જાહેર અળરો છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી : તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી.

૧. ના અગીઆર માસ લગી દર માસે ૬ સદી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧) - ૩ ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ અગ્રી ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી લાગલાગટ દરેક માસે ૩ ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે ફોર્મ પણ હાંડબિલ વડે અવામાં

આવશે નહિ.

કેતુ જાણતો હતો તોપણ ક્રમે તેને તે અર્થનો બોધ કરવો એમ માની તેને વિષે ઉત્તર કહ્યું કે 'દ્વિત્વેત્તમ, એમ તુ મને સમોધન કરે છે તેથી હું બ્રાહ્મણ છું એમ તુ જાણે છેજા- હવે પૂછવાનું શું રહ્યું છે?' સારે મુવર્થવાએ દેહના ઉપાધિ તરીકે આત્માને વિષે ક'પેના પ્રસક્ત બ્રાહ્મણ્ય વિષે હું પૂછતી નથી, પણ 'દ્વિજોત્તમોઽહં' (હું દ્વિત્વેત્તમ છું) એમ દેહથી વિનિક્ત જે આત્માને અહમ્ (હું) ગણ્ધથી તુ હૃદયશાલી તરીકે નિર્દેશ કરે છે તેને વિષે હું પૂછ છું' શ્વેતકેતુ ઉત્તર આપે છે કે અહમ્ શબ્દ મન સાથે સમાયુક્ત આત્માને વિષે પ્રસૂત છે, અને મન સમાયુક્ત આત્મચરણ મિથ્યા છે, જેમ બ્રાહ્મણ કુવમા ઉત્પન્ન થયલા દેહોપાધિક આત્માને વિષે બ્રાહ્મણ્ય મિથ્યા છે તેમ; માટે આત્મનત્ત્વ જાણવા ઇચ્છનાગઓએ અહમ્ ગણ્ધનો અર્થ પૂછેનો યુક્ત નથી. વગાં અહભાવ સર્વમાં આધારજી છે ને પ્રસક્તમિદ્ધ છે માટે જે પરમાર્થ જાણવાની ઇ-જા હોય તો અહભાવ પ્રથમ માટે યોગ્ય નથી. પરી કૃત્ત્વ ભોક્તૃત્વ (હું કર્તા છું, ભોક્તા છું) આદિ યુક્ત અહભાવને જે તમે અસત્ય સમજો છો તો કૃત્ત્વપૂરક વૈદિક કર્મ શા માટે આચરો છો એમ મુવર્થવા પૂછે છે, તેનો શ્વેતકેતુ ઉત્તર આપે છે કે વૈદિક કર્મનું આચરણ લોકમગ્દને અર્થે—અવધારને અર્થે છે પરી સર્વ આત્માને વિષે અહમ્ ગણ્ધનો પ્રયોગ કરે છે તો અહમ્ ગણ્ધનો એનો અર્થ કેમ ન થાય એમ મનમાં ધારી ગણ્ધ ને અર્થ વચ્ચે કેવા સમન્ધ છે એનો પ્રથમ મુવર્થવાએ પૂછે, સારે શ્વેતકેતુએ કહ્યું કે ગણ્ધ ને અર્થનો સમન્ધ સંયોગ આદિ નથી પણ શબ્દ ને અર્થની વચ્ચે વાચ્ય વાચકભાવ સમન્ધ છે મુવર્થવા કહે છે, 'અહમ્ શબ્દ એ ગણ્ધ આત્માને વિષે અત્રિત થયેલો વ્યક્ત છે, ને વાણી તેમાં પ્રવર્તતી નથી, માટે તે મિથ્યા મને' શ્વેતકેતુ કહે છે, અહમ્ શબ્દ ના બારમાં પ્રસૂત છે, આત્મભાવમાં પ્રવર્તેલો નથી. અને અશુભાવરૂપ વાણી, પદ, અચિન્ત્ય આત્માને વિષે પ્રસૂતેલી નથી.' મુવર્થવા કહે છે, 'સારે અહભાવ ને આ મ ભાવનો અર્થ મને કહો. જે શબ્દ ને અર્થ વચ્ચે વાચ્યવાચકભાવ સમન્ધ? તો અહમ્ ગણ્ધ આત્મનાય- કેમ ન થાય?' શ્વેતકેતુ મનનકરે છે કે 'અહમ્ ગણ્ધનો મુખ્ય અર્થ-આત્મા નથી, પણ તુ એ અર્થ છે.' સારે હું એ અર્થથી અન્ય એવો આ મા કાણુ કે એમ મુવર્થવા પૂછે. શ્વેતકેતુ કહે

કેતુ જાણુતો હતો તોપણ ક્રમે તેને તે અર્થનો બોધ કરવો એમ માની તેને વિષે ઉત્તર કહ્યું કે 'દ્વિત્વેતમ, એમ તું મને સંબોધન કરે છે તેથી હું બ્રાહ્મણ છું એમ તું જાણે છેજ- હવે પૂછવાનું શું રહ્યું છે?' સારે સુવચ્ચક્ષાએ દેહના ઉપાધિ તરીકે આત્માને વિષે કલ્પેક્ષા પ્રસક્ત બ્રાહ્મણત્વ વિષે હું પૂછતી નથી; પણ 'દ્વિજોત્તમોઽહં' (હું દ્વિત્વેતમ છું) એમ દેહથી વિવિક્ત જે આત્માને અહમ્ (હું) શબ્દથી તું હૃદયશાયી તરીકે નિર્દેશ કરે છે તેને વિષે હું પૂછું છું.' સ્વેતકેતુ ઉત્તર આપે છે કે અહમ્ શબ્દ મન સાથે સમાયુક્ત આત્માને વિષે પ્રવર્તે છે; અને મનઃસમાયુક્ત આત્મસ્વરૂપ મિથ્યા છે, જેમ બ્રાહ્મણ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા દેહોપાધિક આત્માને વિષે બ્રાહ્મણત્વ મિથ્યા છે તેમ; માટે આત્મતત્ત્વ જાણવા ઇચ્છનારાઓએ અહમ્ શબ્દનો અર્થ પૂછવો યુક્ત નથી. વળી અહંભાવ સર્વમાં સાધારણ છે ને પ્રસક્તસિદ્ધ છે માટે જે પરમાર્થ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો અહંભાવ પ્રથમ માટે યોગ્ય નથી. પછી કર્તૃત્વ બોક્તૃત્વ (હું કર્તા છું, બોક્તા છું) આદિ યુક્ત અહંભાવને જે તમે અસત્ય સમજો છો તો કર્તૃત્વપૂર્વક વૈદિક કર્મ શા માટે આવરો છો એમ સુવચ્ચક્ષા પૂછે છે, તેનો સ્વેતકેતુ ઉત્તર આપે છે કે વૈદિક કર્મનું આવરણ લોકસંગ્રહને અર્થે—ન્યવહારને અર્થે છે. પછી સર્વ આત્માને વિષે અહમ્ શબ્દનો પ્રયોગ કરે છે તો અહમ્ શબ્દનો એવો અર્થ કેમ ન થાય એમ મનમાં ધારી શબ્દ ને અર્થ વચ્ચે કેવા સંજન્ય છે એવો પ્રથમ સુવચ્ચક્ષાએ પૂછ્યો, સારે સ્વેતકેતુએ કહ્યું કે શબ્દ ને અર્થનો સંજન્ય સંયોગ આદિ નથી. પણ શબ્દ ને અર્થની વચ્ચે વાચ્યવાચકભાવ સંજન્ય છે. સુવચ્ચક્ષા કહે છે, 'અહંકાર શબ્દ એ સર્વોપ આત્માને વિષે સંશ્ચિન થયેલો વ્યક્ત છે, ને વાળી તેમાં પ્રવર્તતી નથી, માટે તે મિથ્યા થશે.' સ્વેતકેતુ કહે છે, અહમ્ શબ્દ અહંભાવમાં પ્રવર્તે છે, આત્મભાવમાં પ્રવર્તતો નથી. અને સચ્ચિદ્રસ્વરૂપ વાળી, પર, અચિન્ત્ય આત્માને વિષે પ્રવર્તતી નથી.' સુવચ્ચક્ષા કહે છે, 'સારે અહંભાવ ને આત્મભાવનો અર્થ મને કહો. જે શબ્દ ને અર્થ વચ્ચે વાચ્યવાચકભાવ સંજન્ય હોય તો અહં શબ્દ આત્મવાચક કેમ ન થાય?' સ્વેતકેતુ સમજાવે છે કે 'અહમ્ શબ્દનો મુખ્ય અર્થ—આત્મા નથી, પણ હું એ અર્થ છે.' સારે હું એ અર્થથી અન્ય એવો આત્મા કોણ છે એમ સુવચ્ચક્ષા પૂછે છે. સ્વેતકેતુ કહે



એક અનેક, કુસુમ-કરંકે,  
મળતાં સત્ત્વ નવું દહયી !

ધુપાં..

\* \* \* \*  
મેઘી વસંતકળીના સરખો,  
વિચાર, વિકાસ અજબ તારો !  
પોતાની અંદર વિકસતાં,  
અકુરો શાખા પછોડી;  
ડાંખળી કોમળ જેના ઉપર,  
વસે વિહગ ગાતાં ગીતો !

મેઘી.

ઉંચા નલના તારક સરખી,  
વિચાર, અનત પ્રભા તારી !  
દેખાએ, ન નિયંતા, બળે,  
ઝગકે જ્યોતિ પોતાથી;  
કાઈ વાર કાણુ ટકાતો વળી,  
સરકી જતાં કંઈ મેઘોથી !

દયા.

\* \* \* \*  
પખીડાં મધુરાંના સરખી,  
વિચાર, મીઠી તુજની વાણી !  
સન્માદાલ વિશે પ્રભવંતી,  
નિર્વાતાં કો વન માંડી;  
જ્યોતિ: પ્રદીપ મહિથી પ્રસરે,  
પ્રસરી સમ તે સંગજાતી.

પંખીડાં.

\* \* \* \*  
કાંતિ શગાંકડલાની સરખી,  
વિચાર, કદાચિત્ કીજી થતી !  
જીન અખંડ અનુપ વિભાગે,

એક અનેક, કુમુમ-કરંકે,  
મળતાં સર્વ નવું દહયી !

\* \* \* \* \*  
મોંઘી વસંતકળીના સરખો,  
વિચાર, વિકાશ અજબ તારો !  
પોતાની અંદર વિકસતાં,  
અંકુરો ગાખા પછો;  
ડાંખળી કામળ જેના ઉપર,  
વસે વિહગ ગાતાં ગીતો !

\* \* \* \* \*  
ઉંચા નલના તારક સરખી,  
વિચાર, અનંત પ્રભા તારી !  
દેખાએ, ન નિયંતા, જાણે,  
અગકે જ્યોતિઃ પોતાથી;  
કોઈ વાર ક્ષણ દંકાતો વળી,  
સરકી જતાં કંઈ મેઘોથી !

\* \* \* \* \*  
પંખીડાં મધુરાંના સરખી,  
વિચાર, મીઠી તુજની વાણી !  
સંખ્યાકાલ વિશે પ્રભવંની,  
નિર્વાતાં કે વન મોંઘી;  
જ્યોતિઃ પ્રદીપ મહિથી પ્રસરે,  
પ્રસરી સમ તે સંજગાની.

\* \* \* \* \*  
કાંતિ શશાંકકલાની સરખી,  
વિચાર, દેદાચિત્ ક્ષીણ થતી !  
વિભાજે,

ગ્રીષ્મ ઋતુ હેમન્તાદિમાં,  
 છુપી છુપી શી વૃદ્ધિ કરે ?  
 શાખા થક મૃળાદિ અન્વયે,  
 દૈવી સત્ત્વ કશું પૂરે !

૧૨૫.

વૈકુણ્ઠ.

## છાત્રાલય (બોર્ડિંગહાઉસ) નો ઉપયોગ.

છાત્રાલયના ઉપયોગસબંધી કાંઈ પણ લખતાં પહેલાં તેનાં ઉદ્દેશ અને મર્યાદાનું દિગ્દર્શન આવશ્યક છે.

એટલું તો ઘણા કાળથી સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે શારીરિક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓના વિકાસ માટે ચાલતી પદ્ધતિ પ્રમાણે શુરુ-શિષ્યનો પાંચ કલાકનો શુષ્ક સખધ બસ નથી. જે આંતર વિકાસ ઉપર સમગ્ર જીવનનો આધાર છે તે માટે તો અમુક પ્રકારનું શુદ્ધ નિરામય વાતાવરણ જોઈએ. આવું ઉચ્ચ નીતિમય વાતાવરણ ખડું કરવું અને એ વાતાવરણમાં બાલકોને ઉછરવા દેવાં એ છાત્રાલયનો ઉદ્દેશ છે. આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે છાત્રાલય માત્ર સુધરેલી વીંશી નથી તેમજ ધર્માદિ મંદિર પણ નથી. આપણાં પૂર્વનાં ગુરુકુલોનું દેશકાલને અનુકૂળ રૂપાંતર-માત્ર છે.

આવું વાતાવરણ છાત્રાલયમાં જ રોઈ શકે ? અસંભવ, નહિ. શુદ્ધ એ સ્નેહનું મંદિર છે અને ઉચ્ચ ગૃહજીવન,—માતૃપિતા અને ભાઈબેનોનું ઉચ્ચ સ્નેહજીવન—હૃદયને જે ગુપ્ત પુષ્ટિ આપે છે તે કદાચ છાત્રાલયનો કૃત્રિમ સ્નેહ ધારી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ન આપી શકે. પરંતુ, અભારે આપણું ગૃહજીવન કેટલું બધું શુષ્ક છે ? માતાનો અર્થ સમજ્યા પહેલાં માતા થવાનું આવે, પિતા તરીકેની જવાબદારીનો ખ્યાલ સરખો ન હોય ત્યાં પિતા થવાય એવી સ્થિતિમાં ગૃહજીવનની શી આશા રાખવી ? વળી, નવા યુગના ઉદ્દેશ-સંગ્રામમાં ઘણાને આ બાબત પર લક્ષ દેવાનો અવકાશ પણ નથી હોતો; અવકાશ છે ત્યાં નિદ્રા છે; જાગૃતિ હશે ત્યાં ચોંચના નથી. આવા સંયોગોમાં છાત્રાલયોની ઉપયુક્તતા ખુલ્લી છે.

ત્રીષ્મ ઋતુ હેમન્તાદિમાં,  
છુપી છુપી શી વૃદ્ધિ કરે ?  
શાખા થડ મૂળાદિ અન્વયે,  
દેવી સત્ત્વ કશું પૂરે !

૪૬૫.

વૈકુण્ઠ.

## છાત્રાલય (બોર્ડિંગહાઉસ) નો ઉપયોગ.

છાત્રાલયના ઉપયોગસંબંધી કાંઈ પણ લખતાં પહેલાં તેનાં ઉદ્દેશ અને સર્વાદાનું દિગ્દર્શન આવશ્યક છે.

એટલું તો ઘણા કાળથી સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે શારીરિક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓના વિકાસ માટે ચાલતી પદ્ધતિ પ્રમાણે ગુરુ-શિષ્યનો પાંચ ઢલાકનો શુષ્ક સંબંધ બસ નથી. જે આંતર વિકાસ ઉપર સમગ્ર જીવનનો આધાર છે તે માટે તો અમુક પ્રકારનું શુદ્ધ નિરામય વાતાવરણ જોઈએ. આવું ઉચ્ચ નીતિમય વાતાવરણ ખડું કરવું અને એ વાતાવરણમાં બાલકોને ઉછરવા દેવાં એ છાત્રાલયનો ઉદ્દેશ છે. આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે છાત્રાલય માત્ર મુઢરેલી વીંશી નથી તેમજ ધર્માદા મંદિર પણ નથી. આપણાં પૂર્વનાં ગુરુકુલોનું દેશકાલને અનુકૂળ રૂપાંતર-માત્ર છે.

આવું વાતાવરણ છાત્રાલયમાંજ હોઈ શકે ? અસંભવ, નહિ. ગૃહ એ રતેહનું મંદિર છે અને ઉચ્ચ ગૃહજીવન, -માતૃપિતા અને ભાઈબેનોનું ઉચ્ચ રતેહજીવન-હૃદયને જે ગુપ્ત મુદ્રિ આપે છે તે કદાચ છાત્રાલયનો દૃત્રિમ રતેહ ધારી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ન આપી શકે. પરંતુ, અસારે આપણું ગૃહજીવન કેટલું બધું શુષ્ક છે ? માતાનો અર્થ સમજ્યા પહેલાં માતા થવાનું આવે, પિતા તરીકેની જવાબદારીનો ખ્યાલ સરખો ન હોય ત્યાં પિતા થવાય એવી સ્થિતિમાં ગૃહજીવનની શી આશા રાખવી ? વળી, નવા યુગના ઉદ્દેશસંગ્રામમાં ઘણાને આ બાબત પર લક્ષ દેવાનો અવકાશ પણ નથી હોતો; અવકાશ છે ત્યાં નિદ્રા છે; જગૃતિ હશે ત્યાં યોગ્યતા નથી. આવા સંયોગોમાં છાત્રાલયોની ઉપયુક્તતા ખુદી છે.

## વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારા- સંગ્રહ ( ૧૯૧૧ ).

મધ્ય, ઉત્તર, અને દક્ષિણ ભાગના પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રી-  
શિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ કેળવણી ખાતાના અમલદારો, લોકલ-  
ઓર્ડના અને મ્યુનિસિપાલિટીના મેંબરોને જાણવા તથા તે પ્રમાણે  
વર્તવા સારું હેઠળ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

ઓફિસ ઓફ ધી ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન. પુના તા. ૧૧ મી જાન્યુ- આરી ૧૯૧૧.	( સહી ) ડબલ્યુ. એચ. શાર્પ, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન.
---	---

### પ્રકરણ ૧ હું—સામાન્ય સૂચનાઓ.

( ૧ ) કોઈ પણ શિક્ષક શાળાના શિક્ષક તરીકેની નોકરીમાં હશે  
ત્યાંસુધી તેને કોઈ પણ બીજાને ધંધો કરવા દેવામાં આવશે નહિ; ઉદાહ-  
રણ, તેને મુખસાગર અથવા વડીયત, દુકાનદાર, ઇસાદિ કામ કરવા દે-  
વામાં આવશે નહિ પણ ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી લઈને શિક્ષક  
રૂપાવતું, ( દસ્તાવેજ ) ગનિસ્ટ કરવાનું, અથવા સ્ટેમ્પ વેચવાનું કામ કરી  
શકશે, તે એવી શરતે કે તેણે એ કામ નિશાળના વખતમાં કરવું નહિ

( ૨ ) ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી મિલાવ અગર રાજ એ ક-  
સાકથી વધારે વખત કોઈ પણ શિક્ષકે ખાનગી શિક્ષણ આપવું નહિ

( ૩ ) કોઈ પણ રાજદારી હિંમતવાનમાં ભાગ લેવાની અથવા ઉપ-  
રાણ આપી મદદ કરવાની, તેમજ નિશાળમાં વર્તમાનપત્ર લઈ જવાની  
અથવા બીજા કોઈને લાવવા દેવાની શિક્ષકોને મના કરવામાં આવે છે તે  
મણે જ્યાં તે નોકરી કરતા હોય ત્યાંના લોકોની અદર માહોમોદિ દેતા આ-  
લતો હોય તેમાં પડવું નહિ, અથવા કોઈનો પક્ષ કરવો નહિ; તેમજ બનના  
કમી દરેક ખાતાના સરકારી અમલદારોની જોડે દલીલોને ચલાવતો પ્ર-  
યત્ન કરવો. તેમને ખાસ ચેતવણી આપવામાં આવે છે કે તેમણે અરજીઓ,  
ખતો, અથવા બીજા દસ્તાવેજો લખવા નહિ અથવા તેમાં માફી કરવી નહિ.

## વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારા- સંગ્રહ ( ૧૯૧૧ ).

મધ્ય, ઉત્તર, અને દક્ષિણ ભાગના પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રી-શિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ કેળવણીખાતાના અમલદારો, લોકલ-બોર્ડના અને યુનિવર્સિટીના મેંબરોને જાણવા તથા તે પ્રમાણે વર્તવા સારું હેઠળ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

ઓફિસ ઓફ ધી ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન. પુના તા. ૧૨ મી જાન્યુ- આરી ૧૯૧૧.	( સહી ) ડબલ્યુ. એચ. શાર્પ, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન.
---	---

### પ્રકરણ ૧ લું—સામાન્ય સૂચનાઓ.

( ૧ ) કોઈ પણ શિક્ષક શાળાના શિક્ષક તરીકેની નોકરીમાં હશે ત્યાંસુધી તેને કોઈ પણ ખીજે ધધો કરવા દેવામાં આવશે નહિ; ઉદાહરણ, તેને મુખ્યાનું અથવા વકીલનું, દુકાનદારનું, ઇલાદિ કામ કરવા દેવામાં આવશે નહિ. પણ ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી લઈને શિક્ષક રૂપાલનું, ( દસ્તાવેજ ) રજિસ્ટર કરવાનું, અથવા સ્ટેમ્પ વેચવાનું કામ કરી શકશે, તે એવી શરતે કે તેણે એ કામ નિશાળના વખતમાં કરવું નહિ.

( ૨ ) ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી સિવાય અગર રાજ બે કલાકથી વધારે વખત કોઈ પણ શિક્ષકે ખાનગી શિક્ષણ આપવું નહિ.

( ૩ ) કોઈ પણ રાજદારી સીલચાત્રમાં ભાગ લેવાની અથવા ઉપરાણું આપી મદદ કરવાની, તેમજ નિશાળમાં વર્તમાનપત્ર લઈ જવાની અથવા ખીજા કોઈને લાવવા દેવાની શિક્ષકોને મના કરવામાં આવે છે. તેમજે ત્યાં તે નોકરી કરતા હોય ત્યાંના લોકોની અંદર માંદોમદો ટીકા આપતો હોય તેમાં પણ નહિ, અથવા કોઈનો પક્ષ કરવો નહિ; તેમજે ખનપણગી દરેક ખાતાના સરકારી અમલદારોની જોડે દળીમળીને ચાલવાનો પ્રયત્ન કરવો. તેમને ખાસ ચેતવણી આપવામાં આવે છે કે તેમજે અરજીઓ, ખતો, અથવા ખીજા દસ્તાવેજો લખવા નહિ અથવા તેમાં સાક્ષી કરવી નહિ.

૨૧૦ વર્નાકુલર પુરપશિક્ષકો અને શ્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસમૂહ.

( ૯ ) કોઈ પણ આસિસ્ટન્ટને દંડ કરવાનો અથવા તેને બરતરફ કરવાનો મહેતાજીને અધિકાર નથી.

( ૧૦ ) નિશાળનો ચોરડો વાળવાનું, નિશાળનો સામાન સાફ કરવાનું ઇલાદિ હલકું કામ કોઈ પણ વિદ્યાર્થી પાસે તેની મરજી ઉપરાંત અને કામ કરવા બદલ પૈસા આપ્યા સિવાય કરાવવું નહિ.

( ૧૧ ) વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય વર્ગોમાં ગોઠવવાની, અને વરસના અભ્યાસ મુજબ તથા વાર્ષિક પરીક્ષાના પરિણામ મુજબ ઉપલાં ધોરણોમાં રીતસર ચઢાવવાની જુરમેદારી મુખ્ય મહેતાજીને શિર છે. વિશેષ કરીને નિશાળીઆ નીચલાં ધોરણોમાં જોઈએ તે કરતાં વધારે મુદત પડ્યા રહેશે તો તે માટે એ જવાબદાર ગણાશે. ઉપ્પુટિની વાર્ષિક પરીક્ષા જે તારીખે થતી જોઈએ તે તારીખ વીતી જઈ તેને વિલમ્બ થાય તો મુખ્ય મહેતાજીએ ઉપ્પુટિની પરવાનગી મેળવી પરીક્ષા લઈ લેવી.

( ૧૨ ) ધોરણોના ખર્ચ પ્રમાણે સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ પોતપોતાની ચોપડીઓ, રહેડો, કાગળો, કલમો, સાહી વગેરે લાવવાં જોઈએ. ખાતાએ મંજુર નહિ કરેલી એવી કોઈ ચોપડી, ચિત્રો, નકશા વગેરે નિશાળમાં વાપરવા કે લાવવા દેવા નહિ, અને કોઈ પણ વિદ્યાર્થીએ ટેક્સ્ટ-બુક અથવા ઇનામને માટે મંજુર નહિ થયેલી ચોપડી નિશાળમાં લાવવી નહિ. “ મીનિંગ બુકો ” ( અર્થની ચોપડીઓ ) અને “ ખુલાસાઓ ” ની ચોપડીઓ વાપરવાની સખત મના છે.

( ૧૩ ) શરીરશિક્ષા કવચિત્ જ કરવી. જરૂર પડે સારે તે કોઈ પણ આસિસ્ટન્ટે ન કરવી. મુખ્ય મહેતાજીએ પડે કરવી. હલકી નેતરની સોટી વાપરવી.

**પ્રકરણ ૨ જી. વિદ્યાર્થી દાખલ કરવા તથા**

**ઉઠાડી લેવા વિષે.**

( ૧ ) ચાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકો સિવાય તથા કોઈ પણ ચેપી અથવા ગૂઝતા રોગવાળાં છોકરાં સિવાય બધા વિદ્યાર્થીઓને નિશાળોમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

૨૧૦ વર્નાક્યુલર પુરપશિક્ષકો અને શ્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંમત.

( ૯ ) કોઈ પણ આસિસ્ટન્ટને દંડ કરવાનો અથવા તેને ખરતરફ કરવાનો મહેતાજીને અધિકાર નથી.

( ૧૦ ) નિશાળનો ચોરડો વાળવાનું, નિશાળનો સામાન સાફ કરવાનું ઇલાદિ હલકું કામ કોઈ પણ વિદ્યાર્થી પાસે તેની મરજી ઉપરાંત અને કામ કરવા બદલ પૈસા આપ્યા સિવાય કરાવવું નહિ.

( ૧૧ ) વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય વર્ગોમાં ગોઠવવાની, અને વરસનાં અભ્યાસ મુજબ તથા વાર્ષિક પરીક્ષાના પરિણામ મુજબ ઉપલાં ધોરણોમાં રીતસર ચલાવવાની જુરમેદારી મુખ્ય મહેતાજીને શિર છે. વિશેષ કરીને નિશાળીઆ નીચલાં ધોરણોમાં જોઈએ તે કરતાં વધારે મુદત પડ્યા રહેશે તો તે માટે એ જવાબદાર ગણાશે. ડેપુટીની વાર્ષિક પરીક્ષા જે તારીખે થતી જોઈએ તે તારીખ વીતી જઈ તેને વિલમ્બ થાય તો મુખ્ય મહેતાજીએ ડેપુટીની પરવાનગી મેળવી પરીક્ષા લઈ લેવી.

( ૧૨ ) ધોરણોના અપ પ્રમાણે સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ પોતપોતાની ચોપડીઓ, રહેડો, કાગળો, કલમો, સાહી વગેરે લાવવાં જોઈએ. ખાતાએ મંજુર નહિ કરેલી એવી કોઈ ચોપડી, ચિત્રો, નકશા વગેરે નિશાળમાં વાપરવા કે લાવવા દેવાં નહિ, અને કોઈ પણ વિદ્યાર્થીએ ટેકસ્ટ-બુક અથવા ધનામતે માટે મંજુર નહિ થયેલી ચોપડી નિશાળમાં લાવવી નહિ. “ મીનિંગ બુકો ” ( અર્થની ચોપડીઓ ) અને “ ખુલાસાઓ ” ની ચોપડીઓ વાપરવાની રાખત મના છે.

( ૧૩ ) શરીરશિક્ષા કવચિત્તજ કરવી. જરૂર પડે સારે તે કોઈ પણ આસિસ્ટન્ટે ન કરવી. મુખ્ય મહેતાજીએ પડે કરવી. હલકી નેતરની સોટી વાપરવી.

**પ્રકરણ ૨ જી. વિદ્યાર્થી દાખલ કરવા તથા**

**ઉઠાડી લેવા વિષે.**

( ૧ ) ચાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકો સિવાય તથા કોઈપણ ચેપી અથવા હાડતા રોગવાળાં છોકરાં સિવાય બધા વિદ્યાર્થીઓને નિશાળોમાં દાખલ કરવામાં આવશે.



૨૧૨ વર્નાક્યુલર પુસ્તકલેખકો અને શ્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

( ૭ ) નિશાળમાં પટેલીજ દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ પોતાના માખાપ અથવા વાલીની સહીનું ઉમરનું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈશે. આ સર્ટિફિકેટમાં જણાવેલી જન્મતારીખ નિશાળના રજિસ્ટરમાં નોંધવામાં આવશે, અને માખાપ અગર વાલીને ખજર આપવી કે માત્ર અપવાદ તરીકે ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની અથવા સિંધમાં એડ્યુકેશન ઇન્સ્પેક્ટરની મંજૂરી વગર પાછળથી જન્મતારીખ બદલવા દેવામાં આવશે નહિ. નિશાળ બદલવી પડે ત્યારે નવી નિશાળના રજિસ્ટરમાં લીવિંગ સર્ટિફિકેટમાં આપેલી જન્મતારીખ દાખલ કરવામાં આવશે.

( ૮ ) દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ જે ખાના તરફથી માન્ય કચેરી કોઈ પણ શાળામાં પહેલાં અભ્યાસ કર્યો હશે, તે તેણે જેથી નિશાળનું મુકરર કચેરી નમુના મુજબનું લીવિંગ સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈશે જે કોઈ અગત્યનાર એમ કહે કે મને લીવિંગ સર્ટિફિકેટ આપવાની ના પાડે છે, તે નવી નિશાળના મહેતાજીએ પાઠલી નિશાળના મહેતાજીને ખજર આપવી કે એ છોકરો દાખલ થવા માગે છે, અને આઠ દિવસની મુદતમાં સર્ટિફિકેટ નહિ આપવાનો સતોપકાગક ખુલાસો ન મળે તે તેણે તે વિદ્યાર્થીને દાખલ કરવો, અને તગત ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને ટિપોર્ટ કરવો. તે અમલદારે એ ખામતમા તજરીજ કરવી, અને તેનું પરિણામ નવી નિશાળના મહેતાજીને જણાવવું.

( ૯ ) કોઈ વિદ્યાર્થીના માખાપ અથવા વાલી અરજ કરશે એટલે કઈ પણ ફી લીધા વગર મહેતાજી તરફથી તેની સહી સાથેનું લીવિંગ સર્ટિફિકેટ વિદ્યાર્થીને મળી શકે.

(૧૦) જે નિશાળીઓ રજા લીધા પિના મહિનામાં પંદરથી વધારે દિવસ રજા, અથવા રજા લઈને લાગલાગટ ત્રણ મહિનાથી વધારે મુદત લગી ગેરહાજર રહેશે, તેનું નામ રજિસ્ટરમાંથી કાઢી નાખવામાં આવશે.

( ૧૧ ) કોઈ નિશાળીઓ માગણી કરે અને ચાર આના ફી આપે તે તેને મુખ્ય મહેતાજીએ સામાન્ય રજિસ્ટરમાંથી પોતાની મદદી સાથેના ઇન્ટેન્શન આપવો.

૨૧૨ વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

( ૭ ) નિશાળમાં પહેલીજ વખત દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ પોતાના માબાપ અથવા વાલીની સહીનું ઉમરનું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈશે. આ સર્ટિફિકેટમાં જણાવેલી જન્મતારીખ નિશાળના રજિસ્ટરમાં નોંધવામાં આવશે; અને માબાપ અગર વાલીને ખબર આપવી કે માત્ર અપવાદ તરીકે ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની અથવા સિંધમાં એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની મંજૂરી વગર પાછળથી જન્મતારીખ બદલવા દેવામાં આવશે નહિ. નિશાળ બદલવી પડે સારે નવી નિશાળના રજિસ્ટરમાં લીવિંગ સર્ટિફિકેટમાં આપેલી જન્મતારીખ દાખલ કરવામાં આવશે.

( ૮ ) દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ જે ખાતા તરફથી માન્ય કરેલી કોઈ પણ શાળામાં પહેલાં અભ્યાસ કર્યો હશે, તો તેણે છેલ્લી નિશાળનું મુકરર કરેલા નમુના મુજબનું લીવિંગ સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈશે. જે કોઈ અરજદાર એમ કહે કે મને લીવિંગ સર્ટિફિકેટ આપવાની ના પાડે છે, તો નવી નિશાળના મહેતાજીએ પાઠશી નિશાળના મહેતાજીને ખબર આપવી કે એ છોકરો દાખલ થવા માગે છે, અને આઠ દિવસની મુદતમાં સર્ટિફિકેટ નહિ આપવાનો સંતોષકારક ખુલાસો ન મળે તો તેણે તે વિદ્યાર્થીને દાખલ કરવો, અને તરત ડેપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટરને રિપોર્ટ કરવો. તે અમલદારે એ ખાખતમાં તજનીજ કરવી, અને તેનું પરિણામ નવી નિશાળના મહેતાજીને જણાવવું.

( ૯ ) કોઈ વિદ્યાર્થીના માબાપ અથવા વાલી અરજ કરશે એટલે કંઈ પણ ફી લીધા વગર મહેતાજી તરફથી તેની સહી સાથેનું લીવિંગ સર્ટિફિકેટ વિદ્યાર્થીને મળી શકશે.

(૧૦) જે નિશાળાઓ રજા લીધા વિના મહિનામાં પંદરથી વધારે દિવસ ૮.૩૦, અથવા રજા લઈને લાગલાગટ ત્રણ મહિનાથી વધારે મુદત લગી ગેરહાજર રહેશે, તેનું નામ રજિસ્ટરમાંથી કાઢી નાંખવામાં આવશે.

( ૧૧ ) કોઈ નિશાળાઓ માગણી કરે અને ચાર આના ફી આપે તો તેને મુખ્ય મહેતાજીએ સામાન્ય રજિસ્ટરમાંથી પોતાની સહી સાથેના ઇન્ટેન્શન આપવો.

( ૫ ) ફી જરાબર વસુલ કરવાની તથા તે સંભાળથી રાખવાની જવાબદારી તિજોરીમાં અથવા તાલુકા માસ્તરને મોકલતાં સુધી મહેતાજીને શિર છે. કોઈ વર્ગની ફી ઉઘરાવવાનું કામ તે પોતાના આસિસ્ટન્ટને સોંપશે તો તેનું જોખમ તેને ( મહેતાજીને ) શિર રહેશે.

**પ્રકરણ ૪ શું. પગાર લેવા અને વહેંચવા વિષે તથા ફર્નિચર્ન્ટ, મરામત, વગેરેનાં નાણાંની વ્યવસ્થા.**

( ૧ ) સર્વે મહેતાજીઓ તથા આસિસ્ટન્ટને તેમનો પગાર તેમને ગામ પહોંચાડવામાં આવશે.

( ૨ ) પગારનાં નાણાં તાલુકા સિપાઈ લઈને આવે કે તરત પ્રત્યેક મહેતાજીએ પહોંચવહી પર પોતાની સહી કરી પોતાનો પગાર લેવો, અને તે પર આસિસ્ટન્ટની સહી કરાવી તેમને તેમનો પગાર આપી દેવો. કોઈ પણ કારણસર સિપાઈને ખોટી કરવો નહિ.

( ૩ ) સિપાઈ પગાર લઈને આવે ત્યારે નિશાજ બંધ હોય તો મહેતાજીએ આખી રકમ લઈ લેવી, પહોંચવહી પર સહી કરવી, અને નિશાજ ઉઘડેથી તરતજ આસિસ્ટન્ટને તેમનો પગાર આપી દેવાની તજવીજ કરવી.

( ૪ ) મહેતાજી ગામમાં હાજર ન હોય તો જે આસિસ્ટન્ટના હવાલામાં નિશાજ હોય તેણે પગારનાં નાણાં લઈ તેની વ્યવસ્થા કરવી.

( ૫ ) કોઈ આસિસ્ટન્ટ જોરહાજર હોય તો મુખ્ય મહેતાજીએ તેનો પગાર લઈ તેની વતી પહોંચવહી પર સહી કરવી. એ રીતે જોરહાજર નો કરેલો લીધેલો પગાર તેઓ પાછા હાજર થાય કે તરત તેમને આપી દેવો અને નિશાજની પગારની પહોંચવહીમાં તેમની સહી લેવી. તેઓ તે મહિનો પૂરો થતા સુધીમાં પાછા હાજર ન થાય, તો માસિક પત્રક (નમુના જુઠું) માં તેમનો પગાર અનામત તરીકે બતાવવો. જે મહિનાથી વધારે મુદત સુધી એની અનામત વ્યવસ્થા ક્યાં વગર રહે, તો તેની શી વ્યવસ્થા કરવી તે વિષે ડિપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટરને લખીને હુકમ મંગાવવો.

( ૬ ) તુરંત મુદતને માટે રાખેલા જે અવેજીઓનાં નામ સિપાઈની લાવેલી પહોંચવહીમાં દાખલ થયાં ન હોય તેમની સહી મહેતાજીએ નિશાજની

૨૧૪ વર્તિકપુસ્તક પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનાં ધારાસંગ્રહ.

( ૫ ) ફો જરાબર વસુલ કરવાની તથા તે સંભાળથી રાખવાની જવાબદારી તિજોરીમાં અથવા તાલુકા માસ્તરને મોકલતાં સુધી મહેતાજીને શિર છે. કોઈ વર્ગની ફો ઉધરાવવાનું કામ તે પોતાના આસિસ્ટન્ટને સોંપશે તો તેનું જોખમ તેને ( મહેતાજીને ) શિર રહેશે.

**પ્રકરણ ૪ થું. પગાર લેવા અને વહેંચવા વિષે તથા કન્ટિજન્ટ, મરામત, વગેરેનાં નાણાંની વ્યવસ્થા.**

( ૧ ) સર્વ મહેતાજીઓ તથા આસિસ્ટન્ટોને તેમનો પગાર તેમને ગામ પહોંચાડવામાં આવશે.

( ૨ ) પગારનાં નાણાં તાલુકા સિપાઈ લઈને આવે કે તરત પ્રત્યેક મહેતાજીએ પહોંચવહી પર પોતાની સહી કરી પોતાનો પગાર લેવો, અને તે પર આસિસ્ટન્ટોની સહી કરાવી તેમને તેમનો પગાર આપી દેવો. કોઈ પણ કારણસર સિપાઈને ખોટી કરવો નહિ.

( ૩ ) સિપાઈ પગાર લઈને આવે સારે નિશાળ બંધ હોય તો મહેતાજીએ આખી રકમ લઈ લેવી, પહોંચવહી પર સહી કરવી, અને નિશાળ ઉઘડેથી તરતજ આસિસ્ટન્ટોને તેમનો પગાર આપી દેવાની તબ્વીજ કરવી.

( ૪ ) મહેતાજી ગામમાં હાજર ન હોય તો જે આસિસ્ટન્ટના હવાલામાં નિશાળ હોય તેણે પગારનાં નાણાં લઈ તેની વ્યવસ્થા કરવી.

( ૫ ) કોઈ આસિસ્ટન્ટ ગેરહાજર હોય તો મુખ્ય મહેતાજીએ તેનો પગાર લઈ તેની વતી પહોંચવહી પર સહી કરવી. જે રીતે ગેરહાજર નોંધ કરેલો લીધેલો પગાર તેઓ પાછા હાજર થાય કે તરત તેમને આપી દેવો અને નિશાળની પગારની પહોંચવહીમાં તેમની સહી લેવી. તેઓ તે મહિનો પૂરો થતા સુધીમાં પાછા હાજર ન થાય, તો માસિક પત્રક (નમુના જુદો) માં તેમનો પગાર અનામત તરીકે બતાવવો. જે મહિનાથી વધારે મુદત સુધી એવી અનામત વ્યવસ્થા કર્યા વગર રહે, તો તેની શી વ્યવસ્થા કરવી તે વિષે ઉપ્યુદિ ઇન્સ્પેક્ટરને લખીને હુકમ મંગાવવો.

( ૬ ) તૂટક મુદતને માટે રાખેલા જે અવેજીઓનાં નામ સિપાઈની લાવેલી પહોંચવહીમાં દાખલ થયાં ન હોય તેમની સહી મહેતાજીએ નિશાળની

## પ્રકરણ ૫ મું.

### નિશાળની હાજરી તથા તહેવારો.

( ૧ ) ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરે સ્થાનિક જરૂરીઆત પ્રમાણે મુકરર કરેલ વખતે દરરોજ નિશાળ લરાશે.

( ૨ ) દરરોજના કામ કરવાના કલાકની સંખ્યા વધારેમાં વધારે ૭ ની ઠેરવવામાં આવે છે, અને નિયમ તરીકે કોઈ પણ નિશાળમાં એકી વખતે લાગલાગટ ત્રણ કલાકથી ઉપરાંત શિક્ષણ આપવું નહિ.

( ૩ ) પ્રત્યેક નિશાળમાં રવિવારે આખા દિવસની અને અકવાડીઆના કોઈ ખીળ દિવસે અર્ધા દિવસની રજા પાળવી. વળી ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર અથવા ખીળે તપાસનાર અમલદાર નિશાળની વાર્ષિક પરીક્ષા પછી તરતજ એક અકવાડીઆની રજા આપી શકશે. ખીળ મનુર કરેલા તહેવારો કોઈ પણ પ્રસંગે કેલેન્ડર \* વર્ષમાં છોડરાની નિશાળો માટે ૩૦ દિવસથી, અને છોડરીઓની નિશાળો માટે ૪૦ દિવસથી વધવા ન જોઈએ. વસ્તીની જુદી જુદી જાતો માટે સ્થાનિક જરૂરીઆત પ્રમાણે એ તહેવારોની વહેંચણીનો નિર્ણય ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર કરશે. નીચલા તહેવારો બધી નિશાળોમાં પાળવા.

નાતાલનો દિવસ.

ગુડ ફ્રાઇડે.

ઈંગ્લિશ બેસતા વર્ષનો દિવસ.

શહેનશાહનો જન્મદિવસ.

દરેક નિશાળમાં બધા તહેવારોની યાદી ટાંગની જોઈએ.

( ૪ ) નિશાળનું કામ વખતસર શરૂ થાય તેટલા માટે શિક્ષકોએ અને નિશાળીઆઓએ નિશાળના ઠેરવેલા વખતથી દસ મિનિટ અગાઉ આવી હાજર થવું, એ વર્ગો ગોઠવીને નિશાળીઆને બેસાડી દેવા, તથા વખતસર કામ શરૂ કરવાની બધી તૈયારીઓ કરવી.

( ૫ ) નિશાળના ઠેરવેલા વખતમાં શિક્ષકોએ નિશાળમાં હાજર રહી પોતાનું તમામ લક્ષ શિખવવામાં લગાડવું જોઈએ. આવતા માસને માટે હાજરીપત્રકો લખીને તૈયાર કરવામાં મહિનાની છેલ્લી તારીખે બે ત્રણ કલાક રોકાય તે સિવાય કઈ પણ ખાતગી કે દફતરી કામ કરવું નહિ.

\* તા. ૧ લી જાન્યુઆરિથી તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીનું અગ્રેજ પંચાંગનું વર્ષ.

## પ્રકરણ ૫ મું.

### નિશાળની હાજરી તથા તહેવારો.

( ૧ ) ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરે સ્થાનિક જરૂરીઆત પ્રમાણે મુકરર કરેલે વખતે દરરોજ નિશાળ ભરાશે.

( ૨ ) દરરોજના કામ કરવાના કલાકની સંખ્યા વધારેમાં વધારે જ ની ઠેરવવામાં આવે છે, અને નિયમ તરીકે કોઈ પણ નિશાળમાં એકી વખતે લાગલાગટ ત્રણ કલાકથી ઉપરાંત શિક્ષણ આપવું નહિ.

( ૩ ) પ્રત્યેક નિશાળમાં રવિવારે આખા દિવસની અને અઠવાડીઆના કોઈ બીજા દિવસે અર્ધા દિવસની રજા પાળવી. વળી ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર અથવા બીજા તપાસનાર અમલદાર નિશાળની વાર્ષિક પરીક્ષા પછી તરતજ એક અઠવાડીઆની રજા આપી શકશે. બીજા મજુર કરેલા તહેવારો કોઈ પણ પ્રસંગે કેલેન્ડર \* વર્ષમાં છોડરાની નિશાળો માટે ૩૦ દિવસથી, અને છોડરીઓની નિશાળો માટે ૪૦ દિવસથી વધવા ન જોઈએ. વસ્તીની જુદી જુદી જાતો માટે સ્થાનિક જરૂરીઆત પ્રમાણે એ તહેવારોની વહેંચણીનો નિર્ણય ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર કરશે. નીચલા તહેવારો બધી નિશાળોમાં પાળવા.

નાતાલનો દિવસ.

ગુડ ફ્રાઇડે.

ઈંગ્લેન્ડ બેસતા વર્ષનો દિવસ.

શહેનશાહનો જન્મદિવસ.

દરેક નિશાળમાં બધા તહેવારોની યાદી ટાંગવી જોઈએ.

( ૪ ) નિશાળનું કામ વખતસર શરૂ થાય તેટલા માટે શિક્ષકોએ અને નિશાળીઆઓએ નિશાળના ઠેરવેલા વખતથી દસ મિનિટ અગાઉ આવી હાજર થવું, એ વર્ગો ગોઠવીને નિશાળીઆને બેસાડી દેવા, તથા વખતસર કામ શરૂ કરવાની બધી તૈયારીઓ કરવી.

( ૫ ) નિશાળના ઠેરવેલા વખતમાં શિક્ષકોએ નિશાળમાં હાજર રહી પોતાનું તમામ લક્ષ શિષ્યવવામાં લગાડવું જોઈએ. આવતા માસને માટે હાજરીપત્રકો લખીને તૈયાર કરવામાં મહિનાની છેલ્લી તારીખે બે ત્રણ કલાક રોકાય તે સિવાય કંઈ પણ ખાનગી કે દફતરી કામ કરવું નહિ.

\* તા. ૧ લી જાન્યુઆરિથી તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીનું અંગ્રેજી પંચાંગનું વર્ષ.

૨૧૮ વર્નાકુલર પુસ્તકલેક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસૂચક.

૩ નમગ્નુ રજિસ્ટર (ડ્રેલોંગ)

૪ ડેડરેક (સામાનનુ રજિસ્ટર)

૫ પુસ્તકો તથા નકશાઓનુ રજિસ્ટર.

૬ માસિકપત્રક

૭ લોકલક્ષ લગનાઓનુ રજિસ્ટર.

૮ માસિક પગાની પદોચ્ચલી

૯ ડેપુટિ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ મોકલવાના માર્પિક પત્રો.

૧૦ બનક બારનીશી

૧૧ આનક બારનીશી

૧૨ રજાની અગુના નમુના

૧૩ ડ્રેસીશન (મગમન અગર બાધાન પૂર થયાનુ) સર્ટિફિકેટ

૧૪ વખતપત્રક

૧૫ મહેતાનુ નોધપત્ર.

૧૬ લીવિંગ સર્ટિફિકેટ

વિઝિટર્સ બુક, ઉમરના સર્ટિફિકેટની ફાઇલ, લોકલક્ષ લગનાઓ સર્ટિફિકેટની ફાઇલ, લીવિંગ સર્ટિફિકેટની ફાઇલ

પત્રો શી રીતે ભરના તે વિષે દરેક પત્રના નમુનામા સ્વતંત્ર આપી છે તે પર અત્યંત લલ આપવું

(૨) અવળા રજિસ્ટરો અને દફતરો નિશાળની મિલકત છે, અને મહેતાનુ બદલી થાય તે વારે કોઈ પણ ગણુસર તેણે તે આવે વર્ષ જવા નહિ.

(૩) સર્વ વિષયો અને પત્રો વખતસર મોકલવાની, રજિસ્ટરો સ્વચ્છ અને નિયમસર રાખવાની, તથા નિશાળના દફતરો સતીસવામત રાખવાની જવાબદારી મ તાજીને સિર છે.

(૪) બેકનમોર્ડ નિગાળાના મહેતાનુઓએ માત્ર ડેપુટિ ઇન્સ્પેક્ટર જોડે પગલાયો પત્રવહેવા રાખવો પરંતુ ઇન્સ્પેક્ટર તરફથી પગલાયું લખાણ આવે તો તેનો તાગેબાર ઉત્તર લખી મોકલવામાં વિનમ્ર કવો નહિ તાજાના નોકરોએ પોતાની અગુઓ અને રિપોર્ટ મહેતાનુ મા રક્ત મોકલવા, અને તે પર મહેતાનુએ પોતાનો અભિપ્રાય લખીને તે રવાને કરવા

૩ નંબરનું રજિસ્ટર (કોટેલોગ)

૪ ડેકરેટક (સામાનનું રજિસ્ટર).

૫ પ્રસ્તકો તથા નકશાઓનું રજિસ્ટર.

૬ માસિકપત્રક.

૭ લોકલફંડ ભરનારાઓનું રજિસ્ટર.

૮ માસિક પગારની પહોંચવહી.

૯ ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ મોકલવાનાં વાર્ષિક પત્રકો.

૧૦ જવક બારનીશી.

૧૧ આવક બારનીશી.

૧૨ રજની અરજના નમુના.

૧૩ કમ્પ્લીશન (મરામત અગર બાંધકામ પૂરું થયાનું) સર્ટિફિકેટ.

૧૪ વખતપત્રક.

૧૫ મહેતાજીની નોંધવહી.

૧૬ લીવિંગ સર્ટિફિકેટ.

નિઝિટસં જુદા, ઉંમરના સર્ટિફિકેટની કાઠલિ, લોકલફંડ ભરનારા સર્ટિફિકેટની કાઠલિ, લીવિંગ સર્ટિફિકેટની કાઠલિ.

પત્રકો શી રીતે ભરવાં તે વિશે દરેક પત્રકના નમુનામાં મુદનાઓ આપી છે તે પર અડાઅર લક્ષ આપવું.

(૨) સઘળાં રજિસ્ટરો અને દફતરો નિશાળની મિલકત છે, અને મહેતાજીની બદલી થાય તે વારે કોઈ પણ કારણસર તેણે તે સાથે લઈ જવાં નહિ.

(૩) સર્વે રિપોર્ટો અને પત્રકો વખતસર મોકલવાની, રજિસ્ટરો સ્વચ્છ અને નિયમસર રાખવાની, તથા નિશાળનાં દફતરો સહીસલામત રાખવાની જવાબદારી ગરતાજીને શિર છે.

(૪) લોકલખોર્ડ નિશાળોના મહેતાજીઓએ માત્ર ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર જન્ટલે પરભાર્યો પત્રવહેવાર રાખવો; પરંતુ ઇન્સ્પેક્ટર તરફથી પરભાર્યું લખાણ આવે તો તેનો બાગેબાર ઉત્તર લખી મોકલવામાં વિલંબ કરવો નહિ. તાબાના નોકરોએ પોતાની અરજીઓ અને રિપોર્ટો મહેતાજીની મારફત મોકલવાં, અને તે પર મહેતાજીએ પોતાનો અલિખાય લખીને તે સ્વાને કરવાં.



ગેરહાજર સખ્સના પગાર કરતાં વધારે ખર્ચ થયા સિવાય તેનું કામ ચલાવવા માટે સંતોષકારક ગોઠવણ થઈ નહિ શકે તો હકની રજા આપવામાં આવશે નહિ.

( બ ) પરંતુ ઠારણ બતાવવામાં આવશે ત્યારે ડાકટરના સર્ટિફિકેટથી એકન્દર ત્રણ વર્ષની રજા મળી શકશે, પરંતુ એકી વખતે બે વર્ષથી વધારે નહિ. તેનું કામ ચલાવવાની યોગ્ય ગોઠવણ થઈ શકશે તો ગેરહાજરીની પ્રત્યેક મુદતના પહેલા પંદર મહિના લગી તેને નીચે પગાર મળશે, પરંતુ એકન્દર ૩૦ મહિના કરતાં વધારે મુદત તે નહિ મળે, અને બાકીની મુદતમાં ચોથા ભાગનો પગાર મળશે.

( ક ) છ વર્ષ લાગતાગટ નોકરી કીધા પછી એકી વખતે છ માસની ખાતગી કામની રજા મળી શકશે. અને પછી છ છ વર્ષે તેફરી ફરી મળી શકશે. ( બ ) માં જણાવેલી શરત પ્રમાણે એવી ગેરહાજરીમાં અર્થો પગાર મળશે.

( ૩ ) જે મહેતાજીઓએ ખાતગી કામની રજા ભોગવી નહિ હોય તેમને હેઠળ લખ્યા પ્રમાણે ફેલો રજા મળશે:—

૧૦ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, અને સાર પછી આઠ આઠ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત; અથવા ૧૮ વર્ષની નોકરી થયા કેડે બે વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, અને સાર પછી આઠ આઠ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, પરંતુ એકન્દર બે વર્ષ કરતાં વધારે મુદતની ફેલો રજા મળશે નહિ. છ અઠવાડીઆથી વધારે મુદતની હકની રજા ભોગવ્યા પછી ૧૮ મહિના વીત્યા પહેલાં ફેલો અપાશે નહિ. ( બ ) માં જણેલી શરતને અનુસરી એવી ગેરહાજરીમાં નીચે પગાર આપવામાં આવશે.

( ઈ ) કાયદા પ્રમાણે ખીજ ટોઈ પણ પ્રકારની રજા મળી શકે એમ ન હોય ત્યારે જેટલી જરૂર હશે તેટલી મુદતની પગાર કપાતે રજા આપવામાં આવશે.

( ફ ) ટ્રેનિંગ કોલેજની અથવા વર્નાકુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં બેસવાની જે મહેતાજીઓની અને આસિસ્ટન્ટની ઇચ્છા હશે તેમને ચાપુ પગારે

ગેરહાજર સમ્પત્તિ પગાર કરતાં વધારે ખર્ચ થયા સિવાય તેનું કામ ચલાવવા માટે સંતોષકારક ગોઠવણ થઈ નહિ સકે તો હકની રજા આપવામાં આવશે નહિ.

( બ ) પૂરતું કારણ બતાવવામાં આવશે ત્યારે ડાક્ટરના સર્ટિફિકેટથી એકન્દર ત્રણ વર્ષની રજા મળી શકશે, પરંતુ એકી વખતે બે વર્ષથી વધારે નહિ. તેનું કામ ચલાવવાની યોગ્ય ગોઠવણ થઈ શકશે તો ગેરહાજરીની પ્રત્યેક મુદતના પહેલા પંદર મહિના લગી તેને નીમે પગાર મળશે, પરંતુ એકન્દર ૩૦ મહિના કરતાં વધારે મુદત તે નહિ મળે, અને ખાફીની મુદતમાં એથા ભાગનો પગાર મળશે.

( ક ) છ વર્ષ લાગણાગટ નોકરી કીધા પછી એકી વખતે છ માસની ખાતગી કામની રજા મળી શકશે. અને પછી છ છ વર્ષે તેફરી ફરી મળી શકશે. ( ખ ) માં જણાવેલી શરત પ્રમાણે એવી ગેરહાજરીમાં એથા પગાર મળશે.

( ડ ) જે મહેતાજીઓએ ખાતગી કામની રજા ભોગવી નહિ હોય તેમને હેઠળ લખ્યા પ્રમાણે ફેલો રજા મળશે:—

૧૦ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, અને સાર પછી આઠ આઠ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત; અથવા ૧૮ વર્ષની નોકરી થયા કેડે બે વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, અને સાર પછી આઠ આઠ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, પરંતુ એકન્દર બે વર્ષ કરતાં વધારે મુદતની ફેલો રજા મળશે નહિ. છ અઝવાડીઆથી વધારે મુદતની હકની રજા ભોગવ્યા પછી ૧૮ મહિના વીત્યા પહેલાં ફેલો અપાશે નહિ. ( ખ ) માં લખેલી શરતને અનુસરી એવી ગેરહાજરીમાં નીમે પગાર આપવામાં આવશે.

( ઈ ) કાયદા પ્રમાણે ખીંછ કોઈ પણ પ્રકારની રજા મળી શકે એમ ન હોય ત્યારે જેટલી જરૂર હશે તેટલી મુદતની પગાર કપાતે રજા આપવામાં આવશે.

( ફ ) ટ્રેનિંગ કોલેજની અથવા વર્ગક્રયુક્ત કામના પરીક્ષામાં બેસવાની જે મહેતાજીઓની અને આસિસ્ટન્ટની કચ્છા હશે તેમને ચાતુ પગારે

૨૨૨ વનાંકયુક્તર પુરુષગિર્ધકા અને સ્ત્રીશિક્ષકા માટેનો ધારાસંગ્રહ.

૨૦૧ લેનાર નોકરી ગેરહાજરીમાં તેનું કામ ચલાવવાને કરવા ધારેલી ગોઠવણો જણાવવી. જે આ સંધર્ષી બાબતો ઉપર ઇન્સ્પેક્ટરને સતોષકારક નહિ જણાય તો ગેરહાજર રહેનાર સખસનો ગેરહાજરીની મુદતનો પૂરે પગાર કપાશે. એવી રજા પરથી પાછા હાજર થયેલી પણ ઉપર ઇન્સ્પેક્ટરને રિપોર્ટ કરવો. (તા. ૧ લી એપ્રિલથી તા. ૩૧ મી માર્ચ સુધીમાં એટલે) એક સરકારી વર્ષમાં કોઈ પણ કાગલુસર વીસ કરતાં વધારે દિવસની રજા બોગવી શકાશે નહિ.

(૫) નિશાળનો મુખ્ય અથવા એકલો મહેતાજી કોઈ પણ પ્રકારની રજા પર જવાનો હોય ત્યારે તેણે પોતાના હરાદા વિષે ઉપર ઇન્સ્પેક્ટરને તથા સ્કૂલકમિટિને ખબર આપવી.

(૬) (કેઝ્યુઅલ રજા સિવાય બીજી) રજાની તમામ અરજીઓ નમુના ૧૨ પ્રમાણે કરવી.

(૭) કોઈ પણ મહેતાજી અથવા આસિન્ટન્ટ મેટ્રા નિયમમાં બતાવેલી કેઝ્યુઅલ રજા સિવાય બીજી રજા પર ઉપર ઇન્સ્પેક્ટરની અગાઉથી પરવાનગી લીધા વિના જઈ શકે નહિ, અને તેણે મજૂર થએલી મુદતની અદર નોકરી ઉપર પાછા હાજર થવું જોઈશે. આ નિયમ તોડશે તો પગારનું નુકસાન થશે, દડ થશે, અને કદાચ નોકરી જશે. એક મહિના કરતા વધારે મુદત ગેરહાજર રહેશે તો પાછલી નોકરી ૨૬ જશે.

(૮) એક મહિનાની અથવા તે કરતા વધારે મુદતની રજા આપવામાં આવી હોય ત્યારે રજાની મુદત વધારવા માટેની તમામ અરજીઓ આપેલી રજા પૂરી થવાના ઓળખમાં ઓછા પદર દિવસ પહેલાં કરવી જોઈએ.

(૯) કોઈ પણ શિક્ષકે રજા લીધી હોય અથવા રવિવાર અને તહેવાર હોય તે સિવાય કોઈ બીજે દિવસે પોતાનું ગામ છોડીને જવું નહિ. રજાના દિવસની અથવા રવિવાર અથવા તહેવારના દિવસની સાંજ સુધીમાં તેણે પોતાને મુકામે અવસ્ય પાછા હાજર થવું જોઈએ.

(૧૦) ઇન્સાફની કોર્ટમાં હાજર થવાનો શિક્ષક પર અમનસ આવે તો તેણે એકદમ ઉપર ઇન્સ્પેક્ટરને તે હકીકતનો રિપોર્ટ કરવો. વળી તે કઈ તારાખે ગયો અને નોકરી પરથી કેટલી મુદત ગેરહાજર રહ્યો તેનો તેણે

૨૨૨ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

૨૭૧ લેનાર નોકરની ગેરહાજરીમાં તેનું કામ ચલાવવાને કરવા ધારેલી ગોઠવણો જાણાવવી. જો આ સંઘની પાખતો ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને સંતોષકારક નહિ જણાય તો ગેરહાજર રહેનાર સંઘસભા ગેરહાજરીની મુદતનો પૂરો પગાર કપાશે. એવી રજા પરથી પાછા હાજર થયેથી પણ ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને રિપોર્ટ કરવો. (તા. ૧ લી એપ્રિલથી તા. ૩૧ મી માર્ચ મુધીમાં એટલે) એક સરકારી વર્ષમાં કોઈ પણ કારણસર વીસ કરતાં વધારે દિવસની રજા ભોગવી શકાશે નહિ.

(૫) નિશાળનો મુખ્ય અથવા એકલો મહેતાજી કોઈ પણ પ્રકારની રજા પર જવાનો હોય ત્યારે તેણે પોતાના ધરાદા વિશે ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને તથા રફુલકમિટિને ખબર આપવી.

(૬) (કેઝ્યુઅલ રજા સિવાય બીજી) રજાની તમામ અરજીઓ નમુના ૧૨ પ્રમાણે કરવી.

(૭) કોઈ પણ મહેતાજી અથવા આસિસ્ટન્ટ ચોયા નિયમમાં બતાવેલી કેઝ્યુઅલ રજા સિવાય બીજી રજા પર ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરની અગાઉથી પરવાનગી લીધા વિના જઈ શકેશે નહિ, અને તેણે મંજૂર થએલી મુદતની અંદર નોકરી ઉપર પાછા હાજર થવું જોઈશે. આ નિયમ તોડશે તો પગારનું નુકસાન થશે, દંડ થશે, અને કદાચ નોકરી જશે. એક મહિના કરતાં વધારે મુદત ગેરહાજર રહેશે તો પાછલી નોકરી રદ જશે.

(૮) એક મહિનાની અથવા તે કરતાં વધારે મુદતની રજા આપવામાં આવી હોય ત્યારે રજાની મુદત વધારવા માટેની તમામ અરજીઓ આપેલી રજા પૂરી થવાના ઓછામાં ઓછા પંદર દિવસ પહેલાં કરવી જોઈએ.

(૯) કોઈ પણ શિક્ષકે રજા લીધી હોય અથવા રવિવાર અને તહેવાર હોય તે સિવાય કોઈ બીજે દિવસે પોતાનું ગામ છોડીને જવું નહિ. રજાના દિવસની અથવા રવિવાર અથવા તહેવારના દિવસની સાંજ મુધીમાં તેણે પોતાને સુકામે અવશ્ય પાછા હાજર થવું જોઈએ.

(૧૦) ઇન્સાફની કોર્ટમાં હાજર થવાનો શિક્ષક પર સમન્સ આવે તો તેણે એકદમ ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને તે હકીકતનો રિપોર્ટ કરવો. વળી તે કઈ તારાખે ગયો અને નોકરી પરથી કેટલી મુદત ગેરહાજર રહ્યો તેનો તેણે

## મકરણ ૮. મુસાફરીભત્યાં (ટ્રાવેલિંગ એક્સપન્સીઝ).

(૧) સગ્રહારી નોકરીને અગે કરેલી મુસાફરીમા થએલા ખરે ખગ ખરચ બદલ અમલદારને મુસાફરીભત્યુ આપનામા આવે છે ભત્યુ એ નફાનુ સાધન ન સમજનુ-એ એક અગત્યનો નિયમ છે, અને અમલદારો (સરકારી) કામસર મુસાફરી કરતા હોય તારે તેમની સાથેના તેમના કુટુંબને (મુસાફરી) ખરચ બદલ આ ધાગજોમા ખાસ બતાવ્યુ હોય તે સિવાય ભત્યુ આપવામા આવશે નહિ

(૨) અમલદાર દરેક વખતે જે જે ખરચ કરે તે મધેલ તેને આપવાના ઇરાદાથી મુસાફરીભત્યાસમધી નિયમો થકવામા આવેના નથી. એનો હેતુ એવો કે મુસાફરીને બીધે થતો વધારાનો સરાસરી ખરચ અમલદારને પૂરો કરી આપવો

(૩) મુસાફરીભત્યુ ગણવામા એ મુકામ વચ્ચેની મુસાફરી, જઈ સ્થાય એરા જે અથવા તેથી વધારે માગ હોય તેમાથી દુકામો દુકે માગે, અથવા સરખા દુકામ મર્જોમાથી ઓળખા ઓછા ખરચ-સજે માગે રેલી ગણાશે

(૪) ચલિઆતી (મુખી-ગિર) નો-રીના શિક્ષકની સરખાસગરડ માટે એ દેકા મુધી ખીજે દેકાણે બદલી થએથી તેમને નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે ભત્યુ મળી શકશે

અ ગરસ્તાનો મુસાફરી માટે માલિ જે આના પ્રમણે માઈલેજ \*  
 વ રેનવેની મુસાફરી બદલ ૫૦ અથવા તે ઉપરાતના પગારના માને બીજા મર્ગનુ મેનુ ભાડુ અને રૂ ૧૧ થી ૪૯ મુધીના પગારદારને ત્રીજા મર્ગનુ જેવુ ભાડુ.

ક સુમરને રસ્તે મુસાફરી હદય શિક્ષકની સાથે ખરેખર મુસાફરી કરતા તેના કુટુંબના કોઈ પણ માણસને કોઈ પણ સમય અને પૂરવસની અગત્યથી તેની સાથે મુસાફરી કરગનુ ન બની આવે તો બદલી તિતને મુકામે પલદારે તે માણસનુ ભાડાખરચ મરુગ કરવુ તે એવી શરતે

(૧૦) ઇન્સાફનતા સ્ત્રીએ શિક્ષકની બદલી થયા પછી ૭ મહિનાની ઉપરુટિ ઇન્સાફના અગાઉ એ મહિનાથી વડ મુદત પહેલા ન જવુ

અને નોકરી

દર માઈલે અપાનુ ભત્યુ

## પ્રકરણ ૮. મુસાફરીભત્યાં (ટ્રાવેલિંગ એક્સપન્સીઝ).

(૧) સરકારી નોકરીને અંગે કરેલી મુસાફરીમાં થએલા ખર્ચ-ખરા ખર્ચ બદલ અમલદારને મુસાફરીભત્યું આપવામાં આવે છે. ભત્યું એ નફાનું સાધન ન સમજવું—એ એક અગત્યનો નિયમ છે, અને અમલદારો (સરકારી) કામસર મુસાફરી કરતા હોય ત્યારે તેમની સાથેના તેમના કુટુંબને (મુસાફરી) ખર્ચ બદલ આ ધારાઓમાં ખાસ બતાવ્યું હોય તે સિવાય ભત્યું આપવામાં આવશે નહિ.

(૨) અમલદાર દરેક વખતે જે જે ખર્ચ કરે તે અધોજ તેને આપવાના ધરાદાથી મુસાફરીભત્યાસંબંધી નિયમો ધડવામાં આવેલા નથી. એનો હેતુ એવો છે કે મુસાફરીને લીધે થતા વધારાનો સરાસરી ખર્ચ અમલદારને પૂરો કરી આપવો.

(૩) મુસાફરીભત્યું ગણવામાં જે મુકામ વચ્ચેની મુસાફરી, જઈ શકાય એવા જે અથવા તેથી વધારે માર્ગ હોય તેમાંથી હુકામાં હુકે માર્ગ, અથવા સરખા હુકા માર્ગોમાંથી ઓછામાં ઓછા ખર્ચવાળે માર્ગે કરેલી ગણાશે.

(૪) ચલિઆતી (સુપરિચર) નોકરીના શિક્ષકોની સરકારસગવડ માટે એક હુકા પોથી બીજે હુકાએ બદલી થએથી તેમને નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે ભત્યું મળી શકશે.

અ. ગરસ્તાની મુસાફરી માટે માર્ગલે જે આના પ્રમાણે માર્ગલેજ.\*

ચ. રેલવેની મુસાફરી બદલ ૫૦ અથવા તે ઉપરાંતના પગારવાળાને બીજા માર્ગનું જેવડું ભાડું, અને રૂ. ૧૧ થી ૪૯ સુધીના પગારદારને ત્રીજા માર્ગનું જેવડું ભાડું.

ક. મુદતને રસ્તે મુસાફરી બદલ શિક્ષકની સાથે ખર્ચખર મુસાફરી કરવાના કુટુંબના કોઈ પણ માણસને કોઈ પણ સખળ અને પુત્રની અનાજીથી તેની સાથે મુસાફરી કરવાનું ન બની આવે તો બદલી પાત્રને મુકામે અમલદારે તે માણસનું ભાડાખર્ચ મંજૂર કરવું. તે એવી શરતે

(૧૦) મુસાફરીના સ્ત્રીએ શિક્ષકની બદલી થયા પછી જ મહિનાની સરખામણી ઉપર મહિનાના અગાઉ એક મહિનાથી વધુ મુદત પહેલાં ન જવું.

૨૨૬ વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

(૯) ફરી શિક્ષણ લેવા બોલાવેલા શિક્ષકોનો નીચે પ્રમાણે મુસાફરી ભત્તાનો હક થશે.

સ્ટીમર અને રેલવે ભાડું ઉપર કલા મુજબ; અને જ્યારે થોડી મુસાફરી પગરસ્તે અને થોડી રેલવે અથવા સ્ટીમર મારફત કરે, ત્યારે પગરસ્તાની મુસાફરીના રોજના ભત્તાના દર કરતાં વધે નહિ એટલું માર્ઈલેન્ડ. આવે પ્રસંગે કુટુંબનાં માણસોનો ભાડા ખર્ચ મળશે નહિ.

ફક્ત પગરસ્તાની મુસાફરી માટે દરરોજના પંદર માર્ઈલેન્ડ લેખે રોજના ભત્તાથી વધે નહિ એટલું માર્ઈલેન્ડ.

(૧૦) (૧) કોર્ટ પણ ફોજદારી દાવામાં—લશ્કરી અદાલત (કોર્ટ માર્શ્યલ) આગળ ચાલે એવા કેસનો પણ આમાં સમાવેશ થાય છે—અથવા (૨) જેમાં પક્ષકાર તરીકે સરકાર હોય એવા દિવાની દાવામાં, શિક્ષકને જે હકીકત એની જાણમાં આવી હોય તેનો અથવા સરકારી નોકર તરીકે કંઈ કામ કરવું પડ્યું હોય તેનો પુરાવો આપવાને કોર્ટના હુકમથી હાજર થવાનું હોય તો જાણે ફરી શિક્ષણ લેવાને માટે બોલાવ્યા હોય તે પ્રમાણે ભત્તુ આકારનું; અને કોર્ટના નિયમ પ્રમાણે જે મુસાફરી ભત્તા પર તેનો હક થતો હોય તે કોર્ટમાંથી લેવું, અને આકારેલા મુસાફરીના ભત્તામાંથી તેટલી રકમ બાદ કરવી.

જે માસ્તર રજા પર હોય અને જેના પર ઉપર જણાવેલી કોર્ટ આગળ હાજર થઈ સાક્ષી આપવો સમન્સ હોય, તેને આ ધારા મુજબ તે જાણે નોકરી પર હાજર હોય તેમ ગણી જે ટૂંકાણેથી તેને બોલાવેતો હોય ત્યાંથી જવા આવવાનું મુસાફરીભત્તુ મળશે.

(૧૧) (ઉપર જણાવેલા સિવાયના) ખીજા સંજોગોમાં સાક્ષી આપવા હાજર થવાનો હુકમ મળ્યો હોય તો શિક્ષકને કોર્ટના નિયમ પ્રમાણે જે ભત્તું મળી શકતું હોય તે સિવાય ખીજા કોર્ટ પણ પ્રકારના ભત્તા પર સરકારી નોકર તરીકે તેનો હક થતો નથી. પણ કોર્ટ તરફથી મુસાફરી-ખર્ચ બદલ જે ભત્તું મળે તે ઉપરાંત ખોરાક ભત્તા તરીકે અથવા બદલા તરીકે કંઈ રકમ મળે તે એક અથવા એકથી નેટલા વધુ દિવસ તે ગેર-હાજર રહે તેનો પૂરો પગાર આકારતા પહેલાં સરકારમાં ભરી દેવી.

પ્રકરણ ૯. પેન્શન.

(૧) ભવિષ્યની સારી વર્તણૂક એ દરેક પેન્શન માટેની ગર્હિત શરત છે.

૨૨૬ વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

(૯) ફરી શિક્ષણ લેના બોલાવેલા શિક્ષકોનો નીચે પ્રમાણે મુસાફરી ભત્થાનો હક થશે.

સ્ટીમર અને રેલવે ભાડું ઉપર કલ્પા મુજબ; અને જ્યારે થોડી મુસાફરી પગરસ્તે અને થોડી રેલવે અથવા સ્ટીમર મારફત કરે, ત્યારે પગરસ્તાની મુસાફરીના રોજના ભત્થાના દર કરતાં વધે નહિ એટલું માઈલેજ આવે પ્રસંગે કુટુંબનાં માણસોનો ભાગ ખરચ મળશે નહિ.

ફક્ત પગરસ્તાની મુસાફરી માટે દરરોજના પંદર માઈલ લેખે રોજના ભત્થાથી વધે નહિ એટલું માઈલેજ.

(૧૦) (૧) કોર્ટ પશુ ફોજદારી દાવામાં—સરકારી અદાલત (કોર્ટ માર્શ્યલ) આગળ આવે એવા કેસનો પશુ આમાં સમાવેશ થાય છે—અથવા (૨) જેમાં પક્ષદાર તરીકે સરકાર હોય એવા દિવાની દાવામાં, શિક્ષકને જે હકીકત એની જાણમાં આવી હોય તેનો અથવા સરકારી નોકર તરીકે કંઈ કામ કરવું પડ્યું હોય તેનો પુરાવો આપવાને કોર્ટના હુકમથી હાજર થવાનું હોય તો જાણે ફરી શિક્ષણ લેવાને માટે બોલાવ્યા હોય તે પ્રમાણે ભત્થું આકારનું; અને કોર્ટના નિયમ પ્રમાણે જે મુસાફરી ભત્થા પર તેનો હક થતો હોય તે કોર્ટમાંથી લેવું, અને આકારેલા મુસાફરીના ભત્થામાંથી તેટલી રકમ ખાદ કરવી.

જે માસ્તર રંગ પર હોય અને જેના પર ઉપર જણાવેલી કોર્ટ આગળ હાજર થઈ સાક્ષી આપવાનો સમન્સ હોય, તેને આ ધારા મુજબ તે જાણે નોકરી પર હાજર હોય તેમ ગણી જે ઠેકાણેથી તેને બોલાવેતો હોય ત્યાંથી જવા આવવાનું મુસાફરીભત્થું મળશે.

(૧૧) (ઉપર જણાવેલા સિવાયના) બીજા સંજોગોમાં સાક્ષી આપવા હાજર થવાનો હુકમ મળ્યો હોય તો શિક્ષકને કોર્ટના નિયમ પ્રમાણે જે ભત્થું મળી શકતું હોય તે સિવાય બીજા કોર્ટ પશુ પ્રકારના ભત્થા પર સરકારી નોકર તરીકે તેનો હક થતો નથી. પશુ કોર્ટ તરફથી મુસાફરી-ખરચ બદલ જે ભત્થું મળે તે ઉપરાંત બોરાઈ ભત્થા તરીકે અથવા બદલા તરીકે કંઈ રકમ મળે તે એક અથવા એકથી જેટલા વધુ દિવસ તે ગેર-હાજર રહે તેનો પૂરા પગાર આકારતા પહેલાં સરકારમાં ભરી દેવી.

**પ્રકરણ ૯. પેન્શન.**

૧૧૧ બચિષ્વની સારી વર્તણૂક એ દરેક પેન્શન માટેની ગર્હિત શરત છે.



તે એવી રીતે કે એકદર ટ્રેન્યુપ્રિટિ અથવા ટ્રેન્યુપ્રિટિ અને પેન્શન મળીને અધીએ નોકરી સુપીરિઅર હોત તે જે મળત તેના કરતા વધી જાય નહિ.

ટીપ — સરાસરી પગાર' એટલે નોકરીના છેલ્લા ત્રણ વર્ષના મગલા પગારની સરાસરી પણ નોકરીના એ છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દર્મિયાન અમલદાર નોકરી પગથી કપાતે પગારે ગત પગ હોય, અથવા ઉત્તરતી નોકરીમા હોય, અથવા એવા સનેગોમા તે સગપેન્ડ (થોડા વખતને માટે અધિમર પરથી દૂર) કગવામા આવ્યો હોય કે તેટલી સુદત નોકરીમા ન ગણાય, તે સરાસરી ગણવામા એવી રીતે ગએલો વખત ન લેવો અને ત્રણ વર્ષ પહેલાનો તેટલો વખત ગણી લેવો

(૭) સુપીરિઅર નોકરી માટેના પેન્શન ચાર પ્રકારના છે

(૧) બદલા તરીકે અપાતુ (કોપેન્સેશન) પેન્શન

(૨) અશક્તિને લીધે મળતુ (ઇન્વેલિડ) પેન્શન

(૩) વય થઈ જવાથી મળતુ (સુપરઅન્યુએશન) પેન્શન

(૪) નોકરીમાથી નિવૃત્ત થનારને મળતુ (રિટાયરિંગ) પેન્શન.

(૮) ખાતામાથી ઘટાડો કરવાના સળગથી અને તેને લાયકની ખીજ જગ્યા ન હોવાના કારણથી જે અમલદારને કમી કગવામા આવ્યો હોય તેને કોપેન્સેશન (બદલા તરીકેનું) પેન્શન આપવામા આવે છે

(૯) શારીરિક યા માનસિક અશક્તિના સળગથી સગકારી ને કમી સાર કાયમને માટે નાલાયક થયા હોય, તેના અમલદારને સરકારી નોકરીમાથી નિવૃત્ત થતા ઇન્વેલિડ (અશક્તિને લીધે અપાતુ) પેન્શન અપાય છે

જો અશક્તિને લીધે અપાતા પેન્શનને માટે અરજ કરનાર અમલદાર ૬૦ અથવા તેથી વધુ ઉંમરનો હોય તો કકટગના સર્ટિફિકેટની જરૂર નથી. અરજદારની ઓફિસના ઉપરી અધિકારી તેની કામ કરવાની અશક્તિ આખત પ્રમાણુપત્ર આપશે તો ચાલશે નહિતો નોકરી કરવા માટેની અશક્તિ સાબીત કરવા જાટગતુ સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું પડશે

(૧૦) અમુક ઉંમરે ધાગ પ્રમાણે રિટાયર (નોકરીમાથી નિવૃત્ત) થવાનો હક થયો હોય અથવા ૬૦ પાડવામા આવી હોય એવા ચલિઆતા વર્ગની નોકરીવાળા અમલદારને સુપરઅન્યુએશન (વય થઈ જવાથી અપાતુ) પેન્શન આપવામા આવે છે પણ વર્ષની ઉંમર થઈ હોય એવા ચલિઆતા વર્ગની નોકરીવાળા અમલદારની ઇચ્છા હોય તો તે સુપરઅન્યુએશન પેન્શન પર નોકરીમાથી નિવૃત્ત થઈ શકે

તે એવી શરતે કે એકંદર ગ્રેન્ડ્યુપ્રિટિ અથવા ગ્રેન્ડ્યુપ્રિટિ અને પેન્શન મળીને બધીએ નોકરી સુપીરિઅર હોત ને જે મળત તેના કરતાં વધી જાય નહિ.

ટીપ્સ:—‘સરાસરી પગાર’ એટલે નોકરીના છેલ્લાં ત્રણ વર્ષમાં મળેલા પગારની સરાસરી. પણ નોકરીના એ છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ દરમિયાન અમલદાર નોકરી પરથી કપાતે પગારે રજા પર હોય, અથવા ઉતરતી નોકરીમાં હોય, અથવા એવા સંગેગોમાં તે સરપેન્ડ (થોડા વખતને માટે અધિકાર પરથી દૂર) કરવામાં આવ્યો હોય કે તેટલી મુદત નોકરીમાં ન ગણાય, તો સરાસરી ગણવામાં એવી રીતે ગણેલો વખત ન લેવો અને ત્રણ વર્ષ પહેલાંનો તેટલો વખત ગણી લેવો.

(૭) સુપીરિઅર નોકરી માટેનાં પેન્શન ચાર પ્રકારનાં છે.

(૧) બદલા તરીકે અપાતું (કંપેન્સેશન) પેન્શન.

(૨) અશક્તિને લીધે મળતું (ઇન્વેલિડ) પેન્શન.

(૩) વય થઈ જવાથી મળતું (સુપરઍન્યુએશન) પેન્શન.

(૪) નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થનારને મળતું (રિટાયરિંગ) પેન્શન.

(૮) ખાતામાંથી ઘટાડો કરવાના સખબધી અને તેને લાયકની બીજી જગ્યા ન હોવાના કારણથી જે અમલદારને કમી કરવામાં આવ્યો હોય તેને કંપેન્સેશન (બદલા તરીકેનું) પેન્શન આપવામાં આવે છે.

(૯) શારીરિક યા માનસિક અશક્તિના સખબધી સરકારી નોકરી સાર કાયમને માટે નાલાયક થયા હોય, તેવા અમલદારને સરકારી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થતાં ઇન્વેલિડ (અશક્તિને લીધે અપાતું) પેન્શન અપાય છે.

જો અશક્તિને લીધે અપાતા પેન્શનને માટે અરજ કરનાર અમલદાર ૬૦ અથવા તેથી વધુ ઉંમરનો હોય તો ડાક્ટરના સર્ટિફિકેટની જરૂર નથી. અરજદારની ઍફિસના ઉપરી અધિકારી તેની કામ કરવાની અશક્તિ બાબત પ્રમાણપત્ર આપશે તો ચાલશે. નહિતો નોકરી કરવા માટેની અશક્તિ સાબીત કરવા ડાક્ટરનું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું પડશે.

(૧૦) અમુક ઉંમરે ધારા પ્રમાણે રિટાયર (નોકરીમાંથી નિવૃત્ત) થવાનો હક થયો હોય અથવા ફરજ પાડવામાં આવી હોય એવા ચલિઆતા વર્ગની નોકરીવાળા અમલદારને સુપરઍન્યુએશન (વય થઈ જવાથી અપાતું) પેન્શન આપવામાં આવે છે. ૫૫ વર્ષની ઉંમર થઈ હોય એવા ચલિઆતા વર્ગની નોકરીવાળા અમલદારની ઇચ્છા હોય તો તે સુપરઍન્યુએશન પેન્શન પર નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થઈ શકે.

૨૩૦ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

૨૦ વર્ષ કરતાં ઓછી નહિ પણ ૩૦ વર્ષ અંદરની નોકરી પછી-  
જ મહિનાનો પગાર.

(વ) (૧) બદલા તરીકે અને (૨) અશક્તિને લીધે અપાતાં પેન્શનો.  
૩૦ વર્ષ કરતાં ઓછી નહિ હોય એટલી નોકરી પછી અડધો પગાર,  
પણ તે મહિને ચાર રૂપીઆ કરતાં વધી જવો ન જોઈએ.

### પ્રકરણ ૧૦ મું. શિક્ષકોનો પગાર.

(૧) સર્ટિફિકેટ મેળવેલા શિક્ષકો ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાસંગ્રહના નિ-  
યમો પ્રમાણે પગારને પાત્ર છે.

(૨) દરેક જિલ્લાની નાણાંસંબંધી સ્થિતિ, નિશાળોનું કદ, અને તેમ-  
ની અગત્ય ધ્યાનમાં લઈને મહેતાજીઓના પગારની પાયરીઓ અડસ્ટ્રે ઠરા-  
વવામાં આવી છે. હલકામાં હલકી પાયરી દર માસે રૂ. ૧૧) ના પગારની,  
અને ભારેમાં ભારે રૂ. ૬૦) ના પગારની ઠરાવી છે. વચલી પાયરીઓ  
૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૦, ૨૨, ૨૫, ૨૭, ૩૦, ૩૨, ૩૫, ૩૭, ૪૦, ૪૫,  
૫૦, અને ૫૫ ની સખી છે. તેપણ આમાંની કેટલીક પાયરીઓ જરૂર  
પડેથી છોડી દેવામાં આવશે.

આસિસ્ટેન્ટની પાયરીઓ રૂ. ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૦,  
૨૨, અને ૨૫ ની રાખવામાં આવશે. જુદી જુદી નિશાળોની પાયરીઓ  
હંમેશને માટે ઠરાવવામાં આવી છે, અને નિશાળની સ્થિતિમાં થણો ફેર-  
ફાર થયા વગર તે બદલવામાં આવશે નહિ. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર બ-  
જેટ વખતે દરેક નિશાળની સ્થિતિ તપાસી તેના નોકરોના પગારનો દર  
મુકરર કરશે.

(૩) પુરુષ શિક્ષકો માટેની વધારેમાં વધારે પગાર મળવાની હદ  
નીચે પ્રમાણે છે:-

નોકરીની મુદત	પહેલા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.	બીજા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.	ત્રીજા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.
૧-૧૦ વર્ષની	રૂ. ૧૫	રૂ. ૨૦	રૂ. ૪૦
૧૦-૨૦ વર્ષની	રૂ. ૨૦	રૂ. ૩૦	રૂ. ૫૦
૨૦ વર્ષ ૩૫- રાંતની	રૂ. ૨૫	રૂ. ૪૦	રૂ. ૬૦

આ હદનો પગાર હક તરીકે માગી શકાશે નહિ. દરેક જિલ્લામાં  
નાણાંની છૂટ પ્રમાણે આ હદનો લાલ અપાશે.

૨૩૦ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

૨૦ વર્ષ કરતાં ઓછી નહિ પણ ૩૦ વર્ષ અંદરની નોકરી પછી-  
જ મહિનાનો પગાર.

(ચ) (૧) બદલા તરીકે અને (૨) અશક્તિને લીધે અપાતાં પેન્શનો.  
૩૦ વર્ષ કરતાં ઓછી નહિ હોય એટલી નોકરી પછી અડધો પગાર,  
પણ તે મહિને ચાર રૂપીઆ કરતાં વધી જવો ન જોઈએ.

### પ્રકરણ ૧૦ મું. શિક્ષકોનો પગાર.

(૧) સર્ટિફિકેટ મેળવેલા શિક્ષકો ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાસંગ્રહના નિ-  
યમો પ્રમાણે પગારને પાત્ર છે.

(૨) દરેક જિલ્લાની નાણાંસંબંધી સ્થિતિ, નિશાળોનું કદ, અને તેમ-  
ની અગત્ય ધ્યાનમાં લઈને મહેતાજીઓના પગારની પાયરીઓ અડસટ્ટે ઠરા-  
વવામાં આવી છે. હલકામાં હલકી પાયરી દર માસે રૂ. ૧૧) ના પગારની,  
અને ભારેમાં ભારે રૂ. ૬૦) ના પગારની ઠરાવી છે. વચલી પાયરીઓ  
૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૦, ૨૨, ૨૫, ૨૭, ૩૦, ૩૨, ૩૫, ૩૭, ૪૦, ૪૫,  
૫૦, અને ૫૫ ની રાખી છે. તોપણ આમાંની કેટલીક પાયરીઓ જરૂર  
પડેથી છોડી દેવામાં આવશે.

આસિસ્ટેન્ટની પાયરીઓ રૂ. ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૦,  
૨૨, અને ૨૫ ની રાખવામાં આવશે. જુદી જુદી નિશાળોની પાયરીઓ  
હંમેશને માટે ઠરાવવામાં આવી છે, અને નિશાળની સ્થિતિમાં થયેા ફેર-  
ફાર થયા વગર તે બદલવામાં આવશે નહિ. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર બ-  
જેટ વખતે દરેક નિશાળની સ્થિતિ તપાસી તેના નોકરોના પગારનો દર  
મુકરર કરશે.

(૩) પુરુષ શિક્ષકો માટેની વધારેમાં વધારે પગાર મળવાની હદ  
નીચે પ્રમાણે છે:-

નોકરીની મુદત.	પહેલા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.	ત્રીજા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.	ત્રીજા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.
૧-૧૦ વર્ષની	રૂ. ૧૫	રૂ. ૨૦	રૂ. ૪૦
૧૦-૨૦ વર્ષની	રૂ. ૨૦	રૂ. ૩૦	રૂ. ૫૦
૨૦ વર્ષ ૭૫- રાંતની	રૂ. ૨૫	રૂ. ૪૦	રૂ. ૬૦

આ હદનો પગાર હક તરીકે માગી શકાશે નહિ. દરેક જિલ્લામાં  
નાણાંની છૂટ પ્રમાણે આ હદનો લાભ અપાશે.

# નમુનો ૧ લો.

ચોળે તાલુકે જિલ્લે ની વર્નાકુલર નિશાળનું સામાન્ય રજિસ્ટર

વિદ્યાર્થીનું નામ. તથા અટક.	પાલુકે	જિલ્લે	પ્રવેશન પ્રમાણે જન્મ- તારીખ	પ્રથમ અથ- વા દ્વિ- અથવા ત્રીજી તારીખ.	કર્મ નિશા જમાવી દા ખલ થયો તે	કોમ્પ્યુટર દ્વારા કોમ્પ્યુટર દ્વારા	પ્રવેશન પ્રમાણે જન્મ- તારીખ	પ્રવેશન પ્રમાણે જન્મ- તારીખ	નિશાળ છાત્રી અ. તારીખ.	પ્રવેશન પ્રમાણે જન્મ- તારીખ	પ્રવેશન પ્રમાણે જન્મ- તારીખ	પ્રવેશન પ્રમાણે જન્મ- તારીખ	વિશેષ લેકીકર (ધર્મશાસ્ત્ર અથવા અન્ય વિષયો) નિર્ણય કરે.)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪

સૂચના.—આ રજિસ્ટરમાં અનુક્રમનંબર પાંચ વરસ સુધી ચાલુ રાખવો. ત્યાર પછી નવા અનુક્રમનંબરો આપીને રજિસ્ટર નવું કરવું, અને તેમાં તે વખતે જે વિદ્યાર્થીઓ હોય તેમનાં નામ દાખલ થવાના ક્રમ પ્રમાણે લેવામાંથી હિતાવશ.

નમુના ૧ લો.

ଭାବେ  
ପାସ୍ତୁକ

କ୍ଷମା

ନୀ ବର୍ତ୍ତମାନର ନିଆଗନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ ଚିନ୍ତାଧର

[illegible]

સ્મૃત્યના.---આ રજિસ્ટરમાં અનુક્રમનંબર પાંચ વરસ સુધી ચાલુ રાખવો. સાર-પણી નવા અનુક્રમનંબરો આપીને રજિસ્ટર નહું કરવું, અને તેમાં તે વખતે જે વિદ્યાર્થીઓ હોય તેમના નામ દાખલ કરવાના કમરૂપમાણે લુનામાંથી ઉતારવા.















નમુનો ૩ જે ચાલુ.

કરોડોની કાગર	
૬ ફી.	સવાર. સાંજ.
૭ મી	સવાર. સાંજ.
૮ મી.	સવાર. સાંજ.
૯ મી.	સવાર. સાંજ.
૧૦ મી	સવાર. સાંજ.
૧૧ મી	સવાર. સાંજ.
૧૨ મી.	સવાર. સાંજ.
૧૩ મી	સવાર. સાંજ.
૧૪ મી.	સવાર. સાંજ.
૧૫ મી.	સવાર. સાંજ.

નમુનો ૩ ને ચાલુ.

हरसोपानवा मासपत्र	
१६ मी	सवार, सांज.
१७ मी	सवार, सांज.
१८ मी	सवार, सांज.
१९ मी	सवार, सांज.
२० मी	सवार, सांज.
२१ मी	सवार, सांज.
२२ मी	सवार, सांज.
२३ मी	सवार, सांज.
२४ मी	सवार, सांज.

નમુનો ૩ જે ચાલુ.

દરરોજની શાજરી											
૬ ફી.	૭ મી	૮ મી.	૯ મી.	૧૦ મી	૧૧ મી	૧૨ મી.	૧૩ મી	૧૪ મી.	૧૫ મી.		
સવાર.	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯		

નમુનો ૩ જે ચાલુ.

६२सोजनी साजरी	
१६ मी	सवार. सांज.
१७ मी	सवार. सांज.
१८ मी	सवार. सांज.
१९ मी	सवार. सांज.
२० मी	सवार. सांज.
२१ मी	सवार. सांज.
२२ मी	सवार. सांज.
२३ मी	सवार. सांज.
२४ मी	सवार. सांज.
२५ मी	सवार. सांज.

## નમુનો ૪ થો ચાલુ.

મળ્યાની તારીખ.			ટકવાની વધારેમાં વધારે મુદત.	કમી કર્યાની તારીખ.			વિશેષ હકીકત.
તા.	માસ.	સન.		તા.	માસ.	સન.	
૭			૮	૯			૧૦

- સૂચના:—(૧) કેસ્ટોફની ચીજો જેવી આવે કે તરતજ આ રજિસ્ટરમાં નોંધવી.
- (૨) ઉપરોક્ત એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી વિના કોઈ પણ ચીજ કમી કરવી નહિ. વિશેષ હકીકતના આસનમાં એવી મંજુરીના નંબર તથા તારીખ ભરવાં. જે મોટેથી હુકમ આપ્યો હોય તે એવો હુકમ આપ્યાની નિશાની તરીકે રજિસ્ટરમાં તે અમલદારની સહી લેવી.
- (૩) જે કોઈ ચીજ એક નિશાળમાંથી બીજી નિશાળમાં આપી દેવામાં આવે તે તે ચીજસંબંધી જરૂરની તમામ હકીકત પ્રથમની નિશાળમાંથી મેળવી બીજી નિશાળના રાજસ્ટરમાં દાખલ કરવી.

## નમુનો ૪ થો ચાલુ.

અભ્યાસી તારીખ.			ટકવાની વધારેમાં વધારે મુદત.	કમી કર્યાની તારીખ.			વિશેષ હકીકત.
તા.	માસ.	સન.		તા.	માસ.	સન.	
૭			૮	૯			૧૦

- સૂચના:—**(૧) કેન્ડેલોકની ચીજો જોવી આવે કે તરતજ આ રજિ-  
સ્ટરમાં નોંધવી.
- (૨) ડેપ્યુટિ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી વિના કોઈ  
પણ ચીજ કમી કરવી નહિ. વિશેષ હકીકતના આસન-  
માં એવી મંજૂરીના નંબર તથા તારીખ ભરવાં. જો  
મેટ્રિકી હુકમ આપ્યો હોય તો એવો હુકમ આપ્યાની  
નિશાની તરીકે રજિસ્ટરમાં તે અમલદારની સહી લેવી.
- (૩) જો કોઈ ચીજ એક નિશાળમાંથી બીજી નિશાળમાં આપી  
દેવામાં આવે તો તે ચીજસંબંધી જરૂરની તમામ હકીકત  
પ્રથમની નિશાળમાંથી મેળવી બીજી નિશાળના રજિસ્ટર-  
માં દાખલ કરવી.



# નમુનો ૬ હા.

૨૪૪ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

એને તાલુકે જિલ્લે બાવક નગર તારીખ સને ૧૯ ના માસનું માસિક પત્રક.

નિશાળની સ્થિતિ- સગંધી હકીકત.	છાતરા.	છોકરી	વિદ્યાર્થી માસ આખરની વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.		બોલ હકીકત.
			શહેરનાં અથવા ગામડાંનાં ધોરણો.	કિલોમીટર (ગુજરાત)	
ગળા માસ આખરે સંખ્યા. .... દાખલ થએલાની સંખ્યા. .... છોડી ગએલાની સંખ્યા આ માસની આખરે સંખ્યા. .... દરરોજની સરાસરી હાજરી.....	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	મી. નિશાળની મુલાકાત લીધી, અને યોગ્યતા શેરો વિનિર્ણય થયેલાં નોંધા ગયા છે.
	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	
	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	
	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	
	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	
	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	
	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	શાળિક ૭૫૨	
બાળકો—					ગામની વસ્તી.
ધોરણ ૧					વસ્તીના પ્રમાણમાં
"					સેક્ટરે વિદ્યાર્થીઓની
"					સંખ્યા હોય તે
"					(એક દશાંશ સ્થળ સુધી બતાવવી).
"					
"					
કુલ.....					

भासुनं भासिद्ध पत्रक.

[illegible]

૨૪૮. વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

નમુનો ૭ માં.

2016

पृष्ठ ३

५६६

ની વર્નાક્યુલર નિશાળનું લોકલેશન સરનારનાં

ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਏਜੰਸੀ

વિદ્યાર્થીનું નામ.	સરકારી દફતરમાં નોંધાયું હોય તે લોક-લક્ષ્ય લક્ષ્ય ભરનારનું નામ.	વિદ્યાર્થી લોક-લક્ષ્ય ભરનારનો સાથ છે તે.	જે પેટા ભાગી-દાર હોય તે જે મુખ્ય ખાતેદાર-નું નામ સરકારી દફતરે ચાલતું હોય તેનું નામ.	ન્યા લોકલક્ષ્ય ભરતો હોય તે ગામ, તાલુકો, તથા જિલ્લો, અને સર્વે નંબર.	લોકલક્ષ્ય ભરનારી રકમ.	લોકલક્ષ્ય ભરનારી તારીખ.	વિશેષ હકીકત.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧૨							૧૦

સૂચના—હરવર્ષે ઑગસ્ટ માસમાં આ સર્ટિફિકેટ નવાં ભરવાં.

८१७

12

ગામના અધિકારીઓની સહીઓ.

નમુનો ૭ મા.

આને તાલુકે જિલ્લે ની વર્નાકુલર નિશાળનું લોકલેન્ડ લરનારનાં

છાકરાંનું રજીસ્ટર.

વિદ્યાર્થીનું નામ.	સરકારી દક્તરનાં નોંધાયું હોય તે લોકલેન્ડ લરનારનું નામ.	વિદ્યાર્થી લોકલેન્ડ લરનારનો સગો શે થાય છે તે.	જો પેટા લાગીન દાર હોય તો જે અખ્ય ખાતેદારનું નામ સરકારી દક્તરે ચાલતું હોય તેનું નામ.	ન્યાં લોકલેન્ડ લરતો હોય તે ગામ, તાલુકો, તથા જિલ્લો, અને સર્વે નંબર.	લોકલેન્ડ લરવાની રકમ.		લોકલેન્ડ લર્યાની તારીખ.		વિશેષ હંકીકેત.
					રા. આ. પા. તા. મા. સન	૮	૯	૧૦	
૧૨		૪	૫	૬					

સુચના—દરવર્ષે ઓગસ્ટ માસમાં આ સર્ટિફિકેટ નવાં લરવાં,

તા.

૧૯

ગામના અધિકારીઓની સહીઓ.

૮. વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંમત.



## નમુનો ૯ મો.

જાવક નં. તા. મોજે તાલુકે જિલ્લે ની વર્નાકુલર છાત્રાઓ અથવા છાત્રીઓની ( ગામ અથવા શહેરમાંની ) રાત્રી અથવા દિવસની નિશાળનું રાત્રે ૧૬ નું વાર્ષિક પત્રક.

નિશાળનું નામ.	નિશાળ ને. છે તપાસી હોય તે અ-મલદાર.	મકાનના પ્રકાર (લોકલ-ખોડનું, મ્યુનિસિપાલિટીનું લોકલખોડું મ્યુનિસિપાલિટીને ધીરેલું, ગામલોકોએ વગર લા-ડે આપેલું, અને જો તેમ હોય તો તે માંદર, ધર, ચાવડી, કે ધર્મશા-ળા છે તે, કે બાડે લી-ધેલું છે. )	નિશાળ સ્થ-પાયાની તા-રીખ.	નિશાળમાં મોડી કે બા-ળોએ ધો-રણ શિખ-વાય છે તે.
૧	૨	૩	૪	૫







૨૫૪ વર્નાકુલર પુરપશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંબંધ.  
નમુનો ૯ મો. (ચાલુ).

જાત અથવા ધર્મ પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓનું વર્ગીકરણ.

[illegible]



૨૫૬. વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંમત.  
નમુનો ૯ મો. (ચાલુ).

વર્ષમાં થયેલી ૩૧ મી માર્ચે માફી આવક.				શિક્ષકો.	
				શિક્ષિત.	
				મહેતાણ અને મહેતીણ	આસિસ્ટન્ટ.
લોકલકર કરનાર તરફથી વસૂલ થયેલી ફી.				શિક્ષિત શિક્ષકોની સંખ્યા	અશિક્ષિત પણ જેને સર્ટિફિકેટ મળ્યા હોય એવા શિક્ષકોની સંખ્યા.
લોકલકર નહિ કરનાર તરફથી વસૂલ થયેલી ફી.				પગાર.	પગાર.
બીજી આવક.				શિક્ષિતની સંખ્યા.	અશિક્ષિત પણ જેને સર્ટિફિકેટ મળ્યા હોય એવાની સંખ્યા.
ફલ.					
મૂળવતનો અને પડાડી જતો.					
નીચ જતો.					
મુસાવગ ન					
આગળ પડના.					
પાછળ પડતા.					
છોટકરી.					
ફલ					
૩૪	૩૫	૩૬	૩૭		

૫૬. વર્નાશ્રુતર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.  
નમુનો ૯ મો. ( ચાત્ર ).

વર્ષમાં ચલતી : ૩૧ મી માર્ચે માફી  
આવક, વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.

शिक्षकः

सिद्धिन्त.

મહેતાજી અને  
મહેતીજી.

આસિરદંડ.

### शिक्षित शिक्षादानी संस्था

अशिक्षित पण नये आदिदिश  
भक्त्यां ह्यापत्रेया शिक्षकांना  
सुभ्या.

•Zillich

शिशिलितनी संप्रिया.

असिद्धित पञ्च सद्विद्वत्  
भक्त्या ह्यप्यज्ञानात् संख्या

**Zeichn**

32

34

39

## નમુનો ૯ મો. ( ચાલુ ).

ટકાએ લીધેલી મુલાકાત.	(નીચેના ધારણો) શિષ્ય-વન્ધરી નિશાળોની સંખ્યા.	પરીક્ષાનું પરિણામ.
<p>૧. વેન્યુખાતાના અમલદારે એ નિશાળની મુલાકાત લીધી હોય તેની સંખ્યા અને તેમનો અમલદાર તરીકેનો હોદ્દો.</p> <p>૨. નિશાળના પચોએ તથા બીજાઓએ લીધેલી નિશાળની મુલાકાતની સંખ્યા</p> <p>૩. ગુજરાત બીજા ધોરણ સુધી.</p> <p>૪. ૩ જા ધોરણ સુધી.</p> <p>૫. ત્રીજા ધોરણ સુધી.</p> <p>૬. પાંચમા ધોરણ સુધી.</p> <p>૭. છઠ્ઠા ધોરણ સુધી.</p> <p>૮. સાતમા ધોરણ સુધી.</p> <p>૯. કુલ.</p> <p>૧૦. પરીક્ષા થઈ ગઈ હોય એવી નિશાળોની સંખ્યા.</p> <p>૧૧. ધોરણ બદલના વર્ગમાં પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.</p> <p>૧૨. ધોરણમાં પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.</p> <p>૧૩. પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.</p> <p>૧૪. પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા</p>		<p>ધોરણ ૧૫.</p>
૪૧	૪૨	૪૩

નમુનો ૯ મો. ( ચાલુ ).

૪૧	<p>દેવેન્યુખાતાના અમલદારે એ નિશાળની મુલાકાત લીધી હોય તેની સંખ્યા અને તેમનો અમલદાર તરીકેનો હોદ્દો.</p> <p>નિશાળના પચોએ તથા બીજાઓએ લાધેલી નિશાળની મુલાકાતની સંખ્યા</p> <p>ગુજરાતી બીજા ધોરણ સુધી.</p> <p>૩ જા ધોરણ સુધી.</p> <p>ચોથા ધોરણ સુધી.</p> <p>પાંચમા ધોરણ સુધી.</p> <p>છઠ્ઠા ધોરણ સુધી.</p> <p>સાતમા ધોરણ સુધી.</p> <p>કુલ.</p>	<p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p>
૪૨	<p>(નીચેના ધારણો) શિખવનારી નિશાળોની સંખ્યા.</p>	<p>૨૩૦૭૦</p>
૪૩	<p>પરીક્ષા અર્થગર્હ હોય એવી નિશાળોની સંખ્યા.</p> <p>ધોરણ બદલના વર્ગમાં પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.</p> <p>ધોરણમાં પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.</p> <p>પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.</p> <p>પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.</p>	<p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p> <p>૨૩૦૭૦</p>

નમુનો ૬ મો [ ચાલુ. ]

ધોરણુ ૭ મું.	ખીજા ધોરણુમાં પાસ થએલા ચોથા ધોરણુમાં પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની જાન અથવા ધર્મ
પરીક્ષા આવી હોય એવા રિ- ધાઈઓની સંખ્યા.	હિફુ.
પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા	હિફુ.
પુરોગામ્ય ને પુરેઝામ્ય ન.	હિફુ.
ટૂંકી પ્રિરિત.	હિફુ.
અલગ અલગ.	હિફુ.
મુસલમાન.	હિફુ.
ગોંડ.	હિફુ.
પારસી.	હિફુ.
બીજા.	હિફુ.
પુરોગામ્ય ને પુરેઝામ્ય ન.	હિફુ.
ટૂંકી પ્રિરિત.	હિફુ.
આલખ.	હિફુ.
અવગાહાય.	હિફુ.
મુસલમાન	હિફુ.
ગોંડ.	હિફુ.
પારસી.	હિફુ.
બીજા.	હિફુ.

तमुनोः मे [यावु.].

<p>પરીક્ષા આવી હોય એવા વિ- દ્યા િઓની સંખ્યા.</p> <p>પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા</p> <p>પુરોપાચન ને પુરેક્રોચન.</p> <p>દેશી પ્રિતિ.</p> <p>પ્રાત્નજ્ઞ.</p> <p>અપ્રાત્નજ્ઞ.</p> <p>મુસલમાન.</p> <p>ગોઠ્ર.</p> <p>પારસી.</p> <p>બીજા</p> <p>પુરોપાચન ને પુરેક્રોચન.</p> <p>દેશી પ્રિતિ.</p> <p>પ્રાત્નજ્ઞ.</p> <p>અપ્રાત્નજ્ઞ.</p> <p>મુસલમાન</p> <p>ગોઠ્ર.</p> <p>પારસી.</p> <p>બીજા.</p>	<p>ક્રાન્ત ધોરણમાં પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની જાત અથવા ધર્મ.</p> <p>હિંદુ.</p> <p>હિંદુ.</p>	<p>સામાન્ય ધોરણમાં પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની જાત અથવા ધર્મ.</p> <p>હિંદુ.</p> <p>હિંદુ.</p>
<p>૪૨</p>	<p>૪૪</p>	<p>૪૫</p>



૧૬૨ પર્નાકુલસર પુરપશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસભ્ય

नमुने ६ भो [ पूंश. ]

પોસ્ટ ઓફિસના કામના ફલાકા	નિશાળને લગતા પો- સ્ટ ઓફિસની શા- ખાની હકીકત.	વર્ષમાં મરકીથી થએલાં મરણ	મરકાને લાધે બધ થએલાં નિશાળો
દપાલનો પગાર			
દપાલ આવવા તથા જવાના ફલાકા			
શિક્ષિત	મહેતાજી		
અશિક્ષિત			
ચાકરા			
વિદ્યાર્થીઓ			
કઈ તારીખથી કઈ તારીખ સુધી			
નિશાળખંધ ચર્ચ ત્યાં રહિત્તરમા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા			
ગામની નિશાળની પામે આવેલા પોસ્ટ ઓફિસનું નામ			
ગામમા દપાલ આ પાડીયાને કયે કયે દિવસે મળે છે.			

→ ૨૨ વર્ગકિલોહર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસભ્ય.

नमुनो ६ भा. [ पूरे. ]

<p>पोस्ट ऑफिसना नामना इत्यादि</p> <p>दफालेता पगार</p> <p>दफालेता तथा जवाना इत्यादि</p>	<p>निशाजने लगता पो- स्ट ऑफिसनी शा- आनी इदीकत.</p>
<p>शिदित</p> <p>अशिदित</p> <p>आदर</p> <p>निधार्थाज्या</p>	<p>वर्षमां भरदीथी यज्येलां भरल पथ यज्येला निशाज्या</p>
<p>अ तारीखथी अर्त तारीख सुधा</p> <p>निशाजलपथ यर्त त्यादे रेजिस्टरमां</p> <p>विद्यार्थीनी संख्या</p> <p>गामनी निशाजनी पात्रे आवेता</p> <p>पोस्ट ऑफिसने नाम</p> <p>गाममां दफालेता आदारीज्याने कये कये दिवसे मज्जे छे</p>	<p>भरकाने लखि पथ यज्येला निशाज्या</p>

૨૬૪ વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ

• નમુનો ૧૧ મો.

મોજે તાકુકે જિલ્લેની વર્તાકચુલર નિશાળની આવક  
બારનીશી, સને ૧૯ ની.

૧	ચાલતો નંબર.
૨	કોની તરફથી આવ્યો
૩	આવેલા કાગળનો નળ તથા તારોખ.
૪	આવેલા કાગળની મતલબ કાગળનો કાલ કર્યા બાદ પત શેરોની માસ, અને સાર
૫	સામેલ રાખેલા કાગળોની સંખ્યા.
૬	આ વિશે આગળ કામ ચારવા બાબતનો શેરો, જે આગળ કામ ચાલે હોય તે કચે પાને અને કયા નંબર નીચે દાખલ છે
૭	જવાબ મોકલ્યો હોય તે શી રીતે; જે દપાલમાં મોકલ્યો હોય તે કટલી કિંમતની ટિકિટ ચોડી.
૮	વિશેષ હકાકત.

૨૬૪. વર્નાક્યુલર. પુરુષશિક્ષકો. અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેના ધારાસંગ્રહ.

• नमुने ११ भो.

મોળે . તાલુકે ... જિલ્લેની . વર્તમાનકથા નિશાળની આવક  
બારનીશી, સને ૧૯ . ની.

૧	ચાલતો નંબર.
૨	કોની તરફથી આવ્યો.
૩	આવેલા કાગળનો નંબર તથા તારીખ.
૪	આવેલા કાગળની મતલાખ આવેલા કાગળના નિ. કાલ કર્યા બા. પત શેરાની નક્કલ, તારીખ, માસ, અને સન સાથે.
૫	સામેલ રાખેલા કાગળની સંખ્યા.
૬	આ વિશે આગળ કામ ચાલ્યા બાબતનો શેરો, જે આગળ કામ ચાલ્યો હોય તે કચે પાને અને કયા નંબર નીચે દાખલ છે.
૭	જવાબ મોકલ્યો હોય તે શી રીતે; જે દપાલમાં મોકલ્યો હોય તે કૅલ્કી કિંમતની ટિકિટો ચોડી.
૮	વિશેષ હુકાકત.

## નમુનો ૧૩ મો.

કામ પૂરું થયાનું સર્ટિફિકેટ.

સને ૧૯ ૧૯ માં મોજે તાલુકે જિલ્લેની

નિશાળના મકાનમાં કરેલા વાર્ષિક ચાલુમરામત

કામ સંબંધી.

કરેલા.	તાલુકો.	નિશાળ.	વિગત.	દર.	કિંમત.	પૈસા લેનારની સહી લીધાની તારીખ સાથે.	ગામના અમલદારોની સાક્ષી તરીકે સહીઓ.

ઉપરુટિ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ રવાના કર્યું.

ખરચની વિગત.

તારીખ.

રૂ. આ. પા.

કોન્ટ્રાક્ટથી કરેલા કામનો ખરચ. ... ..

રોકડેથી કરેલા કામનો ખરચ. ... ..

પગાર. ... ..

સામાનની કિંમત.

કુલ ... ..

નિશાળના મરામત.

## નમુનો ૧૩ મો.

કામ પૂરું થયાનું સર્ટિફિકેટ.

સને ૧૯ ૧૯ માં મોજે તાલુકે જિલ્લેની  
નિશાળના મકાનમાં કરેલા વાર્ષિક ચાલુમરામત  
કામ સંબંધી.

કુલો.	તાલુકો.	નિશાળ.	વિગત.	દર.	કિંમત.	પૈસા લેનારની સહી લીધાની તારીખ સાથે.	ગામના અમલદારોની સહી તરીકે સહીઓ.

ડેપુટી એક્ઝિક્યુશનલ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ રવાના કર્યું.

ખરચની વિગત.

તારીખ.

રૂ. આ. પા.

કોર્ટરૂંથી કરેલા કામનો ખરચ. ... ..

રોકડેથી કરેલા કામનો ખરચ. ... ..

પગાર. ... ..

સામાનની કિંમત.

કુલ ... ..

નિશાળના મંતર.

૨૬૮ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો પાસસંપ્રદ.

નમુનો ૧૫ મો.

મહેતાજીની નોંધવહી.

( નિશાજની વાર્ષિક તપાસણી વખતે તપાસણી કરનાર

અમલદારને બતાવવી. )

તપાસણીની તારીખ	કલાક.	વર્ગ.	વિષય.	નામ અને શિક્ષકનો હો. નં.	મહેતાજીનો ગેરા.	મહેતાજીની હુંકી સહી.

જોડુ

( સહી )

તારીખ

તપાસણી કરનાર અમલદાર.

૨૬૮. વનકિયુલર પુરુષશિક્ષક અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો પાસાસંપ્રદ.

નમુનો. ૧૫ મો.

મહેતાજીની નોંધવહી.

( નિશાજની વાર્ષિક તપાસણી વખતે તપાસણી કરનાર  
અમલદારને બતાવવી. )

તપાસણીની તારીખ	કલાક.	વર્ગ.	વિષય.	નામ અને શિક્ષકનો હોદ્દો.	મહેતાજીનો ગ્રેડ.	મહેતાજીની ટુંકી સહી.

જેલું

( સહી )

તારીખ

તપાસણી કરનાર અમલદાર.



## કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, ૨૮ મી માર્ચ ૧૯૧૧.

નં. ૧૦૩—(તા. ૩ ૭ નવેમ્બર ૧૯૧૦ ના બોમ્બે ગવર્નમેન્ટ ગેઝેટ  
ભાગ ૧ ના ૧૭૬૯ મે પાને જાણવા) તા. ૧૯ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૦ ના  
ગવર્નમેન્ટ નોટિફિકેશનના વધારામાં આ ઇત્તાફની પ્રાથમિક શાળાઓની  
ઉપયોગ માટે સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓની નીચલી ત્રૈમાસિક યાદી  
સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નં.

ચોપડીનું નામ.

મરાઠી.

૧

ગોગટે, સી. ૭—

મરાઠી પાંચવ્યા ઇયતે કરિતાં મુસલમાની અમલવાયા  
ઇતિહાસ.

કેનરીઝ.

૨

ગેજેટ, કે. ૭—

પ્રેસિડેન્સી ગોખલેનું કેનરીઝ ગણિત, ભાગ ૩  
( બીજી આવૃત્તિ ).

ઉર્દુ.

૩

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ, પંચમ—

ફર્ટ ઉર્દુ રીડર ( પહેલી ઉર્દુ વાચનમાળા ).

૪

સેકન્ડ ઉર્દુ રીડર ( બીજી ઉર્દુ વાચનમાળા ).

૫

મોલવી વાહેદ હુસેન ખી. એ, ખી. એલ.—તાલિમિ ઉર્દુ.

નેકનામદાર ગવર્નર-ઇન્-કાઉન્સિલના હુકમથી.

સહી, એલ. રૉબર્ટસન,

સેક્રેટરિ હુ ગવર્નમેન્ટ.

## કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, ૨૮ મી માર્ચ ૧૯૧૧.

નં. ૬૦૩—(તા. ૩૭ નવેમ્બર ૧૯૧૦ ના બોમ્બે ગવર્નમેન્ટ ગેઝેટ ભાગ ૧ ના ૧૭૬૯ મે પાને જાણવા) તા. ૧૯ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૦ ના ગવર્નમેન્ટ નોટિફિકેશનના વધારામાં આ ઇત્તાદાની પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓની નીચલી ત્રિમાસિક યાદી સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નં. ચોપડીનું નામ.

- |   |   |
|---|---|
| ૧ | મરાઠી.<br>ગોગટે, સી. જી—<br>મરાઠી પાંચવ્યા ધ્યતે કરિતાં મુસલમાની અમલદાર<br>ઇતિહાસ.              |
| ૨ | કેનરીઝ.<br>ગેજે, કે. જી—<br>પ્રોફેસર ગોપલેનું કેનરીઝ ગણિત, ભાગ ૩<br>( બીજી આવૃત્તિ ).<br>ઉર્દુ. |
| ૩ | એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ, પંજાબ—<br>ફર્ટ ઉર્દુ રીડર ( પહેલી ઉર્દુ વાચનમાળા ).                    |
| ૪ | સેકન્ડ ઉર્દુ રીડર ( બીજી ઉર્દુ વાચનમાળા ).  |
| ૫ | મોલવી વાહિદ હુસેન બી. એ, બી. એલ.—તાલિમિ ઉર્દુ.  |

નેકનામદાર ગવર્નર-ઇન્-કાઉન્સિલના હુકમથી.  
સહી, એલ. રૉબર્ટસન,  
સેક્રેટરિ ટુ ગવર્નમેન્ટ

	મહમદ અબ્દુલ હૈ ધર્મોત્ત માલગજાર મોહોદ્દા. ૬ વ્યાયનગજ, જખલાપુર સી. પી.			
૬	તહલીલ-ઉલ અફઆલ (છાકરાઓની નીનિનો સુધારો).	ઉર્દુ	ઈનામ માટે	૦-૪-૦
૭	એડયુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ પંચનખ. ફર્સ્ટ ઉર્દુ રીડર ( પહેલી ઉર્દુ વાચનમાલા )	ઉર્દુ	ઉર્દુ પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે	૦-૧-૬
૮	સેકન્ડ ઉર્દુ રીડર ( બીજી ઉર્દુ વાચનમાલા )	ઉર્દુ	"	૦-૨-૪
૯	મોલવી વાહેદ હુસેન ખી. એ. ખી. એલ. ૯ હલસી બજાર રોડ કલકત્તા. તાલિમિ ઉર્દુ	"	ઉર્દુ પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે તથા ઇનામ માટે	૦-૨-૦
૧૦	ખોજા કાલીફ અહમદ, પહેલા આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ મેહોમેડન લાઇફકુલ, અમરાવતી (વરાડ) છરમાની તાલિમિ	"	લાઇફકુલ માટે	

ઓફિસ ઓફ ધી ડિરેક્ટર

ઓફ પબ્લિક ઇન્ફર્મેશન

પૂના, ૨૦ મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

સહી. પી. રેન.

ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક

ઇન્ફર્મેશન તરફથી.

મહમદ અબ્દુલ હૈ  
ખજેઝ માલગળર મોહોલા.  
૬ કાપનગંજ, જામલપુર સી. પી.

૬ તહલીલ-ઉલ અફઆલ  
(છાકરાઓની નીનિતો મુધારો).

ઉર્દુ

દનામ માટે

૦-૪-૦

૭ એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ પંચનખ.  
ફર્સ્ટ ઉર્દુ રીડર ( પહેલી ઉર્દુ  
વાચનમાલા )

ઉર્દુ

ઉર્દુ પ્રાથમિક

૦-૧-૬

૮ સેકન્ડ ઉર્દુ રીડર ( બીજી ઉર્દુ  
વાચનમાલા )

ઉર્દુ

શાળાઓના  
ઉપયોગ માટે

૦-૨-૪

મોલવી વાહેદ હુસેન બી. એ.  
બી. એલ. ૬ હલસી બખર રોડ  
કલકત્તા.

૯ તાલિમિ ઉર્દુ

,,

ઉર્દુ પ્રાથમિક  
શાળાઓના  
ઉપયોગ માટે  
તથા દનામ  
માટે

૦-૨-૦

૧૦ જોમ્મ લતીફ અહમદ, પહેલા  
આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ મેહોમેડન  
હાઇસ્કૂલ, અમરાવતી (વરાડ)  
છરમાની તાલિમિ

,,

લાઇબ્રરિ માટે

ઓફિસ ઓફ ધી ડિરેક્ટર

ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન

મુન્ના, ૨૨ મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

સહી. પી. રેન.

ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક

ઇન્સ્ટ્રક્શન તરફથી.

ચપલાં બહાર દરવામાં આવ્યાં છે; કારણ કે સદરહુ પુસ્તકો, ચોપાનીઆં, વગેરેમાં એવા શબ્દો કે લખાણ છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયલી બ્રિટિશ સરકાર તરફ અસતોષ, તિરસ્કાર, કે ધિક્કાર ઉત્કટેરાવાનો સંભવ રહે છે.

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી હુકમ નંબર તથા તારીખ.
૧. છત્રપતિ શિવાજી	ગિરીશચંદ્ર ઘોશનું, અવિનાશ ચંદ્ર ગંગુલીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું અને શ્રીમંત રાય ચોધરીએ કલકત્તામાં શાંતિરામ ઘોશના મહોક્ષામાં નં. ૭ ના કેશવ પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં છાપેલું.	ન્યુડિસ્પલ. ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં. ૧૧૫૪ કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૨૩ મી ફેબ્રુઆરિ, ૧૯૧૧
૨. દુર્ગામુર	હરિષદ છતરજીનું, કલકત્તામાં કૉલેજ સ્ટ્રીટમાં નં. ૬૫ માં મેશર્સ ભટ્ટાચારજી એન્ડ સન્સે પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં કૉલેજ સ્ટ્રીટમાં નં. ૮૧ માં પશુપતિ પ્રેસમાં અવિનાશચંદ્ર બામુએ છાપેલું.	"
૩. કર્મફલ	મનમોહન ગોસ્વામી બી.એ. એ લખેલું તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં નંદકુમાર ચોધરીની બીજી ગલીમાં નં. ૧૭ માં કાલિકા પ્રેસમાં શરતચંદ્ર ચક્રવર્તીએ છાપેલું.	"
૪. માતૃ પૂજા	કુંજબિહારી ગંગુલીનું, ન્યો-તિપ્રસાદ ગંગુલીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં બનારસી ઘોશના મહોક્ષામાં નં. ૭૦ માં ઈડિઅન પેટ્રીઅટ પ્રેસમાં એન. સી. પાલે છાપેલું.	"

ચયલાં બહાર દરવામાં આવ્યાં છે; કારણ કે, સદરહુ પુસ્તકો, ચોપાનીયાં, વગેરેમાં એવા શબ્દો કે લખાણ છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે હિદમાં કાયદેસર સ્થપાયલી બ્રિટિશ સરકાર તરફ અસંતોષ, તિરસ્કાર, કે ધિક્કાર ઉત્કેરવાનો સંભવ રહે છે.

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક ચોપાનીયા વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી ઠરાવ નંબર તથા તારીખ.
૧. જગપતિ શિવાજી	ગિરીશચંદ્ર ઘોશનું, અવિનાશ ચંદ્ર ગંગુલીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું અને શ્રીમંત રાય ચોધરીએ કલકત્તામાં શાંતિરામ ઘોશના મહોદ્ધામાં નં. ૭ ના કેશવ પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં છાપેલું.	ન્યુડિસ્ચલ. ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં. ૧૧૫૪ કિલ્લે મુંબઈ. તા. ૨૩ મી ફેબ્રુઆરી. ૧૯૧૧
૨. દુર્ગાસુર	હરિપદ જીતરજનું, કલકત્તામાં કૉલેજ સ્ટ્રીટમાં નં. ૬૫ માં મેશર્સ લટ્ટાચારજી એન્ડ સન્સે પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં કૉલેજ સ્ટ્રીટમાં નં. ૮૧ માં પશુપતિ પ્રેસમાં અવિનાશચંદ્ર બાસુએ છાપેલું.	
૩. કર્મફલ	મનમોહન ગોસ્વામી બી. એ. એ લખેલું તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં નંદકુમાર ચોધરીની બીજી ગલીમાં નં ૧૭ માં કાલિકા પ્રેસમાં શરતચંદ્ર ચક્રવર્તીએ છાપેલું.	
૪. માતૃ પૂજા	કુંજબિહારી ગંગુલીનું, ન્યો-તિપ્રસાદ ગંગુલીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં બનારસી ઘોશના મહોદ્ધામાં નં. ૭૦ માં ઇડિઅન પેટ્રીઅટ પ્રેસમાં એન. સી. પાલે છાપેલું.	

૧૦ મિગલ-ઉલ- ફાલા	આમુએ છાપેતુ	ન્યુડિસ્થલ ડિપા- ટમેન્ટ નં. ૧૧૫૪ કિલે મુમ્મ, તા. ૨૩ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧.
૧૧ મુન્થ ઉદ્ધાર ગીત મિનય (Surath Uddhar Gitabhinay)	મધનગયતુ (ખીજી આવૃ- ત્તિ), કનડનામા કોર્નવોનિસ સ્ટ્રીટમાં નં ૨૦૧ માં ગુરુ દાસ છત્તરજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કનડનામા કોર્નવોનિસ સ્ટ્રી- ટમાં નં ૮૧ માં પશુપતિ પ્રેમમાં આનંદગાયક આમુએ છાપેતુ	”
યગ ઇંડિયા ( ન વીન હિંદુસ્તાન ) એ મયાળા નીચે નીકેમતા તેલુગુ બો- ધાનીઆની માળા	.	ન્યુડિસ્થલ ડિપા- ટમેન્ટ, નં ૧૨૧૯, કિલે મુમ્મ, તા. ૨૮ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧
અભિનર ભારત માલા ( એટલે ન્યુ ઇડિયા સીરીઝ ) નં ૬ તથા ૭.	મતલીમાં નાગડના ગોવિંદે લખેલું, મુમ્મમાં મણુદક પ્રે- સમાં છાપેલું, અને મુમ્મમાં હાકુરદાસમાં ફાટકે બધને પ્રે- સિદ્ધ કરેલું	ન્યુડિસ્થલ ડિપા- ટમેન્ટ, નં ૧૨૩૭, કિલે મુમ્મ, ૨૮મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧
ગુલદસ્ત-છંદજરત. ( Guldast 1 Hasrat )	મૈયદ ફાઝલ-ઉલ્હસન એ- લિઆસ-હજરત મોહની, અ- લીગઢના ઉર્દુ-ઈ-ન્નાના ( Urdu 1 Mualla ) ના અધિપતિએ ઉર્દુમાં લખે	ન્યુડિસ્થલ ડિપા- ટમેન્ટ, નં ૧૫૮૧ કિલે મુમ્મ, તા. ૧૭મી માર્ચ ૧૯૧૨

૧૦. સિરાળ-ઉલ-  
શૈલા.

આમુએ છાપેલું.

નિરીશચંદ્ર ધોશનું ( ખીજી  
આવૃત્તિ ), અવિનાશચંદ્ર ગં-  
ગોપાધ્યાયે પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને  
કલકત્તામાં શૈમળજીમાં શાં  
નિરામ ધોશના મહેલામાં  
નં. ૭ માં દલેન્દ્રેન્દ્ર કેશવ  
પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં શ્રીમંતરાય  
ચે.ધરીએ છાપેલું.

ન્યુડિસ્પલ ડિપા-  
ર્ટમેન્ટ નં. ૧૧૫૪  
કિ.લે મુંબઈ, તા.  
૨૩ મી ફેબ્રુઆરિ  
૧૯૧૧.

૧૧. સુરથ ઉદ્ધાર  
ગીત.સિતય.

( Surath Uddhar  
Gitabhinay )

હરધનરાયનું ( ખીજી આવૃ-  
ત્તિ ), કલકત્તામાં કૌર્નવૉલ્સિસ  
સ્ટ્રીટમાં નં ૨૦૧ માં ગુરુ-  
દાસ જીતરજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું,  
અને કલકત્તામાં કૌલજી સ્ટ્રી-  
ટમાં નં. ૮૧ માં પશુપતિ  
પ્રેક્ષમાં આવનાશચંદ્ર આમુએ  
છાપેલું.

ન્યુડિસ્પલ ડિપા-  
ર્ટમેન્ટ, નં. ૧૨૧૯,  
કિલે મુંબઈ, તા.  
૨૮ મી ફેબ્રુઆરિ  
૧૯૧૧.

યંગ હંડિઆ ( ન  
વીન હિંદુસ્તાન )  
એ મયાળા નીચે  
નીકળતાં તેલુગુ ચો-  
ખાનીઆની માળા.

અલિનવ ભારત-  
માલા ( એટલે ન્યુ  
હંડિઆ સીરીઝ )  
નં. ૬ તથા ૭.

મરાઠીમાં નાશકના ગોવિંદે  
લખેલું, મુંબઈમાં કલ્યાંદક પ્રે-  
ક્ષમાં છાપેલું, અને મુંબઈમાં  
હાકુરદારમાં ફાટક અથર્તે પ્ર-  
સિદ્ધ કરેલું.

ન્યુડિસ્પલ ડિપા-  
ર્ટમેન્ટ, નં. ૧૨૩૭,  
કિલે મુંબઈ, ૨૮મી  
ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧.

ગુલદસ્ત-છંદજરત.  
( Guldasta. i.  
Hasrat. )

સૈયદ ફાઝલ-ઉલ્લહસન એ-  
લિઆસ-હઝરત મોહની, અ-  
લીગદના ઉર્દુ-છંદ-ન્યાસ  
( Urdu. i. Mualla ).  
ના અધિપતિએ ઉર્દુમાં લખે-

ન્યુડિસ્પલ ડિપા-  
ર્ટમેન્ટ, નં. ૧૫૮૧  
કિલે મુંબઈ, તા.  
૧૭મી માર્ચ ૧૯૧૧.



નાગતમ્  
(Om Ban le  
mataram Swa-  
dham Baharat  
bhitabat shan-  
gbi dhatabyang  
jabadbhaya-  
managatain.)

વનસ્પતિની દવાઓ.  
(i.e. vegetable  
medicines.)

સ્વામી યોગાનંદે નામે લખા-  
યેલું અને મુંબઈના સૂર્યોદય પ્રે-  
સના નામથી છપાયેલું.

જ્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ, નં. ૨૧૮૨  
કિલ્લે મુંબઈ, ૧૨  
મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

નીચેના ચોપાનીઆ ચોપડી વગેરે જમીન યા દરિઆમાંજે બ્રિટિશ  
ઈન્ડિઆમાં લાવવાની ગવર્નર-જનરલ-ઈન્-કાઉન્સિલ તરફથી ૧૮૭૮ ના  
સી કસ્ટમ્સ એક્ટના સેક્શન ૧૯ ની રૂઢિએ મના કરવામાં આવે છે.

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી ઠરાવ નંબર તથા તારીખ.
પેગન્સ એન્ડ ક્રિ- સ્તિઅન્સ ઓર ધી ઇલ્લ રિપોર્ટ ધી ઈસ્ટ.	Thelgar Vanicoro (W. W. strickland B. A.) થેલ્ગર વૅનિકોરો (ડબલ્યુ. ડબલ્યુ. સ્ટ્રિક્લેન્ડ બી. એ) એ લેડી આર્થર સામસેટને એંગ્રેજમાં લખેલો ખુલ્લો પત્ર, લન્ડન ઇ. સી. માં ફિન્સબરી મહોલ્લામાં બ્યોર્ન સ્ટેન્ડિંગ પ્રેસિદ્ધ કરેલો.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૧૬૯૭, કિલ્લે મુંબઈ, ૨૦ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧.
સ્વદેશ સેવક.	બ્રિટિશ કોલોનિઆમાં, વૅ- નુવરમાં પ્રસિદ્ધ થયેલું ગુર્મુ- ખી વર્તમાન પત્ર.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૩૫૫૭ કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૮ મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

નાગતમ્  
(Om Banle  
mataram Swa-  
dhn Baharat  
bhitabat shan-  
gbi dhatabyang  
jabadbhaya-  
managatam.)

વનસ્પતિની દવાઓ.  
(i.e. vegetable  
medicines.)

સ્વામી યોગાનંદે નામે લખા-  
યલું અને મુંબઈના સુયોદય પ્રે-  
સના નામથી છપાયલું.

ન્યુડિસ્ચલ ડિપાર્ટ-  
મેન્ટ, નં. ૨૧૮૨  
કિલ્લે મુંબઈ, ૧૨  
મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

નીચેના ચોપાનીઆ ચોપડી વગેરે જમીન યા દરિયામાંજે બ્રિટિશ  
દરિયામાં લાવવાની ગવર્નર-જનરલ-ઈન્-કાઉન્સિલ તરફથી ૧૮૭૮ ના  
સી કસ્ટમ્સ એક્ટના સેક્શન ૧૯ ની રૂઠિએ મના કરવામાં આવે છે.

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી ડ્રગ્સ નંબર તથા તારીખ.
થેલગર વેનિકોરો (W. W. strickland B. A.) થેલગર વેનિકોરો (ડબલ્યુ. ડબલ્યુ. સ્ટ્રિક્લેન્ડ બી. એ.) એ લેડી આર્થર સામસેટને અંગ્રેજીમાં લખેલો ખુદ્દો પત્ર, લન્ડન ઇ. સી. માં ફિન્સબરી મહોલ્લામાં ન્યોર્થ સ્ટ્રીટ્સે પ્રસિદ્ધ કરેલો.	થેલગર વેનિકોરો (W. W. strickland B. A.) થેલગર વેનિકોરો (ડબલ્યુ. ડબલ્યુ. સ્ટ્રિક્લેન્ડ બી. એ.) એ લેડી આર્થર સામસેટને અંગ્રેજીમાં લખેલો ખુદ્દો પત્ર, લન્ડન ઇ. સી. માં ફિન્સબરી મહોલ્લામાં ન્યોર્થ સ્ટ્રીટ્સે પ્રસિદ્ધ કરેલો.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૧૬૬૭, કિલ્લે મુંબઈ, ૨૦ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧.
સ્વદેશ સેવક.	બ્રિટિશ કોલમ્બિઆમાં, વે- ન્કુવરમાં પ્રસિદ્ધ થયલું ગુર્મુ- ખી વર્તમાન પત્ર.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૩૫૫૭ કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૮ મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

રેવાકાંઠા પંચમહાલ વિભાગ.

મુનપુર—રા. શંકરલાલ ગોહજદાસ રા. ૩-૮-૮ હ'નામ. બેત-  
પુર—છાંદાઉદેપુરના મનાચાન સાહેબ તથા લુદા લુદા ગૃહસ્થો રા. ૫-૨-૦  
હ'નામ. મોડુલોલ—દરબાર શ્રીરાયસિંહજી વ્યારસિંહજી રા. ૧૦ ) ગોહ-  
ધડીઆળ. કંવાંર—શ્રી દરબાર સાહેબ શ્રીદેવસિંહજી રા. ૧૧-૪-૦ હ'-  
નામ વગેરે. શ્રીલપાટ—મણીઆઈ સ્વયંભૂંદ શેઠ રા. ૫ ) હ'નામ. ગર-  
બાડા—ડેપુ. કલેન્દર સાહેબ રા. ૩ ) હ'નામ મિહાઈ.

રાજપીપળા વિભાગ.

અવીધા—શ્રીમંત મહારાવ સાહેબ રા. ૭ ) મિહાઈ.  
કાહિયાવાડ વિભાગ.

ગુંદા—કોટાઈ ધનજી દામજી રા. ૧૫ ) રફલ જમાડી. ચા. દેખ.  
રાજબાઈ રાજોડબાઈ તથા ગામ લોકો રા. ૧૨ ) રફલ જમાડી.

અમદાવાદ વિભાગ.

ગાંગડ—કન્યાશાળા. નાંગડના દાકર સાહેબ ચોપડીઓ તથા કપડાં  
રા. ૧૦-૩-૦ બરવાળા—ગટાર વલ્લભદાસ ચોપડીઓ તથા શેકડા રા.  
૫-૮-૩ રફલકમિટિના મેમ્બરો મિહાઈ રા. ૪ ). ગાંગડ—છાંદા. માંજ-  
ડના દાકર સાહેબ પુરનકા તથા મિહાઈ રા. ૨૫ ) વાસગુડેગીઆ—  
રફલકમિટિના મેમ્બરો તથા ગૃહસ્થો. રલેટો તથા ચોપડીઓ અને મિહાઈ  
રા. ૭-૬-૦ વાગડ—નાલુકદાસ તથા સુહૃદચે. કપડાં તથા મિહાઈ રા.  
૭ ) કોઠ—રફલકમિટિના મેમ્બરો વગેરે ચોપડીઓ તથા લુગડાં અને મિ-  
હાઈ રા. ૭-૮-૦ ચંદરયા—મગનલાલ નાગરદાસ વડીવરદાર. મેમ્બરો  
તથા ગૃહસ્થો. ચોપડીઓ, લુગડાં તથા સાકર રા. ૮ ) રાશમ—ગોહન-  
લાલ દરજીવન નિશાળ જમાડી રા. ૪-૧૨-૦ હરસોળી—ઉવારસદના  
કરનચંદ મોતીચંદ શીક્ષક વગેરે રા. ૨૨-૮-૦ લુમખચમ જગજીવન  
ઉવારસદ પનાસાં વગેરે રા. ૪ ) મનસુખ લક્ષ્મીચંદ પનાસાં. રા. ૨ )  
દરમેળના વાણીયાના સત્તર સનારીસના પચ તરૂંચી પડીઆળ વગેરે રા.  
૧૬ ) દરમેસિદ લાલચંદ પનાસાં તથા મિહાઈ રા. ૩ ) મહીજ—રફલ-  
કમિટિના મેમ્બરો. વિવાધીને જમાડી ૧૨-૮-૦ પારડી—છાંદા તથા  
વડીઓ દરબારસાહેબ પુનક લુગડાં તથા મિહાઈ. રા. ૧૩-૫-૬



દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કમિશન આવી જાય છે જેવકિ ઇડીઅર્ન પીનલોડા, કીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજર કોડ, મામલતદાર કોર્ટ એક્ટ લેન્ડરેવન્યુ કોડ, હિદુલ્લ મુસલમાની શરેહ, પારસીના કાયદા, પુગવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર પ્રોપર્ટી, પોર્સ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડૂતોનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે. લુદો લુદો ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત જેમે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫૦૦. ૦૦-૦૦ માત્ર મળે છે. બધી નકલો ખપી જાય આવી છે માટે તાંદીટ મંગાવી લેવો, બેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હસ્તે સરકારી કોર્ટો, મળ્યા છે. તાંદી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને કલેક્ટરો માટે મખવીજ નોંધણી દરેક તલાટી તથા પોસ્ટને વ્યાવરો કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ તાંદી મંગાવી લેવી થોડી કાપી શીલક છે.

જેઠાલાલ દેવશાકર દવે. O/O મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. જોરસંદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અનુલા. મોટે શિશુસહજોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલ

જોરસંદના 'મોરલ એજ્યુ. લીગ' ના ધોરણને અનુસરતી છે.

ત્રણે ભાગમાં દરેકના છ આનો. \* ત્રણે ભાગે આપુ પુસ્તક રૂ. ૧

(૧) દરેક ભાગ અગ્રેષ્ઠ નીચલા અને ગુજરાતી ઉપરના વર્ગો, માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાનગી અને દરેકી સંખ્યોની ધણી સાળાઓમાં નીતિને કમવણી માટે દરેકરૂં છુક તરફિ ચાલે છે કપડાનું પાકું છુક, કાગળ તથા છાપ ઉચા. ૫૯ ૩૨મ, મોરનરીવ્યુ, કવકતા, સપ્ટેમર ૧૯૧૦. ૫૯ ૩૦૪ માં ગુજરાતી શુદ્ધ કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ સ્કોલકોલ કોર્ટના જુડીશ નામદાર ૬૦-૬૦-૬૦ એરી, એમ. એ. એલ એલ. ખી. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સદગુણો ઉપર સમાવળી મહાભારત અને પુરાણોમાંથી સુંદી કહેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મંદાને ત્રી પુરોનાં, ચરિત્રોમાં આવેલેવી જન સ્વભાવની ઉત્તમ ગાણુનું આપણાં ગાળીદારે શિક્ષણ આપવા આર-તેમના કાયમાં મહત્વાની આ પુસ્તકની ચોખ્ખતા નિર્દોષ છે. મજલાલ પુ. મહિતા, ૬૬ માં ૧૦૦ રૂ. ૦૦, વડવાળ શહેર.

૬૬ માં ૧૦૦ રૂ. ૦૦, મગડ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી વંપની. મુબઈ.

## સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સદી વગરનાં લખાણ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણ પાછું મોકલવો બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓડર મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકિટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧૦૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખરચે લેનાર દસ રૂપીઓ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કૉલરોને ટપાલ ખરચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૮ આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

બાહુર ખખરો છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી. ૧... ૩ તો અગ્રીમણ સહ કરી કે સાહેબ દસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧)- કે ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે. પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી લાગલામટ દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ હૅન્ડબિલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

## સુચનાં.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોંટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એક જ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવો બંધાતાં નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળાવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ યોગ્ય અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓંડર મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકિટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખરચે લેનાર દસ રૂપીઓં સુધીના પગારવાળા સિક્કા તથા સ્કૉલરોને ટપાલ ખરચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૧ આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાવેશ થશે નહિ.

બહુર ખખરો છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી તા અગ્રીઆર સાક્ર કરી કર સાક્રે દસમી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧) જે ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે. પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી લાગલામટ દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ દૈનિક વહેંચવામાં આવશે નહિ.

ભારે વખણાયેલી, ખચીત શ્રેષ્ઠ અને સસ્તી.

**આદરજી કીવસજી માંસ્તરની**

દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકો.

“કમીશનમાં વધારો” આઠ લાગમાં “કમીશનમાં વધારો”

કેળવણીખાતાના હાથના તથા આગલા ઇન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બનીતા જુદરથો, પ્રેક્ટિસરો, પ્રિન્સિપાલો, હેડ માસ્તરો અને શિક્ષકો, સુખમ તથા ગુજરાતના સર્વ જાહેર છાપા તરફથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ સન્તોષકારક ખાત્રી પત્રકો.

મહેરખાન ડિરેક્ટર સાહેબે તથા ઉત્તર વિભાગના મહેરખાન માજી ઇન્સ્પેક્ટર મે. બાઇલસ સાહેબે દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકોનેજ સઘળી ગંજૂર કરેલી કોપીબુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણી છે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીબુકજ વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

સુખમ તથા સુરત, લાડવઝ, નડીઆદ, અમદાવાદ વગેરે જાહેરની જોઇન્ટ સ્કૂલ કમિટિના અનુભવી સદ્ગુહરથોએ પણ સઘળી કોપીબુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકોનેજ સર્વ કોપીબુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણા છે, અને તેમના તાબાની સર્વ સ્કૂલોમાં એજ કોપીબુકો ચલાવવાનો હુકમ કર્યો છે. આ કોપીબુકો માટે જે જે સદ્ગુહરથો તરફથી સર્ટિફિકેટ મેળવ્યાં છે તેમનાં નામ અમારી દરેક કોપી વાંચવાંથી ખાત્રી થશે.

દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકો નીચલી સરતોથી મળશે.

૧. રોકડે રૂપીએ દેશાવરથી માલ મંગાવનારા માસ્તરો તથા આપારીઓ જેઓ ઓછામાં ઓછા ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નફા ખરીદશે તેઓને સેક્ટે ૩૦ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે; પેકિંગ અને રેલ્વેનો ખર્ચ આપવામાં આવશે.
૨. ૨૦૦ થી ઓછા ૨૫ નફા સુધી મંગાવનારને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલ્વે, પેકિંગ, પોસ્ટેજ વગેરેનો સર્વ ખર્ચ ખરીદનારને માટે.
૩. માલ મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં જતાં કોઇ રીતે ખરાબ થાય તથા તે માલને તુકસાન પૂર્વે તેનાં જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.
૪. જ્યાં રેલ્વે ન હોય ત્યાં માલ કયે રસ્તે અને કયાં મોકલવો તેનો ખુરતો ખુલાસો માલ મંગાવનારે લખી જણાવવો. રેલ્વે સ્ટેશનથી આપણ માલ લઈ જવાનો મંગાવનારને શિર સમજવો.
૫. હુંડી મોકલાવનારે ખરાબર ઠેકાણું લખવું.



ભારે વખણાયેલી, ખચીત ઐષ અને સસ્તી.

**આદરે જી કીવસ જી માસ્તરની**

દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકો.

“કમીશનમાં વધારો” આઠ ભાગમાં “કમીશનમાં વધારો”

કેળવણીખાતાના હાકના તથા આગલા ઇન્સ્પેક્ટરો તથા ડિપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન નણીતા ગૃહસ્થો, પ્રૌદેસરો, પ્રિન્સિપાલો, હેડ માસ્તરો અને શિક્ષકો, મુખ્ય ધર્મગુરુઓ, સર્વે બહુર ધર્મ તરફથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ સન્તોષકારક ખાત્રી પત્રકો.

મહુરખાન ડિરેક્ટર સાહેબે તથા ઉત્તર વિભાગના મહુરખાન માજી ઇન્સ્પેક્ટર મે. બહદુર સાહેબે દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને જ સઘળી ગંતૂર કરેલી કોપીયુકોમાં ઐષ ગણી છે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીયુક જ વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

મુખેબંધ તથા સુરત, લાડચ, નડીઆદ, અમદાવાદ વગેરે શહેરની જોઈન્ટ સ્કૂલ કમિટિના અનુલવી સદગૃહસ્થોએ પણ સઘળી કોપીયુકો સાથે સરખોવ્યા પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને જ સર્વ કોપીયુકોમાં ઐષ ગણા છે, અને તેમના તાબાની સર્વ સ્કૂલોમાં એજ કોપીયુકો ચલાવવાનો હુકમ કર્યો છે. આ કોપીયુકો માટે જે જે સદગૃહસ્થો તરફથી સર્ટિફિકેટ મેળેલાં છે તેમનાં નામ અમારી દરેક કોપી વાંચવોથી ખાત્રી થશે.

**દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકો નીચલી અરતોથી મળશે:**

૧. રોકડે રૂપીએ દેશવરથી માલ મંગાવનારા માસ્તરો તથા આપારીઓ જેઓ ઓછામાં ઓછી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નક્ક બરીદરો તેઓને સેક્ટે ૩૦ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે; પેકિંગ અને રેલ્વેનો ખર્ચ આપવામાં આવશે.
૨. ૨૦૦ થી ઓછી ૨૫ નક્ક સુધી મંગાવનારને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલ્વે, પેકિંગ, પોસ્ટલ વગેરેનો સર્વ ખર્ચ ખરીદનારને માથે.
૩. માલ મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં નર્તા કાઢી રીતે ખરાબ વાય તથા તે માલને હુકસાન પૂરે તેનાં જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.
૪. જ્યાં રેલ્વે ન હોય ત્યાં માલ કયે રસ્તે અને કયાં મોકલવો તેને પૂરતો ખુલાસો માલ મંગાવનારે લખી નજાવવો. રેલ્વે સ્ટેશનથી આગળ માલ કઈ જવાનો મંગાવનારને સિર સમજવો.
૫. કુંડી મોકલાવનારે ખરાબર ઠેઠાં જુલું લખવું.

ધંર

બહરખંબર.

# જખરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

મુખબલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી છેડા ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

પગના મોગળની જોડ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫

આમગાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

અતરની શીશી ૧

ફેન્સી મોગળની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

રોકાયત્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સેટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫

આમગાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

ફેન્સી મોગળની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુએ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીય આપવામાં આવશે. આ સિવાય અ

મારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક વ્યવસ્થા વેચ તથા તેને

લગતો દુરસ્તીના સામાન વેચાતો મળશે તથા દુસ્તીનું કામ કીધાવન બાને

ખાત્રી પૂરેક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સ

રનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ

તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુદામો નીચે

સરનામે પ્રત લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની ટી

કોટ મોકલવી.

મળવાનું કેશવ. } મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી  
વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સંગ્રહ.

નંબર

નંબર ખંબર.

જામરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જામરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

મુખઅલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી છોડા ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

પગના મોજાની જોડ ૧

ફેન્સી ફંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

અત્તરની શીશી ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામે લખવાની

પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી ફંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

લોકાયંત્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સેટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામે લખવાની

પાકી સાદી ૧

ફેન્સી ફંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વિંગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જ્વતનાં વોચ તથા તેને લગતો દુરસ્તીના સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીકાવત ભાવે ખાત્રી પૂરક દરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બદારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોક્કસ પોસ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બદાર ગામથી મંગાવનારને પોસ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુલાસો નીચેના સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અંકડા આનાની ટીકીટ મોકલવી.

મળવાનું ઠેકાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ મારો.

અને સોગંદની ક્રિયા થઈ રવા પછી નામદાર રાજને તેલ લગાડવામાં આવે છે. ત્યારપછી રાજ્યચિહ્નને એક પછી એક અર્પણ કરવામાં આવે છે. એ થઈ રવા બાદ આશીર્વાદ અપાય છે, એટલે નામદાર રાજ તખ્ત પર બેસે છે. તે પછી નામદાર રાજીને રાજ્યાલિપેક થાય છે. એ સર્વ ક્રિયાઓનું સંક્ષેપમાં નીચે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

૧. સ્વીકાર—પ્રથમ કૉન્ટ્રબરીના આયંબિસપ (ધર્માધ્યક્ષ) અને બીજા કેટલાક મોટા સરકારી અમલદારો નામદાર રાજને લોહા ઓળખી શકે અને ઉદ્ધેષ્ય સાથે પોતાના રાજ તરફ વધાવી લે એવા હેતુથી તેમની સન્મુખ રજુ કરે છે.

૨. સોગંદ—ત્યારપછી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરી રાજ્યના કાયદા તથા રીતરિવાજને અનુસરી રાજ્ય ચલાવવાના, પોતાના સમગ્રા વિચારોમાં દયા સાથે કાયદા તથા ન્યાયને ઉપયોગ કરવાના, અને સર્વનું ( સુધારેલા પ્રોટેસ્ટ ધર્મનું) રક્ષણ કરવાના નામદાર રાજ સોગંદ લે છે.

૩. તેલ લગાડવાની ક્રિયા—ત્યારબાદ ઈશ્વરની હાજરી તથા તેના આશીર્વાદ માટે ગંભીરતાથી પ્રાર્થના કીધા પછી નામદાર રાજને પહેલાં મસ્તક પર, પછી છાતી પર, અને તે પછી હાથ પર તેલ ચોપવામાં આવે છે; કારણ કે ઈશ્વર, એલના લોકોને બોધ આપવા તથા તેમના પર રાજ્ય ચલાવવા માટે પ્રાચીન સમયના રાજાઓને, પાદરીઓને, તથા લલિતવેત્તાઓને એજ પ્રમાણે પવિત્ર કરવામાં આવતા. તેલ ચોપડતી વખતે ધર્માધ્યક્ષ નીચે પ્રમાણેનાં આશીર્વચન બોલે છે:—

“ ઈશ્વરના પુત્ર આપણા પ્રભુ ઈસુ ખ્રિસ્ત, જેમને તેમના પિતા તરફથી આનંદાત્મક તેલ ( ઑઈલ ઓફ લાઈફ ) ચોપવામાં આવ્યું હતું, તે તમારા મસ્તક અને હૃદય ઉપર પવિત્ર આત્માના આશીર્વાદ અપા, અને તમારા હાથનાં કામો આબાદ થાઓ; તેની દૈવી કૃપાની મદદથી તમારી સમાજ નીચે સુકાયલા લોકોનાં કન્ય, શાંતિ, તથા દૈવીપણ્યનું તમે રક્ષણ

\* આ ક્રિયા હિંદુ લોકોની નિત્યનિમિત્તિક ક્રિયાઓમાં મસ્તકથી જીતરનાં ચરણ સુધીના અગા રૂપરૂ કરવાનો વિધિ જે ન્યાસના નામથી ઓળખાય છે તેનું કઈક અંશે સ્મરણ કરાવે છે.

અને સોગંદની ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી નામદાર રાજાને તેલ લગાડવામાં આવે છે. ત્યારપછી રાજ્યચિહ્નનો એક પછી એક અર્પણ કરવામાં આવે છે. એ થઈ રહ્યા બાદ આશીર્વાદ આપાય છે, એટલે નામદાર રાજા તખ્ત પર બેસે છે. તે પછી નામદાર રાજાની રાજ્યાલિપેક થાય છે. એ સર્વ ક્રિયાઓનું સંક્ષેપમાં નીચે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

૧. ર્ધીકાર—પ્રથમ કુંટરબરીના આચંચિશપ (ધર્માધ્યક્ષ) અને બીજા કેટલાક મોટા સરકારી અમલદારો નામદાર રાજાને લોહા ઓળખી શકે અને ઉદ્દેશ્ય સાથે પોતાના રાજા તરીકે વધાવી લે એવા હેતુથી તેમની સન્મુખ રજુ કરે છે.

૨. સોગંદ—ત્યારપછી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરી રાજ્યના કાયદા તથા રીતરિવાજને અનુસરી રાજ્ય ચલાવવાના, પોતાના સવળા વિચારોમાં દયા સાથે કાયદા તથા ન્યાયનો ઉપયોગ કરવાના, અને સર્વનું ( સુધારેલા પ્રોટેસ્ટંટ ધર્મનું) રક્ષણ કરવાના નામદાર રાજા સોગંદ લે છે.

૩. તેલ લગાડવાની ક્રિયા—ત્યારબાદ ઈશ્વરની હાજરી તથા તેના આશીર્વાદ માટે ગંભીરતાથી પ્રાર્થના કીધા પછી નામદાર રાજાને પહેલાં મસ્તક \* પર, પછી છાતી પર, અને તે પછી હાથ પર તેલ ચોપડવામાં આવે છે; કારણ કે ઈઝરાયેલના લોકોને બોધ આપવા તથા તેમના પર રાજ્ય ચલાવવા માટે પ્રાચીન સમયના રાજાઓને, પાદરીઓને, તથા લવિચ્યવેત્તાઓને એજ પ્રમાણે પવિત્ર કરવામાં આવતા. તેલ ચોપડતી વખતે ધર્માધ્યક્ષ નીચે પ્રમાણેનાં આશીર્વચન બોલે છે:—

“ ઈશ્વરના પુત્ર આપણા પ્રમુ ઇસુ ખ્રિસ્ત, જેમને તેમના પિતા તરફથી આનંદાત્મક તેલ ( ઑઈલ ઑવ લૅન્ડનેસ ) ચોપડવામાં આવ્યું હતું, તે તમારા મસ્તક અને હૃદય ઉપર પવિત્ર આત્માના આશીર્વાદ અર્પે, અને તમારા હાથનો કામો આજ્ઞા થાઓ; તેની દૈવી કૃપાની મદદથી તમારી સભાગ નીચે સુકાયલા લોકોનાં દુઃખ, શાંતિ, તથા દૈવીપણાનું તમે રક્ષણ

\* આ ક્રિયા હિંદુ લોકોની નિત્યનિમિત્તિક ક્રિયાઓમાં મસ્તકથી ગતસ્તાં ચરણ સુધીના અંગો સ્પર્શ કરવાનો વિધિ જે ન્યાસના નામથી ઓળખાય છે તેનું કઈક અંગે સ્મરણ કરાવે છે.

પવામાં આવ્યો છે, તેથી દેવી વારસારૂપ સત્ય પ્રતિજ્ઞાનો જુસ્સો તમારામાં આવે, અને હંમેશને માટે જેનો જય છે એવા સુખરૂપ અને સ્વતંત્ર રાજાધિરાજની (ઈશ્વરની) સાથે તમે રાજ્ય કરો ! આમીન. ”

વીંટી અપાયા પછી બાદશાહી સત્તા અને ન્યાયના ચિહ્ન તરીકે ક્રૌંચ સાથેનો રાજ્યદંડ તેમને મળે છે, અને ન્યાય તથા દયાની યજ્ઞિકા તરીકે \*કબુતરની આકૃતિ સાથેનો રાજ્યદંડ મળે છે. તે અપતાં નીચિનાં વચનો ઉચ્ચારવામાં આવે છે:—“દયા એવી રીતની રાખજો કે બહુ નરમ ન થવાય; ન્યાય એવી રીતે કરજો કે દયા ભૂલી ન જવાય. દુષ્ટને શિક્ષા કરજો, સાચાનું રક્ષણ કરજો અને તેમને ઉત્તેજન આપજો, અને કયે માર્ગે જવું જોઈએ તે તમારી પ્રજાને બતાવજો.” રાજ્યદંડો અપાયા પછી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરી વેદિ પરથી તાજ (મુગટ) લાવવામાં આવે છે, અને ધર્માધ્યક્ષ આદરપૂર્વક નામદર રાજના મસ્તક પર તે મકે છે. લોકો તે જોઈ મોટેથી હર્ષનાદ કરતા બોલી જાે છે કે ‘ઈશ્વર રાજાનું રક્ષણ કરે.’ તે પછી ધર્માધ્યક્ષ બોલે છે કે “ઈશ્વર તમોને કીર્તિ તથા સત્યનો મુગટ પહેરાવે; આ અમારા મંગળવચન દ્વારા સત્ય ધર્મ તથા સારાં કાર્યોનું બહુવિધ ફળ પામીને અખંડ રાજ્ય-કર્તાની (ઈશ્વરની) બક્ષીસથી શાશ્વત રાજ્યનો તાજ તમે મેળવો. આમીન.”

સૌથી છેલ્લું વેદિ પરથી પવિત્ર બાઈબલ લાવવામાં આવે છે અને ધર્માધ્યક્ષ અને ધર્મચરઓ રાજાને તે આપતી વખતે એમ કહે છે કે “અમારા દયાળુ રાજા ! આ દુનીઆમાંની સૌથી વધારેમાં વધારે કીમતી ચીજ આ પુસ્તક છે, તે તે અમે તમને બેટ કરીએ છીએ. એમાં કહ્યું છે; એજ બાદશાહી કાયદો છે; એ ઈશ્વરની સાક્ષાત્ દેવવાણી છે.”

૫. આશીર્વાદ—રાજાને આ પ્રમાણે તેજ ચોળી રાજ્યાલિપેક થયા પછી તથા સર્વ રાજ્યચિહ્નો મળ્યા પછી ધર્માધ્યક્ષ તેમને તથા તેમની સાથે તેમની સમસ્ત પ્રજાને ગંભીરનાથી આશીર્વાદ દે છે, અને તે મંગળ વચનોનો દરેક ભાગ બોલાઈ રહે એટલે મોટેથી તથા ખરા અંતઃકરણથી ‘આમીન’ રાખતો ઉચ્ચાર કરવામાં આવે છે.

\* કબુતર એ નિર્દોષતા, નમ્રતા, અને પ્રેમનું સૂચક છે, તેમજ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે પવિત્ર આત્માનું લાક્ષણિક ચિહ્ન છે.

પવામાં આવ્યો છે, તેથી દેવી વારસારૂપ સત્ય પ્રતિજ્ઞાનો બુદ્ધિસો તમારામાં આવે, અને હંમેશાને માટે જેનો જય છે એવા સુખરૂપ અને સ્વતંત્ર રાજાધિરાજની (ઈશ્વરની) સાથે તમે રાજ્ય કરો ! આમીન. ”

વીંદી અપાયા પછી બાદશાહી સત્તા અને ન્યાયના ચિહ્ન તરીકે કૌસ સાથેનો રાજ્યદંડ તેમને મળે છે, અને ન્યાય તથા દયાની યજ્ઞિકા તરીકે \*કબુતરની આકૃતિ સાથેનો રાજ્યદંડ મળે છે. તે આપતાં નીચેનાં વચનો ઉચ્ચારવામાં આવે છે:—“દયા એવી રીતની રાખજો કે બહુ નરમ ન થવાય; ન્યાય એવી રીતે કરજો કે દયા ભૂલી ન જવાય. દુષ્ટને શિક્ષા કરજો, સાચાનું રક્ષણ કરજો અને તેમને ઉત્તેજન આપજો, અને કોઈ માર્ગે જવું જોઈએ તે તમારી પ્રગતિ બતાવજો. ” રાજ્યદંડ અપાયા પછી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરી વેદિ પરથી તાજ (મુગટ) લાવવામાં આવે છે, અને ધર્માધ્યક્ષ આદરપૂર્વક નામદાર રાજના મસ્તક પર તે મૂકે છે. લોકો તે જોઈ મોટેથી હર્ષનાદ કરતા બોલી જાય છે કે ‘ઈશ્વર રાજનું રક્ષણ કરે. ’ તે પછી ધર્માધ્યક્ષ બોલે છે કે “ઈશ્વર તમોને કીર્તિ તથા સત્યનો મુગટ પહેરાવે; આ અમારા મંગળવચન દ્વારા સત્ય ધર્મ તથા સારાં કાર્યોનું બહુવિધ ફળ પામીને અખંડ રાજ્ય કર્તાની (ઈશ્વરની) બક્ષીસથી શાશ્વત રાજ્યનો તાજ તમે મેળવો. આમીન. ”

સૌથી છેલ્લું વેદિ પરથી પવિત્ર બાઈબલ લાવવામાં આવે છે અને ધર્માધ્યક્ષ અને ધર્મગુરુઓ રાજને તે આપતી વખતે એમ કહે છે કે “અમારા દયાળુ રાજા ! આ દુનીઆમાંની સૌથી વધારેમાં વધારે કીમતી ચીજ આ પુસ્તક છે, ને તે અમે તમને બેટ કરીએ છીએ. એમાં કહ્યું પણ છે; એજ બાદશાહી કાયદો છે; એ ઈશ્વરની સાક્ષાત્ દેવવાણી છે. ”

૫. આશીર્વાદ—રાજને આ પ્રમાણે તેજ યોગી રાજ્યાલિપેક થયા પછી તથા સર્વ રાજ્યચિહ્નો મળ્યા પછી ધર્માધ્યક્ષ તેમને તથા તેમની સાથે તેમની સમસ્ત પ્રગતિ ગંભીરનાથી આશીર્વાદ દે છે, અને તે મંગળ વચનોનો દરેક લાગ બોલાઈ રહે એટલે મોટેથી તથા ખરા અંતઃકરણથી ‘આમીન’ રાજનો ઉચ્ચાર કરવામાં આવે છે.

\* કબુતર એ નિર્દોષતા, નમ્રતા, અને પ્રેમનું સૂચક છે, તેમજ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે પવિત્ર આત્માનું લાક્ષણિક ચિહ્ન છે.

રાણીએ પહેરેલા ઝલા તથા જવાહીરના ચિહ્નોથી ક્રિયાનું આદેશાદીપણુ રૂપે માનમ પડી આવે છે

**વસ્ત્ર**—તેજ ચોપડવાની ક્રિયા થઈ ગયા પછી નામદાર રાજા ચાર વજ્ર ધારણ કરે છે —(૧) એક સાદુ લોહનું વજ્ર, (૨) મોનેરી લખાનો પટોળી માથાના એક લામો ૧૮, (૩) ત્રણ ઈંચ પટોળો મોનેરી ૫. ખાનો એક પટો, અને (૪) આદેશાદી ઝમો ત્રીજા વજ્ર તરીકે ગણાવેલા પટાને બને છેડે મફદ જમીન પર સદા જ્યોત્સ્નાનો એક કુંડા હોય છે તે કુંડા પર શહેનશાહના ચિહ્ન તરીકે ગણાવેલા હોય છે, તેના પર ચડતા અનુક્રમે નીચેના કૃત્રો અથવા બીજાં મૂલ્યદ ચિહ્નો હોય છે —ઈન્ડિયન ગુલામ, સ્કોટનાડનું ચિહ્ન, આયર્લેન્ડનું ગેમ્મલ, વેલ્સનું રેગન, હિન્દુસ્તાનનું રમણ, ડોનેગનું મેપલ, દક્ષિણ આફ્રિકાનું વૉટલ, આસ્ટ્રેલિયાના ચિહ્ન તરીકે મધન ક્રાસ, અને ન્યુઝીલેન્ડ દર્શાવવાને ત્યાંના વાવડા પર તાગઓ હોય છે તેના તાર

**મુગટ**—મહારાણી વિધેયીઆની કાગ્જાર્દીમા ગજનના જવાહીરમા એક કીમતીમા કીમતી વધારે ગ્રહીતુનો થયેલો આ માગલિક પ્રસંગે ધારણ કરેલા જવાહીરમા તે કોનીનું તથા તેના ડગ્તા પણ ચઢીઆતો દક્ષિણ આફ્રિકાનો કુવિન નામનો હીંગે જેનું નામ નામદાર ગજનની ઇન્ડિયી સ્ટાર આર આફ્રિકા આપનામા આવનાર છે, તે બને હતા દુનીઆના સરળા લાગેમાથી આવેના આરા ચડચગિન રત્નોને લીધે મુગટ, ગોળો, તથા ગજનદડ નિવડણ ગોલા આપતા હતા પહેલા રોમન લોકોમા આવેા મુકુટ હતો, અને એવેજ આજ સુધે એનો પણ હતો, છતાં આપણી શહેનશાહનો આ અદ્ભુત મુકુટ ખગખગ તેના કરતા પણ નિગેપ પરક્રમ દર્શાવે છે

**રાન્યાભિષેકની ખુરશી**—ઉપર વર્ણવેના મુકુટના મહત્ત્વ જેવુંજ એનું પણ મહત્ત્વ છે એ સમઘી દનિદાસ ખાત્ર જાણવા લાગે છે એ ખુરશીમાનો પથરો ‘મોન આંચ ડેસિટી ને નામે મુપ્રસિદ્ધ છે એનું કહેવાય

(૧) કાટાવજો ડોડ (૨) એક જાનના હોડ. એનું પાદડ ત્રણ પાદડીઓનું બનેલું હોય છે (૩) એક જાતનો મપ. (૪) એક જાતનું રૂપ (૫) એક જાનના જાડનું ફૂલ. એ જાડની બાજુ ચામ, આવવામા ઉપયોગની છે.



રાણીએ પહેરેલા ઝલા તથા જવાહીરનાં ચિહ્નોથી ક્રિયાનું આદરણીપણું સ્પષ્ટ માલમ પડી આવે છે.

**વસ્ત્ર**—તેજ ચોપડાની ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી નામદાર રાજા ચાર વસ્ત્ર ધારણ કરે છે:—(૧) એક સાદું લોનનું વસ્ત્ર, (૨) સોનેરી લખાનો પહોળી આંધવાળો એક લાંબો કાટ, (૩) ત્રણ ઈંચ પહોળો સોનેરી લખાનો એક પટો, અને (૪) આદરણી ઝમો. ત્રીજા વસ્ત્ર તરીકે ગણાવેલા પટાને બંને છેડે સફેદ જમીન પર સેંટ જ્યોર્જનો રેડ ક્રોસ હોય છે. તે ક્રોસ પર શહેનશાહતના ચિહ્ન તરીકે ગરુડ હોય છે, તેના પર ચઢતા અનુક્રમે નીચેનાં ફૂલો અથવા બીજાં સૂચક ચિહ્નો હોય છે:—ઈંગ્લાંડનું ગુલાબ, સ્કોટલાંડનું ચિસલ્ડ, આયર્લેંડનું શેત્રાંક, વેલ્સનું ડ્રેગન, હિંદુસ્તાનનું કમળ, કૅનેડાનું મેપલ, દક્ષિણ આફ્રિકાનું પાંટલ ફલાવર, ઑસ્ટ્રેલિઆના ચિહ્ન તરીકે સધન ક્રોસ, અને ન્યુઝીલાંડ દર્શાવવાને ત્યાંના વાવટા પર તારાઓ હોય છે તેવા તારા.

**મુગટ**—મહારાણી વિદ્યોત્તરીઆની કારકાર્દમાં રાજ્યના જવાહીરમાં એક કીમતીમાં કીમતી વધારો કાઢીનુરનો થયો હતો. આ માંગલિક પ્રસંગે ધારણ કરેલા જવાહીરમાં તે કાઢીનુર તથા તેના કરતાં પણ ચઢીઆતો દક્ષિણ આફ્રિકાનો કુલિનન નામનો હીરો જેનું નામ નામદાર રાજાની ઇચ્છાથી સ્ટાર ઓફ આફ્રિકા આપવામાં આવનાર છે, તે બંને હતા. દુનીઆના સઘળા ભાગોમાંથી આવેલા આવા ચકચકિત રત્નોને લીધે મુગટ, ગોળો, તથા રાજ્યદંડ વિલક્ષણ શોભા આપતા હતા. પહેલાં રોમન લોકોમાં આવો મુકુટ હતો, અને એવોજ ચાર્લ્સ ધ ગ્રેટનો પણ હતો; છતાં આપણી શહેનશાહતનો આ અદ્ભુત મુકુટ ખરેખર તેના કરતાં પણ વિશેષ પરક્રમ દર્શાવે છે.

**રાજ્યાલિપેકની ખુરસી**—ઉપર વર્ણવેલા મુકુટના મહત્ત્વ જેવુંજ એનું પણ મહત્ત્વ છે. એ સંબંધી ઇતિહાસ ખાસ જાણવા લાયક છે. એ ખુરસીમનો પથ્થર “સ્ટોન ઓફ ડેસ્ટિની”ને નામે સુપ્રસિદ્ધ છે. એનું કહેવાય

(૧) કાંટાવળો છેડ. (૨) એક જાતનો છેડ. એનું પાંદડું ત્રણ પાંદડીઓનું બનેલું હોય છે. (૩) એક જાતનો સર્પ. (૪) એક જાતનું વૃક્ષ. (૫) એક જાતના ઝાડનું ફૂલ. એ ઝાડની ઊંચ ચામડું કમાવવામાં ઉપયોગની છે.

જણાવે છે કે ‘ સાહેબો, નામદાર રાજા જ્યોર્જ જે આ રાજ્યના નિઃસંશય રાજા છે તેમને હું તમારી સન્મુખ રજુ કરું છું; માટે તમે બધા જેઓ આજે તમારો ભક્તિભાવ દર્શાવવા આગ્યા છો તેઓ સર્વે તેવી રીતે તમારો ભક્તિભાવ દર્શાવવા રાજી છે કે ?

આ ઉપરથી લોકો ફરી ફરીને હર્ષના ભારે પોકારો કરી પોતાની રાજપુત્રી તથા આનંદ પ્રદર્શિત કરે છે, અને સઘળા એકે અવાજે બોલી બેઠે છે કે:-

“ ઈશ્વર રાજા જ્યોર્જનું રક્ષણ કરો. ”

ભેરવી ( ‘ પશુમાં પડી એક તકરાર ’ ) એ તહે.

કરો જય શબ્દ તણો ઉચ્ચાર,

રાજ્યાશ્રદ્ધ થયા છે પંચમ જ્યોર્જ પ્રજાપ્રતિપાળ,

થયો છે આનંદ આજ અપાર.

કરો જય. ૧

ધન્ય જીન મહિનાની તારીખ બાર્બોસમી ગુરુવાર,

સને ઓગણીસસે અર્ગોઆરે મળ્યો તાજ અધિકાર,

અવિચળ રહો રાજદરબાર.

કરો જય. ૨

અદારસે પાંસઠે સન જીનની તારીખ ત્રીજી શનિવાર,

જન્મદિવસ મંગળ સુખકર નૃપ જ્યોર્જ તણો નિરધાર,

ખરે તે ધન્ય સમયને વાર.

કરો જય. ૩

ઓગણીસસે પાંચ તણો સન સ્મરણ કરો સુખકાર,

પ્રવાસ માટે જ્યોર્જ પધાર્યા હતા હિંદ મોઝાર,

હતા યુવરાજ પટે પ્રેમાળ.

કરો જય. ૪

મુસાફરી કરી પૂર્ણ થયા નિજ દેશ જવા તૈયાર,

હિંદકિનારે ઉભા રહી સિંચી વચનામૃત ધાર,

જણાવ્યા અતિશય સ્તુતિ વિચાર,

કરો જય. ૫

“ જાતિ ધર્મના બેદ તણો દૂર કરીને સર્વ વિચાર,

હિંદ પ્રજાના હિત તરફ દૈવ દોરીશું નિરધાર, ”

હૃદયના છે ઉત્તમ ઉદ્દગાર.

કરો જય. ૬

ધન્ય ભૂપના ચિત્ત વિષે છે પ્રજાપ્રેમ હૃદયાર,

જણાવે છે કે ‘સાહેબો, નામદાર રાજા જ્યોર્જ જે આ રાજ્યના નિઃસંશય રાજા છે તેમને હું તમારી સન્મુખ રજુ કરું છું; માટે તમે બધા જેઓ આજે તમારો ભક્તિભાવ દર્શાવવા આવ્યા છો તેઓ સર્વે તેવી રીતે તમારો ભક્તિભાવ દર્શાવવા રાજી છે કે ?’

આ ઉપરથી લોકો ફરી ફરીને હર્ષના ભારે પોકારો કરી પોતાની રાજપુત્રી તથા આનંદ પ્રદર્શિત કરે છે, અને સઘળા એકે અવાજે બોલી બોલે છે કે:-

“ઈશ્વર રાજા જ્યોર્જનું રક્ષણ કરે.”

સેરવી ( ‘પશુમાં પડી એક તકરાર’ ) એ રાહે.

કરો જય શબ્દ તણો ઉચ્ચાર,

રાજ્યારૂઢ થયા છે પંચમ જ્યોર્જ પ્રજાપ્રતિપાળ,

યથો છે આનંદ આજ અપાર.

કરો જય. ૧

ધન્ય જીન મહિનાની તારીખ બાર્બોસમી ગુરુવાર,

સને ઓગણીસસે અર્ગોઆરે મળ્યો તાજ અધિકાર,

અવિચળ રહો રાજદરબાર.

કરો જય. ૨

અદારસે પાંસઠ સન જીનની તારીખ ત્રીજી શનિવાર,

જન્મદિવસ મંગળ સુખકર નૃપ જ્યોર્જ તણો નિરધાર,

ખરે તે ધન્ય સમયને વાર.

કરો જય. ૩

ઓગણીસસે પાંચ તણો સન સ્મરણ કરો સુખકાર,

પ્રવાસ માટે જ્યોર્જ પધાર્યા હતા હિંદ મોઝાર,

હતા યુવરાજ પદે પ્રેમાળ.

કરો જય. ૪

મુસાફરી કરી પૂર્ણ થયા નિજ દેશ જવા તૈયાર,

હિંદકિનારે ઉભા રહી સિતી વચનામૃત ધાર,

જણાવ્યા અતિશય સ્તુતિ વિચાર,

કરો જય. ૫

“ભતિ ધર્મના બેઠ તણો દૂર કરીને સર્વ વિચાર,

હિંદ પ્રજાના હિત તરફ દૌલ દોરીશું નિરધાર,”

હૃદયના છે ઉત્તમ ઉદ્ગાર.

કરો જય. ૬

ધન્ય બૂપના ચિત્ત વિષે છે પ્રજાપ્રેમ હૃદયાર,

## રાજસ્તુતિ.

‘ચકોરાણાં ચન્દ્રઃ કુસુમસમયઃ કાનનભ્રુવાં  
 સરોજાનાં ભાનુઃ કુવલયકદમ્બં મધુલિહામ્ ।  
 મયૂરાણાં મેઘઃ પ્રથયતિ યથા ચેતસિ સુત્તં  
 તથાસ્માકં પ્રીર્તિં જનયતિ તવાલોકનમિદમ્ ॥

ચંદ્ર જેમ ચંદ્રારના, વસંત જેમ વનભૂમિના, સૂર્ય જેમ કમલોના,  
 કમલ સમૂહ જેમ ભ્રમરના, અને મેઘ જેમ મોરના ચિત્તને આનંદ આપે  
 છે, તેમ, હે રાજન્, આ આપનું દર્શન અમારા ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે.

## આશીર્વાદ.

આયુસ્તે નરવીર વૃદ્ધિમયતાં હેમન્તરાત્રિર્યથા  
 લોકાનાં મિયવર્ધનો ભવ સદા હેમન્તસૂર્યો યથા ।  
 જાલ્માનાં મયવર્ધનો ભવ સદા હેમન્તતોયં યથા  
 નાશં યાન્તુ તવારયોઽપિ સતતં હેમન્તપદ્મં યથા ॥

હે નરવીર, હેમંત ઋતુની રાત્રીની માફક આપનું આયુષ્ય વૃદ્ધિ  
 પામે. જેમ હેમંત ઋતુનો સૂર્ય લોકોને સુખકર થાય છે, તેમ આપ પણ  
 પ્રજાના સુખમાં સદા વૃદ્ધિ કરનાર થાઓ. જેમ હેમંત ઋતુમાં માછીમે  
 જલથી લય પામે છે, તેમ દુષ્ટ લોકો આપનાથી દંભેમાં વધારે ને વધારે  
 ખીતા રહે. જેમ હેમંત ઋતુમાં કમલ નાશ પામે છે, તેમ આપના યતુ-  
 ઓ પણ દંભેશને માટે નાશ પામે.

## કેળવણી.

આ મહાન્ શિક્ષકમંડળના પ્રમુખપદને શોભાવે એવા, મારાથી વિ-  
 ગ્રેષ થોમ્યતા, જ્ઞાન, ને અનુભવવાળા પુરુષો વડોદરાના રાજ્યમાં છે છતાં

૧ વડોદરાના ‘શિક્ષકસમાજ’ના ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના વાર્ષિક સમારં-  
 લમાં પ્રમુખપદે આપેલું વ્યાખ્યાન.

## રાજસ્તુતિ.

ચકોરાણાં ચન્દ્રઃ કુસુમસમયઃ કાનનમુખાં  
 સરોજાનાં ભાનુઃ કુવલયકદમ્બં મધુલિહામ્ ।  
 મયૂરાણાં મેઘઃ પ્રથયતિ યથા ચેતસિ સુત્તં  
 તથાસ્પાકં પ્રીતિં જનયતિ તવાલોકનમિદમ્ ॥

ચંદ્ર જેમ ચંદ્રારના, વસંત જેમ વનભૂમિના, સૂર્ય જેમ કમલોના,  
 કમલ સમૂહ જેમ ભ્રમરના, અને મેઘ જેમ મોરના ચિત્તને આનંદ આપે  
 છે, તેમ, હે રાજન્, આ આપનું દર્શન અમારા ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે.

## આશીર્વાદ.

આયુસ્તે નરવીર વૃદ્ધિમયતાં હેમન્તરાત્રિર્યથા  
 લોકાનાં પ્રિયવર્ધનો ભવ સદા હેમન્તસૂર્યો યથા ।  
 જાલ્માનાં મયવર્ધનો ભવ સદા હેમન્તતીર્ય યથા  
 નાશં યાન્તુ તવારયોઽપિ સતતં હેમન્તપદ્મં યથા ॥

હે નરવીર, હેમંત ઋતુની રાત્રીની માફક આપનું આયુષ્ય વૃદ્ધિ  
 પામે. જેમ હેમંત ઋતુનો સૂર્ય લોકોને સુખકર થાય છે, તેમ આપ પણ  
 પ્રજાના સુખમાં સદા વૃદ્ધિ કરનાર થાઓ. જેમ હેમંત ઋતુમાં માણસો  
 જલથી ભય પામે છે, તેમ દુષ્ટ લોકો આપનાથી હંમેશાં વધારે ને વધારે  
 ખીતા રહે. જેમ હેમંત ઋતુમાં કમલ નાશ પામે છે, તેમ આપના શત્રુ-  
 ઓ પણ હંમેશને માટે નાશ પામે.

## કેળવણી.

આ મહાન્ શિક્ષકમંડળના પ્રમુખપદને શોભાવે એવા, મારાથી વિ-  
 શેષ યોગ્યતા, જ્ઞાન, ને અનુભવવાળા પુરુષો વડોદરાના રાજ્યમાં છે છતાં

૧ વડોદરાના 'શિક્ષકસમાજ'ના ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના વાર્ષિક સમાર-  
 ભમાં પ્રમુખપદે આપેલું વ્યાખ્યાન.



કહેવાઈએ. આમ કેળવણીના શારીરિક ને માનસિક એવા બે મુખ્ય વિભાગ થાય છે.

**શારીરિક કેળવણી**—પ્રથમ આપણે શારીરિક કેળવણી વિષે વિચાર કરીશું. પ્રાચીન સમયમાં આપણા દેશમાં ધાર્મિક બંધનથીજ શરીર અનેક રીતે કસાતું ને શુદ્ધ રહેતું. પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઊઠી દંતધાવન આદિથી મુક્ત થઈ સ્નાન કરી આર્દ્રિક કર્મ આટોપી લઈ વિદ્યાભ્યાસમાં મગ્ન થતું એ શિષ્યનો ધર્મ હતો. આર્દ્રિક કર્મમાં પ્રાણાયામ, સૂર્યને દંડવત આદિથી શરીર કસાતું. આ બધું મળસકું યતા પહેલાંજ કરવામાં આવતું, એમ પાણિનિના ‘ઝકાલોઽઙ્ગસ્વદીર્ઘપ્લુતઃ’ એ સૂત્ર ઉપરથી પણ જણાય છે. એ સૂત્રમાં ધ્રુવ, દીર્ઘ, ને પ્લુત સ્વરનું લક્ષણ આપ્યું છે. પ્રાતઃકાળમાં કુદડો ‘કુકરે કૂઝિક’ એમ સ્વર ઉચ્ચારે છે તેમાં ધ્રુવ, દીર્ઘ, ને પ્લુત ત્રણે ઉકાર અનુક્રમે આવી જાય છે. ઝઙ્ગ ઝઙ્ગ ઝઙ્ગઙ્ગ ઘઃ, ઘાં કાલ ઇવ કાલો યસ્ય સોઽચ્છ્ર ક્રમાઙ્ગસ્વદીર્ઘપ્લુતસંઘઃ સ્યાત્ આવી ભદ્રોજિ દીક્ષિતની સૂત્ર પર વૃત્તિ છે. અર્થ એવો છે કે કુદડના સ્વરમાં જે ત્રણ ઉકાર રહ્યા છે તેના ઉચ્ચારણકાળ નેટલો જે સ્વરનો ઉચ્ચારણકાળ છે તે સ્વર ક્રમે ધ્રુવ, દીર્ઘ, ને પ્લુત કહેવાય છે. શિષ્યવર્ગ કુદડના સ્વરસમયે ઊઠતો ન હોય તો પાણિનિ આનું સૂત્ર કહે નહિ. પ્રાતઃકાળે વહેલા ઊઠતું એ આરોગ્યશાસ્ત્રના નિયમેને અનુસારે પણ શરીરને સુખકર છે. આ રીતે રાત્રિ ને ધાર્મિક બંધનને લીધે શરીરનાં આરોગ્ય ને શુદ્ધિ બને સચવાતાં. વળી તે સમયે ઇવન હાલના જેવું પ્રતિભય નહોતું, ઇવનયાત્રા હાલના જેવી દુષ્કર નહોતી, હાલના જેવાં અસંતોષ ને વૈભવની તૃષ્ણા નહોતાં, ને હાલના જેવાં હાનિકારક સામાજિક બંધનો પણ નહોતાં. અભ્યર્ચના સેવનથી ને ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહથી શરીર શુદ્ધ ને નીરોગ રહી મનોભાગ કેવું વધે છે તે તે સમયના લોકો સદી રીતે સમજતા હતા. હાલની પરિસ્થિતિ વિપરીત થઈ છે ને શરીર કસવાની વિશેષ જરૂર છે, તોપણ શારીરિક કસરત પર નેઈએ તેવું લાગ્યામાં પણ આપવામાં આવતું નથી ને અભ્યાસક્રમમાં ને નિદાનની વ્યવસ્થામાં એ સંજોગથી ઘણો મુદ્દારો થવાની જરૂર છે. જેમ સરકારી પ્રાથમિક ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં છે તેમ અભ્યાસક્રમમાં શારીરિક કેળવણીને દાખલ

શરીરને હાનિકારક ટેવો—બાળપણથી કેટલીક ખરાબ ટેવ પડી જાય છે તે શરીરને નુકસાનકારક થાય છે. એવી ટેવો પ્રાથમિક શાળામાં દૂર કરી શકાય છે. છોકરાને હમેશા ટટાર બેસવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. ઘણી વખત તેઓ વાઝા વળીને, પગ પર પગ ચઢાવીને બેમે છે. આથી આગળ જતા ખુધા થઈ જવાનો સંભવ રહે છે વળી એટલું પણ યાદ રાખનાનું છે કે શરીરની ઘિંચિટી મનની ઘિંચિટી પર અસર થાય છે. શરીર ટટાર ને સ્ફૂર્તિમાં હોય તો મન પણ સાવચાન ને સ્ફૂર્તિમાં રહે છે; માટે વર્ગમાં છોકરા કેવી રીતે બેસે છે તે પર હમેશા શિક્ષકે નજર રાખવાની જરૂર છે તેની નજર બંધે ફગતી રહેતી જોઈએ ને બગચા ન બેઠેલા છોકરાને પડી ઢાલી તેમને બરાબર બેસવાની આજ્ઞા કરતી જોઈએ. વળી લખનાનું કે વાચનાનું કામ કરતી વખતે છોકરા જોઈએ તેથી વધારે નીચા વળે છે ને પુસ્તક આખની ઘણુંજ નજીક રાખે છે. આથી આગળ જતા ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે રાગીને હાનિ થાય છે, નજર દુખી થાય છે, ને ચશ્મા પહેરવાની જરૂર પડે છે. ચશ્માનો ઉપયોગ અગાઉ કરતા કેટલો બધો વધી ગયો છે ! અગ્રેજી ભત્રીનામાથી સંકેતે ૫૦ ટકા ચશ્મા પહેરના જણાય છે એ શું ગોચનીય નથી ! ઈટલીઝ વખત તો ચશ્મા એ વિદ્યાર્થીનાં સૂચક છે એના બૂનભરલા વિચારથી આત્મમા મૂકાયું હતું છે ને પછી મોગી બેમે છે તે યાદાત નથી કેટલાક છોકરા અનુકરણ કરવાની મનુષ્ય-માત્રની પ્રતિભા દેખાઈને ચશ્મા પહેરતા રીખે છે આખમા બગાડજ હોય ને ચશ્મા પહેરનાની જગજગ હોય તો તે પહેરવામાં કંઈ દરકત નથી વળી વાચતી વખતે જરૂર હોય તો તેજ વખતે પહેરવા, હમેશા પહેરવા નહિ યાદ રાખવું કે અમુક કાંઈ વાગવાગ કરવાથી ટેવ પડી જાય છે ને ટેવ પડી ગયા પછી તે કાઠી શકાતી નથી ટેવ એ એવી તો પ્રવળ છે કે મનુષ્ય એક વાર તેના સપાટામાં આપ્યો કે તેમાંથી નીકળી શકતો નથી, ને તેને પોતાને ખબર પડતા પહેલાં પણ તે તેનો દાસ થઈ ગયો હોય છે ને સ્વાતંત્ર્ય ખોઈ કેવળ તેને અધીનજ થઈ રહેલો હોય છે માનાપો ને શિ, શકોની ફરજ છે કે તેમણે છોકરાને આ અનિષ્ટ ટેવ પડવા ન દેવી, ને ચશ્મા એ મુખમુદાનું બુધ્ધ છે કે પાણિસનું મુચક છે એના બૂલભરેલા



શરીરને હાનિકારક ટેવો—બાળપણથી કેટલીક ખરાબ ટેવ પડી જાય છે તે શરીરને નુકસાનકારક થાય છે. એવી ટેવો પ્રાથમિક શાળામાં દૂર કરી શકાય છે. છોકરાંને હમેશા ટટાર બેસવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. ઘણી વખત તેઓ વાંકા વળીને, પગ પર પગ ચઢાવીને બેસે છે. આથી આગળ જતાં ખુંધાં થઈ જવાનો સંભવ રહે છે. વળી એટલું પણ યાદ રાખવાનું છે કે શરીરની સ્થિતિથી મનની સ્થિતિ પર અસર થાય છે. શરીર ટટાર ને સ્ફૂર્તિમાં હોય તો મન પણ સાવધાન ને સ્ફૂર્તિમાં રહે છે; માટે વર્ગમાં છોકરાં કેવી રીતે બેઠાં છે તે પર હમેશા શિક્ષકે નજર રાખવાની જરૂર છે. તેની નજર બધે ફરતી રહેવી જોઈએ ને બરાબર ન બેઠેલાં છોકરાંને પકડી દાટી તેમને બરાબર બેસવાની આજ્ઞા કરવી જોઈએ. વળી લખવાનું કે વાંચવાનું કામ કરતી વખતે છોકરાં જોઈએ તેથી વધારે નીચાં વળે છે ને પુસ્તક આંખની ઘણુંજ નજીક રાખે છે. આથી આગળ જતાં ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે શરીરને હાનિ થાય છે, નજર ટુંટી થાય છે, ને ચશ્માં પહેરવાની જરૂર પડે છે. ચશ્માંનો ઉપયોગ અગાઉ કરતાં કેટલો બધો વધી ગયો છે ! અંગ્રેજી ભણેલામાંથી સેંકડે ૫૦ ટકા ચશ્માં પહેરતા જાય છે એ શું શોચનીય નથી ! કેટલીક વખત તો ચશ્માં એ વિદ્યાર્થીનાં મુઝક છે એવા બૂલભરેલા વિચારથી આરંભમાં ગ્રહણ કરાય છે ને પછી ચોંટી બેસે છે તે કદાતાં નથી. કેટલાંક છોકરાં અનુકરણ કરવાની મનુષ્યમાનની પ્રકૃતિથી દેખડેખીને ચશ્માં પહેરતાં શીખે છે. આંખમાં બગાડજ હોય ને ચશ્માં પહેરવાની જરૂરજ હોય તો તે પહેરવામાં કંઈ દરકત નથી. વળી વાંચતી વખતે જરૂર હોય તો તેજ વખતે પહેરવાં; હમેશા પહેરવાં નહિ. યાદ રાખવું કે અમુક કાર્ય વારંવાર કરવાથી ટેવ પડી જાય છે ને ટેવ પડી ગયા પછી તે દાટી શકાતી નથી. ટેવ એ એવી તો પ્રજાળ છે કે મનુષ્ય એક વાર તેના સપાટામાં આગ્યો કે તેમાંથી નીકળી શકતો નથી, ને તેને પોતાને ખબર પડતા પહેલાં પણ તે તેનો દાસ થઈ ગયો હોય છે ને સ્વાતંત્ર્ય ખોઈ દેવળ તેને અધીનજ થઈ રહ્યો હોય છે. માત્રાપોતે સિ-  
 શકોની ફરજ છે કે તેમણે છોકરાંને આ અનિષ્ટ ટેવ પડવા ન દેવી, ને ચશ્માં એ મુખમુદાનું બુધ્ધિ છે કે પાણિસનું મુઝક છે એવા બૂલભરેલા

ચેતી અવસ્થા છે એ ગુરુ ને શિષ્ય બનેએ યાદ રાખવાનું છે. જેમ બ્રહ્મ-  
ચર્યના નિયમો વધારે જાળવાશે ને શારીરિક કેળવણી પર લક્ષ અપાશે તેમ  
જે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે તે ચિરસ્થાયી ને કલ્યાણકારક થશે. (અપૂર્ણ).

## ધર્મ તથા નીતિ.

રાજાઓમાં ધર્મ તથા નીતિનું શિક્ષણ આપવા સંબંધી હીલચાલ દાહ  
ચાલી રહી છે. હવે વિચાર એજ થઈ રહ્યો છે કે કયે રસ્તે એ શિક્ષણ  
આપવું. આ રસ્તાનો નિશ્ચય કરી તેને સગતાં પુસ્તકો બનાવવાના પ્રયત્નો  
પણ કેટલીક તરફથી ચાલી રહેલા છે. મુંબઈ ઇલાકાના નામદાર ગવર્નર  
સર ન્યોર્થ ક્લાર્કે પણ ગયા કૉન્વેન્શનમાં ધર્મ તથા નીતિના શિક્ષણની  
આવશ્યકતા પર ખાસ ભાર મૂક્યો હતો, અને એ સંબંધમાં બનવું કરવો  
પ્રયત્ન આદરવામાં આવશે એવી આશા પણ આપી હતી. આવા પ્રસંગમાં  
એ સંબંધે જે બોલ બોલવા અસ્થાને નહિ ગણાય.

ધર્મ તથા નીતિનો પરસ્પર સબંધ કેવો છે તે માર્ય સમજવું બહુ  
મુશ્કેલ છે, અને તે સમજવા માટે ધર્મ તથા નીતિના સ્વરૂપનું ખારીક  
અવલોકન કરવાની જરૂર છે, તોપણ એટલું તો સૌ કોઈ કબૂલ કરશેજ  
કે નીતિ વિનાનો ધર્મ હોઈજ ન શકે. નીતિ તથા ધર્મને બંને કોઈ દંમેશને  
માટે લુદ્ધ ગણવાનો પ્રયત્ન કરે, પરંતુ તત્ત્વદર્શને માટે તો એ બે વચ્ચે  
વસ્તુતઃ ભેદજ નથીએમ નિઃશંક કહી શકાશે. સદ્વર્તન માટેના ઉચ્ચ નિય-  
મોને નીતિ શબ્દ લાગુ પાડવામાં આવે છે, અને ધર્મ શબ્દથી લોકને  
ધારણ કરનાર મુખ્ય કર્તવ્યોનો ખ્યાલ મુચિત થાય છે. આ પ્રમાણે જેતાં  
શબ્દભેદને લીધે અર્થભેદ માનતાં છતાં પણ આખરે એ બે અન્યોન્યામિત  
છે અથવા એકરૂપ છે એમ કહેવામાં કશો અદેશો લાવવા જેવું નથી. ગૌ-  
તમ બુદ્ધનો મુખ્ય ઉપદેશ એજ હતો કે પવિત્ર ઇંદ્રગી ગાળો, મતલબ કે  
નીતિને રસ્તે ચાલો એજ ધર્મ છે. અન્ય મતાનુયાયીઓ પણ ધર્મનો વિ-  
સ્તાર કરતાં સત્ય, દયા, તપ, સૌચ આદિ નીતિના માર્ગોને ધર્મનાંજ અંગ

ચેતી અવસ્થા છે એ ગુરુ ને શિષ્ય બંનેએ યાદ રાખવાનું છે. જેમ બ્રહ્મ-  
અર્ચના નિયમો વધારે જળવાશે ને શારીરિક કેળવણી પર લક્ષ અપાશે તેમ  
જે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે તે ચિરસ્થાયી ને કલ્યાણકારક થશે. (અપૂર્ણ).

## ધર્મ તથા નીતિ.

રાજાઓમાં ધર્મ તથા નીતિનું શિક્ષણ આપવા સંબંધી હીલચાલ દાક્ષ  
ચાલી રહી છે. હવે વિચાર એજ થઈ રહ્યો છે કે કયે રસ્તે એ શિક્ષણ  
આપવું. આ રસ્તાનો નિશ્ચય કરી તેને સગતાં પુસ્તકો બનાવવાના પ્રયત્નો  
પણ કેટલીક તરફથી ચાલી રહેલા છે. મુંબઈ ઇલાકાના નામદાર ગવર્નર  
સર ન્યૉર્થ ક્લાર્કે પણ ગયા કૉન્વોકેશનમાં ધર્મ તથા નીતિના શિક્ષણની  
આવશ્યકતા પર ખાસ ભાર મૂક્યો હતો, અને એ સંબંધમાં બનવું કરવો  
પ્રયત્ન આદરવામાં આવશે એવી આશા પણ આપી હતી. આવા પ્રસંગમાં  
એ સંબંધે જે બોલ બોલવા અસ્થાને નહિ ગણાય.

ધર્મ તથા નીતિનો પરસ્પર સંબંધ કેવો છે તે માર્ય સમજવું બહુ  
મુશ્કેલ છે, અને તે સમજવા માટે ધર્મ તથા નીતિના સ્વરૂપનું ખારીક  
અવલોકન કરવાની જરૂર છે, તોપણ એટલું તો સૌ કોઈ કબૂલ કરશેજ  
કે નીતિ વિનાનો ધર્મ હોઈજ ન શકે. નીતિ તથા ધર્મને ભલે કોઈ દંમેશને  
માટે લુદ્ધ ગણવાનો પ્રયત્ન કરે, પરંતુ તત્ત્વદર્શને માટે તો એ બે વચ્ચે  
વસ્તુતઃ બેદન નથી એમ નિઃશંક કહી શકાશે. સદ્વર્તન માટેના ઉચ્ચ નિય-  
મોને નીતિ શબ્દ સાચુ પાડવામાં આવે છે, અને ધર્મ શબ્દથી લોકને  
ધારણ કરનાર મુખ્ય કર્તવ્યોનો ખ્યાલ મુચિત થાય છે. આ પ્રમાણે જોતાં  
શબ્દબેદને ક્ષીધે અર્થબેદ માનતાં છતાં પણ આખરે એ બે અન્યોન્યામિત  
છે અથવા એકરૂપ છે એમ કહેવામાં કશો અદેશો સાવવા જેવું નથી. ગૌ-  
તમ બુદ્ધનો મુખ્ય ઉપદેશ એજ હતો કે પવિત્ર હિંદુગી ગાળો, મતલબ કે  
નીતિને રસ્તે ચાલો એજ ધર્મ છે. અન્ય મતાનુયાયીઓ પણ ધર્મનો વિ-  
સ્તાર કરતાં સત્ય, દયા, તપ, સૌચ આદિ નીતિના માર્ગોને ધર્મનાંજ અંગ

મુખની પ્રાપ્તિના ભિન્ન ભિન્ન સાધનો મૂચવેલા હોય છે અજ્ઞાન પુરોત્તે  
તો એ બેદનુ સમાવાનજ મઝતુ નથી, અને બહુ ધર્તિગજ લાગે છે અને  
લાગે જરા ધીજીધી દામ લેનાર વિચારગીલ પુરુષને તે બેદોનુ રુદ્ધ  
સમજવાની વૃત્તિ થાય છે, અને ધીમે ધીમે તેનો તે તરફનો પ્રવર્તન સ-  
ફળ થાય છે એટલે તેને માટે આનંદના દ્વાર ખુલા થાય છે, કારણ કે  
પોતાને માટે ચોખ્ખુ રસ્તો દેશે છે તેનો નિર્ણય કરી તે માર્ગે તે પ્રયાણ  
કરે છે. તત્ત્વદષ્ટિરાગીની બાબત તો એવલ લુગીજ પડી જાય છે તેઓ  
તો આ સર્વ દેખાતા બેદોમા નાગતવિક્ક અબેદજ લુએ છે એટલુજ નહિ,  
પરંતુ તેનો વિલામ કરી મદા આનંદનિમગ્ન રહે છે.

વસ્તુસ્થિતિ આરા દોનાથી એવો તો નિશ્ચય હાય છે કે ધર્મના  
આટલા બધા બેદાબદ દોના છતાં પણ મૂળતત્ત્વમા વસ્તુત કેવલ એકય  
અથવા સમતા હોય છે, માટે શિલકે હમેશા એ મર્મમાન્ય તત્ત્વોનુ પ્રથમ  
પદાચારાન મેળવવા બનતો પ્રયાત કરવો જોઈએ બીજા વિષયોની  
માફક આમા પણ શિલકનુ જ્ઞાન બહોળા વિસ્તારવાળુ હોય, સારેજ છટ  
ફળની આશા રાખી નહાય, અને વાચનમાળા વગેરેમા વચ્ચે વચ્ચે  
નીતિ તથા ધર્મ સમગી પામે મૂકવાનો ઉદ્દેશ પાઠ પડ

## વાચનમાળાનાં ખુલાસા.

( આનુ પુ ૫૦. પૃ. ૧૦૬ થી )

મૂચના:—વાચનમાળાના ખુલાસામાં નીચે કહ્યું છે તેટલુ લગાણુ જો  
કે ચોખ્ખુ નહિ ગણાય, તોપણુ ધર્મ તથા નીતિ સમગી બોધ અસંગ્રહક રીતે  
આપવામા આ તથા એની પછીની 'ધર્મ' વિષેની કવિતાઓ અત્યંત અનુકૂલ  
હોવાથી જોઈએ તે કરતા વધારે વિસ્તાર કરવામા આવ્યો છે

હરિજનનાં હૃદય—હરિ એટલે (હુ ખતા) દરનાર, એવા પગમાત્રમા,  
તેમના જન એટલે મનુષ્યો, તે હરિજન કહેવાય છે. એ હરિજનનાં હૃદય  
વિષે આ કવિતા છે પ્રશ્ન એ જોડે છે કે પ્રાણિમાત્ર તથા વસ્તુમાત્ર બ્યારે  
પગમાત્રમાનીજ છે, સારે પગમાત્રમાના મનુષ્ય તરીકે યોગક મનુષ્યોનેજ

મુખની પ્રાપ્તિનાં લિત્ર લિત્ર સાધનો મુચ્ચવેલાં હોય છે. અજ્ઞાન પુરુષોને તો એ બેદનું સમાધાનજ મુકવું નથી, અને બધું ધર્મિંગજ લાગે છે અને લાગે. જરા ધીરજથી કામ લેનાર વિચારશીલ પુરુષને તે બેદોનું રૂઝસ્ય સમજવાની વૃત્તિ થાય છે, અને ધીમે ધીમે તેનો તે તરફનો પ્રયત્ન સફળ થાય છે એટલે તેને માટે આનંદનાં દ્વાર ખુલાં થાય છે, કારણ કે પોતાને માટે યોગ્ય રસ્તો કયો છે તેનો નિર્ણય કરી તે માર્ગે તે પ્રયાણ કરે છે. તત્ત્વદષ્ટિવાળાની બાબત તો કેવલ જુદીજ પડી જાય છે. તેઓ તો આ સર્વ દેખાતા બેદોમાં વાસ્તવિક અભેદજ જુએ છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ તેનો વિલાસ કરી સદા આનંદનિમગ્ન રહે છે.

વસ્તુસ્થિતિ આવી હોવાથી એવો તો નિશ્ચય થાય છે કે ધર્મના આટલા બધા બેદાબેદ હોવા છતાં પણ મૂળતત્ત્વમાં વસ્તુતઃ કેવલ એકય અથવા સમતા હોય છે; માટે શિક્ષકે હમેશાં એ સર્વમાન્ય તત્ત્વોનું પ્રથમ મધ્યાર્થજ્ઞાન મેળવવા બનતો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. ખીજા વિષયોની માફક આમાં પણ શિક્ષકનું જ્ઞાન બહોળા વિસ્તારવાળું હોય, સ્વારેજ ધટ્ટ ફળની આશા રાખી શકાય, અને વાચનમાળા વગેરેમાં વચ્ચે વચ્ચે નીતિ તથા ધર્મ સંબંધી પ્રશ્ન મૂકવાનો ઉદ્દેશ પાર પડે.

## વાચનમાળાના ખુલાસા.

( આજુ. પુ. ૫૦. પૃ. ૧૦૬ થી ).

મુચ્ચના:—વાચનમાળાના ખુલાસામાં નીચે કહ્યું છે તેટલું લંબાણુ જો કે યોગ્ય નહિ ગણાય, તોપણ ધર્મ તથા નીતિ સંબંધી બોધ અસરકારક રીતે આપવામાં આ તથા એની પછીની ‘ધર્મ’ વિષેની કવિતાઓ અત્યંત અનુકૂલ હોવાથી જોઈએ તે કરતાં વધારે વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો છે.

હરિજનનાં હૃદય—હરિ એટલે (હુ:ખના) હરનાર, એવા પરમાત્મા, તેમના જન એટલે મનુષ્યો, તે હરિજન કહેવાય છે. એ હરિજનનાં હૃદય વિષે આ કવિતા છે. પ્રશ્ન એ ઊઠે છે કે પ્રાણિમાત્ર તથા વસ્તુમાત્ર જ્યારે

પ્રાણી પ્રિય એવા જે પરમાત્મા તેનું ભજન કર્યા કરે. આવે ઉપદેશ કરવાનું પ્રયોજન નીચલી લીટીમાં એજ આપે છે કે એમ પોદાર એટલે ભજન કરવાથી આ સંસારરૂપી સમુદ્ર તરીને પેલે પાર ઉતરાશે. સમુદ્રમાં મુસાફરી કરનાર શાંત વાતાવરણમાં ભલે થોડોક વખત સહેજ ભોગવી તેમાં સુખ માને, પરંતુ અદ્વૈતાત્ત્વમાં તેની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત થઈ જાય છે અને સમુદ્રની છોજો તથા અનેક તોફાનો તથા ભયંકર વિધોનો ખ્યાલ આવવા માટે છે એટલે તેના સુખનો અંત આવી જાય છે, અને સહીસલામત સામે પાર આવી કિનારા પર ઉતરે નહિ. ત્યાંમુધી એન વળતું નથી. જીવની પણ તેવીજ અવસ્થા થાય છે. પ્રથમ અજ્ઞાન અવસ્થામાં સંસારસમુદ્રમાં પ્રયાણ કરવું આનંદકારી લાગે છે, પરંતુ જ્યારે દુનીઆદારીના તોફાની પવનના મુસવાટા કાને આવે છે, કામક્રોધાદિકના આવેશને લઈને અનેક પ્રકારના તરંગો ઉછાળા મારી રહેલા સર્વત્ર દૃષ્ટિએ પડે છે, તથા વખતોવખત ભયંકર રોગરૂપી ખડકા નરદેહી ફાળુભરૂર નૌકાના કવચિત્ ચૂરેચૂરા કરતી તો કવચિત્ કરવાની તૈયારીમાં ઉભેલી દૃષ્ટિગોચર થાય છે, ત્યારે આ સમુદ્રયાનનું જેખમ યથાર્થ સમજવામાં આવે છે; અને એવી કાંઈ પણ આપત્તિ આવી પડે તે પહેલાં અભયદાન દેનારી અક્ષય નાવનો આશ્રય લેવાનો હૃદયમાં નિશ્ચય થાય છે. હરિપદ એટલે હરિના ચરણકમલ એજ આવી નાવ છે, માટે ત્રીજી લીટીમાં ધીરે ભગત હૃદયકમલમાં હરિના ચરણકમલ ધારણ કરવાની સલાહ આપી ચોથી લીટીમાં ફરી ફરી આનંદ પદ્ધતિની માફક અદર્શિય પોતાના પ્રાણપ્રેષ્ટનું ભજન કરવા સૂચના કરે છે.

અપૂર્ણ.

## ગણિત.

એક હજાર (૧૦૦૦) ની આસપાસના ભાજકોએ ભાગવાની એક જાણવા લાયક રીત:—

આવા ભાગાકારોના બે ભાગ પાડી શકાય:—(અ) જેમાં ભાજક ૧૦૦૦ની સહેજ ઉપરનો હોય એવા, (વ) જેમાં ભાજક ૧૦૦૦ની મહેજ અંદરનો હોય એવા.

મૂલના:—આ રીતમાં સાધારણ રીત કરતાં શુણાકાર ઘણા સદ્ધમ

પ્રાણુથી પ્રિય એવા જે પરમાત્મા તેનું ભજન કર્યા કરે. આવો ઉપદેશ કરવાનું પ્રયોજન નીચલી લીટીમાં એજ આપે છે કે એમ પોદાર એટલે ભજન કરવાથી આ સંસારરૂપી સમુદ્ર તરીને પેલે પાર ઉતરાશે. સમુદ્રમાં મુસાફરી કરનાર શાંત વાતાવરણમાં ભલે થોડોક વખત સહેજ ભોગંવી તેમાં મુખ માને, પરંતુ અદ્વૈતાત્ત્વમાં તેની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત થઈ જાય છે અને સમુદ્રની છોળો તથા અનેક તોફાનો તથા ભયંકર વિધોનો ખ્યાલ આવવા માટે છે એટલે તેના મુખનો અંત આવી જાય છે, અને સહી-સલામત સામે પાર આવી દિનારા પર ઊતરે નહિ. સાંમુધી એન વળતું નથી. જીવની પણ તેવીજ અવસ્થા થાય છે. પ્રથમ અજ્ઞાન અવસ્થામાં સંસારસમુદ્રમાં પ્રયાણ કરવું આનંદકારી લાગે છે, પરંતુ જ્યારે દુનીઆ-દારીના તોફાની પવનના મુસવાટા કાને આવે છે, કામક્રોધાદિકના આવેશને લઈને અનેક પ્રકારના તરંગો ઉછળી મારી રહેલા સર્વત્ર દૃષ્ટિએ પડે છે, તથા વખતોવખત ભયંકર રોગરૂપી ખડકા નરદેહી ક્ષણભંગુર નૌકાના કવચિત્ ચૂરેચૂરા કરતી તો કવચિત્ કરવાની તૈયારીમાં ઉભેલી દૃષ્ટિગોચર થાય છે, સારે આ સમુદ્રયાતનું જોખમ યથાર્થ સમજવામાં આવે છે; અને એવી કોઈ પણ આપત્તિ આવી પડે તે પહેલાં અભયદાન દેનારી અક્ષય નાવનો આશ્રય લેવાનો હૃદયમાં નિશ્ચય થાય છે. હરિપદ એટલે હરિના ચરણકમલ એજ આવી નાવ છે, માટે ત્રીજી લીટીમાં ધીરો ભગત હૃદયકમલમાં હરિના ચરણકમલ ધારણ કરવાની સલાહ આપી એથી લીટીમાં ફરી ફરી ચાતક પક્ષીની માફક અહર્નિશ પોતાના પ્રાણપ્રેષ્ટનું ભજન કરવા મૂચના કરે છે.

અપૂર્ણ.

## ગણિત.

એક હજાર (૧૦૦૦) ની આસપાસના ભાજકોએ ભાગવાની એક જાણવા લાયક રીત:—

આવા ભાગાકારોના બે ભાગ પાડી શકાય:—(અ) જેમાં ભાજક ૧૦૦૦ની સહેજ ઉપરનો હોય એવા, (વ) જેમાં ભાજક ૧૦૦૦ની સહેજ અંદરનો હોય એવા.

મૂચના:—આ રીતમાં સાધારણ રીત કરતાં ગુણાકાર ઘણા સદ્ધમ

સૂચના:—ઉભી લીટી પાસેના કાળી બાલુના હજારના આંકડાને બદલે તેની નજીકનો હજારનો પૂર્ણ આંકડો ગણવો, એટલે કે ઉપસા દાખલામાં એક હજાર નવસો અડસક છે તે લગભગ બે હજાર ગણાય; માટે તેની નજીકનો હજારનો આંકડો ૨ ગણી તેને ૬ એ ગુણવામાં આવ્યા.

દા-૩. ૫૦૧,૫૨૫ ને ૧૦૦૯ એ ભાગો.

૫૦૧	૫૨૫
૪	૫૧૮.....(૫૦૨×૯)
૪૯૭	૦૦૭
	૪૫.....(૫×૯)
૪૯૭	૦૫૨

૪૯૭ $\frac{૫૨}{૧૦૦૦}$  જવાબ.

ઉપરની સૂચના પ્રમાણે ૫૦૧,૫૨૫ની નજીકની હજારની સંખ્યા ૫૦૨ છે, માટે તે વડે ૯ ને ગુણ્યા છે. એજ પ્રમાણે ૪,૫૧૮ ની નજીકના હજારનો આંકડો ૫ ગણવામાં આવ્યો છે.

દા-૪. ૨,૨૪૫,૬૮૩ ને ૧૦૧૧ એ ભાગો.

૨૩૪૫	૬૮૩
૨૫	૮૦૬.....(=૨,૩૪૬×૧૧)
૨૩૧૯	૮૭૭
	૨૮૬.....(=૨૬×૧૧)
૨૩૨૦	૧૬૩

૨૩૨૦ $\frac{૧૬૩}{૧૦૦૦}$  જવાબ.

ચ. ૧૦૦૦ની અંદરની નજીકની રકમોએ ભાગવાની રીત ઉપર કરતાં વધારે સહેલી છે. રીત-પ્રથમ ૧૦૦૦ એ ભાગવા તથા ઉપર માર્ક ઉભી લીટી દેરવી. અને ભાગાકારને હજાર કરતાં ભાગક જેટલો ઓછો હોય તેટલા તકાવતે ગુણી ગુણાકાર ઉપરની સંખ્યા નીચે મુકવો, અને એ નવી સંખ્યામાં જે લીટીની કાળી બાલુના અંક હોય તેને ઉપરનાજ તકાવતે ગુણી ને પણ ત્રીજી સંખ્યા તરીકે નીચે મુકી ત્રણેનો સરવાળો કરવો.



સૂચના:—ઉભી લીટી પાસેના કાળી બાલુના હજારના આંકડાને બદલે તેની નજીકનો હજારનો પૂર્ણ આંકડો ગણવો, એટલે કે ઉપલા દાખલામાં એક હજાર નવસો અડસઠ છે તે લગભગ બે હજાર ગણાય; માટે તેની નજીકનો હજારનો આંકડો ૨ ગણી તેને ૬ એ ગુણવામાં આવ્યા.

દા-૩. ૫૦૧,૫૨૫ ને ૧૦૦૯ એ ભાગો.

૫૦૧	૫૨૫
૪	૫૧૮.....(૫૦૨×૯)
૪૯૭	૦૦૭
	૪૫.....(૫×૯)
૪૯૭	૦૫૨

૪૯૭ $\frac{૫૨}{૧૦૦૯}$  જવાબ.

ઉપરની સૂચના પ્રમાણે ૫૦૧,૫૨૫ની નજીકની હજારની સંખ્યા ૫૦૨ છે, માટે તે વડે ૯ ને ગુણ્યા છે. એજ પ્રમાણે ૪,૫૧૮ ની નજીકના હજારનો આંકડો ૫ ગણવામાં આવ્યો છે.

દા-૪. ૨,૩૪૫,૬૮૩ ને ૧૦૧૧ એ ભાગો.

૨૩૪૫	૬૮૩
૨૫	૮૦૬.....(=૨,૩૪૬×૧૧)
૨૩૧૯	૮૭૭
	૨૮૬.....(=૨૬×૧૧)
૨૩૨૦	૧૬૩

૨૩૨૦ $\frac{૧૬૩}{૧૦૧૧}$  જવાબ.

વ. ૧૦૦૦ની અંદરની નજીકની રકમોએ ભાગવાની રીત ઉપર કરતાં વધારે સહેલી છે. રીત-પ્રથમ ૧૦૦૦ એ ભાગવા તથા ઉપર માફક ઉભી લીટી દોરવી. અને ભાગાકારને હજાર કરતાં ભાગક જેટલો ઓછો હોય તેટલા તકાવતે ગુણી ગુણાકાર ઉપરની સંખ્યા નીચે મુકવો, અને એ નવી સંખ્યામાં જે લીટીની કાળી બાલુના અંકો હોય તેને ઉપરનાજ તકાવતે ગણી તે પછુ ત્રીજી સંખ્યા તરીકે નીચે મુકી ત્રણેનો સરવાળો કર

૩૦૪ ગુજરાતીમાં વપરાતા કેટલાક અરબીકારસી શબ્દો.

ઘેન (અ. ). ગયન. વાદળાં, તરસ, અંધારૂં. ગુજરાતીમાં નીશા.

ઘોંઘાટ ( ફા. ). ગવ્ગા. ગડબડ, અવાજ, છુમરાણુ.

ઘોર ( ફા. ). ગૂર. જંગલ, કબર.

ચ.

ચકન ( ફા. ). ચિકિત્ત. રેશમ વગેરેથી ટુગડાં પર ભરત ભરવું.

ચકમક ( ફા. તુ. ). ચકમાક, કે ચકમાક. પથ્થર પર લોહાનો જે કડકો

ઝારીને દેવના પાડે છે તે.

ચકલો ( ફા. ). ચકલા. ટીપુ ટીપુ ટપકવું, પ્રગલ્ભ.

ચપુ ( ફા. ). ચાટુ.

ચપાટી ( ફા. ). ચપાતી. ઘડુંની કુલકા ચોટલી. ચપાન=તમાચો. કુલકા ચોટલી બીજી ચોટલીઓ કરનાં વધારે તમાચા ખાય છે ( કેમકે એને વણુના નથી, હાથ પર ઘડે છે ), માટે

ચમચો ( તુ. ). ચુમ્ચા.

ચબુતરો ( ફા. ). ચતુરો ઉપરથી હિંદીમાં ચતુરો.

ચમન ( ફા. ). બાગ, બગીચો. ચમીદન=બાગમાં ફરવું. તે ઉપરથી આશ્ચર્ય ચમનચન પ્રત્યય- બાગમાં ફરવા ફરવાની જગા.

ચર્મી ( ફા. ). ચર્મ ઉપરથી. દરેક જોળ અને ફરનાર વસ્તુ.

ચરબી ( ફા. ). ચર્બી. નરમી, ચિકાસ.

ચરમ ( ફા. ). હિંદુસ્તાનમાં વપરાતો કારમી શબ્દ છે. ઈરાનમાં “ સરિ કલ્યાં ( હુકાવું માયું ) કહે છે. કાશુલમાં હુકાને “ ચ. લીમ ” કહે છે.

ચશમ ( ફા. ). ચશ્મ=આંખ.

ચશમપોશી ( ફા. ). ચશ્મપોશી. આંખ છુપાવવી, આંખ આડા કાન કરવા. પોશીદન=છુપાવવું ઉપરથી.

ચશમા ( ફા. ). ચશ્મા=પાણીનું વહેણ. ઉપનેત્રના અર્થમાં કારસીમાં “ ચશ્મક, ” અને અરબીમાં “ અપ્તક ” શબ્દ છે.

ચહેરો ( ફા. ). ચહરા.

ચાક ( ફા. ). ફાટેલું. અંગરખાના ચાક.

ચાદર ( ફા. ). ઓઝાક.

૩૦૪. ગુજરાતીમાં વપરાતા કેટલાક અરબીકારસી શબ્દો.

ઘેન (અ. ). ગવન. વાટખાં, તરસ, અંધાક. ગુજરાતીમાં નીશા.

ઘોંઘાટ ( ફા. ). ગવગા. ગડબડ, અવાજ, છુમરાણુ.

ઘોર ( ફા. ). ગૂર. ભંગલ, કબર.

ચ.

ચકન ( ફા. ). ચિકિત. રેશમ વગેરેથી લુગડાં પર ભરત ભરવું.

ચકમક ( ફા. તુ. ). ચકમાક, કે ચકમાક. પથ્થર પર લોઢાનો જે કડકો

ઝારીને દેવતા પાડે છે તે.

ચકલો ( ફા. ). ચકલા. ટીપું ટીપું ટપકવું, પ્રગળું.

ચપુ ( ફા. ). ચાકુ.

ચપાટી ( ફા. ). ચપાતી. ઘડુંની કુલકા ચોટલી. ચપાત=તમાચો. કુલકા  
ચોટલી ખીછ ચોટલીઓ ફરતાં વધારે તમાચા ખાય છે  
( કેમકે એને વણતા નથી, હાથ પર ઘડે છે ), માટે

ચમચો ( તુ. ). ચુમ્ચા.

ચણતરો ( ફા. ). ચવતરા ઉપરથી હિંદીમાં ચખતરો.

ચમન ( ફા. ). ખાગ, ખગીચો. ચમીદન=ખાગમાં ફરવું. તે ઉપરથી આસાથે  
ચમન=અન પ્રત્યય= ખાગમાં હરવા ફરવાની જગા.

ચંચી ( ફા. ). ચર્ખ ઉપરથી. દરેક ગોળ અને ફરનાર વસ્તુ.

ચરંખી ( ફા. ). ચર્ખી. નરખી, ચિકાસ.

ચરમ ( ફા. ). હિંદુસ્તાનમાં વપરાતો કારસી શબ્દ છે. ઈરાનમાં “ સરિ.  
કલ્યાં ( હુકાનું માથું ) કહે છે. કાશુલમાં હુકાને “ ચ.  
લીમ ” કહે છે.

ચશમ ( ફા. ). ચશ્મ=આંખ.

ચશમપોશી ( ફા. ). ચશ્મપોશી. આંખ છુપાવવી, આંખ આડા કાન કરવા.  
પોશીદન=છુપાવવું ઉપરથી.

ચશમા ( ફા. ). ચશ્મા=પાણીનું વહેણ. ઉપતેજના અર્થમાં કારસીમાં  
“ ચશ્મક, ” અને અરબીમાં “ અપ્તક ” શબ્દ છે.

ચહેરો ( ફા. ). ચહરા.

ચાક ( ફા. ). ફાટેલું. અંગરખાના ચાક.

ચાદર ( ફા. ). ઓછાક.

Gulamachi Goshtha) નામની મરાઠી ચોપડી આ ઇલાકાની મરાઠી પ્રાથમિક અને ઍંગલોવર્નાક્યુલર શાળાઓ માટે મંજુર કરેલી ઇનામ માટેની ચોપડીઓના લિસ્ટમાંથી કાઢી નાખવામાં આવી છે.

ઍક્સિસ ઍવ ધિ ડિરેક્ટર ઍવ  
પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન પૂના,  
૨૮ મી જુન ૧૯૧૧

(સહી) P. Wren,  
for Director of  
Public Instruction.

### નહેર ખબર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ ના જુલાઇ માસની તા. ૧૦ મીના હુકમ નં. ૪૩૭૪ ઉપરથી ).  
હાઈ અને સ્પેશ્યલ સ્કૂલોમાં આપવાની સરકારી સ્કૉલરશિપો.  
ઉત્તર ભાગ.

૧. આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે તા. ૧૭.મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૭ ના મુઁઈ સરકારી ઍગ્રેટના ભાગ ૧ ને ૯૬-૯૮ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા નિયમો મુજબ ઉત્તર ભાગના દરેક જિલ્લામાં ત્રણ ત્રણ સરકારી સ્કૉલરશિપો આપવા સારૂ જુલવાર તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ ને રોજ તથા તે પછીના દિવસોએ નીચે લખેલાં મધ્યસ્થતોએ દરીકાઈની પરીક્ષા લેવામાં આવશે:—

અમદાવાદ.

સુરત.

નડીઆદ (ખેડા જિલ્લો).

ગોધરા (પંચમહાલ)

ભરૂચ.

યાણા.

૨. ત્રણમાંની એક સ્કૉલરશિપ માટે જ્યાં ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો અંગ્રેજ કેળવણીમાં પાછળ છે, જેવા કે ખેતી-જંડસમજ, કણુખી, અને કણુખી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે એક સ્કૉલરશિપ રાખવામાં આવશે, અને એક સ્કૉલરશિપ મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી એક ત્રણ વરસ અને ચાર મહીના અને બીજી બે વરસ ને ચાર મહીના ચાલે એવી પાંચ પાંચ ર્ષી-આની બે સ્કૉલરશિપો યાણા જિલ્લામાં ખાલી છે તેની ખબર આપવામાં

Gulamachi Goshtha) નામની મરાઠી ચોપડી આ હવાકાની મરાઠી પ્રાથમિક અને ઍંગલોવર્નાક્યુલર શાળાઓ માટે મંજુર કરેલી ધનામ માટેની ચોપડીઓના લિસ્ટમાંથી કાઢી નાખવામાં આવી છે.

ઍક્સિસ ઍવ્ ધિ ડિરેક્ટર ઍવ્  
પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન પૂના,  
૨૮ મી જુન ૧૯૧૧

}

(સહી) P. Wren,  
for Director of  
Public Instruction.

### જાહેર ખબર.

( મે. ઉ. લા. ના એડયુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ ના જુલાઈ માસની તા. ૧૦ મીના હુકમ નં. ૪૩૭૪ ઉપરથી ).  
હાઈ અને સ્પેશ્યલ સ્કૂલોમાં આપવાની સરકારી સ્કૉલરશિપો.  
ઉત્તર ભાગ.

૧. આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે તા. ૧૭.મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૭ ના મુજબ સરકારી ગેઝેટના ભાગ ૧ ને ૯૬-૯૮ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા નિયમો મુજબ ઉત્તર ભાગના દરેક જિલ્લામાં ત્રણ ત્રણ સરકારી સ્કૉલરશિપો આપવા સાર જુધવાર તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ ને રોજ તથા તે પછીના દિવસોએ નીચે લખેલાં મધ્યસ્થત્રાએ દરીદ્રધની પરીક્ષા લેવામાં આવશે:—

અમદાવાદ.

સુરત.

નડીઆદ (ખેડા જિલ્લો).

ગોધરા (પંચમહાલ)

ભરૂચ.

થાણા.

૨. ત્રણમાંની એક સ્કૉલરશિપ માટે જધા ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો અંગ્રેજ કેળવણીમાં પાછળ છે, જેવા કે ખેતી-હાથમલ, કણખી, અને કણખી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે એક સ્કૉલરશિપ રાખવામાં આવશે, અને એક સ્કૉલરશિપ મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી એક ત્રણ વરસ અને ચાર મહીના અને બીજી બે વરસ ને ચાર મહીના ચાલે એવી પાંચ પાંચ સ્પી-આની બે સ્કૉલરશિપો થાણા જિલ્લામાં ખાલી છે તેની ખબર આપવામાં

૧. અમદાવાદ.	સુરત.	૧૨
૨. નડીઆદ (ખેડા જિલ્લો).	ગોધરા (પંચમહાલ).	૧૩
૩. ભરૂચ.	થાણા.	૧૪

૨. છમાંની બે સ્કૉલરશિપો માટે બધા ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો અંગ્રેજી કેળવણીમાં પાછાત છે, જેવા કે બેની-ઈઝરાયલ, કણુખી, અને કણુખી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે બે સ્કૉલરશિપો રાખવામાં આવશે, અને બે સ્કૉલરશિપો મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. થાણા જિલ્લામાં નીચેની ૪ સ્કૉલરશિપો અને પંચમહાલમાં ૧ ખાલી છે એવી ખબર આપવામાં આવી છે. જે છેલ્લા ઉમેદવારને પુરેપુરી સ્કૉલરશિપ આપવામાં આવશે તેવા ઉમેદવારની પછી તરતજ જેમના નંબર આવશે તેવા ઉમેદવારને આ સ્કૉલરશિપો મળશે.

મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી થાણા જિલ્લાની ૪ સ્કૉલરશિપો, તેમાંની ૨ બે વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી, અને બાકીની એક વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી. બે વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી પંચમહાલની એક સ્કૉલરશિપ. આ સ્કૉલરશિપો સને ૧૯૧૧ ની ૧ લી સપ્ટેમ્બરથી શરૂ થશે.

૪. દરેક મધ્યસ્થજે કમિટિ મારફત પરીક્ષા લેવામાં આવશે. સરકારી હાઈ સ્કૂલના હેડમાસ્તર કમિટિના પ્રમુખ થશે.

૫. સ્પર્ધા કરવાની (પરીક્ષા આપવાની) પરવાનગી મળવા સાર કચાવેલા છાપેલા ફોર્મ ઉપર અરજી કરવી. તે ફોર્મની નકલો નીચે સહી કરનાર પામેથી અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખ પામેથી મફત મળશે. ઉમેદવારે જે જિલ્લાનો હોય તે જિલ્લાની કમિટિના પ્રમુખ તરફ અરજી મોકલવી. તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સુધી અરજીઓ તથા ફી કમિટિ લેશે; તે તારીખ પછી કોઈ અરજી લેવામાં આવશે નહિ.

૬. ઉમેદવારોની ઉમર, પરીક્ષાના વિષયો, સ્કૉલરશિપની રકમ અને મુદત, કેટલી ફી આપવાની છે તે વગેરે બાબતની સવર્ણી વિશેષ દહીકત નાં ૧૭ મી જાન્યુઆરી સને ૧૯૦૭ ના મુંબઈ સરકારી ગેઝેટના ભાગ ૧ સાને ૯૫-૯૬ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા “મુધારેલા નિયમો” માંથી મળી આવશે. નીચે સહી કરનારને અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખને અરજી કર-

૧. અમદાવાદ.	સુરત.
૨. નડીઆદ (ખેડા જિલ્લો).	ગોધરા (પંચમહાલ).
૩. ભરૂચ.	થાણા.

૨. છમાંની બે સ્કૉલરશિપો માટે બધા ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો અંગ્રેજ કેળવણીમાં પછાત છે, જેવા કે બેની-ઈઝરાયલ, કણબી, અને કણબી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે બે સ્કૉલરશિપો રાખવામાં આવશે, અને બે સ્કૉલરશિપો મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. થાણા જિલ્લામાં નીચેની ૪ સ્કૉલરશિપો અને પંચમહાલમાં ૧ ખાલી છે એવી ખબર આપવામાં આવી છે. જે છેલ્લા ઉમેદવારને પુરેપુરી સ્કૉલરશિપ આપવામાં આવશે તેવા ઉમેદવારની પછી તરતજ જેમના નંબર આવશે તેવા ઉમેદવારને આ સ્કૉલરશિપો મળશે.

મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી થાણા જિલ્લાની ૪ સ્કૉલરશિપો, તેમાંની ૨ બે વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી, અને બાકીની એક વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી. બે વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી પંચમહાલની એક સ્કૉલરશિપ. આ સ્કૉલરશિપો અને ૧૯૧૧ ની ૧ લી સપ્ટેમ્બરથી શરૂ થશે.

૪. દરેક મધ્યસ્થજે કમિટિ મારફત પરીક્ષા લેવામાં આવશે. સરકારી હાઈ સ્કૂલના હેડમાસ્તર કમિટિના પ્રમુખ થશે.

૫. સ્પર્ધા કરવાની (પરીક્ષા આપવાની) પરવાનગી મળવા સાર કચાવેલા બાપેલા ફોર્મ ઉપર અરજી કરવી. તે ફોર્મની નકલો નીચે સહી કરનાર પામેથી અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખ પામેથી મફત મળશે. ઉમેદવારે જે જિલ્લાનો હોય તે જિલ્લાની કમિટિના પ્રમુખ તરફ અરજી મોકલવી. તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સુધી અરજીઓ તથા ફી કમિટિ લેશે; તે તારીખ પછી કોઈ અરજી લેવામાં આવશે નહિ.

૬. ઉમેદવારોની ઉમર, પરીક્ષાના વિષયો, સ્કૉલરશિપની રકમ અને મુદત, કેટલી ફી આપવાની છે તે વગેરે બાબતની સ્પષ્ટ વિશેષ દહીકત તા. ૧૭ મી જાન્યુઆરી અને ૧૯૦૭ ના મુજબ સરકારી ગેઝેટના ભાગ ૧ લાને ૯૫-૯૬ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા “મુધારેલા નિયમો” માંથી મળી આવશે. નીચે સહી કરનારને અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખને અરજી કર-

ફ્રંકમાંથી અમદાવાદ જિલ્લાના કડવા અને લેવા કલ્ચુખીની નાનના છોકરો-  
ઓને મિડલ અને રપેસ્થલ સ્કૂલોમાં ત્રણ ત્રણ રૂપીઆની છ સ્કૉલરશીપો  
આપવા સારુ શુક્રવાર તા. ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ ને રોજ અને  
ત્યારપછીના દિવસોએ અમદાવાદ આર સી. હાઈ સ્કૂલના મકાનમાં હરી-  
કાઈની પરીક્ષા લેવામાં આવશે. તા. ૫ મી સને ૧૯૦૪ ના મુંબઈ સરકારી  
ગૅઝેટ ભાગ. ૧ લાને ૫૧૨-૫૧૪ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા નિયમોના 'કલૉઝ  
ઈ'માં આવેલા નિયમો અને શરતો મુજબ આ પરીક્ષા લેવાશે.

૨. અરજીઓ અને દાખલ ફી તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સુધી અમદા-  
વાદ મધ્યસ્થળના પ્રેસિડન્ટ લેશે.

અમદાવાદ.  
તા. ૧૦ મી જુલાઈ  
૧૯૧૧.

( સહી ) F. W. Marrs.  
Ag. Educational Inspector  
N. D.

### બાહેર ખબર.

સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કૉલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા  
સને ૧૯૧૨.

ઉત્તર ભાગની તમામ નિશાળોના માસ્તરો, આસિસ્ટન્ટો, અને સ્ત્રી-  
શિક્ષકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ કૉલેજમાં દાખલ થનાર સ્ત્રી-  
ઓની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૩૦ મી માહે અક્ટોબર સને ૧૯૧૧ ના  
રોજ સદરદ્દ કૉલેજના મકાનમાં સવારના ૧૧ વાગેથી લેવામાં આવશે,  
માટે જે સ્ત્રીઓને પરીક્ષામાં દાખલ થવું હોય તેમણે ખબર મોકલવા  
બંધબસ્ત કરવો.

પરીક્ષા કન્યાશાળાના પાંચમા ધોરણ પ્રમાણે લેવામાં આવશે. ૧૫  
વર્ષથી ઓછી તેમજ ૨૫ વર્ષથી વધારે ઉંમરની સ્ત્રીઓને દાખલ કરવામાં  
આવશે નહિ.

ઉમેદવારના વાલીએ સને ૧૯૧૧ ના મે માસના શાળાપત્રના ૧૭૫  
મે પાને બતાવેલા નમુના પ્રમાણે હાથેના ફોર્મમાં ઉમેદવારની હકીકતનું  
પત્રક તા. ૧૫ માહે અક્ટોબર સને ૧૯૧૧ સુધીમાં અમને મને એવી  
રીતે મોકલવું. અને તે સાથે ઉમેદવારની સારી ચાલચલગત માટે બે પ્રતિ-  
ષ્ઠિત ગૃહસ્થનું સર્ટિફિકેટ મોકલવું. જાહેલાં ફોર્મ અહીંથી મળશે.



ફંડમાંથી અમદાવાદ જિલ્લાના કડવા અને લેવા કલુખીની નાતના ડોકર અને મિડલ અને રપેસ્પલ સ્કૂલોમાં ત્રણ ત્રણ રૂપીઆની છ સ્કૉલરશીપ આપવા સાર શુક્રવાર તા. ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ ને રોજ અને સ્વારપંચીના દિવસોએ અમદાવાદ આર. સી. હાઈ સ્કૂલના મકાનમાં દરી-ફાઈની પરીક્ષા લેવામાં આવશે. તા. ૫ મી સને ૧૯૦૪ ના મુંબઈ સરકારી ગેઝેટ ભાગ. ૧ લાને ૫૧૨-૫૧૪ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલાં નિયમોના 'કલેઝ ઈ'માં આવેલા નિયમો અને શરતો મુજબ આ પરીક્ષા લેવાશે.

૨. અરજીઓ અને દાખલ ફી તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સુધી અમદાવાદ મધ્યસ્થળના પ્રેસિડન્ટ લેશે.

અમદાવાદ.  
તા. ૧૦ મી જુલાઈ  
૧૯૧૧.

( સહી ) F. W. Marrs.  
Ag. Educational Inspector  
N. D.

### બાહેર ખબર.

સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કૉલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા સને ૧૯૧૨.

ઉત્તર ભાગની તમામ નિશાળોના માસ્તરો, આસિસ્ટન્ટો, અને સ્ત્રી-શિક્ષકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ કૉલેજમાં દાખલ થનાર સ્ત્રીઓની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૩૦ મી માહે અક્ટોબર સને ૧૯૧૧ ના રોજ સદરહુ કૉલેજના મકાનમાં સવારનાં ૧૧ વાગેથી લેવામાં આવશે, માટે જે સ્ત્રીઓને પરીક્ષામાં દાખલ થવું હોય તેમણે ખબર મોકલવા બંદોબસ્ત કરવો.

પરીક્ષા કન્યાશાળાના પાંચમા ધોરણ પ્રમાણે લેવામાં આવશે. ૧૫ વર્ષથી ઓછી તેમજ ૨૫ વર્ષથી વધારે ઉંમરની સ્ત્રીઓને દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.

ઉમેદવારના વાલીએ સને ૧૯૧૧ ના મે માસના શાળાપત્રના ૧૭૫ મે પાને બતાવેલા નમુના પ્રમાણે ડાખેલા ફોર્મમાં ઉમેદવારની હકીકતનું પત્રક તા. ૧૫ માહે અક્ટોબર સને ૧૯૧૧ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલવું. અને તે સાથે ઉમેદવારની સારી ચામચમગત માટે બે પ્રતિ-ષ્ઠિત ગૃહસ્થનું સર્ટિફિકેટ મોકલવું. ડાખેલાં ફોર્મ અહીંથી મળશે.

લગ્ન પડતો હતો. કેટલાક પેપરમાં કહેલા પદાર્થથી આખો કાગળ ભરાઈ ગયો હતો અને થોડો ભાગ બહાર પછી નીકળી ગયો હતો, જ્યારે બીજા પેપરમાં ડ્રોઈંગની આસપાસ “મૂકવાની” જગા કહેલા પદાર્થોનાં કદના પ્રમાણમાં ઘણી વધારે હતી. જો ઉપલી ટીકાઓ તરફ ડ્રોઈંગના શિક્ષકોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે, તો મોકલવામાં આવતા ડ્રોઈંગના સ્વરૂપમાં મોટે સુધારો થવાનો સંભવ છે.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ના લખાણ નં. ૪૭૨૪ ઉપરથી ).

### સરકારી જાહેર અખ્બર.

નં. ૨૦૬૩-તા. ૨૮ મી માર્ચ સને ૧૯૧૧ ની સરકારી જાહેર ખજાર નં. ૬૦૩ \* ના વધારામાં આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓ વગેરેની નીચેની ત્રૈમાસિક યાદી સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નંબર.	ચોપડી વગેરેનું નામ.
૧	ગુજરાતી. દાતાર એન. એન.— હોમ મેપ ઓફ ઇન્ડિયા.

નામદાર ગવર્નર-ઈન્ડિયા સિસ્ટના

દુકમથી

L. Robertson.

સેક્રેટરી ટુ ગવર્નમેંટ.

\* તા. ૩૦ મી માર્ચ સને ૧૯૧૧ ના મુંબઈ સરકારી ગ્રેટેટ ભાગ ૧ લાને ૪૭૨ મે પાને પ્રસિદ્ધ થયેલો.

લમ પડતો હતો. કેટલાક પેપરોમાં કહેલા પદાર્થથી આખો કાગળ ભરાઈ ગયો હતો અને થોડો ભાગ બહાર પડી નીકળી ગયો હતો, જ્યારે બીજા પેપરોમાં ડ્રોઈંગની આસપાસ “મૂકવાની” જગા કાઢેલા પદાર્થોનાં કદના પ્રમાણમાં ઘણી વધારે હતી. જે ઉપલી ટીકાઓ તરફ ડ્રોઈંગના શિક્ષકોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે, તો મોકલવામાં આવતા ડ્રોઈંગના સ્વરૂપમાં મોટે સુધારો થવાનો સંભવ છે.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ના લખાણ નં. ૪૭૨૪ ઉપરથી ).

### સરકારી જાહેર ખબર.

નં. ૨૦૬૩-તા. ૨૮ મી માર્ચ સને ૧૯૧૧ ની સરકારી જાહેર ખબર નં. ૬૦૩ \* ના વધારામાં આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓ વગેરેની નીચેની ત્રિમાસિક યાદી સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નંબર.	ચોપડી વગેરેનું નામ.
૧	ગુજરાતી. દાતાર એન. એન.— હોમ મેપ ઓફ ઇડિઆ.

નામદાર ગવર્નર-ઈન્ડિયાઉન્ડરસેક્રટરી

દુકમથી

L. Robertson.

સેક્રેટરી ટુ ગવર્નમેંટ.

\* તા. ૩૦ મી માર્ચ સને ૧૯૧૧ ના મુજબ સરકારી ગ્રેડેટ ભાગ ૧ લાને ૪૭૨ મે પાને પ્રસિદ્ધ થયેલો.

નં.	ચોપડીનું નામ.	જેમાં છપાઈ હોય તે લાખાનું નામ.	શેત માટે ચોપડી મંજૂર કરી છે તે.	કિંમત. રૂ. આ. પા.
૪	મેહમુદા બેગમ અને કુલસુમ બેગમ મહમદ લતીફના ઘરમાં, કુચા પંડિત દિલ્લી. '૧૯૧૧ માટેની ડાયરી'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાબોની લાખચરીઓ માટે	૦-૮-૦
૫	નવમ કિશોરી પ્રેમ, લખનૌ. 'લુધાતે કિશરી'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાબોની લાખચરીઓ માટે	૨-૪-૦

ઓફિસ ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન

પૂના, ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૧૧.

(સહી) P. Wren

For Director of Public Instruction.

નં.	ચોપડીનું નામ.	જ્યાં છપાઈ હોય તે લાપડનું નામ.	શેને માટે ચોપડી મંજૂર કરી છે તે.	કિંમત, રૂ. આ. પા.
૪	મેહસુદા બેગમ અને કુલસુમ બેગમ મહમદ લતીફના ઘરમાં, કુસા પંડિત દિલ્હી. '૧૯૧૧ માટેની રાયરી'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાબોની લાઇબ્રરીઓ માટે	૯-૮-૦
૫	નવન કિશોરી પ્રેસ, લખનૌ. 'લુધાતે કિશરી'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાબોની લાઇબ્રરીઓ માટે	૨-૪-૦

ઓફિસ ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન

પૂના, ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૧૧.

(સહી) P. Wren

For Director of Public Instruction.

રામ મીઠાઈ તથા લુગડાં રા. ૩-૮-૦ ઝીઝર—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો  
 મીઠાઈ તથા કપડાં રા. ૩ ) સાણોદા—ફતેહચંદ રામચંદ સ્કુલ જમાડી  
 તથા મીઠાઈ વહેંચી રા. ૨૫ ) ત્ર્યંબકલાલ દોલાભાઈ પાણી પીવા પરબ  
 ખેસાડી દર માસે રા. ૧-૮-૦ પોસારપુર—મહાનત શ્રી ગજરાગજરજી  
 હથ્થરગરજી પુસ્તકો તથા મીઠાઈ રા. ૧૦ ) બાવળા—કન્યા—મોહનલાલ  
 ત્રીભોવન, રામનાથ જોસીગદાસ, રામભાઈ નારણભાઈ, પરસોતમ લક્ષ્મીભાઈ,  
 તથા મણીભાઈ કુબેરભાઈ કપડાં તથા મીઠાઈ રા. ૧૧-૧૨-૦ ખસ—  
 કન્યા—ગામલોકેડા લુગડાં તથા મીઠાઈ રા. ૪-૬-૦ છુડાલ—ભાઈજી વેળી-  
 દાસ તથા તરગાળા કાળીદાસ અમારામ તથા રણુછોડભાઈ વસ્તાભાઈ નિશા-  
 ણ જમાડી રા. ૩૦-૮-૦ વટામણ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો ચોપડી, ક-  
 પડાં, મીઠાઈ રા. ૬-૮-૦ કૌઠા—ગામના પંચે પુસ્તકો તથા મીઠાઈ રા.  
 ૫-૩-૬ બગડ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો તથા ગામના સદ્ગૃહસ્થો પુસ્તકો  
 તથા મીઠાઈ રા. ૫-૧૨-૦ સાંથળ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો તથા સદ્-  
 ગૃહસ્થો રા. ૧૦ )

ખેડા વિભાગ.

વજુસોલ—પા. લક્ષ્મીભાઈ લાલજી સ્કુલ જમાડી રા. ૧૦) પા.  
 અણુભાઈ મુળજીભાઈ ર. ૭) સ્કુલ જમાડી, ગામલોકેડ ર. ૭) ઘડીઆળ  
 નં. ૧ વડાસણ—રા. મગનલાલ ત્રીકુમભાઈ ર. ૧૫) ઘડીઆળ. સામ-  
 રખા—પા. ભાઈલાલ સખીદાસ, પા. બકોરભાઈ દાદાભાઈ, વહોરા ગ-  
 કુરભાઈ અલીજી દરેક ર. ૧૦) સ્કુલ જમાડી આંકલાવ—પા. નાથા-  
 ભાઈ પ્રજુદાસ, પા. નાગજીભાઈ જીવાભાઈ, માધવસંગ પ્રેમરતનજી, પા.  
 વાગવાન વહાલાભાઈ, પા. કુસીભાઈ મનોરભાઈ દરેક ર. ૫૦) સ્કુલ જ-  
 માડી, દકર. પોપટ લુકા ર. ૫) મીઠાઈ. ડાકોર—શ્રી મોરારજી વસનજી  
 ર. ૮૦) ઇનામ. ખરેંટી—ગામલોકેડ ર. ૬) ઇનામ. કારસર—ગામલોકેડ  
 ર. ૭૦) સમ્રદસ્માન સાગ, પા. જીવાભાઈ જીજીભાઈ ર. ૧૧) ઇનામ. પા.  
 મંચળભાઈ દેસાઈભાઈ ર. ૩) સમ્રદસ્માનમાં વડતાલ—પગી રણુછોડભાઈ  
 બીખાભાઈ ર. ૨૧—૭—૬ સ્કુલ જમાડી. અનારા—પા. કુબેરભાઈ કા-  
 નદાસ તથા પટેલ બેચરભાઈ ગીરધરભાઈ ર. ૧૨) ઘડીઆળ. બાંમણવા—  
 પા. મથુર ધના તથા દીરા મનોર ર. ૧૭) ઘડીઆળ આખું તથા સ્કુલ

રામ મીઠાઈ તથા લુગડાં રૂ. ૩-૮-૦ ઝીઝર—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો  
 મીઠાઈ તથા કપડાં રૂ. ૩ ) સાણોડા—ફતેહચંદ રાયચંદ સ્કુલ જમાડી  
 તથા મીઠાઈ વહેંચી રૂ. ૨૫ ) ત્રંચકલાલ દોલાભાઈ પાણી પીવાં પરબ  
 બેસાડી દર માસે રૂ. ૧-૮-૦ પોસારપુર—મહાનત શ્રી ગજરાગરજી  
 હથ્થરગરજી પુસ્તકો તથા મીઠાઈ રૂ. ૧૦ ) બાવળા—કન્યા-મોહનલાલ  
 ત્રીભોવન, રામનાથ જોશીદાસ, રામભાઈ નારણભાઈ, પરસોતમ લલ્લુભાઈ,  
 તથા મણીભાઈ કુબેરભાઈ કપડાં તથા મીઠાઈ રૂ. ૧૧-૧૨-૦ ખસ—  
 કન્યા—ગામડોડો લુગડાં તથા મીઠાઈ રૂ. ૪-૬-૦ જુઠાલ—ભાઈજી વેળી-  
 દાસ તથા તરગાળા કાળીદાસ અંબારામ તથા રણુછોડભાઈ વસ્તાભાઈ નિશા-  
 ળ જમાડી રૂ. ૩૦-૮-૦ વરામણુ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો ચોપડી, ક-  
 પડાં, મીઠાઈ રૂ. ૬-૮-૦ કૈફા—ગામના પંચો પુસ્તકો તથા મીઠાઈ રૂ.  
 ૫-૩-૬ બગડ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો તથા ગામના સહયુક્તસ્થો પુસ્તકો  
 તથા મીઠાઈ રૂ. ૫-૧૨-૦ સાંથળ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો તથા સદ-  
 યુક્તસ્થો રૂ. ૧૦ )

બેઠા નિશાળ.

વણસોડા—પા. લલ્લુભાઈ લાલજી સ્કુલ જમાડી રૂ. ૧૦) પા.  
 અબુભાઈ મુળજીભાઈ રૂ. ૭) સ્કુલ જમાડી, ગામડોડ રૂ. ૭) ઘડીઆળ  
 નં. ૧ વજાસણુ—રા. મગનલાલ ત્રીકમભાઈ રૂ. ૧૫) ઘડીઆળ. સામ-  
 રખા—શા. ભાઈલાલ સખીદાસ, પા. બકોરભાઈ દાદાભાઈ, વહોરા ગ-  
 કુરભાઈ અલીજી દરેકે રૂ. ૧૦) સ્કુલ જમાડી આંકલાવ—પા. નાયા-  
 ભાઈ પ્રભુદાસ, પા. નાગજીભાઈ જીવાભાઈ, માધવસંગ પ્રેમરતનજી, પા.  
 ભગવાન વહાલાભાઈ, પા. કારીભાઈ મનોરભાઈ દરેકે રૂ. ૫૦) સ્કુલ જ-  
 માડી, ફકર. પોપટ જુઠા રૂ. ૫) મીઠાઈ. કાકોર—શેઠ મોસરજી વસનજી  
 રૂ. ૮૦) ઇનામ. ખરેટી—ગામડોડો રૂ. ૬) ઇનામ. કારસર—ગામડોડો  
 રૂ. ૭૦) સંપ્રદસ્થાન સાંઠ, પા. જીવાભાઈ જીજીભાઈ રૂ. ૧૧) ઇનામ. પા.  
 મંગળભાઈ દેસાઈભાઈ રૂ. ૩) સંપ્રદસ્થાનમાં વડતાલ—પગી રણુછોડભાઈ  
 બીખાભાઈ રૂ. ૩૧-૭-૬ સ્કુલ જમાડી. અનારા—પા. કુબેરભાઈ કા-  
 નદાસ તથા પટેલ બેચરભાઈ ગીરધરભાઈ રૂ. ૧૨) ઘડીઆળ. બાંમણુવા—  
 પા. મયુર ધના તથા હીરા મનોર રૂ. ૧૭) ઘડીઆળ આખું તથા સ્કુલ

૩. ૭—૮—૦ ગામના વેપારીઓ તરફથી પુસ્તકો તથા શાકર રૂ. ૩—૦—૦  
કંઠારિયા—વાર્ષિક પરીક્ષા સખએ ગામના વેપારીઓ તરફથી પુસ્તકો તથા  
શાકર રૂ. ૪—૦—૦ વેંધ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ઠા. લાલજી ખીમજી  
તરફથી મીઠાઈ રૂ. ૨—૦—૦ પલાંચવા—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી  
દરબાર તરફથી પુસ્તકો રૂ. ૭—૦—૦ જગીરદાર તરફથી મીઠાઈ રૂ. ૨)  
મ્યુનિસિપાલ સેક્રેટરી તરફથી શાકર રૂ. ૧—૮—૦ ગેડી—જગીરદાર તર-  
ફથી ખુશીયા ઇનામ મીઠાઈ રૂ. ૩—૦—૦ કોટડી—મસ્કાના ઠા. પ્રેમજી  
ખેગજ અત્રે આવેલા તેની ખુશાલી સમય ઇનામ મીઠાઈ, રમાલ, ટોપી-  
ઓ રૂ. ૪૦—૦—૦ મગવાણા—કોઠાગના ઠા. દયાળ નારાયણજી તથા  
ઠા. ગોકળદાસ રામદાસ તેમના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે મીઠાઈ તથા રમાલ રૂ.  
૯—૮—૦ રોહા—કે હારાના શેઠ કુવજી મૂળજીના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે  
ઇનામ રમાલ તથા મીઠાઈ રૂ. ૮—૦—૦ ભુજ મહોગેડન સ્કુલ—  
મેમ્બર અબ્દુલનીક, અબ્દુલ રેમાને ડુગનેશગીર પુરો કર્યો તેની ખુશાલી  
સખએ મીઠાઈ રૂ. ૨—૪—૦ ખેડોઈ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ગેઠ આમદ  
યુસફે શાકર મળુ ૧૧ ખુશીયા વહેચી રૂ. ૪—૮—૦ નારાયણમર—રા-  
જ્યગોર જેરામને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થવાથી તેની ખુશાલી સખએ પુસ્તકો  
તથા મીઠાઈ વહેચી રૂ. ૧—૮—૦ નાગેચા—જોડન હમીરજી હામજીને  
ઘેર કુવરનો જન્મ થવાથી ખુશાલી પ્રસંગે પુસ્તકો, રમાલ, તથા મીઠાઈ  
વહેચી રૂ. ૫—૦—૦ ભુજપર—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તર-  
ફથી પુસ્તકો વગેરે રૂ. ૧૬—૦—૦ ગા. ગોસર પદુ તરફથી રમાલો તથા  
શાકર રૂ. ૩૦—૮—૦ મુદરા—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે મી દરબાર તરફથી  
પુસ્તકો વગેરે રૂ. ૩૮—૮—૦ ગામના સદ્ગૃહસ્થો તરફથી શાકર રૂ. ૪—  
૪—૦ કુલારીઆ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ઠા. જલવજી નરસિંહ તરફથી  
રૂ. ૩—૦—૦ મિત્રી ગમલદાઈ નારણ તરફથી રૂ. ૩—૦—૦ ગામના  
સદ્ગૃહસ્થો તરફથી શાકર રૂ. ૧૦—૦—૦ મુદરા કન્યાગાળા—વાર્ષિક  
પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી પુસ્તકો રૂ. ૧૭—૦—૦ શા. ને ગુસ્તિદ્ર પ્રાગ-  
જીની વિધવાશ્રી પુત્રીમાઈના તરફથી શા. ઘેલા તત્ત્વસિંહ તરફથી રૂ. ૩—૧૨—૦

અપૂર્ણ.



૩. ૭—૮—૦ ગામના વેપારીઓ તરફથી પુસ્તકો તથા શાકર રૂ. ૩—૦—૦  
કટારિયા—વાર્ષિક પરીક્ષા સખમે ગામના વેપારીઓ તરફથી પુસ્તકો તથા  
શાકર રૂ. ૪—૦—૦ વેંધ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ઠા. લાલજી ખીમજી  
તરફથી મીઠાઈ રૂ. ૨—૦—૦ પલાંસવા—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી  
દરબાર તરફથી પુસ્તકો રૂ. ૭—૦—૦ જગીરદાર તરફથી મીઠાઈ રૂ. ૨)  
મ્યુનિસિપાલ સેક્રેટરી તરફથી શાકર રૂ. ૧—૮—૦ ગેડી—જગીરદાર તર-  
ફથી ખુશીયા ઇનામ મીઠાઈ રૂ. ૩—૦—૦ કોટડી—મસ્કાના ઠા. પ્રેમજી  
ખેરાજ અત્રે આવેલા તેની ખુશાલી સખમ ઇનામ મીઠાઈ, રમાલ, ટોપી-  
ઓ રૂ. ૪૦—૦—૦ મંગવાણા—કોઠારાના ઠા. દયાળ નારાયણજી તથા  
ઠા. ગોકળદાસ રામદાસ તેમના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે મીઠાઈ તથા રમાલ રૂ.  
૯—૮—૦ રોહા—કોઠારાના શેઠ કુવરજી મૂળજીના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે  
ઇનામ રમાલ તથા મીઠાઈ રૂ. ૮—૨—૦ ભુજ મહોમ્મદન સ્કૂલ—  
મેમ્બર અબ્દુલ્લી, અબ્દુલ રમાને કુરાનેશરીફ પુરા કર્યો તેની ખુશાલી  
સખમે મીઠાઈ રૂ. ૨—૪—૦ ખેડોઈ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શેઠ આમદ  
સુસદે શાકર મણુ ૧ા ખુશીયા વહેંચી રૂ. ૪—૮—૦ નારાયણસર—રા-  
જ્યોગર જેરામને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થવાથી તેની ખુશાલી સખમે પુસ્તકો  
તથા મીઠાઈ વહેંચી રૂ. ૧—૮—૦ નાગેચા—જોડગમ હુમીરજી હામજીને  
થેર કુંવરનો જન્મ થવાથી ખુશાલી પ્રસંગે પુસ્તકો, રમાલ, તથા મીઠાઈ  
વહેંચી રૂ. ૫—૦—૦ ભુજપર—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તર-  
ફથી પુસ્તકો વગેરે રૂ. ૧૬—૦—૦ શા. ગોસર પદ્મ તરફથી રમાલો તથા  
શાકર રૂ. ૩૦—૮—૦ મુંદરા—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે મી દરબાર તરફથી  
પુસ્તકો વગેરે રૂ. ૩૮—૮—૦ ગામના સદ્ગૃહસ્થો તરફથી શાકર રૂ. ૪—  
૪—૦ કુંભારીઆ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ઠા. જદવજી નરસિંહ તરફથી  
રૂ. ૩—૦—૦ મિસ્ત્રી રામભાઈ નારણ તરફથી રૂ. ૩—૦—૦ ગામના  
સદ્ગૃહસ્થો તરફથી શાકર રૂ. ૧૦—૦—૦ મુંદરા કન્યાશાળા—વાર્ષિક  
પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી પુસ્તકો રૂ. ૧૭—૦—૦ શા. નેજુસિંહ પ્રાગ-  
જીની વિધવાસ્ત્રી પુરીઆઈના ઝસ્ટી શા. યેલા તલકસિંહ તરફથી રૂ. ૩—૧૨—૦

અપૂર્ણ.

શિક્ષણસુત્રાવલી એ નામનું, શિક્ષકો, માતાઓ તથા ઉપદેશકોને અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અંદર શિક્ષણ પદ્ધતિના અનેક સૂત્રોનો પદ્યમા તથા ગદ્યમા સમૃદ્ધ કર્ત્તમા આવ્યો છે. સ્કૉલરોને નો ખામ ઉપયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોપ્ટેન્જ લુદુ છે કમીશન મેંકડે ૨૫ ટકા છે જેમણે તેા ત્રીચેને ઠેકાણે દોઢ આનાની ટીડીટ મોકલી મગાવી લેવુ તથા નીચેના પુસ્તકોના આદક યવુ એવિ તો આડકોના લીટર્મા તાકીદે નામ નોધાવો.

ભા.કુતમાનનો ભાગર ૦-૪-૦ ફુનપાદારીનુ હદાપત્ર ૦-૪-૦ ખાગ-વર્ગ શિક્ષણશુક ૦-૪-૦

કોવે ગોવર્ધનદાસ ગિરધરદાસ.

દેડ માસ્તર મુ. યુ. નાયગામ સ્કુલ. મુખ્ય.

દીક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.

આખની બજતર, કળતર, મગજની નરમી, નજ્જો, ખીલ, જાખ, છારી, જાયા, કુર્લું, પડળ, આખમાથી પાણીનુ ધરતુ, ચીપડા, પરવાળા લીગેરેને મગડે છે આ સુરમો વિદ્યાર્થીઓને તથા નબળા આખવાળાને લેણાજ ઉપયોગી તથા આસીર્વાદરૂપ છે

કીમત નં. ૧-૩ નો કાળો સુરમો તો ૦ ની શીશીનો ૩. ૦૧

તો ૦૧ ની શીશીનો ૩ ૧

નં. ૨ નો કાળો સુરમો તો ૦ ની શીશીનો ૩. ૦૧

તો ૦૧ ની શીશીનો ૩ ૦૧

નં. ૪ નો પીળો સુરમો તો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦૧

તો ૦૧ ની શીશીનો ૩. ૧

નં. ૫ નો ઘોળો સુરમો તો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦૧

૬ નો લાલ સુરમો શીશી ૧ નો ૩ ૦૧

આંજવાની સુખી શીશી સાથે મળશે.

બનાવનાર તથા વેચનાર,

લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તરવાળા

શિક્ષણસૂત્રાવલી એ નામનું, શિક્ષકો, માતાઓ તથા ઉપદેશકોને અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અદર શિક્ષણ પદ્ધતિના અનેક સૂત્રોના પદ્યમા તથા ગદ્યમા સમૃદ્ધ કરવામા આવ્યો છે. સ્કૉલરોને તો ખામ ઉપયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોષ્ટેજ ભુદ્ધ છે કમીશન મેંકડે રપ ટકા છે જેમણે તે ત્રીયેને ઠેકાણે દેવ આનાની ટીકીટ મોકલી મગાવી લેવું તથા નીચેના પ્રસ્તુતોના આદરે યત્ન લેવો તો આદરકોના લીટર્મા તાકીદે નામ નોધાવો.

ભાગ્યતમાનનો ભાગર ૦-૪-૦ દુનયાદારીનું હાપ્પુ ૦-૪-૦ ખાગ-વર્ગ શિક્ષણશુક ૦-૪-૦

કાંવે ગોવર્ધનદાસ ગિરધરદાસ.

હેડ માસ્ટર મ્યુ. ગુ. નાયગામ રકુલ. મુખ્ય.

દીક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.

આખની બજાર, કળતર, મગજની નરમી, નજીઓ, ખીલ, જાખ, ધારી, જાયા, કુર્લ, પડળ, આખમાથી પાણીનું મરડ, ચીપડા, પરવાળા વીગેરેને મગડે છે આ સુરમો વિદ્યાર્થીઓને તથા નબળા આખવાળાને સ્વચ્છ ઉપયોગી તથા આસીર્વાદક છે

કીમત નં. ૧-૩ નો કાળો સુરમો તો ૦ ની શીશીનો ૩. ૦૧

તો ૦૧ ની શીશીનો ૩ ૧

નં. ૨ નો કાળો સુરમો તો ૦ ની શીશીનો ૩. ૦૧

તો ૦૧ ની શીશીનો ૩ ૦૧

નં. ૪ નો પીળો સુરમો તો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦૧

તો ૦૧ ની શીશીનો ૩. ૧

નં. ૫ નો ઘેળો સુરમો તો ૦ ની શીશીનો ૩ ૦૧

૧ નો લાલ સુરમો શીશી ૧ નો ૩ ૦૧

આંજવાની સુખી શીશી સાથે મળશે.

ખનાવનાર તથા વેચનાર,

લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તરવાળા

૧૧, દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

૧૨. કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવકિ, ઇંડીઅન પીનકોડ, કોમીનવ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુ લાંબા મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સક્ટર પ્રોપર્ટી, પોર્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આમકારી, મ્યુનીસીપલ, બેંકુતોનો, તાબુકદારોનો, નૂરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે. જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કોમન એમે છે છતાં 'માર્ચે ૩. ૫-પો. ૦-૦-૦-૦' માંજ મળશે. જાધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મંગાવી લેવા. બેરીસ્ટરો, દવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હામરો સરટીફિકેટો 'મર્ચાં. છે.' તાલાટી, મામલતર, મુખી, જમીનદાર અને હકીકારોએ પામે રાખવીજ જોઈએ દરેક તલાટી તથા પટેલને વચાવરો. કે પાછળથી ખતાવો થાય નહિ. તાકીદે મંગાવીલો થોડી કોપી શીયક છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. બોરસદ. જી. ખેડા. ગુજરાત.

ઈ. અનેલા. માટે શિશુસહખોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

સંજનના 'બોરસદ એલ્યુ. લીગે' ના ધોમણને અનુસરતી હોય: ૧) ત્રણ લાગમો. દરેકનો ૭ આના. \* ત્રણે લાગમું આખું પુસ્તક રૂ. ૧ )

દરેક લાગ અગેર નીચવા અને ગુજરાતી ઉપવા વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કહેલો છે. ખાનગી અને દેશી રાજ્યોની ઘણી શાળાઓમાં નીતિને કેળવણી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે ચાલે છે કપમનું પાકું પુર્ક. કાગળ તથા છાપ ઉચા. ૫૪ ૩૨૫, મોર્નરીવુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. ૫૪ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ સ્કોલરશીપ કોર્ટના જડજ નામદાર ૬૦ મોર્ન ઝવેરી, એમ, એ એલ એન. બી. લખે છે કે. — મનુષ્યજાતિના સહગુણો ઉપર રામાયણ, મદાલાર્ગ અને પુરાણોમાંથી મુટી કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મદાન સ્ત્રી પુરોનાં ગરિત્રામાં આલેખેલી જન સ્વભાવની ઉત્તમ બાબતો આપણાં બાળકોને શિક્ષણ આપવા સારું તેમના હાયમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની ગોખના નિર્ણય છે. મંજલાલ પુ. મહેતા, હેડ મા. તા. ૨૬૦, વડવાજ શહેર.

મગર કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કપની, મુંબઈ.

૧૧, દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ. ૧૧-૬

૧૧, કાયદાનો શિક્ષક. ૧૧-૬

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે, છંડીઅન-પીનકકોડ, કીમીનવ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ એક્ટ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુલો સુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સક્ટર પ્રોપર્ટી, પોર્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આમકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાબુકદારોનો, નર્સાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે. જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત એમે છે છતાં 'માર્ચે. ૩. ૫-પો. ૦-૭૬૦ મુંજ મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મંગાવી લેવા; બેરીસ્ટરો, લેવાનો, કલેક્ટરો વીજેરના હજારો. સરટીફિકેટો 'મળ્યાં છે.' તલાલી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને હકીકરોએ પામે રાખવીજ જોઈએ દરેક તલાલી તથા પટેનને વચાવરો. કે પાછળથી ખતાવો થાય નહિ. તલાલી મંગાવીલો થોડી કાપી શીયક છે

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. C/O મામલતદાર કોર્ટ.

શુ. બેરસદ. જી. ખેડા. - ગુજરાત.

ઈ. અનેલા. માટે શિશુસહખોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલુ

સંકલનના 'ભોરસ એન્ડુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી હોય.

ત્રણ લાગમાં. દરેકનો જ આના. \* ત્રણે લાગનું આર્થુ પુસ્તક રૂ. ૧ )

દરેક લાગ અગેજ નીચલા અને ગુજરાતી ઉપના વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કહેલો છે. ખાનગી અને દેશી રાજ્યોની ધણી સાળાઓમાં નીતિને કેળવણી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે આલે છે કપડાનું પાકું પુર્ક, કાગળ તથા છાપ વિયા. ૫૪ ૩૨૫, મોર્નરીબુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. ૫૪ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ સ્કોલકોઝ કોર્ટના જડજ નામદાર ૬૦ મોઠ ઝવેરી, એમ, એ એક્સ એન. બી. લખે છે કે. - મનુષ્યમતિના સદ્ગુણો ઉપર રામાયણ, મદાલાર્ન અને પુરાણોમાંથી ચુટી કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મદાન સ્ત્રી પુરોનોત્તમ રિત્રોમાં આલેખેલી જન સ્વભાવની ઉત્તમ આત્મનુ આપણાં બાળકોને શિક્ષણ આપવા સારું તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની ગોઝના નિર્દેશ છે. મંજલાલ પુઠ મહેતા, હેડ માં તા. ૨૬, વડવાજ રાહેર.

મગદ દર્શા એન. એમ. ત્રિપાઠી કપની. મુંબઈ.

## સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન નપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓર્ડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના ભૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકિટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની દિર્ઘત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખરચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા સિક્કો તથા સ્કૉલરોને ટપાલ ખરચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વંજેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૫ આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

જાહેર ખબરો છાપવાના ભાવ.

૩.	લીટી.	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી.
૧...	...	...
૨...	...	...
૩...	...	...
૪...	...	...
૫...	...	...
૬...	...	...
૭...	...	...
૮...	...	...
૯...	...	...
૧૦...	...	...

શાળાપત્રની સાથે દોઢ પૈસા હૅડબિલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

## સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન નપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મંત્રીઓંડર મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતનાં પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના ભૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકિટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની દિર્ઘત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નક્કના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખરચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા રહોલરોને ટપાલ ખરચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વેગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૫ આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

જાહેર ખર્ચરે છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી ૧... .. ૩ ના અગીઆર માસ લગી દર માસે દસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧) — રૂ. ગણો ચાર્જ પડશે, તથા માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી-લાગલાગટ હશે દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ હુડબિંદ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

# જખરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત ૧. ૪૦

નંબર ૨ કીમત ૨. ૫૦

મુખખલ જડેલી પેટી ૧

કાચ ૧

કમાન ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

કેન્સી પેટી ૧

કેન્સી છોડા ૧

કેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી રમાલ ૧

રેશમી દોરી ૧

પગના મોજની જોડ ૧

દોડાપંચ ૧

કેન્સી કંગવો ૧

ચપ્પુ ૧

રેશમી દોરી ૧

કેન્સી બટનનો સટ ૧

નંબર ૩ કીમત ૩. ૫૦

નંબર ૪ કીમત ૩. ૫૦

ચામડાનો પટો ૧

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

રેશમી રમાલ ૧

અત્તરની શીશી ૧

કેન્સી મોજની જોડ ૧

કેન્સી માજની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

કપડા ઉપર નામ લખવાની

કારખોલીક સોપ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

કેન્સી કંગવો ૧

કેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય જ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય જ

મારે ત્યાંથી કેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વેચાં તથા તેને

મારે ત્યાંથી કેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વેચાં તથા તેને

લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીકાવત ભાવે

લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીકાવત ભાવે

ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બંદારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા ચોતાનું સ-

સૂચના—બંદારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા ચોતાનું સ-

રનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બંદાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ

રનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બંદાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ

તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુલાસો નીચેને

તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુલાસો નીચેને

સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અડધા આનાની ટી-

સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અડધા આનાની ટી-

ફીટ મોકલવી.

ફીટ મોકલવી.

મળવાનું દેખાવું.

મળવાનું દેખાવું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોષ્ટ સાથે.



# જાહેર ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જાહેર ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૦

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫૦

સુખખલ જડેલી પેટી ૧

કાચ ૧

કમાન ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

કેન્સી પેટી ૧

કેન્સી ઊડા ૧

કેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી રમાલ ૧

રેશમી દોરી ૧

પગના મોજની જોડ ૧

સાકાવંચ ૧

કેન્સી કંગવો ૧

ચપ્પુ ૧

રેશમી દોરી ૧

કેન્સી બટનનો સટ ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૦

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૦

ચામડાનો પટો ૧

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

નેટાઈ ૧

અતરની શીશી ૧

રેશમી રમાલ ૧

કેન્સી મોજની જોડ ૧

કેન્સી મોજની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામે લખવાની

ચપ્પુ ૧

પાકી સહી ૧

કપડા ઉપર નામે લખવાની

કારખોલીક સોપ ૧

પાકી સોદી ૧

રેશમી દોરી ૧

કેન્સી કંગવો ૧

કેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય જ

મારે ત્યાંથી કેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વોચ તથા તેને

લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીકાવત ભાવે

ખાતરી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—અંદારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સ-

રનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ

તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુલાસો નીચેને

સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અડધા આનાની ટી-

કીટ મોકલવી.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોષ્ટ સાથે.

## ‘શાળાપત્ર’ના ગ્રાહકોને સૂચના.

‘શાળાપત્ર’ના દરેક અંકના પૂંદા ઉપર ‘મનિઓર્ડર’ મોકલતી વખતે ‘ફૂપન’ પર શું લખવું તે વિષે સ્પષ્ટ સૂચના કરવામાં આવે છે, તેમ જતાં પણ દરરોજ ‘મનિઓર્ડર’ આવે છે તેમાં ઘણાં ‘ફૂપનો’ પર અગત્યની બાબત લખેલી હોતી નથી. ‘શાળાપત્ર’ બહુધા નિશાળ ખાતે લેવામાં આવે છે; અમુક શિક્ષકને ખાતે લેવામાં આવતું નથી. ‘ફૂપન’ પર એવી હકીકત લખવી જોઈએ કે તે ‘શાળાપત્ર’ની ઑફિસને પૈસા નોંધવામાં ઉપયોગી થઈ પડે. કયા ગામ ને કઈ નિશાળ ખાતે એ પૈસા જમે કરવાના છે તે ‘ફૂપન’ પર અવશ્ય લખવું જોઈએ, તેને બદલે નકામું નકામું લખી ‘ફૂપન’ ભરી દેવામાં આવે છે; માટે આથી નાણાં મેં કલનાર સર્વ ગ્રાહકોને સૂચના કરવામાં આવે છે કે તેમણે ‘ફૂપન’ પર ગામનું નામ તેમજ તે ગામમાં એકથી વધારે નિશાળ હોય તો તે નિશાળનું નામ જરૂર લખવું. આવી હકીકત ‘ફૂપન’ પર આપેલી ન હોવાને લીધે ‘મનિઓર્ડર’ લેનાર અમલદારને ‘ફોર્મ’ વાંચી જાને એ હકીકત ‘ફૂપન’ પર લખી લેવી પડે છે, તેમાં તેનો ઘણો વખત નકામો જાય છે ને ટપાલનો સિપાઈ ખોટી થાય છે.

શિક્ષકો આવી સાધારણ બાબતમાં ચોક્કસાઈથી ન વળે તો શિષ્યોને ગણિત અને બીજા વિષયોમાં ચોક્કસાઈથી ટેવ શી રીતે પાડી શકે? જાતેજ ચોક્કસાઈની કિંમત ન જાણતા હોય તે બીજાને શી રીતે શિખવે? શિક્ષકોએ જાણવું જોઈએ કે ચોક્કસાઈ એ ધજોજ અગત્યનો ગુણ છે. વિદ્વાતાનું એ લક્ષણ છે. વિદ્વાન પુરુષમાં ચોક્કસાઈ ન હોય તો તેની વિદ્વતામાં ઘણી ખામી આવે છે. એ ગુણ બાળકોમાં આરંભથીજ ફળવે એ શિક્ષકનો ધર્મ છે. પણ જે ગુણનો આજગામાંજ અભાવ કે ન્યૂનતા છે ને આપણે બીજામાં જાણેજ દેખવી શકીએ.

‘વર્નાક્યુલર ફાઈનલ પરીક્ષા’ના ફોર્મ પણ દરેક વર્ષે શિક્ષકોએ ભરવાનાં હોય છે. એ ‘ફોર્મ’ દેવી રીતે ભરવું તેનો નમુનો આ સાથે મોકલો છે તે પર શિક્ષકોએ લક્ષ આપવું જોઈએ. દરેક વર્ષે અમારે અર્ધથી પૂર્ણ વધારે ‘ફોર્મ’ બચાવે બચાવ્યાં ન હોવાથી મુદતવા મટે પાછાં મોકલવાં પડે છે. આથી છે કે આવી આવી બાબતોને નજીવી ન મંજૂ

## ‘શાળાપત્ર’ના ગ્રાહકોને સૂચના.

‘શાળાપત્ર’ના દરેક અંકના પૂંકા ઉપર ‘મનિઓર્ડર’ મોકલતી વખતે ‘ફૂપન’ પર શું લખવું તે વિશે સ્પષ્ટ સૂચના કરવામાં આવે છે, તેમ જતાં પણ દરરોજ ‘મનિઓર્ડર’ આવે છે તેમાં ઘણાં ‘ફૂપનો’ પર અગત્યની બાબત લખેલી હોતી નથી. ‘શાળાપત્ર’ બહુધા નિશાળ ખાતે લેવામાં આવે છે; અમુક શિક્ષકને ખાતે લેવામાં આવતું નથી. ‘ફૂપન’ પર એવી હકીકત લખવી જોઈએ કે તે ‘શાળાપત્ર’ની ઑફિસને પૈસા નોંધવામાં ઉપયોગી થઈ પડે. કયા ગામ ને કઈ નિશાળ ખાતે એ પૈસા જમે કરવાના છે તે ‘ફૂપન’ પર અવશ્ય લખવું જોઈએ, તેને બદલે નકામું નકામું લખી ‘ફૂપન’ ભરી દેવામાં આવે છે; માટે આથી નાણાં મે કલનાર સર્વ ગ્રાહકોને સૂચના કરવામાં આવે છે કે તેમણે ‘ફૂપન’ પર ગામનું નામ તેમજ તે ગામમાં એકથી વધારે નિશાળ હોય તો તે નિશાળનું નામ જરૂર લખવું. આવી હકીકત ‘ફૂપન’ પર આપેલી ન હોવાને લીધે ‘મનિઓર્ડર’ લેનાર અમલદારને ‘ફોર્મ’ વાંચી જાને એ હકીકત ‘ફૂપન’ પર લખી લેવી પડે છે, તેમાં તેનો ઘણો વખત નકામો જાય છે ને ટપાલનો સિપાર્ટ ખોટી થાય છે.

શિક્ષકો આવી સાધારણ બાબતમાં ચોક્કસાઈથી ન વળે તો શિષ્યોને ગણિત અને બીજા વિષયોમાં ચોક્કસાઈની ટેવ શી રીતે પાડી શકે? જાતેજ ચોક્કસાઈની કિંમત ન જાણતા હોય તે બીજાને શી રીતે શિખવે? શિક્ષકોએ જાણવું જોઈએ કે ચોક્કસાઈ એ ઘણાજ અગત્યનો ગુણ છે. વિદ્યાર્થીનું એ લક્ષણ છે. વિદ્યાનુ પુરુષમાં ચોક્કસાઈ ન હોય તો તેની વિદ્યાર્થીમાં ઘણી ખામી આવે છે. એ ગુણ બાળકોમાં આરંભથીજ કેળવવો એ શિક્ષકનો ધર્મ છે. પણ જે ગુણનો આજગાંમાં અભાવ કે ન્યૂનતા છે ને આપણે બીજામાં બાળેજ કેળવી શકીએ.

‘વર્નાક્યુલર કાઉન્સિલ પરીક્ષા’ના ફોર્મ પણ દરેક વર્ષે શિક્ષકોએ ભરવાનાં હોય છે. એ ‘ફોર્મ’ દેવી રીતે ખરવું તેનો નમુનો આ સાથે મોકલો છે તે પર શિક્ષકોએ લક્ષ આપવું જોઈએ. દરેક વર્ષે અમારે અર્ધથી પણ વધારે ‘ફોર્મ’ અજાબ જગ્યામાં ન હોવાથી મુકરવા મટે પાછાં મોકલવાં પડે છે. આથી છે કે આવી આવી બાબતોને નજીવી ન ગણી

માહિતી તથા જાણ પ્રમાણે ખરાં છે અને મેં આ પરીક્ષા અગાઉ પસાર કરી નથી.

હું છું,

આપનો આજ્ઞાકૃત સેવક,

શિવશંકર હરનારાયણ દવે સહી. દા. પોતે.

નામ, આપનું નામ તથા અટક—શિવશંકર હરનારાયણ દવે.

ધર્મ તથા જાત—હિંદુ, બ્રાહ્મણ.

ગયા જન્મ દિવસે પુરૂં થયેલું વર્ષ—(૧૭) સત્તરમું.

ઇસવી સન પ્રમાણે જન્મનો દિવસ—૧૭-૮-૯૭

રહેવાસી—મોળે ચલોડ, તાલુકે ધોળકા, જિલ્લે અમદાવાદ.

જે નિશાળમાંથી હાજર થયો હોય તેનું નામ—ચલોડ લોકલગ્રાંડ નિશાળમાંથી.

ટપાલનો પત્રો—મોળે ચલોડ, તાલુકે ધોળકા, જિલ્લે અમદાવાદ.  
તારીખ ૩૦ માહે જુલાઈ સને ૧૯૧૧.

અરજદારની છેલ્લી નિશાળના હેડમાસ્તરે અથવા સારી પ્રતિષ્ઠાવાળા માણસે આપવાનાં સર્ટિફિકેટો.

હું દાખલો લખી આપું છું કે શિવશંકર હરનારાયણ દવે તારીખ સત્તરમી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૩ને રોજ જન્મેલો હતો અને તેની ઉપરલખેલી ઉંમર, મારી ઉત્તમ માહિતી તથા જાણ પ્રમાણે ખરાખર છે.

તારીખ માટે ૩૦ જુલાઈ સન ૧૯૧૧.

( સહી ) ચુનીલાલ દેવશંકર જાની.

હેડમાસ્તર, ચલોડ લો. બો. સ્કૂલ.

હું દાખલો લખી આપું છું કે સદરજુ અરજદાર ગયા જ મહિનાથી અમદાવાદ જીલ્લામાં રહે છે.

તારીખ ૩૦ માહે જુલાઈ સન ૧૯૧૧.

( સહી ) ચુનીલાલ દેવશંકર જાની.

હેડમાસ્તર, ચલોડ લો. બો. સ્કૂલ.

૧ આ જાનામાં પરીક્ષાની તારીખ પહેલાંનો અથવા ૧ સપ્ટેમ્બર પહેલાંનો નહિ, પણ અરજીની તારીખ અગાઉ ઉમેરવારનો જે છેલ્લો જન્મદિવસ આવતો હોય તે તારીખે પૂરું થયેલું વર્ષ લખવું.

માહિતી તથા જાણ પ્રમાણે ખરાં છે અને મેં આ પરીક્ષા અગાઉ પસાર કરી નથી.

હું છું,

આપનો આજ્ઞાકૃત સેવક,

શિવશંકર હરનારાયણ દવે સહી. દા. પોતે.

નામ, આપનું નામ તથા અડક — શિવશંકર હરનારાયણ દવે.

ધર્મ તથા જાત — હિંદુ, બ્રાહ્મણ.

ગયા જન્મ દિવસે પુર થયેલું વર્ષ — (૧૭) સત્તરમું.

ઇસવી સન પ્રમાણે જન્મનો દિવસ — ૧૭-૮-૯૩

રહેવાસી — મોળે ચલો ૧, તાલુકે ધોળકા, જિલ્લે અમદાવાદ.

જે નિશાળમાંથી હાજર થયો હોય તેનું નામ — ચત્રોડ લોકનભાઈ નિશાળમાંથી.

ટપાલનો પત્રો — મોળે ચલો ૧, તાલુકે ધોળકા, જિ. અમદાવાદ. તારીખ ૩૦ માહે જુલાઈ સને ૧૯૧૧.

અરજદારની છેલ્લી નિશાળના હેડમાસ્તરે અથવા સારી

પ્રતિષ્ઠાવાળા માણસે આપવાનાં સર્ટિફિકેટો.

હું લખલો લખી આપુ છું કે શિવશંકર હરનારાયણ દવે તારીખ સત્તરમી ઑગસ્ટ, ૧૮૯૩ ને રાજ જન્મ્યો હતો અને તેની ઉપરલખેલી ઉમર, મારી ઉત્તમ માહિતી તથા જાણ પ્રમાણે ખરાખર છે.

તારીખ માહે ૩૦ જુલાઈ સન ૧૯૧૧.

( સહી ) ચુનીલાલ દેવશંકર જાની.

હેડમાસ્તર, ચત્રોડ લો. બો. સ્કૂલ.

હું લખલો લખી આપુ છું કે સદરજુ અરજદાર ગયા જ મહિનાથી અમદાવાદ જિલ્લામાં રહે છે.

તારીખ ૩૦ માહે જુલાઈ સન ૧૯૧૧.

( સહી ) ચુનીલાલ દેવશંકર જાની.

હેડમાસ્તર, ચત્રોડ લો. બો. સ્કૂલ.

૧ આ જાનામાં પરીક્ષાની તારીખ પહેલાંનો અથવા ૧ સપ્ટેમ્બર પહેલાંનો નહિ, પણ અરજની તારીખ અગાઉ ઉમેરવારનો જે છેલ્લો જન્મદિવસ આવતો હોય તે તારીખે પૂર્વ દયર્થે વર્ષ લખવું.

વસ્થા જેવી છે. શેફીડ પરગણામાં એવી ઘણી નિશાળો છે અને તેમાં શિક્ષકની સંખ્યામાં વધારો કરવાની ઘણી જરૂર છે.’

આ ઉપરથી સમજશે કે ઘણાં ધોરણો વચ્ચે એક શિક્ષક એવી સ્થિતિ આપણે ત્યાં છે એમજ નહિ પણ ઇંગ્લંડમાં પણ છે; ને ત્યાં પણ એવી સ્થિતિમાં સુધારો કરવા ઇન્સ્પેક્ટરો જૂમ પાડે છે. બીજું એ પણ સમજવાનું છે કે એવી સ્થિતિમાં આવેલો શિક્ષક પરિશ્રમ કરે તો પોતાની ફરજ બજાવી શકે છે. યોગ્ય સંખ્યામાં શિક્ષકો રાખવા એ જેમ રાજ્યની ફરજ છે, તેમ સ્થિતિને અનુસરી પોતાની ફરજ બરાબર અદા કરવી એ શિક્ષકનો ધર્મ છે.

## કેળવણી.

( ચાલુ પુ. ૫૦. પૃ. ૨૯૬ થી. )

માનસિક કેળવણી, તેના બે પ્રકાર—શારીરિક કેળવણી. વિશે આ પ્રમાણે સંક્ષેપમાં કહ્યા પછી માનસિક કેળવણી વિશે કહેવું પ્રાપ્ત થાય છે. એ કેળવણીમાં બુદ્ધિની કેળવણી તેમજ નીતિની કેળવણી બંનેનો સમાવેશ થાય છે. માનસશાસ્ત્રીઓ મનનેજ લાગણીનું આશ્રયસ્થાન માને છે, હૃદયને નહિ; મટે આ એકજ પ્રકારમાં બંનેનો સમાવેશ કરવાનો છે.

નીતિબળ ને બુદ્ધિબળનો મુકાબલો—એ પ્રકારની માનસિક કેળવણીમાં નીતિની કેળવણી ઘણી અગત્યની છે. જ્ઞાન અને નીતિને કંઈ વિરોધ નથી એટલુંજ નહિ, પણ જ્ઞાની પુરુષની નીતિ જોયા પ્રકારની હોવી જોઈએ એમ સ્વાભાવિક રીતે હરકોઈ વિચારે. પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ કેટલીક વાર એથી ઉલટી માલમ પડે છે. કેટલાક બુદ્ધિમાન ને જ્ઞાની પુરુષોની નીતિ ઘણી વાંધાબરેલી હોય છે. એવા પુરુષોના બુદ્ધિપ્રભાવથી લોકો ચક્રિત થાય છે, પણ તેમની નીતિ તેવાજ જોયા પ્રકારની ન હોવાથી લોકોમાં તેઓ પૂજ્ય ધના નથી. અલૌકિક બુદ્ધિ જોઈ મનુષ્ય આશ્ચર્ય પામે છે કે એવો ! શો એમનો બુદ્ધિવંશ છે ! પરંતુ દેવી નીતિ જોઈને તો તેમને સાદાંજ નમસ્કાર કરે છે ને ખરા હૃદયથી પૂજે છે. અદ્ભુત બુદ્ધિ, પોતાના તેજથી લોકોને ચક્રિત કરી અંખવાણા પાડે છે; પણ આદર્શ નીતિ પ્રેરણા હૃદયને પીગળાવી નાખે છે, અને તેને વિશે પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન કરે છે.

વસ્થા જેવી છે. શેરીક પરગણાંમાં એવી ઘણી નિશાળો છે અને તેમાં શિક્ષકની સંખ્યામાં વધારો કરવાની ઘણી જરૂર છે.

આ ઉપરથી સમજાશે કે ઘણાં ધોરણો વચ્ચે એક શિક્ષક એવી સ્થિતિ આપણે ત્યાં છે એમજ નહિ પણ ઇંગ્લંડમાં પણ છે; ને ત્યાં પણ એવી સ્થિતિમાં સુધારો કરવા ઇન્સ્પેક્ટરો જૂમ પાડે છે. બીજું એ પણ સમજવાનું છે કે એવી સ્થિતિમાં આવેલો શિક્ષક પરિશ્રમ કરે તો પોતાની ફરજ બજાવી શકે છે. થોડા સંખ્યામાં શિક્ષકો રાખવા એ જેમ રાખ્યાની ફરજ છે, તેમ સ્થિતિને અનુસરી પોતાની ફરજ બરાબર આદા કરવી એ શિક્ષકનો ધર્મ છે.

## કેળવણી.

( ચાલુ પુ. ૫૦. પૃ. ૨૯૬ થી. )

માનસિક કેળવણી, તેના એ પ્રકાર—શારીરિક કેળવણી. વિશે આ પ્રમાણે સંક્ષેપમાં કહ્યા પછી માનસિક કેળવણી વિશે કહેવું પ્રાપ્ત થાય છે. એ કેળવણીમાં બુદ્ધિની કેળવણી તેમજ નીતિની કેળવણી બંનેનો સમાવેશ થાય છે. માનસશાસ્ત્રીઓ મનનેજ લાગણીનું આશ્રયસ્થાન માને છે, હૃદયને નહિ; મટે આ એકજ પ્રકારમાં બંનેનો સમાવેશ કરવાનો છે.

નીતિબળ ને બુદ્ધિબળનો મુકાબલો—એ પ્રકારની માનસિક કેળવણીમાં નીતિની કેળવણી ઘણી અગત્યની છે. જ્ઞાન અને નીતિને કંઈ વિરોધ નથી એટલુંજ નહિ, પણ જ્ઞાની પુરુષની નીતિ જાણ્યા પ્રકારની હોવી જોઈએ એમ સ્વાભાવિક રીતે હરકોઈ વિચારે. પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ કેટલીક વાર એથી ઉલટી માત્રમ પડે છે. કેટલાક બુદ્ધિમાન ને જ્ઞાની પુરુષોની નીતિ ઘણી વાંધાબરેલી હોય છે. એવા પુરુષોના બુદ્ધિપ્રભાવથી લોકો અક્ષિત થાય છે, પણ તેમની નીતિ તેવાજ જાણ્યા પ્રકારની ન હોવાથી લોકોમાં તેઓ પૂજ્ય થતા નથી. અલૅાકિક બુદ્ધિ જોઈ મનુષ્ય આશ્ચર્ય પામે છે કે એહો ! શા એમનો બુદ્ધિવંશ છે ! પરંતુ દેવી નીતિ જોઈને તો તેમને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરે છે ને ખરા હૃદયથી પૂજે છે. અદ્ભુત બુદ્ધિ પોતાના તેજથી લોકોને અક્ષિત કરી ઝંખવાણા પાડે છે; પણ આદર્શ નીતિ શ્રેદ્ધાના હૃદયને પીગળાવી નાખે છે, અને તેને વિશે પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન કરે છે.

પ્રાપ્ત કરવું ? બુદ્ધિબળ મનુષ્યને જોડેલું સ્વાધીન છે તેથી નીતિબળ વિશેષ સ્વાધીન છે. દરેક માણસ વક્તા કે ગ્રંથકાર થઈ શકતો નથી; પણ દરેક માણસ ધારે તો ઉત્તમ નીતિશુભો પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એ શુભોનાં બીજ ગૃહશાસનમાં વર્ણાય છે. માઆપનાં શારીરિક, માનસિક, ને આધ્યાત્મિક લક્ષણો કેટલેક અંશે તેમની સંતતિમાં જન્મથીજ બતરે છે એ નિર્વિવાદ છે. પુષ્ટ માઆપનાં છોકરાં શરીરે પુષ્ટ હોય છે ને નિર્મળનાં નિર્મળ હોય છે. કેટલાક રોગ વંશપરંપરા વ્યાપ્યા આવે છે. ચપગના, ઉલ્લેગ, ને સદાચારનાં પણ તત્ત્વો વારસામાં પ્રાપ્ત થતાં જોવામાં આવે છે. આમ કેટલેક અંશે માઆપનાં લક્ષણની અસર જન્મથીજ તેમનાં છોકરાં પર થાય છે. જન્મ પછી ગૃહવર્તન છોકરાં પર પ્રબળ સંસ્કાર પાડે છે. સમાધિસ કહે છે તેમ બાળક જન્મે છે ત્યારથીજ તેની કેળવણી શરૂ થાય છે. જ્યારથી તેને દુનીઆનો વા વાય છે ત્યારથી તે પોતાની ચપગ નગર સર્વત્ર ફેરવે છે ને આસપાસના સર્વ પદાર્થો તેના મન પર છાપ પાડે છે. માતાની પાસે બેસે બેઠે રહેવાથી બાળક તેના સર્વ શુભોપનું અનુકરણ કરતાં શીખે છે. આજ કારણથી, બીજાં કારણોથી છે તે કરતાં પણ, સ્ત્રીકેળવણી અતિ આવશ્યક છે. પનઘટથી પાણી લરીને આવતી એક પશુપારીને શ્રીમદ્ધંકરાચાર્યે જ્યારે મંડનમિશ્રનું ઘર પૂછ્યું ત્યારે તેણે નીચે પ્રમાણે જોડ કહ્યા:—

સ્વતઃપ્રમાણં પરતઃપ્રમાણં શુકાઙ્ગના યત્ર ગિરો ગિરન્તિ ।

શિષ્યોપશિષ્યૈરુપચીયમાનં જામીદિ તત્ પણિતમ્પડનૌકઃ ॥

જે જ્ઞાનગ્રાહકસામગ્રીથી જ્ઞાનનું ગ્રહણ થાય છે તેથીજ તે જ્ઞાનના પ્રામાણ્યનું ગ્રહણ થાય છે, અર્થાત્ પ્રમાણું સ્વતઃ પ્રામાણ્ય છે, કે જ્ઞાનનું ગ્રહણ જે સામગ્રીથી થાય છે તેથી અન્ય સામગ્રીથી તે જ્ઞાનનું પ્રામાણ્ય નિશ્ચિત થાય છે, અર્થાત્, પ્રામાણ્ય પરતો પ્રાપ્ત છે. મીમાંસકો સ્વતઃ પ્રમાણુવાદી છે ને નૈવાયિકો પરતપ્રમાણુવાદી છે. આમ નૈવાયિકો ને મીમાંસકો વચ્ચે વાદ છે. મંડનમિશ્ર મીમાંસક હોવાથી તેમના ઘરમાં એ વાદની ધુનિ હમેશાં ચાલે છે. એવા શબ્દો સાંભળી પાણેલી મેનાઓ પણ તે શબ્દો ઉચ્ચારે છે. આ કારણથી પશુપારી શ્રીમાન શંકરાચાર્યને કહે છે કે જે ઘેર પોપટીઓ સ્વતઃપ્રમાણુ ને પરતપ્રમાણુ એ શબ્દો ઉચ્ચારતી હોય એવું શિષ્યો ને ઉપશિષ્યોથી લેરેલું ઘર તે પઠિત મંડનમિશ્રનું ઘર તમારે જાણવું.



પ્રાપ્ત કરવું? શુદ્ધિબળ મનુષ્યને જોડેલું સ્વાધીન છે તેથી નીતિબળ વિશેષ સ્વાધીન છે. દરેક માણસ વડતા કે અન્યકાર થઈ શકતો નથી; પણ દરેક માણસ ધારે તો ઉત્તમ નીતિશુભો પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એ શુભોનાં બીજ ગૃહશાસનમાં વર્ણવે છે. માખાપનાં શારીરિક, માનસિક, ને આધ્યાત્મિક લક્ષણો કેટલેક અંશે તેમની સંતતિમાં જન્મથીજ જોતરે છે એ નિર્વિવાદ છે. પુષ્ટ માખાપનાં છોકરાં શરીરે પુષ્ટ હોય છે ને નિર્બળતાં નિર્બળ હોય છે. કેટલાક રોગ વંશપરંપરા વ્યાપ્યા આવે છે. અપંગતા, ઉલ્લેગ, ને સદાચારનાં પણ તરવો વારસામાં પ્રાપ્ત થતાં જોવામાં આવે છે. આમ કેટલેક અંશે માખાપનાં લક્ષણોની અસર જન્મથીજ તેમનાં છોકરાં પર થાય છે. જન્મ પછી ગૃહવર્તન છોકરાં પર પ્રબળ સંસ્કાર પાડે છે. સમાઈસ કહે છે તેમ બાળક જન્મે છે સ્વારથી તેની કેળવણી શરૂ થાય છે. જ્યારથી તેને દુનીઆનો વા વાય છે સ્વારથી તે પોતાની અપંગ નજર સર્વત્ર ફેરવે છે ને આસપાસના સર્વ પદાર્થો તેના મન પર છાપ પાડે છે. માતાની પાસે ધણે ભાગે રહેવાથી બાળક તેના સર્વ શુભદોષનું અનુકરણ કરતાં શીખે છે. આજ કારણથી, બીજાં કારણોથી છે તે કરતાં પણ, સ્ત્રીકેળવણી અતિ આવશ્યક છે. પનઘટથી પાણી ભરીને આવતી એક પશ્ચિયારીને શ્રીમદ્ધંકરાચાર્યે જ્યારે મંડનમિત્રનું ઘર પૂછ્યું ત્યારે તેણે નીચે પ્રમાણે જોડ કહ્યો:—

સ્વતઃપ્રમાણં પરતઃપ્રમાણં શુકાક્ષના યત્ર ગિરો ગિરન્તિ ।

શિષ્યોપશિષ્યૈરુપચીયમાનં જાતીદિ તત્ પણિતમપ્ડનૌકઃ ॥

જે જ્ઞાનગ્રાહકસામગ્રીથી જ્ઞાનનું ગ્રહણ થાય છે તેથીજ તે જ્ઞાનના પ્રામાણ્યનું ગ્રહણ થાય છે, અર્થાત્ પ્રમાણું સ્વતઃ પ્રામાણ્ય છે, કે જ્ઞાનનું ગ્રહણ જે સામગ્રીથી થાય છે તેથી અન્ય સામગ્રીથી તે જ્ઞાનનું પ્રામાણ્ય નિશ્ચિત થાય છે, અર્થાત્, પ્રામાણ્ય પરતો ગ્રાહ્ય છે. મીમાંસકો સ્વતઃ પ્રમાણુવાદી છે ને નૈયાયિકો પરતઃપ્રમાણુવાદી છે. આમ નૈયાયિકો ને મીમાંસકો વચ્ચે વાદ છે. મંડનમિત્ર મીમાંસક હોવાથી તેમના ઘરમાં એ વાદની ધુનિ હમેશ ચાલે છે. એવા શબ્દો સાંભળી પાળેલી મેનાઓ પણ તે શબ્દો ઉચ્ચારે છે. આ કારણથી પશ્ચિયારી શ્રીમાન શંકરાચાર્યને કહે છે કે જે ઘેર જોપટીઓ સ્વતઃપ્રમાણુ ને પરતઃપ્રમાણુ એ શબ્દો ઉચ્ચારતી હોય એવું શિષ્યો ને ઉપશિષ્યોથી ભરેલું ઘર તે પડિત મંડનમિત્રનું ઘર તેમજ નજીક

અત્યુત્સાહ દર્શાવ્યો છે. ઈશ્વર કરે ને ‘નિઃસારસ્ય પદાર્થસ્ય પ્રાયેણા-  
હમ્વરાં મહાન્’ (નિઃસાર પદાર્થનો સામાન્ય રીતે આડંબર મોટો હોય છે)  
એ વાક્યને ખોટું પાડી તેમનો ઉત્સાહ એવો ને એવો જારી રહે, આ પ્રમાણે  
ગુજરાતી સાહિત્યના વિષયમાં સર્વત્ર જાગૃતિ થઈ છે એ ઘણી ખુશીની વાત  
છે અને એમાંથી કાલક્રમે સારું ફળ થવાની આશા રહે છે. બીજાં સ્થળોની  
સભા આપણા નગરની સભાના અનુકરણરૂપ છે ને પાછળથી થઈ છે, તેમજ  
ત્યાં અહિંના જેવું કામ થતું સાંભળવામાં નથી, એટલે અન્ય સ્થળને મુકાબલે  
મણુ આ સભાને અભિનંદન ઘટે છે.

### સભાના કાવેની સમાલોચના.

આટલા પ્રસ્તાવિક વિવેચન પછી સભાના વાર્ષિક કામ તરફ નજર  
કરીએ તેમજ આજ લગણુમાં સભાના એકંદરે કામની સમાલોચના કરીએ.  
આ વર્ષમાં જુદા જુદા વિષયો પર ૨૨ ભાષણ થયાં છે. વિષયોની ભિન્નતા  
ને ભાષણની સંખ્યા એ બંને વિચારતાં સભાએ કંઈ ખોટું કામ કર્યું કહેવાય  
નહિ. પરંતુ એમાં સંગીન કામનો અભાવ છે. ગુજરાતી સાહિત્યનો વિકાસ  
કરવો ને તેને લોકપ્રિય કરવું એ આ સભાના ઉદ્દેશ છે. એ મોટા ઉદ્દેશો  
માત્ર ભાષણો આપવાથીજ સફળ થશે નહિ. એ ભાષણોથી વિષયનો કેટલેક  
અંશે જાણપોહ થાય છે ને જેઓ સાંભળે છે, તેમને કંઈક લાલ થાય છે;  
પરંતુ શ્રાવ્યમંડળ બહુધા ઘણું નાનું હોય છે એટલે એ લાલ ઘણાં સંકુચિત  
રહે છે. ભાષણો છપાતાં પણ નથી કે તેનો લાલ બીજાઓને મળી શકે.  
આવી સ્થિતિમાં સભાના ઉદ્દેશ માત્ર શબ્દમાંજ રહે છે. તેમ ન થાય ને  
સાહિત્યનો વિકાસ થવામાં સભા ઉપકારક થાય તેને માટે કંઈક વિચાર  
થવો જોઈએ એટલુંજ નહિ, પણ તે વિચાર અમલમાં મુકાઈ કાર્યમાંજ  
પરિણત થવો જોઈએ. સભાની ઐતિહાસિક સાહિત્ય ખિલવવાની યોજના  
ઘણી સારી છે; પણ અત્યાર સુધી તે સંબંધી કંઈ થયું હોય એમ જણાતું  
નથી. કેટલાક પુરવો યોજનાઓ કરવામાં કુશળ હોય છે, પણ કાર્ય કરવામાં  
અનંદ હોય છે. આ સભા ઉપર એવો આલેખ ન થાય તેને માટે એણે  
સાવધ રહેવું જોઈએ.

### ગુજરાતી સાહિત્યની દરિદ્રતા.

સાહિત્ય શબ્દના અર્થ વિશે બે મત છે. કેટલાક એમાં ભાષાના તમામ

૩૩૦ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક સમારંભમાં પ્રમુખપદે વાંચેલો લેખ.

અત્યુત્સાહ દર્શાવ્યો છે. ઈશ્વર કરે ને ‘નિઃસારસ્ય પદાર્થસ્ય પ્રાયેના-  
હમ્બરાં મહાન્’ (નિઃસાર પદાર્થનો સામાન્ય રીતે આડંબર મોટો હોય છે)  
એ વાક્યને ખોટું પાડી તેમનો ઉત્સાહ એવો ને એવો જારી રહે. આ પ્રમાણે  
ગુજરાતી સાહિત્યના વિષયમાં સર્વત્ર જગૃતિ થઈ છે એ ઘણી ખુશીની વાત  
છે અને એમાંથી કાલક્રમે સારું ફળ થવાની આશા રહે છે. બીજાં સ્થળોની  
સભા આપણા નગરની સભાના અનુકરણરૂપ છે ને પાછળથી થઈ છે, તેમજ  
ત્યાં અહિંના જેવું કામ થતું સાંભળવામાં નથી, એટલે અન્ય સ્થળને મુકાબલે  
મળુ આ સભાને અભિનન્દન ઘટે છે.

### સભાના કાર્યની સમાલોચના.

આટલા પ્રસ્તાવિક વિવેચન પછી સભાના વાર્ષિક કામ તરફ નજર  
કરીએ તેમજ આજ લગણુમાં સભાના એકંદર કામની સમાલોચના કરીએ.  
આ વર્ષમાં જુદા જુદા વિષયો પર ૨૨ ભાષણ થયાં છે. વિષયોની ભિન્નતા  
ને ભાષણની સંખ્યા એ બંને વિચારતાં સભાએ કંઈ ખોટું કામ કર્યું કહેવાય  
નહિ. પરંતુ એમાં સંગીત કામનો અભાવ છે. ગુજરાતી સાહિત્યનો વિકાસ  
કરવો ને તેને લોકપ્રિય કરવું એ આ સભાના ઉદ્દેશ છે. એ મોટા ઉદ્દેશો  
માત્ર ભાષણો આપવાથીજ સફળ થશે નહિ. એ ભાષણોથી વિષયનો કેટલેક  
અંશે ઊઠાપોઠ થાય છે ને જેઓ સાંભળે છે, તેમને કંઈક લાલ થાય છે;  
પરંતુ શ્રાવ્યમંડળ બહુધા ઘણું નાનું હોય છે એટલે એ લાલ ધણો સંકુચિત  
રહે છે. ભાષણો છપાતાં પણ નથી કે તેનો લાલ બીજાઓને મળી શકે.  
આવી સ્થિતિમાં સભાના ઉદ્દેશ માત્ર શબ્દમાંજ રહે છે. તેમ ન થાય ને  
સાહિત્યનો વિકાસ થવામાં સભા ઉપકારક થાય તેને માટે કંઈક વિચાર  
થવો જોઈએ એટલુંજ નહિ, પણ તે વિચાર અમલમાં મુકાઈ કાર્યમાંજ  
પરિણત થવો જોઈએ. સભાની ઐતિહાસિક સાહિત્ય ખિલવવાની યોજના  
ઘણી સારી છે; પણ અત્યાર સુધી તે સંબંધી કંઈ થયું હોય એમ જણાતું  
નથી. કેટલાક પુરુષો યોજનાઓ કરવામાં કુશળ હોય છે, પણ કાર્ય કરવામાં  
મન્દ હોય છે. આ સભા ઉપર એવો આલેખ ન થાય તેને માટે એણે  
સ્વાધ્ય રહેવું જોઈએ.

### ગુજરાતી સાહિત્યની દરિદ્રતા.

સાહિત્ય શબ્દના અર્થ વિશે બે મત છે. કેટલાક એમાં ભાષાના તમામ

૩૩૭ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક અમારંભમા પ્રમુખપદેનાચેવો લેખ

પરિપદ ભરાયા પછી જોડણી અને વિધી ઝમિટી માટે સલાએ સવાલો ઘડ્યા હતા' પણ કઈક ઉત્પત્ત થયું જણાતું નથી. સભાએ એ વિશે લક્ષ આપ્યું હોય એમ જણાતું નથી કેમકે સભાએ ચનાવેલો વડા એ અર્થનાના સભાના રિપોર્ટના વાચનમાજ 'લિપા' ગળદ અગુદ્ધ-દીર્ઘ ધ્રુવી છાખે છે, ને એ તો ઝાંચ ઝાપાનો દોષ ગણાય. પગુ સભાના ૨૫ મી ઑક્ટોબર ૧૯૦૯ના ઉદ્દેશ વગેરે દર્શાવનાર લેખમા ને ૨૪ મી માર્ચ ૧૯૧૦ ના ૧૯૦૪ થી ૧૯૧૦ મુવીના રિપોર્ટમા જોડણીની જુદી જુદી પદ્ધતિજ સ્વીકારવાની છે એકમા 'પરિપદ'ને ને 'પરિપદમા' છે, તો બીજામા 'પરિપદ' ને 'પરિપદ'ની છે, એકમા 'સસ્તુ' તો બીજામા 'સસ્ત' છે, એકમા 'હેમના,' 'હેમની' વગેરેમા હકાત ગખ્યો છે, તો બીજામા નથી આ તો થોડાક તડગરી વિષયનાજ ભેદ દર્શાયા એકે લેખ દોષરહિત નથી દરેકમા તત્સમ ગળદોમા પણ અનેક દોષ છે ને શબ્દો ટૂટા ગળનામા પણ કઈ નિયમ લક્ષમા ગખ્યો જણાતો નથી. ગુજરાતી ભાષાના ધણા પુસ્તકોમા આવી અવસ્થા જોવામા આવે છે, પણ સાહિત્યસભાઓના લેખોમા કે સાહિત્યપરિપદના નામથી છપાતી યાદીમા જોડણી કે ભાષાના અવિનાદિત શબ્દોમા પણ દોષ જોવામા આવે તો તે કેટલાકને અદ્યન્તવ્ય લાગે તેમા મને નથી લાગતું કે તેઓ દોષપાત્ર છે ત્રીજી સાહિત્યપરિપદની યાદીમા 'પૌર્નાત્ય' એવા શબ્દ હતો ને હવે તે વર્તમાનપત્રે ને પુસ્તકોમા પ્રચલિત થઈ ગયો છે જેવી રીતે 'અલ્લાવિડ', 'પાશ્વિમાત્ય' આદિ અગુદ્ધ ગળદોનો સારા લેખોમાથી બહિષ્કાર થયો છે તેમ ક્ષવક્રમે એનો પણ બહિષ્કાર થયેજ એ તો નિઃસંશય છે સંસ્કૃત ભાષા એ હવે બોનાતી ભાષા નથી ને એની ભાષામા આપણી ઝઝઝા પ્રમાણે શબ્દો ઘડનાનો આપણને અધિકાર નથી ત્ય પ્રલય 'દક્ષિણ' ને 'પશ્ચાત્' શબ્દોને લાગી 'દક્ષિણત્ય' ને 'પશ્ચાત્ય' શબ્દો બને છે, 'પૂર્વ'ને એક વચ લાગી 'પૌર્નાત્ય' કે 'પશ્ચિમ'ને લાગી 'પાશ્વિમાય' શબ્દ થતો નથી આના અગુદ્ધ શબ્દો સાહિત્યપરિપદના લેખને જોલા આપના નથી એટલુંજ નહિ, પગુ ધણા લેખોને ઉન્માર્ગે ચનાવે છે હાનના ધણા લેખો-વિશ્વવિદ્યાપથના પદવીધારી લેખો ને અન્ય ત્રિષ્ટ લેખો પણ જોડણીની બાબતમા આજ પ્રમાણે દોરવાય છે અતન વિચાર કરી અમુક જોડણી પસંદ કરી દોાય એવું તેમના લેખમા જુદા જોવામા આવતું નથી. એવા લેખો પ્રતિ અમારી નમ્ર બચના છે કે તેમણે એ વિશે અતન વિચાર કરવો, જેમણે એ વિષય

૩૩૨ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક સમારંભમાં પ્રમુખપદે વાંચેલો લેખ.

પરિપદ ભરાયા પછી જોડણી અને લિપી કમિટી માટે સભાએ સલાહો ધડયા હતા.' પણ કંઈક ઉત્પન્ન થયું જણાતું નથી. સભાએ એ વિશે લક્ષ આપ્યું હોય એમ જણાતું નથી; કેમકે સભાએ સલાહો ધડયા હતા એ અર્થવાળા સભાના રિપોર્ટના વાક્યમાંજ 'લિપી' શબ્દ અશુદ્ધ-દીર્ઘ ઇથી છાપ્યો છે; ને એ તો કદાચ છાપાનો દોષ ગણાય; પરંતુ સભાના ૨૫ મી ઑક્ટોબર ૧૯૦૯ના ઉદ્દેશ વગેરે દર્શાવનાર લેખમાં ને ૨૪ મી માર્ચ ૧૯૧૦ ના ૧૯૦૪ થી ૧૯૧૦ સુધીના રિપોર્ટમાં જોડણીની જુદી જુદી પદ્ધતિજ સ્વીકારાયેલી છે. એકમાં 'પરિપદ'ને ને 'પરિપદમાં' છે, તો બીજામાં 'પરિપદ'ને 'પરિપદ'ની છે; એકમાં 'સસ્તુ' તો બીજામાં 'સસ્તું' છે; એકમાં 'તહેમના,' 'જહેમની' વગેરેમાં હકાર રાખ્યો છે, તો બીજામાં નથી. આ તો થોડાક તકરારી વિષયનાજ બેદ દર્શાવ્યા. એકે લેખ દોષરહિત નથી. દરેકમાં તત્સમ શબ્દોમાં પણ અનેક દોષ છે ને શબ્દો જૂટા રાખવામાં પણ કંઈ નિયમ લક્ષમાં ગણ્યો જણાતો નથી. ગુજરાતી ભાષાનાં ધણાં પુસ્તકોમાં આવી અવ્યવસ્થા જોવામાં આવે છે; પણ સાહિત્યસભાઓના લેખોમાં કે સાહિત્યપરિપદના નામથી છપાતી યાદીમાં જોડણી કે ભાષાના અવિવાદિત શબ્દોમાં પણ દોષ જોવામાં આવે તો તે કેટલાકને અક્ષન્તવ્ય લાગે તેમાં મને નથી લાગતું કે તેઓ દોષપાત્ર છે. ત્રીજી સાહિત્યપરિપદની યાદીમાં 'પૌર્વાત્ય' એવો શબ્દ હતો ને હવે તે વર્તમાનપત્રો ને પુસ્તકોમાં પ્રચલિત થઈ ગયો છે. જેવી રીતે 'સ્વભાવિક', 'પાશ્ચિમાત્ય' આદિ અશુદ્ધ શબ્દોનો સારા લેખોમાંથી બહિષ્કાર થયો છે તેમ ક્ષત્રક્રમે એનો પણ બહિષ્કાર થશેજ એ તો નિઃસંશય છે. સંસ્કૃત ભાષા એ હાલ જોવાતી ભાષા નથી ને એવી ભાષામાં આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે શબ્દો ઘડવાનો આપણને અધિકાર નથી. ત્ય પ્રલય 'દક્ષિણ' ને 'પશ્ચાત્' શબ્દોને લાગી 'દક્ષિણત્ય' ને 'પશ્ચાત્ય' શબ્દો બને છે, 'પૂર્વ'ને એપ્રત્યય લાગી 'પૌર્વાત્ય' કે 'પશ્ચિમ'ને લાગી 'પાશ્ચિમાત્ય' શબ્દ થતો નથી. આવા અશુદ્ધ શબ્દો સાહિત્યપરિપદના લેખને શોભા આપના નથી એટલુંજ નહિ, પરંતુ ધણા લેખકોને ઉન્માર્ગે ચલાવે છે. હાલના ધણા લેખકો-વિશ્વવિદ્યાલયના પદવીધારી લેખકો ને અન્ય શિષ્ટ લેખકો પણ જોડણીની બાબતમાં આજ પ્રમાણે દોરવાય છે. સ્વતંત્ર વિચાર કરી અમુક જોડણી પસંદ કરી હોય એવું તેમના લેખમાં બહુધા જોવામાં આવતું નથી. એવા લેખકો પ્રતિ અમારી નમ્ર પાત્રના છે કે તેમણે એ વિશે સ્વતંત્ર વિચાર કરવો, જેમણે એ વિષય

પ્રકાર.	ઉદ્દેશ્ય.	વિધિય.		વિધિ ૦ વર્ધક.
		ક્રિયા.	પૂરક.	
શબ્દોને લાગી પાવો.	મિશ્ર	સિદ્ધાન્ત.	નીકળે છે	ઉપર ને વર્ણન— તે પરથી. ( હેતુ- વાચક )
અશુદ્ધ શબ્દો સર્વ પરંતુ ઘણા લેખકોને ઉ. પદ્ધતિધારી લેખકો ને અ પ્રમાણે દોરવાય છે. સ્વત તેમના લેખમાં બહુધા નમ્ર પાચના છે કે તેમ	ગૌણ મિશ્ર—નામવાચ્ય, ( 'એવા' સાથે સમાન- વિભાક્તક, મારે નામ- વચ્ય. )	ગુલાબ.	દેખાય.	૧ લીલો પ્રકાશ— પડેતો (સંકેતવાન) ૨ ગુલાબ—લે છે. ( હેતુવાચક ) ૩ ગુલાબમાં —હોતાં નથી. ( હેતુવાચક ૨ સાથે યોગ છે )
જ લીલો પ્રકાશ પડે તો	દ્રવ્યવિશેષણ વાચ્ય ( સંકે- તવાચક 'દેખાય' સાથે સંબંધ છે ).	પ્રકાશ	પડે	રાતા ગુલાબ પર (સ્થળવાન)

અ લીલો પ્રકાશ—  
હોતાં નથી.

અકાર.	ઉદેશ્ય.	વિધિય.		વિધિં વર્ધક.
		ક્રિયા.	પૂરક.	
શબ્દોને લાગી પાવનાર	મિશ્ર	સિદ્ધાન્ત.	નીકળે છે	ઉપર ને વર્ણન— તે પરથી. (હેતુ- વાચક)
અશુદ્ધ શબ્દો સાથે પરંતુ ઘણા લેખકોને છે. પદવીધારી લેખકો ને આ પ્રમાણે દોરવાય છે. સ્વતંત્ર તેમના લેખમાં જાણીતા ન નમ્ર પાચના છે કે તેમાં	જાણ્ય મિશ્ર—નામવાક્ય. (‘એવા’ સાથે સમાન- વિભાક્તક, મારે નામ- વ.ક્ય.)	શુદ્ધાઅ.	દેખાય. કાળું	૧ લીલો પ્રકાશ— પડેતા (સંકેતવાન) ૨ શુદ્ધાઅ—લે છે. (હેતુવાચક) ૩ શુદ્ધાઅમાં —હોતાં નથી. (હેતુવાચક ૨ સાથે યોગ છે) રાતા શુદ્ધાઅ પર (સ્થળવાન)
અશુદ્ધ શબ્દો સાથે પરંતુ ઘણા લેખકોને છે. પદવીધારી લેખકો ને આ પ્રમાણે દોરવાય છે. સ્વતંત્ર તેમના લેખમાં જાણીતા ન નમ્ર પાચના છે કે તેમાં	દ્રવ્યવિશેષણ વાક્ય (સંકે- તવાચક ‘દેખાય’ સાથે સંબંધ છે).	પ્રકાશ	પડે	

આ લીલો પ્રકાશ—  
હોતાં નથી.

આ લીલો પ્રકાશ પડે તો

ને ઊડવા ને પ્રાણીઓ— હયાત છે.	ઐશ્વર્યશેષ્યં * સંક્રચિત, જે વાક્યોનું એક )	હોડવા અને પ્રાણીઓ	છે	હયાત	હમણા (કાળવસન)
હમણાના—તપાસીએ	ઐશ્વર્ય દ્વિયાવિનં	આપણે	તપાસીએ	પાછલા- ખડકા	હમણાના—માંડી (અવધિવાન)
એ સધળામાંથી— ઉગારી લેતા	મિત્ર	સાર	નીકજે છે		એ સધળામાંથી (સ્થળવાન)
અ સંસારનાં—આનંદી રહેતા	ઐશ્વર્ય નામનં ( 'એ ' નું સમાનવિભક્તિક )	પોતે	રહેતા	શાન્ત અને આનંદી	૧—સંસારનાં નરસંતે (સીતવાન) ૨ મુશ્કિર ઉપર— રાખી (સીતવાન)
અ સંસારનાં—એમ	દ્વિયાવિનં	કર્મ	થયું હોય નહિ	આ ભક્ત- કવિને	સંસારનાં—વચ્ચે (સ્થિતિવાન)

\* ને ઊડવા હમણા હયાત છે અને ને પ્રાણીઓ હમણા હયાત છે—એ જે વાક્યોનું એક થયું છે.



ને છોડવા ને પ્રાણીઓ— હયાત છે.	ગોણુવશેષથ્યં * સંક્રમિત, જે વાક્યોનું એક )	છોડવા અને પ્રાણીઓ	છે	હયાત	હમણા (કાળવચન)
હમણાના— તપાસીએ	ગોણુ દ્રિયાવિનં	આપણે	તપાસીએ	પાછલા- ખડકો	હમણાના—માંડી (અવધિયાન)
એ સધળામાંથી— ઉગારી લેતા	મિથ્ર	સાર	નીકળે છે		એ સધળામાંથી (સ્થળવચન)
મ સંસારનાં—આનન્દી રહેતા	ગોણુ નામનં ( 'એ' નું સમાનવિભક્તિક )	પોતે	રહેતા	શાન્ત અને આનન્દી	૧—સંસારનાં નરતે (રીતયાન) ૨ ધૃશ્વર ઉપર— રોષી (રીતયાન)
જ સંસારનાં—એમ	દ્રિયાવિનં	કંઈ	થયું હોય નહિ	આ ભકત- કવિને	સંસારનાં—વચ્ચે (સ્થિતિયાન)

\* ને છોડવા હમણા હયાત છે અને ને પ્રાણીઓ હમણા હયાત છે—એ જે વાક્યોનું એક થયું છે.

## વાચનમાળાના ખુલાસા.

( ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૦૦ થી ).

ઉપર પ્રમાણે સામાન્ય ઉપદેશ આપી તે દૃઢ કરવાને ઉદ્દેશરૂપે આપવાનું શરૂ કરતાં ધીરો ભગત કહે છે કે જે જે ભક્તજનોએ આત્માનરૂપી હાથમાંથી વગી જાનરૂપી નેત્ર વડે જોયું, તેમને અક્ષય એટલે નિર્ગુણ અને લખ એટલે સગુણ એવા પરમાત્માના ભજનમાં લેહે લાગી-ગઈ. આવા ભજનથી મીરાં, કરમા, શમરી, અને પુરી એ ભક્તો એક પળમાં સંસારસમુદ્રને પેડે પાર ઉતરી ગયા. અહીં 'પળમાં' એ શબ્દ મૂકવામાં ધીરો ભગતનો મર્મ એવો છે કે બીજાઓની માફક ધણે લાંબે કાળે નહિ પણ ઘણીજ ટુંક મુદતમાં પરમાત્માની કૃપાથી મળતી સદોમુક્તિ તેમણે પ્રાપ્ત કરી.

જીવર્ગમાં હૃદયની અત્યંત કામલતા અને પ્રેમનું આધિક્ય હોય છે, તેથી સ્ત્રીઓ પ્રેમલક્ષિના મુખ્ય અધિકારી છે એવું દર્શાવવા સ્ત્રીમક્તોનાં નામ પ્રથમ આપી, પુરુષભક્તોમાં પણ તેવોજ ભક્તિનો પ્રવાહ હોઈ શકે છે તે ગોપીચંદ, ભરત, પીપો, સુરદાસ તથા કૃષ્ણરજના દૃષ્ટાંતોથી સિદ્ધ કરે છે. જોય વર્ણુમાંજ ભક્તો થઈ શકતા હશે એવી સંકેત દ્વારા કરવાને હવે દલકી વર્ણુમાં થઈ ગયલા ભક્તોના દાખલા તરીકે કુમો કુંભાર સદનો કેસાર્ક, ધનોછ બટ, નાઓ ટાઢી, તથા લિલ્લભટ્ટ વાલ્મીકિને ગણાવી હરિલીલાના વૈચિત્ર્યનો મુંદર ચિતાર આપે છે.

ઉપલાં સર્વ દૃષ્ટાંતોમાં ઘણે ભાગે સાધારણ પંક્તિના મનુષ્યો છે, અને કેટલાક રાજવંશી છે તોપણ તેમણે રાજકાજ છોડીનેજ ભક્તિ આદરી હતી. આ પરથી કાઠ એવું અનુમાન કરે કે સાંસારિક કાર્યો સાથે ભક્તિનો નિર્વાહ થવો અસંભવિત છે, તો તે પણ અયોગ્ય છે. આનું કારણ ધીરો ભગત એ આપે છે કે ચિત્તની અત્યંત વ્યગ્રતા થવાને જેમાં સંભવ છે એવો રાજ્યકારણ પલાવતાં છતાં પણ રાજ્ય જનકે ચિત્તની આસક્તિ પરમાત્માને વિષેજ રાખી જીવનમુક્તિની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી.

# વાચનમાળાના ખુલાસા.

( આજુ પૃષ્ઠ ૩૦૦ થી ).

ઉપર પ્રમાણે સામાન્ય ઉપદેશ આપી તે દહ કરવાને ઉદ્દેશરહી આપવાનું શરૂ કરતાં ધીરે ભગત કહે છે કે જે જે ભક્તજનોએ અજ્ઞાનરૂપી જીવમાંથી જંગી જ્ઞાનરૂપી નેત્ર વડે જોયું, તેમને અલખ એટલે નિર્ગુણ અને લખ એટલે સગુણ એવા પરમાત્માના ભજનમાં લેહે લાગી-ગઈ. આવા ભજનથી મીરાં, કરમા, શાજરી, અને પુરી એ ભક્તો એક પળમાં સંસારસમુદ્રને પેલે પાર ઉતરી ગયા. અહીં ‘પળમાં’ એ શબ્દ મૂકવામાં ધીરે ભગતનો મર્મ એવો છે કે બીજાઓની માફક ધણે લાંબે કાળે નહિ પણ ઘણીજ ટુંક સુદ્ધતામાં પરમાત્માની કૃપાથી મળતી સઘોમુક્તિ તેમણે પ્રાપ્ત કરી.

સ્ત્રીવર્ગમાં હૃદયની અત્યંત ક્રામલતા અને પ્રેમનું આધિક્ય હોય છે, તેથી સ્ત્રીઓ પ્રેમભક્તિના મુખ્ય અધિકારી છે એવું દર્શાવવા સ્ત્રીભક્તોનાં નામ પ્રથમ આપી, પુરુષભક્તોમાં પણ તેવોજ ભક્તિનો પ્રવાહ હોઈ શકે છે તે ગોપીચંદ, ભરત, પીપો, સુરદાસ તથા કૃષ્ણીચંદના દૃષ્ટાંતોથી સિદ્ધ કરે છે. જોય વર્ણુમાંજ ભક્તો યર્ષ સક્તા દર્શે એવી શંકા દૂર કરવાને હવે હલકી વર્ણુમાં યર્ષ ગયલા ભક્તોના દાખલા તરીકે કુઓ કુંભાર સદનો કસાર્ષ, ધનોજી બટ, નાભો ટાટી, તથા લિલ્લભક્ત વાલ્મીકિને ગણાવી હરિલીલાના વૈચિત્ર્યનો મુંદર ચિતાર આપે છે.

ઉપરનાં સર્વ દૃષ્ટાંતોમાં ઘણે ભાગે સાધારણ પંક્તિના મનુષ્યો છે, અને કેટલાક રાજવંશી છે તોપણ તેમણે રાજકાજ છોડીનેજ ભક્તિ આદરી હતી. આ પરથી કોઈ એવું અનુમાન કરે કે સાંસારિક કાર્યો સાથે ભક્તિનો નિર્વાહ થવો અસંભવિત છે, તો તે પણ અયોગ્ય છે. આનું કારણ ધીરે ભગત એ આપે છે કે ચિત્તની અત્યંત વ્યગ્રતા થવાનો જેમાં સંભવ છે એવો રાજ્યકારક પલાવનાં છતાં પણ રાજ જનકે ચિત્તની આસક્તિ પરમાત્માને વિશેષ રાખી જીવનમુક્તિની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી.

સારી રીતે આવી શકશે. પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ ધરાવનાર સ્ત્રીપુરુષના જોડા-  
માંથી દૈવયોગે એક બીજાનું વિખટા પડવાનું થાય છે, ત્યારે તેમને જે  
અત્યંત કલેશ અથવા વિપ્રયોગનું દુઃખ થાય છે તેનું નામ પરિતાપ. ઉર્વશી  
તથા દમયંતીના વિરહથી રાજા પુરુરવાને તથા નળને થયેલાં અસહ્ય દુઃખ  
અત્ર દૃષ્ટાંત તરીકે હરકોઈને યાદ આવશે. એ દુઃખમાં કેવા પોકાર થાય  
છે તથા આખરે સ્નેહી વિષે કેવી તન્મયતા થાય છે તે સર્વના ખ્યાલમાં  
આવી શકે એમ છે. આવાજ પરંતુ અલૌકિક ધોરણો પર ભક્તિમાર્ગીય  
પ્રેમમય સિદ્ધાંતોનું બંધારણ છે. તેમના ગ્રંથોમાં આવા પરિતાપની પરાકાષ્ઠા-  
તન્મયતાએ પહોંચેલા ભક્તજનોની વિવિધ અવસ્થાઓનું દિગ્દર્શન અનેક  
સ્થળે કરાવવામાં આવ્યું હોય છે. આ પરથી સારી રીતે સમજશે કે  
તેમનામાં ભગવન્નામનું ઉચ્ચારણ કરવાના તથા પરમાત્મા સંબંધી કાર્યમાં  
મશગૂલ રહેવાના જે નિયમો બંધાયેલા છે તે, તથા પરમાત્માનું ક્ષણભરપણ  
વિસ્મરણ ન થાય એટલુંજ નહિ પણ તેના વિયોગની દુઃખભાવના ક્ષણક્ષણ  
વધતી ને વધતીજ રહે એવા જે ઉપાયો યોજવામાં આવે છે તે સઘળાનું  
મૂળ ઉપર બતાવેલી ભાવનાઓમાંજ છે.

**અલખ લખ ભજન**—અલખ એટલે નિર્ગુણ અને લખ એટલે  
સગુણ એવા બ્રહ્મના ભજનની લેહે લાગી એમ અત્ર કહેવામાં આવ્યું છે.  
એકજ બ્રહ્મના ‘અલખ’ અને ‘લખ’ એવા જે બે વિશેષણો છે, તે પરસ્પર  
વિરુદ્ધ છે. જે નિર્ગુણ છે તે સગુણ નજ હોય, ને જે સગુણ છે તે નિ-  
ર્ગુણ નજ હોય એમ સ્વાભાવિક રીતે ધારવામાં આવે, પરંતુ ભક્તિમાર્ગીય  
મત આ સંબંધમાં વિલક્ષણજ છે. તેમનો મત એ છે કે એકજ બ્રહ્મ  
નાનામાં નાનું છે અને મોટામાં મોટું પણ છે. આ વગેરે પરસ્પર વિરુદ્ધ  
ધર્મો એકજ બ્રહ્મને વિષે રહેલા છે. બ્રહ્મ પગ વિનાનું હોવા છતાં ચાલી  
શકે છે, એ વગેરે શુભિન્ના પ્રસાદોને આધારે તેઓ એજ મત પ્રતિષ્ઠાપન  
કરે છે કે જે સગુણ છે તેજ નિર્ગુણ છે. એટલું સમજ્યાથી મીરાંબાઈ  
તથા નરસિંહ મહેતા જેવા ભક્તકવિઓ તે પરમાત્મા તરીકે વર્ણવેલા શ્રી-  
કૃષ્ણ સંબંધી પદ તથા કીર્તનોનું હાર્દ કંઠકિ વધારે સારી રીતે સમજી શ-  
કાય છે. વળી એટલું પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે એ ભક્તજનો સગુણ શ્રીકૃ-  
ષ્ણને બીજા અવનારોની માફક ન ગણતાં નિર્ગુણ બ્રહ્મ કરતાં કોઈ પણ

સારી રીતે આવી શકશે. પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ ધરાવનાર સ્ત્રીપુરુષના બેડા-  
માંથી દૈવયોગે એક બીજાનું વિખટા પડવાનું થાય છે, ત્યારે તેમને જે  
અત્યંત કલેશ અથવા વિપ્રયોગનું દુઃખ થાય છે તેનું નામ પરિતાપ. ઉર્વશી  
તથા દમયંતીના વિરહથી રાગત પુરુરવાને તથા નળને થયેલાં અસહ્ય દુઃખ  
અત્ર દૃષ્ટાંત તરીકે હરકોઈને યાદ આવશે. એ દુઃખમાં કેવા પોકાર થાય  
છે તથા આખરે સ્નેહી વિષે કેવી તન્મયતા થાય છે તે સર્વના ખ્યાલમાં  
આવી શકે એમ છે. આવાજ પરંતુ અલૌકિક ધોરણો પર ભક્તિમાર્ગીય  
પ્રેમમય સિદ્ધાંતોનું બંધારણ છે. તેમના ગ્રંથોમાં આવા પરિતાપની પરાકાષ્ઠા-  
તન્મયતાએ પહોંચેલા ભક્તજનોની વિવિધ અવસ્થાઓનું દિગ્દર્શન અનેક  
સ્થળે કરાવવામાં આવ્યું હોય છે. આ પરથી સારી રીતે સમજાશે કે  
તેમનામાં ભગવન્નામનું ઉચ્ચારણ કરવાના તથા પરમાત્મા સંબંધી કાર્યમાં  
મશગૂલ રહેવાના જે નિયમો બંધાયેલા છે તે, તથા પરમાત્માનું ક્ષણભર પણ  
વિસ્મરણ ન થાય એટલુંજ નહિ પણ તેના વિયોગની દુઃખભાવના ક્ષણક્ષણ  
વધતી ને વધતીજ રહે એવા જે ઉપાયો યોજવામાં આવે છે તે સઘળાનું  
મૂળ ઉપર બતાવેલી ભાવનાઓમાંજ છે.

**અલખ લખ ભજન**—અલખ એટલે નિર્ગુણ અને લખ એટલે  
સગુણ એવા બ્રહ્મના ભજનની લેહે લાગી એમ અત્ર કહેવામાં આવ્યું છે.  
એકજ બ્રહ્મના ‘અલખ’ અને ‘લખ’ એવા જે બે વિશેષણો છે, તે પરસ્પર  
વિરુદ્ધ છે. જે નિર્ગુણ છે તે સગુણ નજ હોય, ને જે સગુણ છે તે નિ-  
ર્ગુણ નજ હોય એમ સ્વાભાવિક રીતે ધારવામાં આવે, પરંતુ ભક્તિમાર્ગીય  
મત આ સંબંધમાં વિલક્ષણજ છે. તેમનો મત એ છે કે એકજ બ્રહ્મ  
નાનામાં નાનું છે અને મોટામાં મોટું પણ છે. આ વગેરે પરસ્પર વિરુદ્ધ  
ધર્મો એકજ બ્રહ્મને વિષે રહેલા છે. બ્રહ્મ પગ વિનાનું હોવા છતાં ચાલી  
સકે છે, એ વગેરે શુભિના પ્રમાણોને આધારે તેઓ એજ મત પ્રતિપાદન  
કરે છે કે જે સગુણ છે તેજ નિર્ગુણ છે. એટલું સમજ્યાથી મીરાંબાઈ  
તથા નરસિંહ મહેતા જેવા ભક્તકવિએ તે પરમાત્મા તરીકે વર્ણવેલા શ્રી-  
કૃષ્ણ સંબંધી પદ તથા કીર્તનોનું હાર્દ કંઈક વધારે સારી રીતે સમજી શ-  
કાય છે. વળી એટલું પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે એ ભક્તજનો સગુણ શ્રીકૃ-  
ષ્ણને બીજા અવતારોની માફક ન ગણતાં નિર્ગુણ બ્રહ્મ કરતાં કોઈ પણ

રૂપીઆ ઉપર કેટલાક આના હતો, તે વધારેમાં વધારે રૂ. ૨૦) સુધી થયો હતો. ૨૦ વર્ષથી ઓછી તે ૫૦ વર્ષથી ઉપરની ઉમરવાળા વગેરેને માફી હતી. જિજ્ઞેષા આપનારને લગાઈમાં જવું પડતું નહિ, લગાઈમાં સામાન વગેરેની મદદ આપવી પડતી નહિ ને મુસલમાનને દર વર્ષે પોતાના માલની જકાત આપવી પડતી તે એમને આપવી પડતી નહિ. (અલિગઝ્યા ઉપરથી).

જહખે સલાખ (અ. તુ.) જર્જરાલાક. જર્ખ (અ.) = મારવું. શલાક (તુ.) = તમાચો મારવો, મુક્રી મારવી, લાકડીથી મારવું, ફટવું. ગુજરાતીમાં મક્રમ, બંધખેસતું, સજ્જડ, વગેરે અર્થમાં વપરાય છે.

જહુસ (અ.) જિન્સ.

જતાનખાતું (ફા.) જનાનખાના. સ્ત્રીઓને રહેવાનું ઠેકાણું, રહુવાસ.

જનાનો (ફા.) જનાના.

જનાખ (અ.) સેવા, હજુર, પાસે.

જનાખે આલી (અ.) જનાખિઆલી. આલી=મોટી.

જનાવર (ફા.) જનવર. જન=જીવ, વર=વાળો. જીવવાળું આણી. પશુ માણસ વિના બીજા પ્રાણી માટે વપરાય છે.

જખત (અ.) જખત. નજર રાખવી, બંદોબસ્ત.

જખરદસ્ત (ફા.) જખરદસ્ત=ઉપર હાથવાળો. બળવાન.

જખાન (ફા.) જીલ, ખોલી, લાપા.

જખે કરવું (અ.) જખહ ઉપરથી ગુજરાતી ક્રિયાપદ મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે જનવરને હલાલ કરવું તે.

જખો (અ.) જુખ્યા. પહેરણુ, કુરતો.

જમા (અ.) જમઅ. એકઠું કરવું. જમઅ=તેણે એકઠું કર્યું ઉપરથી.

જમાઅર્થ (અ. ફા.) જમઅ (અ.), ખર્ચ (ફા.).

જમાન (અ.) જમાઅત. માણસોનું ટોળું, નાત. જમઅ ઉપરથી.

જમાદાર (અ. ફા.) જમઅદાર. હિંદુસ્તાનમાં વપરાતો શબ્દ છે. ધરા-નમાં વપરાતો નથી.

રૂપીઆ ઉપર કેટલાક આના હતો, તે વધારેમાં વધારે રૂ. ૨૦) સુધી ગયો હતો. ૨૦ વર્ષથી ઓછી ને. ૫૦ વર્ષથી ઉપરની ઉમરવાળા વગેરેને માફી હતી. જિજ્ઞાસો આપનારને લગાઈમાં જવું પડતું નહિ, લગાઈમાં સામાન વગેરેની મદદ આપવી પડતી નહિ ને મુસલમાનને દર વર્ષે પોતાના માલની જકાત આપવી પડતી તે એમને આપવી પડતી નહિ. (અલ્લિજન્મા ઉપરથી).

જડબે સલાખ (અ. તુ.) જર્ખસલાક. જર્ખ (અ.)=મારવું. સલાક (ત.)= તમારો મારવો, મુકી મારવી, લાકડીથી મારવું, ફૂટવું. ગુજરાતીમાં મક્રમ, બંધબેસતું, સંગજડ, વગેરે અર્થમાં વપરાય છે.

જાલુસ (અ.) જિન્સ.

જનાનખાનું (ફા.) જનાનખાના. સ્ત્રીઓને રહેવાનું કેસાલું, રસુવાસ.

જનાનો (ફા.) જનાના.

જનાખ (અ.) સેવા, હજુર, પાસે.

જનાબે આલી (અ.) જનાબિઆલી. આલી=મોટી.

જનાવર (ફા.) જાનવર. જાન=જીવ, વર=વાળો. જીવવાળું આણી. પણ માલુસ વિના ખીજા પ્રાણી માટે વપરાય છે.

જપત (અ.) જપ્ત. નજર રાખવી, બંદોબસ્ત.

જખરદસ્ત (ફા.) જખરદસ્ત=ઉપર હાથવાળો. બળવાન.

જખાન (ફા.) જીલ, ખોલી, લાપા.

જખે કરવું (અ.) જખ ઉપરથી ગુજરાતી ક્રિયાપદ. મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે જાનવરને હલાલ કરવું તે.

જખો (અ.) જુખા. પહેરાણું, ડુરેતો.

જમા (અ.) જમઅ. એકઠું કરવું. જમઅ=તેણે એકઠું કર્યું ઉપરથી.

જમાઅર્થ (અ. ફા.) જમઅ (અ.), ખર્ચ (ફા.).

જમાત (અ.) જમાઅત. માણસોનું ટોળું, નાત. જમઅ ઉપરથી.

જમાદાર (અ. ફા.) જમઅદાર. હિંદુસ્તાનમાં વપરાતો શબ્દ છે. ધરા- નમાં વપરાતો નથી.

૨૪૮ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ એથો.

જે કો દોહ કરે કવિયાંશું, દૂપણુ આળ અદ્યવેળ  
ખાજે તે નરને મહા માયા, વાંકા બોલ કદાવેળ  
જે કો નિદે, ફેકટ ભુંડાં બોલેળ  
મહા માયા પટરાણી હરની, ચાંચડની પેરેં ચોજેળ

‘ધ્રુવાખ્યાન’નો કર્તા તુલસીદાસ, અને આ તુલસીદાસ તદ્દન ભુદા ભુદા છે, કારણ કે ‘ધ્રુવાખ્યાન’વાળો તુલસીદાસ પોતાના કાવ્યની રમ્યા સાલ વિ. સં. ૧૬૧૪ જણાવે છે, સારે આ કાવ્યનો કર્તા પોતાના કાવ્યની રમ્યા સાલ વિ. સં. ૧૭૩૨ આપે છે. પહેલા કવિનુ વતન કુંદનપુર, સાતે સાર-સ્વત બ્રાહ્મણ, ને પિતાનું નામ માધવદાસ આપે છે, સારે આ કવિ પોતાને લીલાપુરનો રાયકવાડ બ્રાહ્મણ, ને ગણપતરામનો પુત્ર લખે છે.

પરચુરણ પદ લખનારો ત્રીજે એક તુલસીદાસ યર્ષ ગયો છે તે આ બે કવિઓથી ભુદો હોય, એમ એનાં રચેલાં પદની ભાષા ઉપરથી માલમ પડે છે.

આ કાવ્યની કથા કહેનાર વ્યાસને, કથા કહેવાના બદલામાં બે વીધાં જમીન મળ્યાનું, મળેલી પ્રત ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ઉપરથી તે વખતે કવિના રચનારની, તેમ કહેનારની સારી કદર થતી હશે એમ જણાય છે.

કવિ હરિદાસ—આ કવિએ ‘ધ્રુવાખ્યાન’ નામનું કડવાંબદ્ધ કાવ્ય રચેલું તે અઘાપિપર્યન્ત જપાયા પિનાનું છે. તેનાં એકન્દર ૨૨ કડવાં છે. કાવ્યને છેડે નીચે પ્રમાણે હકીકત જોવામાં આવે છે.

“સંવત ૧૬૨૭ વર્ષે, ધ્રુજનું આખ્યાન કીધું,  
એકાદશી રવિવાર + + +  
સ્તંભતીર્થ પુર વૈકુંઠ તોલે, કવિતાનો તાંડાં વાસ,  
સાંભળતાં વૈકુંઠ પદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.”

આ ઉપરથી જણાય છે, કે વિ. સં. ૧૬૨૭ માં આ કાવ્ય રચ્યું છે, તેમ કવિ ખંભાતના વતની છે.

મહાકવિ પ્રેમાનન્દલાલના શિષ્યમંડળમાં હરિદાસ નામના કવિ યર્ષ ગયા છે, તે અને આ હરિદાસ કવિ, તદ્દન ભુદા ભુદા છે, કારણ કે, પ્રેમાનન્દ શિષ્ય હરિદાસ કવિ જ્યારે વિ. સં. અઠારમા સૈકામાં થયા સારે આ કવિ વિ. સં. ૧૬૨૭ માં હયાત હતા.



૩૪૮ ૩૦ પ્રેસિદ્ધ તથા અપ્રેસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રેસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ ચોથો.

જે કો દોહ કહે: કવિયાંશું, દૂપણુ આજી અદાવેછ  
ખાજે તે નરને મહા માયા, વાંકા બોલ કદાવેછ  
\* \* \* \* \* જે કો નિદે, દેકડે ભુંડાં બોલેછ  
મહા માયા પટરાણી હરની, ચાંચડની પેરે ચોજેછ

‘ધ્રુવાખ્યાન’નો કર્તા તુલસીદાસ, અને આ તુલસીદાસ તદ્દન બુદ્ધ બુદ્ધ છે, કારણ કે ‘ધ્રુવાખ્યાન’વાળો તુલસીદાસ પોતાના કાવ્યની રમ્યા સાલ વિ. સં. ૧૬૧૪ જણાવે છે, ત્યારે આ કાવ્યનો કર્તા પોતાના કાવ્યની રમ્યા સાલ વિ. સં. ૧૭૩૨ આપે છે. પહેલા કવિનું વતન કુંદનપુર, રાતે સારસ્વત બ્રાહ્મણ, ને પિતાનું નામ માધવદાસ આપે છે, ત્યારે આ કવિ પોતાને લીલાપુરનો રાયકવાડ બ્રાહ્મણ, ને ગણપતરામનો પુત્ર લખે છે.

પરચુરણ પદ લખનારો ત્રીજો એક તુલસીદાસ યદ્ય ગયો છે તે આ બે કવિઓથી બુદ્ધો હોય, એમ એનાં રચેલાં પદની ભાષા ઉપરથી માલમ પડે છે.

આ કાવ્યની કથા કહેનાર વ્યાસને, કથા કહેવાના બદલામાં બે વીધાં જમીન મળ્યાનું, મળેલી પ્રત ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ઉપરથી તે વખતે કવિના રચનારની, તેમ કહેનારની સારી કદર થતી હશે એમ જણાય છે.

કવિ હરિદાસ—આ કવિએ ‘ધ્રુવાખ્યાન’ નામનું કડવાંજલ કાવ્ય રચેલું તે અઘાપિપર્યન્તે જખાયા પિનાનું છે. તેનાં એકન્દર ૨૨ કડવાં છે. કાવ્યને છેડે નીચે પ્રમાણે હકીકત જોવામાં આવે છે.

“સંવત ૧૬૨૭ વર્ષે, ધ્રુજનું આખ્યાન કીધું;  
એકાદશી રવિવાર + + +  
સ્તંભતીર્થ પુર વૈકુંઠ તોડે, કવિતાનો તાંડાં વાસ,  
સાંભળતાં વૈકુંઠ પદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.”

આ ઉપરથી જણાય છે, કે વિ. સં. ૧૬૨૭ માં આ કાવ્ય રચ્યું છે, તેમ કવિ ખંભાતના વતની છે.

મહાકવિ પ્રેમાનન્દભાઈના શિષ્યમંડળમાં હરિદાસ નામના કવિ યદ્ય ગયા છે, તે અને આં હરિદાસ કવિ, તદ્દન બુદ્ધ બુદ્ધ છે, કારણ કે, પ્રેમાનન્દ શિષ્ય હરિદાસ કવિ બ્યારે વિ. સં. અઢારમા સૈકામાં થયા ત્યારે આ કવિ વિ. સં. ૧૬૨૭ માં હયાત હતા.

૩૫૦ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથા:

તેમાં સુખસાગર, ચરણદાસ, લક્ષ્મણદાસ, અને બાળકદાસની રચેલી કવિતા વધારે અને કંઈક સારી છે.

**કવિ નાકર—વિદુરની વિનતિ** નામનું એકજ રાગનું ૨૭ તુકાનું એક નાનું કાવ્ય રચ્યું છે. “વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા” વાળું.

**રણુછોડલકત—રાસ** પંચાખ્યાયી નામનું આઠ કડવાનું એક નાનું કાવ્ય એમણે બનાવ્યું છે. તેમજ રામાયણના સારનું એક નવ કડવાનું બીજું કાવ્ય પણ તેમનુંજ બનાવેલું છે. આમાં બીજા કાવ્ય કરતાં પહેલું કાવ્ય ધણું રસિક હોવાથી તેની ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે તે વિના ‘કૃષ્ણ-જીવણ’ ના દ્વાદશ મહિના પણ આજ કવિના રચેલા છે.

**અખોલકત—આ** પ્રખ્યાત વેદાંતી કવિએ ગુજરાતી ભાષા ઉપરાન્ત હિન્દી ભાષામાં પણ કેટલીક વેદાંત વિષયની કવિતા રચી છે. તેમાંના ૨૩ કુંડળિયા હજી સુધી છપાયા વિનાના હાથ આવ્યા છે.

**કવિ ભીમ—સિદ્ધપુરના આ** પ્રખ્યાત જૂના કવિની ‘હરિલીલા પોડશ કળા’ નામનું કાવ્ય, બૃ. કા. ના યોથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, તે વિના તેમણે પોતાના નામ ઉપરથી ભીમગીતા નામનું એકજ રાગનું એક કાવ્ય રચ્યું છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે, ઓધવજી સાથે, ગોપીઓને કહાવેલો સંદેશ છે. તેને છેડે લખે છે, કે

“લવોલવ લકિત દેજો, ભીમને લાંમણે,”

**માધવદાસ—સિદ્ધપુર પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જાનીએ જેમ ‘નરસિંહ મહેતાના જીવન ચરિત્ર’ નો વિષય લઈ તેમના દરેક પ્રસંગનાં જુદાં જુદાં મોટાં કાવ્ય રચ્યાં છે, તેમ આ કાર્યસ્થ કવિએ દશમ ભાગવતનો વિષય લઈ, તેમાંના જુદા જુદા વિષયોનાં મોટાં મોટાં કાવ્યો રચ્યાં છે. મુખ્ય કાવ્યના પેટામાં આવાં જુદાં જુદાં કાવ્યો રચનારામાં આ જેજ કવિઓ હાલ માલમ પડે છે. આ પેટા કાવ્યોની હકીકત આ નીચે આપવામાં આવી છે.**

**૧ ભ્રમરગીતા—આ ૪૧ કડવાના મોટા કાવ્યમાં કવિએ પોતાની કલમ ખરેખરી અજમાવી છે, ને જેમ બને તેમ તેને રસિક કરવા માટે બાકી રાખ્યું નથી. કડવાને પ્રારંભે, બીજા કાવ્યોમાં જેમ ‘વલણ’ ઉચ્ચેલો કે સાખીઓ જોવામાં આવે છે, તેમ આ કાવ્યમાં ‘ડાદ’ નામનો રાગ મૂકી કડવું શરૂ કરેલું છે.**

૩૫૦ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગચોથો.

તેમાં મુખસાગર, ચરણદાસ, લક્ષ્મણદાસ, અને બાળકદાસની રચેલી કવિતા વધારે અને કંઈક સારી છે.

**કવિ નાકર**—વિદુરની વિનતિ નામનું એકજ રાગનું ૨૭ તુકાનું એક નાનું કાવ્ય રચ્યું છે. “વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા” વાળું.

**રણછોડભક્ત**—રાસ પંચાધ્યાયી નામનું આઠ કડવાનું એક નાનું કાવ્ય એમણે બનાવ્યું છે. તેમજ રામાયણના સારનું એક નવ કડવાનું બીજું કાવ્ય પણ તેમનુંજ બનાવેલું છે. આમાં બીજા કાવ્ય કરતાં પહેલું કાવ્ય ઘણું રસિક હોવાથી તેની ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે તે વિના ‘કૃષ્ણ-જીવણ’ ના દ્વાદશ મહિના પણ આજ કવિના રચેલા છે.

**અખોભક્ત**—આ પ્રખ્યાત વેદાંતી કવિએ ગુજરાતી ભાષા ઉપરાન્ત હિન્દી ભાષામાં પણ કેટલીક વેદાંત વિષયની કવિતા રચી છે. તેમાંના ૨૩ કુંડળિયા હજુ સુધી છપાયા વિનાના હાથ આવ્યા છે.

**કવિ ભીમ**—સિદ્ધપુરના આ પ્રખ્યાત જૂના કવિની ‘હરિલીલા ચોડશ કળા’ નામનું કાવ્ય, બૃ. કા. ના ચોથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, તે વિના તેમણે પોતાના નામ ઉપરથી ભીમગીતા નામનું એકજ રાગનું એક કાવ્ય રચ્યું છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે, ઓધવજી સાથે, ગોપીઓને કહાવેલો સંદેશો છે. તેને છેડે લખે છે, કે

“લવોભવ ભક્તિ દેજો, ભીમને ભાંભણે,”

**આધવદાસ**—સિદ્ધપુર પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જ્ઞાનીએ જેમ ‘નરસિંહ મહેતાના જીવન ચરિત્ર’ નો વિષય લઈ તેમના દરેક પ્રસંગનાં જુદાં જુદાં મોટાં કાવ્ય રચ્યાં છે, તેમ આ કાંધરથ કવિએ દશમ ભાગવતનો વિષય લઈ, તેમાંના જુદા જુદા વિષયોનાં મોટાં મોટાં કાવ્યો રચ્યાં છે. મુખ્ય કાવ્યના પેટામાં આવાં જુદાં જુદાં કાવ્યો રચનારામાં આ બેજ કવિઓ હાલ માલમ પડે છે. આ પેટા કાવ્યોની હકીકત આ નીચે આપવામાં આવી છે.

**૧ ભ્રમરગીતા**—આ ૪૧ કડવાના મોટા કાવ્યમાં કવિએ પોતાની કલમ ખરેખરી અજમાવી છે, ને જેમ બને તેમ તેને રસિક કરવા માટે બાકી રાખ્યું નથી. કડવાંને પ્રારંભે, બીજાં કાવ્યોમાં જેમ ‘વલણ’ ઉથલો કે સાખીઓ જોવામાં આવે છે, તેમ આ કાવ્યમાં ‘ડાઢ’ નામનો રાગ મૂકી, કડવું શરૂ કરેલું છે.

૩૫૨ શુ૦ પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથો.

૨ ઓખાહરણ—દશમ ભાગવતના ૬૨, ને ૬૩ માં અધ્યાય ઉપરથી આ કાવ્ય રચ્યાનું જણાય છે, તે વિના તેમણે સંસ્કૃત હરિવંશ નામના કાવ્યનો આધાર લીધાનું તેઓ પોતે જણાવે છે. મહાકવિ પ્રેમાનન્દ-ભાષકૃત મૂળ ‘ઓખાહરણ’નાં ત્યારે ૨૯ કડવાં છે, ત્યારે આ કવિએ ૨૮ કડવાંમાં આ કાવ્ય પૂરું કર્યું છે. હરિવંશનો આધાર લેવાથી તેમાંની કેટલીક હકીકત પ્રેમાનન્દના ‘ઓખાહરણ’થી જુદી પડે છે.

૩ કંસવધ—આ આખ્યાનનાં કુલ ૧૭ કડવાં છે, પણ પૂર્વાપર સંબન્ધ બેસાડવા માટે તેમાં પહેલાંનો થોડોક ભાગ ઉમેરેલો છે. વિષય જાણીતો છે.

૪ રાસપંચાધ્યાયી—શુન્દરાતી ભાષાના ઘણાખરા જૂના કવિઓએ આ વિષય પર પોતાની કલમ અજમાવી છે, તે પ્રમાણે આ કવિએ પણ આ કાવ્યની રચના કરવામાં કયાશ રાખી નથી. કડવાખંદ ન સખતાં આ કાવ્ય પદ્યબંધ રાખેલું છે, ને દરેક પદને મધ્યે ‘વળણ’ ને બદલે દોહરા મૂકેલા છે.

૫ રૂદ્રિમણીહરણ—આ ૧૭ કડવાંનું કાવ્ય છે, વિષય જાણીતો છે.

૬ લક્ષ્મણાહરણ—આ કાવ્ય નાનું પણ રસિક છે.

૭ નાગદમણ—આ કાવ્યમાં કવિએ રસ અને અલંકારની સારી જમાવટ કરી છે. ઉપરના કાવ્ય કરતાં સહેજ ન્હાનું છે.

ઉપરનાં કાવ્યો સિવાય ગોવર્દનલીલા, બળદેવતીર્યાટન, શાશ્વવધ, પાંડવ અશ્વમેધ, અને જરાસંધવધ, નામનાં ટુકાં, પણ વાંચવા લાયક કાવ્યો છે.

આ દશમ ભાગવતના—ટુકો કે ઉપરનાં આખ્યાનો—પાછળ કવિ પોતાની કેટલીક હકીકત નીચે પ્રમાણે આપે છે.

‘સંવત્ સત્તર પંચોતર ને શાકની સંખ્યા કહું,

પંદરસે ને એકોતર તે, દક્ષિણાયન રવિને લહું;

ભાદ્રપદ કૃષ્ણ પક્ષ દ્વિતીયા, ચંદ્ર શુક્ર વાસર વળી,

ઢોલવ યોગ તૈતલ કર્યું ને, નક્ષત્ર રેવતી ને મળી

૧ આ વર્ષ બરોબર મળતાં આવતાં નથી. મજેલી પ્રતમાથી અસહ્ય પ્રમાણે આ ઉતારો આપ્યો છે.

૩૫૨ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ ચોથો.

૨ ઓખાહરણ—દશમ ભાગવતના ૬૨, ને ૬૩ માં અંખ્યાય ઉપરથી આ કાવ્ય રચ્યાનું જણાય છે, તે વિના તેમણે સંસ્કૃત હરિવંશ નામના કાવ્યનો આધાર લીધાનું તેઓ પોતે જણાવે છે. મહાકવિ પ્રેમાનન્દ-ભાઈકૃત મૂળ ‘ઓખાહરણ’નાં જ્યારે ૨૯ કડવાં છે, ત્યારે આ કવિએ ૨૮ કડવાંમાં આ કાવ્ય પૂરું કર્યું છે. હરિવંશનો આધાર લેવાથી તેમાંની કેટલીક હકીકત પ્રેમાનન્દના ‘ઓખાહરણ’થી જુદી પડે છે.

૩ કંસવધ—આ આખ્યાનનાં કુલ ૧૭ કડવાં છે, પણ પૂર્વપર સંબંધ બેસાડવા માટે તેમાં પહેલાંનો થોડોક ભાગ ઉમેરેલો છે. વિષય જાણીતો છે.

૪ રાસપંચાધ્યાયી—ગુજરાતી ભાષાના ઘણાખરા જૂના કવિઓએ આ વિષય પર પોતાની કલમ અજમાવી છે, તે પ્રમાણે આ કવિએ પણ આ કાવ્યની રચના કરવામાં કચાશ રાખી નથી. કડવાખંદ ન રાખતાં આ કાવ્ય પદબંધ રાખેલું છે, ને દરેક પદને મથાળે ‘વળણુ’ ને બદલે દોહરા મૂકેલા છે.

૫ રૂક્મિણીહરણ—આ ૧૭ કડવાંનું કાવ્ય છે, વિષય જાણીતો છે.

૬ લક્ષ્મણાહરણ—આ કાવ્ય નાનું પણ રસિક છે.

૭ નાગદમણ—આ કાવ્યમાં કવિએ રસ અને અલંકારની સારી જમાવટ કરી છે. ઉપરના કાવ્ય કરતાં સહેજ ન્હાનું છે.

ઉપરનાં કાવ્યો સિવાય જોવર્દનલીલા, બ્રજદેવતીયાંટન, શાશ્વવધ, પાંડવ અશ્વમેધ, અને જરાસંધવધ, નામનાં દુકાં, પણ વાંગવા લાયક કાવ્યો છે.

આ દશમ ભાગવતના—ટોલે કે ઉપરનાં આખ્યાનો—પાછળ કવિ પોતાની કેટલીક હકીકત નીચે પ્રમાણે આપે છે.

‘સંવત્ સત્તર પંચોતર ને શાકની સંખ્યા કહું,  
પંદરસે ને એકોતર\* તે, દક્ષિણાયન રવિને લહું:  
ભાદ્રપદ કૃષ્ણ પક્ષ દ્વિતીયા, ચંદ્ર ગુપ્ત વાસર વળી,  
કૌલવ યોગ તૈતલ કર્યું ને, નક્ષત્ર રેવતી ને મળી.

૧ આ વર્ષ બરોબર મળતાં આવતાં નથી. મળેલી પ્રતિમાથી અસહ્ય પ્રમાણે આ ઉતારો આપ્યો છે.

૩૫૪ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ ચોથો.

“ કહે હંદ્રાવતી અમો રમત માગી હુતી આ વાર રે,  
રાસ રમી ઘેર જાઈશું, હેલાં તે x x ભતાર રે. ”

કવિ જોગ—આ કવિનું કોઈ પણ કાવ્ય, કે પદ હજી સુધી જ-  
પાઈને પ્રસિદ્ધ થયેલું જાણવામાં નથી. પણ હાલમાં તેમનું ચંદ્રહાસ  
નામનું વીસ કડવાનું એક કાવ્ય જડ્યું છે. મળેલી પ્રત ઉપરથી આ કાવ્યની  
રચના સાલ, કે બીજી હકીકત માલમ પડતી નથી. કાવ્યના અન્ત-  
ભાગમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છે.

‘ આધારે શ્રી મોરાર રે, તેહેને સંસારનો ફેરો ટળે;  
કર જોડી ભોગ લણે, એકે મન જે સાંભળે. ’

આ કાવ્યની હસ્તલિખિત નકલ હાથ આવતાં એમ ધારવામાં આવ્યું,  
કે તે ચાખખાવાળા જોગ ભકતનું બનાવેલું હશે, પણ પછી કાવ્યની  
ભાષા જોતાં, તેમ વિશેષ શોધ કરતાં જણાયું, કે આ બને કવિ, એક  
નહિ, પણ જુદા જુદા છે.

એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે, કે સુરતમાં જે જોગ શેરી, અને નવ-  
સારીમાં જે જોગની દહેરી કહેવાય છે તે આ કવિના નામ ઉપરથી છે.  
આ વાત જો ખરી હોય તો આ કોઈ પ્રખ્યાત માણસ હોવા જોઈએ.

ઈચ્છાખાઈ—કારનાથનાં છૂટક પદ.

કાશીદાસ—નીતિની છૂટક કવિતા. બાપનું નામ મોરારજી, માતે  
લુહાર, પતન દયાદરા, પણ ધંધા માટે કારેલા ગામમાં રહેતો હતો.

ચોરાશી કોશની ગ્રંથ પરિક્રમાનું—એકજ રાગનું કાવ્ય. કર્તા  
જાણતો નથી. વિષય સહુને જાણીતો છે.

‘ જ રે વન ઉપવન ફર્યા કર જોડ,  
શ્રી વ્રજભુખણજીએ પૂર્યા કોડ. ’

આ છેલ્લી કડીમાં ‘ વ્રજભુખણ ’ નામ કવિનું નહિ, પણ શ્રી કૃષ્ણ  
મહારાજને ઠેકાણે હશે.

ભવાનીદાસ—કવિ ધનદાસકૃત અર્જુનગીતાનાં જેવડું, તે તેવા  
રાગનું, ધ્યાનગીતા નામનું કાવ્ય આ કવિએ રચ્યું છે. લખ્યા સાલ વિ.  
સં. ૧૮૨૩, મહા સુદિ ૧૩.

૩૫૪ શુન્ પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ ચોથો.

“ કહે ઈંદ્રાવતી અમો રમત માગી હુતી આ વાર રે,  
રાસ રમી ઘેર જાઈશું, હેલાં તે x x ભતાર રે.”

કવિ જોજ—આ કવિનું કોઈ પણ કાવ્ય, કે પદ હજી સુધી જ-  
પાઈને પ્રસિદ્ધ થયેલું જાણવામાં નથી. પણ હાલમાં તેમનું ચંદ્રહાસ  
નામનું વીસ કડવાનું એક કાવ્ય જડ્યું છે. મળેલી પ્રત ઉપરથી આ કાવ્યની  
રચના સાલ, કે બીજી હકીકત માલમ પડતી નથી. કાવ્યના અન્ત-  
ભાગમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છે.

‘ ઓધારે શ્રી મોરાર રે, તેહેને સંસારનો ફેરો ટળે;  
કર જોડી ભોગ લાણે, એકે મન જે સાંભળે.’

આ કાવ્યની હસ્તલિખિત નકલ હાથ આવતાં એમ ધારવામાં આવ્યું,  
કે તે આજખાવાળા ભોગ લકતનું જનાવેલું હશે, પણ પછી કાવ્યની  
ભાષા જોતાં, તેમ વિશેષ શોધ કરતાં જણાયું, કે આ બંને કવિ, એક  
નહિ, પણ જુદા જુદા છે.

એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે, કે સુરતમાં જે ભોગ શેરી, અને નવ-  
સારીમાં જે ભોગની દહેરી કહેવાય છે તે આ કવિના નામ ઉપરથી છે.  
આ વાત જો ખરી હોય તો આ કોઈ પ્રખ્યાત માણસ હોવા જોઈએ.

ઈન્દ્રાવતી—કાકિરનાથનાં છૂટક પદ.

કાશીદાસ—નીતિની છૂટક કવિતા. બાપનું નામ મોરારજી, માતે  
જુહાર, વતન દયાદરા, પણ ધંધા માટે કારેલા ગામમાં રહેતો હતો.

ચોરાશી કોરાની વ્રજ પરિક્રમાનું—એકજ રાગનું કાવ્ય. કર્તા  
જણાતો નથી. વિષય સહુને જાણીતો છે.

‘ જ રે વન ઉપવન ક્યાં કર જોડ,

શ્રી વ્રજભુખણુએ પૂર્યાં કોડ.’

આ છેલ્લી કડીમાં ‘વ્રજભુખણુ’ નામ કવિનું નહિ, પણ શ્રી કૃષ્ણ  
મહારાજને ઠેકાણે હશે.

લવાનીદાસ—કવિ ધનદાસકૃત અર્જુનગીતાનાં જેવું, તે તેવા  
રાગનું, ધ્યાનગીતા નામનું કાવ્ય આ કવિએ રચ્યું છે. લખ્યા સાલ વિ.  
સં. ૧૮૨૩, મહા સુદિ ૧૩.

ક્રેપક ગું પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથો.

રેણી, થરહરે, લલે, અમુ, દદામાં, ઘેંધાટ, જૂઝાર, આંગ-  
રૂખી, ઘૂંઘરવટ, વગેરે.

વળી રામાયણ, ન્યારે કડવાંબદ્ધ છે, ત્યારે આ મોટું કાવ્ય દોહરા  
ઓપાઈમાં છે. આ કાવ્યના જેટખડ, અમરખંડ, સુન્દરખંડ, અને લઘુખડ,  
એમ ચાર ભાગ પાડેલા છે. સંસ્કૃત 'કથાસરિત્સાગર'ના ગ્રંથમાં આવેલી  
નરવાહન રાજની કથાને મળતી આ કાવ્યની કથાનો થોડોક ભાગ જણાય છે.

મોતિરામ ભક્ત—ભરચના આ દશા શ્રીમાળી ભક્તકવિએ 'નર-  
સિદ્ધ મહેતાના આપનું શ્રાદ્ધ,' 'કુંવરઆઈનું મોસાળું,' અને 'શામળશાહના  
વિવાહ'નાં કાવ્ય રચ્યાં છે. તે વિના તેમણે ખીજી છૂટક કવિતા પણ બ-  
નાવી છે. આ કાવ્યોમાં ધીરાની કાફી અને સવૈયા બહુ વાપરેલા છે.

રેવાશંકર—આ કવિએ મહાભારતના સારનું કાવ્ય રચ્યું છે તે  
ઘણાખરા માણુભટ્ટ વ્યાસો વાંચે છે. તે વિના તેમનું 'જલંધર આખ્યાન'  
ઘણું શોકપ્રિય હોવાથી વર્ષાઋતુમાં ઘણાં ગામોમાં વંચાય છે. વળી તે-  
મણે હિન્દી ભાષામાં પણ કવિતા બનાવી છે, તેમ કાવ્ય વિના છૂટક પણ  
પણ બનાવ્યાં છે.

ગામડી મહેતાજીના ધધા ઉપરાન્ત તેઓ વૈદક અને જ્યોતિષ શાસ્ત્ર  
પણ સાફ જાણતા હતા, તેમ કવિતા પણ કરતા હતા. કહે છે કે તેઓ  
જમણા પગના અંગૂઠાથી એવા સરસ 'અક્ષર લખના, કે તે હાથના જેવાજ  
માલમ પડતા.

આ પાછળના બે કવિઓ છેક હમણા યર્ષ ગયા છે. જૂની પદ્ધતિ  
પ્રમાણે કડવાંબદ્ધ આખ્યાનકારોમાં આ કવિ છેલામાં છેલા યર્ષ ગયલા  
જણાય છે.

અધિયા તા. ૨૬

તા. ૧૪-૭-૧૦.

} જગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ.



કેપક ગું પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથો.

રેણી, થરહરે, લલે, અમુ, દદામાં, ઘેંધાટ, જૂઝાર, આંગ-  
રૂખી, ઘૂંઘરવટ, વગેરે.

વળી રામાયણ, ન્યારે કડવાંબદ્ધ છે, 'ત્યારે આ મોંડું કાવ્ય દોહરા  
ચોપાઈમાં છે. આ કાવ્યના જેટખંડ, અમરખંડ, સુન્દરખંડ, અને લઘુખંડ,  
એમ ચાર ભાગ પાડેલા છે. સંસ્કૃત 'કથાસરિત્સાગર'ના ગ્રંથમાં આવેલી  
નરવાહન રાજની કથાને મળતી આ કાવ્યની કથાનો થોડોક ભાગ જણાય છે.

મોતિરામ ભક્ત—ભર્યના આ દશા શ્રીમાંળી ભક્તકવિએ 'નર-  
સિદ્ધ મહેતાના આપનું શ્રાદ્ધ,' 'કુંવરબાઇનું મોસાળું,' અને 'શામળશાહના  
વિવાહ'નાં કાવ્ય રચ્યાં છે. તે વિના તેમણે બીજી છૂટક કવિતા પણ બ-  
નાવી છે. આ કાવ્યોમાં ધીરાની કાફી અને સવૈયા બહુ વાપરેલા છે.

રેવાશંકર—આ કવિએ મહાભારતના સારનું કાવ્ય રચ્યું છે તે  
ઘણાખરા માણુભટ્ટ વ્યાસો વાંચે છે. તે વિના તેમનું 'જલંધર આખ્યાન'  
ઘણું લોકપ્રિય હોવાથી વર્ષાઋતુમાં ઘણાં ગામોમાં વંચાય છે. વળી તે-  
મણે હિન્દી ભાષામાં પણ કવિતા બનાવી છે, તેમ કાવ્ય વિના છૂટક પદ  
પણ બનાવ્યાં છે.

ગામડી મહેતાજીના ધંધા ઉપરાન્ત તેઓ વૈદક અને જ્યોતિષ શાસ્ત્ર  
પણ સાફ જાણુતા હતા, તેમ કવિતા પણ કરતા હતા. કહે છે કે તેઓ  
જમણા પગના અંગૂઠાથી એવા સરસ 'અક્ષર લખના, કે તે હાથના જેવાજ  
માલમ પડતા.

આ પાછળના બે કવિઓ છેક હમણા ધર્ષ ગયા છે. જૂની પદ્ધતિ  
પ્રમાણે કડવાંબદ્ધ આખ્યાનકારોમાં આ કવિ છેલ્લામાં છેલ્લા ધર્ષ ગયેલા  
જણાય છે.

અધિયા તા. ૨૬૬

તા. ૧૪-૭-૧૦.

} ઇગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ.

the day of  
Vaikuntha Eka-  
dashi in the  
year Sadara-  
na ).

અમરકોઠઈ (A-  
mar Kothai).  
એની અંગ્રેજ બ-  
ંગાલી, કે બીજી  
કોઈ ભાષામાં પ્ર-  
ગટ થયેલી નકલો.

મુહિબિવતન  
( Mubib-i-  
watan ).

ગોર-ઓ-હિંદુ-  
મુસલમાન (Gor-  
o-Hindu—Mu-  
salman ).

બંગાલી ભાષામાં કવિતાઓની  
ચોપડી ફરીદપુરના લુવન મો-  
હનદાસ ગુપ્તે લખેલી, ગદ્યમાં  
અર્ધનિર્યાસમાં 'અદર્શ' પ્રેસમાં  
છપાએલી, અને કલકત્તામાં  
કૌર્નવોલિસ મહોદલો નં. ૨૦  
મજુમદારની લાઇબ્રરીમાં, એસ.  
સી. મજુમદારે પ્રસિદ્ધ કરેલી.

અદલાહાબાદના ગુરુપ્રસાદે ઉર્દુ  
ભાષામાં કરેલો કાવ્યસંગ્રહ,  
અને અદલાહાબાદમાં દેશસેવક  
પ્રેસમાંથી પ્રસિદ્ધ થયેલા.

બંગાલી ભાષામાં ખેડકર-  
અર્ધન-ઉત્પન્નસ્થાને લખેલું,  
કલકત્તામાં હૌલવેલ ગલીમાં  
નં. ૧૮ માં હમીદીઆ પ્રેસમાં  
છપાએલું, અને એર્ફન અલી  
નામના કેઈ શખ્સે પ્રાસદ્ય  
કરેલું.

નં. ૩૧૧૬ જમુ-  
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ,  
કિલ્લે મુંબઈ, ૨૭-  
મી મે ૧૯૧૧

નં. ૩૩૬૧ જમુ  
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ  
કિલ્લે મુંબઈ,  
મી જુન ૧૯૧૧

નં. ૩૬૯૬ જમુ-  
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ,  
કિલ્લે મુંબઈ, ૧૧  
મી જુલાઈ ૧૯૧૧

નીચેનું ચોપાનીઉ જમીન યા દરિઆ માગે બ્રિટિશ હાડિઆમાં લાવ-  
વાની ગવર્નર-જનરલ-ઈન્-કાઉન્સિલ તરફથી ૧૮૭૮ ના સી કસ્ટમ્સ  
અક્ટના સેકશન ૧૯ ની રીઝ એ મના કરવામાં આવે છે.

અંગ્રેજીમાં છપાયેલું.

ચોપાનીઆનું નામ.	વિશેષ હકીકત.	સરકારી ઠરાવ નખર તથા તારીખ.
'૧૦ માં મે-' એ નામના પાનીઆની કોઈ પણ નકલ.	૧૦ માં મે ૧૯૧૧ ની તા- રીખનું અંગ્રેજીમાં લખેલું.	નં. ૭૧૧૬ રેવેન્યુ ડિ- પાર્ટમેન્ટ, કિલ્લે મુંબઈ, ૨૬ મી જુલાઈ ૧૯૧૧.

the day of  
Vaikuntha Eka-  
dashi in the  
year Sadara-  
na ).

અમરકોઠઈ (A-  
mar Kothai).  
એની અંગ્રેજી બં-  
ગાલી, કે બીજી  
કોઈ ભાષામાં પ્ર-  
ગટ થયેલી નકલો.

મુહિબિવતન  
( Mubib-i-  
watan ).

ગોરુ-ઓ-હિંદુ-  
મુસલમાન (Goru-  
o-Hindu—Mu-  
salman ).

બંગાલી ભાષામાં કવિતાઓની  
ચોપડી ફરીદપુરના ભુવન મો-  
હનદાસ ગુપ્તે લખેલી, ગદ્યમાં  
અર્ધનિરોધામાં 'અદર્શ' પ્રેસમાં  
છપાએલી, અને કલકત્તામાં  
કૉર્નવૉલિસ મહોદ્દો નં. ૨૦  
મહુમદારની લાઇબ્રરીમાં, એસ.  
સી. મહુમદારે પ્રસિદ્ધ કરેલી.

અલ્લાહાબાદના ગુરુપ્રસાદે ઉર્દુ  
ભાષામાં કરેલો કાવ્યસંગ્રહ,  
અને અલ્લાહાબાદમાં દેશસેવક  
પ્રેસમાંથી પ્રસિદ્ધ થયેલો.

બંગાલી ભાષામાં ખેડકર-  
અર્ધન-ઉત્તર-ધરતીમાં લખેલું,  
કલકત્તામાં હૉલવેલ ગલીમાં  
નં. ૧૮ માં હમીદીઆ પ્રેસમાં  
છપાએલું, અને એર્ડન અલી  
નામના કોઈ શખ્સે પ્રાસિદ્ધ  
કરેલું.

નં. ૩૧૧૬ જમુ-  
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ,  
કિલ્લે મુંબઈ, ૨૭  
મી મે ૧૯૧૧

નં. ૩૩૬૧ જમુ-  
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ,  
કિલ્લે મુંબઈ, ૮  
મી જુન ૧૯૧૧

નં. ૩૯૯૯ જમુ-  
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ,  
કિલ્લે મુંબઈ, ૧૧  
મી જુલાઈ ૧૯૧૧

નીચેનું ચોપાનીઉ જમીન યા દરિયા માર્ગે બ્રિટિશ ઈન્ડિયામાં લાવ-  
વાની ગવર્નર-જનરલ-ઈન્-કાઉન્સિલ તરફથી ૧૮૭૮ ના સી કસ્ટમ્સ  
એક્ટના સેક્શન ૧૯ ની રીઝ એ મના કરવામાં આવે છે.

અંગ્રેજીમાં છપાયેલું.

ચોપાનીઆનું નામ.	વિશેષ હકીકત.	સરકારી ઠરાવ નંબર તથા તારીખ.
'૧૦ માં મે-' એ નામના પાનીઆની કોઈ પણ નકલ.	૧૦ માં મે ૧૯૧૧ ની તા- રીખનું અંગ્રેજીમાં લખેલું.	નં. ૭૧૧૬ રેવન્યુ ડિ- પાર્ટમેન્ટ, કિલ્લે મુંબઈ, ૨૬ મી જુલાઈ ૧૯૧૧.

વિજ્ઞાનસૂત્રાવલી, ઔ. નામનું, શિક્ષકો, મોતાઓ તથા ઉપદેશકોને  
અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અંદર શિક્ષણ પદ્ધતિનાં અનેક સૂત્રોનો  
પદ્યમાં તેથા ગદ્યમાં સંચલ્પ કરવામાં આવ્યો છે. રજાકરને તે ખાસ ઉ.  
પયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોસ્ટેજ બુદ્ધ છે કચીરાન સેકડે ૨૫, ટકા છે  
જોઈએ તો નીચેને ઠેકાણે દોઢ આનાની ડીકાટ મોકલી મંગાવી લેવું તેથા  
નીચેનાં પુસ્તકોના ગ્રાહક થવું હોય તો ગ્રાહકોના લીધેમાં તાકીદ નીચેનાં લખાવો.  
બિહિતરાનનો ભંડાર ૦-૪-૦ દુનિયાદારીનું ઉદ્ધોષણ ૦-૪-૦ બાળ-  
વર્ગ શિક્ષણશુક ૦-૪-૦

કવિ ગોવર્ધનદાસ ગિરધરદાસ

હેડ માસ્ટર. મ્યુ. યુ. નાયગામ સ્કુલ. મુબઇ.

દીક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.



આખની બળતર, કળતર, મગજની ગરમી, તનજો, ખીલ, જાખ, છારી,  
જાયા, ફૂલ, પડળ, આખમાંથી પાણીનું ઝરવું, ચીપડા, પરવાળાં લીગરેને મટાડે  
છે. આ સુરમો વિદ્યાર્થીઓને તેથા તબબી આખવાળાને ઘણાજ ઉપયોગી તથા  
આસીવીદરપ છે.

કીમત નં. ૧-૩ નો નીચેનો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

શિક્ષણસૂત્રાવલી, બે. નામનું શિક્ષકો, માતાઓ તથા ઉપદેશકોને  
 અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અંદર શિક્ષણ પદ્ધતિનાં અનેક સૂત્રોનો  
 પદ્યમાં તથા ગદ્યમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. રસોદરોને તો ખાસ ઉ.  
 પયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોષ્ટેજ બુદ્ધ છે કમીશન સંકડે ૨૫ દર્દી છે  
 બોધર્થે તો નીચેને ટૂકણો દોઢ આનાની ટીકીદે મોઢલી મંગાવી લેવું તથા  
 નીચેનાં પુસ્તકોની આદક થયું હોય તો આદકોના કીટમાં તાકીદે નામ નોધાવો.  
 બિહિત્તજાનનો લંકાર ૦-૪-૦ દુનિયાંદારીનું ઉદ્ધોષણ ૦-૪-૦ બાળ-  
 વર્ગ શિક્ષણસુક ૦-૪-૦

કવિ ગોવરધનદાસ ગિરધરદાસ

હેડ માસ્ટર. મ્યુ. ગુ. નાયગામ સ્કુલ, મુંબઇ.

દીક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.



આખની બળતર, કળતર, મગજની ગરમી, નજબો, ખીલ, જાંખ, ધારી,  
 જાયા, ફુલું, પડળ, આખમાંથી પાણીનું ઝરવું, ચોપડા, પરવાળાં લીગરેને મટારે  
 છે. આ સુરમો વિદ્યાર્થીઓને તથા નબળા આખવાળાને ઘણું ઉપયોગી તથા  
 આશીર્વાદરૂપ છે.

કીમત મ. ૧-૩ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૨ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૩ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૪ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૫ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૬ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૭ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૮ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૯ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦  
 ૧૦ નો દાળો સુરમો તો. ૦ ની શીશનો ૩. ૦

આખવાની સળી શીશી સાથે મળશે.

ખનાવનાર તથા વેચનાર  
 લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અસરવાળા  
 નંદરૂપે આમંદાવાદ

ભવિષ્ય જાણવાની વિધા આ પુસ્તકથી જૂન, ભવિષ્ય અને વર્ત-  
માન કાળની હકીકત જાણવામાં આવે છે. કી. ર) પો. ૦-૪-૦ તેમાં  
તમામ ન્યોતિપ શાસ્ત્રનો સામુદ્રિક શાસ્ત્રનો અને રમણ તથા સ્વરોદય શા-  
સ્ત્રનો સમાવેશ કર્યો છે. સરવૈ રેવન્યુ અને રોજદારી કાયદાનું  
બુથ--કી. રા. ૧-૮-૦ તેમાં લેન્ડ રેવન્યુ કોડ, મામલતદાર કોર્ટ એક્ટ  
ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ, હિંદુ લો, મુસલમાની શરૂદ્દ, પર-  
સીના કાયદા, મુદતનો એક્ટ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, મ્યુનીશીપલ એક્ટ, વગેરે જા-  
ન્ય તમામ કાયદા આવી ગય છે. ૫૯ ૬૨૮ રીમિત રા. ૫-૦-૦ પોસ્ટ-  
૦-૫-૦ બુદ્ધ. હવે બુદ્ધ કોપી છે

### કાયદાનો શિક્ષક.

તેમાં નોંતા મોટા હપ કાયદાનો સમાવેશ કર્યો છે, તેમાં રોજદારી,  
રેવન્યુ, દીવાની પરચુરણ જેવા કે. પીનલ કોડ, લેન્ડ રેવન્યુ કોડ મામલતદાર  
કોર્ટનો એક્ટ, ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ, હિંદુ લો, મુસલમાની શરૂદ્દ, પર-  
સીના કાયદા, મુદતનો એક્ટ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, મ્યુનીશીપલ એક્ટ, વગેરે જા-  
ન્ય તમામ કાયદા આવી ગય છે. ૫૯ ૬૨૮ રીમિત રા. ૫-૦-૦ પોસ્ટ-  
૦-૫-૦ બુદ્ધ. હવે બુદ્ધ કોપી છે

જેહાલાલ દવેશંકર વે.

સુ. આણંદ (ગુજરાત)

## ઈ.અને લા. મારે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે અંજીર કરેલું

તેમાં હાલનાં મોરલ અને નીતિ નાં ધોરણને અનુસરતી રીતે ના-  
વશ લાગમાં દરેકના છ આના \* તથા લાગમું આપું પુસ્તક રા. ૧ )  
દરેક લાગ, અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપરના વર્ગો માટે  
અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાનગી અને દેશી શાળાઓમાં  
નીતિને પ્રેરણાથી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે આવે છે. કપડાનું પાંકું પુકું,  
કાગળ તથા છાપ ડિયાં. ૫૯ ૩૨૫, મોડર્ન રીવ્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૦.  
૫૯ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુમર્દી સ્કૉલકોલ કોર્ટના  
જજ નામદાર ફૂં મોં અવેગી, એમ. એ. એલ એલ. બી. લખે છે કે:-  
મનુષ્યભક્તિમા સહયુક્તોર્ગર સમાવણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી ચુટી  
કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મુદ્દાન સ્ત્રી, પુરુષોનાં ચ-  
રિત્રોમાં આવેલે પેટી જન સ્વભાવની ઉત્તમ બાબત આપણાં બાળકોને શિ-  
ક્ષણ આપવા સાર તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની ચોખ્ખતા નિ-  
હ છે. જેહાલાલ પુ. મહેતા, હિંદ મોં તોં રેફ્રેં, વડવાં શહેર.  
જેહાલાલ દવેશંકર વે. ત્રિપાઠી કંપની. મુંબઈ.

ભવિષ્ય જાણવાની વિધા આ પુસ્તકથી ભૂત ભવિષ્ય અને વર્ત-  
માન કાળની હકીકત જાણવામાં આવે છે. કી. ર) પા. ૦-૪-૦ તેમાં  
તમામ જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો સામુદ્રિકશાસ્ત્રનો અને રમણ તથા સ્વરોધ્ય શા-  
સ્ત્રનો સમાવેશ થયો છે. સરવૈ રેવન્યુ અને શેઠદારી કાયદાનું  
જીથ--કી. રા. ૧-૮-૦ તેમાં લેન્ડ રેવન્યુ કોડ, મામલતદાર કોર્ટ એક્ટ  
ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ડીરિટકોર્ટ પોલીસ એક્ટ વગેરે રેવન્યુ કાયદા છે.

**કાયદાનો શિક્ષક.**  
તેમાં નોંધ મોટા હપ કાયદાનો સમાવેશ થયો છે, તેમાં શેઠદારી,  
રેવન્યુ, દીવાની પરચુરણ જેવા કે પીલેકોડ, લેન્ડ રેવન્યુકોડ મામલતદાર  
કોર્ટનો એક્ટ, ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ, હિંદુ, બૌ, મુસલમાની શરેફ, પર-  
સીના કાયદા, મુદતનો એક્ટ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, મ્યુનીશીપલ એક્ટ, વગેરે જી-  
જી, તમામ કાયદા આવી જાય છે. પૃષ્ઠ ૬૨૮ કીમત રૂ. ૫-૦૦ મોટા  
૦-૫-૦ જુદું હવે જુદું કોપી છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર વેળા

મુ. આણંદ (ગુજરાત)

**ઈ.અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું**

તેમાં લેડનનો મોરલ એન્યુ. લીગે નો પોરેલને અનુસરતી ઢીંગ. ના  
ત્રણ ભાગમાં દરેકના ૭ આના \* ત્રણ ભાગમાં આખું પુસ્તક રૂ. ૧ )  
દરેક ભાગ અંગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપલા વર્ગો માટે  
અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી શાળાઓમાં  
નોતિને ડેખણી માટે ટેકેસ્ટ બુક તરીકે આવે છે. કંપેન્ડ પાંકું બુક,  
કાશળ તથા છાપ ઉચાં પૃષ્ઠ ૩૨૫, મોડર્ન રીવ્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૦.  
પૃષ્ઠ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ સ્કોલકોલ કોર્ટના  
જડજ નામદાર ફૂં મોં જવેરી, એમ. એ. એલ એલ. બી. લંબે છે કે:-  
મનુષ્યજાતિના સહયોગ ઉર્ગર સમાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી મુંદી  
કાઢેલી વ્રાત્તઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મુદ્દાન શ્રી. મુરખોનાં અ-  
રિજામાં આલેખેલી જન સ્વભાવની ઉત્તર. જાણુનું આપણાં જાણકારને શિ-  
ક્ષણ આપવા સાર તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિ-  
હ છે. પ્રજાલાલ પુ. મહેતા, હિંડી મોં તો રેફ્રેં, વેલવાઈ શહેર.  
મુંબઈ મુંબઈ કંપની. મુંબઈ.

# જખરો ઉઠાવ ઈનોમી ઘડીઆળી જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૨૪ / નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

મુખખલ જડેલી પેટી ૧ કાચ ૧

કેમાન ૧ કિમાન ૧

કાચ ૧ ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી છોડા ૧ ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી રમાલ ૧ રેશમી દોરી ૧

મગના મોગની જોડ ૧ દોડપૂત ૧

ફેન્સી કંગવો ૧ ફેન્સી બટનનો સટ ૧

રેશમી દોરી ૧ ફેન્સી બટનનો સટ ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫ / નંબર ૪ કીમત રૂ. ૫

આમડનો પટો ૧ આમડનો પટો ૧

કોલર ૧ કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧ મેકેટાઈ ૧

અતરની શીશી ૧ રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોગની જોડ ૧ ફેન્સી મોગની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧ કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧ ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧ રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧ ફેન્સી કંગવો ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અ-

મારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા મોના ચાંદીના દરેક જાતનાં વોચ તથા તેને

લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશપત બાવે

ખાતી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પિતાનું સ-

રનામું ચોક્કસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ

તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવાસો નીચેને

સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની ટી-

કોટ મોકલવી.

મણીલાલ લાલચંદ મુડીઆળી

મળવાનું દેખાણું

વડોદરા—અમદાવાદી પોષ્ટ સાથે.



# જાણી ઉઠાવ ઈનોમી ઘડીઆળ જાણી ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૨૪ / નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫  
 મુખ્યખત જડેલી પેટી ૧ કીમત રૂ. ૧  
 કેસાન ૧ કીમત રૂ. ૧  
 કાચ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 ફેન્સી ઊંડો ૧ કીમત રૂ. ૧  
 ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 રેશમી રમાલ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 મળના મોળની જોડ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 ફેન્સી કંગવો ૧ કીમત રૂ. ૧  
 રેશમી દોરી ૧ કીમત રૂ. ૧  
 ફેન્સી બેટનનો સટ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 ફેન્સી દારગોલીક સોપા ૧ કીમત રૂ. ૧  
 નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫ / નંબર ૪ કીમત રૂ. ૫  
 આમડનો પેટ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 કોલર ૧ કીમત રૂ. ૧  
 રેશમી રમાલ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 અતરની શીશી ૧ કીમત રૂ. ૧  
 ફેન્સી માળની જોડ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧ કીમત રૂ. ૧  
 કારગોલીક સોપ ૧ કીમત રૂ. ૧  
 રેશમી દોરી ૧ કીમત રૂ. ૧  
 ફેન્સી કંગવો ૧ કીમત રૂ. ૧  
 રેશમી દોરી ૧ કીમત રૂ. ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા મોના ચાદીના દરેક જાનનાં વોચ તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશાયન ભાવે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારખબરખાતેથી ઘડીઆળનો નંબર તથા ચિત્રાનું સ્થાન મુજબ ચોક્કસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવાસી નીચેને સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની દીકરી મોકલવી.

મળવાનું દેખાણું, } મળીલાલ લાલચંદ મુડીઆળી  
 વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સામે.

## કેલવણી.

( ચાતુ પુ. ૫૦ પૃ. ૩૨૬ થી. )

સંગતિ ને પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ શિક્ષણ—નીતિ કે અનીતિનાં આગીતે વચાગલા બીજના પોપક કે ગોપક સંગતિ ને શિક્ષણ છે. છોકરાં કેવી સોજત કરે છે તે પર માળાપે તથા શિક્ષકે લક્ષ આપવું જરૂરનું છે. સંજ્ઞાનની સંગતિથી સંજ્ઞાનના લક્ષણ આવે છે ને દુર્જનની સંગતિથી દુર્જનના લક્ષણ આવે છે સારા લક્ષણ આનતા વિવચ્ચ થાય છે, પણ નહારા લક્ષણ એકદમ ગ્રાણુ ડરાય છે ને વળગ્યા પડી દુટ્ટના મુલેલ થઈ પડે છે. ગમે તેના સ્વપુરુષને પણ દુટ્ટની સંગતિનો પાશ લાગ્યા મિત્ર રહેતો નથી, મટે છોકરા કેવી ભાઈગધી રાખે છે તે પર માળાપે તેમજ શિક્ષકે ધ્યાન આપવું આવશ્યક છે. આ દરજ્જા જેટની શિક્ષકની છે તેથી વિશેષ માળાપની છે. સંગતિ પછીની અસર શિક્ષણની કહી છે. નીતિનું શિક્ષણ એ હાથ ધરો અર્થને વિષય છે. મુમર્શિમા ધાર્મિક ને નીતિવિષયક શિક્ષણ વિષે વિચાર કરવા કેળવણીખાતાના અમલદારો ને અન્ય વિદ્વાનોની પંચિદ્ એક વર્ગ પર મળી હતી. તેનો દુઝામા જ્ઞતાન્ત પતી વખતે ધાર્મિક ને નીતિવિષયક શિક્ષણ વિષે એ માગ વિચારે ‘જાળાપત્ર’મા દર્શાયા છે. અને શિક્ષણના બીજા ધર્મમા વરાય છે. ધાર્મિક કેળવણી આપવામા સરકારને અનેક પ્રતિબદ્ધો નહે છે. ખાનગી શાળાઓ એ વિષય ઉપાડી લઈ કામનાર વ્યવસ્થા કરે તેમા સરકારને કંઈ વાધો નથી. નીતિનું શિક્ષણ પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ બે રીતે આપી શકાય છે પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ નીતિવિષયક ખાસ પુસ્તક સિખનાથી અપાય છે પરોક્ષ શિક્ષણ બીજા વિષયોના શિક્ષણમા પ્રસંગે પ્રસંગે આપી શકાય ત્યા નીતિ વિષે બોધ કરનાથી અપાય છે. સરકારી વાચનમાળામા નીતિના ઘણા પાઠો છે અન્ય પાઠોમા તેમજ ઇતિહાસાદિ વિષયોમા પણ અનુર શિક્ષકને એવું શિક્ષણ આપવાના અનેક પ્રસંગ મળે છે તેમજ સરકાર પણ એક ખાસ પુસ્તક તૈયાર કરાવે છે ને તેનું ભાષાન્તર દેવી ભાષાઓમા થશે

દાખલો ને ઉપદેશ—પણ એ બધો ઉપદેશ છે ને ‘પતોપદેશો

## કેલવણી.

( આનુ પુ. ૫૦ પૃ. ૩૨૬ થી. )

સંગતિ ને પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ શિક્ષણ—નીતિ કે અનીતિનાં આગીતે વધાયલા બીજના પોષક કે ગોષક સંગતિ ને શિક્ષણ છે. છોકરાં કેવી સોબત કરે છે તે પર માળાપે તથા શિક્ષકે લક્ષ આપવું જરૂરનું છે. સંજ્ઞાનની સંગતિથી સંજ્ઞાનના લક્ષણ આવે છે ને દુર્જનની સંગતિથી દુર્જનના લક્ષણ આવે છે સારા લક્ષણ આનતા વિવચ્ચ થાય છે, પણ નહારા લક્ષણ એકદમ અલ્પ હોય છે ને વળગ્યા પછી દુષ્ટતા મુક્તિ થઈ પડે છે. જમે તેના સ્વપુરુષને પણ દુષ્ટની સંગતિનો પાશ લાગ્યા વિના રહેતો નથી, મટે છોકરા કેવી ભાઈગધી રાખે છે તે પર માળાપે તેમજ શિક્ષકે ધ્યાન આપવું આવશ્યક છે. આ દુરજ નોટની શિક્ષકની છે તેથી વિશેષ માળાપની છે. સંગતિ પછીની અસર શિક્ષણની કહી છે. નીતિનું શિક્ષણ એ હાલ ઘણો અર્થને વિષય છે. મુઝામા ધાર્મિક ને નીતિવિષયક શિક્ષણ વિષે વિચાર કરવા કેળવણીખાતાના અમલદારો ને અન્ય વિદ્વાનોની પંચિદ્ એક વર્ષ પર મગી હતી. તેનો હુકામા વૃત્તાન્ત વતી વખતે ધાર્મિક ને નીતિવિષયક શિક્ષણ વિષે એ ભાગ વિચારો ‘જાળાપત્ર’મા દર્શાયા છે. અને શિક્ષણના બીજ ધર્મા વધાય છે. ધાર્મિક કેળવણી આપવામા સરકારને અનેક પ્રતિબંધો નડે છે. ખાનગી શાળાઓ એ વિષય ઉપાડી લઈ કેમનાર વ્યવસ્થા કરે તેમા અગ્રારને કંઈ વાધો નથી. નીતિનું શિક્ષણ પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ બે રીતે આપી શકાય છે પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ નીતિવિષયક ખાસ પુસ્તક રાખવાથી અપાય છે પરોક્ષ શિક્ષણ બીજના વિષયોના શિક્ષણમા પ્રસંગે પ્રસંગે આપી શકાય ત્યા નીતિ વિષે બોધ કરવાથી અપાય છે. સરકારી વાચનમાળામા નીતિના ઘણા પાઠો છે અન્ય પાઠોમા તેમજ ઇતિહાસાદિ વિષયોમા પણ અનુર શિક્ષકને એવું શિક્ષણ આપવાના અનેક પ્રસંગ મળે છે તેમજ સરના પણ એક ખાસ પુસ્તક તૈયાર કરાવે છે ને તેનું ભાષાન્તર દેવી ભાષાઓમા થશે

દાખલો ને ઉપદેશ—પણ એ બધો ઉપદેશ છે ને ‘પતેપદેશે

વાળવાં હોય તે દિશાએ વાળી શકાય છે, તેમના મન પર સંસ્કાર જલદી પાડી શકાય છે, ને તે સંસ્કાર જીવનપર્યન્ત રહે છે. તેમને સારી ટેવ પાડવાથી તેઓ દેશના કલ્યાણકર્તા થઈ પડે છે ને નહારી ટેવ પાડવાથી નિક-  
 દનકર્તા થઈ પડે છે. આ કારણથી શિક્ષકનો ધર્મ છે કે તેણે પોતાનું વર્તન ધણા ઊંચા પ્રકારનું ને અનુકરણીય રાખવું. આવા નમુનાદાર શિક્ષકો હોય ને તેમને નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ આપવાનું સોંપ્યું હોય તો તેથી વિ-  
 રેષ પલાય થાય છે એ ખુલ્લું જ છે. નીતિના પ્રત્યક્ષ બોધની જગર નથી કે તેથી કંઈ લાભ થશે નહિ એમ કહેવું ભૂલભરેલું છે. એવા પૂર્વપક્ષ તો દરેક શાસ્ત્રની વિરુદ્ધ લાવી શકાય. ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં કેળવણીના ન હોય ને શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા ન હોય એવા કેટલાક શિક્ષકો કર્તવ્યનિષ્ઠ, ઉદ્યોગ, ને સુદ્વિચારપત્નથી કેટલાક શિક્ષિત શિક્ષકો કરતાં સાફ કામ કરે, માટે શિક્ષણશાસ્ત્ર નિરપયોગી છે એમ પ્રતિપાદન કરવું એ દેખીતું જ ભૂલભરેલું છે; કેમકે એજ શિક્ષકો શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા હોત તો વધારે સારી રીતે પોતાનું કામ કરી શકત એ નિર્વિવાદ છે. એજ પ્રમાણે ઉત્તમ શિક્ષકો પરાસ્ત શિક્ષણથી ને પોતાના શિષ્ટ આચારથી શિષ્યવર્ગ પર ઉત્તમ સંસ્કાર પાડે છે, તેની સ.થે તેવાજ શિક્ષકો નીતિના ખાસ પુસ્તકમાંથી નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ આપશે તો એ સંસ્કાર વગરે ઊંડા ને ચિરરથાયી કરશે.

**ઉપદેશવિરુદ્ધ વર્તનની હાનિ**—પણ અહિં એક વણીજ અગત્યની બાબત લક્ષમાં લેવાની છે. ઉપદેશકનું વર્તન ઉપદેશથી વિરુદ્ધ હશે તો ઉપદેશ વિરુદ્ધ જશે એટલું જ નહિ, પણ એથી અનેક પ્રકારની હાનિ થયા વિના નહોતો નહિ. નીતિચત્રો ગુપ્ત થશે અને દાંભિકવૃત્તિને ઉત્તેજન મળશે, શિક્ષકના જેવા શિષ્ય પણ ડાંગધાણ ને મિથ્યાદંબર કરનાર થશે. બકટવૃત્તિથી લોકોને કેમ કમવા તેનું આ પ્રમાણે બાકુ સાફ શિક્ષણ મારો ને જે હેતુથી નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો તે હેતુ નિષ્ફળ જશે. સમાઈદરે એક દાખલો આપ્યો છે કે એક ઉપદેશક પ્રમાણિકતા વિશે ઉપદેશ કરતો હતો, પણ તેજ સમયે પોતાની જાંઘમાં એક ચોરી આણેયું હસનું ગમ્યું તેણે સંતાડ્યું હતું. આજ રીતે આપણે બાળકોને નીતિનો બોધ કરીએ ને તેમના વર્તન પર લક્ષ ન રાખીએ તો તે પણ એવું જ હાનિકારક છે. આના સંબન્ધમાં એક દાખલો મુબારક મહેર-

વાળવાં હોય તે દિશાએ વાળી શકાય છે, તેમના મન પર સંસ્કાર જલદી પાડી શકાય છે, ને તે સંસ્કાર જીવનપર્યન્ત રહે છે. તેમને સારી ટેવ પાડવાથી તેઓ દેશના કલ્યાણકર્તા થઈ પડે છે ને નફારી ટેવ પાડવાથી નિર્કલનકર્તા થઈ પડે છે. આ કારણથી શિક્ષકનો ધર્મ છે કે તેણે પોતાનું વર્તન ઘણા ઊંચા પ્રકારનું ને અનુકરણીય રાખવું. આવા નમુનાદાર શિક્ષક હોય ને તેમને નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ આપવાનું સૌખ્ય હોય તો તેથી વિરેપ લાભ થાય છે એ ખુદજુજ છે. નીતિના પ્રત્યક્ષ બોધની જરૂર નથી કે તેથી કંઈ લાભ થશે નહિ એમ કહેવું ભૂલભરેલું છે. એવા પૂર્વપક્ષ તો દરેક શાસ્ત્રની વિરુદ્ધ લાવી શકાય. ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં કેળવણીના ન હોય ને શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા ન હોય એવા કેટલાક શિક્ષકો કર્તવ્યનિષ્ઠા, ઉદ્યોગ, ને બુદ્ધિવ્યવસ્થાથી કેટલાક શિક્ષિત શિક્ષકો કરતાં સાફ કામ કરે, માટે શિક્ષણશાસ્ત્ર નિરુપયોગી છે એમ પ્રતિપાદન કરવું એ દેખીતુંજ ભૂલભરેલું છે; કેમકે એજ શિક્ષકો શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા હોત તો વધારે સારી રીતે પોતાનું કામ કરી શકત એ નિર્વિવાદ છે. એજ પ્રમાણે ઉત્તમ શિક્ષકો પરાક્ષ શિક્ષણથી ને પોતાના શિષ્ટ આચારથી શિષ્યવર્ગ પર ઉત્તમ સંસ્કાર પાડે છે, તેની સ.થે તેવાજ શિક્ષકો નીતિના ખાસ પુસ્તકમાંથી નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ આપશે તો એ સંસ્કાર વધારે ઊંડા ને ચિરસ્થાયી કરશે.

**ઉપદેશવિરુદ્ધ વર્તનની હાનિ**—પણ અહિં એક ઘણીજ અગત્યની જાગત લક્ષમાં લેવાની છે. ઉપદેશકનું વર્તન ઉપદેશથી વિરુદ્ધ હશે તો ઉપદેશ વિરુદ્ધ જશે એટલુંજ નહિ, પણ એથી અનેક પ્રકારની હાનિ થયા વિના નહોતે નહિ. નીતિસૂત્રો શુદ્ધ થશે અને દાંભિકૃત્તિને ઉતેજન મળશે, શિક્ષકના જેવા શિષ્ય પણ ડોળધાતુ ને મિથ્યાકંઠર કરનાર થશે. બકૃત્તિથી લોકોને કેમ કળ્યા તેનું આ પ્રમાણે બહુ સાફ દિશા મળશે ને જે હેતુથી નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો તે હેતુ નિષ્ફળ જશે. સમાર્પકે એક દાખલો આપ્યો છે કે એક ઉપદેશક પ્રમાણિતતા વિશે ઉપદેશ કરતો હતો, પણ તેજ સમયે પોતાની બાંધમાં એક ચોરી આણેલું હંસનું ગરુડું તેણે સંતાડ્યું હતું. આજ રીતે આપણે જાગરૂકાને નીતિનો બોધ કરીએ ને તેમના વર્તન પર લક્ષ ન રાખીએ તો તે પણ એવુંજ હાનિકારક છે. આના સંબંધમાં એક દાખલો મુંબઈના મહેર-

૪૬૮ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક સમારંભમાં પ્રમુખપદે વાંચેલો લેખ.

(આ) હકાર-જે શબ્દોના ઉચ્ચારમાં હકાર આવે તે શબ્દોમાં તે દર્શાવેલો કે નહિ. આ વિવાદાસ્પદ વિષયનો નિર્ણય કરતી વખતે નીચેની બાબતો લક્ષમાં રાખવા જેવી છે:-

(૧) ઉચ્ચાર પ્રમાણે ગુજરાતીમાં સર્વત્ર લખી શકાય છે? અન્ત્ય 'અ,' સમસ્ત પદના ઘટક અવયવોનો અન્ત્ય 'અ,' 'વૃત્તિ'માં ('કરશે,' 'કરનાર' જેવા શબ્દોમાં) પ્રકૃતિનો અન્ત્ય 'અ,' 'છોકરો' જેવા શબ્દોમાંનો 'અ' અનુચ્ચરિત કે ત્વરિતોચ્ચરિત છે, પણ તે લખાય છે. આ સ્થળોએ જોડણી ઉચ્ચારને અનુસરતી નથી.

(૨) 'અમે' જેવા શબ્દોમાં 'અમે' કે 'હમે' લખવાથી ઉચ્ચાર પ્રમાણે લખાય છે? જો તેમ થતું નથી, તો પ્રથમ ૩૫ જે ભાષામાં ૩૬ થતું છે તેને કાઢી બીજાં દાખલ કરવાથી શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે?

(૩) હકાર જ્યાં જ્યાં ઉચ્ચારાતો હોય ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર દર્શાવેલો સુકત છે; કે કેટલેક સ્થળેજ?

(૪) સર્વત્ર ઇષ્ટ ધારણો તો 'જ્યારે,' 'જ્યાં' વગેરેમાં હકાર દર્શાવેલો પડશે. એ દર્શાવેલો ઇષ્ટ છે? એથી લેખનપદ્ધતિ સુગમ થશે કે દુર્ગમ થશે? સંસ્કૃત ભાષામાં પણ જ્યાં જ્યાં વૈકલ્પિક રૂપો છે ત્યાં સરળ રૂપોજ બહુધા માન્ય થયાં છે. સુધી+ઉપ.સ્યઃ એની સંધિ પાણિનના નિયમ પ્રમાણે ચાર રીતે થાય છે:- (૧) એક ઘ ને એક ચ્ (સામાન્ય રીતે માન્ય થયેલી ને હાલ જે એક સર્વ શિષ્યવર્ગના બાલકોમાં છે તે), (૨) બે ઘ ને બે ચ્, (૩) બે ઘ ને એક ચ્, ને (૪) એક ઘ ને બે ચ્. ઉદ્+સ્થાનમ્ ની સંધિ ઉત્થાનમ્ ને ઉત્થાનમ્ બંને પાણિનીય છે, તેમજ ઉદ્+સ્ત-મ્મનમ્ ની સંધિ ઉત્તમ્મનમ્ ને ઉત્તમ્મનમ્ થાય છે; વર્તમાન ને વર્તમાન બને રૂપો ખરાં છે; દધિ ને મધુ જેવા શબ્દોનાં એકવચનમાં દ ને ઉ અનુનાસિક ને અનુનાસિક છે એવાં બે રૂપો છે; હ-રિમ્+વન્દેની સંધિ હરિં વન્દે ને હરિંવન્દે થાય છે. આ બધાં ને એવાં અનેક વૈકલ્પિક રૂપોમાંનાં સહેલાં રૂપોજ ભાષામાં પ્રચલિત થયાં છે. એટલુંજ નહિ, પણ ગચ્છન્તિ, દન્ત, કણ્ઠ, અણ, મજ્જન, જેવા શબ્દોમાં અનુનાસિકજ પાણિનના મત પ્રમાણે શુદ્ધ છે ને તે લખવો કંઈ બહુ અઘરો પણ નથી, છતાં એવા શબ્દોમાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોમાં અનુ-

૩૬૮ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક સભારંભમાં પ્રમુખપદે વાંચવા લખ.

(આ) હકાર-જે શબ્દોના ઉચ્ચારમાં હકાર આવે તે શબ્દોમાં તે દર્શાવવો કે નહિ. આ વિવાદમય વિષયનો નિર્ણય કરની વખતે નીચેની બાબતો લક્ષમાં રાખવા જેવી છે:-

(૧) ઉચ્ચાર પ્રમાણે ગુજરાતીમાં સર્વત્ર લખી શકાય છે? અન્ત્ય 'અ,' સમસ્ત પદના ઘટક અવયવોનો અન્ત્ય 'અ,' 'વૃત્તિ'માં ('કરશે,' 'કરનાર' જેવા શબ્દોમાં) પ્રકૃતિનો અન્ત્ય 'અ,' 'છોકરો' જેવા શબ્દોમાંનો 'અ' અનુચ્ચરિત કે ત્વરિતોચ્ચરિત છે, પણ તે લખાય છે. આ સ્થળોએ જોડણી ઉચ્ચારને અનુસરતી નથી.

(૨) 'અમે' જેવા શબ્દોમાં 'અમે' કે 'હમે' લખવાથી ઉચ્ચાર પ્રમાણે લખાય છે? જો તેમ થતું નથી, તો પ્રથમ રૂપ જે ભાષામાં રૂઢ થયું છે તેને કાઢી બીજું દાખલ કરવાથી શું ફજા પ્રાપ્ત થાય છે?

(૩) હકાર જ્યાં જ્યાં ઉચ્ચારતો હોય ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર દર્શાવવો સુકત છે; કે કેટલેક સ્થળેજ?

(૪) સર્વત્ર ઇષ્ટ ધારણો તો 'જ્યારે,' 'જ્યાં' વગેરેમાં હકાર દર્શાવવો પડશે. એ દર્શાવવો ઇષ્ટ છે? એથી લેખનપદ્ધતિ સુગમ થશે કે દુર્ગમ થશે? સંસ્કૃત ભાષામાં પણ જ્યાં જ્યાં વૈકલ્પિક રૂપો છે ત્યાં સરળ રૂપોજ બહુધા માન્ય થયાં છે. સુધી+ઉપ.સ્યઃ એની સંધિ પાણિનિના નિયમ પ્રમાણે ચાર રીતે થાય છે:- (૧) એક ધ્વ ને એક ચ્ (સામાન્ય રીતે માન્ય થયેલી ને હાલ જે એક સર્વ શિષ્યવર્ગના બહુવામાં છે તે), (૨) બે ધ્વ ને બે ચ્, (૩) બે ધ્વ ને એક ચ્, ને (૪) એક ધ્વ ને બે ચ્. ઉદ્+સ્થાનમ્ ની સંધિ ઉત્થાનમ્ ને ઉત્થાનમ્ બંને પાણિનીય છે, તેમજ ઉદ્+સ્ત-મ્મનમ્ ની સંધિ ઉત્તમ્મનમ્ ને ઉત્થમ્મનમ્ થાય છે; વર્તમાન ને વર્તમાન બંને રૂપો ખરાં છે; દધિ ને મધુ જેવા શબ્દોનાં એકવચનમાં દ્વ ને ણ અનુનાસિક ને અનનુનાસિક છે એવાં બે રૂપો છે; હ-રિપ્+વન્દેની સંધિ હરિં વન્દે ને હરિવન્દે થાય છે. આ બધાં ને એવાં અનેક વૈકલ્પિક રૂપોમાંનાં સહેલાં રૂપોજ ભાષામાં પ્રચલિત થયાં છે. એટલુંજ નહિ, પણ ગચ્છન્તિ, દન્ત, કણ્ઠ, ઝણ્ઠ, અઙ્ઠન, જેવા શબ્દોમાં અનુનાસિકજ પાણિનિના મત પ્રમાણે શુદ્ધ છે ને તે લખવો રૂઢ બહુ અઘરો પણ નથી, જ્યાં એવા શબ્દોમાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોમાં અનુ-

( ઈ ) ચમલો, થયેલો, થએલો-ઉચ્ચારને અનુસરતું કયું રૂપ છે તે કયું રૂપીકારતું યુક્ત છે ?

( ઉ ) મહાન્, વિદ્વાન્-આવા શબ્દોમાં નકાર ખોડો લખવો કે નહિ ? કેટલાક 'મહાન્'માં અન્ય 'અ' લખે છે તે 'જગત્'માં તે 'અર્થાત્' 'અકરમાત્'માં લખતા નથી. આનું કારણ શોધી જે યોગ્ય લાગે તે કરશો કે માત્ર 'મહાજનો યૈન ગતઃ સ પન્થાઃ' એ ન્યાયે વર્તશો ?

જ્ઞેષ્ઠીનાં કેટલાંક વિવાદિત સ્થળો દર્શાવ્યાં. તે વિષે કેટલાક વિચાર પણ તમારી આગળ મૂક્યા. હવે લેખકવર્ગને વિજ્ઞાપિ એટલીજ છે કે—

૧. સ્વતંત્ર વિચાર કરી નિયમો બાંધી તે પ્રમાણે વર્તો.

૨. માત્ર અનુકરણ કરવાથી 'મૂઠઃ પરપ્રત્યયનેયવુદ્ધિઃ' એ કાલિદાસનું વચન લાગુ પડશે એ લક્ષમાં રાખજો.

૩. નિયમો બાંધતી વખતે ગુજરાતી ભાષાનો વિસ્તાર અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખજો. પારસીઓ તે મુસલમાનોનો ગુજરાતી ભાષના લેખકવર્ગમાંથી આપણાથી બહુકાર થવાનો નથી એ વાત કદી ભૂલવા નહિ.

( ૪ ) નિયમો બાંધવામાં વ્યાવહારિક દૃષ્ટિ વિશેષ રાખવી. અમુક રૂપ શુદ્ધ લાગે તોપણ તેથી ભાષાનું સ્વરૂપજ બદલાઈ જાય એમ હોય તો શુદ્ધ છતાં તે ન વાપરતું તે રૂઢ થયેલાં-પ્રયોગપ્રવાહથી પ્રચલિત થયેલાં-રૂપો કાયમ રાખવાં.

આ વિષય ઉપર વિસ્તારથી વિચાર દર્શાવવાનો આ પ્રસંગ નથી, માટે દિવંદર્શન કરી હવે ભાષાશુદ્ધિના બીજા પેટા વિષય ઉપર આવું છું.

( અપૂર્ણ )

## પ્રાણિવર્ણન.

હિંદ.

આ પ્રાણી સંબંધી પદાર્થપાઠ આપવામાં ગદ્ગદ કરે એવી સૂચનાઓ અને ૧૯૮૦ના ડિસેમ્બર માસના શાલાપત્રમાં અપાર્થગર્ભ છે, તે પરથી તેના શરીરના અવયવોની તથા સંસેપમાં આપેલી કેટલીક પરચુરણ બાજતોની માહિતી મળી શકશે. આ પ્રસંગે તેમાંનીજ કેટલીક હકીકતો વિસ્તાર કરવામાં આવે છે, અને હિંદના સ્વભાવ, હૃદિ વગેરેના સંબંધમાં કેટલીક બહુવાલાયક બાજતો વિશેષમાં પૂરી પાડવામાં આવે છે.



( ઈ ) ચમલો, ચમેલો, ચએલો-ઉચ્ચારને અનુસરતું કયું રૂપ છે ને કયું રૂપીકારતું યુક્ત છે ?

( ઉ ) મહાન, વિદ્વાન-આવા શબ્દોમાં નકાર ખોડો લખવો કે નહિ ? કેટલાક 'મહાન'માં અન્ત 'અ' લખે છે ને 'જગત'માં ને 'અર્થાત' 'અકરમાત'માં લખતા નથી. આનું કારણ શોધી જે યોગ્ય લાગે તે કરશે કે માત્ર 'મહાજનો યૈન ગતઃ સ પન્થાઃ' એ ન્યાયે વર્તશે ?

જોડણીનાં કેટલાંક વિવાદિત સ્થળો દર્શાવ્યાં. તે વિષે કેટલાક વિચાર પણ તમારી આગળ મૂક્યા. હવે લેખકવર્ગને વિનંતિ એટલીજ છે કે—

૧. સ્વતંત્ર વિચાર કરી નિયમો બાંધી તે પ્રમાણે વર્તો.

૨. માત્ર અનુકરણ કરવાથી 'દૂઢઃ પરપ્રત્યયનેયબુદ્ધિઃ' એ કાલિદાસનું વચન લાગુ પડશે એ લક્ષમાં રાખજો.

૩. નિયમો બાંધતી વખતે ગુજરાતી ભાષાનો વિસ્તાર અવસ્ય ધ્યાનમાં રાખજો. પારસીઓ ને મુસલમાનોનો ગુજરાતી ભાષના લેખકવર્ગમાંથી આપણાથી બહિષ્કાર થવાનો નથી એ વાત કદી ભૂલવા નહિ.

( ય ) નિયમો બાંધવામાં વ્યાવહારિક દૃષ્ટિ વિશેષ રાખવી. અમુક રૂપ શુદ્ધ લાગે તોપણ તેથી ભાષાનું સ્વરૂપજ બદલાઈ જાય એમ સ્થાય તો શુદ્ધ છતાં તે ન વાપરતું ને રૂઢ થયલાં-પ્રયોગપ્રવાહથી પ્રચલિત થયલાં-રૂપો કાયમ રાખવાં.

આ વિષય ઉપર વિસ્તારથી વિચાર દર્શાવવાનો આ પ્રસંગ નથી, માટે દિવંદર્શન કરી હવે ભાષાશુદ્ધિના બીજા પેટા વિષય ઉપર આવું છું.

( અપૂર્ણ )

## પ્રાણિવર્ણન.

હિંદ.

આ પ્રાણી સંબંધી પદાર્થપાઠ આપવામાં મદદ કરે એવી સૂચનાઓ સને ૧૯૦૩ના ડીસેમ્બર માસના શાલાપત્રમાં અપાઈ ગઈ છે, તે પરથી તેના સરીરના અવયવોની તથા સંશ્લેષમાં આપેલી કેટલીક પરચુરણ બાજતોની માહિતી મળી શકશે. આ પ્રસંગે તેમાંનીજ કેટલીક હકીકતનો વિસ્તાર કરવામાં આવે છે, અને હિંદના સ્વભાવ, બુદ્ધિ વગેરેના સંબંધમાં કેટલીક બાજવા-લાયક બાજતો વિશેષમાં પૂરી પાડવામાં આવે છે.

**ભાર ઊંચકવાની શક્તિ**—ભાર લધાવવાને બેસતી વખતે ઊંટના પગના ચાપા, ઘુંટણ, ઘુંટી તથા પેટ વગેરેના જે જે ભાગો જમીનને અડકે છે, તે અધા ભાગ પર કઠણ ચામડીની ગાદી હોય છે, તેથી તેની ચામડીને જરા ઈજા થતી નથી આવી બહીમોને પ્રભાવે ઊંટ ૬૦૦ થી ૧,૦૦૦ રતન એટલે ૧૫ થી ૨૫ મણુ સુધીનો ભોતો ઊંચકવા છતાં જરા પણ ભાર નો દબાવું માલમ પડતું નથી.

**ગતિ**—ઊંટનો વેગ કલાકે વધુમા વધુ આઠ દસ માઇલનો હોય છે, એટલે તેને ઝડપી પ્રાણમાં ગળુ પોગા નથી, તોપણ તેની સહનશક્તિ એટલી તો ચમત્કારી છે કે તે જરૂર પડે એકની એક ચાલે વીસ ટકાક સુધી અટક્યા વગર મૃતો કાપ્યું જાય છે.

**ખુદ**—ઊંટની ખુદને ઢેકા કહે છે. તે ચરમીનોજ બનેલો હોય છે. આરમ લોકો કહે છે તે વાસ્તવિક છે કે ઊંટ તેના ઢેકા પર જીવે છે; કારણ કે જેની અને જેટલી મુસાફરી જેનીના રણમાં તે કરે છે અને સાં ભૂખ તગ્સ વેડે છે, તેના પ્રમાણમાં એ ઢેકા ઓછો ને ઓછો થતો જાય છે. ધણી લામી અને દુબકાથી મુસાફરી કર્યા પછી ઢેકા લગભગ બેમી જાય છે, અને લામી વખત સુધી તેને બેકા બેકાં સારો બોનાક ખવડાવવામાં આવે નહિ ત્યાંસુધી તે અસનની સ્થિતિમાં આવી શકતો નથી. એજ કારણથી આગમ જ્યારે મુસાફરીની તૈયારી કરે છે, ત્યારે ઊંટના ઢેકા પર ખામ લક્ષ આપે છે, અને અન્ય આનુના સાથે તેની તપાસ રાખ્યા કરે છે.

**ઉપયોગ**—પહેલાના વખતમાં સમાનમાં, ભાર ઊંચકવામાં, ભાર ખેંચવામાં, દરકરમાં, તથા વેપારની ચીજો લાવવા વર્ષ જવામાં—એમ અનેક રીતે ઊંટનો ઉપયોગ થતો લગભગ આટલા દરવાજા હાથી પામે તેડાની વખતે દરબાજા અણીદર ખીલાઓથી હાથીને નુકસાન ન થાય તેટલા મોટે દરવાજા પામે ઊંટને બહુ ગમવામાં આવતું, અને પછી તેના પર હાથીને ધસાવતા, એટલે ઊંટને ખીલાઓ બોલાતા ને તે મજબૂ પામતું અને હાથીને નુકસાન નહિ પહોંચતું. ઊંટની ખલા સુધીમાં છ આંત કુટની જિવાઈને લીધે આ કામમાં તે અનુદાન પડતું ઊંટ આ ઉપગાન બીજાં

**ભાર ઊંચકવાની શક્તિ**—ભાર લઘાવવાને બેસતી વખતે ઊંટના પગના થાપા, ધુટણ, ધુટી તથા પેટ વગેરેના જે જે ભાગો જમીનને અડકે છે, તે અથા ભાગ પર કઠણ ચામડીની ગાદી હોય છે, તેથી તેની ચામડીને જરા ઈજા થતી નથી. આવી બક્ષીસોને પ્રભાવે ઊંટ ૬૦૦ થી ૧,૦૦૦ રતલ એટલે ૧૫ થી ૨૫ મણુ સુધીનો બોળે ઊંચકવા છતાં જરા પણ ભાર તોળે દબાતું માલમ પડતું નથી.

**ગતિ**—ઊંટનો વેગ કલાકે વધુમાં વધુ આઠ દસ માઇલનો હોય છે, એટલે તેને ઝડપી પ્રાણીમાં ગણવું યોગ્ય નથી; તોપણ તેની સહનશક્તિ એટલી તો ચમત્કારી છે કે તે જરૂર પડે એકની એક ચાલે વીસ કલાક સુધી અટક્યા વગર રસ્તો કાપ્યું જાય છે.

**ખુંધ**—ઊંટની ખુંધને ઢેકા કહે છે. તે ચરમીનોજ બનેલો હોય છે. આરમ્ભ લોકો કહે છે તે વાસ્તવિક છે કે ઊંટ તેના ઢેકા પર હાથે છે; કારણ કે જેવી અને જેટલી મુસાફરી રેતીના રણમાં તે કરે છે અને લાંબૂ તરસ વેડે છે, તેના પ્રમાણમાં એ ઢેકા ઓછો ને ઓછો થતો જાય છે. ઘણી લાંબી અને દુઃખદાયી મુસાફરી કર્યા પછી ઢેકા લગભગ બેસી જાય છે, અને લાંબા વખત સુધી તેને ખેડાં ખેડાં સારો ખોરાક ખવડાવવામાં આવે નહિ લાંસુધી તે અસહની સ્થિતિમાં આવી શકતો નથી. એજ કારણથી આરમ્ભ જ્યારે મુસાફરીની તૈયારી કરે છે, સારે ઊંટના ઢેકા પર ખાસ લક્ષ આપે છે, અને અન્યન આનુગતા સાથે તેની તપાસ રાખ્યા કરે છે.

**ઉપયોગ**—પહેલાના વખતમાં સવારીમાં, ભાર ઊંચકવામાં, ભાર ખેંચવામાં, હસ્કરમાં, તથા વેપારની ચીજો લાવવા લઈ જવામાં—એમ અનેક રીતે ઊંટનો ઉપયોગ થતો. લગભગમાં કાટના દરવાજા હાથી પાસે તે કાવતી વખતે દરવજાના અણીદાર ખીલાઓથી હાથીને નુકસાન ન થાય તેટલા માટે દરવાજા પાસે ઊંટને બોળું રાખવામાં આવતું, અને પછી તેના પર હાથીને ધસાવતા, એટલે ઊંટને ખીલાઓ બોંકતા ને તે મરણ પામતું અને હાથીને નુકસાન નહિ પહોંચતું. ઊંટની ખલા સુધીમાં છ સાત ફુટની ઊંચાઈને લીધે આ કામમાં તે અનુકૂલ પડતું. ઊંટ આ ઉપરાંત ખીર્ન

વડી શેકે એટલા માટે આરમ લેકેા નાનપણથી એને કેળવવા માટે છે. નાનાં ઊંટનાં બચ્ચાને પેટ નીચે પગ વળાવી બેસાડી રાખવામાં આવે છે, અને તેમના પર બોળે લાધવામાં આવે છે. ધીમે ધીમે જેમ જેમ બચ્ચું મોટું થતું જાય તેમ તેમ આ બોળે વધારતા જાય છે, તેનું ખાવાનું પણ કમી કરતા જાય છે, અને પછી થોડા દિવસને અંતરે આપતા જાય છે. આથી સહનશક્તિ ધણી વધે છે.

**સ્વભાવ**—સહનશક્તિ વિશેષ હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે એ પ્રાણીમાં આમોશ ધણી હોય છે, પરંતુ જે ખીજવાયું તોં એને વેર વાળ્યા વગર એન વળતું નથી એવું કહેવાય છે કે જ્યારે આરમ જાણે છે કે આ ઊંટ મારા પર ખીજવાયું છે, ત્યારે એને એક વિચિત્ર યુક્તિ કરવાની જરૂર પડે છે. તે ઊંટના રસ્તામાં એક લાકડી પર પોતાનાં પહેરવાનાં બંધાં વજ મૂકી રાખે છે. ઊંટ તે જોઈ તેના ચીરેચીરા કરી નાંખે છે, અને એમ કરવાથી પોતાના શત્રુને મારી નાખે એમ સમજી શાંત પડી જાય છે.

કેટલીક વખત તો એટલેથી પણ તે સંતોષ પામતું નથી તે નીચેની વાત પરથી સમજાશે.

‘એક વખત એક ધાંચીએ ઘાણીમાં ફરતા પોતાના ઊંટને ખૂબ માયું હતો. ઊંટ તે પરથી બહુ ખીજવાયું, પણ તેનો ધણી તે સમજી જવાથી સાવચેત રહેતો. ઘણા દહાડા એવી રીતે નીકળી જવાથી એમ લાગતું કે ઊંટને હવે એ સંબંધી ખ્યાલ નહિ હોય; પરંતુ એક રાત્રે ધાંચી જાગી જમ્યા પર સુતો હતો ત્યાંથી તેણે જોયું તો ઊંટ એક ખુણામાં માણસ સુતું હોય એવી રીતે પડેલા તેના વસ્ત્ર તરફ ધાંચીજ મુતો છે એમ સમજી ધીમે ધીમે ગયું, અને તેના પર ખૂબ આળોટી વસ્ત્રના ચીરેચીરા કરી પોતાને સ્થાને આનંદ માનતું આવ્યું. એટલામાં ધાંચી જાગીને કંઈક બોલ્યો, તે સાંભળી ઊંટ જાણ્યું કે વેર તો વળ્યું નહિ; તે પરથી એકદમ પોતાનું માયું અક્ષયી તેણે પ્રાણ છોડી દીધા.’ આરીજા સ્વભાવનો અરેખર અદ્ભુત નમુનો !!

પડી શકે એટલા માટે આરમ્ભ લોકો નાનપણથી એને કેળવવા માડે છે. નાનાં ઊંટનાં બચ્ચાંને પેટ નીચે પગ વળાવી બેસાડી રાખવામાં આવે છે, અને તેમના પર બોળે લાધવામાં આવે છે. ધીમે ધીમે જેમ જેમ બચ્ચું મોટું થતું જાય તેમ તેમ આ બોળે વધારતા જાય છે, તેનું ખાવાનું પણ કમી કરતા જાય છે, અને પછી થોડા દિવસને અંતરે આપતા જાય છે. આથી સહનશક્તિ ધણી વધે છે.

**સ્વભાવ**—સહનશક્તિ વિશેષ હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે એ પ્રાણીમાં ખામોશ ધણી હોય છે, પરંતુ જો ખીજવાયું તો એને વેર વાળ્યા વગર એન વળતું નથી. એવું કહેવાય છે કે જ્યારે આરમ્ભ જાણે છે કે આ ઊંટ મારા પર ખીજવાયું છે, ત્યારે એને એક વિચિત્ર ચુકિત કરવાની જરૂર પડે છે. તે ઊંટના રસ્તામાં એક લાકડી પર પોતાનાં પહેરવાનાં બધાં વસ્ત્ર મૂકી રાખે છે. ઊંટ તે જોઈ તેના ચીરચીરા કરી નાખે છે, અને એમ કરવાથી પોતાના રાત્રીને મારી નાખ્યો એમ સમજી શાંત પડી જાય છે.

કેટલીક વખત તો એટલેથી પણ તે સંતોષ પામતું નથી તે નીચેની વાત પરથી સમજશે.

‘એક વખત એક ધાંચીએ ઘાણીમાં ફરતા પોતાના ઊંટને ખૂબ માર્યું હતો. ઊંટ તે પરથી બહુ ખીજવાયું, પણ તેનો ધણી તે સમજી જવાથી સાવચેત રહેતો. ધણી દહાડા એવી રીતે નીકળી જવાથી એમ લાગતું કે ઊંટને હવે એ સંબંધી ખ્યાલ નહિ હોય; પરંતુ એક રાત્રે ધાંચી ઊંચી જગ્યા પર મુતો હતા ત્યાંથી તેણે જોયું તો ઊંટ એક ખુણામાં માણસ મુતું હોય એવી રીતે પડેલા તેના વસ્ત્ર તરફ ધાંચીજ મુતો છે એમ સમજી ધીમે ધીમે ગયું, અને તેના પર ખૂબ આઘાતી વસ્ત્રના ચીરચીરા કરી પોતાને સ્થાને આનંદ માનતું આવ્યું. એટલામાં ધાંચી ઊઠીને કંઈક બોલ્યો, તે સાંભળી ઊંટે જાણ્યું કે વેર તો વળ્યું નહિ; તે પરથી એકદમ પોતાનું માર્યું અકાળી તેણે પ્રાણ છોડી દીધા.’ ખારીલા સ્વભાવનો ખરેખર અદ્ભુત નમુનો!!

પોતાનાથી ઊતરના પુરુષનો સગ માધા કગી શકતો નથી, અને જે પાપ તથા હ પણ વડે ઊત ત તે પણ ચડાની શકે

અનુવૃત્ત—‘નન’ એટલે ‘સત્ય’, અને ‘અનન’ એટલે ‘અસત્ય’ ભુ દાણુ દિલમા જરા પણ પ્રેશ કગવાથી કેરી અનર્થપરપગ ઉત્પન્ન કરે છે અને કેના અધર્મના કાર્યો કરાવે છે તે કાઈની બળમહાર ભાગેજ દશે ‘ નાનુતાત્પાતક ધરમ્ ’ અનુવૃત્ત કરતા કાઈ મોટુ પપજ નથી

અધર્મનુ સમિષ વર્ણન કરી ધર્મના ઉપગ ગણાવેના ચારે ગરણોતો રુવે મિસ્તાર કરે છે, એથી તથા પાચમી કડીઓમા સત્યના, છઠ્ઠી અને સાતમીમા દનાના, આઠમો, નવમી અને દશમીમા તપના, અને અગીઆ રમીમા શૌચના સ્વરૂપનુ ઓળખાણ કરાવવામા આવ્યુ છે

( અપૂણ )

ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા અને બીજા કેટલાક

અરબીફારસી શબ્દો.

( લખનાર. અમીરમિયાં હુસૈનમિયાં ).

( ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૪૬ થી )

જહાજ ( અ ) વહાણ

જાગીર ( ફા ) જાગીર=જગા+ગીર ગિરિક્લતન=નેડુ ઉપરથી

જાજમ ( જુ ) જાજિમ ઉપરથી

જાગર ( ફા અ ) જાગિગર જાન+જગા+જર જરની જગા, અ શબ્દ ઉદ્દે ભાષામા વપરાય છે ફાગરીમા વપરાતો નથી

જાદા ( ફા ) જાદન=પ્રેસવ કરવો ઉપરથી જેમકે ગાહનદા, દોનનદા.

જાદે ( અ ) જિસદા દસરે

જાદુ ( ફા ) જાદુ

જાન ( ફા ) જાન

જાનમાલ ( ફા અ ) જાનોમાલ જાન ( ફા ) જાન+માન ( અ ) બનેની વચ્ચે ઉભા વધો અમય આપનાથી જાનો માલ થાય છે, જેમકે આગોતરા

જાપતો ( અ ) જાપિતા

પોતાનાથી ઊતરના પુરુષનો સંગ આધા કરી શકતો નથી, અને જે પ્યાર તથા રહસ્ય વડે ઊતરતોને પણ ચડાવી શકે.

**અનૃત**—‘ઝત’ એટલે ‘સત્ય’, અને ‘અનૃત’ એટલે ‘અસત્ય’. જુદાજુદા દિલમાં જરા પણ પ્રવેશ કરવાથી કેવી અનર્થપરંપરા ઉત્પન્ન કરે છે અને કેવાં અધર્મનાં કાર્યો કરાવે છે તે કોઈની બાજુબહાર ભાગ્યેજ હશે. ‘નાનૃતાત્પાતકં પરમ્’ અનૃત કરતાં કોઈ મોટું પાપજ નથી.

અધર્મનું સંશ્લિષ્ટ વર્ણન કરી ધર્મના ઉપર ગણાવેલા ચારે ચરણોનો હવે વિસ્તાર કરે છે, એથી તથા પાંચમી કહીઓમાં સત્યના, છઠ્ઠી અને સાતમીમાં દયાના, આઠમી, નવમી અને દશમીમાં તપના, અને અગીઆરમીમાં શૌચના સ્વરૂપનું ઓળખાણ કરાવવામાં આવ્યું છે.

( અપૂર્ણ. )

## ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા અને બીજા કેટલાક

### અરબીફારસી શબ્દો.

( લખનાર. અમીરમિયાં હુસૈનમિયાં ).

( ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૪૬ થી ).

બહાજ ( અ. ) વહાણ.

બાગીર ( ફા. ) બા=બગા+ગીર. ગિરિફતન=લેવું ઉપરથી.

બાજમ ( તુ. ) બાજિમ ઉપરથી.

બાજર ( ફા. અ. ) બાજિરર. બાજ+બગા+બરર બરરની બગા, આ શબ્દ ઉર્દૂ ભાષામાં વપરાય છે. ફારસીમાં વપરાતો નથી.

બાદ ( ફા. ) બાદન=પ્રસવ કરવો ઉપરથી. જેમકે શાહબાદ, દોલતબાદ.

બાદે ( અ. ) જિયાદા. વધારે.

બાદુ ( ફા. ) બદ્.

બાન ( ફા. ) છવ.

બાનમાલ ( ફા. અ. ) બનોમાલ. બાન ( ફા. ) છવ+માલ ( અ. ) બંનેની વચ્ચે ઉભાવા-વધી અવ્યય આવવાથી બનોમાલ થાય છે, જેમકે આગોહવા.

બાપતો ( અ. ) બાપિતા.

અને શિક્ષકને એ રચનાના પ્રમાણમાં ધારેલી અસર ઉત્પન્ન કરવાનું વધારે મુશ્કેલ માલમ પડે છે.

શિક્ષકની પ્રથમ ફરજ એ છે કે બાળકને જ્ઞાન કેવી રીતે મળે છે તથા જ્ઞાન એ શું છે એ બાબત પર થોડો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. તે સિવાય તેણે કેળવણીનું કાલ્યુ દામ માથે લેવું એ એક સાદસ છે. શિક્ષકનું કર્તવ્ય જ્ઞાન આપવાનું છે એટલે બાળકના મનનો વિકાસ કરવાનું છે; તેથી મન શું છે અને તેનો વિકાસ કેવી રીતે થાય છે એ જાણવું જરૂરનું છે; નહિ તો શિક્ષણનો મૂળ હેતુ સફળ થતો નથી, અને કદાચ શબ્દતાનથી જ સંતોષ પામવો પડે છે. તેમાં વળી શરીર અને મનની શક્તિનો કેટલો બધો ભોગ આપવો પડે છે !

કોઈ પણ પદાર્થ જાણવાને બે વસ્તુની જરૂર છે; મન અને તે પદાર્થ. કોઈ પદાર્થની અસર મન ઉપર થવાથી મન તેની છાપ ગ્રહણ કરે છે, અને આથી રીતે મન બે પદાર્થ જાણે છે. બાળકની આવી સ્વાભાવિક શક્તિ વિષે વિદ્વાનોમાં બે મત છે. કેટલાક પાંડિતોનું એવું ધારવું છે કે બાળકનું મન પ્રથમ કેવળ નિષ્ક્રિય હોય છે, એટલે તેનામાં કંઈપણ મૂળથી ક્રિયા કરવાની શક્તિ હોતી નથી, બાલ જગતના પદાર્થ અને બનાવો તેના ઉપર અસર કરે છે અને તેમની તે છાપ તેના મનમાં નોંધાય છે; એમ વારંવાર વસ્તુની છાપ મગજ પર પાડવાથી જુદા જુદા પદાર્થનું જ્ઞાન તેને ધીમે ધીમે થાય છે. જેમ મીણ પર છાપ પાડવાથી તે છાપ સ્પષ્ટ આપણને જણાય છે, તેમ મન ઉપર અનુભવરૂપી ઈલમથી જુદી જુદી વસ્તુનું જ્ઞાન લખાય છે, ને તે સ્મરણશક્તિદ્વારા નોંધાઈ રહેવાથી આપણા જ્ઞાનનું લંડોળ થાય છે. આ મત પ્રમાણે સર્વ બાળક જન્મે છે તમારે તેમના મનની શક્તિ સરખી હોય છે. જે કંઈ ફેર તેમનાં બુદ્ધિ અને નીતિબળમાં માલમ પડે છે તે બાલ પ્રસંગોને લીધેજ છે. એકજ કુટુંબના બે બાળકને જુદી જુદી રિચિતિમાં ઉછેરવાથી તેમના જીવન આખરે જુદીજ રીતે ધડાય છે; બાલ સંસર્ગથીજ સર્વ ભિન્નતા મનુષ્યના વિકાસમાં માલમ પડે છે. મૂળ શક્તિ સરખા પ્રમાણમાં હોય છે પણ માતાપિતા અને કુટુંબના સંસ્કાર જુદા જુદા હોય છે; તેમજ તેમની સંગતિ ને કેળવણી, ન્યાતઝાત, અને દેશના વિચાર ને આચાર જુદા હોવાથી તેમની અસર



અને શિક્ષકને એ રચનાના પ્રમાણમાં ધારેલી અસર ઉત્પન્ન કરવાનું વધારે મુશ્કેલ માલમ પડે છે.

શિક્ષકની પ્રથમ ફરજ એ છે કે બાળકને જ્ઞાન કેવી રીતે મળે છે તથા જ્ઞાન એ શું છે એ બાબત પર થોડો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. તે સિવાય તેણે કેળવણીનું ટકણ ઠામ માથે લેવું એ એક સાહસ છે. શિક્ષકનું કર્તવ્ય જ્ઞાન આપવાનું છે એટલે બાળકના મનનો વિકાસ કરવાનું છે; તેથી મન શું છે અને તેનો વિકાસ કેવી રીતે થાય છે એ બાબત જરૂરનું છે; નહિ તો શિક્ષણનો મૂળ હેતુ સફળ થતો નથી, અને ફક્ત શબ્દતાનથી જ સંતોષ પામવો પડે છે. તેમાં વળી શરીર અને મનની શક્તિનો કેટલો બધો ભોગ આપવો પડે છે !

કોઈ પણ પદાર્થ જાણવાને બે વસ્તુની જરૂર છે; મન અને તે પદાર્થ. કોઈ પદાર્થની અસર મન ઉપર થવાથી મન તેની છાપ ગ્રહણ કરે છે, અને આવી રીતે મન બે પદાર્થ જાણે છે. બાળકની આવી સ્વાભાવિક શક્તિ વિષે વિદ્વાનોમાં બે મત છે. કેટલાક પડિતોનું એવું ધારવું છે કે બાળકનું મન પ્રથમ કેવળ નિષ્ક્રિય હોય છે, એટલે તેનામાં કંઈપણ મૂળથી ક્રિયા કરવાની શક્તિ હોતી નથી, બાલ્ય જગતના પદાર્થ અને બનાવો તેના ઉપર અસર કરે છે અને તેમની તે છાપ તેના મનમાં નોંધાય છે; એમ વારંવાર વસ્તુની છાપ મગજ પર પડવાથી જુદા જુદા પદાર્થનું જ્ઞાન તેને ધીમે ધીમે થાય છે. જેમ મીણુ પર છાપ પાડવાથી તે છાપ સ્પષ્ટ આપણને જણાય છે, તેમ મન ઉપર અનુભવરૂપી ફેલમથી જુદી જુદી વસ્તુનું જ્ઞાન લખાય છે; ને તે સ્મરણશક્તિદ્વારા નોંધાઈ રહેવાથી આપણા જ્ઞાનનું ભંડોળ થાય છે. આ મત પ્રમાણે સર્વ બાળક જન્મે છે ત્યારે તેમના મનની શક્તિ સરખી હોય છે. જે કંઈ ફેર તેમનાં જુદાં અને નીતિયજ્ઞમાં માલમ પડે છે તે બાલ્ય પ્રસંગોને લીધેજ છે. એકજ કુટુંબના બે બાળકને જુદી જુદી સ્થિતિમાં ઉછેરવાથી તેમના જીવન આખરે જુદીજ રીતે ધમય છે; બાલ્ય સંસર્ગથીજ સર્વ ભિન્નતા મનુષ્યના વિકાસમાં માલમ પડે છે. મૂળ શક્તિ સરખા પ્રમાણમાં હોય છે પણ માતાપિતા અને કુટુંબના સંસ્કાર જુદા જુદા હોય છે; તેમજ તેમની સંગતિ ને કેળવણી, ન્યાતજ્ઞત, અને દેશના વિચાર ને આચાર જુદા હોવાથી તેમની અસર

પ્રમળ બાબત છે. બાલ જગતના પદાર્થ એ મનને કંઈ ખોરાકરૂપ છે; પણ તે તેમાં ભૂખ ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી. જેમ બીને મરમી, હાથ, અંગનાળુ, લિનાશ, અને જમીનતળની જરૂર પડે છે તેમ મનને કિંચિત્તિ વસ્તુના સંસ્કારની જરૂર છે, પણ તેથી જેમ ખીમાં રહેલું શુભ આકૃતિ સ્વરૂપ તત્ત્વ બદલાઈ જતું નથી, તેમ બાળકના મનની શક્તિમાં મોટો ફેરફાર થઈ શકતો નથી. જે બાલ સંસ્કાર તેને અનુકૂળ હોય તો જ કઈ ફેરફાર થઈ શકે છે આ ઉપરથી એ નિર્ણય ઉપર આવી શકીએ કે બાળકની સ્વાભાવિક શક્તિ ઘણી પ્રમળ હોય છે, અને બાલ સંસ્કારની અમર તેના ઉપર આપણે ધ્યાનથી તેટલા પ્રમથમાં થઈ શકતી નથી.

કેળવણીકારનો મોટો ભાગ બાળકની સ્વાભાવિક શક્તિનો મન પ્રદુષ્ટ કરે છે. કિન્ડર્ગાર્ટનપદ્ધતિનો સમ્બાધક ફ્રોબેલ તે વિશે નીચે પ્રમાણે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવે છે—“મનુષ્યજીવનનો ખામ હેતુ તેનામાં જે દિવ્ય અશ છે તેનો સ્પષ્ટ અને પૂર્ણ અનુભવ કરવાનો છે,” “તેનામાં જે દેવી તત્ત્વ છે તેનો અનુભવ એ મનુષ્યનો પામ પુરુષાર્થ સફળ થવા બંધાય છે.” ફ્રોબેલ આવા મનથી શિક્ષણપદ્ધતિનો ઉદ્દેશ ‘આંતર જાગૃતિનો ખાલ આરિર્ભાવ’ છે એમ માનીત કરે છે. સર્વ કેળવણીનો હેતુ બાળકની સ્વતંત્રપ્રવૃત્તિદ્વારા મનની બાંધનિધી શુભ શક્તિને ખિલવાનો છે. આપણે જરા વધારે ઉડિા નિચાર કરીશું તો મનમાં પડે કે દરેક વસ્તુમાં તેની અદન-વ્યક્તિત્વ હોય છે. મયગી વસ્તુ વ્યક્તિત્વથી પોતાનું જીવન દેખાવી શકે છે અને વ્યવહાર ચલાવે છે. આ વ્યક્તિત્વ તે તેના સ્વ-ભાર મિશ્રણ કરી નથી અને જીવનનો તેમજ કેળવણીનો હેતુ આ તેના સ્વભાવને વધારે ખિલવાનો છે. ત્યાંડી વ્યક્તિત્વની ખિનવશી થતી નથી સમુદાયોત્તેજોડિતુ મુખ્ય કે આનંદ અગત્ય નથી શિક્ષણનો ખરો હેતુ બાળકના સ્વભાવને પ્રદર્શન કરવાનો છે. બાળકનું વ્યક્તિત્વ ખિનવશને માટે તેની આનંદ પ્રવૃત્તિને ઉત્તમ આપણે મે મુખ્ય સાધન છે. આવી રીતે દરેક વસ્તુના સમગ્રનો વિજ્ઞાન એ જ કુશળનો હેતુ છે, અને જ્યારે તે સફળ થાય છે ત્યારે તે વસ્તુ પોતાનું જીવન અનુભવે છે એમ કહી શકાય છે, તેથી બાળકમાં સ્વાભાવિક શક્તિ

પ્રથમ બાબત છે. બાલ જગતના પદાર્થ એ મનને ક્ષત. ખોરાકરૂપ છે; પણ તે તેમાં ભૂખ ઉત્પન્ન કરી શકતાં નથી. જેમ બીને ગરમી, હવા, અજવાળું, ભિનાશ, અને જમીનતળની જરૂર પડે છે તેમ મનને ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુના સંસ્કારની જરૂર છે; પણ તેથી જેમ બીમાં રહેલું ગુણ ઝાડનું સ્વરૂપ તદ્દન બદલાઈ જતું નથી, તેમ બાળકના મનની શક્તિમાં મોટો ફેરફાર થઈ શકતો નથી. જો બાલ સંસ્કાર તેને અનુકૂળ હોય તોજ કંઈ ફેરફાર થઈ શકે છે. આ ઉપરથી એ નિર્ણય ઉપર આવી શકીએ કે બાળકની સ્વાભાવિક શક્તિ ઘણી પ્રથમ હોય છે, અને બાલ સંસ્કારની અસર તેના ઉપર આપણે ધ્યાનથી તેટલા પ્રમથુમાં થઈ શકતી નથી.

કેળવણીકારનો મોટો ભાગ બાળકની સ્વાભાવિક શક્તિનો મત પ્રકલ્પ કરે છે. કિન્ડર્ગાર્ટનપદ્ધતિનો સંસ્થાપક ફ્રોબેલ તે વિષે નીચે પ્રમાણે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવે છે:—“મનુષ્યજીવનનો ખાસ હેતુ તેનામાં જે દિવ્ય અંશ છે તેનો સ્પષ્ટ અને પૂર્ણ અનુભવ કરવાનો છે,” “તેનામાં જે દૈવી તત્ત્વ છે તેનો અનુભવ એ મનુષ્યનો પરમ પુરુષાર્થ સદ્ગુણ યાત્રા બ-રોગર છે.” ફ્રોબેલ આવા મતથી શિક્ષણપદ્ધતિનો ઉદ્દેશ “આંતર શક્તિનો બાલ આવિર્ભાવ” છે એમ સાબીત કરે છે. સર્વ કેળવણીનો હેતુ બાળકની સ્વતઃપ્રવૃત્તિદ્વારા મનની જાગૃતિથી ગુપ્ત શક્તિને ખિલવવાનો છે. આપણે જરા વધારે ઉડિા વિચાર કરીશું તો માત્રમ પડશે કે દરેક વસ્તુમાં તેની એકતા—વ્યક્તિત્વ હોય છે. સ્વચ્છતા તરતુ વ્યક્તિત્વથી પોતાનું જીવન ટકાવી શકે છે અને વ્યવહાર ચલાવે છે. આ વ્યક્તિત્વ તે તેના સ્વ-ભાવ સિવાય કંઈ નથી અને જીવનનો તેમજ કેળવણીનો હેતુ આ તેના સ્વભાવને વધારે ખિલવવાનો છે. ત્યાંનું વ્યક્તિત્વની ખિલવણી થતી નથી ત્યાંનું તેને જોઈશું મુખ્ય કે આનંદ મળતો નથી. શિક્ષણનો ખરો હેતુ બાળકના સ્વભાવને પ્રદર્શન કરવાનો છે. બાળકનું વ્યક્તિત્વ ખિલવવાને માટે તેની આંતર પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપવું એ મુખ્ય સાધન છે. આવી રીતે દરેક વસ્તુના સ્વભાવનો વિગ્રાહ એજ કુદરતનો હેતુ છે, અને જ્યારે તે સદ્ગુણ યાત્રા છે ત્યારે તે વસ્તુ પોતાનું જીવન અનુભવે છે એમ કહી શકાય છે; તેથી બાળકનામાં સ્વાભાવિક શક્તિ

ત્યારે બાળકનામાં સ્વાભાવિક રીતે શક્તિનાં બીજ અમુક પ્રમાણમાં હોય છે તે ઉપરથી આપણે પુરુષાર્થ તે પારબ્રહ્મને સર્જન કરવા તરફ હોવા જોઈએ, એટલુંજ નહિ પણ તેને અનુકૂળ રહી આપણે આપણી અવૃત્તિ ચલાવવી જોઈએ. જેટલા પ્રમાણમાં પારબ્રહ્મનું બળ હોય છે, તેટલા પ્રમાણમાંજ પુરુષાર્થ કરવું જોઈએ. કેટલીક વખત પુરુષાર્થનું કળ તરત આવતું નથી. તેનું કારણ આરબ્રહ્મનું વિશેષ બળ છે. બીજી બાબત એ છે કે કેળવણીની પદ્ધતિમાં બાળકની મનોવૃત્તિને અનુકૂળ આપણું શિક્ષણ કરવું જોઈએ અને બહારથી ગમે તેમ સંસ્કાર ભરવા તેને બદલે તેની વૃત્તિને જાગ્રત કરી તે પાતાનાં અવલોકન અને વિચાર મારફત જાતમહેનતથી જ્ઞાન સંપાદન કરે એ વધારે લાભકારક છે. કેળવણીનું ધણું ઉપયોગી સૂત્ર “આંતરમાંથી બહાર” તે આ વિચારનુંજ પરિણામ છે. ઉપર જણાવ્યું છે તેમ મનના સ્વરૂપના ખ્યાલ ઉપર કેળવણીનો હેતુ અને તેની પદ્ધતિનો આધાર છે; તેથી જો બાળકને નિષ્ક્રિય કેવળ જડરૂપ માનીએ તો એ ફલિત થાય છે કે શિક્ષકે વિદ્યાર્થીના મનને બરોબર જાગ્રત કર્યા સિવાય ગમે તેમ બહારથી સંસ્કાર ભરવા જોઈએ ને તેને વિચાર કરતાં શિખવવાને બદલે તેની યાદશક્તિને વધારે કસવાની જરૂર છે. બાણતર કે ગોખણ એ તેનું કળ આવે છે. પણ કેળવણીનો હેતુ એ છે કે બાળક જાતે વસ્તુનું અવલોકન કરવું જોઈએ; તેના ગુણદોષનો વિચાર કરી તેના મુકાબલા અને તક્ષવત ઉપરથી તેને જાતે અનુમાન તારવવાની ટેવ પડવી જોઈએ, ને તે અનુમાનને વ્યવહારમાં મૂકી તેનો સત્ય નિર્ણય કરવો. યથાર્થ જ્ઞાન મેળવવાનો આ સહેલો ને સરળ રસ્તો છે.

મુળજીભાઈ હીરાલાલ ચૌકશી, એમ. એ.

## આબુ પર્વત.

તોરક વૃત્ત.

રચના કંઈ આબુગિરિની કાંઠું, રચના દોડો ચિત્ર વિચિત્ર બાહુ;

રચના રચનારીય કુદ્રતની, બક્ષિસારો શું ગાઉ હું આબુ તપ્પી.

એકત્રીસા સવૈયા અથવા લાવણી.

સ્વસ્થાવ સિદ્ધ આબુ પર્વત આ, રમણીય ને શોભા ધરનાર.

દેવળવાડે એક ખ્યાનનો ભંગ ન કરશે મનોવિકાર;

ત્યારે બાળકનામાં સ્વાભાવિક રીતે શક્તિનાં બીજ અમુક પ્રમાણમાં હોય છે તે ઉપરથી આપણે પુરુષાર્થ તે પારખવેને સફળ કરવા તરફ હોવો જોઈએ, એટલુંજ નહિ પણ તેને અનુકૂળ રહી આપણે આપણી પ્રવૃત્તિ ચલાવવી જોઈએ. જેટલા પ્રમાણમાં પારખવું બળ હોય છે, તેટલા પ્રમાણમાંજ પુરુષાર્થ કરવું જોઈએ. કેટલીક વખત પુરુષાર્થનું ક્ષણ તરત આવતું નથી. તેનું કારણ પ્રારંભનું વિશેષ બળ છે. બીજી બાબત એ છે કે કેળવણીની પદ્ધતિમાં બાળકની મનોવૃત્તિને અનુકૂળ આપણું શિક્ષણ કરવું જોઈએ અને બહારથી ગમે તેમ સંસ્કાર ભરવા તેને બદલે તેની વૃત્તિને જાગ્રત કરી તે પોતાનાં અવલોકન અને વિચાર મારફત જાતમહેનતથી જ્ઞાન સંપાદન કરે એ વધારે લાભકારક છે. કેળવણીનું ઘણું ઉપયોગી સૂત્ર “આંતરમાંથી બહાર” તે આ વિચારનુંજ પરિણામ છે. ઉપર જણાવ્યું છે તેમ મનના સ્વરૂપના ખ્યાલ ઉપર કેળવણીનો હેતુ અને તેની પદ્ધતિનો આધાર છે; તેથી જો બાળમનને નિષ્ક્રિય કેવળ જડરૂપ માનીએ તો એ દુર્લભ થાય છે કે શિક્ષકે વિદ્યાર્થીના મનને બરોબર જાગ્રત કર્યા સિવાય ગમે તેમ બહારથી સંસ્કાર ભરવા જોઈએ ને તેને વિચાર કરતાં શિખવવાને બદલે તેની યાદશક્તિને વધારે કસવાની જરૂર છે. ભણતર કે ગોખણ એ તેનું ક્ષણ આવે છે. પણ કેળવણીનો હેતુ એ છે કે બાળકે જાતે વસ્તુનું અવલોકન કરવું જોઈએ; તેના ગુણદોષનો વિચાર કરી તેના મુકાબલા અને તર્કવત ઉપરથી તેને જાતે અનુમાન તારવવાની ટેવ પડવી જોઈએ, ને તે અનુમાનને વ્યવહારમાં મૂકી તેનો સત્ય નિર્ણય કરવો. યથાર્થ જ્ઞાન મેળવવાનો આ સહેલો ને સરળ રસ્તો છે.

મુળજીભાઈ હીરાલાલ ચૌકશી, એમ. એ.

## આણુ પર્વત.

તોટક વૃત્ત.

રચના કંઈ આણુગિરિની કંઠ, રચના દીર્ઘો ચિત્ર વિચિત્ર બદ્ધ;  
રચના રચનારીય કુદતની, બલિહારો શું ગાઉ હું આણુ તમ્બી.

એકત્રીસા સંઘેયા અથવા લાવણી.

સ્વસ્થ સિદ્ધ આણુ પર્વત આ, રમણીય ને શોભા ધરનાર,  
દેવગણાડે એક પ્યાનનો ભંગ ન કરશે મનોવિહાર;

રમણીય નગે શોભે ચારુ દેવનવાડ તે,

અન્ય દેખાવ આનદી, રસિકો માત્ર જાણુને

૧૩

માર્ગે આશુ તા ૨૦-૩-૦૬

પોપાલાલ કેવળચંદ શાહ.

રાજકોટ.

આખનું વર્ણન.

લખનાર પોપાલાલ કેવળચંદ શાહ. રાજકોટ.

“જો આશુઝરી હાયા, વડે પ્રભુઝરી માયા ”

જે દેવગોએ દુનિયાની પ્રગતે ગિરપકડીને ઉત્તમ નમુનો દેખાડ્યો છે, જે દેવગોએ નકશી કામમા દિંદને સર્વોપરિ ઠરાયુ છે, જે દેવગોનું મતરણીકામ યુરોપના મોટા મોટા શિ પત્તાઓએને સાનદાયર્થ પમાડે છે, જે દેવગોના ગભાર તથા સભામડપ મુસાફર કે યાત્રાગુઓની આખાને યક આપે છે તે દેવગોના દેરા ધગવનારો આશુ પંત્ર અરેખર ખાસ નેવા લાયક છે “હવ્યા કુના જોયુ ભયુ” એ કહેવન સૃષ્ટિસાધર્થથી અકિત થપલા આના અથગો ખરી પાડી આપે છે

વગુપગ તેજપાગના એક દહેરાના મમામડપના ધુમનુ ચિત્ર તો આ આખની કીમીમા હમેશા પ્રતિબિમિત્તર મ્હેરો એ અટોણુ ધુમનો અર્થ ખીતેવા કમગના ગુરુજા જેવો ભાગ નિહાળીને જોવા જેવો છે તેનો કટોગ જેવો વગમેતો ભાગ એવો પાનગો, પારદર્જન, અને બારીકીથી કાન રેનો છે કે તે જોઈને દિંદની તે રખની ઉત્તમ શિપકડીને માટે મો દામાથી ધન્યવાદના ઉદ્ગારો ચનાપામે નીકળી જાય છે, અને જો મ્હાન આનનુ આપણુ નિ પગાનુ મ્હ જાન તે વખતે અખ મણીમા યદ આવે છે તો આખમા એ આનુગ પણુ આડી મ્હ છે

આશુ ઉપરના આખને આન પમાડનારા અને આપણો અકિત કરનારા દેવગોના દેવગોમા નકશી કામ તથા ધાર્મિક દેખવના ચિત્રો ઉપરાંત રણસેત્રના મુહોનુ આનેખન, વહાણવગી અને વ્યાપારીઓને વહાલ ઉપજવનારા ચિત્રો, જગમગી ભરેલા જગત્તા વરાહાગના નિવિષ દેખાવે, સૃષ્ટિસાધર્થને સ્પષ્ટતથી પ્રસિદ્ધ કરનારા ચિત્રો ઇત્યાદિ જોઈ જર્મન અને સંતાસિયન મુસાફરો સ્વપ્થ થઈ ગયા છે તો પગી તેજનાથી વિશેષ માર્-

રમણીય નગે શોભે ચારુ દેવજવાડ તે ;

અન્ય દેખાવ આનંદી, રસિકો માત્ર જાણશે.

૧૩

માઉટ આયુ. તા. ૨૦-૩-૦૯

પોપરલાસ કેવળચંદ શાહ.

રાજકોટ.

આયુનું વર્ણન.

લખનાર પોપરલાસ કેવળચંદ શાહ. રાજકોટ.

“જો આયુઝરી છાયા, વડે પ્રમુઝરી માયા.”

જે દેવજોએ દુનિયાની પ્રગતે શિષ્યકળાને ઉત્તમ નમુનો દેખાડ્યો છે, જે દેવજોએ નકશી કામમાં દિંદને સર્વોપરિ ઠરાવ્યું છે, જે દેવજોનું ક્રાંતરણીકામ યુરોપના મોટા મોટા શિષ્યશાસ્ત્રીઓને સાનંદાશ્ચર્ય પમાડે છે, જે દેવજોના ગહાર તથા સભામંડપ સુસાદર કે યાગાગુઓની આંખોને દંડક આપે છે તે દેવજવાડનાં દેરાં ધરાવનારો આયુ પર્વત ખરેખર ખાસ જોવા લાયક છે. “છવ્વા કરતાં જોયું બહું” એ કહેવન સહિસંદર્ભથી અંકિત થયલાં આવાં રચજો ખરી પાડી આપે છે.

વસ્તુપણ તેજપાળના એક દહેરાના સમામંડપના ધુમટનું ચિત્ર તો આ આંખની કીકીમાં હમેશાં પ્રતિબિંબિતજ રહેયે. એ અટકોત્યુ ધુમટનો અર્ધ ખીલેલા કમળના યુગ્મજા જેવો ભાગ નિહાળીને જોવા જેવો છે. તેનો કટોરા જેવો વળગેલો ભાગ એવો પાનજો, પારદર્શક, અને ખારીકીયી ઝાન-રેલો છે કે તે જોઈને દિંદની તે વખતની ઉત્તમ શિષ્યકળાને માટે મો-દામાંથી ધન્યવાદના ઉદ્ગારો અનાવાસે નીકળી જાય છે, અને જે કદાચ આજનું આપણું શિષ્યકળાનું મંદ જ્ઞાન તે વખતે સરખામણીમાં યાદ આવે છે તો આંખમાં એ આંતુડાં પણ આવી જાય છે.

આયુ ઉપરના આંખને આનંદ પમાડનારાં અને આપણને અંકિત કરનારાં દેલવાડનાં દેવજોમાં નકશી કામ તથા ધાર્મિક દેખવનાં ચિત્રો ઉપરાંત રણસેત્રનાં યુદ્ધોનું આલેખન, વદાણુવટી અને વ્યાપારીઓને વહાલ ઉપજાવનારાં ચિત્રો, જંગલથી બરેલા જંગલના વ્યવહારના વિવિધ દેખાવો, સહિસંદર્ભને સ્પષ્ટતાથી પ્રદર્શિત કરનારાં ચિત્રો છત્યાદિ જોઈ જર્મન અને મહાસિંધન સુસાદરો સ્વપ્ન ચર્ચ ગયા છે તો પછી તેમનાથી વિશેષ કાર્ય-

નીચેની ખીણોનો અને ઝાડ પાનોનો નજરે પડતો મુંદર દેખાવ ઇત્યાદિથી જોનારના મનને એ પર્વત ધણો આનંદદાયક લાગે છે.

આ પર્વત ઉપર બુદ્ધિશાળી ઋષિઓનાં આશ્રમસ્થાનો તથા તીર્થંકર જેવા પવિત્ર પ્રભુઓનાં દેહો આવીએ છે અને હાલ તે રજપુતાનાના આનંદેશભાઈ એન્ટ ટુ ધિ ગવર્નર જનરલનું હેડક્વાર્ટર હોઈ અંગ્રેજ સરકારના ડાહ્યા ડાહ્યા અમલદારો તથા રજપુતાનાના રાજાઓ ઉતાળામાં ત્યાં આવી રહે છે.

આશુ પર્વત પુરાણી અને પવિત્ર જગાઓથી ભરેલો છે. પ્રાચીનકાળમાં દેવતાઓ આ પર્વત ઉપર રહેતા હતા અને જ્યારે અય્યગમદના ઊંચા ભાગ ઉપર આવેલા પવિત્ર તળાવને કાંઈ આશ્રય લઈ સાં ત્યાં રહેતા હતા ત્યારે ઋષિઓ, ભક્તો, અને સતો ગુરુઓમાં તથા ઐકાનિક જગ્યાઓમાં ભજનકીર્તનમાં તત્ત્વચિંતનમાં અને ધ્યાનપથશ્યામાં પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરતા. આ પ્રમાણે આશુ જેમ તત્ત્વચિંતનમાં રાચી રહેલા તીર્થંકરોના યાત્રાસ્થળ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું છે તેમ તે જૂના વખતમાં દેવતાઓના સામાન્ય રહેઠાણ તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ થયું છે.

આ પર્વતની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં એક પૌરાણિક દંતકથા એવી છે કે હાલ આશુ પર્વત જે જગ્યાએ ઊભો છે તે જગ્યા શિવજીને બહુ વહાલી હતી અને સુવર્ણયુગમાં હિંદુઓના તેત્રીશ કરોડ દેવતાઓ ત્યાં આનંદમંગળ કરવા આવતા. અરવલીથી જૂટી પડેલી એ જગ્યાએ એક સપાટ મેદાન હતું અને તેમાં તાગ નહિ આવી શકે એવી ઉંડાઈની એક મોટી કાંટ હતી. એક દિવસ વસિષ્ઠ મુનિની કામધેનુ ગાય તે તરફ ગઈ અને તે કાંટમાં પડી ગઈ. તેને બહાર કાઢવા મુનિજી એ વખતે પવિત્ર સરસ્વતી નદીની સહાય માગી. સરસ્વતી નદી ત્યાં આવી અને ચમત્કારી રીતે જગ એ કાંટમાં જલોછદ્ર ઉપર થઈને વહેવા લાગ્યું. તે જગમાં એ ગાય જમીન ઉપર આવી. ફરીથી આવો કાંઈ બાવ ન બને માટે હમેશની એ મુરકલી દૂર કરવા મુનિજી શિવજીને અરજ કરી. શિવજીએ દિમાલપના માલિક દિમાલ્યજીને અરજ કરવા કહ્યું. વસિષ્ઠ તે પ્રમાણે કહ્યું. દિમાલ્યજી તેની વિનયિ રવીંદારી અને પોતાના અય્યગ પુત્રોને બોલાવી કહ્યું કે અરવલી પાસેના સપાટ મેદાન પર પડેલી જાડી કાંટ પુરી ત્યાં જગાને મારો કયો પુત્ર રાજ



નીચેની ખીણોનો અને ઝાડ પાનોનો નજરે પડતો સુંદર દેખાવ ઇત્યાદિથી જોનારના મનને એ પર્વત ધણો આનંદદાયક લાગે છે.

આ પર્વત ઉપર શુદ્ધિશાળી ઋષિઓનાં આશ્રમસ્થાનો તથા તીર્થંકર જેવા પવિત્ર પ્રભુઓનાં દેશો આવેલાં છે અને હાલ તે રજપુતાનાના આનંદગૃહ એબંટ દુધિ ગવર્નર જનરલનું હેડક્વાર્ટર હોઈ અંગ્રેજ સરકારના ડાહ્યા ડાહ્યા અમલદારો તથા રજપુતાનાના રાજાઓ ઉનાળામાં ત્યાં આવી રહે છે.

આશુ પર્વત પુરાણી અને પવિત્ર જગાઓથી ભરેલો છે. પ્રાચીનકાળમાં દેવતાઓ આ પર્વત ઉપર રહેતા હતા અને જ્યારે અયથગદના ઊંચા ભાગ ઉપર આવેલા પવિત્ર તળાવને કાંઈ આશ્રય લઈ સાં જ્યારે ઉઠાવતા હાથે ઋષિઓ, ભક્તો, અને સંતો ગુફાઓમાં તથા એકાંતિક જગ્યાઓમાં ભજનકીર્તનમાં તત્ત્વચિંતનમાં અને ધ્યાનપથર્થમાં પોતાનો કાળ નિર્જનન કરતા. આ પ્રમાણે આશુ જેમ તત્ત્વચિંતનમાં રાચી રહેલા તીર્થંકરોના યાત્રાસ્થળ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલું છે તેમ તે જૂના વખતમાં દેવતાઓના સામાન્ય રહેઠાણ તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ થયેલું છે.

આ પર્વતની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં એક પૌરાણિક દંતકથા એવી છે કે હાલ આશુ પર્વત જે જગ્યાએ જિભો છે તે જગ્યા શિવજીને બહુ પહાડી હતી અને મુશ્કેલીયુગમાં હિંદુઓના તેત્રીશ કરોડ દેવતાઓ ત્યાં આનંદમંગળ કરવા આવતા. અરવલીથી ખૂટી પડેલી એ જગ્યાએ એક સપાટ મેદાન હતું અને તેમાં તાગ નહિ આવી શકે એવી ઉંડાઈની એક મોટી કાંટ હતી. એક દિવસ વસિષ્ઠ મુનિની કામધેતુ ગાય તે તરફ ગઈ અને તે કાંટમાં પડી ગઈ. તેને બહાર કાઢવા મુનિએ એ વખતે પવિત્ર સરસ્વતી નદીની સહાય માગી. સરસ્વતી નદી ત્યાં આવી અને અમરદારી રીતે જળ એ કાંટમાં ઇલોછડ ઉપર થઈને વહેવા લાગ્યું. તે જળમાં એ ગાય જમીન ઉપર આવી. ફરીથી આવે કાંઈ બાવ ન બને માટે હમેશની એ મુશ્કેલી દૂર કરવા મુનિએ શિવજીને અરજ કરી. શિવજીએ હિમાલયના માત્રિક દિ-માયજીને અરજ કરવા કહ્યું. વસિષ્ઠે તે પ્રમાણે કહ્યું. દિમાયજી તેની વિનંતિ સ્વીકારી અને પોતાના અયથ પુત્રોને બોલાવી કહ્યું કે અરવલી પાસેના સપાટ મેદાન પર પડેલી ઊંડી કાંટ પુરી ત્યાં જ્યાં મારે કયો પુત્ર રાજ

## રેલાવૃત.

આલો મિત્રો આજ, આપણે ગમ્મન કરીએ;  
આખો આજ જુગોળ, નિર્ભા દિગ્વર્ણન કરીએ. ૧

અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ કુદરત.

જગકર્તાએ જુઓ, કરી છે રચના કેવી ?

કે રચન અધિક ઉદાર, કયાંક કંજુસના તેવી. ॥ ૨ ॥

વળી કહિ જન વ્યવહાર-તણી સગવડ બહુ આપી;

બીજે પર્વત તણી, આડ નાખી ઊઘાપી. ॥ ૩ ॥

પૂર્વે દિશાનો દિગ્પાળ પૂર્વ ગોળાર્ધનું વર્ણન કરે છે.

અમે ઋપૂર્વ દિગ્પાળ, પૂર્વ ગોળાર્ધ ફરીને;

વરીએ મુગુશો સર્વ, મુસાફરી લક્ષ ધરીને. ॥ ૪ ॥

આ ઊગમતો સૂર્ય, દિશાને છે દીપાવે;

તે ગમ જતાં સદા, બહુ આનંદ અપાવે. ॥ ૫ ॥

બધા દરતાં પાસિદિક મોટા, છતાં તે તોફાની નથી.

મોટા પાસિદિક, મહાસાગર જગ માંહી;

પણ તે શાન્ત જણાય, મહા-ગુણ વ્યમ જન માંહી. ॥ ૬ ॥

આ પામેનો ખડ, એશિઆ સૌથી મોટા;

વરતી ને વિસ્તાર વિશે, બીજે નહિ જોટા. ॥ ૭ ॥

હિન્દનું કુદરતી રક્ષણ.

આખી દુનિયા માંય, હિમાલય પર્વત ઊંચો,

ખરફ તણો ભાર, દાંતનો વાળે ફૂંચો. ॥ ૮ ॥

\*અંતેને દિગ્પાળ કહેલા છે. પ્રથમ જાને સાથે ગાય છે. અને ચોથી કડીથી પૂર્વનો દિગ્પાળ પૂર્વ ગોળાર્ધનું મંદિર વર્ણન કરે છે, પૉઈન્ટર વડે અને ચોથાથી પોનાનું કામ બતાવે છે, ત્યાંમુધી-પશ્ચિમનો દિગ્પાળ જરા દૂર ઊભોજો નિરીક્ષણ કરતો દોષ તેવા દેખાવ કરે છે.

૧ કોઈ રચનમાં સોના રૂપાની કે હીરાની ખજો હોય છે-અને બીજે રચને મુદ્દલ મીઠું પાણી પણ મળતું નથી.

૨ વેપારની સગવડ મારે મહાસાગર. બીજે દેશો વચ્ચે પર્વતો આવેલા હતાથી એ સગવડ બંધ થઈ છે.

૩ પૂર્વદિશાનો ( પૂર્વ ગોળાર્ધ ) નો દિગ્પાળ ( મુસાફર ).

## રોલાવૃત.

આલો મિત્રો આજ, આપણે ગમ્મન કરીએ;  
આખો આજ બુગોળ, નિર્ખા દિગ્વર્ણન કરીએ. ૧

અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ કુદરત.

જગકર્તાએ બુઝો, કરી છે રચના કેવી ?

કો સ્થળ અધિક ઉદાર, કયાંક કંઞસતા તેવી. ॥ ૨ ॥

વળી કહિ જન વ્યવહાર-તણી સગવડ બહુ આપી;

ખીજે પર્વત તણી, આડ નાખી ઊઘાપી. ॥ ૩ ॥

પૂર્વ દિશાનો દિગ્પાળ પૂર્વ ગોળાર્ધનું વર્ણન કરે છે.

અમો સૂર્ય દિગ્પાળ, પૂર્વ ગોળાર્ધ ફરીને;

વડીએ સૂર્યશો સર્વ, મુસાફરી લક્ષ ધરીને. ॥ ૪ ॥

આ ઊગમતો સૂર્ય, દિશાને છે દીપાવે;

તે ગમ જતાં સદા, બહુ આનંદ અપાવે. ॥ ૫ ॥

બંધા કરતાં પાસિદિક મોટો, છતાં તે તોફાની નથી.

મોટો પાસિદિક, મહાસાગર જગ માંહી ;

પણ તે શાન્ત જણાય, મહા-ગુણ વ્યમજન માંહી. ॥ ૬ ॥

આ પામેનો ખંડ, ઓશિયા સૌથી મોટો ;

વસતી ને વિસ્તાર વિશે, ખીજે નહિ જોટો. ॥ ૭ ॥

હિન્દનું કુદરતી રક્ષણ.

આખી દુનિયા માંય, હિમાલય પર્વત ઊંચો,

બરફ તણો ભંડાર, દાંતનો વાળે ફૂંચો. ॥ ૮ ॥

જનને દિગ્પાળ કહેવા છે. પ્રથમ બંને સાથે ગાય છે. અને એથી કડીથી પૂર્વનો દિગ્પાળ પૂર્વ ગોળાર્ધનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરે છે, પૌષ્ટિક વડે અને એજાથી પોનાનું કામ બજાવે છે, ત્યાંસુધી-પશ્ચિમનો દિગ્પાળ જરા દૂર ઊભોશિનો નિરીક્ષણ કરતો હોય તેવો દેખાવ કરે છે.

૧ કાર્ક સ્થળમાં સોના રૂપાની કે હીરાની ખણી હોય છે-અને ખીજે સ્થળે મુદ્દલ મીઠું પાણી પણ મળતું નથી.

૨ વેપારની સગવડ માટે મહાસાગર. ખીજે કેદાએ વચ્ચે પર્વતો આવેલા હેતાથી એ સગવડ બંધ થઈ છે.

૩ પૂર્વદિશાનો ( પૂર્વ ગોળાર્ધ ) નો દિગ્પાળ ( મુસાફર ).

તાતારી લય થકી, લીત બાંધી મોટી છે ;  
 ન મળે બીજે ક્યાંઈ, ખાઈ એવી ખોદી છે. ॥ ૧૮ ॥  
 ચીનનો હુન્નર જૂના વખતથી જાણીતો છે. એ દેશે અગમચેતી વાપર  
 શત્રુને અટકાવવા કોટ બાંધી ખાઈ ખોદેલી હજી મોજુદ છે.

ખલાસી-હોકાયત્ર, કળા સૌ પહેલી અહીંથી,  
 દાંતનું કોતરકામ, ચીન વાસણ પણ જહીંથી. ॥ ૧૯ ॥  
 આર્યભૂમિ કે હિન્દ, દેશ છે બહુ રસાળો;  
 હીરા મોતી અને, ખેતીમાં અનિ કસાળો. ॥ ૨૦ ॥  
 મુખઈ મોટું શહેર, એશિયા માંહી ગણાતું;  
 વેપારીના યોગ વડે, બહુ જે વખણાતું. ॥ ૨૧ ॥  
 ન્યોતિપીઓ અને પંડિતોનું ખાસ સ્થાન.

ઉજ્જન ન્યોતિપીઆર્ય, પહેલુ રેખાંશ ગણે છે ;  
 વિક્રમ કેરું શહેર, ઘણુ પ્રખ્યાત ઠરે છે. ॥ ૨૨ ॥  
 કુદરતની કૃપા.

એરાપુંજ અહીં, અધિક વરસાદ પડે છે;  
 પત્તા ને દક્ષિણ, હીરા માણેક જડે છે. ॥ ૨૩ ॥  
 જૂની કારીગરીવાળું દિલ્હી ને તેનો છર્ણોદ્ધાર.

દિલ્હી હિન્દનું તખ્ત, ઓળખાતુ મોગલથી ;  
 જોવા જેવું બન્યું, કૈસરે હિન્દ અમલથી. ॥ ૨૪ ॥

હિન્દનું હાલનું પાવતખત.  
 હુગલી તીરે રાજ્ય, રકુ 'શોભે કલકત્તા ;  
 હિન્દ તણા હાકેમ, ગવર્નર જનરલ સત્તા. ॥ ૨૫ ॥  
 આન્દામાનમાં પોર્તુગેસ.

સમુદ્ર પારની સમ, કહે કોઈ કાળું પાણી ;  
 આ પોર્ટુગેસ તે આજ, સમની હદ ન્યાં વાળી. ॥ ૨૬ ॥

સિલોન, લંકા, કે સિંહલદ્વીપ.  
 સિલોન લંકા જુઓ, બેટ છે જે સોનાળો ;  
 રાવણુ કેરો દ્વીપ, કીમતી નીપજ વાળો. ॥ ૨૭ ॥

( અપૂર્ણ )

તાતારી લય થકી, લીંત બાંધી મોટી છે ;  
 ન મજે બીજે ક્યાંઈ, ખાઈ એવી ખોદી છે. ॥ ૧૮ ॥  
 ચીનનો હુન્નર જૂના વખતથી જાણીતો છે. એ દેશે અગમચેતી વાપરી  
 શત્રુને અટકાવવા કોટ બાંધી ખાઈ ખોદેલી હજી મોજુદ છે.

ખલાસી-હોકાયંત્ર, કળા સૌ પહેલી અહીંથી,  
 દાંતનું કોતરકામ, ચીન વાસણ પણ જહીંથી. ॥ ૧૯ ॥  
 આર્યભૂમિ કે હિન્દ, દેશ છે બહુ રસાળો;  
 હીરા મોતી અને, ખેતીમાં અનિ કસાળો. ॥ ૨૦ ॥  
 મુંબઈ મોટું શહેર, એશિયા માંહી ગણાતું;  
 વેપારીના યોગ વડે, બહુ જે વખણાતું. ॥ ૨૧ ॥

બ્યોતિધીઓ અને પંડિતોનું ખાસ સ્થાન.

ઉજ્જન ૧ બ્યોતિધીઆર્ય, પહેલું રેખાંશ ગણે છે ;  
 વિક્રમ કેરું શહેર, ઘણું પ્રખ્યાત ઠરે છે. ॥ ૨૨ ॥

કુદરતની કૃપા.

ચેરાપુંછ અહીં, અધિક વરસાદ પડે છે ;  
 પત્રા ને દક્ષિણ, હીરા માણેક જડે છે. ॥ ૨૩ ॥

જૂની કારીગરીવાળું દિંદી ને તેનો જીર્ણોદ્ધાર.

દિંદી હિન્દનું તખ્ત, ઓળખાતું મોગલથી ;  
 જેવા જેવું બન્યું, કૈસરે હિન્દ ચમલથી. ॥ ૨૪ ॥

હિન્દનું હાલનું પાવતખત.

હુગલી તીરે રાત્ર્ય, રડું શેભે કલકતા ;  
 હિન્દ તણા હાકેમ, ગવર્નર જનરલ સત્તા. ॥ ૨૫ ॥

આન્દામાનમાં પોર્ટબ્લેર.

સમુદ્ર પારની સળ, કહે કોઈ કાળું પાણી ;  
 આ પોર્ટબ્લેર તે આજ, સમર્પા હદ ન્યાં વાળાં. ॥ ૨૬ ॥

સિલોન, લંકા, કે સિંહલદ્વીપ.

સિલોન લંકા જુઓ, ખેટ છે જે સોનાળો ;  
 રાવણ કેરો દ્વીપ, કીમતી નીપજ વાળો. ॥ ૨૭ ॥

( અપૂર્ણ )

દશકોઈ મોજે ધસનપુરની લોકલ બોર્ડ સ્કૂલનો આસિસ્ટન્ટ માસ્ટર નાનાલાલ મહાશંકર ગયે વર્ષે નાડયાદ મધ્યસ્થળે લેવાયેલી વર્નાક્યુલર ક્લાઇનલ પરીક્ષામાં મણિલાલ લલ્લુભાઈને બદલે બેઠો હતો. બંનેના ઉપર કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું, અને તા. ૨૪ મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ને રોજ બંને ગુનેગાર કર્યા હતા; નાનાલાલ મહાશંકર ઇડિયન પીનલ કોડના સેક્શન ૪૧૯ તથા ૪૬૫ મુજબ, અને મણિલાલ લલ્લુભાઈ એજ કોડના સેક્શન ૪૧૯, ૪૬૫-૧૦૯, ૪૬૮, અને ૪૭૧ મુજબ. નાનાલાલ મહાશંકરને દરેક સેક્શન મુજબ ત્રણ મહિનાની સાદી કેદની, અને મણિલાલ લલ્લુભાઈને દરેક સેક્શન મુજબ નવ મહિનાની સખત મજુરી સાથેની કેદની સજા થઈ છે. બંનેની બાબતમાં સજા સાથે લગી ભોગવવાની છે.

નાનાલાલ મહાશંકરને નોકરી પરથી દૂર કર્યાની તારીખથી ખાતા માંથી ખર્તરફ કરવામાં આવ્યો છે, અને સરકારે મંજૂર કરેલી કોઈ પણ નિશાળમાં તેને ફરીથી નોકર રાખવામાં નહિ આવે.

અમદાવાદ,  
સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧.

}

F. W. Marrs.  
Ag. Educational Inspector.  
N. D.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૭૭૫૮ ઉપરથી ).

ભૂગોળવિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો ( તેમાં મૂકેલા શુદ્ધિપત્ર સાથેના ) ભાગ પ્રહેલાની રૂ. ૦-૩-૦ ની કિંમતવાળી ૧૯૧૧ ની આવૃત્તિ બીજી, તથા આરો-અવિદ્યાની રૂ. ૦-૧-૩ ની કિંમતવાળી ૧૯૧૧ ની વચગાળે કાઢેલી વધારાની આવૃત્તિ મહેરબાન ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન તરફથી મંજૂર થઈ છે; અને મેશર્સ. ચિમનલાલ ચુનીલાલની કંપનીને એ ચોપડીઓ નિશાળોમાં તથા જાહેરમાં આપવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે.

( સહી ) F. W. Marrs,  
Ag. Educational Inspector,  
N. D.

દશકોઈ મોજે ઇસનપુરની લોકલ બોર્ડ સ્કૂલનો આસિસ્ટન્ટ માસ્ટર નાનાલાલ મહાશંકર ગયે વર્ષે નાંડયાદ મધ્યસ્થળે લેવાયલી વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં મણિલાલ લલ્લુભાઈને બદલે બેઠો હતો. બંનેના ઉપર કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું, અને તા. ૨૪ મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ને રોજ બંને ગુનેગાર કર્યા હતા; નાનાલાલ મહાશંકર ઇડિયન પીનલ કોડના સેક્શન ૪૧૯ તથા ૪૬૫ મુજબ, અને મણિલાલ લલ્લુભાઈ એજ કોડના સેક્શન ૪૧૯, ૪૬૫-૧૦૯, ૪૬૮, અને ૪૭૧ મુજબ. નાનાલાલ મહાશંકરને દરેક સેક્શન મુજબ ત્રણ મહિનાની સાદી કેદની, અને મણિલાલ લલ્લુભાઈને દરેક સેક્શન મુજબ નવ મહિનાની સખત મજુરી સાથેની કેદની સજા થઈ છે. બંનેની બાબતમાં સજા સાથે લગી લોગવવાની છે.

નાનાલાલ મહાશંકરને નોકરી પરથી દૂર કર્યાની તારીખથી ખાતા માંથી ખર્તરફ કરવામાં આવ્યો છે, અને સરકારે મંજૂર કરેલી કોઈ પણ નિશાળમાં તેને ફરીથી નોકર રાખવામાં નહિ આવે.

અમદાવાદ,  
સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧.

}

F. W. Marrs.  
Ag. Educational Inspector.  
N. D.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૭૭૫૮ ઉપરથી ).

ભૂગોળવિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો ( તેમાં મૂકેલા શુદ્ધિપત્ર સાથેના ) ભાગ પહેલાની ર. ૦-૩-૦ ની કિંમતવાળી ૧૯૧૧ ની આવૃત્તિ બીજી, તથા આરો-અવિદ્યાની રા. ૦-૧-૩ ની કિંમતવાળી ૧૯૧૧ ની વચગાળે કોલેજી વધારાની આવૃત્તિ મહેરબાન ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન તરફથી મંજૂર થઈ છે; અને મેશર્સ. ચિમનલાલ ત્રુતિલાલની કંપનીને એ ચોપડીઓ નિશાળોમાં તથા જાહેરમાં આપવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે.

( સહી ) F. W. Marrs,  
Ag. Educational Inspector,  
N. D.

કોઝાય રફૂલ—માંડવીના શેઠ તેમીદાશ હેમરાજના પુત્ર બીમજીએ ઇનામ  
વહુચું રૂ. ૩૯—૮—૦ સુંદરા કન્યાશાળા—શેઠ ખોજ લખુભાઈ અ-  
ખુલા ઇનામ રૂ. ૧૧—૮—૦ ગોવરા રફૂલ—માંડવીના શા. મૂળજી  
મેઘજી ઇનામ રૂ. ૧૩—૪—૦ અંગર રફૂલ તથા નાઇટ રફૂલ—  
દોશી મોણીસિંહ હરખચંદ ઇનામ રૂ. ૬—૦—૦

ભારત વિભાગ—મ્યુ. છીપવાડ રફૂલ શેઠ નરબેરામ કપુરચંદ  
રૂ. ૯—૮—૦, શેઠ તાથુભાઈ માણેકચંદ રૂ. ૯—૮—૦, રા. ગોરધનદાસ,  
લક્ષ્મણદાસ રૂ. ૮—૧૨—૦, રા. મહમદજી કાળાભાઈ રૂ. ૪) રા. લાલ-  
ભાઈ ગોવિંદભાઈ રૂ. ૩) તથા જુદા જુદા ગૃહસ્થો રૂ. ૮) ઇનામ તથા  
પરખ સારૂ વાસણ. કુંકરનાડા—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રૂ. ૧૨) રફૂલના મળી.  
સુરત વિભાગ—

સુરત-નદરાકર કન્યાશાળા—શેઠ રોખવલાલ વળેચંદ રૂ. ૩) પ-  
તાસાં, મ્યુ. નં. ૧૨—શેઠ અહમદ મુસાજી રૂ. ૧૮) પેડા, તથા રૂ. ૧૫)  
સંગ્રહસ્થવા સારૂ શેઠ. અહમદ મુલેમાન રૂ. ૪—૧૦—૦ મીડાઈ તથા રૂ.  
૨—૧૪—૦ મ્યુઝીઅમની ચીબે સારૂ.

અમદાવાદ વિભાગ—

અમદાવાદ—મ્યુ. રફૂ. નં. ૨ સોમનાથ જીવરદાસ રૂ. ૧૧—૧૨—૦  
નાંદીના મેડલ, મ્યુ. રફૂ. નં. ૧૧ પરિખ. કેવળદાસ ત્રીભોવનદાસ રૂ.  
૫—૧૨—૦ મીડાઈ, રફૂ. નં. ૨૫ ફરીદુદ્દીન હિસામુદ્દિન ચીશતી રૂ. ૧૦)  
ઇનામ, રફૂ. નં. ૪૬ રફૂલ કમિટિના મેમ્બર રૂ. ૪—૪—૦ ઇનામ.  
રાજપીપળા વિભાગ—

કંરોડા—રા. કેસુર દાજીભાઈ રૂ. ૫—૨—૯ ચેાપડીઓ, ઓળી-  
ગામ—અમીન દાદાભાઈ ઉમેદભાઈ રૂ. ૧૧—૮—૯, અમીન ડાયાભાઈ ઓ-  
તમભાઈ રૂ. ૫) કાપડ-શાકર-લાઇરસ—કન્યાશાળા પા. અમીન ગોર્ધન-  
ભાઈ ગોપાળભાઈ રૂ. ૧૫) ઇનામ.

કંઈયાવાડ વિભાગ—

સુંદા—ગામલોડા રૂ. ૧૬—૮—૯ ઇનામ, સાકર, રૂ. ૨૪) રફૂલ જ-  
માડી તથા કાપડ.



કોડાય રફૂલ—માંડવીના શેઠ નેમીદાસ હેમરાજના પુત્ર બીમજીએ ઇનામ  
વહેચ્યું રૂ. ૩૯—૮—૦ સુંદરા કન્યાશાળા—શેઠ જોગ લખુભાઈ અ-  
બ્દુલા ઇનામ રૂ. ૧૧—૮—૦ ગોંધરા રફૂલ—માંડવીના શા. મૂળજી  
મેઘજી ઇનામ રૂ. ૧૩—૪—૦ અંગાર રફૂલ તથા નાઇટ રફૂલ—  
દોશી મોણસિંહ હરખચંદ ઇનામ રૂ. ૬—૦—૦

ભરૂચ વિભાગ—મ્યુ. છીપવાડ રફૂલ શેઠ નરભેરામ કપુરચંદ  
રૂ. ૯—૮—૦, શેઠ નાયુભાઈ માણેકચંદ રૂ. ૯—૮—૦, રા. ગોરધનદાસ,  
લક્ષ્મણદાસ રૂ. ૮—૧૨—૦, રા. મહમદજી કાજાભાઈ રૂ. ૪) રા. લાલ-  
ભાઈ ગોવિંદભાઈ રૂ. ૩) તથા જુદા જુદા ગૃહસ્થો રૂ. ૮) ઇનામ તથા  
પરમ સારૂ વાસણ. કુંકરવાડા—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રૂ. ૧૨) રફૂલના મળી  
સુરત વિભાગ—

સુરત—નંદશાહર કન્યાશાળા—શેઠ રીખવલાલ વજ્રેચંદ રૂ. ૩) પ-  
તાસાં, મ્યુ. નં. ૧૧—શેઠ અહમદ મુસાજી રૂ. ૧૮) પેંડા, તથા રૂ. ૧૫)  
સંગ્રહસ્થના સારૂ શેઠ. અહમદ મુલેમાન રૂ. ૪—૧૦—૦ મીઠાઈ તથા રૂ.  
૨—૧૪—૦ મ્યુઝીઅમની ચીજો સારૂ.

અમદાવાદ વિભાગ—

અમદાવાદ—મ્યુ. રફૂ નં. ૨ સોમનાથ જુધરદાસ રૂ. ૧૧—૧૨—૦  
ચાંદીના મેડલ, મ્યુ. રફૂ. નં. ૧૧ પરિખ. ટ્રવગદાસ ત્રીભોવનદાસ રૂ.  
૫—૧૨—૦ મીઠાઈ, રફૂ. નં. ૨૫ ફરીદુદ્દીન હિસામુદ્દિન ચીશતી રૂ. ૧૦)  
ઇનામ, રફૂ નં. ૪૬ સ્કુલ કમિટીના મેમ્બર રૂ. ૪—૪—૦ ઇનામ.  
રાજપીપળા વિભાગ—

કરંડા—રા. કેસુર દાજીભાઈ રૂ. ૫—૨—૯ ચોપડીઓ, ઓળી-  
ગામ—અમીન દાદાભાઈ ઉમેદશાઈ રૂ. ૧૧—૮—૯, અમીન ડાયાભાઈ ઓ-  
પમશાઈ રૂ. ૫) કાપડ-શાહર-જાહરસ—કન્યાશાળા પા. અમીન ગોર્ધન-  
ભાઈ ગોપાળભાઈ રૂ. ૧૫) ઇનામ.

કાંઠયાવાડ વિભાગ—

ગુંદા—ગામલેકો રૂ. ૧૬—૮—૯ ઇનામ, સાકર, રૂ. ૨૪) રફૂલ જ-  
માડી તથા કાપડ.

ટેકસ્ટ-બુક્સો પર પુસ્તક કમિશન આપનારની  
મુખ્ય ઑફીસમાં એકજ પત્ર લખી

“ એ માટે સૂચીપત્ર ”

મહત્ત

મહત્ત, મંગાવો.

વળ શિક્ષકોને વિગતિ જે નવા ચોરસ સુલગની નવી ટેકસ્ટ બુક્સો,  
ઇનામ તથા લાયઝેરીમાં લેઇતી બુક્સો, કિન્ડરગાર્ટન તથા હાઇગ  
બુક્સો, હાઇગતો સામાન, મોટા તથા નાના ફૂગીન નેક્રોસાઓ,  
સવળી નવની કોપીબુક્સો, પેન્સિલ, ટોલર, કાર્બનના રીમ એક્સસાઇઝ  
હવે એને હારે વિગેરે સ્ટેશનરિ અમારી પામેથી હાથેથી વિતરિતી મળે  
છે. જહાર જામયો ચોરસ મોહવનાર શિક્ષકોના ચોરસ પર પુરક લે  
છે, સુચના મુજબ કામ કરી, સ્વેચ્છા ઉપજાવી, નવુના આદક કરવા માગીએ  
છીએ, વળી ટેકસ્ટ તથા ઇનામ બુક્સો તેના કર્તાઓ પામેથી લોટ બંધ ખરીદ  
કરીએ છીએ; ને તે સળબચીજ શિક્ષકોને જાનઓ કરતાં અમને પુસ્તક કમિશન  
આપતું ફાવે છે માટે હવેથી તમારો બુક્સોનો ચોરસ તમામ નવતાં પુસ્તકો  
મફાવતથી વેચનારની આ મુખ્ય ઑફીસ પર મોકલી આપો માતીલાલ  
મગનલાલ શાહ-તમામ નવના પુસ્તકો વેચનાર, રીચાર્જ-અર્મદાવાદ.

જાહેર ખબર.

આચાર્યશ્રી ઍન્ડ બ્રધર્સ કા. તારાપુર ( ખંભાત ) માં નિરાજોમાં  
આલની ઇંગ્લેજ તથા સુલગની ચોપડીઓ તથા ઝેનરની માલ વગેરે સામ  
કમિશનથી આપે છે તે તમ્હે દરેક મહેતાઇ ખ્યાલ આપશે. ૧૦૨

જાહેર ખબર.

દરજીનામું, ડી. ઁ. પો. ઁ. વ્યાયામકળાશાસન, વિગ્રા  
ઠગપ, ડી. ૨૨) પો. ઁ. ફોલિડ ધોરણ તખ્તા પ, સાઝી, મગજ  
ને, દેશી કમરન, ૮ ની ડી. ૩. વા, પો. ઁ. કપડાવાળો દર ૩. ૦. કમિ.  
૨૫. અર્મદાવાદ ચીમન સુ. કં, લક્ષ્ય બાંધિયાલ ઇંગેન દેસાઈ, મુરત  
કરચનદાસ નારજાલ, મુંબાઈએન એમ, ત્રિપાઠી, જુનાગઢ નાથા બગાન  
છગનલાલ લલ્લુલાઈ શાહ વડોદરા.

ટેકસ્ટ બુક્સો પર પુસ્તક કમિશન આપનારની  
મુખ્ય ઓફીસમાં એક જ પત્ર લખી

“ અમારું મૂલ્યપત્ર ”

મફત

મફત મંગાવો.

વળી શિક્ષકોને વિનંતિ છે તથા ધોરણ સુલભની નવી ટેકસ્ટ બુક્સો, ઇત્યાદિ તથા લાયબ્રેરીમાં લેઈતી બુક્સો, કિન્ડરગાર્ટન તથા હાઈસ્કૂલ બુક્સો, હાઈગતો સામાન, મોટા તથા નાના રૂબીન નકશાઓ, સંખ્યા નવની કોપીબુક્સો, પેન્સિલ, દોહર, કાગળના રીમ એક્સસાઈઝ દલકી અને લોરે વિગેરે સ્ટેશનરિ અમારી પાસેથી હાથેથી કિંમતી મળે છે. જહાર જામયો ચોરડર મોક્ષનાર શિક્ષકોના ઓફીસ પર પુસ્તક વાંચ, સુરના સુલભ કામ કરી, સંતોષ હપતથી, તથાના આદક કરવા માગીએ છીએ, વળી ટેકસ્ટ તથા ઇત્યાદિ બુક્સો તેના કૃતિઓ પાસેથી લોઈ બધ ખરીદ કરીએ છીએ; ને તે સળખથી શિક્ષકોને જાન્યો કરતાં અમને પુસ્તક કમિશન આપતું ફાવે છે. માટે દલેથી તમારો બુક્સોનો ચોરડર તમામ નવનો પુસ્તકો ક્રિયાતથી વેચનારની આ મુખ્ય ઓફીસ પર મોકલી આપો. મોતીલાલ મંગલલાલ શાહ-તમામ નવનો પુસ્તકો વેચનાર, રીચીશ-અમદાવાદ.

જાહેર ખબર.

આચાર્ય ઍન્ડ અધર્સ કુ. તારાપુર ( ખંભાત ) માં નિત્યોર્મી ચાલતી ઇમેજ તથા રાજાતી ચોપડીઓ તથા સ્ટેશનરી માંથી જગેર સાત કમિશનથી આપે છે તે તરફ દરેક મહેતાઈ ધ્યાન આપશે.

જાહેર ખબર.

દશીનામું, શ્રી. ૦) ત્રી, પો. ૦) ના. વ્યાયામકોમાંથી, વિવો ૪૩૫, શ્રી. ૨ ૨) પો. ૦) ના. ફોલ્ડ ધોરણ તખ્તા ૫, લાકડી, મગજ નેન્ડેથી કસરત, ૮ ની કી. ૨. વા, પો. ૦) ના. કપડાવાળો દર ૨. ૦૧ કમિ. ૨૫. અમદાવાદ ચીમન સુ. ૬, લાંચ ગામિયાં હાગેન દેસાઈ, મુરત કરસનદાસ નારણદાસ, મુખ્ય ઍન એમ, ત્રિપાઠી, જુનાગઢ નાથા ભરાન છગનલાલ લલ્લુલાઈ શાહ વડોદરા.

## સૂચના.

પત્ર સંબંધી લખાણ—એડિટર તરફ મોકલવું જાપવા મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ મોખ્ખે અક્ષરે લખવું. જાપવા યોગ્ય લાગશે તો જાપાને નહિ પસંદ ફરેતો લેખો દિલ્લ મોકલો હશે તો પાછો મોકલવામા આવશે.

મનિ, ઓફિસ—રૂપન પર ગામ કે શહેરનું ઠેકાણું સ્પષ્ટ લખવું, તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિયામો હોય તો નિયામનો નગર તથા શાખાપત્ર ઓફિસ તરફથી અપાયેલો સરનામાની લેખલ ઉપરતો નગર લખવો.

લેવાજમ—વરસ એવનો રા ૧-૦-૦, ટપાલ સાથે. ફસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કૉલરો પાસે ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૦-૧૨-૦ લેવામાં આવશે.

લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈમા લેવાની ખુશી હશે તો દૂર પાછેને પાને શ. બા આપનામા આવશે સમાપ્ત માટે કંઈ આપવામા નહિ આવે.

બહાર અગરના લાવ.

રૂપીઆ એકની ૩ લીટી પ્રમાણે-દમથી વધારે લીટીઓ માટે ૧) ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે બાર મારા લખી લાગતાંયટ હશે તો ખરેલો મહિને પૂરો ચાર્જ અને પછી અગીઆર માસ લગી દર માસે ૬ ચાર્જ પાડે. ત્રણ માસ માટે પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી દરેક માસે ૬ ચાર્જ લેવાશે.

આ પત્ર માટે દરેક મહુ દંડખિલ વહેંચવામાં આવતો નહિ.

## સૂચના.

પત્ર સંબંધી લખાણ—એટલે તરફ મોકલવું જાણવા મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. જાણવા યોગ્ય લાગશે તો જાણે નહિ પસંદ કરેતો લેખક શિષ્ટ મોકલો છતાં તો ખાછો મોકલવામાં આવશે.

મનિ, ઑર્ડર—રૂપાન પર ગામ કે શહેરનું ઠેઠાણ સ્પષ્ટ લખવું, તેમજ ત્યાં એકવી વધારે નિશાનો હોય તો નિશાનનો નગર તથા શાળાપત્ર ઑર્ડર તરફથી અપાયેલો સરનામાની લેખક હિસતનો નમ્બર લખવે.

લેવાનમ—વરસ એટલો રૂ. ૧-૦-૦, ટપાલ સાથે. ફસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કૉલરો પાસે ટપાલ ખસ સાથે ૦-૧૨-૦ લેવામાં આવશે.

લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈમા લેવાની ખુશી હશે તો દર હાથેને પાને રૂ. ૦૫ આપવામાં આવશે અમાપન માટે કંઈ આપવામાં નહિ આવે.

## બહાર અગરના લાવ.

૧. રૂપીઆ એકની ૩ લીંગ પ્રમાણે-દમથી વધારે લીટીઓ માટે ૧)ની લીટીઓ ચાર પાસે બાર મેસ લખી લાગાવ્યા હશે તો પહેલો મહિને પૂરો ચાર્જ અને પછી ચોવીસ મહિનાની દર માટે ૨) ચાર્જ પડે. ત્રણ માસ માટે પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી દરેક માટે ૩) ચાર્જ લેવાશે.

આ પત્ર સાથે ટેલિગ્રાફ દરખાસ્ત વહેંચવામાં આવતી નહિ.

ભારે વખણાયેલી, પ્રચીત શ્રેષ્ઠ અને સસ્તી.

## આદરણીય કાવસણ માસ્તરની

દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકો.

“કમીશનમાં વધારો” આઠ ભાગમાં “કમીશનમાં વધારો”

કેળવણીમાં આવીને તમારું આગળું કાર્યકરો તમારું કાર્યકરો કાર્યકરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બનીને કાર્યકરો, મોડેસરો, પ્રિન્સિપાલો, હેડ માસ્તરો અને શિક્ષકો, સુખ્યક તથા શુભવાતના સર્વે ભદ્રો, બાપા, વરદથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ સન્માનકારક ખાત્રી પત્રકો.

મહેરબાન ડિરેક્ટર સાહેબ તથા ઉત્તર વિભાગના મહેરબાન માણ ઈન્સ્પેક્ટર મે. બાઈસ સાહેબ દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકોને જ સુધળી મંજૂર કરેલી કોપીબુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણી છે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીબુકો વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

કુરુમજ તથા સુરત, ભરૂચ, નડીઆદ, અમદાવાદ ખગેરે રાહેરની લેઈન્ટ સ્કૂલ કમિટિના અતુલાવી સદ્ગુહરોએ પણ સુધળી કોપીબુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકોને જ સર્વ કોપીબુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણા છે, અને તેમના તાબાની સર્વ સ્કૂલોમાં એ જ કોપીબુકો અલાવવાનો હુકમ કર્યો છે. આ કોપીબુકો માટે જે જે સદ્ગુહરો વરદથી સંદિક્ષિટો મળેલા છે તેમની નામ અમારી દરેક કોપી વાંચવાથી ખાત્રી થશે.

દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકો નીચલી સરતોથી મળશે.

૧. રોહડે રૂપીએ દેશવરથી માલ મંગાવનારા માસ્તરો તથા આપારીઓ નેચો બોધમાં બોધી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નફો ખરીદશે તેઓને રોહડે ૩૦ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે; પેકિંગ અને રહેણાં ખર્ચ આપવામાં આવશે.

૨. ૨૦૦ થી બોધી ૨૫ નફા સુધી મંગાવનારને રોહડે ૨૫ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રહેણાં, પેકિંગ, પોસ્ટેજ વગેરેનો સર્વ ખર્ચ ખરીદનારને મળે.

૩. માલ મોકલ્યા પછી તે રેલ્વેમાં જતાં કાલ રીતે ખરાબ થાય તથા તે માલને મુલસાત પૂરે તેના જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.

૪. જ્યાં રહેણાં ન હોય ત્યાં માલ કપી, રસ્તે અને જ્યાં મોકલવો તેનો ખૂટો થાય તે માલ મંગાવનારે લખી જણાવવો. રહેણાં રહેણાંથી આગળ માલ ભરે જવાનો મંગાવનારને ધિર સમજવો.

૫. હુડી મોકલવાનારે ખરાબ કાલુ કાલુ.

ભારે વખણાયેલી, પ્રચીત શ્રેષ્ઠ અને સસ્તી

**આદરજી કાવસજી મારસ્તરની**

દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકો.

“કમીશનમાં વધારો” આગમાં “કમીશનમાં વધારો”

કેળવણી આપના હાંકના તથા આગમાં ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે રખાઈ કલ્પે  
કરે, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બનીતા આદરજી, પ્રેમસર, પ્રિતિપાણી,  
દેવ ગાસ્તર અને શિક્ષકો, સુખ્યક તથા ગુજરાતના સર્વે જાહેર ધર્મા તરફથી  
એક અવાજે સારીક કરતા અતિ સન્માનિત આદરજી મહેરજી.

મહેરજીન દિરેક્ટર સાહેબ તથા ઉચ્ચ વિભાગના મહે  
રજીન માણ. ઇન્સ્પેક્ટર મે. જામલસ સાહેબ દસ્કત શિક્ષક  
કોપીબુકોનેજ સુધાળી મંજૂર કરેલી કોપીબુકોમાં એક ગણી  
છે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીબુક  
વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

મહેરજી તથા સુરત, ભરૂચ, નડીઆદ, અમદાવાદ ખેતરે  
જાહેરની જોઈને સ્કૂલ કમિટિના અનુભવી સદ્ગુહરોએ પંચ  
સુધાળી કોપીબુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત શિક્ષક કોપી  
બુકોને જ સર્વ કોપીબુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણી છે, અને તેમના તા  
બાની સર્વ સ્કૂલોમાં એજ કોપીબુકો ચલાવવાનો હુકમ કયો છે.

આ કોપીબુકો માટે જે જે સદ્ગુહરો તરફથી સંદેશો મળેલા છે તેમની સાથે આપણી દરેક કોપી વાંચવાથી ખાતરી થશે.

**દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકો નીચલી સરતોથી મળશે.**

૧. રોહડે રૂપીએ દેશાવરથી માલ મંગાવનારા ગાસ્તરો તથા આપણીઓ  
જ્યો બોધમાં આજી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નકલ ખરીદશે તેઓને સે રૂ ૩૦ દા  
દિરકાવન્ટ આપવામાં આવશે; પેકિંગ અને રહેણાં અર્થે આપવામાં આવશે.

૨. ૨૦૦ થી આજી ૨૫ નકલ સુધી મંગાવનારને રોહડે ૨૫ દા. દિરકા  
વન્ટ મળશે, પણ રહેણાં, પેકિંગ, પોસ્ટલ ખર્ચેનો સર્વ ખર્ચ ખરીદનારને મળે.

૩. માલ મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તોમાં નળી કાઢી રીતે ખરાબ થાય તથા  
તે માલને મુદ્દસાને પૂરે તેના જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.

૪. જ્યાં રહેણાં ન હોય ત્યાં માલ કપી, રસ્તે અને ક્યાં મોકલવો તેના  
પૂરતો સુધાસો માલ મંગાવનારે લખી જણાવવો. રહેણાં રહેણાંથી આગળ  
માલ મોકલવો, મંગાવનારને ચિર સમજવો.

૫. હાંકી મોકલાવનારે બેસાળા દેખાડે સખડે

ખુશાલદાસ ગોહાલદાસ પટેલની

ગુજરાતી

# ગુજરાતી કોપી પુસ્તક

નવા ધોરણના ક્રમ પ્રમાણે કિંદરશાસ્ત્રનું પદ્ધતિએ આ કોપીપુસ્તકની રચના કરવામાં આવી છે.

સો. ( ૧૦૦ ) ઉપરાંત ખરીદનારને ૩૦ રૂપા કમીયન મળશે.

સખ એજન્ડા, સુરત. કરસનદાસ નારણદાસ તથા લલુભાઈ નારણદાસ.

વલિસાડ, નરસીંગભાઈ ભગવાનજી, જાણપતિજી નરહરીજી.

ભરૂચ, કે. એલની કંપની, તથા સાઈલાલ ઇચ્છનલાલ, નડીયાદ. ન્યુ ગુજરાત

પુસ્તક ડેપો, તથા હાથલાલ ત્રિલોકદાસ, વઢવાણ. જ્યેષ્ઠ તલકશી, તથા પ્રાણ

સંકર મકનજી, રાજકોટ. લલમીજી ઉત્તમજી, તથા બેહેર મેવજી, નવા

નગર. હેમરાજ નંદવજી, સાવનગર. એન.કે.લક્ષ્મી, આદમજી, મુંબઈ.

એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની.

અમારી પાસે ગવર્મેન્ટ સેન્ટ્રલ પુસ્તક ડેપોનાં સઘળાં પુસ્તકો

તેનાં સર્વ હક સાથે આવેલાં છે, તે તથા ગુજરાતનાં ઘણાં ખરા

જાણીતા આદ્યરોનાં પુસ્તકોની સોલ એજન્ડા છે, તે સિવાય

સઘળી જાતનાં કાગળો, રેશનરી સામાન વગેરે મળશે. સીમન-

લાલ ગુનીલાલની કંપની, આસ્તોડીયા નેહાનમદાવાદ.



અદ્વૈતજીવન

ખુશાલદાસ ગોહાલદાસ પટેલની

ગુજરાતી

# ગુજરાતી કાપી પુસ્તક

નવાં ધોરણોના ક્રમ પ્રમાણે કિંગડોર્ગનિર્મિતપદ્ધતિએ આ કાપીપુસ્તકની રચના કરવામાં આવી છે.

સો. ( ૧૦૦ ) ઉપરાંત ખરીદનારને ૩૦ ટકા કમીયાન મળશે.

સખ એજન્ટસ, મુરત. કરસનદાસ નારણદાસ તથા લલ્લુભાઈ નારણદાસ. વલિસાદ. તરલેરામ જમીયાચંકર. જલ્લાલપોર. ગણપતિચંકર નરહરીચંકર ભરૂચ. કે. એલની કંપની, તથા લાઈલાલ જગનલાલ. નડીયાદ. ન્યુ ગુજરાત બુક ડેપો, તથા છાયાલાલ ત્રિકમદાસ. વઢવાણ. લેયંદ તલકશી, તથા પ્રાણ ચંકર મકનજી, રાજકોટ. લક્ષ્મીચંદ ઉત્તમચંદ, તથા જેટવર મેલજી. નવા નગર. હેમરાજ ભટ્ટજી. ભાવનગર. એન.કે.લક્ષ્મી. આદમજી. મુંબઈ. એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની.

અમારી પાસે ગવર્મેન્ટ સેટલબુક ડેપોનાં સઘળાં પુસ્તકો તેનાં સર્વોત્ક્રમ સાથે આવેલાં છે, તે તથા ગુજરાતનાં ઘણાંખર જાણીતા આચરોનાં પુસ્તકોની સોલ એજન્ટ્સ છે, તે સિવાય સઘળી જાતનાં કાગળો, સ્ટેશનરી સામાન વગેરે મળશે. સીમેન્ટ લાલ યુનીલાલની કંપની આસ્તોડીયા રોડ અમદાવાદ.

# રાજગીતો.

ગજલ.

- વિભુ રક્ષ પાંચમા રાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૧  
 પ્રભ ઉત્સાહમાં આજે, ગધે જયના ધ્વનિ ગાજે;  
 પધાર્યા હિન્દમાં રાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૨  
 પ્રભાવે મર્થ સમ જાસે, સુણીને નામ અરિ ત્રામે;  
 જતા ગગડી ગિપુ હાંગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૩  
 શીતળતામાં મુધાકર છે, ગહીરતામાં અર્ધ છે;  
 દશે દિશમાં ધણી માગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૪  
 વદન અતિ દીપતું શૌર્યે, ભયુ દિલ પૂર્ણ આદાયે;  
 અલંકૃત સદ્યુણે ઝાઝા, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૫  
 ક્યાં વિધવિધ દેશોમાં, ધણું બેયું પ્રવાસોમાં;  
 નિપુણતા મેળવી રાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૬  
 પ્રભહિત છે ધણું હૈયે, ગણે ધણી વહાલી રૈયતને;  
 વગાડે વિશ્વ ગુણ વાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૭  
 પ્રભુ અમ વિનતિ એ છે, અમીદષ્ટિ સદા કરજે;  
 નિરતર રાખજે સાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૮

દ્રુતવિલાપિત.

મુરજનાં ફિરણા સમ કીર્તિને,  
 અખિલ વિશ્વ વિગે તું પ્રસારજે;  
 વર્ગો સદા ગુભ વૃષ્ટિ કૃપા તણી,  
 નૃપ શિરે કર હે જગના ધણી.

શાદ્દૃલવિકીરિત..

જેનામાં સમતા, ક્ષમા, સુજનના, નિપુણતા ને ધૃતિ.  
 વિદ્યામાં અતિપ્રેમ આદિ ગુણની હંમેશ વૃદ્ધિ યતી;  
 નીતિના પથમાં સદા વિચરતા પ્રેમાળ હૈયું ધણું,  
 એવા પંચમ જ્યોર્જ શ્રેષ્ઠ નૃપને દીધાયું દેજે પ્રભુ.

સાકરલાલ પુરુષોત્તમ શુક્લ.

# રાજગીતા.

ગજલ.

- વિભુ રક્ષ પાંચમા રાગ, હવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૧  
 પ્રગ્ન ઉત્સાહમાં આજે, ગધે જયના ધ્વનિ ગાજે;  
 પધાર્યા હિન્દમાં રાગ, હવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૨  
 પ્રભાવે સૂર્ય સમ જાણે, સુણીને નામ અરિ ત્રાણે;  
 જતા ગગડી રિપુ હાંત, હવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૩  
 શીતળતામાં મુધાકર છે, ગહીરતામાંજ અર્ધિ છે;  
 દશે દિશમાં ધણી માગ, હવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૪  
 વદન અતિ દીપતું શૌર્યે, ભયું દિલ પૂર્ણ આદર્યે;  
 અલંકૃત સદ્ગુણે ઝાઝા, હવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૫  
 ક્યાં વિધવિધ દેશોમાં, ધણું જોયું પ્રવાસોમાં;  
 નિપુણતા મેળવી રાગ, હવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૬  
 પ્રગ્નહિત છે ધણું હૈયે, ગણે ધણી બહાલી રૈયતને;  
 વગાડે વિશ્વ ગુણ વાગં, હવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૭  
 પ્રભુ અમ વિનતિ એ છે, અમીદૃષ્ટિ સદા કરજે;  
 નિરંતર રાખજે સાગ, હવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૮

દ્રુતવિલાંબિત.

સુરજનાં કિરણો સમ કીર્તિને,  
 અખિલ વિશ્વ વિગે તું પ્રસારજે;  
 વર્ગો સદા શુભ વૃષ્ટિ દૃષ્ટા તણી,  
 નૃપ શિરે કર હે જગના ધણી.

શાદ્ધૃલવિકીરિત..

જેનામાં સમતા, ક્ષમા, સુજનતા, નિપુણતા ને ધૃતિ,  
 વિદ્યામાં અતિપ્રેમ આદિ ગુણની હંમેશ વૃદ્ધિ થતી;  
 નીતિના પથમાં સદા વિચરતા પ્રેમાળ હૈયું ધણું,  
 એવા પંચમ જ્યોર્જ શ્રેષ્ઠ નૃપને દીર્ઘાયુ દેજે પ્રભુ.

સાકરલાલ પુરુષોત્તમ શુક્લ.

ધન્ય દિવસ તારીખ બારમી વાર ભોમ એકાદશ સાલ,  
 ધન્ય અમારા જર્થોર્ગ પાંચમા હિંદ બાળના છે પ્રતિપાળ-  
 અખંડ અમત્ત રહો ખંડ ખંડમાં શાંતિ વરસો ચારે પાસ,  
 રાજ અચળ રહો આતું રૂંડું શત્રુનો થઈ જાઓ નાશ;  
 કેવા શોભે રાજ અમારા જોતાં હૈંડાં છલકાઈ જાય,  
 હવે હલી ચાલી કૂદી રાજતણા ગુણો સૌ ગાઓ.  
 આપ અમારા નવીન નાથને દીધોયુ રાજો પરમેશ,  
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ બુદ્ધિ વધજો વિનતિ અમારી છે વિશ્વેશ.

મોહનલાલ પુરુષોત્તમ હંકર.

સવૈયા એકત્રીસા.

- નેનું ઝગડે આજ હવેનાં ઉત્સવ ધ્વનિ પડતો બહુ કાન,  
 ગીત ધવળ મગળ ખુબ થાયે પરમાનંદ તણાં નિશાન;  
 નરનારી આનંદી દીસતાં રૈયત મનમાં હેન અપાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્થોર્ગ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૧
- ઐટખિટન ને આયરલેન્ડના હિંદપતિ મહારાજ ખરા,  
 આસ્ટ્રેલિઆ આફ્રિકા વળી શરપણે ધૂજતીજ ધરા;  
 સૂર્ય અસ્ત ના થાય પ્રદેશે વિજયવાયુ બહુ થયો પ્રસાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્થોર્ગ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૨
- અદલ અમત્ત ને ન્યાય નીતિથી વરતાતું સધજે આ રાજ,  
 જુદમ તણું નહિ નામ જરા જ્યાં દુઃખમાત્રનો કીધો લાગ;  
 લુટકાટ ના શાય કોઈ દિન મુખથી ચાલે સૌ સંસાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્થોર્ગ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૩
- દયા ધર્મને દિલમાં રાખી નેક થકી ચલવો આ રાજ,  
 આગાધાની વધે દેશમાં જન્યા આગથી અમ શિરતાજ;  
 લેશ ન હોયે કલેશ કદાપિ ગેશ રીનિથી હોય કરાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્થોર્ગ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૪
- રાજ કુટુંબે પરિવારમાં સુખ સંપત્તિ સૌ લગજો;  
 મહારાણીથી કવીન ચેરીને સુભાગ્ય ને સંતાત મગજો;  
 ભણે “સુરેન્દર” નિલ નિલ ત્યાં નીન કૃપા બક્ષે કિરતાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્થોર્ગ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૫

ધન્ય દિવસ તારીખ બારમી વાર ભોમ એકાદશ સાલ,  
 ધન્ય અમારા જર્જોર્જ પાંચમા હિંદ બાળના છે પ્રતિપાળ.  
 અખંડ અમલ રહો ખંડ ખંડમાં શાંતિ વરસો ચારે પાસ,  
 રાજ અચળ રહો આતું રુંડું શત્રુનો ચર્ષ જાઓ નાશ;  
 કેવા શોભે રાજ અમારા જોતાં હૈડાં છલકાઈ જાય,  
 હવે હાલી ચાલી કૂદી રાજતણા ગુણો સૌ ગાઓ.  
 આપ અમારા નવીન નાથને દીધોયુ રાખો પરમેશ,  
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ બુદ્ધિ વધજો વિનતિ અમારી છે વિશ્વેશ.

મોહનલાલ પુરુષોત્તમ હંકર.

સવૈયા એકત્રીસા.

- નેત્રં ઝગકે આજ હવેનાં ઉત્સવ ધ્વનિ પડતો બહુ કાન,  
 ગીત ધવળ મંગળ ખુબ થાયે પરમાનંદ તણાં નિશાન;  
 નરનારી આનંદી દીસતાં રૈયત મનમાં હેન અપાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૧.
- ઐટપ્રિટન ને આયરલેન્ડના હિંદપતિ મહારાજ ખરા,  
 આસ્ટ્રેલિઆ આફ્રિકા વગી શરૂપણે ધૂજતીજ ધરા;  
 સૂર્ય અસ્ત ના થાય પ્રદેશે વિજયવાયુ બહુ થયો પ્રસાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૨.
- અદલ અમલ ને ન્યાય નીતિથી વરતાતું સધજે આ રાજ,  
 ભુદમ તણું નહિ નામ જરા જ્યાં દુઃખમાત્રનો કીધો લાગ;  
 ભુટકાદ ના ચાય કોઈ દિન સુખથી ચાલે સૌ સંસાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૩.
- દયા ધર્મને દિલમાં રાખી નેક થકી ચલવો આ રાજ,  
 આગાહાની વધે દેશમાં બન્યા આજથી અમ શિરતાજ;  
 લેશ ન હોયે કલેશ કદાપિ બેશ રીનિથી હોય કરાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૪.
- રાજ કુટુંબે પરિવારમાં સુખ સંપત્તિ સૌ લળજો;  
 મહારાણીશ્રી કવીન મેરીને સુભાગ્ય ને સંતાત મળજો;  
 ભણે “સુરેન્દર” નિલ નિલ ત્યાં નનીન કૃપા બસે કિરતાર,  
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૫.

ક્રમાં એવા ગુણો કેળવવા જોઈએ. હર્બર્ટ સ્પેન્સર કહે છે તે પ્રમાણે જે શિક્ષક થોડું કહે ને વિદ્યાર્થી પાસે ધણું કઢાવે તેજ ઉત્તમ શિક્ષક છે. ઉત્તમ શિક્ષણના આદર્શરૂપ આર્નોલ્ડનો પણ એવોજ અભિપ્રાય છે. ( ' Do as little as possible for a boy ; lead him to work for himself ' Arnold ). આ શૈલીથી શિક્ષણ આપવાથી સ્વાશ્રયની વૃત્તિનાં બીજ રોપાઈ સફળ થશે. અને લાંસુધી છોકરાઓની પ્રાપ્તિ તેમની જાણે શોધી કઢાવવામાં શિક્ષકની મોટાઈ છે. એથી છોકરાઓને અમુક કામને વળગી રહેવાની, ધીરજ રાખવાની, ને ગમે તેટલા વિશેષ પડે તોપણ તે દૂર કરવાની ટેવ પડશે, અને એ ટેવો વ્યવહારમાં દરેક શાખામાં ઉપયોગી છે. અંગીકાર કરેલાનો નિર્વાહ કરવો એ સત્પુર પોતું કુલવત છે એમ બાળકના મનમાં નાની નાની બાજતોમાં પણ ધૈર્ય ને સ્વાશ્રયની ટેવ પાડી ઠસાવવું જોઈએ.

સાચું બોલવાની હિંમત—વળી બાળપણથીજ બાળકને સાચું બોલવાની હિંમત રાખતાં શિખવવું જોઈએ તાત્કાલિક લાભ કે શિક્ષાનો લય એ બહુધા બાળકને જૂઠું બોલવામાં લાલચરૂપ થઈ પડે છે. શિક્ષકે એવાં કારણો દૂર કરી બાળકમાં સાચુ બોલવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. તેમ કરવામાં તેનું પ્રસંગે પ્રસંગે પ્રોત્સાહન કરવું ને પ્રશંસા કરી અન્યને પણ તે માર્ગે વાળવા. જૂઠું બોલી જે લાભ મેળવવા ઇચ્છીએ છીએ તે લાભ શિક્ષક મેળવવા નહિ દે કે સાચુ બોલવાથી શિક્ષા થવાને બદલે શિક્ષક રાજ થઈ, ગૂનો માફ કરશે ને ઉલટી પ્રશંસા કરશે—આવી જ્યારે બાળકને ખાતરી થશે ત્યારે તેનામાં સાચુ બોલવાની હિંમત આવશે; અને આગળ જતાં એ ટેવ દૃઢ થશે ને સાચુ બોલવાથી અમુક મોટા પુરુષને ખોટું લાગશે એવા દ્વિષિત વિચારોથી તેનું મન અપવિત્ર નહિ થાય. અને લાંસુધી છોકરાઓને લાલચથી દૂર રાખવા એજ યુક્ત છે. મોટા માણસો પણ લાલચને વશ થાય છે તો બાળક થાય તેમાં તો કહેવુંજ શું ? દાખલ કરતી વખતે કે ડિક્ટેશન લખતી વખતે છોકરાઓને બહુ પાસે બેસાવા નહિ કે તેઓ એક બીજામાં જોઈ શકે. શિક્ષક જાને ધર્મનિષ્ઠ હોય તો તેના શિષ્ય પણ આગળ જતાં તેવા થાય; કેમકે અગાઉ કહ્યું છે તે પ્રમાણે શિક્ષકના દરેક કૃત્યની શિષ્ય પર અસર થયા વિના રહેતી નથી,

ક્રમાં એવા શુભો કેળવવા જોઈએ. હર્બર્ટ સ્પેન્સર કહે છે તે પ્રમાણે જે શિક્ષક થોડું કહે ને વિદ્યાર્થી પાસે ઘણું કઢાવે તેજ ઉત્તમ શિક્ષક છે. ઉત્તમ શિક્ષણના આદર્શરૂપ આર્નોલ્ડનો પણ એવોજ અભિપ્રાય છે. ( ' Do as little as possible for a boy ; lead him to work for himself ' Arnold ). આ શૈલીથી શિક્ષણ આપવાથી સ્વાશ્રયની વૃત્તિનાં બીજ રોપાઈ સફળ થશે. અને લાંસુધી છોકરાઓની પ્રાસેજ તેમની બૂલો શોધી કઢાવવામાં શિક્ષકની મોટાઈ છે. એથી છોકરાઓને અમુક કામને વળગી રહેવાની, ધીરજ રાખવાની, ને ગમે તેટલા વિશેષ પડે તોપણ તે દૂર કરવાની ટેવ પડશે, અને એ ટેવો વ્યવહારમાં દરેક શાખામાં ઉપયોગી છે. અંગીકાર કરેલાનો નિર્વાહ કરવો એ સત્પુર-પોતું કુલતત છે એમ બાળકના મનમાં નાની નાની બાજતોમાં પણ ધૈર્ય ને સ્વાશ્રયની ટેવ પાડી કસાવવું જોઈએ.

સાચું બોલવાની હિંમત—વગી બાળપણથીજ બાળકને સાચું બોલવાની હિંમત રાખતાં શિખવવું જોઈએ તાત્કાલિક લાભ કે શિક્ષાનો ભય એ બહુધા બાળકને જૂઠું બોલવામાં લાલચરૂપ થઈ પડે છે. શિક્ષકે એવાં કારણો દૂર કરી બાળકમાં સાચું બોલવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. તેમ કરવામાં તેનું પ્રસંગે પ્રસંગે પ્રોત્સાહન કરવું ને પ્રશંસા કરી અન્યને પણ તે માર્ગે વાળવા. જૂઠું બોલી જે લાભ મેળવવા ઇચ્છીએ છીએ તે લાભ શિક્ષક મેળવવા નહિ દે કે સાચું બોલવાથી શિક્ષા થવાને બદલે શિક્ષક રાજી થઈ, ગૂનો માફ કરશે ને ઉલટી પ્રશંસા કરશે—આવી જગ્યાએ બાળકને ખાતરી થશે સારે તેનામાં સાચું બોલવાની હિંમત આવશે; અને આગળ જતાં એ ટેવ દઢ થશે ને સાચું બોલવાથી અમુક મોટા પુરુષને ખોટું લાગશે એવા દૂષિત વિચારોથી તેનું મન અપવિત્ર નહિ થાય. અને લાંસુધી છોકરાઓને લાલચથી દૂર રાખવા એજ યુક્ત છે. મોટા માણસો પણ લાલચને વશ થાય છે તો બાળક થાય તેમાં તો કહેવુંજ શું ? દાખ-... કરતી વખતે કે ડિક્લેશન લખતી વખતે છોકરાઓને બહુ પાસે બેસાવા નહિ કે તેઓ એક બીજામાં જોઈ શકે. શિક્ષક જાતે ધર્મનિષ્ઠ હોય તો તેના શિષ્ય પણ આગળ જતાં તેવા થાય; કેમકે અગાઉ કહ્યું છે તે પ્રમાણે શિક્ષકના દરેક કૃત્યની શિષ્ય પર અસર થવા વિના રહેતી નથી,

છે. આ કારણથી માણવકઃ પુસ્તકં લિખતિ-માણવક પુસ્તક લખે છે-  
 એમાં 'માણવકઃ' એ 'લિખતિ' નો કર્તા છે તોપણ કર્તાની ત્રીજી વિ-  
 ભક્તિ તેમાં નથી કર્તાના અર્થનું ક્રિયાપદથીજ અભિધાન થાય છે, માટે  
 'માણવક' શબ્દને ત્રીજી વિભક્તિ વાપરી કર્તાનો અર્થ કહેવાની જરૂર  
 નથી. એમ કરવાથી પુનરક્તિ દોષ થાય. માટે 'માણવક' એમ પ્રથ-  
 મામાંજ, નિર્દેશના અર્થમાં એટલે નામાર્થમાં-મૂળ પ્રાનિપદિકનાજ અર્થમાં  
 વાપર્યું છે. ગુજરાતીમાં પણ એવીજ રચના છે. એથી ઉલટું કર્મણિ રચ-  
 નામાં-'માણવકેન પુસ્તકં લિખ્યતે', 'માણવક વડે પુસ્તક લખાય છે'  
 એમાં 'લિખ્યતે', 'લખાય છે' એ રૂપ કર્મનું અભિધાન કરે છે, કર્તાનું  
 અભિધાન કરતું નથી; માટે માણવક શબ્દ કર્તા છે તેને કર્તાની વિ-  
 ભક્તિ ત્રીજી લાગે છે; ને કર્મનું અભિધાન 'લિખ્યતે', 'લખાય છે'  
 એ રૂપોથી થય છે, માટે વિભક્તિના પ્રત્યયથી પુનઃ તેનું અભિધાન કરવાની  
 જરૂર રહેતી નથી. આ કારણથી પુસ્તકમ્ દ્વિતીયામાં નથી. 'અનમિહિતે'  
 એનું પાણિનિનું અધિશઃસૂત્ર છે, તેથી અનલિહિત કર્મનેજ દ્વિતીયા વિ-  
 ભક્તિ લાગે છે. અહિં કર્મ અલિહિત હોવાથી પુસ્તક કર્મ છે તેને  
 કર્મની વિભક્તિ વાપરવાની જરૂર નથી; કેમકે તેમ કરવાથી પુનરક્તિ થાય.  
 = ત્રીજા પાણિનિએ ના કહી છે. પુસ્તક કર્મ છે, તોપણ તેને કર્મના અ-  
 ચનું અભિધાન કરવાનું નથી, તે માત્ર પ્રાનિપદિકનાજ અર્થમાં રહે છે,  
 એટલે નિર્દેશાર્થે પ્રથમા વિભક્તિમાં છે. ભાવે રચનામાં-'ગમ્યતે મયા'  
 'મારાથી જવાય છે'-ક્રિયાપદ ભાવનું અભિધાન કરે છે ગમ્યતે-'જવાય  
 છે' માં 'જવું' એનું અભિધાન થાય છે. એજ ભાવ છે. 'જવાનું ક-  
 રાય છે'-એવો અર્થ છે. અહિં કર્તાનું અભિધાન ક્રિયાપદ કરતું નથી, માટે  
 'મયા'-'મારાથી'-એમાં કર્તાની વિભક્તિ આપી છે. આ પ્રમાણે કર્ત્રિ,  
 કર્મણિ, અને ભાવે પ્રયોગમાં ક્રિયાપદનો પ્રયોગ ('વાક્યમાં વપરાયું તે') કર્તા,  
 કર્મ, ને ભાવના અર્થમાં થાય છે એમ બરાબર સમજવાથી વાક્યરચના ને  
 વિભક્તિના અર્થનું જ્ઞાન થાય છે, ને સંસ્કૃત ભાષામાં વાક્યરચના કેવી શા-  
 સ્ત્રીય છે, ને તે રચના ગુજરાતીમાં કેટલે અંશે રહી છે તેનો ખ્યાલ આવે  
 છે ને ભાષા તરફ અભિરચિ વધે છે. 'કેવળપ્રયોગી' અગ્રય એ શબ્દ  
 ઘણા સારો છે, પણ એની પણ અન્યર્થના યોગજ સમજે છે; કેમકે તે  
 ઘણા વ્યાકરણમાં ઘણું કરીને દર્શાવેલી નથી. 'અહો', 'અરે', 'ઓ',



છે. આ કારણથી માણવકઃ પુસ્તકં લિખતિ-માણવક પુસ્તક લખે છે-  
 એમાં 'માણવકઃ' એ 'લિખતિ' નો કર્તા છે તોપણ કર્તાની ત્રીજી વિ-  
 ભક્તિ તેમાં નથી કર્તાના અર્થનું ક્રિયાપદથીજ અભિધાન થાય છે, માટે  
 'માણવક' શબ્દને ત્રીજી વિભક્તિ વાપરી કર્તાનો અર્થ કહેવાની જરૂર  
 નથી. એમ કરવાથી પુનરુક્તિ દોષ થાય. માટે 'માણવક' એમ પ્રથ-  
 મામાંજ, નિર્દેશના અર્થમાં એટલે નામાર્થમાં-મૂળ પ્રાતિપદિકનાજ અર્થમાં  
 વાપર્યું છે. ગુજરાતીમાં પણ એવીજ રચના છે. એથી ઉલટું કર્મણિ રચ-  
 નામાં-'માણવકેન પુસ્તકં લિખ્યતે', 'માણવક વડે પુસ્તક લખાય છે'  
 એમાં 'લિખ્યતે', 'લખાય છે' એ રૂપ કર્મનું અભિધાન કરે છે, કર્તાનું  
 અભિધાન કરતું નથી; માટે માણવક શબ્દ કર્તા છે તેને કર્તાની વિ-  
 ભક્તિ ત્રીજી લાગે છે; ને કર્મનું અભિધાન 'લિખ્યતે', 'લખાય છે'  
 એ રૂપોથી થાય છે, માટે વિભક્તિના પ્રત્યયથી પુનઃ તેનું અભિધાન કરવાની  
 જરૂર રહેતી નથી. આ કારણથી પુસ્તકમ્ દ્વિતીયામાં નથી. 'અનમિહિતે'  
 એનું પાણિનિનું અધિશાસ્ત્ર છે, તેથી અનભિહિત કર્મનેજ દ્વિતીયા વિ-  
 ભક્તિ લાગે છે. અહિં કર્મ અભિહિત હોવાથી પુસ્તક કર્મ છે તેને  
 કર્મની વિભક્તિ વાપરવાની જરૂર નથી; કેમકે તેમ કરવાથી પુનરુક્તિ થાય.  
 = તથાજ પાણિનિએ ના કહી છે. પુસ્તક કર્મ છે, તોપણ તેને કર્મના અ-  
 ચનું અભિધાન કરવાનું નથી, તે માત્ર પ્રાતિપદિકનાજ અર્થમાં રહે છે,  
 એટલે નિર્દેશાર્થે પ્રથમા વિભક્તિમાં છે. ભાવે રચનામાં-'ગમ્યતે મયા'  
 'મારાથી જવાય છે'-ક્રિયાપદ ભાવનું અભિધાન કરે છે. ગમ્યતે-'જવાય  
 છે' માં 'જવું' એનું અભિધાન થાય છે. એજ ભાવ છે. 'જવાનું ક-  
 રાય છે'-એવો અર્થ છે. અહિં કર્તાનું અભિધાન ક્રિયાપદ કરતું નથી, માટે  
 'મયા'-'મારાથી'-એમાં કર્તાની વિભક્તિ આપી છે. આ પ્રમાણે કર્તારિ,  
 કર્મણિ, અને ભાવે પ્રયોગમાં ક્રિયાપદનો પ્રયોગ (વાક્યમાં વપરાયું તે) કર્તા,  
 કર્મ, ને ભાવના અર્થમાં થાય છે એમ બરાબર સમજવાથી વાક્યરચના ને  
 વિભક્તિના અર્થનું જ્ઞાન થાય છે, ને સંસ્કૃત ભાષામાં વાક્યરચના કેવી શા-  
 સ્ત્રીય છે, ને તે રચના ગુજરાતીમાં કેટલે અંશે રહી છે તેનો ખ્યાલ આવે  
 છે ને ભાષા તરફ અભિરચિ વધે છે. 'કેવળપ્રયોગી' અન્યથા એ શબ્દ  
 ધણો સારો છે, પણ એની પણ અન્વયના યોગજ સમજે છે; કેમકે તે  
 કોઈ વ્યાકરણમાં ધણું કરીને દર્શાવેલી નથી. 'અણ', 'અરે', 'ઓ',

પર મેં નજર કરી તો એક સ્થળે ‘સ્પર્ધ’ ને અન્ય સ્થળે ‘નયસમાસ’ એવું માન્ય પડ્યું. વ્યાકરણ બનાવનારાઓને સસ્કૃતનું જ્ઞાન હોય નહિ તો પણ “પ્રયોગ”નો અર્થ કે વ્યાકરણમાં વપરાતી સનાનો અર્થ શી રીતે સમજાવે કે શબ્દનાં શુદ્ધ સ્વરૂપ પણ ક્યાથી સાચાં? આ ઉપરથી સમજાશે કે શાસ્ત્રીય વ્યાકરણનો વિશ્વસ થાય તો હરકત નહિ; પરંતુ શિષ્ટ વિદ્વાનને હાથે શુદ્ધ વ્યાકરણ રચાવાની પણ ધણી જરૂર છે ને તે તરફ પણ કેટલાકનું લક્ષ જવું જોઈએ.

( અપૂર્ણ. )

## વાચનમાળાના ખુલાસા.

( ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૪૧ થી )

સત્ય—જેના શરીરમાં ‘સત્ય’ વાસ કરે છે તેને હવકા અથવા ખોટા વિચારો નહિ સૂઝતા સાચા વિચારોજ સૂઝે છે તેનામાં ભુલ્લિતો પ્રકાશ દિનદિન વિગેષ ને વિશેષ થતો જાય છે, અને તેનો તાથ ‘કુન્તાર’ એટલે પરમેશ્વર પડે છે, મનુષ્ય કે તેને ઈશ્વરનો આશ્રય સિદ્ધ થાય છે. આવા કારણથી ‘સત્યાન્નાસ્તિ પરો ધર્મઃ’ એ સૂત્રમાં સર્વ સદ્ગુણોનો સમાવેશ સત્યમાજ કરવામાં આવે છે. ખરેખર, એક કરતાં બીજે મોટો ધર્મ છેજ નહિ.

સત્યથી થતા લાભો ગણાવી હવે સત્યને અભાવે કેની દશા થાય છે તે ઉપમા અલકાર વડે દર્શાવે છે. ‘શર્વંગી’ એટલે ‘રાત્રિ’ જેમ ‘શશી’ અર્થાત્ ચંદ્ર વિના શોભતી નથી, દીના વિના જેમ ઘર શોભતું નથી, તેમ સત્ય વગર મનુષ્યનો દેહ તકામો ભારરૂપ થઈ પડે છે.

દયા—જે પુરુષો હવમાન ઉપર દયા ગણે છે, તેનું વર્તન કેવા પ્રકારનું હોય છે તે હવે સ્પષ્ટ કરે છે. દયાળુ પુરુષ દીન એટલે ગરીબ દુઃખી પુરુષના દુઃખનું નિવારણ કરે છે, અને સર્વને સુખ થાય તેવા કાર્ય આદરે છે. દયા માત્ર દ્રવ્ય વડેજ થાય છે એમ નથી, પરંતુ શરીર તથા વચન વડે પણ થઈ શકે છે. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે એ ત્રણે વસ્તુ વડે

પર મેં નજર કરી તો એક સ્થળે ‘સ્પર્ધ’ ને અન્ય સ્થળે ‘નયસમાસ’ એવું માલમ પડ્યું. વ્યાકરણ બનાવનારાઓને સંસ્કૃતનું જ્ઞાન હોય નહિ તો પછી “પ્રયોગ”નો અર્થ કે વ્યાકરણમાં વપરાતી સંગ્રાનો અર્થ શી રીતે સમજાવે કે શબ્દનાં શુદ્ધ સ્વરૂપ પણ ક્યાંથી સાચવે ? આ ઉપરાંતી સમજાશે કે શાસ્ત્રીય વ્યાકરણનો વિલંબ થાય તો હરકત નહિ; પરંતુ શિષ્ટ વિદ્વાનને હાથે શુદ્ધ વ્યાકરણ રચાવાની પણ ઘણી જરૂર છે ને તે તરફ પણ કેટલાકનું લક્ષ જવું જોઈએ.

(અપૂર્ણ.)

## વાચનમાળાના ખુલાસા.

( ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૪૧ થી ).

સત્ય—જેના શરીરમાં ‘સત્ય’ વાસ કરે છે તેને હલકા અથવા ખોટા વિચારો નહિ સૂઝતાં સાચા વિચારોજ સૂઝે છે. તેનામાં બુદ્ધિનો પ્રકાશ દિનદિન વિશેષ ને વિશેષ થતો જાય છે, અને તેનો દાઘ ‘કરતાર’ એટલે પરમેશ્વર પકડે છે, મતલબ કે તેને ઈશ્વરનો આશ્રય સિદ્ધ થાય છે. આવા કારણથી ‘સત્યાન્નાસ્તિ પરો ધર્મઃ’ એ સૂત્રમાં સર્વ સદ્ગુણોનો સમાવેશ સત્યમાંજ કરવામાં આવે છે. ખરેખર, સત્ય કરનાં બીજો મોટો ધર્મ છેજ નહિ.

સત્યથી થતા લાભો ગણાવી હવે સત્યને અભાવે કેવી દશા થાય છે તે ઉપમા અલંકાર વડે દર્શાવે છે. ‘શર્વરી’ એટલે ‘રાત્રિ’ જેમ ‘શશી’ અર્થાત્ ચંદ્ર વિના શોભતી નથી, દીવા વિના જેમ ઘર શોભતું નથી, તેમ સત્ય વગર મનુષ્યનો દેહ નકામો ભારરૂપ યઈ પડે છે.

દયા—જે પુરુષો હવમાત્ર ઉપર દયા રાખે છે, તેનું વર્તન કેવા પ્રકારનું હોય છે તે હવે સ્પષ્ટ કરે છે. દયાળુ પુરુષ દીન એટલે ગરીબ દુઃખી પુરુષના દુઃખનું નિવારણ કરે છે, અને સર્વને સુખ થાય તેવાં કાર્ય આદરે છે. દયા માત્ર દ્રવ્ય વડેજ થાય છે એમ નથી, પરંતુ શરીર તથા વચન વડે પણ યઈ શકે છે. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે એ ત્રણે વસ્તુ વડે

પણ થાય. છોટમ કવિ કહે છે કે એના અનેક પ્રકારના પાખંડથી કામ સુધરતુ નથી, મતલબ કે તેથી કંઈ ખરે લાભ થતો નથી. પચામિસેવનાદિ બાહ્ય ક્રિયાઓ પાખંડ અર્થે નહિ, પણ ધર્મ સમજી કરવામા આવે, તોપણ વિશેષ કરીને અમુક પ્રકારની સ્વાથસિદ્ધિ એજ તેનું ફળ વર્ણવેતું હોય છે, તેથી કમીને એવા તપનો ઘણા તરફથી નિષેધ કરવાની જરૂર પડે છે. એવા તપથી ગરીરને તો નુકસાન દેખીતુંજ છે. આ કનિનામા આપેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે તપ કરનારનું શરીર કૃશ થતુ નથી, પગતુ ઉલટુ તે દંડ થવાનો સભવ છે. શારીરિક, માનસિક વગેરે સર્વ પ્રકારના કષ્ટ સહન કરવામા આનંદ માનનાગ્નુ શરીર મજબૂત થાય એ સ્વાભાવિક છે. છોટમ કવિના અભિપ્રાય પ્રમાણે જે પોતાનું તન દંડ કરે છે, પંદ્રિય, પ્રાણ, અને મન પોતાના વશમા ગમે છે, ચતુર્ગઠથી અને સુતપાણથી વર્તે છે, સુખ દુઃખ તથા હરખગોડ સરખા સમજે છે, અને ધૈર્યમા તથા ધર્મમા અથવા ધીરજરૂપી ધર્મમા ખામી પડવા દેતા નથી એજ ખરા તપસ્વા છે, પરંતુ એવા કોઈકેજ હોય છે.

**જ્ઞાન**—શરીરની શુદ્ધિ માટેની સ્નાનાદિ ક્રિયાઓને જ્ઞાન કહે છે. છોટમ કવિ કહે છે કે શરીર શુદ્ધ કરવા માટે એ સઘળી ક્રિયાઓ કરવાની પ્રથમ આવશ્યકતા છે. પરંતુ એ શરીરસ્વાદિની સ્વચ્છતાથીજ સંતોષ પામવો નહિ જોઈએ એ બાહ્ય શુદ્ધિ કર્યા પછી મનનો મેલ પણ ધોવો જોઈએ, એટલે આત્મ શુદ્ધિ કરી જોઈએ બાહ્ય શુદ્ધિ જેમ જળથી થાય છે, તેમ આત્મ શુદ્ધિ જ્ઞાનરૂપી નીર એટલે જળથી થાય છે. દૃઢ નિશ્ચયવાળા પુરુષને માટે જેની સ્નાનસ્પર્ગાસ્પર્ગાદિ વિવેકની જરૂર છે, તેવીજ જ્ઞાન વડે અતઃકરણ શુદ્ધ કરવાની પણ જરૂર છે.

ઉપસહાર કરતા છોટમ કવિ કહે છે કે જે પુરુષ આત્મી રીતના ધર્મને હૃદયને નિયે ધારણ કરી તે પ્રમાણે વર્તે કરે છે, તેનેજ પવિત્ર મનુષ્ય ગણવો, આ જગતમાં તેનુંજ જીવન સાર્યક સમજવું, અને તેનુંજ ચરિત્ર એટલે આચરણ 'ચાર' અર્થાત્ સુંદર અથવા વખાણવાલાયક સમજવું.

(અપૂર્ણ.)

પણ થાય. છોટમ કવિ કહે છે કે એવા અનેક પ્રકારના પાખંડથી કામ સુધરતું નથી, મતલબ કે તેથી કંઈ ખરો લાભ થતો નથી. પંચામિસેલનાદિ બાહ્ય ક્રિયાઓ પાખંડ અર્થે નહિ, પણ ધર્મ સમજી કરવામાં આવે, તોપણ વિશેષ કરીને અમુક પ્રકારની સ્વાર્થસિદ્ધિ એજ તેનું ફળ વર્ણવેલું હોય છે, તેથી કરીને એવા તપનો ઘણા તરફથી નિષેધ કરવાની જરૂર પડે છે. એવા તપથી શરીરને તો નુકસાન દેખીતુંજ છે. આ કવિતામાં આપેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે તપ કરનારનું શરીર કૃશ થતું નથી, પરંતુ ઉલટું તે દઢ થવાનો સંભવ છે. શારીરિક, માનસિક વગેરે સર્વ પ્રકારનાં કષ્ટ સહન કરવામાં આનંદ માનનારનું શરીર મજબૂત થાય એ સ્વાભાવિક છે. છોટમ કવિના અભિપ્રાય પ્રમાણે જે પોતાનું તન દઢ કરે છે, ઈન્દ્રિય, પ્રાણ, અને મન પોતાના વશમાં રાખે છે, ચતુરાઈથી અને સુતપણાથી વર્તે છે, સુખ-દુઃખ તથા હરખશોક સરખાં સમજે છે, અને ધૈર્યમાં તથા ધર્મમાં અથવા ધીરજરૂપી ધર્મમાં ખામી પડવા દેના નથી એજ ખરા તપસ્વી છે, પરંતુ એવા કોઈકેન હોય છે.

**શૌચ**—શરીરની શુદ્ધિ માટેની સ્નાનાદિ ક્રિયાઓને શૌચ કહે છે. છોટમ કવિ કહે છે કે શરીર શુદ્ધ કરવા માટે એ સઘળી ક્રિયાઓ કરવાની પ્રથમ આવશ્યકતા છે. પરંતુ એ શરીરવસ્ત્રાદિની સ્વચ્છતાથીજ સંતોષ પામવો નહિ જોઈએ. એ બાહ્ય શુદ્ધિ કર્યા પછી મનનો મેલ પણ ધોવો જોઈએ, એટલે આંતર શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. બાહ્ય શુદ્ધિ જેમ જળથી થાય છે, તેમ આંતર શુદ્ધિ જ્ઞાનરૂપી નીર એટલે જળથી થાય છે. દૃઢ નિશ્ચયવાળા પુરુષને માટે જેવી સ્નાનસ્પર્શસ્પર્શાદિ વિવેકની જરૂર છે, તેવીજ જ્ઞાન વડે અંતઃકરણ શુદ્ધ કરવાની પણ જરૂર છે.

ઉપસંહાર કરતાં છોટમ કવિ કહે છે કે જે પુરુષ આત્મી રીતના ધર્મને હૃદયને વિષે ધારણ કરી તે પ્રમાણે વર્તતા કરે છે, તેનેજ પવિત્ર મનુષ્ય ગણવો, આ જગતમાં તેનુંજ જીવન સાર્યક સમજવું, અને તેનુંજ ચરિત્ર એટલે આચરણ 'ચારુ' અર્થાત્ સુંદર અથવા વખાણવાલાયક સમજવું.

( અખૂંડ )

શકાય. તેમના સંબંધમાં છૂટીછૂટી કેટલીક હકીકત આગળનાં 'શાળાપત્રો'માં અપાઈ ગઈ છે. આ પ્રસંગે એ બંને પ્રાણીઓનો મુકાબલો કરવામાં ઉપયોગી થાય એવી કેટલીક સૂચનાઓ સંક્ષેપમાં કરવામાં આવે છે.

## ખિલાડી અને કુતરાંનો મુકાબલો.

### ૧. આકાર તથા કદ.

જુદી જુદી ખિલાડીઓનો આકાર તથા કદ ઘણે ભાગે સરખાં હોય છે.

ખિલાડી કરતાં કુતરાં ઘણાં મોટાં હોય છે. નાનું કુરકુરીઉં ખિલાડી જેવું હોય છે.

### ૨. શરીરનું ઢાંકણ.

ખિલાડીને દિલે નરમ, ગીચાગીચ, અને મુંવાળાં જુદા જુદા રંગના ફેવાં હોય છે.

### ૩. ચામડી.

ઘણી ટીલી હોય છે.

### ૪. શરીર.

હલકું, લાંબું તથા વળે એવું હોય છે. ખિલાડી વળીને છેક મુંચળાં જેવી થઈ શકે છે.

### ૫. માથું.

માથું જાળ તથા નાકનો ભાગ ટુકો હોય છે.

જુદાં જુદાં કુતરાંઓના આકાર તથા કદમાં ઘણો ફેર હોય છે.

રૉનિઅલ નામનાં ઘણાં નાનાં અને ન્યુફાઉલ્ડ નામનાં કુતરાં ઘેટાં જેવડાં મોટાં હોય છે.

કુતરાંને દિલે વાળ હોય છે. કોઈના સીધા, તો કોઈના મુંચળાવાળા, કોઈના રેશમ જેવા, કોઈના બરછટ એમ ઘણા પ્રકારના હોય છે.

ઘણી ટીલી હોય છે.

લાંબું તથા વળે એવું હોય છે, પણ ખિલાડી કરતાં ભારે નથા જના ઓછું વળી શકે એવું હોય છે.

માથું ઘણે ભાગે લાંબું અને નાકનો ભાગ અણીદાર હોય છે. જાળ મોઢાવાળાં કુતરાંના નાકની અણી પણ ખિલાડી કરતાં વધારે હોય છે.

શકાય. તેમના સંબંધમાં ફૂટીફૂટી કેટલીક હકીકત આગળનાં 'શાળાપત્રો'માં અપાઈ ગઈ છે. આ પ્રસંગે એ બંને પ્રાણીઓનો મુકાબલો કરવામાં ઉપયોગી થાય એવી કેટલીક મૂલ્યનાઓ સંક્ષેપમાં કરવામાં આવે છે.

## ખિલાડી અને કુતરાનો મુકાબલો.

### ૧. આકાર તથા કદ.

જુદા જુદા ખિલાડીઓનો આકાર તથા કદ ઘણે ભાગે સરખાં હોય છે.

ખિલાડી કરતાં કુતરાં ઘણાં મોટાં હોય છે. નાનું કુરકુરીલું ખિલાડી જેવું હોય છે.

### ૨. શરીરનું ઢાંકણ.

ખિલાડીને દિલે નરમ, ગીચાગીચ, અને સુંવાળાં જુદા જુદા રંગના ફેંવાં હોય છે.

### ૩. ચામડી.

ઘણી ઢીલી હોય છે.

### ૪. શરીર.

હલકું, લાંબું તથા વળે એવું હોય છે. ખિલાડી વળીને છેક સુંચળાં જેવી થઈ શકે છે.

### ૫. માથું.

માથું ગોળ તથા નાકનો ભાગ ટુકો હોય છે.

જુદાં જુદાં કુતરાંઓના આકાર તથા કદમાં ઘણો ફેર હોય છે.

રૉપિનચલ નામનાં ઘણાં નાનાં અને ન્યુક્લેડલેક્સ નામનાં કુતરાં ઘેટાં જેવાં મોટાં હોય છે.

કુતરાંને દિલે વાળ હોય છે. કોઈના સીધા, તો કોઈના ચુચાવાળા, કોઈના રેશમ જેવા, કોઈના બરછટ એમ ઘણા પ્રકારના હોય છે.

ઘણી ઢીલી હોય છે.

લાંબું તથા વળે એવું હોય છે, પણ ખિલાડી કરતાં ભારે તથા જન ઓછું વળી શકે એવું હોય છે.

માથું ઘણે ભાગે લાંબું અને નાકનો ભાગ અણીદાર હોય છે. ગોળ મોઢાવાળાં કુતરાંના નાકની અણી પણ ખિલાડી કરતાં વધારે હોય છે.

છે, તથા હાડકાં પરનું માંસ ખાતરી શકે છે.

### ૧૧. પગ તથા પઝા.

પગને તળીએ નરમ તથા માંસાળ ગાદી હોય છે. આંગળા પર ભાર રાખી મૂકી એડી ઊંચી ચાલે છે. આગલે પગે પાંચ અને પાછલે ચાર આંગળાં હોય છે. નહોર લાંબા, તીણા, વળેલા, અને ખેંચી લેવાય તથા લખાય એવા હોય છે; તે શિકાર વગેરે પકડવાના તથા ઝાડ વગેરે પર ચઢવાના કામમાં આવે છે.

### ૧૨. પૂંછડી.

લાંબી, પથ્થુ કુતરાંની માફક હ-મેશ વાંકી હોતી નથી. મેકસ જાતની બિલાડીને પૂંછડી હોતા નથી.

### ૧૩. અવાજ.

મીઆંઉ મીઆંઉ કરે છે. કુતરાં કરતાં બિલાડીનો અવાજ મૃદુ અને તીવ્રો હોય છે.

ને પરસેવાનાં ટીપાં પડે છે. શ્વાસ ભરાઈ જવાથી જીભ બહાર કાઢે છે એવું નથી; કુદરતે એ પ્રાણીને એવુંજ આરામનું સાધન બક્ષેલું છે. ઉનાળાના દિવસોમાં બપોરે તાપ વધારે હોવાથી ઘણો પરસેવો બહાર કાઢવા બધાં કુતરાં પોતાની જીભ બહાર રાખી હાંફીને પરસેવો કાઢે છે.

પગે બિલાડી જેવી પથ્થુ જરા કઠણ ગાદી હોય છે. કુતરાં પથ્થુ એડી ઊંચી રાખી આંગળાં પર ચાલે છે. આગલે પગે પાંચ અને પાછલે પગે ચાર નહોરોને બદલે નખ હોય છે. નખ ટુંકા અને બુઝા હોય છે, તેથી કુતરાં પકડવાનું કામ દાંત વતી કરે છે, અને ઝાડ વગેરે પર ચઢી શકતાં નથી.

બધાં કુતરાંની પૂંછડી વાંકી અને છેડા આગળથી ઉપર તરફ વળેલી હોય છે. ખુશી, અથવા ભયની લાગણી પૂંછડી પરથી માલમ પડે છે. ખુશી થાય સારે હલાવે છે, અને ભય સમયે બે પગ વચ્ચે ધાલી દે છે. +

કુતરાં ભસે છે. જુદા જુદા અવાજ વડે ચેતવણી આપે છે, અથવા હર્ષશોક દર્શાવી આપે છે.



છે, તથા હાડકાં પરનું માંસ ખોતરી શકે છે.

### ૧૧. પગ તથા પંઝા.

પગને તળીએ નરમ તથા માંસાળ ગાદી હોય છે. આંગળા પર ભાર રાખી મૂકી એડી ઊંચી ચાલે છે. આગલે પગે પાંચ અને પાછલે ચાર આંગળાં હોય છે. નહોર લાંબા, તીણા, વળેલા, અને ખેંચી લેવાય તથા લંબાય એવા હોય છે; તે શિકાર વગેરે પકડવાના તથા ઝાડ વગેરે પર ચઢવાના કામમાં આવે છે.

### ૧૨. પૂંછડી.

લાંબી, પશુ કુતરાંની માફક હ. મેશ વાંકી હોતી નથી. મેકસ બાતની બિલાડીને પૂંછડી હોતી નથી.

### ૧૩. અવાજ.

મીંખાંબિ મીંખાંબિ કરે છે. કુતરાં કરતાં બિલાડીનો અવાજ મેદ અને તીણા હોય છે.

ને પરસેવાનાં ટીપાં પડે છે. શ્વાસ ભરાઈ જવાથી જીભ બહાર કાઢે છે એવું નથી; કુદરતે એ પ્રાણીને એવુંજ આરામનું સાધન બક્ષેલું છે. ઉનાળાના દિવસોમાં બપોરે તાપ વધારે હોવાથી ધણો પરસેવો બહાર કાઢવા બધાં કુતરાં પોતાની જીભ બહાર રાખી હાંફીને પરસેવો કાઢે છે.

પગે બિલાડી જેવી પશુ જરાં કઠણ ગાદી હોય છે. કુતરાં પશુ એડી ઊંચી રાખી આંગળાં પર ચાલે છે. આગલે પગે પાંચ અને પાછલે પગે ચાર નહોરાને બદલે નખ હોય છે. નખ ટુંકા અને છુટ્ટા હોય છે, તેથી કુતરાં પકડવાનું કામ દાંત વતી કરે છે, અને ઝાડ વગેરે પર ચઢી શકતાં નથી.

બધાં કુતરાંની પૂંછડી વાંકી અને છેડા આગળથી ઉપર તરફ વળેલી હોય છે. ખુશી, અથવા ભયની લાગણી પૂંછડી પરથી માલમ પડે છે. ખુશી થાય ત્યારે હલાવે છે, અને ભય સમયે એ પગ વચ્ચે ધાલી દે છે.

કુતરાં ભસે છે. જુદા જુદા અવાજ વડે ચેતવણી આપે છે, અથવા હર્ષરોષ દર્શાવી આપે છે.

રાત્રે અંધારામાં શિકાર માટે વિશેષ કરે છે, કેમકે એની અશ્નુરિદ્રિય ધણી તેજ હોય છે.

બિલાડી છાનામાના એકદમ ક્ષ. સંગ મારી પંઝા વતી શિકાર પકડે છે.

બિલાડી ચોરની માફક ચુપકાથી શિકાર પકડે છે. પગની ગાદીને લીધે ઠપકારો બિલકુલ સંભળાતો નથી.

૧૯. સ્વસ્થાવ તથા આસિયત.

બિલાડી બીકણુ પણ ધણી ગમ્મતી હોય છે. તેને બચ્ચાં પર બહુ પ્યાર રહે છે. શરીર હમેશા સ્વચ્છ રાખે છે. બિલાડીને એકાંત ગમે છે, તેથી ઘરમાંનાં માણસ ચાલ્યાં જાય તોપણ તે ઘરમાંજ રહે છે. મનુષ્યને જેમ કુતરાં ચાહે છે તેમ તે ચાહતી નથી. એ તો ઘરને જ ચાહે છે.

બચ્ચાંને મોટાં થયાં પછી પાસે રાખતી નથી, પણ તે પહેલાં શિકાર પકડતાં શિખવે છે.

૨૦. ઉપયોગ.

વિશેષ કરીને ગેલ કરવા માટે પાળવામાં આવે છે. ઉંદરનો ત્રાસ ઓછો કરવાના એક સાધન તરીકે પણ બિલાડીનો ઉપયોગ થાય છે.

થવા પગલાં ઉપરથી શિકાર પકડે છે. કુતરાંની પ્રાણેન્દ્રિય વધારે તેજ હોય છે. કેટલાંકની અશ્નુરિદ્રિય પણ તેવીજ હોય છે.

કુતરાં વાસથી અથવા દષ્ટિથી શિકાર શોધી કાઢે છે, અને દોડીને મોઢા વડે પકડી પાડે છે.

કુતરાં ઘોંઘાટ કરતાં શિકાર પકડે છે, અને દોડે છે ત્યારે પગનો ઢબકારો થાય છે.

કુતરાં બહાદુર, શાણાં, અને સાવધ, તેમજ સારી તપાસ રાખનાર અને નિમકહલાલ હોય છે; જલદીથી શીખી જાય છે, અને નગર અથવા શબ્દ સાથે હુકમ ઉઠાવી લે એવાં તાબેદાર હોય છે. શેઠ ચાલ્યા જાય તો ઘર છોડી શેઠની પાછળ ચાલ્યા જાય છે. એમને ઘર પ્રિય હોતું નથી; મનુષ્ય પ્રિય હોય છે. ધણીના મરણથી કેટલાંક સુકાર્થ ગયલાં ને કેટલાંક મરણ પામેલાં સંભળાયાં છે. એમની સહનશક્તિ પણ સારી હોય છે.

કુતરાં પોતાનાં બચ્ચાંને બિલાડી કરતાં લાંબો વખત પોતાની પાસે રાખે છે. ઘરની તથા માલમીલકતની ચોકી કરે છે, ઘેટાંની રખવાળી કરે છે, શિકાર શોધવામાં તથા પકડ-

રાત્રે અંધારામાં શિકાર માટે વિશેષ ફરે છે, કેમકે એની અધુરિન્દ્રિય ધણી તેજ હોય છે.

ખિલાડી જાનામાના એકદમ ફ. સંગ મારી પંજા વતી શિકાર પકડે છે.

ખિલાડી ચોરની માફક સુપકાથી શિકાર પકડે છે. પગની ગાદીને લીધે ઠપકારો ખિલકુલ સંભળાતો નથી.

#### ૧૯. સ્વભાવ તથા ખાસિયત.

ખિલાડી બીકણુ પણ ધણી ગમતી હોય છે. તેને બચ્ચાં પર બહુ પ્યાર રહે છે. શરીર હમેશા સ્વચ્છ રાખે છે. ખિલાડીને એકાંત ગમે છે, તેથી ઘરમાંનાં માણસ ચાલ્યાં જાય તોપણ તે ઘરમાંજ રહે છે. મનુષ્યને જેમ કુતરાં ચાહે છે તેમ તે ચાહતી નથી. એ તો ઘરને જ ચાહે છે.

બચ્ચાંને મોટાં ચપાં પછી પાસે રાખતી નથી, પણ તે પહેલાં શિકાર પકડતાં શિખવે છે.

#### ૨૦. ઉપયોગ.

વિશેષ કરીને ગેલ કરવા માટે પાળવામાં આવે છે. ઉંદરનો ત્રાસ ઓછો કરવાના એક સાધન તરીકે પણ ખિલાડીનો ઉપયોગ થાય છે.

ચવા પગલાં ઉપરથી શિકાર પકડે છે. કુતરાંની ધ્રાણેન્દ્રિય વધારે તેજ હોય છે. કેટલાંકની અધુરિન્દ્રિય પણ તેવીજ હોય છે.

કુતરાં વાસથી અથવા દૃષ્ટિથી શિકાર શોધી કાઢે છે, અને દોડીને મોઢા વડે પકડી પાડે છે.

કુતરાં ઘોંઘાટ કરતાં શિકાર પકડે છે, અને દોડે છે ત્યારે પગનો ટપકારો થાય છે.

કુતરાં બહાદુર, શાણાં, અને સાવધ, તેમજ સારી તપાસ રાખનાર અને નિમકહલાલ હોય છે; જલદીથી શીખી જાય છે, અને નગર અથવા રાખ્દ સાથે હુકમ ઉઠાવી લે એવાં તાબેદાર હોય છે. શેઠ ચાલ્યા જાય તો ઘર છોડી શેઠની પાછળ ચાલ્યાં જાય છે. એમને ઘર પ્રિય હોતું નથી; મનુષ્ય પ્રિય હોય છે. ધણીના મરણથી કેટલાંક સુકર્ષ ગયલાં ને કેટલાંક મરણ પામેલાં સંભળાયાં છે. એમની સહનશક્તિ પણ સારી હોય છે.

કુતરાં પોતાનાં બચ્ચાંને ખિલાડી કરતાં લાંબો વખત પોતાની પાસે રાખે છે. ઘરની તથા માલમીલકતની ચોક્કસ કરે છે, ઘેટાંની રખવાળી કરે છે, શિકાર શોધવામાં તથા પકડ

૪૧૬ મહારાજા પાંચમા જ્યોર્જ અને વીજાં યુરોપી રાજ્યો.

હું ધણા જુદા અનુમાન ઉપરજ આગ્યો છું. જેની સાથે હું બહુ સહવા-  
સમાં આગ્યો છું તે બિલાડીઓ, કોઈ પણ કુતરાં જેટલીજ નરમ, તાબેદાર,  
અને ખુશમિજાજ માલમ પડી છે, અને તેઓએ એટલી બધી બુદ્ધિ  
બતાવી આપી છે, કે તેમની બરોબરી થોડાંજ કુતરાં કરી શકે અને તે-  
મના કરતાં અધિકતા તો કોઈ પણ કુતરામાં નહિ હોય.’

## મહારાજા પાંચમા જ્યોર્જ અને વીજાં યુરોપી રાજ્યો.

બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને યુરોપનાં બીજાં મોટાં રાજ્યગૃહો સાથે ધણા  
નજીકના સંબંધો છે. સમ્રાટ પાંચમા જ્યોર્જ મહારાજાને તેમના લાંગપરાળી  
પિતાજી તરફથી પુષ્કળ અમૂલ્ય દેણુગી મળેલી છે. વળી જન્મ અને લગ્ન  
સંબંધથી તેઓ યુરોપના મહાન રાજ્યગૃહો સાથે નિકટના સંબંધમાં જોડાયા  
છે. આ સંબંધના પ્રભાવે સર્વત્ર શાન્તિનું રાજ્ય વ્યાપ્ત છે, એમ કહી શકાય.

સ્વર્ગગત સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજા યુરોપના કેટલાક રાજાના મામા,  
થાય છે. તે તેથી સમ્રાટ પાંચમા જ્યોર્જ તે મામાના દીકરા કહેવાય. સ-  
પ્તમ એડવર્ડ જર્મની, રશિયા, સ્વીડન, ગ્રીસ, અને બેલ્જિયમના રાજાઓના  
મામા થાય. તે સિવાય સ્પેન, ડેન્માર્ક, નોર્વે, અને પોર્ટુગાલના રાજાઓ  
સાથે પણ નજીકનો સંબંધ છે. વળી તુર્કસ્તાન અને સર્વિયા બાદ કરતાં  
તેમની સગાઈનું લંબાણ છે.

સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજાને ‘શાન્તિદાતા’ નું જે વિશેષજી પ્રાપ્ત  
થયું છે, તે અનેકધા યથાર્થજ છે. પ્રાચીન કાર્ગમાં કોઈ રાજાનું મરણ એ  
લઠાઈનું ચિહ્ન ગણાતું, પણ હમણાં જ્યારે કોઈ રાજા મરણ પામે છે,  
ત્યારે સર્વ રાજ્યગૃહોના આપ્ત વર્ગ શોકદર્શક વસ્ત્રો પરિધાન કરી, મરણ-  
ક્રિયામાં ભાગ લે છે. થોડા વખત પર એવીજ ક્રિયાપ્રસંગે અનેક રાજા  
રજવાડાઓએ હાજરી આપી હતી. તે અપૂર્વ દેખાવ જોઈને પ્રેક્ષકવર્ગને  
આશ્ચર્યહસ્ય થયા વિના રહેજ નહિ. તે પરથી સાબીત થાય છે કે સપ્તમ  
એડવર્ડ મહારાજાનું માન અને વજન સર્વ રાષ્ટ્રાધિકારીએ માન્ય રાખે છે.

૪૨૬ મહારાજ પાંચમા જ્યૉર્જ અને વીજાં યુરોપી રાજ્યો.

હું ધણા જુદા અનુમાને ઉપરજ આગ્યો છું. જેની સાથે હું બહુ સહવા-  
સમાં આગ્યો છું તે બિલાડીઓ, કોઈ પણ કુતરાં જેટલીજ નરમ, તાબેદાર,  
અને ખુશમિજાજ માલમ પડી છે, અને તેઓએ એટલી બધી બુદ્ધિ  
બતાવી આપી છે, કે તેમની બરાબરી થોડાંજ કુતરાં કરી શકે અને તે-  
મના કરતાં અધિકતાં તો કોઈ પણ કુતરામાં નહિ હોય.



## મહારાજા પાંચમા જ્યૉર્જ અને વીજાં યુરોપી રાજ્યો.

બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને યુરોપનાં બીજાં મોટાં રાજ્યગૃહો સાથે ધણા  
નજીકના સંબંધો છે. સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને તેમનાં લાગ્યશાળી  
પિતાજી તરફથી પુષ્કળ અમૂલ્ય દેણુગી મળેલી છે. વળી જન્મ અને લગ્ન  
સંબંધથી તેઓ યુરોપના મહાન રાજ્યગૃહો સાથે નિકટના સંબંધમાં જોડાયા  
છે. આ સંબંધના પ્રભાવે સર્વત્ર શાન્તિનું રાજ્ય વ્યાપ્ત છે, એમ કહી શકાય.

સ્વર્ગસ્થ સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજ યુરોપના કેટલાક રાજ્યના મામા  
થાય છે. ને તેથી સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જ તે મામાના દીકરા કહેવાય. સ-  
પ્તમ એડવર્ડ જર્મની, રશિયા, સ્વીડન, ગ્રીસ, અને બેલ્જિયમના રાજાઓના  
મામા થાય. તે સિવાય સ્પેન, ડેન્માર્ક, નૉર્વે, અને પોર્ટુગાલના રાજાઓ  
સાથે પણ નજીકનો સંબંધ છે. વળી તુર્કસ્તાન અને સર્પિયા બાદ કરતાં  
તેમની સગાઈનું લંબાણ છે.

સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજને ‘શાન્તિદાતા’ નું જે વિશેષજી પ્રાપ્ત  
થયું છે, તે અનેકથા યથાર્થજ છે. પ્રાચીન કાર્ગમાં કોઈ રાજનું મરણ એ  
લઠાઈનું ચિહ્ન ગણાતું, પણ હમણાં ત્યારે કોઈ રાજા મરણ પામે છે,  
ત્યારે સર્વ રાજ્યગૃહોના આપ્ત વર્ગ શોકદર્શક વસ્ત્રો પરિધાન કરી, મરણ-  
ક્રિયામાં ભાગ લે છે. થોડા વખત પર એવીજ ક્રિયાપ્રસંગે અનેક રાજા  
રજવાડાઓએ હાજરી આપી હતી. તે અપૂર્વ દેખાવ જોઈને પ્રેક્ષકવર્ગને  
આશ્ચર્યહલક થયા વિના રહેજ નહિ. તે પરથી સાબીત થાય છે કે સપ્તમ  
એડવર્ડ મહારાજનું માન અને વજન સર્વ રાષ્ટ્રાધિકારીએ માન્ય રાખે છે.

૧૩. રમાનિઆના ગાદીનશીન રાણી સાહેબ, (મહારાણી વિક્ટોરિઆના દ્વિતીય ચિરંજીવી 'ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ' ની વડીલ દીકરી.)
૧૪. પ્રિન્સ કુમારલ.
૧૫. પ્રિન્સ નિકોલસ.
૧૬. પ્રિન્સેસ એલિઝાબેથ.
૧૭. „ મેરિ.
૧૮. „ અલિયેના.
૧૯. પ્રિન્સેસ વિક્ટોરિઆ મેલિટા. ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની દ્વિતીય દીકરી)
૨૦. „ મેરિ સીરલ લેન્ના.
૨૧. „ અલેક્ઝાન્ડ્રા. ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની તૃતીય દીકરી)
૨૨. પ્રિન્સ ગાટ્સ્કીડ.
૨૩. પ્રિન્સેસ મેરિ.
૨૪. „ અલેક્ઝાન્ડ્રા.
૨૫. „ ઈર્મા.
૨૬. પ્રિન્સેસ બિયાટ્રિસ. ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની નાની દીકરી.)
૨૭. ડ્યૂક ઑફ કોનાંટ. (મહારાણી વિક્ટોરિઆના તૃતીય ચિરંજીવી.)
૨૮. પ્રિન્સ આર્થર.
૨૯. સ્વીડનના મહારાણી સાહેબ.
૩૦. પ્રિન્સ ગબ્રિયલ.
૩૧. „ ઓસ્કર.
૩૨. પ્રિન્સેસ ઈર્મીડ.
૩૩. „ પેટ્રિશિયા.
૩૪. ડ્યૂક ઑફ સેક્સકોબર્ગ ગોથા. (મહારાણી વિક્ટોરિઆના ચોથા ચિરંજીવી 'ડ્યૂક ઑફ આલ્બાની' નો પુત્ર)
૩૫. પ્રિન્સ લેહાન.
૩૬. „ હેટમાર.
૩૭. પ્રિન્સેસ સિબેલી.
૩૮. પ્રિન્સેસ અલેક્ઝાન્ડર ઑફ ટેક. ('ડ્યૂક ઑફ આલ્બાની'ની ત્રીજી પુત્રી)
૩૯. પ્રિન્સ રૂપર્ટ.

૪૨૮ મહારાજા પાંચમા લ્યૉન્ અને ખીન્ન મુરોખી રાન્થો.

૧૩. રમાનિઆના ગાદીનશીન રાણી સાહેબ, (મહારાણી વિક્ટોરિઆના દ્વિતીય ચિરંજીવી 'ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ' ની વડીલ દીકરી.)

૧૪. પ્રિન્સ ક્યારલ.

૧૫. પ્રિન્સ નિકોલસ.

૧૬. પ્રિન્સેસ એલિઝાબેથ.

૧૭. „ મેરિ.

૧૮. „ અલિયેના.

૧૯. પ્રિન્સેસ વિક્ટોરિઆ મેલિટા ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની દ્વિતીય દીકરી.)

૨૦. „ મેરિ સીરલ લોન્ના.

૨૧. „ અલેક્ઝાન્ડ્રા. ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની તૃતીય દીકરી.)

૨૨. પ્રિન્સ ગાટ્ક્રીડ.

૨૩. પ્રિન્સેસ મેરિ.

૨૪. „ અલેક્ઝાન્ડ્રા.

૨૫. „ ઈર્મા.

૨૬. પ્રિન્સેસ બિયાટ્રિસ. ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની નાની દીકરી.)

૨૭. ડ્યૂક ઑફ કોનોટ. (મહારાણી વિક્ટોરિઆના તૃતીય ચિરંજીવી.)

૨૮. પ્રિન્સ આર્થર.

૨૯. સ્વીડનના મહારાણી સાહેબ.

૩૦. પ્રિન્સ ગેષ્ટાવ.

૩૧. „ ઓસ્કર.

૩૨. પ્રિન્સેસ ઇર્મીડ.

૩૩. „ પેટ્રિશિયા.

૩૪. ડ્યૂક ઑફ સેક્સબર્ગ જોઝા. (મહારાણી વિક્ટોરિઆના જોઝા ચિરંજીવી 'ડ્યૂક ઑફ આલ્બાની' નો પુત્ર)

૩૫. પ્રિન્સ બ્રેહાન.

૩૬. „ હેટમાર.

૩૭. પ્રિન્સેસ સિબેલી.

૩૮. પ્રિન્સેસ અલેક્ઝાન્ડર ઑફ ટેક. ('ડ્યૂક ઑફ આલ્બાની'ની ત્રીજી પુત્રી.)

૩૯. પ્રિન્સ રપર્ટ.

ગ્રીસ—સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જને ગ્રીસ સાથે પણ બે બાબતી સંબંધ છે. ( અ ) ગ્રીસના રાજા સાહેબ પહેલા જ્યૉર્જ તે પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજના મામા થાય છે; કારણ કે ગ્રીસની રાજમાતાના તે બંધુ છે.

( વ ) વળી તે સિવાય ગ્રીસના રાજા સાહેબે મહારાણી વિક્ટોરિઆની વડીલ દીકરી ફ્રેડરિક ઑફ જર્મનીની દિકરી સાથે લગ્ન કર્યા છે.

પોર્ટુગલ—મહારાણી વિક્ટોરિઆ સાહેબના માતૃત્રી ડ્યેસ ઑફ કેન્ટની મારફત, પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને પોર્ટુગલના રાજા સાથે સંબંધ છે.

બેલજીયમ—મહમ બીજા લિયોપોલ્ડ જે બેલજીયમના રાજા સાહેબ હતા, તે મહારાણી વિક્ટોરિઆના ભાઈ ( કાકાના દીકરા ) થતા હતા.

જર્મની—જર્મનિનો કૈસર અને જ્યૉર્જ મહારાજ મામા ફ્રાંઝના દીકરા થાય.

રુપેન—જ્યૉર્જ મહારાજ સાહેબનીબેન પ્રિન્સેસ એના ઑફ બ્યાટનબર્ગના લગ્ન રુપેનના રાજા ૧૩ મા અલ્ફ્રાન્સો સાથે થયાં છે. એટલે તેઓ પણ સાળાબેની થયા.

આ પ્રમાણે સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને બીજાં રાજ્યો સાથે સંબંધ છે.

ચોહાણુ શેય લાજરસ. ભાવનગર.

## આણુ પર્વત.

( આણુ ૫૮ ૩૯૧ થી ).

આણુની હવા વરસના મોટા ભાગમાં ઘણી અનુકૂળ અને આનંદદાયક હોય છે. કોઈ વાર ઉનાળામાં ખરા મધ્યહને ઉષ્ણતામાપક યંત્રમાં પાંચે ૯૦ થી ૯૪ ડીગ્રી સુધી જાય છે. પંખાની ત્યાં જરૂર રહેતી નથી. રાતે અને સવારે તાંબુ, મદ, અને શીતળ હવા હોય છે.

ચોમાસાની ઋતુમાં દેખાવ ઘણો ખુશનુમા હોય છે. પરંતુ બીનાય એટલી બધી હોય છે કે ઘરમાં સગડી રાખવાની જરૂર પડે છે. ઑક્ટોબર અને નવેમ્બરમાં ચોચ ઘરગાર અને લૂગડાંલત્તાં વગરના દેશી લોગીમાં મને-રિચલ તાવ આવે છે. વરસનો માત્ર તેટલોજ ભાગ ત્યાંના રહેવાઝીઓની પ્રતિષ્ઠાને પ્રતિકૂળ અને અસુખાકારી ભરેલો થઈ પડે છે. છેલ્લાં બાર વર્ષની સરાસરી કાકનાં આણુ ઉપર દર વરસે ૬૬.૨૮ ઈંચ વરસાદ પડ્યો જણાય



ગ્રીસ—સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જને ગ્રીસ સાથે પણ બે બાબુથી સંબંધ છે. (અ) ગ્રીસના રાજા સાહેબ પહેલા જ્યૉર્જ તે પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજના મામા થાય છે; કારણ કે ગ્રીસની રાજમાતાના તે બંધુ છે.

(વ) વળી તે સિવાય ગ્રીસના રાજા સાહેબે મહારાણી વિક્ટોરિઆની વડીલ દીકરી ફ્રેડરિક ઑફ જર્મનીની દિકરી સાથે લગ્ન કર્યા છે.

પોર્ટુગલ—મહારાણી વિક્ટોરિઆ સાહેબના માતૃગ્રી ક્વેસ ઑફ કેન્ટની મારફત, પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને પોર્ટુગલના રાજા સાથે સંબંધ છે.

બેલજીયમ—મહામ બીજા લિયોપોલ્ડ જે બેલજીયમના રાજા સાહેબ હતા, તે મહારાણી વિક્ટોરિઆના ભાઈ (કાકાના દીકરા) થતા હતા.

જર્મની—જર્મનીનો કૈસર અને જ્યૉર્જ મહારાજ મામા ફ્રાંઝના દીકરા થાય.

સ્પેન—જ્યૉર્જ મહારાજ સાહેબનીબેન પ્રિન્સેસ એના ઑફ બ્યાટનબર્ગના લગ્ન સ્પેનના રાજા ૧૩ મા અલફ્રાન્સો સાથે થયાં છે. એટલે તેઓ પણ સાળાબહેની થયા.

આ પ્રમાણે સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને બીજાં રાજ્યો સાથે સંબંધ છે.

ચોહાણુ શેય લાજરસ. ભોવનગર.

## આણુ પર્વત.

( આણુ ૫૪ ૩૯૧ થી ).

આણુની હવા વરસના ગોટા લાગમાં ધણી અનુકૂળ અને આનંદાચક હોય છે. કોઈ વાર ઉનાળામાં ખરા મધ્યાહને ઉષ્ણતામાપક ચંત્રમાં પારો ૯૦ થી ૯૪ ડીગ્રી સુધી જાય છે. પંખાની ત્યાં જરૂર રહેતી નથી. રાતે અને સવારે તાંબુ, મંદ, અને શીતળ હવા હોય છે.

ચોમાસાની ઋતુમાં દેખાવ ધણો ખુશનુમા હોય છે. પરંતુ બીનાસ એટલી બધી હોય છે કે ઘરમાં સગડી રાખવાની જરૂર પડે છે. ઑગ્રોગર અને નવેમ્બરમાં ચોચ ઘરગાર અને લૂગડાંલત્તાં વગરના દેશી લોહામાં મને-રિઅલ તાવ આવે છે. વરસનો માત્ર તેટલોજ લાભ ત્યાંના રહેવાસીઓની પ્રતિષ્ઠાને પ્રતિષ્ઠા અને અસુખાકારી ભરેલો થઈ પડે છે. છેલ્લાં પાંચ વર્ષની સરાસરી કાંડનાં આણુ ઉપર દર વરસે ૬૬.૨૮ ઈંચ વરસાદ પડ્યો જણાય

માન્ય કરવામાં આવ્યું હોય તેને હમેશ માટે નોંધવાને હરકત નથી. એવી અરજીનો નિકાલ કરવાની વખતે સદરહુ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન નીચેની બાબતો ઉપર, એટલે કે, એની નિશાળ તે લક્ષ્યાંક પડતી ખોટ પૂરી પાડે છે કે કેમ, તે નિશાળનું શિક્ષકમંડળ કાબેલ અને યોગ્ય છે કે કેમ, શી બાબતો નેનું પોતાનું દ્રવ્યમળ કેટલે લગી તેનો જરૂરનો ખર્ચ કરવાને પૂરતું છે તે, લેવામાં આવતી શી <sup>૧</sup> અને મફત લાભુતા વિદ્યાર્થીઓનું <sup>૨</sup> સંકેદ પ્રમાણ વાસ્તવિક છે કે કેમ, અને એની અરજી કમ્પ્લેટ કરવા સારું સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથમાં પૂર્તાં નાણા છે કે કેમ એ બાબતો ઉપર વિચાર કરશે.

૩. નિશાળો નોંધાવવા માટે સરખી અરજીઓ સાથે જ પરિશિષ્ટના નમુના પ્રમાણેનું એક પત્રક હોવું જોઈએ. દરેક નિગાળ તરફથી એક મેકેટરિ અથવા સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ સાથે કાગળપત્રનો વ્યવહાર ચલાવનાર કોઈ

\* એડ્યુકેશન કમિશનના રિપોર્ટના ૪૧૭મે પાને લખેલી શબ્દ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ — “ મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાન્ટની પદ્ધતિમાં આ એક મહત્વની વાત છે કે મદદ લેતા વિદ્યાલયના ખર્ચનો અમુક ભાગ તેના વ્યવસ્થાપકોએ પોતાના દ્રવ્યમળમાંથી પૂરો પાડવો જોઈએ ”

૧ શ્રીના સમક્ષમાં સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટે ઠરાવેલો સામાન્ય નિયમ એ છે કે મદદ લેતી અને માન્ય કરેલી મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણની નિશાળોમાં શ્રીનો દર તેજ નિ'લા અથવા લક્ષ્યાંકમાં આવેલી તેજ વર્ગની સરકારની, લોકલબોર્ડની તથા મ્યુનિસિપાલિટીની નિશાળોમાં જે દર હોય તેના કચ્છાં ઓછામાં ઓછા બે તૃતીયાંશ જેટલો દેવો જોઈએ, અને પ્રાથમિક શિક્ષણની નિશાળોમાં ઓછામાં ઓછા અડધા જેટલો દેવો જોઈએ

૨ સદરહુ ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મજુરી સિવાય, મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણની નિશાળોમાં મફત લાભુતા વિદ્યાર્થીઓની એકદર મધ્યાહ્નિક નિ'લા તરફની એકદર સખ્યાના સંકેદે પદર ટકા કરતાં વધારે હોવી ન જોઈએ, અને પ્રાથમિક શિક્ષણની નિશાળોમાં એની સખ્યા સંકેદે ત્રીસ ટકા કરતાં વધારે હોવી ન જોઈએ.

માન્ય કરવામાં આવ્યું હોય. તેને હમેશ માટે નોંધવાને હરકત નથી. એવી અરજીનો નિકાલ કરવાની વખતે સદરહુ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન નીચેની બાબતો ઉપર, એટલે કે, એવી નિશાળ તે લત્તામાં પડતી ખોટ પૂરી પાડે છે કે કેમ, તે નિશાળનું શિક્ષકમંડળ કાગેલ અને યોગ્ય છે કે કેમ, શી બાદ કરતાં તેનું પોતાનું દ્રવ્યખર્ચ કેટલે લગી તેનો જરૂરનો ખર્ચ કરવાને પૂરતું છે તે, લેવામાં આવતી શી <sup>૧</sup> અને મફત લાણુતા વિદ્યાર્થીઓનું <sup>૨</sup> સેંકડા પ્રમાણુ વાસ્તવિક છે કે કેમ, અને એવી અરજી કબૂલ કરવા સાર સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથમાં પૂરતાં નાણાં છે કે કેમ એ બાબતો ઉપર વિચાર કરશે.

૩. નિશાળો નોંધાવવા માટે સઘળી અરજીઓ સાથે જ પરિશિષ્ટના નમુના પ્રમાણેનું એક પત્રક હોવું જોઈએ. દરેક નિશાળ તરફથી એક સેક્રેટરિ અથવા સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ સાથે કાગળપત્રનો વ્યવહાર ચલાવનાર કોઈ

\* એડ્યુકેશન કમિશનના રિપોર્ટના ૪૧૭મે પાને લખેલી શરત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ:—“ મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટની પદ્ધતિમાં આ એક મહત્વની વાત છે કે મદદ લેના વિદ્યાલયના ખર્ચનો અમુક ભાગ તેના વ્યવસ્થાપકોએ પોતાના દ્રવ્યખર્ચમાંથી પૂરો પાડવો જોઈએ.”

૧ શીના સંબંધમાં સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટે ઠરાવેલો સામાન્ય નિયમ એ છે કે મદદ લેતી અને માન્ય કરેલી મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણની નિશાળોમાં શીનો દર તેજ જિલ્લા અથવા લત્તામાં આવેલી તેજ વર્ગની સરકારની, લોકલબોર્ડની તથા મ્યુનિસિપાલિટિની નિશાળોમાં જે દર હોય તેના કરતાં ઓછામાં ઓછા બે તૃતીયાંશ જેટલો હોવો જોઈએ, અને પ્રાથમિક શિક્ષણની નિશાળોમાં ઓછામાં ઓછા અડધા જેટલો હોવો જોઈએ.

૨ સદરહુ ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરી સિવાય, મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણની નિશાળોમાં મફત લાણુતા વિદ્યાર્થીઓની એકંદર સંખ્યા હાજરીપત્રકમાંની એકંદર સંખ્યાના સેંકડે પંદર ટકા કરતાં વધારે હોવી ન જોઈએ, અને પ્રાથમિક શિક્ષણની નિશાળોમાં એવી સંખ્યા સેંકડે ત્રીસ ટકા કરતાં વધારે હોવી ન જોઈએ.

કે કેમ તથા હાજરી યોગ્ય રીતે ચાલુ રહી છે કે કેમ ?

(૨) નિશાળનું મકાન પૂરતી આરોગ્યવાળું છે કે કેમ, તેમાં અજવાળું સારું આવે છે કે કેમ, તેમાં હવા આવવાજવાનાં સાધનો છે કે કેમ, અને ત્યાં જતા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા સારું તથા સમતુલ્ય સારું પૂરતો વર્ગ, સરસામાન અને સાહિત્યો છે કે કેમ ?

(૩) વિદ્યાર્થીઓ દાખલ થાય તે વખતે તેમનાં નામ નોંધવાની, \* અને તેમની હાજરી તથા ઉંમર નોંધવાની ગોઠવણ, નિશાળનો વહીવટ ચલાવવાની ગોઠવણ અને આવક તથા ખર્ચનો હિસાબ રાખવાની ગોઠવણ સારી રીતની છે કે કેમ ?

(૪) શિક્ષકમંડળ પૂરતું અને યોગ્ય લાયકાતવાળું છે કે કેમ ?

(૫) આપવામાં આવતી કેળવણીનું પ્રમાણ અને પ્રકાર યે જ રીતનાં છે કે કેમ ?

(૬) વિદ્યાર્થીઓનો અભ્યાસ, તેમની ચાલચલન, અને મુખ્યત્વે કરીને તેમની રીનલાત, હાજરીનું નિયમિતપણું તથા પરીક્ષા વખતે ગ્રામાણિકપણું સંતોષકારક છે કે કેમ ?

(૭) નિશાળનું દરેક બાબતમાં નિશાળ કેવી છે તે પૂરેપૂરી તપાસ કરીને લેવી જોઈએ. કેળવણી કેવા પ્રકારની આપવામાં આવે છે તે જોવા સારું તપાસ કરનાર અમલદાર જે ધોરણ પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે તે ધોરણ મુજબ વર્ગોની પરીક્ષા લેવી. ( જુઓ પરિશિષ્ટ ક થો હ. )

ટીપ્સ:—વધારેમાં વધારે કેટલી ગ્રાંટ મળશે તે ૫ મી કાનુનમાં ઠરાવેલું છે. ઉપર લખેલી બાબતોના સંબંધમાં ઇન્સ્પેક્ટરની પૂરેપૂરી ખાત્રી

\* દરેક નિશાળે ૫ પરિશિષ્ટમાં ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણેનું એક જાપેલું રજિસ્ટર રાખવું જોઈએ અને પરિશિષ્ટ ૫ થી ૮ માં ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણે છાપેલા પત્રકમાં હાજરી માંડવી જોઈએ.

કે કેમ તથા હાજરી ચોખ્ખી રીતે ચાલુ રહી છે કે કેમ ?

(૨) નિશાળનું મકાન પૂરતી આરોગ્યવાળું છે કે કેમ, તેમાં અજવાળું સાફ આવે છે કે કેમ, તેમાં હવા આવવાજવાનાં સાધનો છે કે કેમ, અને ત્યાં જતા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા સાર તથા રમતગમત સારું પૂરતો વર્ગ, સરસામાન અને સાહિત્યો છે કે કેમ ?

(૩) વિદ્યાર્થીઓ દાખલ થાય તે વખતે તેમનાં નામ નોંધવાની, \* અને તેમની હાજરી તથા ઉંમર નોંધવાની ગોઠવણ, નિશાળનો વહીવટ ચલાવવાની ગોઠવણ અને આવક તથા ખર્ચનો હિસાબ રાખવાની ગોઠવણ સારી રીતની છે કે કેમ ?

(૪) શિક્ષકમંડળ પૂરતું અને ચોખ્ખી લાયકાતવાળું છે કે કેમ ?

(૫) આપવામાં આવતી કેળવણીનું પ્રમાણ અને પ્રકાર ચોખ્ખી રીતનાં છે કે કેમ ?

(૬) વિદ્યાર્થીઓનો અંદાજરૂન, તેમની ચાલચલંગત, અને મુખ્યત્વે કરીને તેમની રીતભાત, હાજરીનું નિયમિતપણું તથા પરીક્ષા વખતે પ્રામાણિકપણું સંતોષકારક છે કે કેમ ?

(૭) નિશાળનું દરેક અસખર રીતે રાખવામાં આવે છે કે કેમ, અને શિક્ષકોએ અથવા નિશાળના વ્યવસ્થાપકોએ આપેલાં સર્વ દૈનિક-પત્રો તથા શિરસ્તા માફક આપેલા સઘળા દાખલા ભરોસા રાખવા લાયક છે કે કેમ ?

ઉપરની દરેક બાબતમાં નિશાળ કેવી છે તે પૂરેપૂરી તપાસ કરીને લેવી જોઈએ. કેળવણી કેવા પ્રકારની આપવામાં આવે છે તે જોવા સાર તપાસ કરનાર અમલદારે જે ધોરણ પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે તે ધોરણ સુચ્ય વર્ગોની પરીક્ષા લેવી. ( જુઓ પરિશિષ્ટ ક થો હ. )

ટીપ્પણી:—વધારેમાં વધારે કેટલી ગ્રાંટ મળશે તે પ મી કાનુનમાં ઠરાવેલું છે. ઉપર લખેલી બાબતોના સંબંધમાં ઇન્સ્પેક્ટરની પૂરેપૂરી ખાતરી

\* દરેક નિશાળે વ પરિશિષ્ટમાં ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણેનું એક જાપેલું રજિસ્ટર રાખવું જોઈએ અને પરિશિષ્ટ વ વ માં ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણે આપેલા પત્રકમાં હાજરી માંડવી જોઈએ.

૧૧ સદગુડ ડિપાર્ટમેન્ટે માન્ય રાખેલી સંઘની મદદ લેતી અથવા ન લેતી નિશાળોને વિદ્યાર્થીઓને નિશાળમાં દાખલ કરવા બાબતની નીચેની કાનુનો પ્રમાણે ચાલવાની શરૂ પાડવામાં આવશે, એટલે -

- (૧) ડિરેક્ટરની સ્પષ્ટ લેખી પરવાનગી સિવાય, કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને જે માન્ય ન ગણેલી નિશાળોનું શિક્ષણ સરકારે વખતોવખત હા નિકારક ઠગવ્યુ હોય તેવી નિશાળોમાંથી કોઈ પણ માન્ય રાખેલી નિશાળમાં દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.
- (૨) જે કોઈ વિદ્યાર્થી જે નિશાળમાં છેલ્લો બહુતો હશે તે નિશાળ છોડી જવાનો હુકમ આપેલા નમુના પ્રમાણેનો દાખલો ન લાવે, તો તેને માન્ય ગણેલી કોઈ પણ નિશાળમાં દાખલ કરવો નહિ, અને એવા સગા દાખલા નિશાળના દફતરમાં ગણવા જાઈએ.

નિશાળ છોડી જવાનો દાખલો. (લીવિંગ સર્ટિફિકેટ)

[ગ્રાંટ-ઇન-એઇડ કોડના ૧ લા પ્રકલ્પની ૧૨ મી કાનુનની રીઝે હસાવેલો.]  
વિદ્યાર્થીનો ગર્જિસ્ટ નમર

નિશાળનું નામ-

વિદ્યાર્થીનું આખું નામ		જન્મસ્થાન	જન્મનો અંગ્રેજી તારીખ, માસ તથા વર્ષ	છેલ્લો જે નિશાળમાં જતો હોય તે નિશાળ	દાખલ થયાનો તારીખ	અભ્યાસ	આવશ્યકગત.	નિશાળ છોડી જવાની તારીખ.	કયા વોલ્યુમાં અભ્યાસ કરે છે અને ક્યાંથી ફરે છે તે	નિશાળ છોડી જવાનું તારીખ.	ગેરો
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨

દાખલો આપવામાં આવે છે કે ઉપલી હરીફત નિશાળના ગર્જિસ્ટ પ્રમાણે છે.  
તારીખ માટે સને ૧૯૧૧  
વર્ગનો શિક્ષક.

૧૧. સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટે માન્ય રાખેલી સઘણી મદદ લેતી અથવા ન લેતી નિશાળોને વિદ્યાર્થીઓને નિશાળમાં દાખલ કરવા બાબતની નીચેની કાનુનો પ્રમાણે ચાલવાની ધરજ પાડવામાં આવશે, એટલે :-

- (૧) ડિરેક્ટરની રપટ લેખી પરવાનગી સિવાય, કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને જે માન્ય ન રાખેલી નિશાળનું શિક્ષણ સરકારે વખતોવખત હા નિકારક ઠરાવ્યું હોય તેવી નિશાળમાંથી કોઈ પણ માન્ય રાખેલી નિશાળમાં દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.
- (૨) જે કોઈ વિદ્યાર્થી જે નિશાળમાં છેલ્લો ભણતો હશે તે નિશાળ છોડી જવાનો હેઠળ આપેલા નમુના પ્રમાણેનો દાખલો ન લાવે, તો તેને માન્ય રાખેલી કોઈ પણ નિશાળમાં દાખલ કરવો નહિ, અને એવા સઘણા દાખલા નિશાળના દફતરમાં રાખવા બાંધે.

નિશાળ છોડી જવાનો દાખલો. (લીવિંગ સર્ટિફિકેટ)

[ગ્રાંટ-ઇન-એઇડ ડ્રોડના ૧ લા પ્રકરણની ૧૨ મી કાનુનની ર્ધએ ઠરાવેલો.]

વિદ્યાર્થીનો રજિસ્ટર નંબર

નિશાળનું નામ-

વિદ્યાર્થીનું આખું નામ.	જાત તથા નાત (તથા પેટા નાત.	જન્મભૂમિ.	જન્મની અંગ્રેજી તારીખ, માસ તથા વર્ષ.	છેલ્લો જે નિશાળમાં જતો હોય તે નિશાળ.	દાખલ થયાની તારીખ.	અભ્યાસ.	ચાલચલગત.	નિશાળ છોડી જવાની તારીખ.	કયા ધોરણમાં અભ્યાસ કરે છે અને ક્યારથી કરે છે તે.	નિશાળ છોડી જવાનું કારણ.	ગેરો.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨

દાખલો આપવામાં આવે છે કે ઉપલી હકીકત નિશાળના રજિસ્ટર

પ્રમાણે છે.

તારીખ માટે

વર્ગનો શિક્ષક.

સને ૧૯૧

આનું પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની, અને સિંધમાં એડ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટરની, સ્પષ્ટ મતુનીથી કરના દેનામાં આવશે.

(૧) ઇન્સપેક્ટરની ખાસ મનથી સિવાય કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને તેના નિશાળ છોડી જનાના દાખવામાં તેને લાયક જણાવ્યો હોય તેના કગતા ચક્રતા ધોળામાં બેસાડેના નહિ.

૧૨. કોઈ પણ નિશાળમાં ચાર વર્ષની અદગના કોઈ પણ છોકરાને દાખવ કરવા નહિ, અને ૨૦ વર્ષની ઉપરના કોઈ પણ શખસને નિશાળે જવાની ઉમર લાયક ગણવેના નહિ ઉમર માટે ઠગવેલી વધારેમાં વધારે ૮૬ ટ્રિની નિશાળોને, ૭૦ નિડન ટુલોને અને નોર્મલ વર્ગોને લાગુ પડતી નથી.

૧૩ તાજગી ગણનાના ઢારણુમાં જે દિનસમાં ઓછામાં ઓછા ચાક કલાક બ્યાનહાઉક ગિલચુ આપનામાં આવ્યુ હશે તે દિનસ હાજરીનો દિ વસ છે એમ સમજતુ પણ એવુ ઠરાવ્યુ છે કે અધવાગીઆમાં એક વાર જે દિનસે બે ડનાનુ શિલણુ આવ્યુ હશે તે દિનસ હાજરીના દિનસ તરીકે ગણનામાં આવશે.

૧૪ કોઈ પણ મન્ન ગમની નિશાળમાં, જે ધોરણુ અથવા ધોગણો શિખનની નિશાળ તરફિ તે નોવની હોય, તે બોળુ અથવા ધોગણોથી ઉપલુ ધોળુ અથવા ધોગણો શિખના નહિ, તેમજ સગરે મળૂર ડગી ન હોય એવી ચોપડીઓ, નડશા વગેરેનો ઉપયોગ કર્યો નહિ.

૧૫. દરેક માન્ય ગખેલી નિશાળમાં વ્યવસ્થાપકોએ સગરાના એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટના ઠરાવ નમર ૨૩૯૫ તાગીખ ૩ મી સપ્ટેમર ૧૯૦૮ માં ઠગવના બજાવતના નિયમો અમલમાં આણવા નેઈએ વર્ષમાં શિક્ષકે બજાવ નિયમિતતા તથા સપૂણુ તામેદની પગાવની નેઈએ, નિશાળની બહાર વાલાસરેની વર્તકુડ જે નેવામાં આવે કે જણાવના માં આવે તો તેને માટે શિક્ષા કરની નેઈએ બોવવા ચાલવામાં સભ્યતા અને વિનય વાપવાનુ તેમજ કપડા તથા શરીર રવનગ ગખનાનુ વિદ્યાર્થીઓના મગજમાં ઠસાવવુ જાઈએ સગરે નામ નૂર કચેના વર્તમાનપત્રો નિશાળમાં અથવા હોસ્ટેનોમાં ( જાત્રાવયમાં ) લાવના દેના નહિ અથવા વિદ્યાર્થીઓને તે મગાવવા દેના નહિ, અને નિશાળના કોઈ પણ ડેકગને કોઈ પણ જાહેરસભા સરનામાં કે ચલાનનામાં ભાગ લેવ દિવો નહિ અથવા તેમાં હાજરી આપવા



આવ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની, અને સિંધમાં એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની, સ્પષ્ટ મંજૂરીથી કરવા દેવામાં આવશે.

(૬) ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજૂરી સિવાય કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને તેના નિશાળ છોડી જવાના દાખલામાં તેને લાયક જણાવ્યો હોય તેના કરતાં ચઢતા ધોરણમાં એસાડવો નહિ.

૧૨. કોઈ પણ નિશાળમાં ચાર વર્ષની અંદરનાં કોઈ પણ છોકરાંને દાખલ કરવાં નહિ, અને ૨૦ વર્ષની ઉપરના કોઈ પણ શખસને નિશાળે જવાની ઉમર લાયક ગણવો નહિ. ઉમર માટે ઠરાવેલી વધારેમાં વધારે હદ રત્તિની નિશાળોને, ટેકનિકલ સ્કૂલોને અને નોર્મલ વર્ગોને લાગુ પડતી નથી.

૧૩. હાજરી ગણવાના કારણસર જે દિવસમાં ઓછામાં ઓછા ચાર કલાક વ્યાવહારિક શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હશે તે દિવસ હાજરીનો દિવસ છે એમ સમજવું પણ એવું ઠરાવ્યું છે કે અડવાડીઆમાં એક વાર જે દિવસે બે કલાકનું શિક્ષણ આપ્યું હશે તે દિવસ હાજરીના દિવસ તરીકે ગણવામાં આવશે.

૧૪. કોઈ પણ માન્ય રાખેલી નિશાળમાં, જે ધોરણ અથવા ધોરણો શિખવનારી નિશાળ તરીકે તે નોંધાવી હોય, તે ધોરણ અથવા ધોરણોથી ઉપલું ધોરણ અથવા ધોરણો શિખવવાં નહિ, તેમજ સરકારે મંજૂર કરી ન હોય એવી ચોપડીઓ, નકશા વગેરેનો ઉપયોગ કરવો નહિ.

૧૫. દરેક માન્ય રાખેલી નિશાળના વ્યવસ્થાપકોએ, સરકારના એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટના ઠરાવ નંબર ૨૩૯૫ તારીખ ૩, મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૮ માં ઠરાવેલા બંદોબસ્તના નિયમો અમલમાં આણવા જોઈએ. વર્ગમાં શિક્ષકે ખરોખર નિયમિતતા તથા સંપૂર્ણ 'તાબેદારી' પગાવવી જોઈએ; નિશાળની ખહાર વાંધાભરેલી વર્તણૂક જો જોવામાં આવે કે જણાવવામાં આવે તો તેને માટે શિક્ષા કરવી જોઈએ; બોલવા ચાલવામાં સભ્યતા અને વિનય વાપરવાનું તેમજ કપડાં તથા શરીર સ્વચ્છ રાખવાનું વિદ્યાર્થીઓના મગજમાં ઠસાવવું જાઈએ; સરકારે નામંજૂર દરેક વર્તમાનપત્રો નિશાળમાં અથવા હોસ્ટેલોમાં (જાત્રાસથમાં) લાવવા દેવાં નહિ, અથવા વિદ્યાર્થીઓને તે મંગાવવા દેવાં નહિ; અને નિશાળના કોઈ પણ છોકરાને કોઈ પણ જાહેરસભા ભરવામાં કે ચલાવવામાં ભાગ લેવ દેવો નહિ અથવા તેમાં હાજરી આપવા

કરેલી અરજીઓનો નિકાલ તેમના સ્વરૂપ પ્રમાણે, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથમાં ફેંડ હોય તે પ્રમાણે કરવામાં આવશે. આવી ગ્રાંટ કોઈ પણ વ્યાજતમાં કુલ ખર્ચ કરવાનો હોય તેના એક-તૃતીયાંશ કરતાં વધારે આપવામાં આવશે નહિ, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ જે શરતો ઠરાવે તેમને અનુસરીને આપવામાં આવશે. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને, પોતાના હાથમાં પૈસા હોય તે પ્રમાણમાં આ કાનુન પ્રમાણે, વધારેમાં વધારે ૧,૦૦૦ રૂપિયા સુધીની ગ્રાંટ મંજૂર કરવાનો અધિકાર છે.

૧૯. ફાઈન માટે આઈ પરિશિષ્ટમાં જાપેલી કાનુનો પ્રમાણે ખાસ ગ્રાંટ આપવામાં આવશે.

### પ્રકરણ ૨.

યુરોપીઅન, અંગ્રેજી શિખવનારી, અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી શિખવનારી તથા પ્રાથમિક શિક્ષણ આપનારી નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૨૦. જે નિશાળમાં ઓછામાં ઓછા ચાર-પચમાંશ વિદ્યાર્થીઓ યુરોપીઅન અથવા ઇન્ડો-યુરોપીઅન ઓલાદના હોય તેને યુરોપીઅન નિશાળ સમજવી. આ નિશાળોને યુરોપીઅન નિશાળો માટેના ખાસ કોડના ઠરાવો મુજબ મદદ આપવામાં આવશે.

૨૧. જે નિશાળમાં યુરોપીઅન ઓલાદના વિદ્યાર્થીઓ એટલા પ્રમાણમાં ન હોય કે જેથી તે નિશાળ યુરોપીઅન નિશાળ બની શકે અને જેમાં કંઈ પરિશિષ્ટમાં ઠરાવેલાં ધોરણો શિખવવામાં આવતાં હોય તેને અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળ સમજવી. ( ધોરણ ૧ થી ૪ પ્રાથમિક શિક્ષણનાં છે, ૫ તથા ૬ મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણનાં છે, અને ૭ થી ૯ ઊંચા પ્રકારના શિક્ષણનાં છે. )

ગોઆનીસ તથા ઈસ્ટ ઇન્ડિયનોના હોકરાઓ માટેની નિશાળોમાં ઠરાવેલાં ધોરણો શિખવવામાં આવે તો તેઓ અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળ તરીકે નોંધવામાં આવશે.

૨૨. અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળોની ફીનો ઓછામાં ઓછા દર, ઇન્સ્પેક્ટરના રિપોર્ટ ઉપરથી અને દરેક લક્ષણની સ્થિતિ યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લઈને ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને ઠરાવવા.

કરેલી અરજીઓનો નિકાલ તેમના સ્વરૂપ પ્રમાણે, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથમાં ફેંકે હોય તે પ્રમાણે કરવામાં આવશે. આવી ગ્રાંટ કોઈ પણ બાબતમાં કુલ ખર્ચ કરવાનો હોય તેના એક-તૃતીયાંશ કરતાં વધારે આપવામાં આવશે નહિ, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ જે શરતો ઠરાવે તેમને અનુસરીને આપવામાં આવશે. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને, પોતાના હાથમાં પૈસા હોય તે પ્રમાણમાં આ કાનુન પ્રમાણે, વધારેમાં વધારે ૧,૦૦૦ રૂપિયા સુધીની ગ્રાંટ મંજૂર કરવાનો અધિકાર છે.

૧૯. ફાઈન માટે આઈ પરિશિષ્ટમાં જાપેલી કાનુનો પ્રમાણે ખાસ ગ્રાંટ આપવામાં આવશે.

## પ્રકરણ ૨.

યુરોપીઅન, અંગ્રેજી શિખવનારી, અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી શિખવનારી તથા પ્રાથમિક શિક્ષણ આપનારી નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૨૦. જે નિશાળમાં ઓછામાં ઓછા ચાર-પંચમાંથી વિદ્યાર્થીઓ યુરોપીઅન અથવા ઇન્ડો-યુરોપીઅન ઓલાદના હોય તેને યુરોપીઅન નિશાળ સમજવી. આ નિશાળોને યુરોપીઅન નિશાળો માટેના ખાસ કેડના ઠરાવો મુજબ મદદ આપવામાં આવશે.

૨૧. જે નિશાળમાં યુરોપીઅન ઓલાદના વિદ્યાર્થીઓ એટલા પ્રમાણમાં ન હોય કે જેથી તે નિશાળ યુરોપીઅન નિશાળ બની શકે અને જેમાં કં પનિશિષ્ટમાં ઠરાવેલાં ધોરણો શિખવવામાં આવતાં હોય તેને અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળ સમજવી. ( ધોરણ ૧ થી ૪ પ્રાથમિક શિક્ષણનાં છે, ૫ તથા ૬ મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણનાં છે, અને ૭ થી ૯ ઊંચા પ્રકારના શિક્ષણનાં છે. )

ગોઆનીસ તથા ઇસ્ટ ઇન્ડિયનોના હોકરાઓ માટેની નિશાળોમાં ઠરાવેલાં ધોરણો શિખવવામાં આવે તો તેઓ અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળો તરીકે નોંધવામાં આવશે.

૨૨. અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળોની ફીનો ઓછામાં ઓછો દર, ઇન્સપેક્ટરના રિપોર્ટ ઉપરથી અને દરેક લક્ષ્મી સ્થિતિ યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લઈને ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને ઠરાવવો.

- (૧) તેમાં આખા વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા દસ વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી હાજરી હોવી જોઈએ;
- (૨) તેણે ઠરાવવામાં આવેલા નમુના પ્રમાણે હાજરીપત્રક રાખવું જોઈએ, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ મંગાવે એવા સાદાં પત્રકો રજુ કરવાં જોઈએ;
- (૩) તેણે અઠવાડીયામાં પાંચ દિવસ દરરોજ ઓછામાં ઓછા બે કલાક શિક્ષણ આપવું જોઈએ (તહેવાર બાદ કરવા);
- (૪) તેણે સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી વાર્ષિક તપાસ થવાનું કબજા કરવું જોઈએ;
- (૫) તેણે જે વિદ્યાર્થી દિવસની નિશાળમાં જતો હોય તેને દાખલ કરવો જોઈએ નહિ.

૩૬. જે નોંધાયેલી રાત્રિની નિશાળમાં યોગ્ય રીતે શિખવવામાં આવતું હોય અને જેનો રિપોર્ટ સારો થાય તેને દર વર્ષે ૧૦૦ રૂપીઆથી વધારે ન હોય તેટલી ગ્રાંટ મળશે, અને તે ગ્રાંટ દરરોજના સરાસરી હાજરીવાળા પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી માટે રૂ. ૨ લેખે અડસદૃ ગણવામાં આવશે. મીલો તથા કારખાનાંને લગતી તથા ૫૦ કરતાં વધારે વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી હાજરીવાળી રાત્રિની મોટી નિશાળોની બાબતમાં વત્તામાં વત્તા ૧૫૦ રૂપીઆ મુધીની ગ્રાંટ આપવાનો અધિકાર છે.

૩૭. જે હાજરી યોગ્ય રીતે નોંધાવવામાં આવી હશે તો દર મહીને વળી એક રૂપીઆ મુધીની ખાસ ગ્રાંટ આપવાનો ઇન્સ્પેક્ટરને અધિકાર છે.

૩૮. જે અગાડી વધેલી રાત્રિની નિશાળોની બાબતમાં ૨ ૭ કાનુની ગરતોનો અમલ થતો હશે તેને તેની વિશેષ સ્થિતિ જોઈને મદદ આપવામાં આવશે.

### અકરણ ૫.

ઔદ્યોગિક નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૩૯. ઔદ્યોગિક હોકગઓ અથવા હોકરીઓની નિશાળો માટે ખાસ ગ્રાંટ લેવાની અરજી નીચે લખેલી શરતોએ કબજા રાખવામાં આવશે:—

- (૧) તેમાં આખા વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા દસ વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી હાજરી હોવી જોઈએ;
- (૨) તેણે ઠરાવવામાં આવેલા નમુના પ્રમાણે હાજરીપત્રક રાખવું જોઈએ, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ મંગાવે એવાં સાદાં પત્રકો રજુ કરવાં જોઈએ;
- (૩) તેણે અઠવાડીયામાં પાંચ દિવસ દરરોજ ઓછામાં ઓછા એ કલાક શિક્ષણ આપવું જોઈએ (તહેવાર બાદ કરવા);
- (૪) તેણે સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી વાર્ષિક તપાસ થવાનું કબજું કરવું જોઈએ;
- (૫) તેણે જે વિદ્યાર્થી દિવસની નિશાળમાં જતો હોય તેને દાખલ કરવો જોઈએ નહિ.

૩૬. જે નોંધાયેલી રાત્રિની નિશાળમાં યોગ્ય રીતે શિખવવામાં આવતું હોય અને જેનો રિપોર્ટ સારો થાય તેને દર વર્ષે ૧૦૦ રૂપીઆથી વધારે ન હોય તેટલી ગ્રાંટ મળશે, અને તે ગ્રાંટ દરરોજના સરાસરી હાજરીવાળા પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી માટે રૂ. ૨ લેખે અડસટ્ટે ગણવામાં આવશે. મીલો તથા કારખાનાંને લગતી તથા ૫૦ કરતાં વધારે વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી હાજરીવાળી રાત્રિની મોટી નિશાળોની બાબતમાં વત્તામાં વત્તા ૧૫૦ રૂપીઆ સુધીની ગ્રાંટ આપવાનો અધિકાર છે.

૩૭. જે હાજરી યોગ્ય રીતે નોંધાવવામાં આવી હશે તો દર મહીને વળી એક રૂપીઆ સુધીની ખાસ ગ્રાંટ આપવાનો ઇન્સ્પેક્ટરને અધિકાર છે.

૩૮. જે અગાડી વધેલી રાત્રિની નિશાળોની બાબતમાં ૨ છ કાનુની શરતોનો અમલ થતો હશે તેને તેની વિશેષ સ્થિતિ જોઈને મદદ આપવામાં આવશે.

### અકરણ ૫.

ઔદ્યોગિક નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૩૯. ઔદ્યોગિક છોકરાઓ અથવા છોકરીઓની નિશાળો માટે ખાસ ગ્રાંટ લેવાની અરજી નીચે લખેલી શરતોએ કબજું રાખવામાં આવશે:—

નિશાળ એરી નોર્મલ સ્કૂલમાં હોવી જોઈએ, અને તેમાં વિદ્યાર્થીઓએ શિખવવાની રીતનો અનુભવ લેવો જોઈએ.

ટીપ.—જે વિદ્યાર્થીઓ પાછલા વર્ષમાં પોતાના છેવટના અભ્યાસક્રમમાં પચાઠ થયા હોય તેમાંનો વાગળી લગ શિખવવાના કામમાં ખરેખર સેકાયેલો છે એવી, તપાસણી અથવા પરીક્ષા વખતે વ્યવસ્થાપકો તપસ કરનાર અમલદારની ખાત્રી કરી આપશે એવી આશા ગણવામાં આવે છે.

૪૨. નોર્મલ સ્કૂલ જે લક્ષ્યાંક આપવામાં આવી હશે તે લક્ષ્યાંક શિક્ષણ સમઘી હાજરો વિષે યોગ્ય વિચાર કર્યા પછી તેને, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની મંજૂર પ્રમાણે, મદદ આપવા માટે (યાદીમાં) દાખલ કરવામાં આવશે.

૪૩. જે નોર્મલ સ્કૂલમાં ઓછામાં ઓછા ૨૦ છોકરા અથવા ૧૦ ડોક્ટરીઓ, જે અભ્યાસક્રમ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને મંજૂર રહેશે હશે, અને જેની અદ્યક્ષશિપ અથવા અધી તથા નિશાળની વ્યવસ્થા સમઘી રિપોર્ટનો સમાવેશ થયેલ જોઈએ, તે અભ્યાસક્રમ બગાડી ગેર ગોખનાં નહિ હશે, તો તે સ્કૂલનું નામ ગ્રાંટ માટે નોંધવામાં આવશે નહિ. ખાસ પ્રસંગે, ઓછામાં ઓછી હાજરી કેટલી જોઈએ તે બાબતની શરતમાં કેટલીક ભૂલ મૂકી શકાય.

૪૪. નોર્મલ સ્કૂલને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટની રકમ, તથા તે જે શરતોએ આપવાની તે ગણતો, દરેક પ્રસંગે વ્યવસ્થાપકો તથા સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ વચ્ચે કરાઈ કરીને નખી કરવામાં આવશે.

### પ્રકરણ ૭.

ખાસ નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૪૫. વેપાર ધર્મો શિખવનારી નિશાળો, સમૃદ્ધ શિખવનારી નિશાળો, અને ઇસગતશાળાઓ તથા ઉપવા સદર હેઠળ આવતી ન હોય એવી કોઈ નિશાળોને ખાસ નિશાળો ગણવી.

૪૬. મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ માટેની શરતોએ મદદ નિશાળો તરફથી લેવામાં આવશે, અને દરેક નિશાળ બાબત તજવીજ તેના

નિશાળ એવી નોર્મલ સ્કૂલમાં હોવી જોઈએ, અને તેમાં વિદ્યાર્થીઓએ શિખવવાની રીતનો અનુભવ લેવો જોઈએ.

૬૧. જે વિદ્યાર્થીઓ પાછલા વર્ષમાં પોતાના ઉવટના અભ્યાસક્રમમાં પસાર થયા હોય તેમાંનો વાગ્જીલગ શિખવવાનાં કામમાં ખરેખર શેકાયેલા છે એવી, તપાસણી અથવા પરીક્ષા વખતે વ્યવસ્થાપકો તપાસ કરનાર અમલદારની ખાત્રી કરી આપશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

૪૨. નોર્મલ સ્કૂલ જે લક્ષ્યાંકમાં સ્થાપવામાં આવી હશે તે લક્ષ્યાંકની શિક્ષણ સંબંધી હાજતો વિષે યોગ્ય વિચાર કર્યા પછી તેને, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની મરજી પ્રમાણે, મદદ આપવા માટે (યાદીમાં) દાખલ કરવામાં આવશે.

૪૩. જે નોર્મલ સ્કૂલમાં ઓછામાં ઓછા ૨૦ છોકરા અથવા ૧૦ છોકરીઓ, જે અભ્યાસક્રમ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને મંજૂર કરેલા હશે, અને જેની અંદર શિખવવા સંબંધી તથા નિશાળની વ્યવસ્થા સંબંધી વિષયોનો સમાસ થયેલ જોઈએ, તે અભ્યાસક્રમ બરાબર રીતે શીખતાં નહિ હશે, તો તે સ્કૂલનું નામ ગ્રાંટ માટે નોંધવામાં આવશે નહિ. ખાસ પ્રસંગે, ઓછામાં ઓછી હાજરી કેટલી જોઈએ તે બાબતની શરતમાં કેટલીક છૂટ મૂકી શકાશે.

૪૪. નોર્મલ સ્કૂલને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટની રકમ, તથા તે જે શરતોએ આપવાની તે શરતો, દરેક પ્રસંગે વ્યવસ્થાપકો તથા સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ વચ્ચે કરાર કરીને નક્કી કરવામાં આવશે.

### પ્રકરણ ૭.

ખાસ નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૪૫. વેપાર ધંધો શિખવનારી નિશાળો, સંસ્કૃત શિખવનારી નિશાળો, અને હસરતશાળાઓ તથા ઉપલા સદર હેઠળ આવતી ન હોય એવી બીજી નિશાળોને ખાસ નિશાળો ગણવી.

૪૬. મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ માટેની અરજીઓ સદરહુ નિશાળો તરફથી લેવામાં આવશે; અને દરેક નિશાળ બાબત તજવીજ તેના

ફાળ હોય તો તેમાં વધારે કરવાને હરકત નથી. સદરહુ રકમમાંથી જુદા જુદા વર્ગની નિશાળોને કેટલી કેટલી રકમ આપવી તે ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને સરકારની મંજૂરી લઈને દર વર્ષે ઠરાવવું. દરેક વર્ગની નિશાળો માટેની અરજીઓ ઉપર વિચાર કરવી વખતે જે અરજી પહેલી આવી હશે તે ઉપર પહેલું ધ્યાન આપવામાં આવશે, પણ સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ ઐવી અરજીઓનો પોતાની નાણાં સંબંધી સગવડ પ્રમાણે નિકાલ કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર ધરાવે છે.

મકાન માટેની ગ્રાંટ સાફ અરજીઓ ઠરાવેલા નમુનામાં ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને કરવી જોઈએ, અને સદરહુ ડિરેક્ટર તેવી અરજીનો નિકાલ આ કોડના ઠરાવો તથા તેના હવાલામાં આવેલ હોય તે પ્રમાણે કરશે:-

મકાન માટેની ગ્રાંટ સાફ કરવાની અરજીનો નમુનો.

(૧) સ્થળ.

(૨) સંસ્થાનું નામ.

(૩) મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ બાબતના કોડ ( પ્રકરણ ૧, કાનુન ૧૬ ) પ્રમાણે સંસ્થાનો વર્ગ.

(૪) જે કારણ માટે ગ્રાંટ માંગી હોય તે કારણ.

(૫) ગ્રાંટની રકમ.

(૬) કુલ ખર્ચ અને ગ્રાંટનું તેની સાથેનું પ્રમાણ.

(૭) સંસ્થાને અગાઉ મકાન માટે કાંઈ ગ્રાંટ મળી હતી કે કેમ ? મળી હોય તો કેટલી અને કયા હુકમ ઉપરથી ?

(૮) જો ખત કરવામાં આવ્યું હોય, તો તેના સંબંધનો છેલ્લો સરકારનો ઠરાવ.

(૯) ગભાણુ સરકારે આપ્યું છે કે કેમ ? જો આપ્યું હોય તો કયા હુકમથી અને કઈ શરતોએ ?

(૧૦) વ્યવસ્થાપકોનો તે ગભાણુ ઉપર સમગ્ર હક છે કે કેમ ?

(૧૧) નકશા તથા અડસટા મંજૂર કરવામાં આવ્યા છે કે કેમ ? આવ્યા હોય તો કે.જે મંજૂર ક્યાં છે તે.

(૧૨) કોની મારફત કામ કરાવવાનું છે તે.

(૧૩) જો ગ્રાંટ આપવામાં આવે તો વ્યવસ્થાપકો દ્વારા અથવા કુલ્લાન કરવાને રાજ છે કે કેમ ?



ફાળવ હોય તો તેમાં વધારો કરવાને હરકત નથી. સદરહુ રકમમાંથી જુદાં જુદાં વર્ગની નિશાજોને કેટલી કેટલી રકમ આપવી તે ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને સરકારની મંજૂરી લઈને દર વર્ષે ઠરાવવું. દરેક વર્ગની નિશાજો માટેની અરજીઓ ઉપર વિચાર કરવી વળને જે અરજી પહેલી આવી હશે તે ઉપર પહેલું ધ્યાન આપવામાં આવશે, પણ સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ ઑફ અરજીઓનો પોતાની નાણાં સંબંધી સગવડ પ્રમાણે નિકાલ કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર ધરાવે છે.

મકાન માટેની ગ્રાંટ સારૂ અરજીઓ ઠરાવેલા નમુનામાં ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને કરવી જોઈએ, અને સદરહુ ડિરેક્ટર તેવી અરજીનો નિકાલ આ કોડના ઠરાવો તથા તેના હવાલામાં આવેલ હોય તે પ્રમાણે કરશે:-

મકાન માટેની ગ્રાંટ સારૂ કરવાની અરજીનો નમુનો.

(૧) સ્થળ.

(૨) સંસ્થાનું નામ.

(૩) મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ બાબતના કોડ ( પ્રકરણ ૧, કાનુન ૧૬ ) પ્રમાણે સંસ્થાનો વર્ગ.

(૪) જે કારણ માટે ગ્રાંટ માંગી હોય તે કારણ.

(૫) ગ્રાંટની રકમ.

(૬) કુલ ખર્ચ અને ગ્રાંટનું તેની સાથેનું પ્રમાણ.

(૭) સંસ્થાને અગાઉ મકાન માટે કાંઈ ગ્રાંટ મળી હતી કે કેમ ? મળી હોય તો કેટલી અને કયા હુકમ ઉપરથી ?

(૮) જે ખત કરવામાં આવ્યું હોય, તો તેના સંબંધનો છેલ્લો સરકારનો ઠરાવ.

(૯) ગલાણ સરકારે આપ્યું છે કે કેમ ? જે આપ્યું હોય તો કયા હુકમથી અને કઈ શરતોએ ?

(૧૦) વ્યવસ્થાપકોનો તે ગલાણ ઉપર સગવડ હક છે કે કેમ ?

(૧૧) નકશા તથા અડસ્ટા મંજૂર કરવામાં આવ્યા છે કે કેમ ? આવ્યા હોય તો કે.જે મંજૂર કર્યા છે તે.

(૧૨) કોની મારફત કામ કરાવવાનું છે તે.

(૧૩) જે ગ્રાંટ આપવામાં આવે તો વ્યવસ્થાપકો દ્વારા કાનૂનીય કરવાને રાજી છે કે કેમ ?

(૫) અને ગ્રાંટ આપવામાં આવે તો સદરહુ મકાન ઠરાવેલી મુદ્દતમાં બાંધવામાં આવશે.

૫૪. વ્યવસ્થાપકોનો હક બતાવવા સાર નીચેના દસ્તાવેજો તથા માહિતીઓ બનતા સુધી આપવી જોઈએ:—

(૧) જેની રૂઠ્ઠી વ્યવસ્થાપકોએ મિલકત સંપાદન કરી હોય તે હકના દસ્તાવેજો.

(૨) જે વેચનાર પાસેથી, બદલિસ આપનાર પાસેથી અથવા બીજા શખસ પાસેથી વ્યવસ્થાપકોએ મિલકત સંપાદન કરી હોય તે વેચનારનો, બદલિસ આપનારનો અથવા બીજા શખસના અથવા તેમની પહેલાંના હકવાળાઓનો, સદરહુ વ્યવસ્થાપકોએ તે મિલકત સંપાદન કરી હોય તે તારીખ અગાઉનાં, ઓછામાં ઓછાં, બાર વર્ષ સુધીનો હસ્તક વગરનો કબજો બતાવનારા હકના દસ્તાવેજો તથા બીજો પુરાવો.

(૨) જે નોંધેલા દસ્તાવેજો પૂરતા કારણસર હાજર કરી શકાય નહિ તે સમજા દસ્તાવેજોની યોગ્ય દાખલાવાળી નકલો.

(૪) હાજર કરેલા દસ્તાવેજો ઉપરથી જેમણે મિલકતની વ્યવસ્થા કરી હોય તેઓ પુખ્ત ઉમરના આસામીઓ હતા અને હક આપવાને લાયક હતા એવો પુરાવો, દાખલા તરીકે કાયદાથી પરવાનગી આપેલા ખાસ કારણ સાર આપી દેનાર પૂર્ણ માનસિક અથવા એકાદ અવિભક્ત હિંદુ કુટુંબનો મેનેજર અથવા હિંદુ વિધવા હતાં એવો પુરાવો.

(૫) સદરહુ મિલકત ઉપર કાંઈ પણ બોજો નાખવામાં આવ્યો નથી એવો પુરાવો, અને ગામનું હકનું પત્રક તથા સદરહુ મિલકત સંબંધી ગામનાં રજિસ્ટ્રારના, સખ રજિસ્ટ્રારના તથા ડિવિડેન્ડ રજિસ્ટ્રારના દફતરોની અનુક્રમણિકા સદરહુ વ્યવસ્થાપક સંપાદન કર્યા અગાઉની ૧૨ વર્ષની મુદ્દત સુધી તપાસી છે એવો લેખ.

(૬) સદરહુ બીજા સંબંધી ડેન્ટોન્મેન્ટ, મ્યુનિસિપલ અથવા ગામના દફતરમાં અથવા ગામના હકના પત્રકમાં અથવા ફેર

(૫) અને ગ્રાંટ આપવામાં આવે તો સદરહુ મકાન ઠરાવેલી મુદ્દતમાં બાંધવામાં આવશે.

૫૪. વ્યવસ્થાપકોનો હક બતાવવા સાર નીચેના દસ્તાવેજો તથા માત્રીઓ બનતા સુધી આપવી જોઈએ:—

(૧) જેની રાઈએ વ્યવસ્થાપકોએ મિલકત સંપાદન કરી હોય તે હકના દસ્તાવેજો.

(૨) જે વેચનાર પાસેથી, અક્ષિસ આપનાર પાસેથી અથવા બીજા શખસ પાસેથી વ્યવસ્થાપકોએ મિલકત સંપાદન કરી હોય તે વેચનારનો, અક્ષિસ આપનારનો અથવા બીજા શખસના અથવા તેમની પહેલાંના હકવાળાઓનો, સદરહુ વ્યવસ્થાપકોએ તે મિલકત સંપાદન કરી હોય તે તારીખ અગાઉનાં, ઝોજામાં ઝોજાં, બાર વર્ષ સુધીનો દરકત વગરનો કબજો બતાવનારા હકના દસ્તાવેજો તથા બીજા પુરાવો.

(૨) જે તોંધેલા દસ્તાવેજો પૂરતા કારણસર હાજર કરી શકાય નહિ તે સંઘના દસ્તાવેજોની યોગ્ય દાખલાવાળી નકલો.

(૪) હાજર કરેલા દસ્તાવેજો ઉપરથી જેમણે મિલકતની વ્યવસ્થા કરી હોય તેઓ પુખ્ત ઉંમરના આસામીઓ હતા અને હક આપવાને લાયક હતા એવો પુરાવો, દાખલા તરીકે કાયદાથી પરવાનગી આપેલા ખાસ કારણ સાર આપી દેનાર પૂર્ણ માલિક અથવા એકાદ અવિભક્ત હિંદુ કુટુંબનો મેનેજર અથવા હિંદુ વિધવા હતાં એવો પુરાવો.

(૫) સદરહુ મિલકત ઉપર કાંઈ પણ જોડો નાખવામાં આવ્યો નથી એવો પુરાવો, અને ગામનું હકનું પત્રક તથા સદરહુ મિલકત સંબંધી ગામનાં રજિસ્ટ્રારના, સબ રજિસ્ટ્રારના તથા ડિરિટ્ટ્સ રજિસ્ટ્રારના દફતરોની અનુક્રમણિકા સદરહુ વ્યવસ્થાપક સંપાદન કર્યા અગાઉની ૧૨ વર્ષની મુદ્દત સુધી તપાસી છે એવો લેખ.

(૬) સદરહુ જમીન સંબંધી ક્રેન્ટોન્મેન્ટ, ચુનિસિપલ અથવા ગામના દફતરમાં અથવા ગામના હકના પત્રકમાં અથવા ફેર

એવી લલામણુ કન્વામા આવે છે કે તેમણે પોતાના હક સમધી પ્રશ્ન સરકારના ધારાગ્રાહી પાસે યોગ્ય રીતે રજુ કરવા માટે, અને જરૂર હોય તો પોતાના હક દુસ્તર કરવા માટે કાયદાને લગતી યોગ્ય મદદ લેવી.

૫૫ જે મકાનના સમધમા ગ્રાંટ માગવાની હોય તે મકાનના પ્લાન તથા એસ્ટિમેટ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી મજૂર થાય નહિ સામુધી, તે મકાન ગર કરવું નહિ.

૫૬ જે બાધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાનું હોય તે બાધકામના સમધમા, જે તેનો ખર્ચ દસ હજાર રૂપીઆ કરતા વધારે ન હોય તો, લાગતાવળગતા સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનીયરની પરવાનગી લેવી, અને જે તેનો ખર્ચ તે રકમ કરતા વધારે હોય, તો સરકારની પરવાનગી લેવી સદરહુ બાધકામ શરૂ કર્યાની યોગ્ય નોટિસ લાગતાવળગતા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનીયરને આપવી અને તે બાધકામ તેને મતોય થાય એ મુજબ કરવું.

૫૭ જે બાધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાની પરવાનગી આપેલી હોય તે બાધકામની બામતમા મજૂર કરેલા પ્લાન તથા એસ્ટિમેટને અનુસર્યા વગર કાર્ગ કામ કરવું હોય તો લાગતાવળગતા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનીયરની અગાઉથી લેખા મજૂરી મેળવ્યા સિવાય કરવું નહિ.

૫૮ જે સદરહુ નિશાળ જે લક્ષામા જમીન સંગ્રહરના લાથમા હોય તે લક્ષામા બાધકામની હોય અને તે નિશાળને માટે સંગ્રહર ગળણુ ગ્રાંટ તરીકે આપવાને કમૂલ કરે, તો એવી ગ્રાંટ કાતો મકાન માટેની ગ્રાંટ ઉપરાત ગણુવાને, અથવા જે સરકારને યોગ્ય લાગે, તો સરકારી રીતે ગલાણુની જે કિંમત થાય તે કિંમત મકાન માટેની ગ્રાંટના લાગ તરીકે ગણુવાને હરકત નથી.

૫૯. નિશાળના વ્યવસ્થાપકો તરત નીચેની કાનુનમા ફરમાવ્યા પ્રમાણે, પ્રસંગ પ્રમાણે, ટ્રસ્ટડીઝ અથવા કમૂલાત કરી આપે નહિ તો અને સામુધી અથવા કરી આપવાનું કમૂલ કરે નહિ તો અને સામુધી, મકાન માટેની ગ્રાંટનો કાર્ગ પણ લાગ તેમને આપવામા આવશે નહિ, અને સર-

એવી લલામણુ કરવામાં આવે છે કે તેમણે પોતાના હક સંબંધી અન્ન સરકારના ધારાશાસ્ત્રી પાસે યોગ્ય રીતે રજુ કરવા માટે, અને જરૂર હોય તો પોતાના હક દુરસ્ત કરવા માટે કાયદાને લગતી યોગ્ય મદદ લેવી.

૫૫. જે મકાનના સંબંધમાં ગ્રાંટ માગવાની હોય તે મકાનના પ્લાન તથા એસ્ટિમેટ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી મંજૂર થાય નહિ સાંસુધી, તે મકાન શરૂ કરવું નહિ.

૫૬. જે બાંધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાનું હોય તે બાંધકામના સંબંધમાં, જે તેનો ખર્ચ દસ હજાર રૂપિયા કરતાં વધારે ન હોય તો, લાગતાવળગતા સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનીયરની પરવાનગી લેવી, અને જે તેનો ખર્ચ તે રકમ કરતાં વધારે હોય, તો સરકારની પરવાનગી લેવી. સદરહુ બાંધકામ શરૂ કર્યાની યોગ્ય નોટિસ લાગતાવળગતા એક્ટિંગ્યુટિવ એન્જિનીયરને આપવી અને તે બાંધકામ તેને સંતોષ થાય એ મુજબ કરવું.

૫૭. જે બાંધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાની પરવાનગી આપેલી હોય તે બાંધકામની બાબતમાં મંજૂર કરેલા પ્લાન તથા એસ્ટિમેટને અનુસર્યા વગર કોઈ કામ કરવું હોય તો લાગતાવળગતા એક્ટિંગ્યુટિવ એન્જિનીયરની અગાઉથી લેખાં મંજૂરી મેળવ્યા સિવાય કરવું નહિ.

૫૮. જે સદરહુ નિશાળ જે લક્ષ્યામાં જમીન સરકારના હાથમાં હોય તે લક્ષ્યામાં બાંધવાની હોય અને તે નિશાળને માટે સરકાર ગંભીર ગ્રાંટ તરીકે આપવાને કબૂલ કરે, તો એવી ગ્રાંટ કાંતો મકાન માટેની ગ્રાંટ ઉપરાંત ગણવાને, અથવા જે સરકારને યોગ્ય લાગે, તો સરકારી રીતે ગણાણની જે કિંમત થાય તે કિંમત મકાન માટેની ગ્રાંટના લાગ તરીકે ગણવાને હરકત નથી.

૫૯. નિશાળના વ્યવસ્થાપકો તરત નીચેની કાનુનમાં ફરમાવ્યા અમાણે, પ્રસંગ પ્રમાણે, ટ્રસ્ટીઝ અથવા કબૂલાત કરી આપે નહિ તો અને સાંસુધી અથવા કરી આપવાનું કબૂલ કરે નહિ તો અને સાંસુધી, મકાન માટેની ગ્રાંટનો કોઈ પણ ભાગ તેમને આપવામાં આવશે નહિ, અને સર-

એવી લલામણુ કર્યામા આવે છે કે તેમણે પોતાના હ-  
સમધી પ્રશ્ન સરકારના ધારાગાંઢી પાસે યોગ્ય રીતે ગુજુ  
કે । માટે, અને જરૂર હોય તો પોતાના હક દુરસ્ત કરવા  
માટે કાયદાને લગતી યોગ્ય મદદ લેવી

૫૫ જે મકાનના સમધમા ગ્રાટ માગવાની હેય તે મકાનના પ્લાન  
તથા એસ્ટિમેટ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી મળૂર થાય નહિ હા  
સુધી, તે મકાન ગર કરવું નહિ.

૫૬ જે બાધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની  
મારફત કરવાનું હોય તે બાધકામના સમધમા, જે તેનો ખર્ચ દસ હજાર  
રૂપીઆ કરતા વધારે ન હોય તે, લાગતાવગતા સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિ-  
નીયરની પગવાનગી લેવી, અને જે તેનો ખર્ચ તે રૂમ કરતા વધારે હોય  
તો સરકારની પ વાનગી લેવી સદરકુ બાધકામ શરૂ કર્યાની યોગ્ય નોટિસ  
લાગતાવગતા એક્ટિવ ઓફિસ એન્જિનીયરને આપવી અને તે બાધકામ તેને  
મતે ર થાય એ મુજબ કરવું

૫૭ જે બાધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની  
મારફત કરવાની પગવાનગી આપેલી હોય તે બાધકામની બામતમા મળૂર  
કરેલા પ્લાન તથા એસ્ટિમેટને અનુસર્યા વગર કાર્થ ડામ કરવું હોય તો  
લાગતાવગતા એક્ટિવ ઓફિસ એન્જિનીયરની અગાઉથી લેખા મળૂરી મે  
ળ ના સિવાય કરવું નહિ

૫૮ જે સદરકુ વિશાળ જે લક્ષમા જમીન સંચારના હાથમા  
હોય તે લક્ષમા બાધકામની હોય અને તે નિગાળને માટે સરકાર ગજણ  
ગ્રાટ તરીકે આપવાને ડ્યૂન કરે, તો એવી ગ્રાટ કાંતો મકાન માટેની ગ્રાટ  
ઉપરાત ગણવાને, અથવા જે સરકારને યોગ્ય લાગે, તો સરકારી રીતે  
ગણવાની જે કિંમત થાય તે કિંમત મકાન માટેની ગ્રાટના ભાગ તરીકે  
ગણવાને હરકત નથી

૫૯. નિગાળના બ્યરગ્યાપકા તરત નીચેની કાલુનમા ફરમાવ્યા પ્ર-  
માણે, પ્રસંગ પ્રમાણે, ટરટડીડ અથવા કમ્પ્લાઇ કરી આપે નહિ તો અને  
લાસુધી અથવા કરી આપવાનું ડ્યૂન કરે નહિ તો અને લાસુધી, મકાન  
માટેની ગ્રાટનો કાર્થ પપુ ભાગ તેમને આપવામા આવશે નહિ, અને સર-

એવી ભલામણ કરવામાં આવે છે કે તેમણે પોતાના હક સંબંધી અથવા સરકારના ધારાશાસ્ત્રી પાસે યોગ્ય રીતે રજુ કરવા માટે, અને જરૂર હોય તો પોતાના હક દુરસ્ત કરવા માટે કાયદાને લગતી યોગ્ય મદદ લેવી.

૫૫. જે મકાનના સંબંધમાં ગ્રાંટ માગવાની હોય તે મકાનના પ્લાન તથા એસ્ટિમેટ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી મંજૂર થાય નહિ હોય, તે મકાન શરૂ કરવું નહિ.

૫૬. જે બાંધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાનું હોય તે બાંધકામના સંબંધમાં, જે તેનો ખર્ચ દસ હજાર રૂપિયા કરતાં વધારે ન હોય તો, લાગતાવળગતા સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનીયરની પરવાનગી લેવી, અને જે તેનો ખર્ચ તે રકમ કરતાં વધારે હોય, તો સરકારની પરવાનગી લેવી. સદરજુ બાંધકામ શરૂ કર્યાની યોગ્ય નોટિસ લાગતાવળગતા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનીયરને આપવી અને તે બાંધકામ તેને સંતોષ થાય એ મુજબ કરવું.

૫૭. જે બાંધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાની પરવાનગી આપેલી હોય તે બાંધકામની બાબતમાં મંજૂર કરેલા પ્લાન તથા એસ્ટિમેટને અનુસર્યા વગર કોઈ કામ કરવું હોય તો લાગતાવળગતા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનીયરની અગાઉથી લેખી મંજૂરી મેળવ્યા સિવાય કરવું નહિ.

૫૮. જે સદરજુ નિશાળ જે લક્ષ્યાંકમાં જમીન સરકારના હાથમાં હોય તે લક્ષ્યાંકમાં બાંધવાની હોય અને તે નિશાળને માટે સરકાર ગભરાણુ ગ્રાંટ તરીકે આપવાને કબૂલ કરે, તો એવી ગ્રાંટ કાંતો મકાન માટેની ગ્રાંટ ઉપરાંત ગણવાને, અથવા જે સરકારને યોગ્ય લાગે, તો સરકારી રીતે ગભરાણુની જે કિંમત થાય તે કિંમત મકાન માટેની ગ્રાંટના ભાગ તરીકે ગણવાને હરકત નથી.

૫૯. નિશાળના વ્યવસ્થાપકો તરત નીચેની કાનુનમાં ફરમાવ્યા પ્રમાણે, પ્રસંગ પ્રમાણે, દસ્તકીડ અથવા કબૂલાત કરી આપે નહિ તો અને હાંસુધી અથવા કરી આપવાનું કબૂલ કરે નહિ તો અને હાંસુધી, મકાન માટેની ગ્રાંટનો કોઈ પણ ભાગ તેમને આપવામાં આવશે નહિ, અને સર-

૬ પૃ ૩૩૫ 'જે કિરણોનુ—થઈ શકે' આ વાક્યમા 'થઈ શકે' એ અકર્મક ક્રિયાપદ છે અને તેથી તે અપૂર્ણવિધાનવાચક છે 'પરાવર્તન' એ ઉદ્દેશ્યને વિષે માન 'થઈ શકે' એનું વિધાન ૧૫૧. પરંતુ 'ગુનામમા થઈ શકે' એનું વિધાન છે માટે 'ગુનામમા થઈ શકે' એ વિધેય છે તેથી 'ગુનામમા' એ ધ્વજવાચક શબ્દ પૂરડમા હોવો જોઈએ

આ સિનાય પૃ ૩૩૫ મે 'જણાય છે' અને પૃ ૩૩૬ મે 'નીક-જો છે' વગેરે ક્રિયાપદો અકર્મક છે અને તેથી તે અપૂર્ણવિધાનવાચક છે માટે તેમના ધ્વજવાચક શબ્દો અને શબ્દસમૂહોને પૂરડમા મૂકના જોઈએ, તેને મદ્યે વિવેચવર્ધકમા મેળ્યા છે

આટલું લખી નમ્રતા સાથે અરજ કરવાની કે ગુ શા પુ ૪૫ પૃ ૧૦૩ મે સ્થળવાચક શબ્દને પૂરડમા મૂકનાનો જે નિયમ ડ્યો છે તેનો ગુ. ગા ૫ પુ ૫૦ પૃ ૩૩૪, ૩૩૫ મા લગ થએલો જોવામા આવે છે. આ મારા મનમા ઉદ્ભવેલી શંકા મારી અસાનતાથી ઉત્પન્ન થઈ છે કે વાસ્તવિક છે તેનો ખુલાસો મહાગાની ડરી કરશેજી એજ અરજ

### ઉત્તર

ઉપલી મધી શંકાઓ જોતાં એકે મુખ્ય ગેરસમજુતી થપલી જોવામા આવે છે તે એ છે કે લેખક બધાજ અકર્મક ક્રિયાપદોને અપૂર્ણવિધાનવાચક સમજે છે પરંતુ તે સમઘમા પુ ૪૫ પા ૧૦૪ મે કરેલું વિવેચન ધ્યાનપૂર્વક વાચનામા આપશે તો સમજાશે કે કેટલાક અકર્મક ક્રિયાપદો અપૂર્ણવિધાનવાચક છે, અને કેટલાક પૂર્ણવિધાનવાચક છે, વળી કેટલાક ક્રિયાપદો અમુક વાક્યમા અપૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે, અને તેના તેજ બીજા વાક્યમા પૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે આવા અનેક દૃષ્ટાંતો પુ ૪૫ પા. ૧૦૪ મે આપેલા છે, તે નિગેય લક્ષ આપી ફરી વાગવા સૂચના કે રવામા આવે છે

'ઝામ્શે પડ્યો' એમા 'પડ્યો' ક્રિયાપદથી જે વિધેય એટલે કહેવાનું છે તે સપૂર્ણ નીતે સમજાય છે હવે 'કના પડ્યો', 'ક્યાથી પડ્યો', 'ક્યારે પડ્યો', એ વગેરે જણાવનાને જે કઈ વિસ્તાર કરવામા આવે તે બધો વિધેયવર્ધક ગણાય કોઈ પણ પદને વિધેયનો વિભાગ સારેજ ગણુવો કે બ્યારે તે પદ નિના હોવાનું હોય તે સમજી શકાયજ નહિ, જેમકે



હ પૃ. ૩૩૫. ‘જે કિરણોનું—થઈ શકે.’ આ વાક્યમાં ‘થઈ શકે’ એ અકર્મક ક્રિયાપદ છે. અને તેથી તે અપૂર્ણવિધાનવાચક છે. ‘પરાવર્તન’ એ ઉદ્દેશ્યને વિષે માત્ર ‘થઈ શકે’ એવું વિધાન નથી. પરંતુ ‘ગુલાબમાં થઈ શકે’ એવું વિધાન છે. માટે ‘ગુલાબમાં થઈ શકે’ એ વિધેય છે. તેથી ‘ગુલાબમાં’ એ સ્થળવાચક શબ્દ પૂરકમાં હોવો જોઈએ.

આ સિવાય પૃ. ૩૩૫ મે ‘જણાય છે’ અને પૃ. ૩૩૬ મે ‘નીક-જે છે’ વગેરે ક્રિયાપદો અકર્મક છે. અને તેથી તે અપૂર્ણવિધાનવાચક છે. માટે તેમના સ્થળવાચક શબ્દો અને શબ્દસમૂહોને પૂરકમાં મૂકવા જોઈએ, તેને બદલે વિધેયવર્ધકમાં મૂકેલા છે.

આટલું લખી નમ્રના સાથે અરજ કરવાની કે ગુ. શા. પુ. ૪૫ પૃ. ૧૦૩ મે સ્થળવાચક શબ્દને પૂરકમાં મૂકવાનો જે નિયમ ક્યો છે તેનો ગુ. શા. પ. પુ. ૫૦ પૃ. ૩૩૪, ૩૩૫ માં લંગ થએલો જોવામાં આવે છે. આ મારા મનમાં ઉદ્ભવેલી શંકા મારી અજ્ઞાનતાથી ઉત્પન્ન થઈ છે કે વાસ્તવિક છે તેનો ખુલાસો મહેરબાની કરી કરશો જ એજ અરજ.

### ઉત્તર.

ઉપલી અધી શંકાઓ જોતાં એક મુખ્ય ગેરસમજુતી થયેલી જોવામાં આવે છે તે એ છે કે લેખક બધાજ અકર્મક ક્રિયાપદોને અપૂર્ણવિધાનવાચક સમજે છે. પરંતુ તે સંબંધમાં પુ. ૪૫. પા. ૧૦૪ મે કરેલું વિવેચન ધ્યાનપૂર્વક વાંચવામાં આવશે તો સમજાશે કે કેટલાંક અકર્મક ક્રિયાપદો અપૂર્ણવિધાનવાચક છે, અને કેટલાંક પૂર્ણવિધાનવાચક છે; વળી કેટલાંક ક્રિયાપદો અમુક વાક્યમાં અપૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે, અને તેનાં તેજ બીજા વાક્યમાં પૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. આવા અનેક દૃષ્ટાંતો પુ. ૪૫ પા. ૧૦૪ મે આપેલા છે, તે વિશેષ લક્ષ આપી ફરી વાંચવા સૂચના કરવામાં આવે છે.

‘છોકરો પડ્યો’ એમાં ‘પડ્યો’ ક્રિયાપદથી જે વિધેય એટલે કહેવાનું છે તે સંપૂર્ણ રીતે સમજાય છે. હવે ‘ક્યાં પડ્યો’, ‘ક્યાંથી પડ્યો’, ‘ક્યારે પડ્યો’, એ વગેરે જણાવવાને જે કંઈ વિસ્તાર કરવામાં આવે તે બધો વિધેયવર્ધક ગણાય. કોઈ પણ પદને વિધેયનો વિભાગ સારેજ ગણવો કે ન્યારે તે પદ વિના કહેવાનું હોય તે સમજી શકાયજ નહિ; જેમકે,

નથી. વળી પુ. ૪૫ પા. ૧૦૩ મેં આપેલા નિયમનો કોઈ પણ અંશે એકે બાબતમાં ભંગ થતો નથી એમ પણ સ્પષ્ટ સમજાશે.

અકર્મક ક્રિયાપદો બધાં અપૂર્ણવિધાનવાચક છે એમ સમજવું નહિ. એથી ઉલટું અકર્મક ક્રિયાપદોનો મોટો ભાગ પૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. ફક્ત કેટલાંક ક્રિયાપદોજ અપૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. એટલા માટે અર્થ બરાબર સમજી વિધેયનો નિર્ણય કરવો જોઈએ.

## કેળવણીખાતાની સ્વરો.

જાહેર ખબર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૨ મી ઑક્ટોબર સને ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૮૬૫૦ ઉપરથી ).

આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે મોજો નાંદેજ, તાલુકો દસક્રોઈ, ગિરજો અમદાવાદની લોકલ બેર્ડ નિશાળના આસિસ્ટન્ટ બુગલભાઈ સોમાભાઈ ઉપર દસક્રોઈ તાલુકાના ફર્સ્ટ ક્લસ મેંડ્રેસ્ટ્રેટ આગળ ઈડિઅન પીનલ કોડના સેક્શન ૩૮૦ મુજબ ચોરીનો ગુનો સાબીત થયાથી તેને જે તારીખથી સરપેંક કરવામાં આવ્યો હતો તે તારીખથી એટલે ૨૪ મી જુન ૧૯૧૧ થી ખાતામાંથી જતનરૂ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી ફરીને સરકારી, એકડેડ અથવા ખાતાએ મંજૂર કરેલી કોઈ પણ નિશાળમાં નોકરી કરવા માટે તે નાકાયક છે.

અમદાવાદ,  
૭ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૧.

F. W. Marrs,  
Ag. Educational Inspector.  
N. D.

જાહેર ખબર.

( ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૧ લી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૩૫૩ ઉપરથી ).

શાળાપત્રના જુન-જુલાઈ ૧૯૧૧ ના અંક ૬-૭ ને પાને ૨૭૨ મેં ' તહલીલ-ઉલ્લ અફ્ફાલ ' ( હોકરાઓની નીતિનો સુધારો ) એ નામની ચોપડીની કિંમત ૦-૪-૦ લખવામાં આવી છે તે ફેરવીને ૦-૪-૬ કરવામાં આવી છે.

નથી. વળી પુ. ૪૫ પા. ૧૯૩ મેં આપેલા નિયમનો કોઈ પણ અંશે એકે બાબતમાં ભંગ થતો નથી એમ પણ સ્પષ્ટ સમજાશે.

અકર્મક ક્રિયાપદો બધાં અપૂર્ણવિધાનવાચક છે એમ સમજવું નહિ. એથી ઉલટું અકર્મક ક્રિયાપદોનો મોટો ભાગ પૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. ફક્ત કેટલાંક ક્રિયાપદોજ અપૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. એટલા માટે અર્થ બરાબર સમજી વિધેયનો નિર્ણય કરવો જોઈએ.

## કેળવણીખાતાની સ્વરો.

જાહેર ખબર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૨ મી ઑક્ટોબર સને ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૮૬૫૦ ઉપરથી ).

આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે મોજે નાંદેજ, તાલુકો દસકોઈ, જિલ્લો અમદાવાદની લોકલ બેડ નિશાળના આસિસ્ટન્ટ ભુગલભાઈ સોમાભાઈ ઉપર દસકોઈ તાલુકાના ફર્સ્ટ ક્લસ મેંટરિયેટ આગળ ઈડિઅન પીનલ કોડના સેક્શન ૩૮૦ મુજબ ચોરીનો ગુનો સાબીત થયાથી તેને જે તારીખથી સસ્પેન્ડ કરવામાં આવ્યો હતો તે તારીખથી એટલે ૨૪ મી જુન ૧૯૧૧ થી ખાતામાંથી જનરલ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી કરીને સરકારી, એજીડેડ અથવા ખાતાએ મંજૂર કરેલી કોઈ પણ નિશાળમાં નોકરી કરવા માટે તે નાલાયક છે.

અમદાવાદ, } F. W. Marrs,  
૭ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૧. } Ag. Educational Inspector.  
N. D.

જાહેર ખબર...

( ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૧ લી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૩૫૩ ઉપરથી ).

શાળાપત્રના જીન-જીલ્લાઈ ૧૯૧૧ ના અંક ૬-૭ ને ખાતે ૨૭૨ મેં ' તહલીલ-ઉલ્લ અફઆલ ' ( છોકરાઓની નીતિનો સુધારો ) એ નામની ચોપડીની કિંમત ૦-૪-૦ લખવામાં આવી છે તે ફેરવીને ૦-૪-૬ કરવામાં આવી છે.

ભારથ.

સુરત.

થાણ.

અમદાવાદ.

અમદાવાદ.

પુટિતાય કૃષ્ણારાવ જૈળલ,  
રણછોડ નરસીંહ કુંભાર,  
હસનજી બ્રહ્મભાઇ વકનાની.

ચીમનલાલ ગીરધરલાલ સાહ.  
કટયાણદાસ મથુરાદાસ લીનુવાલા,  
સાહેબાઈ અખટલદુસેન ઝીના.

નરહર વામન સગ્રે,  
લક્ષ્મણ દેસજી સુવ,  
મહમદ નહાનેમોઆ યુનશી.

કાઝી શાહજુહિન રહેલરો,  
ઈબ્રાહીમ અખટલ રહીમ શેખ.

ચિંટલ અને ફરેશજલ રહેલો.  
સરોસ સોરાળજી ગાંધી,  
કાંતીલાલ અમૃતલાલ શાહ,  
અંબાલાલ ગોતીલાલ ખટેલ,  
લક્ષ્મીપ્રસાદ કેશનલાલ ખટેલ,  
હુસેનખીઆ ગુલામખી સેયદ,  
અહમદખીઆ હાનેદરીઆ અબ્બાસી.

લોકહિતેન્દ્ર સભા અંગેનો-વર્નાક્યુલર સ્કૂલ, ભારથ.  
વિદ્યાવર્ધક મહાવીની અંગેનો વર્નાક્યુલર સ્કૂલ, અમોદ.  
મ્યુનિસિપલ અંગેનો-વર્નાક્યુલર સ્કૂલ, અંકલેશ્વર.

સોરાળજી જે. જે. હાઈ સ્કૂલ, સુરત.  
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, સુરત.  
" એગ્રન "

બી. જે. હાઈ સ્કૂલ, થાણ.  
" એગ્રન "  
ટાંમસ ગ્રાંટિસ્ટા અંગેનો-વર્નાક્યુલર સ્કૂલ, થાણડી.

ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.

ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ. [અમદાવાદ.  
આર. સી વિદ્યાલય મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૩૫  
ગ્રોમ્પ્રાયટરી હાઈ સ્કૂલ, અમદાવાદ.  
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.  
ગ્રોમ્પ્રાયટરી હાઈ સ્કૂલ, અમદાવાદ.  
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.

ભરૂચ.

સુરત.

થાણા.

અમદાવાદ.

અમદાવાદ.

‘પુલિનાથ કૃષ્ણરાવ જોખલ,  
રજુછોડ નરસીહ કુંભાર,  
હસાનજી કાલુભાઈ વકાની,

ગીમનલાલ ગીરધરલાલ શાહ,  
કલ્યાણુદાસ મયુરાદાસ લીનુવાલા,  
સાલેભાઈ અબ્દુલહસેન ઝીના,

નરહર વાસન સરે,  
લક્ષ્મણુ દેસજી સુવે,  
મહમદ નહાનેમીઆં મુનશી,

કાઝી શાહપુલિન રેકોલરો,  
દંધાહીમ અબ્દુલ રહીમ શખ,

મિહલ અને સ્પેશયલ રફોલો,

સરોસ સોરાખજી ગાંધી,  
કાંતીલાલ અમૃતલાલ શાહ,  
અંખાલાલ મોતીલાલ પટેલ,  
લક્ષ્મીપ્રસાદ કેશવલાલ પટેલ,  
દુસેનમીઆં ગુલામનગી સીપદ,  
અંહિમદમીઆં હામેદમીઆં અગ્ગાસી,

લોકહિતેન્દ્ર સલા અંગ્રેજો-વર્નાક્યુલર રફૂલ, ભરૂચ,  
વિદ્યાવર્ધક મંડલીની અંગ્રેજો વર્નાક્યુલર રફૂલ, આમોદ,  
મ્યુનિસિપલ અંગ્રેજો-વર્નાક્યુલર રફૂલ, અંકલેશ્વર.

સોરાખજી ને. ને. હાઈ રફૂલ, સુરત.

ગવર્નમેંટ મોડલ રફૂલ, સુરત.

” ઓગન ”

ખી. ને. હાઈ રફૂલ, થાણા.

” ઓગન ”

ટોમસ ઍલિટરડા અંગ્રેજો-વર્નાક્યુલર રફૂલ, પાપરી.

ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, અમદાવાદ.

ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, અમદાવાદ. [અમદાવાદ.

આર. સી. વિદ્યાલય મ્યુનિસિપલ રફૂલ, નં. ૩૫

ગ્રોપ્રાપટરી હાઈ રફૂલ, અમદાવાદ.

ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, અમદાવાદ.

ગ્રોપ્રાપટરી હાઈ રફૂલ, અમદાવાદ.

ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, અમદાવાદ.

સુરત.

થાણા.

દીપચંદ મગનભાઈ ઝવેરી.  
ગનસુખલાલ મગનલાલ મહેતા.  
હરગોવત્દાસ નરસિંહદાસ રેલીઆ.  
હોતોરદાસ કુબેરદાસ સુખડીઆ.  
અખદુલકરીમ ગુલામનુસેન રાજભારી.  
મહમદમીઆં છોટ્ટમીઆં ખીજરા.

ખંડેરાવ ત્રિવિંક સુલે  
વિષ્ણુ મહાદેવ પટવર્ધન.  
કાશીનાથ ઘોંડુ ભોજ.  
વામન આળા પાટીલ.  
આળદુલ ગટ્ટર જમાન.  
અખદુલ ગફર વલદ જુહાપદ્મિન.

કણ્ઠમી ઇન્ફ્રેટિસાઈડ સ્કોલરો.  
પ્રાણસુખ મદતલાલ પટેલ.  
પરશોત્તમ દલસુખરામ પટેલ.  
યુંજભાઈ ભામંચંદ નસરાવાડી.  
મધિરલાલ બેસિંગભાઈ પટેલ.  
કેશવલાલ સોમનાથ પટેલ.  
પ્રાણલાલ બાપાલાલ પટેલ.

અમદાવાદ

એમદાવાદ, એફિસ ઓફ ધિ  
એજુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉ. ભા.  
૨૪ મી ઑક્ટોબર, ૧૯૧૧.

ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, સુરત.  
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧, સુરત.  
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, સુરત.  
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ નં. ૧, સુરત.  
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૩, સુરત.  
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧૦, સુરત.  
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧, થાણા.  
" ઝોજન " "  
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧, વસાઈ.  
" ઝોજન " "  
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, સ્ટેશન કુરલા.

પ્રોપ્રાયટરી હાઈ સ્કૂલ, અમદાવાદ.  
ન્યૂ ઇંગ્લિશ સ્કૂલ, અમદાવાદ.  
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧૧, અમદાવાદ.  
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.  
પ્રોપ્રાયટરી હાઈ સ્કૂલ, અમદાવાદ.  
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.

( સહી ) F. W. MARS,  
Ag. Educational Inspector,  
N. D.



## ગુજરાતી પુસ્તકો.

૫. લાકડાવાલા એમ. એન.—અંગ્રજીત ભાગ પહેલો.  
ઉર્દુ પુસ્તકો.

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ, પંજાબ.—

૬. હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.
૭. હિંદુસ્તાનની ભૂગોળ.
૮. એશિયાની ભૂગોળ.
૯. દુનિયાની ભૂગોળ.
૧૦. આરોગ્યવિદ્યા ( વે ટુ હેલ્થ ).
૧૧. રસાયનશાસ્ત્ર.
૧૨. પદાર્થવિજ્ઞાન ( ફિઝિક્સ ગ્રાઇમર ).  
લાલા અમીરચંદ ( સેન્ટ્રલ મોડલ સ્કૂલ, લાહોર )—
૧૩. મિ. ડબ્લ્યુ. એલ એમ. એ. મી. આર્ચ. ઈ. નો પ્રાથમિક શાળા-  
ઓ માટેનો શારીરિક કેળવણીનો નવો અભ્યાસક્રમ, ભાગ પહેલો,  
રાય સાહેબ એમ. ગુલામસિદ્દ અન્ડ સન્સ, લાહોર—
૧૪. મિ. જે. સાઇમ ( Sime ) એલ એલ. , સી. આર્ચ ઈ. ઇ-  
ત્યાદિનું મુખ્યગણિત ( મેન્ટલ એરિથમેટિક ).

## જાહેર ખખર.

( મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૭ મી  
ઓક્ટોબર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૮૮૮૮ ઉપરથી ).

મુંબઈના મેપ પબ્લિશર ( નકશા પ્રગટ કરનાર ) મિ. જ્ઞાનદેવ  
વામુદેવ ગોડબોલેનો મરાઠીમાં છપાયેલો ચાર ડીઆની કિંમતનો દુનિયાનો  
નકશો આ ઇલાકાની મરાઠી પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે મંજૂર  
થયેલા પુસ્તકો, નકશાઓ વગેરેની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે.  
ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર } (સહી) P. WREN.  
ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન. } For Director of Public  
તા. ૬મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૧. } Instruction.

## જાહેર ખખર.

( ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૩ ઇ નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના  
હુકમ નં. ૬૬૧૮ ઉપરથી. )

ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયાના કેળવણીખાતા તરફથી ગયલા તા. ૧૩  
મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ના પત્ર નં. ૧૦૮૭ માંનો ૩ જો પેરેગ્રાફ.



## ગુજરાતી પુસ્તકો.

૫. લાકડાવાલા એમ. એન.—અંગ્રજી ભાગ પહેલો.

ઉર્દુ પુસ્તકો.

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ, પંખા.—

૬. હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.

૭. હિંદુસ્તાનની ભૂગોળ.

૮. એશિયાની ભૂગોળ.

૯. દુનિયાની ભૂગોળ.

૧૦. આરોગ્યવિદ્યા ( વે હુ હેલ્થ ).

૧૧. રસાયનશાસ્ત્ર.

૧૨. પદાર્થવિજ્ઞાન ( ફિઝિક્સ પ્રાઇમર ).

લાલા અમીરચંદ ( સેન્ટ્રલ મોડલ સ્કૂલ, લાહોર )—

૧૩. મિ. ડબ્લ્યુ. એલ એમ. એ. સી. આર્થ. ઈ. નો પ્રાથમિક શાળા-  
ઓ માટેનો શારીરિક કેળવણીનો નવો અભ્યાસક્રમ, ભાગ પહેલો,  
રાય સાહેબ એમ. ગુલામસિદ્દ અંન્ડ સન્સ, લાહોર—

૧૪. મિ. જી. સાઇમ ( Sime ) એલ એલ. , સી. આર્થ. ઈ. ઇ-  
ત્યાદિનું મુખ્યગણિત ( મેન્ટલ એરિથમેટિક ).

## જાહેર ખબર.

( મે. ડી. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૭ મી  
ઓક્ટોબર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૮૮૮૮ ઉપરથી ).

મુંબઈના મેપ પબ્લિકશર ( નકશા પ્રગટ કરનાર ) મિ. જ્ઞાનદેવ  
વાસુદેવ ગોડબોલેનો મરાઠીમાં છપાયેલો ચાર રૂપીયાની કિંમતનો દુનિયાનો  
નકશો આ ઇલાકાની મરાઠી પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે મંજૂર.  
થયેલા પુસ્તકો, નકશાઓ વગેરેની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે.  
ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર } (સહી) P. WREN.  
ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન. } For Director of Public  
તા. ૯મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૧. } Instruction.

## જાહેર ખબર.

( ડી. લા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૩ જુન ૧૯૧૧ ના  
હુકમ નં. ૬૬૧૮ ઉપરથી. )

ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયાના કેળવણીખાતા તરફથી ગયેલા તા. ૧૩  
મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ના પત્ર નં. ૧૦૮૭ માંનો ૩ જો પેરેગ્રાફ.

## જાહેર ખબર.

( ઉ. ભા. ના. ગ્રે. ઓ. ધ. ના. તા. ૬ ફી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૭૧૭ ઉપરથી ).

પ્રાર્થામક શાળાઓ માટે મજૂર કરેલા પુસ્તકોની નીચલી યાદી સર્વની બાજુ માટે પ્રગટ કરવામા આવે છે. —

પુસ્તકનું નામ.	જેમા છપાઈ હોય તે ભાષાનું નામ	શેને માટે પુસ્તક મજૂર કયું છે તે.	કિંમત રૂ. આ. પા.	શેરો.
૧ કાલે એમ. એન આસિસ્ટડ ડિપ્યુટી કોમિશનર ઇન્સ્પેક્ટર, રત્નાગિરિ. એડ્વર્ડ ક્રાઉસ	મરાઠી, કેનરીઝ, ગુજરાતી તથા ઉર્દુ	ઇનામ તથા લાઇસેન્સ માટે અને પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦-૮-૦	
૨ લાકડાવાલા એમ. એન. મિ. શન હાઈ સ્કૂલ, સુરત. અંકગણિત, ભાગ પહેલો.	ગુજરાતી.	એન.	૦-૮-૦	
૩ મધુભાઈ બી. એન્ડ કં., સુરત. સાતિદેતા શહેનશાહ સાતમા એડ્વર્ડનું જ્વનચરિત્ર.	ગુજરાતી.	ગુજરાતી પ્રાથમિક અને એ જોનાર્નોક્યુવર શાળાઓની લાઇસેન્સ માટે, ઇનામ માટે,	{ ૧-૦-૦-૦ સદી પ્રત. ૨-૦-૦-૦ લાઇસેન્સ પ્રત.	

( ઉ. ભા. ના મે. ઓ. ઇ. ના તા. ૬ ફી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૭૧૭ ઉપરથી ).

પ્રાથમિક શાળાઓ માટે મંજૂર કરેલાં પુસ્તકોની નીચલી યાદી સર્વની બાબતે પ્રગટ કરવામાં આવે છે :—

ક્રમ.	પુસ્તકનું નામ.	જેમાં છપાઈ હોય તે ભાષાનું નામ	શેને માટે પુસ્તક મંજૂર કયું છે તે.	કિંમત. રૂ. આ. પા.	શેરો.
૧	કાલે એમ. એન. આસિસ્ટન્ટ પ્રિન્સિપલ ઇન્સ્પેક્ટર, રેલ્વે ગિરિ. એડ્વર્ડ ક્રાસ.	મરાઠી, કેનરીઝ, ગુજરાતી તથા ઉર્દુ.	ઇનામ તથા લાઇબ્રેરિ માટે અને પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦-૮-૦	
૨	લાકડવાલા એમ. એન. મિ. શને હાર્ડ રૂલ, સુરત. અંગ્રેજીન, ભાગ પહેલો.	ગુજરાતી.	એન.	૦-૮-૦	
૩	મદુભાઈ બી. એન્ડ કં., સુરત. શાંતિદાસ શહેનશાહ સાતમા એડ્વર્ડનું જીવનચરિત્ર.	ગુજરાતી.	ગુજરાતી પ્રાથમિક અને ઍ- ડવાર્ડનાં કુલર શાળાઓની લાઇબ્રેરિ તથા ઇનામ માટે.	{ ૧-૦-૦ { ૨-૦-૦	સાદી પ્રત. લાઇબ્રેરિ પ્રત.

આરોગ્યવિધા.	ઉર્દુ.	ઉર્દુ શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦—૧—૧૧
૧૧ આરોગ્યવિધા.	ઉર્દુ.	ઉર્દુ શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦—૧—૧૧
૧૨ સમાયતશાસ્ત્ર.	॥	॥	૦—૪—૧૦
૧૩ પદાર્થવિજ્ઞાન.	॥	॥	૦—૩—૯
૧૪ ક્રિડાન એચ. બી. સિવિલ હિ રેન્સરિ પો. ઓ ડિ. જિ હોસે ગુજરાત, પત્રાવૃદ્ધ.	॥	ઉર્દુ શાળાઓની લાઇબ્રેરિ તથા પ્રનામ માટે.	{ ૦—૬—૦ ૦—૮—૦
૧૫ સિગ્નલ-પ્રદાનિય, બે લાગમાં (એક પ્રથમાં સાથે બંધાયેલા). દરેક વિદ્યાર્થીન માટે નિગમ એમ. એ. કોટા, રજીસ્ટ્રારના. ક્ષય (Consumption or phthisis) માટે ખાતરીલાયક તથા કુદરતી ઉપાય અને અ-ટકાવ.	॥	॥	૦—૮—૦
૧૬ લાલા અમીરચંદ (સિદ્ધા મો-ડન રફુ, લાહોર).			

આરોગ્યવિદ્યા.	ઉદ્દ.	ઉદ્દુશાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦—૧—૧૧
૧૧ આરોગ્યવિદ્યા.	॥	॥	૦—૪—૧૦
૧૨ રસાયનશાસ્ત્ર.	॥	॥	૦—૩—૯
૧૩ પદાર્થવિજ્ઞાન.			
કૃત્રિમ જીવ. બી. સિવિલ ઇન્જિનિયરિંગ પો. ઓ. ઇન્જિ. જિ. રોડે ગુજરાત, પંચગ.	॥	ઉદ્દુશાળાઓની લાઇબ્રેરિ તથા પ્રનામ માટે.	<div> <div>૦—૬—૦</div> <div>૦—૮—૦</div> <div>૦—૮—૦</div> </div>
૧૪ સિરાન્ટ-પ-દાનિશ, જે લાગમાં (એક ગ્રંથમાં સાથે બંધાયેલો).	॥		
૧૫ દરજોવિદ્યપ્રસાદ નિગમ એમ. એ. કોટા, રત્નપુતાના. ક્ષય (Consumption or phthisis) માટે ખાતરીલાયક તથા કુદરતી ઉપાય અને અ-ટકાવ.	॥	॥	૦—૮—૦
લાલા અમીરચંદ (સિદ્ધાંત મો-ક્ષ રક્ષક, લાહોર).			

રાય સાહેબ એમ. ગુલાબ-  
સિંહ એન્ડ સન્સ, લાહોર.

મિ. જી. સાઇમ (Sime) એલ  
એલ. ડી., સી. આર્ચ. ઇ. ઇ.  
સાદિનું મુખ્ય ગણિત.  
( મેટલ એલિમેન્ટરિયલ ).

ઉદ્ક.

ઉદ્ક. શાળાઓના ઉપયોગ માટે.

૦—૫—૦

ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર ઓફ  
પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન,  
પૂના, તા. ૨ ૭ નવેમ્બર ૧૯૧૧.

P. WREN.

For Director of Public Instruction.

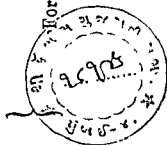


રાય સાર્વેય એમ. ગુલાળ- સિદ્ધ એન્ડ સન્સ, લાહોર.  મિ. જે. સાઇમ(Sime) એલ એલ. ડી., સી. આર્ચ. ઇ. ઇ- સ્પાઈનું મુખ્ય ગણિત. ( મેટલ એરિથમેટિક ).	ઉદ્ધ.  ઉદ્ધ. શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦—૫—૦
---	--	-------

ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર ઓફ  
પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન,  
પૂના, તા. ૨૭ નવેમ્બર ૧૯૧૧.

P. WREN.

For Director of Public Instruction.



વહેંચાઈ. રૂ. ૧૫-૮-૦ ની સ્લેટો તથા રૂ. ૬-૪-૦ ની મિઠાઈ વહેંચાઈ.  
 કન્યાશાળા—તા. વાલોડ—ગામલોકોએ રૂ. ૩) ની મિઠાઈ તથા રૂ. ૨) ના  
 ઇનામો આપ્યાં છે. ગોથાણુ કન્યાશાળા—સ્કૂલ કમિટિના મેમ્બરોએ  
 રૂ. ૫) ના ઇનામ આપ્યાં. મઠી—ગામલોકોએ રૂ. ૧૦) ના ઇનામ આપ્યાં.  
 માંડવી—રૂ. ૪-૮-૦ ની મિઠાઈ વહેંચી. મોતા—પરમાનંદ વલ્લભરામ  
 તરફથી રૂ. ૩) રોકડા આપવામાં આવ્યા તથા બીજા ગામના સદગૃહ-  
 સ્થો તરફથી રૂ. ૮) ની મિઠાઈ વહેંચાઈ હતી. મોતા કન્યાશાળા—  
 વસંતલાલ જીવણલાલ તરફથી રૂ. ૩) રોકડા તથા રૂ. ૩) ની મિઠાઈ  
 વહેંચાઈ હતી. સરલોણુ—અનાવલા બ્રાહ્મણોના પંચ તરફથી રૂ. ૧૨-૪-૦  
 મિઠાઈ વહેંચાઈ. કુડસદ—ગામલોકો તરફથી રૂ. ૮) ની મિઠાઈ વહેંચાઈ  
 હતી અને રૂ. ૧૦) નિશાળમાં કિન્ડર્ગાર્ટનનો સામાન લાવવા મળ્યા હતા  
 અને રૂ. ૧૯) પાન મોપારી વગેરે ખર્ચાયા હતા. પીંજરત—ગામલોકો  
 તરફથી રૂ. ૩) ની મિઠાઈ વહેંચવામાં આવી હતી. દેગામ કન્યાશાળા—  
 મકનજી સવરામભાઈએ રૂ. ૪) ની મિઠાઈ વહેંચી હતી. મુનસાડ—ગામ  
 લોકોએ રૂ. ૧૨) નું ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું. પારડી—ગામલોકોએ  
 ૪૦-૪-૦ ના ઇનામ આપ્યાં. ખેરલાવ—અમરચંદ નરસંજીએ રૂ. ૧૦)  
 ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું અને રૂ. ૧) ની સાકર વહેંચી. કંડોદ ઉર્દુ-  
 શાળા—સ્કૂલ કમિટિના મેમ્બરોએ રૂ. ૫-૮-૦ ના ઇનામ આપ્યાં. અને  
 માંડવીના કાજી સાહેબે રૂ. ૬-૮-૦ ના પૈંડા વહેંચ્યા. વીહારા—ગામ-  
 લોકોએ રૂ. ૬-૬-૬ ની મિઠાઈ વહેંચી અને ઇનામ આપ્યા. રૂ. ૧૮) નું  
 ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું. કુલપાડા—ગામલોકોએ રૂ. ૧૫) નું ઘડિ-  
 આળ આપ્યું. ઠઉ—લગા પેમા મોદી, નાથુ મકન શાહ, અને ગોવન  
 ભાણુ પટેલે મળી રૂ. ૧૫) ખર્ચી નિશાળ જુમાડી અને ભૂલા ગોવન  
 પટેલે રૂ. ૩) ની સાકર વહેંચી. નવસારીવાળા શેઠ પાતનજીના પુત્રી ડી.  
 પી. માંજીએ રૂ. ૨૫) નું ઇનામ વહેંચ્યું, તરસાડા—ગામલોકોએ રૂ. ૧૫)  
 ની મિઠાઈ વહેંચી. કાલીઆવાડી કન્યાશાળા—વસનજી કલ્યાણજી દેસા-  
 ઇના પત્ની જીજ્ઞાએ રૂ. ૮) ની છીટ આપી તથા રૂ. ૨) ના પતાસાં  
 વહેંચ્યાં. ધગઠમલ—શેઠ જહાંગીરસા ખરસેદજીએ રૂ. ૩) ના ઇનામ  
 આપ્યાં. જલાલપોર કન્યાશાળા તાલુકો માસ્તર મી. મદનજી ભીમભાઈ  
 નાયકે રૂ. ૫) નું ઇનામ આપ્યું. મગોદ—દેસાઈ રણુજીજી લાલભાઈએ



વહેંચાઈ. રૂ. ૧૫-૮-૦ ની સ્લેટોં તથા રૂ. ૬-૪-૦ ની મિઠાઈ વહેંચાઈ.  
 કન્યાશાળા-તા. વાલોડ—ગામલોકોએ રૂ. ૩) ની મિઠાઈ તથા રૂ. ૨) ના  
 ઇનામો આપ્યાં છે. ગોથાણુ કન્યાશાળા—સ્કૂલ કમિટિના મેમ્બરોએ  
 રૂ. ૫) ના ઇનામ આપ્યાં. મઢી—ગામલોકોએ રૂ. ૧૦) ના ઇનામ આપ્યાં.  
 માંડવી—રૂ. ૪-૮-૦ ની મિઠાઈ વહેંચી. મોતાં—પરમાનંદ વલ્લભરામ  
 તરફથી રૂ. ૩) રોકડા આપવામાં આવ્યા તથા બીજા ગામના સદસ્ય-  
 સ્થો તરફથી રૂ. ૮) ની મિઠાઈ વહેંચાઈ હતી. મોતા કન્યાશાળા—  
 વસંતલાલ જીવણલાલ તરફથી રૂ. ૩) રોકડા તથા રૂ. ૩) ની મિઠાઈ  
 વહેંચાઈ હતી. સરહોણુ—અનાવલા બ્રાહ્મણોના પંચ તરફથી રૂ. ૧૨-૪-૦  
 મિઠાઈ વહેંચાઈ. કુડસદ—ગામલોકો તરફથી રૂ. ૮) ની મિઠાઈ વહેંચાઈ  
 હતી અને રૂ. ૧૦) નિશાળમાં કિન્ડર્ગાર્ટનનો સામાન લાવવા મળ્યા હતા  
 અને રૂ. ૧૯) પાન સોપારી વગેરે ખર્ચાયા હતા. પીંજરત—ગામલોકો  
 તરફથી રૂ. ૩) ની મિઠાઈ વહેંચવામાં આવી હતી. દેગામ કન્યાશાળા—  
 મકનજી સવરામભાઈએ રૂ. ૪) ની મિઠાઈ વહેંચી હતી. મુનસાડ—ગામ  
 લોકોએ રૂ. ૧૨) નું ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું. પારડી—ગામલોકોએ  
 ૪૦-૪-૦ ના ઇનામ આપ્યાં. ખેરલાવ—અમરચંદ નરસજીએ રૂ. ૧૦)  
 ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું અને રૂ. ૧) ની સાકર વહેંચી. કંડોદ ઉર્દુ-  
 શાળા—સ્કૂલ કમિટિના મેમ્બરોએ રૂ. ૫-૮-૦ ના ઇનામ આપ્યાં. અને  
 માંડવીના કાજી સાહેબે રૂ. ૬-૮-૦ ના પૈસા વહેંચ્યા. વીહારા—ગામ-  
 લોકોએ રૂ. ૬-૬-૬ ની મિઠાઈ વહેંચી અને ઇનામ આપ્યાં. રૂ. ૧૮) નું  
 ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું. કુલપાડા—ગામલોકોએ રૂ. ૧૫) નું ઘડિ-  
 આળ આપ્યું. હઉ—લગા પેમાં મોદી, નાયુ મકન શાહ, અને ગોવત  
 ભાણા પટેલે મળી રૂ. ૧૫) ખર્ચી નિશાળ જૂમાડી અને ભૂલા ગોવત  
 પટેલે રૂ. ૩) ની સાકર વહેંચી. નવસારીવાળા શેઠ પાલનજીના પુત્રી ડી.  
 પી. માછીએ રૂ. ૨૫) નું ઇનામ વહેંચ્યું, તરસાડા—ગામલોકોએ રૂ. ૧૫)  
 ની મિઠાઈ વહેંચી. કાલીઆવાડી કન્યાશાળા—વસનજી કલ્યાણજી દેસા-  
 ઇનામ પત્ની જીજ્ઞાએ રૂ. ૮) ની છીટ આપી તથા રૂ. ૨) ના પતાસોં  
 વહેંચ્યાં. ધગઠમલ—શેઠ જહાંગીરસા ખરસેંદજીએ રૂ. ૩) ના ઇનામ  
 આપ્યાં. જલાલપોર કન્યાશાળા તાલુકો માસ્તેર મી. મદનેજી ભીમભાઈ  
 નાયકે રૂ. ૫) નું ઇનામ આપ્યું. મગોદ—દેસાઈ રણુછોડજી લાલભાઈએ

પુણી—કેટલાક સદ્ ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. ૪-૮-૦ની મીઠાઈ વહેંચાઈ વાપી—  
 ગામલોકોએ રૂ. ૭) ની મીઠાઈ વહેંચી. પરવટ—સ્કૂલ કમીટીના મેમ્બરોએ  
 રૂ. ૩) ની મીઠાઈ વહેંચી તથા રાજ્યાલિપેકને દિવસે ગામલોકોએ રૂ. ૩)  
 ની મીઠાઈ વહેંચી. ભાગદા—ગામલોકોએ રૂ. ૩)ના પૈકા વહેંચ્યા. ઉમર  
 ગામલોકોએ રૂ. ૬) નું ઇનામ વહેંચ્યું. તથા ખારવાના પંચ તરફથી રૂ.  
 ૪) ની મીઠાઈ વહેંચાઈ. ગામલોકો તરફથી રૂ. ૧૧) નું ઇનામ તથા બ-  
 રડી વહેંચાયા અને છોકરાઓને દર વરસે ઇનામ વહેંચવાને રૂ. ૧૦૦) નું  
 ફંડ બેગું કરવામાં આવ્યું. સલવાન—ગામલોકોએ રૂ. ૧૦-૮-૦ નું ધડી-  
 આળ નિશાળમાં આપ્યું. મજીગામ—જગીરદાર છોટાલાલ ગણાસાહેબે  
 રૂ. ૧૨ ની ચોપડીઓ તથા પતાસાં આપ્યાં. હઉ—ખાન બહાદુર અરજો-  
 દજી નસરવાનજી વડીલે રૂ. ૧૦) ની મીઠાઈ વહેંચી. વેરુ—ઇનામદાર  
 નવા ૧ મીર સદરહીન હુસેનખાન સાહેબ તરફથી રૂ. ૫) ની મીઠાઈ  
 વહેંચવામાં આવી.  
 કચ્છ વિભાગ.

બલદીઆ સ્કૂલ—શ્રી દરબાર તરફથી ઇનામ રૂ. ૯-૮-૦ ખો-  
 જા સચેદ્રિના મૂળજી તરફથી ઇનામ રૂ. ૧-૦-૦ સ્કૂલના મહેતાજી દયા-  
 રામ તુલસીએ ઇનામ રૂ. ૧-૦-૦ મનકર રસ્કૂલ—શ્રી દરબાર તરફથી  
 ઇનામ રૂ. ૮-૦-૦ ગામના વેપારી તરફથી ઇનામ રૂ. ૩-૦-૦ લખ-  
 પત સ્કૂલ—ભુજના વડીલ હરિદાસ મૂળજી તરફથી ઇનામ રૂ. ૫-૮-૦  
 ભુજના વડીલ હરિદાસ મૂળજી ઇનામ રૂ. ૨-૮-૦ રોહા સ્કૂલ—લાઠી-  
 ના ઠાકોર સાહેબ ઇનામ રૂ. ૨૪-૪-૦ લલેસરના પડયા ગોપાલજી ના-  
 રજીજી ઇનામ રૂ. ૧૦-૧૨-૦ જગીરદારના કુંવર દેવાજીના લગ્ન પ્રસં ની  
 ખુશાની સખમે ઇનામ રૂ. ૨૦-૮-૦ તેરાના રહીશ દક્કર ડીરજી ઉકેડાએ  
 ઇનામ વહેંચેલ રૂ. ૧૨-૧૨-૦ ઠા. મૂળજી વિશ્રામ ઇનામ રૂ. ૨૧-૮-૦  
 પતાંસવા સ્કૂલ—કાઠારી વિશ્રામ શિવચંદે ઉનાળામાં પાણી પાવા માસ  
 ૪ ને માટે માસિક રૂ. ૧-૦-૦ સુંદરા સ્કૂલ—શેઠ લખુભાઈ અબ્દુલા  
 ઇનામ રૂ. ૯-૦-૦ ગઠસિસા સ્કૂલ—શેઠ લાણુજી જાદવજી ઇનામ રૂ.  
 ૪૪-૧૨-૦ દોડાય સ્કૂલ—માંડવીના શેઠ તેમીદાસ હેમરાજના પુત્ર બો-  
 મજીએ વહેંચ્યું રૂ. ૩૬-૮-૦ સુંદરા કન્યાશાળા—શેઠ ખોજા લખુભાઈ  
 અબ્દુલા ઇનામ રૂ. ૧૧-૮-૦ ગોધરા સ્કૂલ—માંડવીના રા. મૂળજી  
 મેધજી ઇનામ રૂ. ૧૩-૪-૦ અંબાર સ્કૂલ તથા નામટ સ્કૂલ—ડાંગા  
 મોણસિંહ હરખચંદ ઇનામ રૂ. ૬-૦-૦

**પુણી**—કેટલાક સહ ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. ૪-૮-૦ની મીઠાઈ વહેંચાઈ. વાપી—ગામલોકોએ રૂ. ૭) ની મીઠાઈ વહેંચી. **પરવટ**—સ્કૂલ કમીટીના મેમ્બરોએ રૂ. ૩) ની મીઠાઈ વહેંચી તથા રાજ્યાલિપેકને દિવસે ગામલોકોએ રૂ. ૩) ની મીઠાઈ વહેંચી. **ભાગદા**—ગામલોકોએ રૂ. ૩)ના પેંડા વહેંચ્યા. ઉમરા ગામલોકોએ રૂ. ૬) નું ધનામ વહેંચ્યું. તથા ખારવાના પંચ તરફથી રૂ. ૪) ની મીઠાઈ વહેંચાઈ. ગામલોકો તરફથી રૂ. ૧૧) નું ધનામ તથા ખરડી વહેંચાયા અને છોકરાઓને દર વરસે ધનામ વહેંચવાને રૂ. ૧૦૦) નું ફંડ ભેગું કરવામાં આવ્યું. **સલવાન**—ગામલોકોએ રૂ. ૧૦-૮-૦ નું ધડી-આળ નિશાળમાં આપ્યું. **મજીગામ**—જગીરદાર છોટાલાલ ગણાસાહેબે રૂ. ૧૨ ની ચોપડીઓ તથા પતાસાં આપ્યાં. ઠઉ—ખાન બહાદુર અરજે-દેવ નસરવાનજી વકીલે રૂ. ૧૦) ની મીઠાઈ વહેંચી. **વેરુ**—ધનામદાર નવાબ મીર સદરૂદીન હુસેનખાન સાહેબ તરફથી રૂ. ૫) ની મીઠાઈ વહેંચવામાં આવી.

**કચ્છ વિભાગ.**

**બલદીઆ સ્કૂલ**—શ્રી દરબાર તરફથી ધનામ રૂ. ૯-૮-૦ ખોળ સચેદિના મૂળજી તરફથી ધનામ રૂ. ૧-૦-૦ સ્કૂલના મહેતાજી દયારામ તુલસીએ ધનામ રૂ. ૧-૦-૦ **મનકેરા સ્કૂલ**—શ્રી દરબાર તરફથી ધનામ રૂ. ૮-૦-૦ ગામના વેપારી તરફથી ધનામ રૂ. ૩-૦-૦ **લખપત સ્કૂલ**—ભુજના વકીલ હરિદાસ મૂળજી તરફથી ધનામ રૂ. ૫-૮-૦ ભુજના વકીલ હરિદાસ મૂળજી ધનામ રૂ. ૨-૮-૦ **રોહા સ્કૂલ**—લાઠીના ઠોકાર સાહેબ ધનામ રૂ. ૨૪-૪-૦ લદ્રેસરના પંડ્યા ગોપાલજી ના-રજીજી ધનામ રૂ. ૧૦-૧૨-૦ જગીરદારના કુંવર દેવાજીના લગ્ન પ્રસં ની ખુશાલી સળએ ધનામ રૂ. ૨૦-૮-૦ તેરાના રહીશ હકર ડીરજી ઉકડાએ ધનામ વહેંચેલ રૂ. ૧૨-૧૨-૦ ઠા. મૂળજી વિશ્રામ ધનામ રૂ. ૨-૧-૦-૦ **પતાંસવા સ્કૂલ**—ઠોકારી વિશ્રામ શિવચંદે ઉનાળામાં પાણી પાવા માસ ૪ ને માટે માસિક રૂ. ૧-૦-૦ **સુંદરા સ્કૂલ**—શેઠ લલુભાઈ અબ્દુલા ધનામ રૂ. ૯-૦-૦ **ગઠસિસા સ્કૂલ**—શેઠ લાણુજી જાદવજી ધનામ રૂ. ૪૪-૧૨-૦ **કોડાય સ્કૂલ**—માંડવીના શેઠ નેમીદાસ હેમરાજના પુત્ર બોમજીએ વહેંચ્યું રૂ. ૩૬-૮-૦ **સુંદરા કન્યાશાળા**—શેઠ ખોળ લલુભાઈ અબ્દુલા ધનામ રૂ. ૧૧-૮-૦ **ગોધરા સ્કૂલ**—માંડવીના શા. મૂળજી મેઘજી ધનામ રૂ. ૧૩-૪-૦ **અંબાર સ્કૂલ** તથા **નાગર સ્કૂલ**—ડાંગા મોણસિંહ હરખચંદ ધનામ રૂ. ૬-૦-૦

આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પનીની

## લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ ઉપર અક્ષરમાર્ગ

કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્યમંત્રી દલાલાઈની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

કેળવણી ખાતાના ઘણા અનુભવી અમલદારોના મત લઈ ગુજરાતી અક્ષરોનાં શુદ્ધ વલણ શોધી કાઢી, તથા ઘોરણને અનુકૂળ અક્ષરોનાં કદ તથા લેખાણ દર્શની ગોઠવણ કરીને, હાલ 'ચાલતી' સેવે 'કોપીબુકો' કરતાં ચઢીઆતા થયાની ખાત્રી થયા પછી છપાવી બહાર પાડી છે.

કોપીબુકોની સફાઈ અને સુંદરતા જળવવા માટે ત્રાંખાના પત્રા (કોપરિશ્ટ) કોતરેલેલાં છે, જે ઉપરથી માત્ર દરેક પેન્સિલ બોર્ડની સુંદર રંગની ચાહીથી છપાવે છે. કાગળા અને કવર ઉંચા ટકાઉ વાપરેલા છે, જે એક વખત ખેવાથી ખાત્રી થયેલાં છે.

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને સેક્ટ ૩૩ ટકા કમીશન આપવામાં આવશે; પ્રેક્ષીગણ અને રેલવે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે; પણ પ્રોસ્ટ મારફતે કે સ્ટેશનથી આગળ ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે બીજા પુસ્તકો મંગાવનારને સેક્ટ ૩૩ ટકા દહસાઈ લઈ મોકલી આપવા ગોઠવણ રાખી છે. મળવાનું ઠંકાણું—આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પની, લેખનકળા, કોપીબુકની બોક્સ, કાળકાદેવી રોડ પાસે બોક્સ સાથે મેંબર-૨૧૭ મુંબઈ.

જગન્નાથ જેઠાલાઈ.

આ પ્રારેટકૃત નિબંધ સંગ્રહ ૩,૦૧૧ દીનાર લાઇસેન્સ મંજૂર-ગુજવાર્તી રૂપ ધતિ ૦) સ્ટેટ શુક મંજૂર—હિંદનો ઇતિહાસ ૦૧ ૧૯૧૧ સુધીના પુસ્તક સુધારાવાળા શુકસેલર ખેચર મેધલ રાજકોટ.

આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પનીની

## લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ ઉર્મિખંડમાં.

કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે સુખ્ય ઇલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

કેળવણી ખાતાના વણા અનુભવી અમલદારોના મત લઈ ગુજરાતી અક્ષરોનાં શુદ્ધ વલણ શોધી કાઢી, તથા ઘોરણને અનુકૂળ અક્ષરોનાં કદ તથા લખાણ ટંબની ગોઠવણ કરીને, હાલ ચાલતી સિદ્ધિ કોપીબુકો કરતાં ચઢીઆતા થયાની ખાત્રી થયા પછી છપાવી બહાર પાડી છે.

કોપીબુકોની સફાઈ અને સુંદરતા જળવવા માટે ત્રાંખાના પત્રા (કોપરશીટ) કોતરેલાં છે, જે ઉપરથી માત્ર દરેક પેલે એક જ બાજુએ સુંદર રંગની ચાહીથી છપાય છે. કોપીબુકો અને કવર ઉંચા ટકાઉ વાપરેલા છે, જે એક વખત જોવાથી ખાત્રી થયે છે.

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને સેંકડે ૩૩ ટકા કમીશના આપવામાં આવશે; પ્રેક્ષાગાર અને રેલવે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે. પણ પોસ્ટ મારફતનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે બીજા પુસ્તકો મંગાવનારને સેંકડે અઘી ટકા ટકસાઈ લા મોકલી આપવા ગોઠવણ રાખી છે. મળવાનું ઠેકાણું—આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પની, લેખનકળા, કોપીબુકની બોક્સ, કાળકાદેવી રોડ પોસ્ટ બોક્સ સોમ નંબર-૨૧૭ સુખ્ય.

જગન્નાથ જોશી.

આરોહિત નિવંધ સંગ્રહ ૩, ગા. ધનામ, લોહચેનું મંજુર-ગુજવાત્ત રૂપ પ્રતિ ૦૦) નેટકસ્ટ બુક મંજુર—હિંદનો ઇતિહાસ ૦૧-૧૯૧૧ સુધીના પુસ્તક સુધારાવાળા, બુક સેલર ખેચર મેધલ રાજકોટ.